МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 8 том 1

Одеса
2014

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 6 від 3 липня 2014 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз. мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **В.Д. Берназ,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф.; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев,** д-р техн. наук, проф.; **В.М. Запорожан,** д-р мед. наук, проф., акад. АМН України; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р тех. наук, проф.; **В.А. Кухаренко,** д-р філол. наук, проф.; **І.В. Ступак,** д-р філол. наук, доц.; **Г.П. Пекліна,** д-р мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **І.В. Ступак**

Відповідальний секретар: – кандидат філологічних наук, доцент **Л.І. Морошану (Демьянова)**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **Ш.Р. Басиров,** доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк,** доктор філологічних наук, професор; **К.Б. Зайцева,** кандидат філологічних наук, доцент; **М.І. Зубов,** доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву,** кандидат філологічних наук, професор; **В.Д. Каліущенко,** доктор філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова,** доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко,** доктор філологічних наук, професор; **В.Я. Мізецька,** доктор філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова,** доктор філологічних наук, професор; **О.М. Образцова,** доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко,** доктор філологічних наук, професор; **І.Г. Таранець,** доктор філологічних наук, професор.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www. vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2014
© Міжнародний гуманітарний університет, 2014

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 82.09

Гривина В. С.,
аспирант кафедры зарубежной литературы
и классической филологии филологического факультета
Харьковского национального университет имени В. Н. Каразина

ТРАНСГРЕССИЯ И КОНТРКУЛЬТУРА В АМЕРИКАНСКОМ РОМАНЕ 1960-90-Х ГОДОВ (У. БЕРРОУЗ, Ч. ПАЛАНИК)

Аннотация. Автор статьи анализирует историю возникновения понятий контркультурной и трансгрессивной литературы в традиции авангардных писателей США 1960-1990х годов. В статье мы попытаемся найти различие между контркультурой и трансгрессией, определить, какой из этих терминов более уместен в современном литературоведческом исследовании, и почему. Исследование проводится на материале таких литературных явлений, как поколение Бит, киберпанк, поколение Икс, а также теоретических на работах Ж.Батая и Т.Розака.

Ключевые слова: трансгрессивная литература, контркультура, битники, поколение Икс, внутренний опыт, предел.

Цель данной работы – определить, что такое трансгрессивная литература, и может ли трансгрессия как жест, который, по словам Мишеля Фуко, обращён на предел, объяснить потребность читателя в пугающей, «невоспитанной», и часто запрещённой литературе [1, с. 123]. В **задачи** работы входит, **во-первых,** сравнить историю создания терминов «трансгрессия», «контркультура» и «трансгрессивная литература»; **во-вторых,** определить их различие посредством сравнительного анализа. Для рассмотрения **первого** вопроса воспользуемся работой Теодора Розака «The Making of Counterculture», для **второго** – трансгрессивной теорией Жоржа Батая. Обе вопроса рассматриваются на материале американских авторов второй половины XX века, которые известны в литературоведении и как контрукультурные, и как трансгрессивные: Уильям Берроуз и Чак Паланик, ранние тексты которых лежат в основе нашего диссертационного исследования. Сопоставление понятий трансгрессивной и контркультурной литературы – **новое** поле для исследований. Среди украинских и русских литературоведов были отдельные попытки рассмотреть с точки зрения контркультуры У.Берроуза (Гречуха Л.О. [3]) и Ч. Паланика (Игнатов К.Ю. [4]). В англоязычном литературоведении есть работы о трансгрессивной эстетике Берроуза (Murphy T [14]) и Паланика (Folio J. [10]), отдельно о контркультуре 1960-х (Zimmerman N.[17], Kurtz S. [12]) и 1990-х годов (Malrwitz R. [13]). Сопоставительный анализ понятий ранее не проводился.

Характерная особенность термина «контркультура» заключается в том, что он обозначает не текст, а представления о тексте, писателе и его аудитории. Термин «контркультуры» распространился в масс-медиа. Классические исследования контркультурных явлений, как правило, написаны социологами: Шилой Уайтли, Теодором Розаком, Энди Беннетом и др [17, с. 165]. В 1969 году в работе «The Making of Counter Culture» Теодор Розак ввёл термин контркультуры с тем, чтобы описать характерное для 1960-х явление молодёжных протестных движений. Розаку было 36, и он рассматривал явление с точки зрения старшего поколения, то есть извне. Его определение несёт политический оттенок: «[Контркультура – это] дихотомия между поколениями в технократическом обществе» [15, с. 12]. Розак обвиняет развитие технологий в том, что новому поколению нечем себя занять. Национальные газеты Тайм, Трибьюн, Лайф, читателями которых является старшее поколение, перенимают контркультуру, чтобы показать родителям чуждость протестной идеологии детей. Контркультура становится оружием масс-медиа. В прессе 1960-х она заменяет другое медийное понятие «битник» (beaten – «избитое, траченное поколение»). Под понятие «битника» подвели всех писателей 1950-х, которые «оставили университеты» [2, с. 291]. В 1960-х студентов-отказников (drop-outs) назвали представителями контркультуры. Постепенно термины смешиваются. В 1969 году в статье Тайм журналист подводит и битников, и хиппи под определение контркультуры [2, с. 354]. Многие хиппи действительно увлекались писателями поколения Бит, однако их нельзя назвать общим явлением. К концу 1960-х вдохновители бита Керуак, Гинзберг, Корсо разошлись эстетических позициях, Берроуз отошёл от «Голого завтрака» и экспериментов с разрезками, и занялся авангардным кино в Лондоне. После того, как журнал «Эсквайр» пригласил его совместно с Баллардом поучаствовать демонстрации в Сан-Франциско, Берроуз дал саркастический отчёт о событии. Он старался избежать какого-либо называния, до конца жизни просил журналистов избегать ярлыков «битника» или «дедушки панка» [11, с. 240]. Медиа подводили под контркультуру неоднородные явления, которые совпадали в том, что были чужды основной аудитории газет и журналов 30+. В структуре слова, в приставке «контр», т.е. «против», заключается политический смысл этого термина. Согласно классическому определению Карла Шмидта, «политическое есть различие между другом и врагом» [8, с. 36], а контркультурой СМИ обозначают раздел искусства или литературы, далёкий от читательской аудитории конкретного издания.

С позиции историка литературы называемые Розаком движения, такие как битники или хиппи, занимают не оппозиционное место «контра», а главную роль в культуре 1960-х годов. В исследованиях, посвящённых этому времени, они стоят на первом месте, не образуя никакого противостояния с другими культурными явлениям своего времени. Пример: Надя Циммерман в книге «Калей-

доскоп контркультуры» («Counterculture caleidoscope») [17] описывает те же литературные пласты, что и Стенли Куртс в статье «Культура и ценности 1960-х годов» [12]. Контркультура и была культурой 1960-х. Жак Деррида говорит, что в оппозиции pro/contra вторая часть (в нашем случае контркультура), как правило, сомнительна, в то время как первая (культура) и вовсе отсутствует [12].

Задуманный как политический, термин «контркультура» поддаётся наиболее полному изучению в работах о рецептивной эстетике, т.е. о впечатлении, которое текст производит на читателя. Такие работы относятся к социологии, и любой литературоведческий труд, посвящённый контркультуре, неизбежно должен работать в пограничном с социологией поле. У литературоведения нет собственных инструментов для изучения контркультуры. Исследователям литературного текста, которые не занимаются рецептивной эстетикой, нужно такое понятие, которое бы объясняло не внешние, а внутренние механизмы литературы перверсий. Задачей такого термина должно быть изучение взаимосвязей между тем, как задуман текст и тем, как он написан. Можем ли мы точно сказать, что оскорбляет читателя в Берроузе прежде всего – сцены сексуальных извращений или их «разрезка», обрывочный, но знакомый язык, взятый из газет, которые читательская аудитория поглощает каждый день? Каким образом повторяющиеся советы по домашней уборке в «Уцелевшем» Паланика усыпляют бдительность читателя, переходя от безобидных рекомендаций по приготовлению домашнего уксуса к рекомендации выпить воды с толчёным стеклом, для изменения тембра голоса? [7]. Тексты писателей, которых принято называть контркультурными, не столько отрицают существующую «культуру», сколько отталкиваются от неё, доводя повседневные бытовые явления до крайних точек, стилистическими методами показывая незаметный переход от общественной нормы к аномалии. Это движение направлено не «против», а «вперёд», за черту.

Исследование пограничных и предельных явлений входит в понятие трансгрессии. В 1990-х годах литературоведы и критики, связанные с Йельской школой (яркими представителями которой были Жак Деррида и Поль де Ман), предложили понятие «трансгрессивной литературы» [16]. Какую функцию выполняет трансгрессия в литературе? Суть определения, которое дано в The American Heritage Dictionary of the English Language, сводится к тому, что трансгрессия толкает литературу за рамки принятых в данный момент норм и обычаев [16]. Она заставляет открыто посмотреть на вещи, которые не принято замечать в обществе. Аристотель говорил, что искусство даёт возможность без стыда рассматривать на картине мёртвую собаку, на которую горожанин не позволил бы себе обратить внимание на улице. American Heritage настаивает на том, что трансгрессивная литература не преподаёт урок морали, а наоборот, отодвигает пределы допустимого, ломая линейность повествования, или выбирая в качестве объекта смеха что-то неприличное, то, над чем в данном обществе запрещено смеяться. Если Оруэлл создаёт антиутопию «1984», показывая, что нельзя заходить слишком далеко, Уильям Берроуз описывает безумный город Интерзоны, беря пример с Танжера, и полагая, что города должны развиваться именно так, радикально в наслоении культур [9]. Чак Паланик создаёт идею бойцовского клуба как отдушину для офисного работника. После выхода книги бойцовские клубы подпольно возникают в городах США, о чём Паланик говорит в интервью с чувством человека, которому удалось изменить окружающую действительность [10, с. 543]. Берроуз говорит, что цель писателя – «to make it happen» («заставить события происходить») [11, с. 214]. Возможность через текст общаться с читателем, показывать, как много читателю запрещается, и заронить сомнение, а нужно ли обществу столько запретов, является особенностью трансгрессии. Такие тексты – не утопия и не фантастика. Паланик чётко разделяет свои романы на трансгрессивные (написанные до 2001) года и фантастические (после 2001) [7]. Он замечает, что после трагедии 9/11 американская читающая публика не сможет принять роман о сочувствии к сектанту, который становится национальной звездой, и взрывает самолёт со всеми пассажирами, включая себя («Уцелевший», 1999 год). Возможно, сам Паланик не может выйти из собственной зоны комфорта. В 2002 году в «Колыбельной» Паланик маскирует размышления о смертной казни для убийцы своего отца. Это роман о колыбельной песне, услышав которую, человек внезапно умирает. В сравнении с «Удушьем», «Бойцовским клубом», «Уцелевшим» и «Невидимками» эта аллегория проводит среди романов Паланика черту между откровенностью трансгрессии и метафоричностью фантастики [6].

Чтобы понять, что такое трансгрессивная литература, следует рассмотреть историю «трансгрессии». Как и контркультура, термин трансгрессии возникает в 1960-х годах, но не в социо-политической, а в литературно-философской среде. Автор термина писатель и философ Жорж Батай в работе «Литература и зло» изучал феномен запретов, от первобытных обществ до современной прозы [1]. Трансгрессия по Батаю – это шаг преодоления запрета. Посредством своего друга Александра Кожева Батай приобщился к теории Гегеля о трёх ступенях развития мысли «тезис-антитезис-синтез». Последний элемент, синтез, Гегель также называет снятием (Aufheben). Батай преобразует идею снятия в трансгрессию, полагая, что бесконечный цикл тезисов и антитезисов можно прервать путём нарушения запрета. Если понятие контркультуры действует в рамках классической европейской диалектики pro/contra, трансгрессия подводит Батая к новой постструктурной парадигме. По мнению Батая, задача литературы – высвобождать слова из области запрета. Таким образом, с историко-литературоведческой позиции основной чертой трансгрессивной литературы является работа с запретом и его преодолением. В «Голом завтраке» Берроуз эксплицирует ряд запрещённых тем: наркотики, сексуальные извращения, гомосексуализм, опыты над психикой. По утверждению Оливера Харриса в работе The Secret of Fascination, «Голый завтрак» преодолевает запрет и в Берроузе, когда из комфортного для автора стиля переписки с Гинзбергом ему приходится перекроить черновик «Интерзоны» в самостоятельное произведение «Голый завтрак», взяв на себя ответственность за рукопись [11, с. 56].

В «Бойцовском клубе» Паланик строит действие на табу отношений между рассказчиком и Марлой Сингер. Табу приводит к тому, что в сознании рассказчика возни-

кает персонаж Тайлера Дёрдена, который не связан запретом [5]. На взаимодействии двух персонажей (по сути дела, одной личности, расколотой запретом) выстроен сюжет. Основанный на соотношении внутреннего и внешнего, «Бойцовский клуб» совпадает с батаевским пониманием трансгрессии как «внутреннего опыта», а не внешней рецепции.

Можно сделать вывод, что, если термин «контркультура» занимается внешней оценкой, рецептивной эстетикой и политическим восприятием литературы, «трансгрессия» работает с идеей запрета в тексте посредством стилистических приёмов (коллаж и разрезка в случае Берроуза, повторение и рефрен – в случае Паланика), а также выражает философию «внутреннего опыта». Несмотря на то, что одни и те же тексты часто называют и контркультурными, и трансгрессивными, эти понятия не совпадают. Трансгрессия, по Жоржу Батаю, лишена политического оттенка оппозиций свой/чужой. **Трансгрессия в литературе (1) исследует запреты, (2) обозначает пределы допустимого высказывания и (3) описывает внутренний опыт** человека при столкновении с запретом.

В **перспективе** мы планируем использовать ранние тексты У. Берроуза и Ч. Паланика для изучения характеристик трансгрессии, которые были предложены в литературоведческих работах Жиля Делёза («Критика и клиника»), и Жака Деррида («Парергон»). Совместив данные этой и последующих работ, мы придём к общему набору свойств, присущих трансгрессивной литературе, что позволит дать ей точное определение.

Литература:

1. Батай Ж. Литература и зло / Ж. Батай. – Минск : С. лит., 2000. – 351 с.
2. Белград Д. Культура спонтанности / Д. Белград. К : Факт, 2008, – 528 с.
3. Гречуха Л.О. Проблема інтертекстуальності у творчості В.С. Берроуза / Л.О. Гречуха // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2004. – Вип.16. – С. 218 – 221.
4. Игнатов К.Ю. От текста романа к кинотексту : автореф. дис. … Канд. филол. наук : 05.02.12 / К.Ю. Игнатов. – Москва, 2012. – 20 с.
5. Паланик Ч. Бойцовский клуб / Ч. Паланик. – Москва: АСТ, 2008. – 253 с.
6. Паланик Ч. Колыбельная / Ч. Паланик. – АСТ, 2003. – 286 с.
7. Паланик Ч. Уцелевший / Ч. Паланик. – Москва : АСТ, 2008. – 320 с.
8. Шмитт К. Понятие политического / К. Шмитт. Вопросы социологии. – Москва : 1992. – № 1. – С. 35– 67.
9. Burroughs W.S. Naked Lunch / W.S. Burroughs. – L : Harper, 2005. – 289 p.
10. Folio J. The Body Transgressed in Palahniuk's Choke / J. Folio / Journal of Literature and Art Studies, Vol. 3 No. 9, – 2013. – P. 541 – 646.
11. Harris O. The Secret of Fascination / O. Harris. – SIU Press, 2006. – 304 p.
12. Kurtz S. Culture and Value is 1960s / S. Kurtz. – Stanford: Hoover Press, 1998. – 197 p.
13. Malrwitz R. Regeneration through Misuse / R. Malwritz. PMLA, vol. 127, Number 3. – LA, 2012. – P. 526 – 541 (16).
14. Murphy T. Amodern W. Burroughs / T. Murphy. – UC Press, 1997. – 276 p.
15. Roszak T. Making of Counterculture / T. Roszak. – UC Press, 1995. – 310 p.
16. The American Heritage Dictionary / [электронная версия] : режим доступа: http://www.ahdictionary.com/
17. Zimmerman N. Counterculture Kaleidoskope / N. Zimmerman. – UM Press, 2008. – 240 p.

Грівіна В. С. Трансгресія і контркультура в американському романі 1960-90-х рр. (В. Берроуз, Ч. Паланік)

Анотація. Автор статті досліджує історію виникнення понять контркультурної та трансгресивної літератури в традиції авангардних письменників США 1960-1990- х років. У статті ми спробуємо з'ясувати різницю між контркультурою і трансгресією, зрозуміти, який із термінів відповідає умовам сучасного літературознавчого дослідження, і чому. Дослідження проведено на матеріалі таких літературних явищ, як Біт покоління, кіберпанк, генерація Ікс, а також, теоретичних працях Ж. Батая і Т. Розака.

Ключові слова: трансгресивна література, контркультура, бітники, покоління Ікс, внутрішній досвід, ліміт.

Grivina V. Transgression versus counterculture in American novel between 1960-1990 s (W.S. Burroughs, Ch. Palahniuk)

Summary. This article studies the origins of two terms, 'counterculture' and 'transgressive literature' based on the avant-garde tradition of American writers, 1960-1990s. We are looking into the difference between counterculture and transgression in order to understand, which of these two terms can be more productive in the literary studies today, and why. Investigation has a literary foundation in Beatniks, writers of cyberpunk and X Generation; for the analysis we'll employ the theories of G.Bataille, T.Roszak.

Key words: transgressive fiction, counterculture, beatniks, X Generation, Inner experience, limit-experience.

УДК: 82+001.8+821.111

Milova M. N.,
Candidate of Pedagogic Sciences, Acting Associate Professor of the Department of Germanic Philology and Foreign Languages Teaching Methods of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

WORKING ON LITERARY ANALYSIS: FROM THEORY TO PRACTICE

Summary. The article discloses theoretical grounds of literary analysis of a fictional prose with a practical its demonstration made on the basis of Ken Kesey's novel «One Flew Over the Cuckoo's Nest»?

Key words: literary analysis, protagonist, antagonist, style, author, subject, characters' description.

When you read for pleasure, your only goal is enjoyment. You might find yourself reading to get caught up in an exciting story, to learn about an interesting time or place, or just to pass time. Maybe you're looking for inspiration, guidance, or a reflection of your own life. There are as many different, valid ways of reading a book as there are books in the world. When you read a work of literature in an English class, however, you're being asked to read in a special way: You're being asked to perform literary analysis.

The aim of the article is to give a theoretical survey of the process of literary analysis as well as to convey it practically on the basis of Ken Kesey's novel «One Flew Over the Cuckoo's Nest», which might be useful for foreign languages department students, who take British and American Literature courses.

At first, the definition of the term «Analysis» should be given: «A method by which a thing is separated into parts, and those parts are given rigorous, logical, detailed scrutiny, resulting in a consistent and relatively complete account of the elements of the thing and the principles of their organization» [1]. «Detailed examination of the elements or structure of something» [2].

To analyze something means to break it down into smaller parts and then examine how those parts work, both individually and together. Literary analysis involves examining all the parts of a novel, play, short story, or poem—elements such as character, setting, tone, and imagery—and thinking about how the author uses those elements to create certain effects. Literary analysis has distinctions from a book review– it isn't necessary to express your opinion on the book, or recommend it to another reader. Literary analysis asks, «How does this piece of literature actually work?» «How does it do what it does?» and, «Why might the author have made the choices he or she did?

Literary analysis is a creative process and there is no strict way to follow, however, we offer an approximate scheme of it to facilitate the procedure:

Work on the Setting: *Setting* is a description of where and when the story takes place.

– The aspects that make up the setting (geography, weather, time of day, social conditions);

– The role that the setting plays in the story (being an important part of the plot or theme or being just a backdrop against which the action takes place);

– Studying the time period, which is also part of the setting (all the criteria that affect the plot, the language, atmosphere – time of action, period of creation);

Characterization: *Characterization* in a literary analysis deals with the way the characters are described.

– through dialogue,by the way they speak, physical appearance? Their thoughts and feelings?

– interaction – the way they act towards other characters?

– are they static characters who do not change? Do they develop by the end of the story?

– what type of characters are they? what qualities stand out?

– are they stereotypes? are the characters believable?

Plot and structure: The *plot* is the main sequence of events that make up the story.

– Name the most important events;

– Is the structure of the plot linear, chronological or does it move back and forth?

– Define the turning points, a climax and/or an anticlimax?

– Note if the plot is believable;

Narrator and Point of view: The *narrator* is the person telling the story. *Point of view:* whose eyes the story is being told through.

– Define is the narrator or speaker in the story; if the narrator is the main character; does the author speak through one of the characters?

– Is the story written in the first person «I» point of view? Is the story written in a detached third person «he/she» point of view? Is the story written in an «all-knowing» 3rd person who can reveal what all the characters are thinking and doing at all times and in all places?

Conflict: *Conflict* or tension is usually the heart of the novel and is related to the main character. The conflict may be of two kinds in a story– *internal* (the character suffers inwardly) or *external* (caused by the surroundings or environment that the main character finds himself/herself in)

Theme: The *theme* is the main idea, lesson or message in the novel. It is usually an abstract, universal idea about the human condition, society or life, to name a few.

– How does the theme shine through in the story?

– Are any elements repeated that may suggest a theme?

– What other themes are there?

Style: The author's style has to do with the author's vocabulary, use of imagery, tone or feeling of the story. It has to do with his attitude towards the subject. In some novels the tone can be ironic, humorous, cold or dramatic.

– Is the text full of figurative language?

– Does the author use a lot of symbolism? Metaphors, similes? An example of a metaphor is when someone says, «My love, you *are* a rose». An example of a simile is «My darling, you are *like* a rose.»

– What images are used?

Your literary analysis of a novel will often be in the form of an essay or book report where you will be asked to give your opinions of the novel at the end. To conclude, choose the elements that made the greatest impression on you. Point out which characters you liked best or least and always support your arguments. Try to view the novel as a whole and try to give a balanced analysis.

As an example of a literary analysis we offer the one made on the basis of the novel «One Flew Over the Cuckoo's Nest» written by Ken Kesey in 1962.

The setting: The lunatic asylum is set somewhere in Oregon and the time period is the late 1950s or early 1960s. We know this in part because World War II is still a recent memory for Chief, but he's been at the hospital for a while. The hospital is a small world of regulations, routine, and discipline ruled over by Nurse Ratched. The atmosphere in the hospital is extremely tense and jerky. Unlike in the outside world, Nurse Ratched has just about absolute control over her ward. In and of herself, she's not that strong (which is what McMurphy tries to point out by exposing her bare chest), only in her setting does she have power. In the ward, she can bully, blackmail, and generally make life unpleasant for any staff members she doesn't approve of until they quit. In such a way, she has gained a strong position of power, which is only strengthened by her ability to determine the fates of her patients – what kinds of medications and treatments they receive, including lobotomies.

Characterization: The main characters in the novel are McMurphy, Nurse Ratched and Chief. They are described through dialogues (McMurphy, Nurse Ratched), their manner of behavior (Chief). We observe the way the atmosphere in the hospital changes when the interaction between the protagonist and antagonist gets the highest degree. The clash of interests, the war of standards, systems is represented in faces of McMurphy (the protagonist) and Nurse Ratched (the antagonist).

Chief is the narrator of the story and for most of the book, he's just an observer. He watches how McMurphy interacts with the men, what McMurphy is trying to do, and how the staff reacts. Because Chief pretends to be deaf and unable to speak, people talk freely around him, allowing him to learn their secrets. Although he appears powerless, he actually has a lot of power because of all the knowledge he's gained through observation and listening in on conversations. Chief has a theory about the way the world works: it's all a great big machine (called the Combine) and everybody is just part of this machine. The parts that are broken are sent to this hospital to be «fixed» again – to be wired back into this machine. He doesn't want to be part of it. He resists it and part of the resistance is pretending to be deaf and speechless. McMurphy is so charismatic, and so outside of the Combine system, that he gives Chief hope that life doesn't have to mean fitting into the machine that is the Combine. Eventually, Chief reveals that he can talk and hear just fine. He tries to protect McMurphy by explaining how the system works, and to what lengths they (the people who promote the Combine, like Nurse Ratched) will go to prevent McMurphy from gaining power. But, McMurphy is too confident. Chief tries to protect McMurphy again when he gets into a fight with the black orderlies. And he tries to protect McMurphy again when they go to the Disturbed ward and are subjected to electroshock therapy. But ultimately, he fails to protect the man he has come to see as a savior. When McMurphy finally returns to the ward as a lobotomized vegetable, Chief frees him from the physical prison of his body by smothering him with a pillow. Because of McMurphy, Chief finally has the courage to break free from the hospital escapes through a window after breaking it the way McMurphy trained him to.Chief plays the role of eyes and ears in the novel, as well as the one who guides us into and out of this strange, mysterious, crazy world.

Physical Appearance: In many instances in this novel, you can tell what a character's personality is like based on their physical appearance. For example, McMurphy has tattoos, which might lead you to believe he's a bit of a rebel. Kesey often describes Nurse Ratched as having a face that looks like it's made of plastic, so she's pretty much a fake and inhuman. Doctor Spivy is scrawny, has tiny eyes, and wears glasses, so he's a pushover.

Clothing: The way characters dress provides insights into their personalities. Nurse Ratched's perfectly white, tight uniform indicates her obsession with cleanliness and order as well as her attempt to contain her womanhood by disguising how big her breasts are. McMurphy, in contrast, is often wearing boxers with whales on them, showing that he's quite a bit more free-spirited.

Occupation: In this novel, you can usually make broad generalization about characters based on their occupation within the ward. For example, the orderlies are there to keep the patients in line and to enforce rules and regulations. By default, this makes them mean people. This places them in a position of authority over the patients, which allows them to abuse their powers.

Acutes vs. Chronics: Within the book, the patients have a system of categorizing each other. The Acutes are more mobile and active and able, if pressed, to think for themselves. They also tend to be voluntary patients, showing that most of them are there because they're afraid of the outside world. The Chronics are patients that aren't expected to ever be able to leave the ward. Most of them were committed to the ward, so they aren't voluntary patients. For the most part, the Chronics also are so ill – or so damaged from treatments like lobotomies – that they can hardly even move around or understand anything that's going on around them. The only Chronic that doesn't fit the mould is Chief.

Speech and Dialogue: Slang. McMurphy is up on current slang and he uses it constantly. For example, he calls prostitutes «twitches» and refers to the other patients as «birds» as in «You birds want to wager a bet?» McMurphy's style of speech is important because it further emphasizes that he's a man of the Outside world and that he's a free spirit. Unlike the stodgy and dated speech of many of the other patients, McMurphy doesn't sound like he's been stuck in an insane asylum for 10 years – he sounds fresh and lively.

Stiff, Grammatically Correct Speech. Some of the patients speak in a really stiff way. The worst offender would definitely be Harding. He says things to McMurphy like, «A 'pecking party'? I fear your quaint down-home speech is wasted on me, my friend. I have not the slightest inclination what you're talking about.» Wow. Harding definitely sounds like he's been locked away for a long time, especially in contrast to McMurphy.

The plot and structure. When McMurphy shows up, one of the tools he utilizes to undermine her is to change up the setting of the book. He's a breath of fresh air for the patients and essentially a taste of the Outside and freedom. Since Nurse Ratched tries so hard to keep the Outside out of her ward, McMurphy is a huge threat. One way or another, McMurphy tends to instigate changes of scenery. He manages to get a new day room for the Acutes in an old tub room, away from Nurse Ratched's music and watchful eye. He also gets the Acutes and Chief out on a fieldtrip to go fishing. He even takes Nurse Ratched's own setting – the ward – and completely transforms it into a party zone. These changes of setting help the patients of the ward escape some of Nurse Ratched's domination and fear she has instilled in them. In the end, because of McMurphy, Chief is able to instigate a change of scenery for himself, and he escapes the ward completely. The main events are chronological.

Narrator and Point of view: As it's been already mentioned, the narrator of the story is Chief, who is just an observer at the beginning. The story is told from the first person «I» point of view. As it's seen from the extract : «They laugh and then I hear them mumbling behind me, heads close together. Hum of black machinery, humming hate and death and other hospital secrets».

The conflict: One could see the main conflict from the plot part of the article. It's the conflict of two systems, McMurphy opposes to the well established, working perfectly-well machinery, run by Nurse Ratched.

Theme. Freedom and Confinement. The novel's protagonist chafes at being locked up in a mental institution, but most of the patients are there voluntarily because they find freedom and safety in being confined. The world is divided into the world inside the asylum (confined) and the world Outside (freedom). But even the world inside the mental ward is divided into freedom and confinement.

Style. Ken Kesey's style of writing is full of emotiveness– in all language levels– phono-graphical (using exclamatory marks, italics, graphons etc.); lexical level (usage of evaluative adjectives, slang etc.) and syntactical level (repetitions, inversions, emphatic «do» etc.).

The author uses a language full of symbolism, imagery and allegory. For, instance, the image of fog that constantly surrounds Chief and the patients on the ward is, Chief claims, «made» by Nurse Ratched. Because we know that Chief is schizophrenic and sees things that are not literally there, we recognize that the fog may be medicinally induced and is a fog of the mind rather than a literal fog.

As we can see the following theme is extremely potential for further investigation as it has a wide range of opportunities for study.

Bibliography:

1. A Handbook to Literature, 5th edition. By C. Hugh Holman & William Harmon. New York, Macmillan Publishing Co, 1986, p. 20.
2. www.oxforddictionaries.com/definition/
3. http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=1850194
4. http://www.shmoop.com/one-flew-over-cuckoos-nest

Милова М. М. Робота над літературним аналізом: від теорії до практики

Анотація. У статті пропонуються теоретичні основи літературного аналізу твору з прикладом аналізу роману К. Кізі «One Flew Over the Cuckoo's Nest»

Ключові слова: літературний аналіз, протагоніст, антагоніст, стиль, автор, тема, характеристика персонажів.

Милова М. Н. Работа над литературным анализом: от теории к практике

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы литературного анализа художественного произведения с примером анализа романа К. Кизи «One Flew Over the Cuckoo's Nest»

Ключевые слова: литературный анализ, протагонист, антагонист, стиль, автор, тема, характеристика персонажей.

УДК 811.111Д-9.08.81'44

Миньяр-Белоручева А. П.,
доктор филологических наук, профессор
Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова

СИМВОЛЫ И ОБРАЗЫ ВЕЧНОГО ВОЗВРАЩЕНИЯ В МИРЕ ДЖОЙСА

Аннотация. В статье рассматриваются символы и образы вечного возвращения в романе Джеймса Джойса «Finnegans Wake». Круг является символом возрождения в культурах многих народов мира. Как известно, означенный роман не завершается точкой, что предполагает незаконченность мысли, и, следовательно – открытый конец, допускающий множество вариантов его завершения. Однако от этой идеи можно отказаться, если не закрыть книгу, а вернуться к ее началу, к первому предложению, которое начинается с середины со слова, напечатанного со строчной буквы. Таким образом, можно допустить, что на странице 626 роман «Finnegans Wake» не завершается, а начинается. Возвращая мысль с конца романа в его начало, Джойс соединяет две крайние точки, создавая замкнутый круг, в котором размещает свой собственный мир вечной жизни, о чем свидетельствует воскрешение героя. В романе нет ни начала, ни конца, это целостное произведение-круг, дойдя до конца которого, читатель возвращается к его началу. Подобно Данте Джойс ведет своих читателей по кругам Ада, которым является жизнь, и этот Ад читатель испытывает на себе с трудом пробираясь через чащу сложных, состоящих из элементов многих языков слов, которые требуют расшифровки. Этим Джойс как бы подчеркивает, что проблемы, которые он поднимает в романе, касаются не одного конкретного человека, а всего человечества. Джеймс Джойс – писатель, который навел мост между прошлым и будущим – модернизмом, постмодернизмом и метамодернизмом.

Ключевые слова: роман, начало, конец, цельная композиция, круг, воскрешение, жизнь, автор, модернизм, постмодернизм, метамодернизм.

Постановка проблемы исследования.

Цель статьи – выяснить роль и значение знаков препинания в романе Джеймса Джойса «Finnegans Wake».

Роман Джеймса Джойса «Finnegans Wake», название которого переводится по-разному: «Поминки по Финнегану» и «Финненганов помин», является загадкой, которую в течение семидесяти пяти лет лингвисты и литературоведы разных стран мира пытаются разгадать. Загадка заключается не только в композиции и словах, составленных из разных языков, что можно рассматривать как заявку на универсальный язык человечества, но и в орфографии и знаках препинания. Загадка возникает в первом предложение романа, которое начинается с середины, со слова, написанного строчной буквой. При этом, последнее предложение данного романа, как отмечают джойсоведы, не завершается точкой, оставляя, таким образом, конец открытым. В отказе от точки в конце и заглавной буквы в начале исследователи усматривают обязательный элемент нового [2: 41]. В этом видят богатство смыслов, поскольку отсутствие точки в конце последнего предложения любого художественного произведения, подразумевает такое множество вариантов его завершения, на которое только способен безграничный полет фантазии читателя. Подобный финал относят к достоинству работ современных авторов, написанных в ключе потока сознания, унаследованного от писателей-модернистов вообще и Джеймса Джойса, в частности, который является символом соединения разных эпохи.

Джеймс Джойс – писатель «перекрестка эпох».

Джеймса Джойса рассматривают как связующее звено между непримиримыми с точки зрения культуры, морали и искусства девятнадцатым и двадцатыми веками. Его воспринимают как мастера слова, который навел мост между прошлым и будущим – модернизмом, постмодернизмом и метамодернизмом (метафизикой современности), его новаторские произведения служили и служат маяком, указывающим путь писателям новой реальности, стремящимся проникнуть и описать ментальное пространство своих героев. Образ Джеймса Джойса до сих пор олицетворяют с движущей силой развития искусства в постоянно меняющемся мире. Уже в ранних произведениях писатель запечатлел развитие литературного модернизма.

На протяжении всей своей творческой карьеры Джеймс Джойс создавал собственный мир, в котором прошлое играло такую же значимую роль, как и настоящее, поскольку время, размывающее границы длительности и переходящее в пространство, превращалось в безвременность, охватывающую вселенную. В отличие от привычного движения потока времени от прошлого к будущему, у Джойса время движется кольцеобразно. Оно более не является безжалостным монстром – Кроном, пожирающим своих детей. Читая роман Джемса Джойса «Finnegans Wake» можно более не чувствовать себя пленником Времени, из замкнутого пространства которого невозможно выйти. Время, предначертав четкие рамки жизни в реальности каждому, когда люди, следуя неписаному закону, радикально изменяясь на протяжении своего жизненного пути, неуклонно идут от рождения к смерти, в виртуальном мире Джойса становится рекой, которая, течет по кругу: принося смерть герою романа в одном месте, она дарует ему жизнь в другом. Эта река-время становится символом бесконечности и вечности жизни. Джеймс Джойс был одним из первых писателей эпохи модернизма, который, освободившихся от реализма, материализма, традиционных жанров и форм, создал новую форму описания того, что находилось за гранями реальности и существовало в ментальном пространстве, то, что станет основным предметом изучения в новом тысячелетии.

Литература модернизма как символ новой эпохи.

В литературе модернизма, воспринимавшейся как экспериментальной, сочетаются элементы созидания и разрушения. Она объединила писателей и поэтов, освободившихся от реализма, материализма, традиционных жанров и форм, сплотив их идеями культурного апокалипсиса и катастрофы. Однако временные рамки модернизма остаются предметом спора литературных критиков и филологов. Некоторые исследователи ограничивают его четко установленными датами: с 1890-х по 1930-е годы или расширяют его до ста лет: с 1850-х по 1950-е годы. Другие позиционируют модернизм как безвременный период, который ведет свое начало от Уильяма Блейка до Лоренса Стерна и Ронсара. Модернизм может гордиться блестящей плеядой писателей, поэтов, драматургов, но наиболее ярким его представителем остается Джеймс Джойс. Его произведения отличаются техническими инновациями, «подчеркивают новое направление в метафизике XX века, а именно: существование автора в пространстве в отличие от хронологического изложения событий, в них доминирует ирония и некая дегуманизация искусства» [5].

Считается, что модернизм можно лучше всего объяснить и понять, изучив произведения писателей-модернистов, которые творили за десятилетия до и после двадцатого века. Однако модернизм был подготовлен всем предшествующим ходом исторического развития. Ни читателя, ни писателя более не интересовали описания внешнего мира и поступки героев романов. Произведения писателей-модернистов, как отмечают исследователи, шокируют неожиданность, с которой они погружают своих читателей в непредсказуемое внутреннее пространство их героев, не давая никаких ориентиров или описаний, присущих писателям-реалистам. Писатель-модернист без всяких предупреждений отправляют своего читателя в неясный, сложный ментальный мир своих героев, который нелегко понять и принять, при путешествии по которому, читателю необходимо ставить свои знаки, чтобы не потерять мысль, обозначить границы и понять смысл всего изложенного.

Время-круг: начало в конце.

Джойсоведы подчеркивают, что законченный роман «Finnegan's Wake» занимает 628 страниц, число которых издатели сохраняют во всех переизданиях данного произведения, как будто и в этом кроется очередная головоломка. Однако отсутствие точки в конце последнего предложения на 628 странице приводит каждого читателя не к собственному финалу, которым он может, по своему усмотрению, завершить роман, а к его началу, к первому предложению, начинающемуся с середины со слова, напечатанного со строчной буквы. На 628 странице «Finnegans Wake» последнее предложение: «A way a lone last a loved a long the *(переходит в первое в начале романа)* riverrun, past Eve and Adam's, from swerve of shore to bend of bay, brings us by a commodius of recirculation back to the Howth Castle and Environs» [6: 628, 3]. Этим возвращением с последней страницы на первую Джеймс Джойс замыкает свой роман «Finnegan's Wake» в большой круг, который означает этическое возвращение, согласно Аша. В романе нет ни начала, ни конца, это целостное произведение-круг, дойдя до конца которого, читатель возвращается к его началу. Это – длинная, бесконечная история, конец которой переходит в начало и так повторяется одно и то бесчисленное множество раз. Подобно Данте Джойс ведет своих читателей по кругам Ада, которым является жизнь, и этот Ад читатель испытывает на себе с трудом пробираясь через чащу сложных, запутанных, состоящих из элементов многих языков слов, которые требуют расшифровки. Этим Джойс как бы подчеркивает, что проблемы, которые он поднимает в романе, касаются не одного конкретного человека или народа, а всего человечества.

Следует подчеркнуть еще раз, что произведение Джеймса Джойса «Finnegan's Wake» не завершается на 628 странице, а только начинается: роман оканчивается своим началом. Возвращая мысль с конца романа в его начало, Джойс соединяет две крайние точки, образуя замкнутый круг, в котором размещает созданный им мир вечного возвращения к жизни. Мир-круг, мир-колесо, мир Джойса – Orbis Joysce, живет по особым законам. В этом мире люди не задают вопроса, откуда они пришли и куда идут. Этот бесконечно возрождающийся мир-яйцо, не ведающий смерти. Джеймс Джойс выстроил мир, который в буквальном смысле ОКРУЖАЕТ его персонажей. Заключая свой роман в круг, писатель сотворил виртуальное пространство, в котором прошлое и будущее «вечно есть, в своей неизменности пребывая в неведомом вневременном измерении как некая возможность, вернее, необходимость снова и снова являться в мгновениях конечного, переходящего бытия» [3: 15]. Эта идея о сущем восходит к учению о вечном возвращении Ницше, которое считается последней метафизической концепцией достигнутой европейской мыслью [3: 62]. Увидев в мгновении вечность и поняв это, Джойс дает возможность своим читателем осознать, что время – круг, вычертив его своим романом.

Если начинать читать роман Джойса с последней 628 страницы, то сообщение о печальной участи мистера Финнегана не покажется таким непоправимым, в чем и заключается основное отличие от необратимости происходящего в реальности. Отрицанием смерти Джойс утверждает жизненность не только своего героя: «Coming, far! End here. Us then. Finn, again! Take. Bussoftlhee, mememormee! Till thousendsthee. Lps. The key to. Given!» [6: 628]. Возвращением к жизни Финнегана (Finn, again!) писатель подчеркивает ее нескончаемый круговорот. Финнеган (Finnegan), разбившийся на третьей странице: «The great fall of the offwall entailed at such short notice the pftjschute of Finnegan, erse solid man, that the humptyhillhead of humself promptly sends an unquiring one well to the west in quest of his tumptytumtoes <…>« [6: 3], воскресает на пятой. Это радостное событие Джойс обыгрывает в имени своего героя: «Hohohoho, Mister Finn, you're going to be Mister Finnagain! Comeday morn and, O, you're vine! Sendday's eve and, ah, you're vinegar! Hahahaha, Mister Funn, you're going to be fined again!» [6: 5]. Сообщение о воскрешении мистера Финнегана находится в обрамлении междометий от печального «Hohohoho» к радостному «Hahahaha». Роман Джеймса Джойса «Finnegans Wake» – гимн вечному возвращению к жизни, что подчеркивается именем главного героя. В означенном отрывке имя воскресшего счастливчика упоминается три раза, и каждый раз с новыми вариациями: Mister Finn переходит в Mister Finnagain, в котором наречием 'again' сообщается о его воскрешении, и завершается Mister Funn, в котором веселье льется через

край, чем-то напоминая неунывающего Кола Брюньона, одержавшего победу над смертью, образ, созданный Р. Ролланом в 1913 году. Оба героя являются воплощением духа своего народа, оба жизнерадостны и энергичны. Их литературными предшественниками можно рассматривать великанов Гаргантюа и Пантагрюэль, француза Ф. Рабле, шекспировского сэра Фальстафа, Ламме Гудзака бельгийца Ш. де Костера, Санчо Панса испанца Сервантеса [4]. Несомненно, сравнение образов, сотворенных писателями разных литературных направлений, может показаться некорректным. Однако к этому необходимо подойти с иных позиций, делая акцент на средствах выражения, которые использовались для создания жизнеутверждающих образов разных эпох. Человечество всегда стремится к изменению и преобразованию. Модернизм – очередной этап обновленного восприятия мира, в котором доминирующим оказалось торжество набирающего силу индустриализма, существовал наряду с реализмом. Будучи эстетической реакцией на гомогенность массовой культуры, модернизм сочетает в себе одновременно нигилизм и фанатический энтузиазм, креативность и отчаяние, восторг и страх перед нарождающимся новым и исчезающим старым миром, для воспроизведения которых создавались особые способы и средства. Можно допустить, что современный креолизованный язык, состоящий из негомогенных частей и принадлежащий к другим знаковым системам, нежели естественный язык [1: 180], восходит к Джеймсу Джойсу, который, не имея иных возможностей выразить свое отношение к реальному и сотворенному им виртуальному миру кроме линейного буквенного письма, создавал свой собственный язык, расшифровать который литературоведы и филологи пытаются не одно десятилетие. Технические эксперименты, пространстенно-ритмические формы, пришедшие на смену хронологическим, пробуждение мысли, повышенное ощущение состояния присутствия ницшеанского «здесь и сейчас», скептицизм к позиционированию человека как центра вселенной, постоянный поиск доказательств неопределенности реальности – стали смыслом творчества писателей-модернистов, каждый из которых создавал свой мир, вычерчивая его карту.

Карта мира Джойса.

Композицией всего романа Джойс чертит свою карту мира – Orbis terrae, которая является картой созданного им замкнутого кругообразного повествования. Однако в отличие от средневековой карты мира Исидора Сивильского (карты Т и О), разделившего обитаемый мир на три части, в центре которой находился «пуп Земли» *(ombilicum mundi)*. Мир Джойса, на первый взгляд, кажется четырехчастным. Его Orbis terrae – карта мира, это четыре части его романа. Если на карте Исидора Сивильского две части по величине равны одной, то у Джеймса Джойса самой большой частью является первая (216 страниц), самой маленькой – последняя (36 страниц), которая, если исходить из ее последнего предложения без точки, оказывается концом начала, создавая большой первый круг, состоящий из 252 страниц, в котором, подобно расходящимся кругам по воде, размещены другие части. Одни из них, вторая, включает 183 страниц, другая, третья – 189 страниц. Как видно, это две части почти равны по объему. У Джеймса Джойса тоже имеется свой *ombilicum mundi,* который каждому еще предстоит найти.

«Человеческая комедия» Новейшего времени.

Подобно полотнам Иеронима Босха, на которых изображены большие и маленькие открывающиеся яйца, позволяющие увидеть картину жизни средневекового общества во всем ее многообразии, в которой реальность и фантазия сливаются в единое целое, перетекая одно в другое, Джеймс Джойс открывает свой мир, изображающий новую версию «человеческой комедии» – обширную панораму жизни людей от начала начал, от Адама и Евы, которые переходят в разнообразные сцены из жизни эпохи писателя. Реальные исторические события перемежаются с анекдотами, в которых трагедия воспринимается как фарс. Джойс создает объемный безграничный мир гротеска. Нелинейность, свойственная человеческому мышлению, воплощается в «Finnegans Wake» в виде нагроможденных друг на друга, не связанных между собой событий, изложение одного из которых внезапно прерывается рассказом о другом, переходя в третье и возвращаясь к первому. Джеймс Джойс стремился воспроизвести нелинейность человеческого мышления, в котором переплетаются обрывки многочисленных мыслей и образов, внезапно прерванные и забытые, они также внезапно всплывают от случайного звука, запаха, прикосновения, вызывая разнообразные ассоциации и возвращая к некогда забытому и, казалось, навсегда утраченному.

Малый Абсолют Джойса.

В микрокосме своего романа писатель создает малый Абсолют, частицу большого Абсолюта. Пренебрегая законом Иерархии как порядка и превратив свой собственный мир в упорядоченный хаос, наполнив его множеством образов, управляя чувствами, Джемс Джойс всеми силами стремится выйти за рамки механического восприятия и описания мироздания. Писатель, создав вселенскую драму, которая касается каждого, написал картину макрокосмоса.

Находясь в конкретном месте в определенный период времени, человек ментально раздвигает пространственно-темпоральные границы, очутившись в том месте и времени, какое только пожелает то, что так свойственно каждому. Этот мир Джойса настолько выпуклый, корявый (корявость которого создается словами, о которые читатель постоянно спотыкается) и реальный, что реальность кажется тенью или голограммой по сравнению с ним.

Вечность: круговорот жизни.

Можно предположить, хотя допущение покажется неправомерным, что задолго до появления языка Интернета, Джойс создает его прототип в своем романе. На страницах «Finnegans Wake» появляется множество одинаковых знаков, подобно тем, которые выходят из-под пальца, застывшего на клавише компьютерной клавиатуры, задумавшегося пользователя; как бы случайно поставленные на автоматическое воспроизведение клонируются одинаковые слоги и слова, переходящие в предложения. Поток сознания, вербализованный посредством каскада давно существующих и вновь созданных слов, смысл, которых становится ясным на уровне подсознания, в романе Джойса ассоциируется с бесконечностью, с возвращением конца в его начало, с замкнутым кругом, в котором протекает вся жизнь человека. Джеймс Джойс, соединив в своем

романе «Finnegans Wake» шестьсот двадцать восьмую и третью страницы, создает неделимое пространство, круг, символизирующий единство и безграничность, абсолют и совершенство, время и вечность. Возвращение к жизни мистера Финнегана – Finnagain; Finn again – знаменует возрождение, накладывая отпечаток образа вечности жизни на все существования человечества.

В данной статье был рассмотрен вопрос, касающийся отсутствия точки в конце романа Джеймса Джойса «Finnegans Wake». Это сложное многоуровневое произведение, исследование которого продолжится еще не одно десятилетие.

Литература:

1. Сорокин Ю.А., Тарасов Е.Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция // Оптимизация речевого воздействия. М. 1990.
2. Фоменко Е.Г. Эпифаническое откровение Джеймса Джойса. – Запорожье: Классический приватный университет, 2014. – 180 с.
3. Хайдеггер М. Лекции о метафизике. М.: Языки славянской культуры, 2014. – 176 с.
4. Энциклопедии & Словарь. Электронный ресурс. Режим доступа: http://enc-dic.com/heroes/Kola-brjunon-141/
5. Bradbury M. A Dictionary of Modern Critical Terms, ed. Roger Fowler. Routledge, 1987. – 293 p.
6. Joysce J. Finnegans Wake. London: Wordsworth Classics. 2012, 628 p.

Миньяр-Белоручева А. П. Символи та образи вічного повернення у світі Джойса

Анотація. У статті розглядаються символи і образи вічного повернення в романі Джеймса Джойса Finnegans Wake. Коло є символом повернення до життя в культурах багатьох народів світу. Як відомо, зазначений роман не завершується крапкою, що передбачає незакінченість думки, і, отже –відкритий кінець, допускає безліч варіантів кінця. Однак від цієї ідеї можна відмовитися, якщо не закрити книгу, а повернутися до її початку, до першого речення, яке починається з середини зі слова, надрукованого з малої літери. Таким чином, можна припустити, що на сторінці 626 роман Finnegans Wake не закінчується, а починається. Повертаючи думка з кінця роману в його початок, Джойс з'єднує дві крайні точки, створюючи замкнене коло, в якому розміщує свій власний світ вічного життя, про що свідчить воскресіння героя. У романі немає ні початку, ні кінця, це цілісний твір-коло, дійшовши до кінця якого, читач повертається до його початку в пошуках кінцевої точки. Подібно Данте Джойс веде своїх читачів по колах Пекла, яким є життя, і це Пекло читач відчуває на собі насилу пробираючись через гущавину складних, що складаються з елементів багатьох мов слів, які вимагають розшифровки. Цим Джойс як би підкреслює, що проблеми, які він порушує у романі, стосуються не однієї конкретної людини, а всього людства. Джеймс Джойс –письменник, який навів міст між минулим і майбутнім –модернізмом, постмодернізмом і метамодернизмом.

Ключові слова: роман, початок, кінець, цільна композиція, коло, воскресіння, життя, автор, модернізм, постмодернізм, метамодернизм.

Minyar-Beloroutcheva A. Symbols and images of eternal return in the world of Joyce

Summary. The article deals with the symbols and images of resurgence in Finnegans Wake by James Joyce. As is known, this novel does not finish with a dot, which involves an open end, implying a lot of variants of its ending. But this idea can be put aside if instead of closing the book one would return to its beginning, to the first sentence, which starts from its middle with a lowercase letter word. Thus, it is possible to assume that on page 626 Finnegans Wake does not end but commences. By returning from the end of the novel to its beginning, Joyce connects two extreme points, making a circle in which he creates his own world of eternal life, which is shown by the resurrection of his protagonist. The circle is the symbol of eternal return to life in different cultures of the world. The novel has neither the beginning nor the end, it is an integral composition, a circle, a kind of an eternal egg-like Cosmos of Joyce. Like Dante James Joyce guides his readers through the circles of Hell, which is life itself. The readers experience this Hell by making their way through the thicket of complex, confusing, consisting of elements of many languages words many of which need deciphering. James Joyce is a writer who has bridged the gap between past and future –modernism, postmodernism and metamodernism.

Key words: modernism, postmodernism, metamodernism, novel, neither beginning nor end, integral composition, circle, resurrecting, life, author.

УДК 821.111-3.09

Расевич Л. П.,
аспірант
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

САМОХАРАКТЕРИСТИКА ШЕРЛОКА ХОЛМСА ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ «ВИНЯТКОВОГО ГЕРОЯ»

Анотація. У статті системно проаналізовано репліки-самохарактеристики Шерлока Холмса, які виступають інструментом творення його образу, працюють на створення іміджу «виняткового героя» і відповідають тенденції створення і сприймання образу в ракурсі філософії надлюдини.

Ключові слова: самохарактеристика, філософія надлюдини, «імідж винятковості», міфологізація.

Характеристика персонажем самого себе в літературно-художньому тексті є важливим засобом створення образу, і цей засіб не тільки дозволяє показати рівень егоцентричності або самокритичності персонажа, але й яскраво демонструє його взаємовідносини з «навколишнім світом» (зокрема, гармоніює чи дисонує самооцінка із реальним становищем конкретного героя в середовищі тексту, а також із оцінкою його іншими персонажами).

Формуючи образ Холмса, Конан Дойль, як вже зазначали дослідники, дотримується «принципу винятковості». К. Сміт вживає для окреслення ситуації термін «otherness» – «інакшість» [6]. Він полягає у тому, що його герой наділений винятковими якостями та характеристиками, які в інших персонажів менш виражені або відсутні взагалі. Винятковість персонажа постійно підкреслюється й іншими героями і власне самим перебігом подій в оповіданнях, наприклад – коли істину під силу знайти тільки Холмсу. Але нас цікавить ситуація, коли сам Холмс є свідомим своєї неповторності і сили, що чітко проявляється в його репліках-самохарактеристиках. Такий ракурс дозволяє глибше зрозуміти не тільки авторський задум, але й складний процес подальшої міфологізації образу Шерлока Холмса. Адже дойлівський детектив, який цілком тверезо оцінює свої можливості і масштаб своєї особистості й до того ж не відрізняється зайвою скромністю, певною мірою «змушує» читача думати і уявляти себе саме так, як і він сам про себе думає – сприймати себе як унікального героя із надзвичайними здібностями.

Та попри те, що майже кожна праця, яка так чи інакше торкається аналізу образу Холмса, містить хоча б побіжне зауваження щодо винятковості і неповторності цього персонажа (В. Мазін, Г. К. Честертон, К. Сміт, Р. Ділтс, С. Антонов та ін.), все ж поки що немає досліджень із системним висвітленням питання самохарактеристики Холмса, що у випадку із таким неординарним і часом навіть епатажним персонажем було б дуже доречно.

Отже, метою статті є системний аналіз матеріалу, який містить самохарактеристику Шерлока Холмса і виступає інструментом творення його образу.

За словами Л. Гінзбург, «…літературним героєм письменник висловлює своє розуміння людини, взятої з певної точки зору і у взаємодії підібраних письменником ознак» [1, с. 14]. При цьому спочатку видається не зовсім правдоподібним, щоб Конан Дойль створював свого героя, наслідуючи ніцшеанську модель надлюдини, проте сукупність історико-естетичних та соціальних факторів, які були властивими кінцю XIX століття і часто визначали концепцію літературної особистості зазначеної доби, а також прагнення самого письменника зобразити свого героя відмінним і якісно кращим за усіх «літературних побратимів-детективів», визначають те, що образ Шерлока Холмса, первинно наділений такими якостями, які дозволяють розглядати його у контексті ідеї надлюдини. Л. Гінзбург зазначає: «як усяке естетичне явище, людина, зображена у літературі, не абстракція», а «конкретна єдність», але це єдність, яка не зводиться до «одиничного випадку», а єдність, яка має «поширене символічне значення», яка внаслідок цього здатна репрезентувати «ідею» [1, с. 21].

Слава Холмса і є тією «конкретною єдністю» та має, так би мовити, триєдину структуру. Вона складається найперше із суми блискучих успіхів героя на поприщі розкриття таємниць і злочинів, в унікальності його наукового методу, високому професіоналізмові. Наступною складовою є *непряма характеристика* Холмса (іншими персонажами), в чому полягає, зокрема, сюжетна функція Ватсона, який постійно підкреслює незвичайні здібності Холмса й усяко вихваляє його таланти, що особливо виграшно виглядає на тлі власної Ватсонової пересічності та недалекоглядності. І нарешті – це *самохарактеристика* Холмса, якій досі чомусь приділялося значно менше уваги.

Шерлок Холмс – особистість, яка знає собі ціну і позиціонує себе у творі таким чином, що стає мало не об'єктом поклоніння серед усіх, із ким пересікає його автор у процесі ведення розслідувань. Його авторитет визнають усі: і вперті задаваки на кшталт скотленд-ярдівського Лестрейда, який розглядає Холмса як небезпеку своїй власній кар'єрній славі, і, що ще більш дивно, перед Холмсом схиляють голови навіть самі злочинці, для яких він виступає в ролі такого собі «всевидячого ока», від котрого нічого не можливо приховати і яке бачить найхитріші злочинні задуми. Читач також мимоволі переймає навіюване автором благоговіння перед героєм, причому ця лінія простежується у кожному творі циклу, що створює постійний і цілеспрямований сугестивний вплив. Так у свідомості читача укорінюється думка про справді винятковий характер особистості Холмса та унікальність його можливостей. Цей аспект зіграв не останню роль у міфологізації образу: навіть читач, який мало знайомий із літературними творами про дойлівського детектива, беззаперечно переконаний, що саме він – найкращий фахівець у розкритті

таємниць і взагалі герой, характеристики якого виходять далеко за рамки звичних людських потенцій.

Репліки-самохарактеристики Холмса можна умовно поділити на декілька тематичних груп. Найбільша із них стосується ***оцінки ним своїх власних можливостей.*** Варто розпочати із того, що уже саме визначення Холмсом роду своєї діяльності містить винятковість*: «У мене, бачте, рідкісний фах. Мабуть, я один такий на весь світ. Я детектив-консультант»* [3, т. І, с. 27]; *«Єдиний приватний детектив-консультант <…> Останній і найвищий ступінь у розслідуванні. Коли Ґреґсон, Лестрейд або ЕтелніДжонс у глухому куті, – а це, до речі, звичайний їхній стан, – справи з їхніх рук переходять до мене. Я знайомлюся з ними як фахівець і оголошую свою думку – думку фахівця»* [3, т. І, с. 105]. Із наведених цитат видно, що Холмс цілком свідомий своєї унікальності. Незважаючи на те, що такі оцінки є досить гучними, вони позбавлені голослівної пихи, адже підкріплені блискучими професійними успіхами. Холмс виділяє себе із лав детективів Скотленд-Ярду *(«Знання отаких дрібниць відрізняє майстерного детектива від якого-небудь Ґреґсона чи Лестрейда» [3, т. І, с. 39])*, для яких ведення розслідувань – це лише кар'єра. Для Холмса це предмет захоплення і обожнювання. Невипадково він свідомо зрікається сімейного життя та стосунків із жінками, присвячуючи увесь час улюбленій справі. Холмс каже, що *«в світі не було й немає жодної людини, яка віддала б розкриттю злочинів стільки праці й таланту, як я»* [3, т. І, с. 28]. Роки напруженої роботи зробили із нього професіонала, тому хоч він і називає себе *«детективом-аматором»* [3, т. І, с. 43] і скромно *«знавцем злочинів»* [3, т. ІІ, с. 209], рівень його здібностей далеко не аматорський, а досконалий – рівень фахівця. Навіть порівняння його здібностей із пересічними здібностями скотлендярдських детективів є для Шерлока Холмса неприйнятно образливим: *«Яке нахабство – змішувати мене з поліційними детективами!»* [3, т. І, с. 322].

В «Етюді у багряних тонах» Холмс зараховує себе до геніїв: *«Кажуть, нібито геній – це нескінченна витривалість, – зауважив він, усміхаючись. – Дуже невдале визначення, але детективові якраз пасує»* [3, т. І, с. 37], що промовисто говорить про рівень оцінки ним свого професіоналізму як про гранично досконалий. Однак Холмс не сприймає свої здібності як даність, природній талант, а бачить їх результатом тривалої праці, самовдосконалення. Це робить предметом захоплення не так самі здібності, як людину, яка силою своєї волі зуміла досягти високих результатів і цим самим стати на щабель вище від інших. Саме тому Шерлок Холмс займає позицію «поза», яка ні до чого не зобов'язує і водночас дозволяє діяти, включаючись у суспільний процес, коли потрібно. Холмс промовисто визначає себе наступним чином: *«Можете вважати мене за одинака, що воює окремо від армії»* [3, т. ІІІ, с. 190]. Тут уся суть його становища і мети, дещо «декадентський» трагізм самотності та відокремленості, непристосованості до життя «серед» і, в той же час, оптимістичність результатів цієї боротьби, адже він один зробив чи не більше, ніж уся «армія». Прикметно, що автор постійно наголошує на окремішності Холмса: він не такий, як решта людей, із ним ніхто не може зрівнятись, він розумніший, досвідченіший, кращий в усьому, за що береться. Наприклад, Холмс каже: *«Моє ім'я Шерлок Холмс. Знати те, чого не знають інші – мій фах»* [3, т. І, с. 308]. Доказом винятковості особистості Холмса є і наступні його репліки-самохарактеристики: *«У глибині серця я завжди вірив, що можу досягти успіху там, де інші зазнали невдачі…»* [3, т. ІІ, с. 92]; «…одна з найповажніших осіб Англії опинилася в руках шантажиста, й запобігти майбутньому скандалові зумію тільки я» [3, т. ІІ, с. 239]; в *«Останній справі Холмса» він каже, що «ніхто не знається на злочинному світі Лондона краще за мене»* [3, т. ІІ, с.192]; в оповіданні *«П'ять помаранчевих зерняток» називає себе «останньою надією на порятунок»* [3, т. І, с. 264]; в *«Етюді у багряних тонах» – «великим розумом»* [3, т. І, с. 51], а в оповіданні *«Убивство в Ебі-Ґрейндж» – «людиною особливих знань і сили»* [3, т. ІІІ, с. 205]. Холмс усвідомлює, що його метод роботи значно випереджає час і що офіційні правоохоронні установи Англії ще не готові повністю його сприйняти: *«британські судді, боюся, не досягли ще того розумового рівня, щоб віддати перевагу моїм теоріям, а не Лестрейдовим фактам»* [3, т. ІІІ, с. 32].

Важливою також є така деталь. Хоча Холмс нібито і вважає, ніби у його вміннях немає нічого надзвичайного, чого б не могла посилити кожна людина, яка б забажала так само присвятити своє життя розкриттю таємниць, як він, проте інцидент із молодим перспективним детективом Стенлі Гопкінсом в оповіданні «Золоте пенсне» свідчить про протилежне. Коли Гопкінс говорить Холмсу, що міг самостійно перевірити дієвість методів Холмса, оскільки стежками, що ведуть до будинку професора Корема, де сталось вбивство Віллоубі Сміта, наказано нікому не ходити, Холмс зверхньо й *«трохи в'їдливо посміхнувшись»* відповідає, що для перевірки цих методів було усе *«крім містера Шерлока Холмса»* [3, т. ІІІ, с. 168]. Цим самим він дає зрозуміти: досягти його висот у мистецтві ведення розслідування не в змозі навіть той, хто цього сильно прагне і вважає Холмса за свого вчителя та наставника. Це відображає і позицію автора, і позицію самого дойлівського детектива стосовно того, що успіх його унікальний і не підвладний для повторення, а тим паче перевершення.

Промовисто свідчать про здібності, талант та винятковість особистості Холмса ***справи, за які він береться.*** Насамперед вражає їхня кількість. В оповіданні «Остання справа Холмса» він називає цифру *«більше тисячі»* [3, т. ІІ, с. 200]. В оповіданні «Собака Баскервілів», у якому Холмса зображено у розквіті кар'єри, герой говорить, що цей випадок *«найскладніший»* із *«усіх п'ятисот найсерйозніших справ, що їх доводилось мені розплутувати»* [3, т. ІІ, с. 236]. Свідомий своєї значимості і ролі, Холмс говорить, що *«…моя широка практика і постійні запити, які сиплються зусібіч, не дозволяють мені залишити Лондон на невідомо який час»* [3, т. ІІ, с. 239], тобто розуміє, як він потрібен суспільству і рідному місту та відчуває відповідальність за лад у ньому. Далі вражає суспільна та історична масштабність клієнтів, які звертаються до нього, важливість й історична значимість справ, за які він береться. Холмс згадує про намагання «догодити папі» при розслідуванні справи із «ватиканськими камеями» [3, т. ІІ, с. 217], своїми здібностями він прислужується *«з королівській родині і Французькій республіці»* [3, т. ІІ, с. 191], розслідує справи богемського короля, зникнення унікальної берилової діадеми та блакитного карбункулу, від нього залежить майбутнє Англії та Єв-

ропи в оповіданнях «Креслення Брюса-Партінгтона» та «Його останній уклін». Загалом Шерлок Холмс констатує, що *«звичайних справ у мене й не буває»* [3, т. I, с. 264]. Знову ж простежується певний дисонанс: хоч сам Холмс і говорить, що для нього не має значення державна величина його клієнта, все ж він пишається саме такими випадками, де фігурують видатні державні діячі, коли його залучають до справ історичного значення, а від нього залежить майбутнє чи не всього континенту. Наприклад, на початку оповідання «Мідяні буки» Холмс скаржиться Ватсону: *«...я, схоже, перетворився на агента з розшуку загублених олівців та наставника для юних леді з пансіонів»* [Дойль, т. I, с. 387]. Хоч, на його думку, такі справи можуть бути цікавими і повчальними, проте з перебігом оповідань циклу все більше відчувається, що він вважає їх недостойними своєї слави *(«...я не бачу тут жодних підстав для тривоги й не розумію, нащо мені, людині, чий час усе ж таки має певну ціну, встрявати в цю історію»* [3, т. III, с. 265]).

Доречно згадати, як Холмс провчив полковника Росса, що зверхньо поставився до його персони, бо діяльність Холмса вважав не більш як дешевим театром, який не принесе ніякої користі: *«Не знаю, чи ви помітили, Ватсоне, але полковник надто зверхньо поглядав на мене. Я хочу трохи покепкувати з нього»* [3, т. II, с. 20]. Таким чином, вимагаючи належного пошанування від оточуючих, Холмс цим самим опосередковано робить відповідні запити і читачеві.

Розуміння Холмсом концепту слави становить окрему тематичну групу його самохарактеристик. Слід зазначити, що Шерлоку Холмсу властиве прагнення епатувати, вражати Ватсона чи інших людей, із якими він стикається при розслідуванні справи. Ситуація, коли Холмс, застосовуючи свій метод, підмічає у свого клієнта щось таке, що тому видається абсолютно незбагненним, є постійною повторюваною конструкцією майже у кожному творі циклу. На Ватсонові він експериментує найчастіше. Але кожного разу, коли Холмс роз'яснює йому хід своїх думок, все виявляється дуже простим і зрозумілим. Про Холмсове прагнення справити враження, наприклад, свідчить випадок в оповіданні «Пригоди клерка», коли він каже Ватсону: *«Побоююсь, що ці пояснення тільки шкодять мені, – мовив він. – Наслідки без причин справляють набагато більше враження»* [3, т. II, с. 60]. У «Спілці рудих» Шерлок Холмс із осторогою говорить: *«...моя скромна слава розвіється як дим, коли я буду таким відвертим»* [3, т. I, с. 211], що підкреслює все ж таки значимість слави для нього і суперечить попередньому твердженню: *«Я не шукаю слави. Ім'я моє не з'являється в газетах. Найвища нагорода для мене – сама робота, змога знайти поле дій для моїх незвичайних методів»* [3, т. I, с. 105]. Розвінчує це твердження також висловлене у «Знакові чотирьох» сподівання *(«Отоді б вона* [пригода – *Л.Р.*] *справді принесла мені славу»* [3, т. I, с. 142]) та заклопотаність тим, щоб публічна слава від розкриття ним складних злочинів лягає на плечі офіційних представників Скотленд-Ярду: *«Любий мій друже, що мені до того? Я, скажімо, розплутаю цю справу, але все одно Ґреґсон, Лестрейд і К° покладуть усю славу собі до кишені»* [3, т. I, с. 31]. Таким чином, потреба в бездоганній репутації для Холмса вже не становить сумніву, проте він не бажає дешевої слави, прагнучи вражати по-справжньому значимими досягненнями: *«Я хотів би, щоб моє ім'я не згадували в цій справі, бо волію, аби воно виступало лише тоді, коли розкриття злочину має певні труднощі»* [3, т. II, с. 35]. Такий принцип тільки увиразнює винятковість Холмса: він уникає повторень і поривається завжди вносити в історію розкриття злочинів щось нове, що не вдавалось нікому іншому до нього: *«...я й сам хотів би, щоб ви додали цю справу до своїх літописів, бо вона має такі подробиці, що роблять її єдиною в хроніці злочинів не тільки нашої, але й будь-якої іншої країни»* [3, т. II, с. 90].

Майстерність Холмса й ентузіазм його роботи доходить до рівня мистецтва, саме так Ватсон не раз називає діяльність свого друга: він так захоплено говорив про улюблену справу, що якось Ватсон зазначив, ніби *«почув у його голосі ту радість художника, який пишається власним твором»* [3, т. III, с. 15]. Безперечно, Холмс бажає бути першим і найкращим та вважає себе таким. Варто тільки згадати, як різко він відреагував на репліку Джеймса Мортімера із «Собаки Баскервілів», коли той сказав, що має його за другого з європейських фахівців щодо наукового розуму. Проте Холмс не прагне слави у натовпі – його цікавить слава серед достойних ментально і внутрішньо гідних людей. Із нотою презирства Холмс поставився до схвальних вигуків недалекого інспектора Мердока із оповідання «Лев'яча грива»: *«Я похитав головою. Прийняти таку хвалу означало б принизити власну гідність»* [3, т. IV, с. 274].

Із самохарактеристики Холмса випливає ***міф рятівника,*** пов'язаний з його соціальною роллю. Хоча для Холмса порятунок суспільства і не є ідеєю-фікс: його, як він сам казав, цікавить розслідування злочинів як «чисте мистецтво» (*«Я граю заради самої гри»* [3, т. III, с. 286]), все ж із деяких цитат видно, що якраз функція рятівника є ключовою, вершинною метою, яку він вбачає у своїй діяльності. Щодо Моріарті, експансивну діяльність якого він вважав найбільшою на той час небезпекою для соціуму, він зазначає: «*Кажу вам, Ватсоне<...>, що якби я зміг визволити від нього суспільство, я вважав би, що кар'єра моя закінчилась, і був би готовий перейти до спокійнішого способу життя»* [3, т. II, с.191]. Подібний меседж, до речі, звучить від Холмса двічі впродовж цього твору і продовжується у хронологічно наступному оповіданні «Порожній будинок», де він завершує розправу над бандою Моріарті, знешкоджуючи полковника Морена: *«...цієї ночі нам доведеться так попрацювати, що коли ми зможемо довести цю справу до кінця, то сміливо скажемо, що недарма прожили своє життя на цій землі»* [3, т. III, с. 13]. Холмс-рятівник завжди виступає на боці добра, бореться за відновлення справедливості, а його неофіційне становище дозволяє самостійно вирішувати, кого карати, а кого милувати. В «Останній справі Холмса», де він ніби підбиває підсумок своєї діяльності, детектив наголошує: *«Більш ніж у тисячі справ, у розсліді яких я брав участь, я знав, що сили мої ніколи не стануть на боці зла»* [3, т. II, с. 200].

П'яту велику групу реплік-самохарактеристик Холмса складають вислови, які стосуються загалом ***рис його характеру та вдачі,*** як він сам їх бачить. Із цитат такого типу робимо висновки про його відповідальність *(«...я завжди дотримую свого слова» [3, т. IV, с. 13]);* рішу-

чість *(«...я люблю брати свого супротивника за барки» [3, т. IV, с. 133]);* гідність *(«Це зачіпає мою гідність <...> – безперечно, дріб'язкове почуття, але це зачіпає мою гідність. Тепер ця справа стане для мене справою честі» [3, т. I, с. 275]);* самокритичність *(«Здається, Ватсоне, що зараз ви бачите перед собою одного з найбільших дурнів Європи. Мені слід було б дати такого стусана, щоб я летів аж до Черинґ-Кросу» [3, т. I, с. 291]);* працелюбство *(«У мене дивна вдача. Я не пригадую, щоб праця мене втомлювала; навпаки, мене зморює неробство»* [3, т. I, с. 150]); прагнення істини *(«Ви знаєте, як я люблю з'ясовувати все до кінця»* [3, т. I, с. 160]); вміння долати труднощі *(«Немає нічого цікавішого за справу, і якій неначе всі змовилися проти тебе»* [3, Т. II, с. 240]); визначення своїх джерел існування *(«...я живу завдяки своїй кмітливості»* [3, т. II, с. 92]); абсолютизацію власних життєвих принципів *(«...краще вже зневажатиму англійські закони, ніж своє сумління»* [3, т. III, с. 211]).

Отже, аналіз реплік-самохарактеристик Холмса дає ще один ключ до глибшого розуміння цього образу, виступаючи ніби організуючим центром, першопричиною і наслідком численних мистецьких феноменів, пов'язаних із ним. Зокрема, самохарактеристика Холмса є ґрунтом для побудови теорій щодо міфологізації, підтверджує думку про первинність авторського задуму вибудувати образ унікального, «виняткового» героя у світлі тенденцій філософії надлюдини. Гіперболізація професійних вмінь та ідеалізація суто людських рис характеру Холмса роблять його характер надзвичайним на тлі пересічності, сірої буденності, відповідаючи також неоромантичній естетиці. Усе це, згідно із думкою М. Еліаде, є дієвим інструментом міфотворення, коли «ми ніби є присутніми при перетворенні історичного персонажа (якщо умовно дозволити собі зарахувати Шерлока Холмса до числа «історичних персонажів» – *Л.Р.*) у міфічного героя. Мова йде про елементи надзвичайного, які покликані на допомогу легенді» [5, с. 48].

Отже, прямими репліками-самохарактеристиками Холмс формує таку думку про свою особистість, яка співвідноситься із винятковістю, «інакшістю», вищістю надлюдини. В. Луков зазначає, що «неоромантики вірили у сильну, яскраву особистість, вони утверджували єдність повсякденного та високого, мрії та дійсності. Згідно із неоромантичним поглядом на світ, всі ідеальні цінності можна виявити у повсякденній дійсності при особливій точці зору спостерігача, тобто якщо дивитись на неї крізь призму ілюзії» [4, с. 95]. Конан Дойль дуже майстерно використовує таку призму, а цитати-самохарактеристики Холмса та цитати-характеристики його іншими персонажами твору, переконаними в його силі та авторитеті, що повторюються, як мантра, із оповідання в оповідання, є дієвими інструментами зазначеного методу «навіювання». Сугестивний вплив Холмса на читача через самохарактеристику створює гіпнотичний ефект, змушуючи майже сліпо вірити у всемогутність і досконалість героя як у абсолютну і беззаперечну істину.

Можна сказати, що самохарактеристика Холмса витримана значною мірою в ключі ніцшеанської філософії надлюдини, проте не в тій абстрактно-символічній формі, яку обрав Ф. Ніцше у трактаті «Так говорив Заратустра», а у формі більш реалістичній та конкретно-історичній. Міф надлюдини реалізується крізь призму дойлівського бачення «ідеального», хоча й цілком уже позбавленого схематизму, детектива вікторіанської епохи.

Література:

1. Гинзбург Л. О литературном герое / ЛидияГинзбург. – Ленинград: Сов. писатель, 1979. – 224 с.
2. Дойль, Артур Конан. Пригоди Шерлока Холмса: в 4-х тт. / А.К. Дойль / пер. з англ. В. Панченка. – К.: Веселка; Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010.
3. Луков В. А. Французский неоромантизм: Монография / В. Луков. – М.: Изд-воМосковскогогуманитарногоуниверситета, 2009. – 102 с.
4. Элиаде М. Миф о вечномвозвращении: Архетипы и повторяемость / МирчаЭлиаде: [пер. с франц. Е. Морозовой, Е. Мурашкинцевой]. – СПб:Алетейя, 1996. – 250 с.
5. Smith, K.C. Forming and Protecting the Middle-Class VictorianIdeal: Holmes and Watson / Kathryn Caroline Smith. – English, Theater and Languages, 2008. – 70 p.

Расевич Л. П. Самохарактеристика Шерлока Холмса как средство создания имиджа «исключительного героя»

Аннотация. В статье системно проанализированы реплики-самохактеристики Шерлока Холмса, которые выступают инструментом создания его образа, работают на создание имиджа «исключительного героя» и отвечают тенденции создания и восприятия образа в ракурсе философии сверхчеловека.

Ключевые слова: самохарактеристика, философия сверхчеловека, «имидж исключительности», мифологизация.

Rasevych L. Self-characteristic of Sherlock Holmes as a means of creating an image of «exceptional character»

Summary. In the article replicas of self-characteristic of Sherlock Holmes are systematically analyzed as the means of creating his image of «exceptional character» and are correspond to its forming and perception in the light of philosophy of the overman.

Key words: self-characteristic, philosophy of overman, «image of exclusivity», mythologyzation.

УДК 821.131.1-31 «20/21»:82'01

Семенец О. С.,
кандидат филологических наук, докторант
Таврического национального университета имени В. И. Вернадского

ОСОБЕННОСТИ РЕЦЕПЦИИ АНТИЧНОГО НАСЛЕДИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ЭПОХИ ВОЗРОЖДЕНИЯ

Аннотация. В статье исследуется специфика рецепции античного и мифологического материала в литературе французского Ренессанса, а также определяется ее подражательно-соревновательный характер.

Ключевые слова: Франция, Возрождение, античный текст, миф, рецепция, диалог культур.

Развитие современного литературного процесса в условиях глобализации, информационного взрыва и стремительного проникновения во все сферы жизнедеятельности человека средств массовой коммуникации требует пересмотра основополагающих принципов исследования художественного текста в литературоведении. В 60-70-ых годах XX столетия возникает литературная теория, которая в отличие от академической теории литературы, переосмысливает традиционной понятия литературоведения (категория автора как источник смысла произведения, авторитетность классических канонов, возможность объективной интерпретации произведения). Введение понятия дискурсивности для определения характера социокультурного взаимодействия (исторический, политический, философский, культурологический, языковой и другие дискурсы) изменило топику современного мышления. Исследователи «поставили в центр динамическое исследование антиномий в личности и обществе, раскрыли конфликт как источник энергетики» [8, с. 12], используя художественный текст не только для интерпретации самого текста, но и для постановки на их материале актуальных антропологических, философских, социальных проблем.

Среди многих литературных теорий современности важное место занимает рецептивная критика Констанской школы (Х. Яусс, В. Изер), возникшая в 70-80-х годах прошлого века, которая имела междисциплинарный характер и стала продуктивным методом не только для литературоведческих, но и для историографических, философских, культурологических и других изысканий. Предполагается, что изначально мёртвый текст рождается только в момент обращения к нему читателя, который и создаёт смысл текста, редактируя при этом свою картину мира. В. Изер настаивает на том, что «литература занимается как раз тем, что было опущено, проигнорировано, вытеснено из картины мира ради того, чтобы стабилизировать наш мир разного рода институциями» [8, с. 40].

Популярность рецептивной теории как нового метода исследования текста привлекла внимания мировых антиковедов и сделала рецепцию античности в последние десятилетия одним из самых востребованных направлений. Научные штудии Л. Хардвик, М. Мартиндейла, Дж. Портера, С. Голдхилла, Э. Хейл, С. Харрисона и других [10], расширяют методологическую базу исследования рецепции античности и даже привлекают другие литературные теории современности, например, гендерный подход, психоанализ и постколониальную критику.

В процессе анализа рецепции любого исходного текста учитывается не только социокультурный контекст реципиента, но и весь багаж литературного опыта читателя (У. Эко называет это явление «интертекстуальной энциклопедией» возможного читателя), который достаточно велик в век информационных технологий и доступности информации. Даже при новом прочтении, например, древних текстов современный читатель воспринимает их сквозь призму уже известных ему интерпретаций, созданных в более поздние эпохи. Это может быть пассивная рецепция (чтение переводной литературы или просмотр театральных постановок) и активная рецепция, которая порождает новый текст на основе авторской интерпретации реципируемого материала.

Для литературоведения интересен именно последний вид рецепции, позволяющий установить особенности межкультурной литературной коммуникации. Однако сегодня невозможно провести лишь синхронный срез в литературе для выявления зияний в картине мира современного человека и не учитывать диахронии развития того или иного текста, послужившего материалом для активной рецепции.

Обращаясь к анализу литературной рецепции античного наследия во французской литературе рубежа XX-XXI веков, исследователь, поставивший перед собой эту цель, неминуемо сталкивается с проблемой выявления причин именно такого читательского отклика на древние тексты. Решению данной проблемы способствует анализ диахронии рецепции античности во французской литературе на разных этапах ее развития. Это и стало предметом исследования в данной статье.

В «Словаре античности» термин «рецепция античности» трактуется как «эпизодическое, в большей или меньшей степени социально обусловленное, сознательное заимствование идей, материалов, мотивов из греко-римского культурного наследия, берущихся за образец с целью поставить его на службу собственным эстетическим, этическим, политическим и другим интересам» [7, с. 484]. Греко-римская культура, которая выдвинула новое понимание сущности человека как творца самого себя, а истории как процесса его самовыражения и самосовершенствования, была продуктивна для рецепции во все времена, но особенно актуализировалась в переходные эпохи, когда пересматривались ценностные ориентиры и создавались новые мировоззренческие модели.

С точки зрения реализации коммуникативного акта между античностью и христианским средневековьем, то коротко его можно охарактеризовать как конфликт, по-

стоянный процесс «притяжения-отталкивания». С одной стороны имеем прагматическую рецепцию той части синтетического римского литературного наследия в основном периода упадка Империи, которая позволяет решить социально-политические и социально-культурные проблемы общества (юридические, медицинские, грамматические тексты). Активная же рецепция, порождающая новые художественные тексты, происходит при резонирование социокультурных кодов реципируемой эпохи (античность) и эпохи-реципиента (Средневековье). Часто идеологические пристрастия христианства становятся переключателями кода исходного сообщения-текста, что влечет за собой его кардинальную перекодировку («Морализированный Овидий», Вергилий – предтеча Христа и т.д.). Таков характер рецепции античности в эпоху Средних Веков.

Восприятию и интерпретации античности во французской литературе эпохи Возрождения посвящены работы многих литературоведов (С. Аверинцев, М. Бахтин, Ю. Виппер, М. Грабарь-Пассек, Е. Мелитинский, Г. Косиков, А. Тахо-Годи, О. Фрейденберг, В. Авдонин, Е. Чиглинцев и другие). Обобщение их научных изысканий приводит автора статьи к следующим выводам:

1. Понимание античного наследия как «идеального горизонта человеческой культуры» [5, с. 89] приводит гуманистов Ренессанса к всеохватывающему возрождению греко-римской культуры и ставит перед ними задачу синтезировать античную мудрость и христианскую идеологию. В отличие от поэтов Средневековья, избирательно культивирующих только римскую литературу, Возрождение открывает миру эллинскую сокровищницу текстов. В них «в условиях демократических греческих полисов гуманизм был поднят на новый качественный уровень, характеризующийся новым пониманием сущности человека как творца самого себя и истории как процесса его самовыражения, самоутверждения и самосовершенствования» [5, с. 132].

2. Неоплатонизм, эпикуреизм, стоицизм и другие философские учения древности открывают мыслителям Ренессанса новые горизонты формирования мировоззренческих систем, поскольку частично изжившие себя ценностные установки христианства выявляют зияния в картине мира просвещённого гуманиста. То есть античная философия расширяет достаточно ограниченный горизонт читательского ожидания среднестатистического индивидуума XVI века, а продуктивная рецепция античного интеллектуального наследия в современном ему социокультурном пространстве переходит в горизонт исторического воздействия, способствуя трансформации ренессансной картины мира. Отсюда впоследствии религиозные противостояния второй половины XVI века.

3. Творчество поэтов-неолатинистов первой половины XVI века (составляет около половины литературного продукта того времени) носило в основном подражательно-соревновательный характер. Однако латиноязычные стилизации под Вергилия, Горация, Катулла, Цицерона имели отпечаток гражданских и религиозных проблем ренессансного общества, что предвосхитило стремительный скачек в развитии поэзии уже на французском языке. Таким образом, соревновательность становиться побудительным импульсом для развития французской литературы.

4. Жанровая реформа поэзии французского Ренессанса (возрождение античных жанров оды, элегии, эпиграммы, сатиры, послания, эклоги) не была радикальным разрывом с традицией Средневековья, поскольку даже отвергая завоевания клерикальной и куртуазной поэзии, писатель все равно относиться к изображаемому предмету опосредованно, «через уже существующее слово об этом предмете, которое как раз и закрепляется в системе смысловых и изобразительно-выразительных клише, в своей совокупности составляющих данную культуру» [5, с. 116]. Жанровая рецепция предполагает не только выбор формы, в которую облекается мысль, но и смыслового языка, на котором будет говорить о мире. Сложность же заключалась в том, что если для античных писателей мифологическая образность была органическим языком, то для гуманистов Возрождения – всего лишь необходимые метафорические знаки разумной жизни. Как отмечал Е. Мелетинский, «античная мифология, мёртвая сама по себе, включалась в некий сплав (христианство, гротеск, магия, рыцарская легенда), который в целом, был еще мифологической реальностью мышления, его разумом, а не предрассудком, кровью культуры, а не реминисценцией. Оттого мифология, пусть сдвигаясь в «высокую топику», сохраняла своего рода историческую принудительность» [6, с. 287].

5. Тотальная мифологизация, возникшая вследствие открытия миру полисемантических образов «языческой» греческой литературы, в основном имела определённые цели, которые раскрылись в полной мере в поэзии «Плеяды». На этапе исторического развития мифологии утверждение патриархата ознаменовалось формированием Олимпийского пантеона богов, однако это был процесс естественного развития, отражённый в мифе как единой форме архаического мышления. В эпоху Возрождения во Франции происходило становление абсолютной монархии. В творчестве придворных поэтов античный Олимп транспонируется на современную Францию, выстраивается четкая иерархия (Юпитер – Генрих II, Екатерина Медичи – Юнона и т.д.) [2]. Переодевая французских монархов в одеяния греческих богов, наделяя их сверхъестественными чертами могущественных небожителей, художники рассчитывали на интертекстуальную энциклопедию знаний образованного читателя, формируя у него горизонт воздействия, в котором утверждалась божественная природа монарха.

6. Формированию политического мифа (И. Эльфонд) способствовало и развитие династических мифов (божественное происхождение королевских династий от героев и богов). Если в эпоху Средневековья в этом отношении наиболее продуктивным стал Троянский цикл [12], то социокультурный контекст гуманистов требовал новых решений. Активной рецепции, иногда сопровождавшейся перевиранием, додумыванием истории, на этот раз подвергся образ Геракла Галльского, воспетого Лукианом, зачисленного ренессансными мыслителями к прародителям основателей Галлии и прямым предкам французской королевской династии.

Таким образом, обзор и анализ рецепции античности в эпоху французского Возрождения дает возможность настаивать ее на подражательно-соревновательном характере, что было продуктивно для утверждения национального самосознания (усовершенствован французский язык на

основе латыни, становления мировоззренческой модели, синтезирующей в себе христианские учения и античную философскую мысль) и абсолютной монархии.

Литература:

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – 2-е изд. – М.: Худож. лит., 1990. – 543 с.
2. Виппер Ю. Б. Поэзия Плеяды : Становление литературной школы / Ю. Б. Виппер. – М. : Наука, 1976. – 433 с.
3. Грабарь-Пассек М. Е. Античные сюжеты и формы в западноевропейской литературе / М. Е. Грабарь-Пассек. – М.: Наука, 1966. – 327 с.
4. История французской литературы : В 4-х томах : Т. 1 : От древнейших времен до революции 1789 г. / Под ред. В. М. Жирмунского. – М. ; Л. : Изд. АН СССР, 1946. – 811 с.
5. История французской литературы :Учеб.для филол. спец. вузов / Л. Г. Андреев, Н. П. Козлова, Г.К. Косиков. – М.: Высш. шк., 1987. – 543 с.
6. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа : [монография] / Е. М. Мелетинский ; РАН ; Институт мировой литературы им. А. М. Горького. – 4-е изд., репр. – М. : Восточная литература, 2006. – 406 с.
7. Словарь античности : Пер. с нем. / Сост. Й. Ирмшер, Р. Йоне. – М. : Прогресс, 1989. – 704 с.
8. Современная литературная теория. Антология / Сост. И. В. Кабанова. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 344 с.
9. Чиглинцев Е. А. Рецепция античности в культуре конца XIX – начала XXI вв. / Е. А. Чиглинцев. – Казань : Изд-во Казан. Гос. ун-та, 2009. – 290 с.
10. Чиглинцев Е. А., Ашаева А. В. Рецепция античности: актуальные исследовательские тенденции в современном зарубежном антиковедении (опыт историографического обзора) / А. В. Ашаева, Е. А. Чиглинцев // Ученые записки Казанского университета : Гуманитарные науки. – Т. 154. – Кн. 3. – 2012. – С. 162-171.
11. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / Эко Умберто ; Пер. с англ. и итал. С. Д. Серебряного. – СПб. : «Симпозиум», 2005. – 502 с.
12. Эльфонд И. Я. Раннесредневековые основы политической мифологии во французской культуре XVI в. / И. Я. Эльфонд // Миф в культуре Возрождения / [Отв. ред. Л. М. Брагина]. – М. : Наука, 2003. – С. 239-252.

Семенець О. С. Особливості рецепції античного спадку у французькій літературі епохи Відродження

Анотація. У статті виявлено специфіку рецепції античного і міфологічного матеріалу у літературі французького Ренесансу та встановлено її наслідувально-змагальній характер.

Ключові слова: Франція, Відродження, античний текст, міф, рецепція, діалог культур.

Semenets O. The peculiarities of perception of an antique heritage in French literature of Renaissance

Summary. The research represented in the article is based on the specific perception of the antique and mythological plots in French literature of the Renaissance and it simulative nature is also specified.

Key words: France, Renaissance, antique text, myth, perception, intercultural dialog.

УДК 821.111.09

Тупахіна О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології і перекладу
Запорізького національного університету

ЖАНРОВІ МОДЕЛІ ВІКТОРІАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ІНТЕР'ЄРІ РОМАНУ ГРЕМА СВІФТА «EVER AFTER»

Анотація. З оглядом на жанрологічну концепцію Ф. Джеймісона, за посередництва концепцій «родинної подоби» Л. Віттгенштейна і «пам'яті жанру» М. Бахтіна, у статті досліджено соціосимволічний зміст і специфіку взаємодії казково-романтичного й натуралістично-генетичного імперативів жанрових моделей сенсаційного, сімейного, романтичного, натуралістичного романів у постмодерністському інтер'єрі неовікторіанського роману Г. Свіфта «Ever After».

Ключові слова: жанрова модель, жанрова конвенція, історіографічний метароман, романтичний роман, натуралістичний роман, сенсаційний роман, сімейний роман

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Болісний розрив із релігійним світоглядом, викликаний бурхливим розвитком природничих наук у середині XIX століття, неодноразово ставав предметом художньо-філософської рефлексії у сучасному неовікторіанському романі. Лише за останнє двадцятиріччя до тих чи інших аспектів духовної кризи, спричиненої секуляризацією вікторіанського суспільства, зверталися А. Байєтт («Morpho Eugenia», 1992; «The Biographer's Tale», 2000), Дж. Діскі («Monkey's Uncle», 1994), Л. Дженсен («Ark Baby»,1998), А. Барретт («The Voyage of the Narwhal», 1998), Р. Макдональд («Mr. Darwin's Shooter», 1998), М. Ніл («English Passengers», 2000), Т. Холланд («The Bone Hunter», 2001), Н. Дрейсон («Love and the Platypus», 2007), Т. Шевальє («Remarkable Creatures», 2010).

Причини надзвичайної популярності теми конфлікту релігійної та наукової епістем у сучасному літературному дискурсі полягають, на думку Антонії Байєтт, у безсумнівному глибинному зв'язку сьогодення із філософською матрицею вікторіанства. «We're still living at the end of the Victorian era, – зазначає письменниця, – at least philosophically, in the way we try to understand the world. We've moved on technologically, but the foundations of our ides are still there, if you think of Freud or sexuality, or Darwin and the naturalists. It all turns around the idea of the death of Christianity, the disappearance of God, and I think morally our world doesn't quite know what has been put in its place» [1, 22].

Дещо іншої думки дотримується американська дослідниця Саллі Шаттлворт, для якої визначальним фактором актуалізації проблеми вікторіанської духовної кризи у сучасному романі стає типове для постмодерної свідомості «відчуття другорядності втрати». «It is not loss of a specific belief system, but rather the loss of that sense of immediacy and urgency which comes with true existential crisis. – пояснює дослідниця. – We look back nostalgically not to an age of safe belief, for that holds few attractions for us now, but rather to a point of crisis. It is the intensity of emotion and authenticity of experience at the moment which we long to recapture» [2, 256].

У фундаментальній монографії Даніеля Борманна «The Articulation of Science in the Neo-Victorian novel» причини підвищеної уваги сучасних письменників до перебігу й наслідків секуляризації вікторіанського суспільства полягають у більш практичній площині: хронологічна дистанція між вікторіанським та сучасним читачем, на думку дослідника, дає новітній літературі можливість торкатися питання віри без остраху здобути тавро «релігійної», «a label which in the case of writers would probably prove detrimental to their pockets» [3, 68]. Водночас, зазначає науковець, «It may also be the unsolved contradictions emerging from such a fascinated, yet uncompromising attitude in current writers and readers which lead us back to that moment when the break-up between English society and religion took place, making of the reading process a compulsive re-enactment of our «decision» to make us strangers to our supernatural condition» [3, 68].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Роман британського письменника, лауреата премій Фабера (1983), Букера (1996) та Тейта (1996) Грема Свіфта «Ever After» (1992) виразно ілюструє усі вищенаведені концепції. Від початку не дуже схвально сприйнятий критикою через очевидну вторинність відносно більш вдалого попередника, роману «Waterland» [4], специфічну авторську маску [5], штучно ускладнену дисперсну структуру [6], згодом саме він остаточно закріпив за Свіфтом репутацію «релігійного автора нерелігійних творів» [7] і став об'єктом численних літературознавчих розвідок з питання актуалізації травматичного досвіду духовної кризи вікторіанської доби у літературному контексті порубіжжя XX-XXI сторіч. Серед останніх слід виділити, передусім, «Science and Religion in Neo-Victorian Novel» Д.Гленденінга, де роман Свіфта постає як відкладена шокова реакція на впливову вікторіанську концепцію вимирання людства, примирення з якою, на думку науковця, не відбудеться ніколи [8, 74]. Схожої думки дотримується Крістіан Гутлебен, чиє дослідження «Shock Tactics: The Art of Linking and Transcending Victorian and Postmodern Traumas in Graham Swift's Ever After» сфокусоване на етичній складовій онтологічної травми [9]. Польська дослідниця Божена Куцала у роботі «Intertextual Dialogue with the Victorian Past in the Contemporary Novel» вивчає спадковий зв'язок «Ever

After» із вікторіанською культурфілософською традицією крізь призму інтертекстуальних взаємодій, постулюючи в такий спосіб текстуальність історії і декларуючи, услід за Лорною Сейдж, палімпсестоподібне взаємопроникнення минулого й сучасного у постмодерністському тексті [10]. У колективній монографії «The Third Culture: Literature and Science» вже згадана Саллі Шаттлворт, досліджуючи своєрідність інтерпретації ідей дарвінізму у сучасному неовікторіанському романі,зараховує твір Свіфта до числа так званих natural history novels – специфічної жанрової модифікації історіографічного метароману, «which dramatize the Darwinian moment in Victorian history» [2, 254].

Парадоксально, але при всій великій увазі до онто- та епістемологічних засад художнього універсуму Свіфта питання їх актуалізації на жанровому рівні у романі «Ever After» досі залишається на периферії критичного дискурсу, постаючи хіба що у формі загальних зауважень щодо типово постмодерністської жанрової гібридизації, неоднорідності й нонселекції, пастішу тощо. Чи не єдиною роботою, де неодноразово постульована жанрова гетерогенність роману бодай побіжно розглядається на рівні окремих жанрових конструктів (щоденнику, детективу тощо), залишається оглядове дослідження Девіда Малколма «Understanding Graham Swift» [11, 133-157]. Втім, під впливом домінуючої у сучасному гуманітарному дискурсі постструктуралістської концепції текстуалізації історії Малколм, так само як і інші дослідники, схильний інтерпретувати сміливий жанровий експеримент Свіфта передусім у контексті впливової теорії історіографічного метароману Л.Хатчеон.

Формування мети статті. Хоча продуктивність жанрової моделі історіографічного метароману у літературному процесі порубіжжя XX-XXI ст. є беззаперечною, такий підхід, на нашу думку, дещо применшує еволюційний потенціал неовікторіанської література, яка наполегливо шукає вихід з онтологічного тупику. Спираючись на джеймісонівське розуміння жанрової конвенції як необхідної ланки взаємодії між індивідуальним текстом та колективною свідомістю, у даній роботі ми спробуємо довести, що жанрові моделі вікторіанської літератури у романі Г.Свіфта «Ever After» не стільки функціонують у якості поверхневого жанрового кліше, скільки несуть певний соціосимволічний меседж, який, за словами Ф.Джеймісона, «doesn't die out when it is transported into a different era» [12, 92].

Ідентифікація жанрових моделей та опис їх взаємодії у даному дослідженні здійснюватиметься з урахуванням віттгенштейнівської моделі «родинної подоби», згідно до якої «representations of a genre may then be regarded as malting up a family whose septs and individual members are related in various ways, without necessarily having any single feature shared in common by all» [13, 41]. В умовах жанрового синкретизму постмодерністської літератури такий підхід, на нашу думку, є найбільш функціональним, оскільки дозволяє, за метафоричним висловленням Д.Фішелова, вдало прослизнути «between Scylla of closed, rigid concepts of genre, and the Charybdis of denying any generalizations concerning literary genres» [14, 123].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сюжетному рівні «Ever After» представляє собою примхливе перетинання трьох взаємопов'язаних історій, впорядкування зв'язків між якими значною мірою залежить від «жанрової чуттєвості» реципієнта та його сприятливості до жанрових конвенцій.Риторичні надкодування роману закономірно ускладнюються за рахунок дієгетичного модусу: застосована Свіфтом авторська маска наратора-літературознавця Білла Анвіна актуалізує метатекстуальний вимір наративу, провокуючи епістемологічну невпевненість інтерпретатора через підкреслення умовності жанрових конвенцій і хиби жанрових очікувань.

Роман сповнений рефлексій наратора на предмет оманливостілітературної візії світу, опосередкованості її зв'язків із реальністю. Наприклад, реконструюючи один з кульмінаційних моментів життя свого вікторіанського пращура Меттью Пірса, Анвін демонстративно «самоусувається» з тексту, вдаючись до драматизації діалогів героїв з метою створенняефекту присутності; водночас зміст діалогу, як відверто зазнається наратор, є суцільною вигадкою, оскільки центральний для літературної реконструкції епізод згаданий у щоденниках Пірса лише побіжно.

Власне назва роману – казково-романтичне кліше «Ever After», з якого Свіфт запопадливо прибирає слово «happily», – вже генерує певні жанрові пресупозиції, посилаючись, з одного боку, на мотив романтичного кохання, а з іншого – на позаемпіричну, позаісторичну казкову модель світу-гомеостату, що функціонує за принципами моральної телеології і в онтологічному вимірі має честь за вищу інстанцію казуальності. При цьому апріорний примат морального детермінізму забезпечує казковому сюжету лише ілюзію акцидентальності [15].

Подібна концепція гармонійного, впорядкованого, гомеостатичного світу із властивими їй провіденційною казуальністю, позаісторичним часовим виміром і специфічною семіотизацією соціального контексту широко представлена у ранній вікторіанській літературі від з сестер Бронте, Теккерея, Діккенса до політичних романів пізнього Троллопа [3, 69]. У романі Свіфта її епітомізовано у символі весільного годинника, зробленого старшим Пірсом у подарунок молодятам Меттью й Елізабет і згодом успадкованого Біллом Анвіном. Цей досконалий і, здавалося б, вічний механізм – не лише уособлення живого зв'язку між поколіннями, але й прозора алюзія на ньютоніанську метафору «clockwork Universe», функції гравітації у якій виконує всепереможна сила кохання (невипадково родинна реліквія прикрашена цитатою з десятої еклоги Вергілія «Omina Vincit Amor»).

З уривчастих записів у щоденнику свого вікторіанського пращура наратор реконструює образ Пірса-батька, годинникаря, «a vaguely magician-like figure, hunched over his little clockwork world, unwittingly miming the classic analogy for the existence of a Creator, and seeming to be engaged not only in the making of clocks but in the manufacture of this vital stuff called Time, this stuff which Matthew still thought of as being essentially human in meaning, the companion and guardian of human affairs» [16, 114]. Фігура батька як уособлення Божого промислу вгадується за усіма удаваними щасливими збігами у житті Меттью: його кар'єрним зростанням, знайомством з майбутньою дружиною і, врешті решт, одруженням.

Прояви певної вищої закономірності («This things are meant to be» [16, 85]) схильний бачити у своєму житті й

наратор. Провіден ційний смисл дати народження Анвіна («December 1936, the very week a King of England gave up his crown in order to marry the woman he loved»[16, 61]) має визначати увесь його подальший життєвий шлях: «...I have always felt that the timing of my arrival imbued my life, for better or worse, with a sort of fairy-tale propensity» [16, 61]. З дитячих спогадів наратора постає загадковий, розпливчатий образ його батька, Анвіна-старшого, військового й дипломата, чия місія, за його власним визначенням, полягає у «впорядкуванні світу» («Sorting out the world» [16, 17]).

Відчуттям чуда, казкової надреальності – того, що у вустах Сильвії Анвін, матері героя, позначається епітетом «divine», – насичені описи щойно звільненого від нацистів Парижу, де пройшло дитинство героя: «It has never struck me before that Reality and Romance could so poignantly collude with each other», – згадує Анвін, у свідомості якого реальне «місто закоханих» назавжди злилося з декораціями до «La Boheme» [16, 64]. Власне слово «divine», як зазначає Свіфт в одному з інтерв'ю, «has both generally and in terms of the novel a complex sense of things being divine, God-driven, wonderful» [цит. за 10, 218].

Казково-романтичний детермінізм, хоч подекуди й іронічно переосмислений, – рушійна сила сюжетної лінії стосунків наратора із коханою дружиною, талановитою актрисою Рут Воган. Їх близьке знайомство спровоковане літньою зливою – «the oldest ruse in the book of romance» [16, 83] – і стає коханням з першого погляду: «And I knew then what I would always be and always want to be and need to be for the rest of my life» [16, 84]; стрімкий кар'єрний зліт Рут – «попелюшки», що вислизнула з-під контролю деспотичної матері, – відбувається наче у казці: «of such stuff are show-business fables made» [16, 85]. Так само, як спогади про паризьке дитинство, ремінісценції зподружнього життя Анвіна й Пірса сповнені ідилічних картин (бахтінська «історична інверсія»); як системи, усі три родини, на перший погляд, перебувають у довершеному гомеостазі.

Тим болісніше виявляється крах імперативу всепереможного кохання («Jack shall have Jill; nought shall go ill», як іронічно визначає його наратор [16, 83]) при зіткненні з недетермінованою стохастикою випадковостей: передчасною смертю сина Пірса, дворічного Фелікса; загадковим самогубством батька Анвіна; хворобою та самогубством Рут, які остаточно руйнуютьморальний телеологізм ідилії, змушують героїв вдаватися до пошуків первопричини і в такий спосіб переводять усі три сюжети у принципово іншу жанрову площину.

Мотиви подружньої зради, загадкового самогубства, таємниці батьківства, актуалізовані у сюжетній лінії стосунків матері наратора, Сільвії Анвін, із молодим коханцем, американським комерсантом Семом, споріднюють «Ever After» із сенсаційним «романом таємниць» – перехідним жанром вікторіанської літератури, який, запозичивши чимало генетичних рис попередників (передусім ньюгейтського і готичного романів), у свою чергу, розчинився у наступниках – детективному романі, сімейній мелодрамі тощо. Звернення наратора до даної жанрової моделі можна пояснити очевидними паралелями на рівні світовідчуття, адже історично саме сенсаційний роман став першою реакцією на наслідки моральної та епістемологічної кризи, в якій опинилося вікторіанське суспільство середини XIX ст. [17, 6].

«Роман таємниць» руйнував не лише вікторіанський ідеал родинного щастя – він руйнував заспокійливу ілюзію стабільності в цілому, змальовуючи принципово іншу картину світу, ірраціонального, облудного, сповненого відчуження та недовіри. Якщо готичний роман здебільшого зберігав безпечну дистанцію (чи то хронологічну, чи то географічну) між світами читача й героя, то роман сенсаційний завдячував своєю шаленою популярністю саме демонстрації жахливого у повсякденному.

Завдання, поставлені перед сенсаційним романом, вимагали певного вдосконалення наративної техніки – адже всевідаючий оповідач, що приховує кримінальну таємницю, мимоволі втрачав не лише довіру читача, але й моральний авторитет [17, 15]. Окрім впровадження авторської маски (однієї чи декількох, причому в останньому випадку скоріше з метою приховування важливої інформації, ніж заради створення панорамної візії подій), одним з найрозповсюдженіших оповідальних прийомів сенсаційного роману стає «текст у тексті» – залучення випадково знайдених листів, щоденників, інших документальних свідоцтв, зміст яких в останній момент проливав світло на таємницю. Типовим прикладом подібного сюжетно-композиційного рішення слугують романи У.Коллінза «The Moonstone», «Armadale», Е.Вуд «Адам Грейнжер», Ч.Ріда «Foul Play» та ін.

Наряду з іншими інструментами з арсеналу вікторіанського «роману таємниць», мотив раптово знайденого рукопису або щоденника є надзвичайно частотним у сучасному неовікторіанському романі: достатньо згадати такі знакові для напрямку твори, як «Possession» А.Байєтт, «Affinity» С.Уотерз, «The Voyage of the Nahrwal» А.Барретт та ін. Не є винятком і роман Свіфта «Ever After»: щоденники Меттью Пірса, які Білл Анвін отримує з рук помираючої матері, за його власними словами, явилися наче спасіння («They came – in more than one sense – to my rescue» [16, 47]). Через співставлення себе з родоначальником династії Анвін намагається актуалізувати те, що П.Д. Тобін визначає як «генеалогічний імператив»: «the search for the original ancestry becomes an attempt to legitimize one's own story» [цит. за 11, 141].

Зазначимо, що жагою до відновлення родоводу охоплені й інші персонажі роману: вітчим Анвіна, володар «пластикової імперії» Сем Еллісон, на схилі днів започатковує в одному з найстаріших британських університетів стипендію імені свого гіпотетичного середньовічного пращура; а двоюрідний дід головного героя, майор Роуліnсон, чия військова кар'єра пала жертвою фатальної помилки, у своїх генеалогічних розвідках сягає самого сера Уолтера Рейлі.

Історія майора Роуліnсона – окремий випадок загальнопоширеної серед представників роду Анвіна злої вдачі, прояви якої читач услід за наратором спостерігає щонайменше на протязі трьох поколінь: саме такий,типовий для сімейної хроніки відрізок часу, на думку Свіфта, надає найкраще відчуття історичної перспективи [цит. за 10, 221]. Інші характерні для жанру мотиви, такі як мотив родового прокляття, «поганої спадковості» і занепаду колись щасливої сім'ї, є одними з визначальних у романі. Так, засновник династії, Метью Пірс, занапастив своє сімейне щастя лише для того, щоб загинути під час шторму на шляху до Нового Світу; дід героя, піонер нейрохірургії Роуліnсон, назавжди прощається з медициною після одного невдалого

руху скальпеля, що коштував життя високопоставленому пацієнту; сам Анвін, за його власними словами, типовий невдаха, чиї блискучі перспективи від початку зруйновані самогубством батька.

У повній відповідності до постмодерністської концепції децентрації художнього простору, фігура батька-патріарха, надзвичайно важлива для сімейної хроніки, у романі Свіфта постає як майже химерний конструкт, що за необхідності заміщується «субститутом», симулякром. Звернення до жанрової моделі сімейної хроніки спростовує думку К.Мілн про те, що «Bill Unwin's obsessions with his father… finds no answering echo in the life of Matthew Pearce» [6, 40]. Паралелі, які проводить Свіфт, більш ніж чіткі. Так, Меттью Пірс віддаляється від рідного батька у бік тестя, преподобного Ханта, а після сварки із священиком і сам полишає родину, поступаючись місцемсупернику – комерсанту Джеймсу Нілу. Синовні зв'язки Сема Еллісона, вітчима наратора, руйнуються під тягарем провини за загибель молодшого брата. Особистість рідного батька Білла Анвіна взагалі залишається невстановленою, надаючи цій сюжетній лінії дещо нехарактерної для сімейної хроніки незавершеності.

У метафізичному вимірі відсутність фігури батька постає як відомий паскалівський «вакуум у формі Христа», метафора духовної порожнечі, яку кожний з героїв намагається заповнити на свій розсуд: чи то впертою, майже релігійною вірою у дарвінізм, як Пірс, чи то культом прагматизму, як Еллісон, чи то ідеалом романтичного кохання, як Анвін або його не згаданий у тексті вікторіанський попередник Меттью Арнольд, що заповідав зневіреним сучасникам у вірші «Dover Beach»: «Ah, love, let us be true // To one another! for the world, which seems // To lie before us like a land of dreams […] Hath really neither joy, nor love, nor light, // Nor certitude, nor peace, nor help for pain»[18].

Втративши сенс життя після самогубства коханої дружини, Анвін звертається до документальних свідоцтв поступового відпадіння Пірса від віри і відчуження від родиниу пошуках протидії тому, що Томас Гарді називає «a permanent loss of happiness». «There are disappointments which wring us, and there are those which inflict a wound whose mark we bear to our graves. – зазначає Гарді у романі «A Pair of Blue Eyes», алюзіями на який буквально просякнутий твір Свіфта. – Such are so keen that no future gratification of the same desire can ever obliterate them» [19].

Натуралістичний роман гардіанського зразку – та жанрова модель, у якій в цілому витримано сюжетну лінію Пірса. Звертаючись до досвіду вікторіанської літератури середини XIX сторіччя, бачимо, що історизація категорії часу, «натуралізація» концепції світу, перехід від метафізичної до соціальної та біологічної концепцій особистості, – все те, що згодом сформує жанровий канон натуралістичного роману, – значною мірою є продуктом духовної кризи, що спіткала вікторіанське суспільство через стрімкий розвиток природничих наук [3, 69]. У поєднанні з незаперечними речовими доказами на кшталт решткiв викопних тварин, роботи Дарвіна й Лайєля, під впливом яких відбувається «гріхопадіння» Пірса, не лише сприяли секуляризації вікторіанської свідомості, але й відкрили перед нею есхатологічну перспективу вимирання людства як біологічного виду [Glendening]. Звідси характерні для поетики натуралізму ідеологеми падіння, розкладання, розпаду; звідси зворотний розвиток образу від норми до патології, смерті, гниття, та імператив спадковості, що визначає модель світу.

Доля живої істоти у натуралістичному романі, зазначає російська дослідниця Н.Віхорева, постає не як історія, а як даність: народження за сутністю й значенням дорівнює смерті [20, 186]. Саме такі думки спіткають Пірса після втрати сина: у безжалісних калькуляціях Природи, «great arithmetician», як називає її Пірс [16, 154], дворічний Фелікс, улюбленець сім'ї, не більше ніж статистична похибка, незначна втрата, необхідна для виживання виду.

Сюжетна лінія Пірса сповнена паралелей із романом Гарді «A Pair of Blue Eyes» як на рівні локацій (Дорсет та околиці), так і на рівні системи образів (натуралісти Генрі Найт/Меттью Пірс, дочки священників Ельфріда/Елізабет, лорд Лакселліан/Джеймс Ніл) і комплексу рушійних бінарних опозицій (релігія/наука, невинність/знання, природне/штучне), репрезентованих у наскрізних мотивах і низці розгорнутих ремінісценцій. Так, метафоричне «падіння» Пірса, що зазирнув в очі іхтіозавра під час екскурсії до Лайм-Регісу, постає як переосмислення фізичного падіння з дорсетських скель героя Гарді, Генрі Найта, внаслідок чого той опиняється віч-на-віч з іншою знаковою для вікторіанської доби доісторичною істотою – трилобітом. Так само, як і Найт, Пірс відчуває приголомшливу єдність із давно зниклою викопною твариною: «He is the creature; the creature in him. He feels something open up inside him, so that he is vaster and emptier than he ever imagined, and feels himself starting to fall, and fall, through himself» [16, 111].

Зауважимо, що в обох випадках має місце полеміка із романтичними кліше: доля Пірса вирішується, коли той віддає перевагу іхтіозаврові перед лицарським спасінням травмованої на крутому схилі дівчини, типовоїdamsel in distress («He might have fallen in love with this pretty invalid and lived happily ever after. – меланхолічно зауважує з цього приводу Анвін. – Instead of which, he chose to stare into the eye of a monster» [16, 110]); у випадку Найта у небезпеці опиняється вже сам «лицар» (Knight in distress, за влучним іронічним висловленням Д.Гленденінга [8, 16]), якого дама серця рятує за допомогою мотузки, поспіхом скрученої з нижньої спідниці.

Актуалізація архаїчного інструментарію лицарського роману у настільки незвичних інтер'єрах – більш ніж окремий прояв постмодерністської стратегії нонселекції. Вікторіанська ностальгія за «золотою добою» Середньовіччя як періодом, коли людство не переймалося болісним вибором між науковим знанням і щирою вірою, результувала у низці художніх творів, найвідомішим з яких є «Королівські ідилії» Теннісона – опубліковані, як з похмурою іронією відзначає Анвін, того ж року, що й «Походження видів» Дарвіна: «At one and the same time these hapless Victorians had flung before them the spectre of their derivation from monkeys and Tennyson's misty and moated chivalric nostalgia» [16, 255].

Анвін в цілому поділяє скепсис Гарді стосовно «moody, broody neo-chivalric stuff»[16, 88], яким так переймається герой «A Pair of Blue Eyes» Генрі Найт. Сюжетна лініяромантичної натури Кетрін Поттер, дружини одного з університетських колег Анвіна, колишньої дослідниці Теннісона і невдалої претендентки на спорожніле місце Рут, сповнена іронічних відступів. «She is more like one of those

pitying and piteous women of medieval romance… – зауважує, приміром, наратор. – And this garden, with its locked gate which only the favoured may open, is like one of those semi-allegorical gardens into which the Lady of the Castle steals (unknown to her absent lord) to solace some wounded knight-errant (ha!)» [16, 89].

Поведінка Кетрін, яка вважає себе причиною невдалої спроби самогубства, вчиненої Анвіном після надто відвертої спроби подружжя Поттерів заволодіти щоденниками Пірса («The wounded paladin; the pitying lady. These titbits stolen from the lord's table. I think she thinks she is restoring me to life» [16, 92]), остаточно укріплює оповідача у його візіїсвіту як «нескінченної облуди» («total make-believe»). «A simulacrum of the storyteller's false infinity at the end of the fairy-tale», як влучно декодує А.Байєтт поетику назви роману [цит. за 11, 142], не витримує зіткнення із фактом людської смертності; всупереч канонам сенсаційного роману, щоденник Пірса залишає більше питань, ніж дає відповідей; «генеалогічний імператив» сімейної хроніки не здатний заповнити внутрішню порожнечу; «природна телеологія» натуралістичного роману описує процес, але не пояснює причин.

Висновки. Актуалізація жанрових моделей вікторіанської літератури, що несуть на собі відбиток глибокої епістемологічної кризи середини XIX ст., та подальша деструкція іманентно притаманних їм світоглядних концепцій, аксіологічних критеріїв, організуючих конвенцій, рушійних опозицій у постмодерністському інтер'єрі роману Г.Свіфта «Ever After» виконує одразу декілька важливих функцій: по-перше, демонструює нерозривний зв'язок сьогодення із вікторіанською традицією на рівні «пам'яті жанру» – епітомізації травматичного досвіду через жанрове мислення; по-друге, у відповідності до світоглядних засад постмодерну, наголошує на симулятивній природі наративу, тотальному релятивізмі й відчутті світу як хаосу; по-третє, за рахунок свідомої омани жанрових пресупозицій спрямовує інтерпретативні стратегії не стільки на результат,скільки на процес нарації, підкреслюючи в такий спосіб «терапевтичний потенціал» літератури, її здатність бодай тимчасово впорядковувати хаос буття, воскрешати мертвих та, як образно висловлюється наратор, «to make obvious luminous, to match darkness with light, to reconcile life with death» [16, 77].

Проведене дослідження не претендує на вичерпну повноту, однак закладає підґрунтя для подальших розвідок у сфері постмодерної жанрології, зокрема, для вивчення причин актуалізації жанрових моделей вікторіанської літератури у постмодерністській концептосфері, дослідження їх трансгресивного й адаптивного потенціалу тощо.

Література:

1. Rothstein M. Best Seller Breaks Rule on Crossing the Atlantic / M.Rothstein // New York Times. – January 31, 1991. – Pp.17 – 22
2. Shuttleworth S. Natural History: The Retro-Victorian Novel / S.Shuttleworth // The Third Culture: Literature and Science [ed. E.S.Shaffer]. – Berlin: Walter de Gruyter, 1998. – pp. 253-268
3. Bormann D.C. The Articulation of Science in the Neo-Victorian Novel/ D.C.Bormann – Bern: Peter Lang, 2002. – 335 p.
4. Saynor J. One Hundred Years of Solitude / J.Saynor //Observer (London). – February 16, 1992. – P.59
5. Mantel H. Blood Ties: A Review of G.Swift's «Ever After» / H.Mantel // The New York Review of Books. – June 11, 1992. – pp. 23-25
6. Milne K. Static Pools /K.Milne // New Statesman. – February 22, 1992. – P.40
7. Lea D. Graham Swift / D.Lea – Manchester: Manchester University Press, 2005. – 231 p.
8. Glendening J. Science and Religion in Neo-Victorian Novel: Eye of the Ichthyosaur / J.Glendening – New York: Routledge, 2013. – 262 p.
9. Gutleben C. Shock Tactics: The Art of Linking and Transcending Victorian and Postmodern Traumas in Graham Swift's «Ever After» / C.Gutleben // Neo-Victorian Studies. – 2009/2010. – № 2. – pp. 137-156
10. Kucala B. Intertextual Dialogue with the Victorian Past in the Contemporary Novel / B.Kucala – Frankfurt-am-Mein: Peter Lang, 2012. – 268 p.
11. Malcolm D. Understanding Graham Swift / D.Malcolm – Columbia: Columbia University Press, 2003. – 242 p.
12. Jameson F. The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act / F. Jameson – Ithaca: Cornwell University Press, 1981. – 296 p.
13. Fowler A. Kinds of Literature: An Introduction to Theory of Genres and Modes/A.Fowler – Cambridge, MA: Harward University Press, 1982. – 226 p.
14. Fishelov D. Genre Theory and Family Resemblance: Revisited / D.Fishelov // Poetics. – 1991. – №20. – pp. 123-138
15. Лем С. Фантастика и футурология /С.Лем. – М.: Ермак, 2004. – 592 с. – С.115
16. Swift G. Ever After / G.Swift – New York: Vintage, 1992. – 280 p.
17. Brantlinger P. What is Sensational About the Sensation Novel? / P. Brantlinger // Nineteenth-Century Fiction. – June 1982. – Vol. 37. – No. 1. – pp. 1-28
18. Arnold M. Selected Poems and Prose / M.Arnold – Oxford: Oxford University Press, 1964. – 201 p. – P.24
19. Hardy T. A Pair of Blue Eyes/ T.Hardy – London: Tinsley Brothers, 1873. –306 p. – P.277
20. Вихорева Н.Н. Натуралистический роман: поэтика жанра: дисс. канд. филол. наук: 10.01.08 / Вихорева Надежда Николаевна. – Тверь, 2001. – 220 с.

Тупахина Е. В. Жанровые модели викторианской литературы в постмодернистском интерьере романа Грэма Свифта «Ever After»

Аннотация. С учетом жанрологической концепции Ф.Джеймисона, при посредничестве концепций «семейного сходства» Л.Витгенштейна и «памяти жанра» М.Бахтина, в статье исследованы социосимволический смысл и специфика взаимодействия жанровых моделей сенсационного, семейного, романтического, натуралистического романов в постмодернистском интерьере неовикторианского романа Г.Свифта «Ever After».

Ключевые слова: жанровая модель, жанровая конвенция, историографический метароман, романтический роман, натуралистический роман, сенсационный роман, семейный роман

Tupakhina O. Victorian genre models in postmodern interior of Graham Swift's novel «Ever After»

Summary. Based on F. Jameson's concept of genre, through L. Wittgenstein's concept of «familiar resemblance» and M.Bakhtin's idea of «generic memory», a set of sociosymbolic messages raised of Victorian genre models (i.e., romance, sensational novel, family saga, and naturalistic novel) and the specificity of their interaction in G.Swift's novel «Ever After» are being identified.

Key words: genre model, genre convention, historiography metafiction, romance, naturalistic novel, sensational novel, family novel

УДК 821.111-312.6

Шульга А. П.,
преподаватель
Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

ПОЛИСТИЛИСТИКА БИОГРАФИЧЕСКОГО РОМАНА Э. БЕРДЖЕССА «ВЛЮБЛЕННЫЙ ШЕКСПИР»

Аннотация. В статье исследуется своеобразие и приёмы создания полистилистики в биографическом романе Э. Берджесса «Влюбленный Шекспир», раскрываются доминантные её аспекты, а также особенности построения фрагментарности произведения.

Ключевые слова: полистилистика, биографический роман, фрагментарность, художественный стиль, образ, жанр, интертекстуальность.

Многоуровневость стилистического рисунка, взаимодействие различных художественных систем и семантическая сложность биографического романа Энтони Берджесса «Влюбленный Шекспир» (1964), обосновывают необходимость изучения данного произведения в аспекте полистилистики. В зарубежных исследованиях, посвященных анализу романа «Влюбленный Шекспир», не уделяется достаточно внимания стилистическому анализу произведения, несмотря на то, что авторами затрагивались отдельные связанные с ним проблемы, например, интертекстуальных связей (Дж. Стинсон [1], О. Хаффен [2], Р. Спенс [3]) или лингвистической специфики произведения (Н. Беластеги [4], С. Коул [5]). В отечественном литературоведении данный вопрос является не разработанным.

В плане терминологической обоснованости понятия «полистилистика» мы использовали работу современного литературного теоретика В. А. Пестерева «Постмодернизм и поэтика романа: Историко-литературные и теоретические аспекты» [6], а также статью литературоведа Н. А. Ильичевой «Полистилистика как феномен художественного творчества XX века (на примере литературы и музыки)» [7].

Цель данной статьи – проанализировать своеобразие полистилистики биографического романа Э. Берджесса «Влюбленный Шекспир». Достижение поставленной цели предусматривает выполнение следующих **задач:** выявить приемы создания полистилистики и исследовать роман с точки зрения использования доминантных её аспектов, а также раскрыть особенности построения фрагментарности произведения.

Для проведения исследования мы привлекли следующие методы: описательный, типологический и интерпретационный методы, а также интертекстуальный подход изучения литературного текста.

Объект исследования – биографический роман «Влюбленный Шекспир». **Предмет** – приемы создания полистилистики художественного пространства.

Полистилистика – термин, возникший первоначально в музыковедении, однако во второй половине XX ст. оказавшийся востребованным в литературоведении. Теория о полистилистике как художественном стиле воплотила в себе идеи известного ученого, философа и литературоведа М. М. Бахтина о «романе как целом» и одновременно «многостильном, разноречивом и многоголосом явлении» [8: 75]. Элементы полистилистики присутствовали в литературе издавна, но именно в XX веке техника намеренного смешения разного рода дискурсов оформилась в сознательный прием, став распространенным художественным средством для философского обоснования идей нового отражения усложнившейся картины мира.

По мнению В. А. Пестерева: «Полистилистика предполагает в пределах одного романного текста постоянное смещение, изменение и замещение художественных доминант» [6: 17]. Вторит вышеприведенному суждению и определение данного явления у Н. А. Ильичевой: полистилистика в романе возникает тогда, когда «В рамках одного произведения соединяются стили, образные мотивы и приемы, заимствованные из арсенала различных эпох, регионов, культур и субкультур» [7: 182].

В. А. Пестереву представляются доминирующими четыре аспекта полистилистики: во-первых, это взаимодействие различных художественных систем (эстетических принципов, приёмов, образов). В романе «Влюбленный Шекспир» Э. Берджесс активно использует смешение восточных, античных и христианских образов: « <…> я вдруг увидел, как потолок разверзся, словно кто-то отдернул там занавес, и за ним оказались усыпанные жемчугом небеса, с которых на нас сурово смотрел, поглаживая окладистую бороду, Бог-Отец в окружении похожих на чертей святых со странными именами – святой Энгвиш, святой Сайтгранд, святой Исхак, святой Розарио, святой Киниппл, святой Пог и пухлый красноглазый Бахус» [9].

Второе – смешение жанров и жанровых форм. В биографическом романе об У. Шекспире многие элементы являются тесно связанными с жизненным опытом Э. Берджесса, как он его позиционирует в своих автобиографиях «Маленький Уилсон и большой Бог» («Little Wilson and Big God») и «У тебя было время» («You've Had Your Time»): это и мировосприятие главного героя, образы Смуглой дамы и Энн Хетуэй, монограммы автора в тексте, и многое другое. Отметим также, что автобиографический жанр представлен не только включениями в текст фактов из жизни Э. Берджесса, но и в качестве сознательного художественного приёма, задействованного автором в эпилоге, где повествование ведется от лица Уильяма Шекспира. Также писатель активно использует формы исповеди, критических заметок о литературе того времени и эссе. Представлен в романе «Влюбленный Шекспир» и эпистолярный жанр в форме дневниковых записей У. Шекспира (в главе шестой второго раздела).

В-третьих, для полистилистики характерно наличие в тексте цитат и аллюзий. При написании биографического романа об Уильяме Шекспире Э. Берджесс творчески

переработал огромное количество исторических, художественных и критических источников и повсеместно вводит их в ткань текста, иногда в форме ребуса, иногда в виде цитат, иногда как подражание, либо же в рамках аллюзий и реминисценций. Подобно тому, как для У. Шекспира основой его произведений служили произведения других авторов, на что неоднократно указывали шекспироведы, так и биографический роман Э. Берджесса, если рассматривать его в рамках постмодернистских терминов, – это бриколаж из разнообразных источников – от вульгарных песенок до цитат из У. Шекспира, критического разбора литературных текстов, обыгрывания и пародирования работ предшественников, и многочисленных отсылок к другим произведениям.

И четвертое – для романа «Влюбленный Шекспир» характерно соединение разных языковых стилей: поэтического, публицистического, юридического, богословского, риторического и др. Так, образец юридического стиля: «Истцу, в чьем владении должен находиться данный земельный участок, надлежит привлечь теперешнего владельца земли к суду за то, что тот неправомочно не дает ему воспользоваться своим законным правом собственника. Это называется юридической фикцией» [9]. Или пример высокого поэтического стиля: «Только доказательства Вашего лестного расположения ко мне, а не достоинства моих неумелых стихов дают мне уверенность в том, что мое посвящение будет Вами принято» [9]. Находим в тексте модель стиля проповеди: «Похоть, нечистые помыслы, содомия и разврат наводнили это королевство, расправив над ним свои распутные крылья и поднимая тучи зловонной, удушливой, застилающей взор и разум пыли. Это поймет всякий, кто способен увидеть гнев Божий в ниспосылаемых Им ужасных знамениях» [9]. Или пример использования в рамках одного фрагмента сразу двух противоположных стилей: «Боюсь, не оскорблю ли Вашу милость… В Лондон пришла весна. На дверях домов все еще красовались грубые кресты <…>. Посвящаю Вам мои строки, нет, не так, мои слабые строки… Из лавки цирюльника раздались звуки лютни, и звонкий голосок напевал жалобную песенку. И не подвергнет ли меня суровому порицанию… нет… и не осудит ли меня свет за избрание столь сильной опоры… В Темзе плавали трупы со связанными за спиной руками: наверное, их прибило к берегу после наводнения. …для такой легковесной ноши…» [9]. В вышеприведенном отрывке объединены «низкий» и «высокий» стили, «брутальный» и «изысканный». Писатель вводит два резко противопоставленные по направленности плана повествования, нарушая, тем самым, самостоятельность условного знакового образа мира, который представлен поэтическим посвящением поэта своему покровителю, в результате сопоставлений с миром реалий Англии XVI столетия.

Принцип полистилистики также реализуется с помощью фрагментарности композиции произведения, которая является основным способом создания нового смысла и нового контекста без давления традиционной упорядоченности. Композиционно фрагментарность состоит из таких компонентов, как цитаты, вставки разных жанров, аллюзии, реминисценции и т. д. Например, шестая глава второго раздела представляет собой дневник Уильяма Шекспира:

«9 января

В «Театре» по утрам уже идут репетиции. Репетируют одновременно несколько групп, у каждой группы свой эпизод: только так можно уложиться в невероятно сжатые сроки, отведенные на подготовку» [9].

Особняком от основного повествования стоит и так называемая «Секция вопросов и ответов» с неизвестным адресатом и адресантом:

«Ну и в чем же ваше преступление?

Любовь, любовь, все дело только в любви… Знаю, это не очень умно. А еще Фатима… <…>

И чего бы вам хотелось сейчас?

Ничего. Совсем, совсем, совсем ничего. Не сейчас. И никогда» [9].

Распространенным приёмом фрагментации в романе является передача живой, «хаотизированной» речи. Например, труппы актеров «слуги лорда Стренджа»: «Да, мы откроемся еще до Нового года. Будем давать «Мули Мулокко» – подходящая пьеса для открытия сезона. А потом «Иеронимо», «Купца» и «Тита». Что? «Монаха Бэкона»? Бедняга Робин Грин… Тоже сыграем. <…> А вот наш Потрясатель Сцены что-то приуныл, даже не пьет совсем. Ну, Джонни Кастратум, как дела? Ха-ха-ха… Что это у тебя за книжка? Чего ты там вычитал? Нед, отбери ее у него» [9].

Эффект фрагментарности в структуре романа усиливается благодаря соположению прозаических и поэтических текстов. Также следует иметь ввиду и тот факт, что оригинальные поэтические фрагменты, принадлежащие Уильяму Шекспиру, соседствуют с отрывками поэтических текстов, стилизованных Э. Берджессом в манере XVI века.

Подводя итоги, отметим, что полистилистика является ведущей художественной техникой биографического романа «Влюбленный Шекспир» Э. Берджесса, поскольку проявляет себя на самых разных уровнях художественного пространства: образном, жанровом, лингвистическом, семантическом и композиционном. Полистилистика на образном уровне выражена совмещением различных художественных систем и исторических традиций (античность, христианство). Жанровый полифонизм представлен синтезом биографического романа с другими жанрами художественной литературы – мумуарным, эпистолярным, автобиографическим, эссеистическим и литературно-критическим. Лингвистический уровень вмещает в себя комбинирование различных языковых стилей (богословского, книжного, поэтического, публицистического, юридического). Интертекстуальный план романа расширяет литературный контекст произведения и предлагает новый способ прочтения романа, благодаря которому активизируются дополнительные семантические и ассоциативные связи. В результате наложения разных художественных систем образуется новое семантическое поле, обладающее иным смыслом, не присущим исходным структурам по отдельности.

Полистилистика на композиционном уровне нашла воплощение в виде фрагментарности повествования за счет введения в ткань текста цитат, дневниковых записей, вставок различных жанров и т. д. Эффект коллажности структуры биографического романа «Влюбленный Шекспир» усиливает совмещение поэтических и прозаических отрывков.

Полистилистика романа представлена совмещением разных, зачастую противоречивых форм, и в то же время, ориентируется не на механическое соположение этих текстовых фрагментов, но превращает их в целостное динамическое единство. Именно поэтому дальнейшее направление исследования предполагает анализ роли различных стилистических единиц романа в идейно-тематическом наполнении текста.

Литература:

1. Stinson J. J. Nothing like the Sun: The Faces in Bella Cohen's Mirror / John J. Stinson // Critical Essays on Anthony Burgess [ed. G. Aggeler]. – Boston, 1986. – P. 89 – 103.
2. Haffen A. Anthony Burgess's fictional biographies: romantic sympathy, tradition-oriented modernism, postmodern vampirism? // Anthony Burgess and modernity / Ed. A. R. Roughley. – Manchester ; N. Y. : Manchester University Press, 2008. – P. 131–146.
3. Spence R. Mr Burgess, Mr Nye, Mr Shakespeare and Mr Pickleherring: postmodernist representations of Shakespeare in Anthony Burgess and Robert Nye // Anthony Burgess and modernity / Rob Spence ; [ed. A. R. Roughley]. – Manchester ; N. Y., 2008. – P. 207–220.
4. Belastegui N. Negativity and dialogical play in Nothing Like the Sun / Nuria Belastegui // Anthony Burgess and modernity / Nuria Belastegui ; [ed. A. R. Roughley]. – Manchester; N. Y., 2008. – P. 21–37.
5. Coale S. Anthony Burgess / Samuel Coale. – N. Y. : Frederick Ungar Publishing Co., 1981. – 223 p.
6. Пестерев В. А. Постмодернизм и поэтика романа : Историко-литературные и теоретические аспекты : учебно-методическое пособие / В. А. Пестерев. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. – 40 с.
7. Ильичева Н. А. Полистилистика как феномен художественного творчества XX века (на примере литературы и музыки) / Н. А. Ильичева // Знание. Понимание. Умение. –2011. – № 3. – С. 182–186.
8. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – 504 с.
9. Берджесс Э. Влюбленный Шекспир [Электронный ресурс] / Энтони Берджесс. – Режим доступа : http://fb2lib.net.ru/read_online/5611.

Шульга Г. П. Полістилістика біографічного роману Е. Берджесса «На сонце не схожі»

Анотація. У статті досліджується своєрідність і прийоми створення полістилістики у біографічному романі Е. Берджесса «На сонце не схожі», розкриваються домінантні її аспекти, а також особливості побудови фрагментарності твору.

Ключові слова: полістилістика, біографічний роман, фрагментарність, художній стиль, образ, жанр, інтертекстуальність.

Shulga A. Polystylistics of the Biographical Novel «Nothing Like the Sun» by A. Burgess

Summary. The article deals with the polystylistics of the biographical novel «Nothing like the sun» by A. Burgess. The author analyses the means of creation of the polystylistics, its dominant aspects, and the features of construction the novel fragmentaryness.

Key words: polystylistics, biographical novel, fragmentaryness, artistic style, character, genre, intertextuality.

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

УДК 802.0-801.561.3

Абрамова Е. Ю.,
викладач англійської мови
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОММУНИКАТИВНАЯ РОЛЬ РЕАКЦИИ НА КОМПЛИМЕНТ В ПРОЦЕССЕ ДИАЛОГИЗИРОВАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена типам возможных реакций на комплимент в англоязычном художественном диалоге. Комплимент рассматривается как фатическое высказывание, являющееся частью речевого этикета и использующееся для гармонизации межкультурного и личностного общения. Делается вывод о том, что современные комплименты и возможные реакции на них, засвидетельствованные в художественном диалоге, отражают речевую эволюцию в реальном общении, а также социальные и психо-культурные изменения, происходящие в англоязычном обществе на уровне языка и речи.

Ключевые слова: комплимент, реакция, фатическая коммуникация, речевой этикет, модальность.

Интересы современной лингвистики фокусируются не только на теоретических, но и на прикладных аспектах науки о языке. Будучи мощным орудием психологично-речевого влияния, комплимент является многосторонним языковым феноменом, который используется в самых разных сферах речевого общения.

Проблема гармонизации человеческих отношений в обществе является актуальным направлением в современной лингвистике, для решения которой особое значение имеют выражения комплиментов. Комплимент обеспечивает успешное начало речевой коммуникации, содействует установлению дружеских отношений уже представленных друг другу личностей и, в конечном итоге, служит последующей результативной реализации речевой интенции собеседников.

Актуальность изучения комплиментарных единиц речи обусловлена возросшим в науке интересом к проблемам диалогизирования, а также к проблемам межличностной и межкультурной коммуникации и способам достижения эффективности речевого общения.

Объект данного исследования – вербальные средства гармонизации межличностного общения в художественном диалогическом дискурсе.

Предмет исследования – коммуникативные реагирующие реплики в диалогическом единстве Комплимент – Реакция.

Целью настоящего исследования является выявление и конкретизация вербальных типов реакции на комплимент в художественном англоязычном диалоге.

В процессе исследования решались следующие **задачи:**

1)дать теоретическое обоснование психолингвистической специфики комплимента в процессе речевого общения;

2)определить эффективность тактики комплимента в процессе диалогизирования в диахронии XVIII – XXI вв.;

4)установить качественно-количественное соотношение положительной / отрицательной реакции на комплимент.

Материалом исследования послужили 3000 комплиментов, отобранные методом сплошной выборки из диалога англоязычного романа XVIII – XXI вв. из художественной литературы англоязычных авторов.

Проблема изучения комплимента издавна привлекала внимание как зарубежных так и отечественных лингвистов. В зарубежном языкознании комплимент изучался такими исследователями как Herbert R. K., 1989; Holmes J., 1988; Manes J., 1980, 1983; Manes J., Wolfson N., 1980; Wolfson N., 1989 и др. В отечественной лингвистике речевые акты комплимента начали привлекать внимание в конце 70-х – начале 80-х годов. Так, В.И. Карасик в своих работах говорит о комплиментах как о статусно-лабильных речевых актах и приводит результаты исследования американских ученых в данной области [1, 120], а Е.С. Петелина в своей статье сравнивает комплимент со сходными речевыми актами [2].

По определению словаря иностранных слов, «комплимент» − слово французского происхождения, означающее похвалу, лестное выражение [3, 437]. А. С. Хорнби определяет комплимент также как акт вежливости, показывающий восхищение собеседником и демонстрирующий уважение к нему [4, 317]. Комплимент представляет собой стратегию позитивного лица в научных исследованиях П.Браун и С.Левинсона [5]. Некоторые лингвисты трактуют комплимент как «вербальный подарок» адресату, в котором содержится положительная оценка внешнего вида, достижений, успехов адресата [6, 209].

В представленной работе под комплиментом понимается высказывание, содержащее комментарий, касающийся какого-либо положительного события, характеристики, приобретения, достижения, которые связаны с адресатом и расцениваются, как отправителем сообщения, так и его получателем, позитивно [7, 257].

Комплимент как средство фатической коммуникации выполняет конструктивную функцию, которая состоит в установлении нужного тона и стиля общения, формировании определенного отношения адресата к сообщаемому, сокращении дистанции между собеседниками и снятии эмоционального напряжения; и деструктивную функцию, которая является ликоущемляющим актом по отношению к адресату.

В 1975 г. Г. П. Грайс, известный американский исследователь психологических основ речевого поведения, сформулировал так называемые «постулаты речевого общения», которые он выявил из лежащего в основе любой речевой коммуникации принципа кооперации. Сюда относятся: постулат качества/истинности (сообщение не должно быть ложным или не имеющим под собой должных оснований); постулат количества/информативности (понимание сообщения зависит от его информативной на-

сыщенности. Говорящий должен учитывать экстралингвистическую реальность, все компоненты коммуникативного контекста, включающего в себя фоновые знания и отношения между коммуникантами). Следующий постулат отношения/релевантности (высказывание должно быть по существу; переход говорящего к новому предмету разговора сопровождается сигналом о перемене темы); постулат модальности (речь идёт о выборе говорящим языкового кода, лексических и грамматических средств; сообщение должно быть ясным, четким, не содержать непонятных для адресата слов и выражений) [8].

В свою очередь, исследовательница русского речевого общения А. Г. Балакай, основываясь на теории вежливости Г. П. Грайса, предлагает рассматривать речевой этикет в широком и узком лингвистических аспектах [9].

В широком смысле, речевой этикет понимается как «принятые в том или ином обществе или кругу людей правила, нормы речевого поведения» [9, 3]. Иными словами, в широком понимании, речевой этикет — это «система устойчивых формул общения, предписываемых обществом для установления речевого контакта собеседников, поддержания общения в избранной тональности соответственно их социальным ролям и ролевым позициям относительно друг друга, взаимным отношениям в официальной и неофициальной обстановке» [9, 3].

В узком смысле, «речевой этикет составляет функционально- семантическое поле единиц доброжелательного, вежливого общения в ситуациях обращения, привлечения внимания, знакомства, приветствия, прощания, извинения, благодарности, поздравления, пожелания, просьбы, приглашения, совета, предложения, согласия, отказа, одобрения, комплимента, сочувствия, соболезнования и т.п.» [9, 4]. Отсюда ясно, что использование тактики комплимента соответствует как широкому, так и узкому пониманию речевого этикета.

Н. И. Формановская, основываясь на коммуникативной функции языка, выделяет контактоустанавливающую, регулирующую, эмоционально-модальную функции и функцию ориентации на адресата [10]. Исследовательница при этом отмечает, что при рассмотрении функций речевого этикета нужно разобраться в том, какую роль он играет в речевом общении, и как он включается в общий контекст коммуникации общающихся [10, 14].

Очевидно, что модальность речевого общения подразумевает выражение говорящего своего отношения к объекту речи [11]. Вполне естественно, что использование комплиментов как позитивно-оценочных высказываний субъективной модальности благоприятствует гармонизации межличностных отношений и оптимизации речевого общения в целом. Отсюда нарушение субъективно–модального восприятия комплимента личностью адресата влечет за собой коммуникативную неудачу говорящего. Например:

«Stop teasing you two,» Suzy jumped in, ***«not all of Kathy's ideas are wacky».***

«Gee thanks. Was that supposed to be a compliment?» [12, 537].

Данный пример является образцом неудачного комплимента, в котором нарушен постулат модальности.

«Комплимент всегда должен быть маленьким праздником, который мы отмечаем вместе. Но для этого нужно приоткрыть свою защиту, не бояться стать чуть уязвимее. Ведь человек, который рассказывает мне обо мне самом, становится мне ближе! Когда я говорю о том, что мне доставляет удовольствие, а другой в свою очередь доверительно делится со мной своими чувствами, взаимодействуют наши эмоциональные центры. Об этом говорится во всех исследованиях по коммуникации: чтобы получить настоящее удовлетворение от общения, надо, чтобы в нем участвовали эмоции» [13].

Жизнь любого общества невозможна без соблюдения социальных норм и обычаев, регулирующих общественную деятельность людей. При этом обычаи, к которым и примыкают этикетные правила, являются наиболее древними формами хранения и передачи общественно-исторического опыта человека. Среди этих правил есть нормы, свойственные всему человечеству или группам культур, объединяемым в тот или иной тип цивилизации (такой как цивилизация Юго-Восточной Азии, цивилизация современной Западной Европы и Северной Америки и т.п.), или национальным культурам, субкультурам и социолектам. На этом основаны стереотипы поведения «типичного англичанина», «типичного француза» и т.д., а также студенческой молодежи, представителей среднего класса или отдельных людей (эти нормы составляют неповторимый личностный узор человеческих поступков и мнений).

Отметим, что в настоящей работе исследуется употребление высказываний, содержащих комплимент в аспекте англоязычного культурного менталитета. Очевидно, что роль рассматриваемых высказываний в коммуникации других культур может интерпретироваться по-другому.

В процессе диалогизирования адресат может принять либо отклонить комплимент. При этом, как в первом, так и во втором случаях вычленяются определенные коммуникативные типы реакции. В случае принятия комплимента адресат может расценить его как таковой и поблагодарить тем или иным образом, а может расценить его как заслуженную похвалу. Например:

«Oh!», *said he, directly,* ***«there is nothing in the way of fruit half so good, and these are the finest-looking home-baked apples I ever saw in my life».*** That, you know, was so very – And I am sure, by his manner, it was no *compliment*…» [14, 166].

Мисс Бейтс отклоняет данный комплимент приготовленным ею печеным яблокам, воспринимая слова восхищения как заслуженную похвалу в свой адрес.

В случае отклонения комплимента наблюдается его явное неприятие или «синдром самозванца». Термин был сформулирован в 70-х годах и описывается как страх индивида перед собственным успехом, склонность считать себя не настолько умным или талантливым, как думают другие. Те, кто чувствуют себя обманщиками, списывают свои достижения на внешние факторы, такие как удачное стечение обстоятельств, удачно выбранное время, просто личное обаяние, но никак не талант. Им кажется, что они ловкие притворщики, которые вводят людей в заблуждение. Поэтому любой комплимент, адресованный «самозванцу», вызывает у него панику. Он точно знает, сто не заслужил добрых слов в свой адрес. Психологические исследования, проведенные в начале 80-х, показали, что двое из пяти успешных людей считают себя мошенниками.

С. Пинкер, канадский психолог, которая исследовала этот феномен, обнаружила, что чаще всего «синдрому самозванца» подвержены успешные, одаренные женщины, которые преуспели в карьере [15, 183-194].

Условия успешности реализации коммуникативной интенциональности комплимента зависят от многих лингвистических и экстралингвистических факторов, которые определяются непосредственной реакцией на данный речевой акт. Например:

«You're quite wonderful, *in my opinion,' she said to Connie.* ***'You've done wonders for Clifford. I never saw any budding genius myself, and there he is, all the rage».*** *Aunt Eva was quite complacently proud of Clifford's success.*

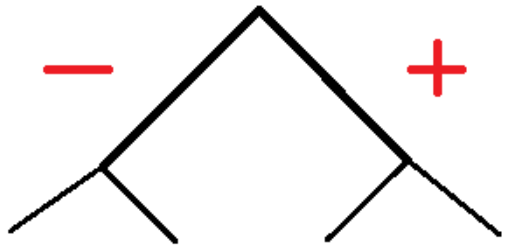
«Oh, I don't think it's my doing», *said Connie*

«It must be! Can't be anybody else's». [16, 127].

В приведенном диалоге леди Беннерли говорит комплимент жене своего племянника, но та в свою очередь его отрицает.

Очевидно, что сделанный комплимент и вербальная реакция на него представляет собой, с одной стороны, диалогическое единство в коммуникативном пространстве диалога, а с другой – реализацию тактики коммуникативного сотрудничества. Применение последней обычно влечет за собой оптимизацию речевого общения и достижение говорящим своей коммуникативной цели. Тем не менее, анализ фактического материала убеждает в том, что речевая реакция на комплимент не всегда бывает однозначной. Так, в процессе исследования установлены следующие типы реакций на комплимент (смотри рис. № 1).

Возможные реакции на комплимент

О.О. С.С З.П. П.Б.

6% 22% 7% 65%

Рис. №1 Типы возможных реакций на комплимент в диалогическом единстве

О.О. – отказ от общения
С.С. – «синдром самозванца»
З.П. – заслуженная похвала
П.Б. – принятие комплимента с благодарностью

Изучение фактического материала исследования убеждает, что в подавляющем большинстве случаев реакция на комплимент позитивна (на рис. маркирована «+»). При этом, принятие комплимента с благодарностью отмечается в 65% случаев, а расценивание комплимента как заслуженную похвалу всего в 7%. Психологическое обоснование этому факту мы усматриваем в том, что адресат обычно инстинктивно чувствует разницу между признанием его действительных заслуг (похвала) и их некоторым преувеличениям, с одной стороны, а также речиэтикетной ролью комплимента в межличностном общении как таковой. При негативной реакции на комплимент(на рис. маркирована « – ») резкий отказ от комплимента либо предполагает отказ от общения вообще или закрытие темы разговора (6%), либо демонстрирует, так называемый, личностный «синдром самозванца» (22%).

Сопоставительное исследование диахронического развития возможных реакций на комплимент позволило установить возрастание негативной реакции на комплимент по принципу «синдрома самозванца». Данный факт мы объясняем с позиции общей демократизации англоязычного общества, с возрастающей в нем роли женщины, которая, с одной стороны, теряет свое феминистическое начало, а с другой – демонстрирует независимость от посторонней оценки.

Можно также сделать вывод, что единственным блокирующим фактором к продолжению успешного диалогизирования является категорический отказ от комплимента, который, впрочем, по нашим подсчетам не превышает 6% случаев. При всех остальных типах реакции продолжение диалогизирования вполне возможно и благоприятно при учете говорящими специфики психологической модальной самооценки адресата комплимента.

Проделанный анализ позволяет заключить, что в современном художественном диалоге английского романа комплимент и реакция на него вполне отражают эволюцию реального речевого общения в англоязычном обществе, включая социальные и психо-культурные изменения, объективирующиеся на уровне языка и речи. С другой стороны, комплимент не утрачивает свою первоначальную функцию речеэтикетной гармонизации диалогизирования и продолжает оставаться действенной тактикой эффективного речевого общения.

Литература

1. Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1992. – 330 с.
2. Петелина Е.С. Средства выражения и контексты функционирования высказывания похвалы и лести в английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Пятигорск, 1998. – 16с.
3. Словарь иностранных слов. – М.: гос. изд-во. ин. и национальных словарей, 2000. – 856 с.
4. Oxford advanced learner's dictionary of current English / Hornby A. S. – [ed. by Sally Wehmeier]. – [7th ed., ster.]. – London: Oxford Univ. Press, 2005. – 1216 p.
5. Brown P. Universals in Language Usage: Politeness Phenomena / P. Brown, S. Levinson // Questions and Politeness. Strategies in Social Interaction. – London: Longman, 1988. – 191 p.
6. Herbert R.K. Sex-based Differences in Compliment Behavior / R. K. Herbert // Language in Society. -1990. – v. 19. – P. 201 – 224.
7. Виноградова Е. Ю. Комплимент как способ вербального воздействия в диалоге (на материале современного англоязычного романа) / Е. Ю. Виноградова // Філологія і освітній процес: 21 століття. – Одеса: КП ОМД, 2010. − С. 256-258.
8. Grice H. P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics / H. P. Grice – Vol.3: Speech Acts. – N.Y.: 1975. – P. 42-58.
9. Балакай А. Г. Словарь русского речового этикета / А. Г. Балакай. – 2ое изд., испр. и доп. – М.: АСТ-ПРЕС, 2001. – 672 с.
10. Формановская Н. И. Вы сказали: «Здравствуйте!» (Речевой этикет в нашем общении) / Н. И. Формановская – М.: Знание, 1982. – 160с.
11. Ионова С. В. Эмотивность текста как лингвистическая проблема: Дисс. канд. филол. наук. – Волгоград, 1998 а. -197 с.
12. Bucchianeri E. A. Brushstrokes of a Gadfly / E.A. Bucchianeri. – Portugal: Batalha Publishers. Maxieira, 2011. – 1040 p.

13. Серван-Шрайбер Д. [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.psychologies.ru/observers/david-servan-schreiber/_article/prazdnik-komplimentov/
14. Austen J. Emma / J. Austen – London: Wordsworth Edition Limited, 2007. – 394p.
15. Pinker Susan. The Sexual Paradox. Scribner. N. Y. 2009. – 352 p.
16. Lawrence D. H. Lady Chatterley's Lover / D. H. Lawrence. – London: Wordsworth Edition Limited, 2005. – 364 p.

Абрамова Є. Ю. Комунікативна роль реакції на комплімент у процесі діалогізації

Анотація. Робота присвячена проблемі можливих реакцій на комплімент в художньому англійському діалозі. Комплімент розуміється як фактичне висловлювання, що є частиною мовленнєвого етикету, яка слугує гармонізації міжкультурної та особистісної комунікації. Робиться висновок, що сучасні компліменти та можлива реакція на них, що спостерігається у художньому діалозі, віддзеркалює мовленнєву еволюцію в реальній комунікації та соціальні і психо-культурні зміни, що мають місце в англомовній громаді на рівні мови та мовлення.

Ключові слова: комплімент, реакція, фатична комунікація, мовленнєвий етикет, модальність

Abramova Ie. The communicative role of reaction to the compliment in the dialogue procedure

Summary. The work is dedicated to the problem of possible reactions to the compliment in the literary English dialogue. The article considers compliment as a phatic utterance which is a part of the speech etiquette serving to harmonize cross-cultural and personal communication. The work results in the conclusion that modern compliments and possible reactions registered un the literary dialogue reflect speech evolution in real communication and social and psycho-cultural changes taking place in the English speaking society on the level of language and speech.

Key words: compliment, reaction, phatic communication, speech etiquette, modality.

УДК 811.111'342

Алексієвець О. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСОДИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОЧКИ ЗОРУ ПРОМОВЦЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. У статті закцентовано увагу на особливостях просодичної презентації політичного дискурсу, що мають за мету вплинути та переконати аудиторію у певних поглядах промовця. Завдяки просодії реалізуються ораторські інтенції донесення до слухача думки виступаючого, бажання переконати та завоювати аудиторію і навіть створюється певний імідж комуніканта.

Ключові слова: просодія, просодичні засоби, точка зору, політична комунікація, політичний дискурс, політичний діяч.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження політичної комунікації у теперішніх умовах новітнього облаштування міжнародного життя набуває все більшого значення. Мовна діяльність, спрямована на пропаганду відповідних політичних ідей, емоційний вплив на громадян, спонукання їх до політичних дій для набуття симпатій у населення, відіграє вирішальну роль у суспільно-політичних процесах сьогодення. Природно, що володіння ораторським мистецтвом є визначальною рисою сучасного політичного діяча.

Тому, за таких умов у суспільствах формується соціальне замовлення на знання закономірностей людського спілкування з урахуванням феномену життя людини, з її психічними, соціальними, етнокультурними та іншими характеристиками. При цьому, як зазначає Р. Потапова 1, 14], при вивченні специфіки комунікації особливе місце займає озвучене мовлення, яке розвинулося у спеціальний знаковий код, що слугує для отримання, зберігання й передачі будь-якого типу інформації і передусім смислової, яка дозволяє учасникам комунікації здійснювати ті чи інші дії (вчинки), впливати один на одного, на ситуацію та оточуючий світ в цілому. У цьому контексті виняткового значення набуває і політична комунікація, чи мовленнєва діяльність, спрямована на презентацію та пропаганду політичних ідей, емоційний вплив на громадян, спонукання їх до політичних дій.

Метою статті є встановлення особливостей просодичної організації точки зору промовця в англомовному політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У науці спостерігається помітний сплеск інтересу до політичного дискурсу, специфічною особливістю якого є його прагматична спрямованість на управління громадською думкою, на формування у масового адресата певної оцінки інформації й заданої емоційної реакції на неї [2], та його різних аспектів (дослідження Дж. Лакоффа, Т. ван Дейка, Р. Блакара, Р. Водак, Є. Чернявської, О. Шейгал, А. Чудінова, А. Баранова, Ю. Караулова, В. Карасіка, В. Дем'янкова, О. Іссерс, Л. Нагорної, А. Бєлової, Г. Почепцова, Л. Синельникової, Л. Славової та ін.).

Найперше відзначимо, що політичний дискурс – це публічний дискурс, який базується на політичній картині світу, спрямований на її формування, зміну, використання для спонукання людей до тієї чи іншої політичної діяльності [2, 16]. Область його функціонування зумовлена сферою політики, характеризується специфічним набором ситуацій спілкування, типовими моделями мовленнєвої поведінки, певною тематикою, набором інтенцій та мовленнєвих стратегій. Основною функцією політичного дискурсу, як зазначає О. Шейгал [3, 34], є використання його як інструмента політичної влади, тобто боротьба за владу, здобуття влади, її збереження, здійснення, стабілізація чи перерозподіл. Зазначена глобальна функція політичного дискурсу реалізується завдяки таким функціям: інформування (процес поширення інформації про стан справ у суспільстві); впливу та переконування (процес донесення політичними діячами, владними інститутами своїх поглядів, точок зору, певної інформації, який супроводжується аргументованим доведенням їхньої справедливості й значущості для населення) і маніпулювання (процес нав'язування поглядів, думок, точок зору, які адресант вважає наперед неправдивими, але вигідними для себе).

У цьому контексті цікава концепція Р. Блакара, який розуміє процес мовленнєвого спілкування і, зокрема, мовленнєвого впливу, як здійснення влади [4]. На його думку, будь-яке нейтральне використання мови передбачає вплив на сприйняття світу і спосіб його структурування. Мовець не тільки має можливість вибирати різні варіанти вираження певного змісту, але й змушений здійснювати цей вибір, оскільки будь-яке висловлювання змушує мовця «зайняти позицію» і «здійснювати вплив» [4, 101–102].

Сучасні технології мовленнєвого впливу дозволяють здійснювати реальний вплив на створення та поведінку аудиторії, формувати імідж оратора чи інших політичних діячів тощо. Найважливішим результатом впливу публічного виступу, як зауважує Н. Вербич [5, 8], є зміни у свідомості слухачів або перехід від певного знання до переконання, тому публічне мовлення вимагає ефективного вираження думки, змісту. Метою кожного промовця, його комунікативним наміром є прагнення переконати адресата у своїй правоті, спонукати його до відповідних дій. Очевидно, що досягнення її здійснюється значною мірою завдяки емоційно-насиченому мовленню, котре, безумовно, володіє найбільшою силою впливу. Саме тому у полі-

тичному дискурсі широко використовуються різноманітні мовні засоби, особливе місце серед яких займає просодія.

У зв'язку з цим, Е. Сепір стверджує, що мова є не тільки потужним фактором соціалізації й уніфікації в людському суспільстві, але також слугує сильним та єдиним з відомих чинників розвитку індивідуальності. На його думку, саме особливості голосу, різні фонетичні засоби мовлення, вибір слів, обсяг словника, довжина і структура речення, здатність слів відгукуватися на потреби соціального середовища, реагувати на мовні звички співрозмовника, оцінка смислу сказаного іншими яскраво характеризує саму людину (див.: [6, 192]).

Пильна увага лінгвістів до просодичної проблематики зумовлена, власне, новими теоретичними й практичними потребами. Посилений інтерес до просодичної організації мовлення пояснюється її тісним зв'язком з іншими рівнями продукування дискурсу, здатністю ефективно передавати актуальний смисл, бути надійним джерелом і провідником інформації, здійснювати певний комунікативний вплив на співрозмовника [7–9]. Окрім цього, просодична культура політичного дискурсу виступає одним з основних механізмів управління новітньою комунікативною діяльністю, адже у ході спілкування мовці звертають велику увагу на просодичні маркери у процесі сприйняття та інтерпретації озвученого мовлення [10, 9]. І далі Л. Постнікова констатує [10, 137], що сучасна політична комунікація сприймається як особливий комунікативний процес, що має національний, вольовий та духовний характер, провідну роль у реалізації комунікативних стратегій і смислових моделей якого відіграють просодичні засоби.

Аналітичний огляд сучасних наукових студій дає підстави стверджувати, що питання про місце просодії у системі дискурсного аналізу є вельми актуальним. У процеси дослідження політичної комунікації фонетисти включилися досить активно. Результати фоностилістичних досліджень свідчать про те, що політичний дискурс, що звучить, характеризується певним набором просодичних характеристик, які виділяють його серед інших видів усно-мовленнєвого суспільного дискурсу. Це виражається, по-перше, у використанні просодичних засобів для досягнення основної функції політичного дискурсу – функції впливу; по-друге, в особливостях інтонаційно-мелодійного й ритмічного оформлення політичного дискурсу; по-третє, у тій ролі, яку відіграє просодія в організації текстових одиниць, формуючи інформаційну значущість озвученого мовлення, завдяки членуванню висловлення на фокус та фон.

Завдяки просодії, що слугує свідомим та навмисним знаряддям впливу, реалізуються ораторські інтенції донесення до слухача думки виступаючого, бажання переконати та завоювати аудиторію і навіть створюється певний імідж комуніканта. При цьому характерно, що за допомогою специфічного застосування просодичних компонентів не тільки здійснюється виділення ключових моментів та створюється смисловий розподіл тексту, а й досягається перлокутивний ефект, реалізований засобами інтонації [9, 224; 10, 113; 11, 268–270; 12–13].

Узагальнення результатів попередніх досліджень показало, що політичний дискурс володіє особливим ритміко-мелодійним оформленням, яке підпорядковується таким екстралінгвістичним і лінгвокультурним чинникам, як умови комунікації, варіант мови, специфічні риси мовної особистості. Англійське усне політичне мовлення характеризується набором просодичних параметрів: різноманіття термінальних тонів (спадний, рівний, висхідний, складні та складені), виділення найбільш значущих компонентів висловлення завдяки розширенню чи звуженню діапазону, чітка ритмічна організацією, зміна темпу вимови від повільного до швидкого, висока частотність логічних, синтагматичних і прагматичних пауз, модифікації гучності від помірної до високої, а також зміни тембру від м'якого до напруженого.

Розробляючи проблеми оптимізації мовленнєвого впливу, Р. Потапова [1, 312] вказує, що сукупність просодичних засобів при вирішенні зазначеного питання, охоплює мелодійний діапазон, мелодійні інтервали, ступінь мелодійної порізаності, темп, паузацію, силовий (енергетичний) діапазон, локалізацію ділянок виділеності. Усі ці фонетичні засоби знаходяться у комбінаторному співвідношенні. Причому оптимізація мовленнєвого впливу може бути досягнута використанням і максимальних, і мінімальних показників. Комбінаторика того й іншого сприяє підвищенню ступеня мовленнєвого впливу.

Яскравим прикладом використання просодії як домінуючого засобу вираження точки зору слугує промова прем'єр-міністра Великобританії Девіда Камерона [14], виголошена у Давосі (січень 2013), метою якої є привертання уваги співтовариства до сучасного стану ЄС та Європи в цілому, а також ролі Об'єднаного Королівства у процесах, що відбуваються, і спонукати «групу восьми» до реальних змін:

Now yesterday I gave a speech setting out the UK's place in Europe.

This is not about turning our backs on Europe – quite the opposite. This is about how we make the case for a more competitive, a more open, a more flexible Europe and how we secure the UK's place within it. This is how I see it. Just over half of the EU countries are in the single currency, in the Euro. When you have a single currency you move inexorably towards a banking union, towards forms of fiscal union and that has huge implications for countries like the UK who are not in the Euro and frankly [never will be] are never likely to join. The club we belong to is changing. We can't ignore this: change is underway and the debate about what this means, it is live, it is happening right now.

And as I said yesterday consent in the United Kingdom for the steps that have already been taken is wafer thin.

Now some just say well let these events unfold naturally. I say no. We should try and shape them in the UK's national interest. Let us negotiate a new settlement for Europe that works for the UK and let's get fresh consent for it. And it's not just right for the United Kingdom, it is necessary for Europe. |ɛurope is /beinḡ\out com|peteḓ,\out in|vesteḓ, \out |innovateḓ and it is \timē we \made the ɛuro|pean |ʊnioñ an |engine for \growthˉ,not a |source of |cost for \businesˉ and com|plaint from our \citizenˉ.

Дискурс Девіда Камерона є аргументаційним з переважанням раціональної аргументації. Аудитори-інформанти кваліфікували точку зору, реалізовану в аналізованому висловленні як офіційну, колективну, політичну, нейтральну експліцитно актуалізовану (див.: [15]). Для її вираження і посилення вагомості політик використовує цілий набір лексико-стилістичних і просодичних маркерів. У фрагменті семантично важливі слова виділяються логічним

наголосом. Разом з тим, достатньо часто вживається риторичний прийом, який називається «правилом трьох», – *... a more competitive, a more open, a more flexible Europe...; ...out competed, out invested, out innovated...* Висловлення точки зору складається з 4 інтонаційних структур, які реалізують риторичний тиск, – |Europe is /being̱ \out com|peted̠,\out in|vested̠, \out |innovated̠, й урівноважують 5 інтонаційних структур, що реалізують комунікативне співробітництво, – and it is \time̱ we \made the Euro|pean |Unioṉ an |engine for \growtẖ,not a |source of |cost for \ business̱ and com|plaint from our \citizeṉs. Перший блок актуалізовано завдяки ланцюгу спадних тонів від низького до високого тональних рівнів, що надають категоричності й переконливості, зі збільшеною гучністю й прискореним темпом вимовляння, а також розширенням тонального діапазону. Стратегічне значення має реалізація другої частини висловлення низькими спадними тонами й рівними шкалами середнього рівня, помірними гучністю і темпом вимовляння. Таким ритміко-мелодійним оформленням оратор ніби дійсно запрошує співтовариство до кооперації. В цілому висловлення характеризується чіткою ритмічною організацією. Використаний комплекс просодичних засобів допомагає оратору звучати впевнено, вагомо й доказово, а також реалізовувати комунікативний вплив на аудиторію. Просодичне маркування точки зору здійснюється завдяки виділенню всього висловлення.

Висновки. На кінець варто відзначити, що успішна реалізація політичного дискурсу зумовлюється «не лише вербально закодованим змістом повідомлення» [16, 81], а й низкою просодичних засобів, які, функціонуючи комплексно, дозволяють досконало його висловити. Перспективність подальшого дослідження вбачається у вивченні ролі просодії у вираженні точки зору з різних соціально-політичних питань, у формуванні іміджу політика, індивідуального стилю промовця тощо.

Література:

1. Потапова Р. К. Речевая коммуникация : От звука к высказыванию / Потапова Р. К., Потапов В. В. – М. : Языки славянских культур, 2012. – 464 с. – (Studia philologica).
2. Павлова Е. К. Политический дискурс в глобальном коммуникативном пространстве (на материале английских и русских текстов) : автореф. дисс. на соискание науч. степени док. филол. наук : спец. 10.02.20 – «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Елена Касимовна Павлова. – М., 2010. – 45 с.
3. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса [монография] / Елена Иосифовна Шейгал. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.
4. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти / Р. М. Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия / Сост. В. М. Сергеева и П. Б. Паршина; Общ. ред. В. В. Петрова. – М. : Прогресс, 1987. – С. 88–125.
5. Вербич Н. С. Інтонація переконування в публічному мовленні : [монографія] / Н. С. Вербич. – К., Інститут української мови. – Луцьк : Терен, 2011. – 208 с.
6. Жирова И. Г. Лингвистическая категория «эмфатичность» в антропоцентризме: Языковая личность Маргарет Тетчер в эмоционально-оценочном дискурсе / Ирина Григорьевна Жирова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 256 с.
7. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : [монографія] / А. А. Калита. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 2001. – 351 с.
8. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : [монографія] / А. А. Калита. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
9. Штакіна Л. Тональні конфігурації логіко-смислової динаміки дискурсу / Людмила Штакіна // Наукові записки. – Випуск 96 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 223–228.
10. Постникова Л. В. Просодия политического дискурса в британской и американской лингвокультурах / Постникова Лариса Вячеславовна. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 200 с.
11. Стеріополо О. І. Перлокутивний ефект просодії мовлення / О. І. Стеріополо // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес : Матеріали міжнар. наук. конф. (24–25 листопада 2004 року). – Чернівці : Рута, 2004. – С. 268–270.
12. Braga D. The Pragmatics of Prosodic Features in the Political Debate [Електронний ресурс] / Daniela Braga & Maria Aldina Marques // Proc. Speech Prosody. – 2004. – Nara. – P. 321–324. – Режим доступу: http://www.isca-speech.org/archive
13. Strangert E. The Prosody of Public Speech – A Description of a Project / Eva Strangert, Thierry Deschamps // Lund Working Papers in Linguistics. – Vol. 52. – 2006. – P. 121–124.
14. Cameron D. PM David Cameron's speech to the World Economic Forum in Davos [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.number10.gov.uk/news/prime-minister-david-camerons-speech-to-the-world-economic-forum-in-davos/
15. Алексієвець О.М. Провідні ознаки точки зору в англомовному політичному дискурсі // Функциональная лингвистика. – 2011. – № 1. – Т. 1. –С. 15–18.
16. Федорів Я. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик / Ярослава Федорів. – К. : ВПЦ НаУКМА, 2010. – 188 с.

Алексиевец О. Н. Особенности просодической организации точки зрения докладчика (на материале англоязычного политического дискурса)

Аннотация. В статье акцентировано внимание на особенностях просодической презентации политического дискурса, имеющих целью повлиять и убедить аудиторию в определенных взглядах докладчика. Благодаря просодии, служащей сознательным и преднамеренным орудием влияния, реализуются ораторские интенции донесения к слушателю мысли выступающего, желания убедить и завоевать аудиторию и даже образуется определенный имидж коммуниканта. С помощью специфического использования просодических компонентов не только происходит выделение ключевых моментов и образуется смысловое распределение текста, но и достигается перлокутивный эффект.

Ключевые слова: просодия, просодические средства, точка зрения, политическая коммуникация, политический дискурс, политический деятель.

Alexiyevets O. The Peculiarities of the Speaker's Point of View Prosodic Organisation (on the Material of the English Political Discourse)

Summary. In the paper the author emphasises the peculiarities of prosodic presentation of political discourse aimed to influence and persuade the audience in speaker's views. Thanks to prosody serving conscious and deliberate instrument of influence, oratorical intentions of reporting the speaker's thought to the listener are realized, the desire to convince and win over the audience, and even a certain image of the communicant is formed. With the help of a specific use of prosodic components, the key moments highlight is not only occurred and the text meaningful distribution is formed, but the perlocutionary effect is also achieved.

Key words: prosody, prosodic means, point of view, political communication, political discourse, public figure.

УДК: 811.111'37

Артеменко Ю. О.,
викладач кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ВИСЛОВЛЕННЯ З ІМПЛІКАТИВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ: МОВЛЕННЄВОАКТОВИЙ ПІДХІД

Анотація. В статті подано визначення поняття мовленнєвого акту й проаналізовано особливості функціонування висловлень з імплікативними предикатами у мовленнєвих актах різних іллокутивних типів крізь призму сучасної прагмалінгвістики.

Ключові слова: дискурс, імплікативний предикат, мовленнєвий акт.

Імпліцитність, що асоціюється з пресупозиціями, є традиційною сферою досліджень уже понад шістдесят років [1; 10; 20–25; 27]. Лінгвістів цікавлять мовні одиниці, які сприяють вербалізації імпліцитних смислів у дискурсі, зокрема, й імплікативні предикати (далі ІП) [2; 22; 26; 29]. Однак, наразі ІП та різноманітні аспекти їх функціонування у дискурсі є недостатньо дослідженими, що обумовлює **актуальність** нашої студії.

Об'єктом нашої розвідки є мовленнєві акти (далі МА), що ґрунтуються на висловленнях з ІП, які аналізуються на **предмет** їх прагмалінгвістичних особливостей у англомовному розмовному дискурсі. **Матеріалом** дослідження є 2000 висловлень з ІП, відібраних методом суцільної вибірки зі сценаріїв телесеріалу *Gilmore Girls* та 130 кінострічок. **Метою** статті є систематизація особливостей реалізації МА на ґрунті висловлень з ІП.

ІП – це предикати, які відображають істинність або хибність об'єктної пропозиції, яку вони вводять [22]. Вони належать до лінгвістичного аспекту дискурсу й реалізуються у ньому через МА.

Будь-яка бесіда психічно адекватних співрозмовників не є безладною сукупністю висловлень. Отже, у дискурсі має існувати певна схема обмінів мовленнєвими діями [8, с. 174]. Слідом за І.С. Шевченко [19, с. 112] ми виділяємо в структурі дискурсу таку ієрархію компонентів: МА – хід – крок/обмін – трансакція – мовленнєва подія. Отже, у дискурсивному розумінні МА є вихідною ланкою у послідовності мовленнєвих трансакцій, що розглядається не ізольовано, а інтегровано у мовленнєву подію.

Основи теорії МА заклали Дж. Остін [9] та Дж.Р. Серль [13]. Перший окреслив діяльнісну природу спілкування і визначив його мінімальну одиницю – мовленнєвий акт, у складі якого виділив: 1) локуцію – акт говоріння; 2) іллокуцію – втілення комунікативної інтенції мовця, сама мовленнєва дія; 3) перлокуцію – вплив, який здійснює мовець на адресата, коли реалізує свою мовленнєву дію. Дж. Остін розробив першу таксономію іллокутивних актів. Його конструктивний критик, Дж.Р. Серль, запропонував альтернативну класифікацію МА [14], в основу якої лягли правила успішної реалізації іллокуцій [15].

Теорія МА зазнала інтенсивної критики, у першу чергу, через методологію об'єктивізму [4, с. 37]. Як зазначив М.Л. Макаров, вона, подарувавши багато цікавих ідей, виявилася недієздатною щодо адекватної інтерпретації живого мовлення – «всього того, що не вкладається в прокрустове ложе прикладів, вигаданих, як правило, самими дослідниками» [8, с. 169]. З часом усвідомлення того, що будь-який МА – це «цілеспрямована мовленнєва дія» [3, с. 412], тому що «Мовець, який будує в МА свій комунікативно-прагматичний простір, включає в це силове поле Слухача» [17, с. 205], що пара реплік з діалогу – не межа досліджень, а лише один з компонентів мозаїки, зробило можливим «подолання монологізму теорії МА» [5, с. 30] й дослідження МА в інтеракції з урахуванням ситуацій, у яких вони реалізуються, тобто у рамках дискурсивної парадигми.

Сучасний стан розвитку теорії МА характеризується двома акцентами: на мовленнєвій взаємодії, яка, враховує роль адресата в комунікації, та на когнітивних засадах протікання цієї взаємодії. Дослідження, виконанні у руслі одного з цих напрямків, всього лише зсувають наголос в інтересах розвідки, а не ігнорують інший аспект теорії. Когнітивний та дискурсивний підходи формують нову суб'єктоцентричну теорію МА, що за основу бере суб'єкта мовлення, який мислить і діє з урахуванням комунікативного оточення [18], а МА при цьому трактується як мовленнєво-розумовий феномен [4; 7; 18; 19].

Мовленнєвий акт у нашому дослідженні розуміємо як явище у двох аспектах: як процес, «мовленнєва взаємодія комунікантів у дискурсі, яка ґрунтується на їхній колективній інтенції і в процесі якої ними конструюються смисли – пропозиційні, іллокутивні й перлокутивні [4, с. 329], і як результат – одиниця мовленнєвої діяльності, що функціонує у ситуації, яка характеризується за допомогою таких рис як адресант; адресат; набір установок адресанта; висловлення [28, с. 995].

Під час дослідження МА з ІП, ми спираємося на типологію іллокутивних актів з урахуванням умови щирості, запропоновану Л.Р. Безуглою [4, с. 165]. За наявністю інституціональної ситуації говоримо про декларативи і контактиви, за типами пропозиційної установки (волітивної, емотивної та асертивної) виділяємо квеситиви, директиви, комісиви; експресиви й асертиви відповідно. Аналіз емпіричного корпусу нашої розвідки засвідчив, що висловлення з ІП через багатокомпонентну семантичну структуру останніх здатні реалізовуватися у МА різних типів – найпоширенішими у матеріалі нашого дослідження є асертиви, найнижчу частотність уживання мають контактиви. Ми не зареєстрували жодного випадку вживання таких висловлень у декларативах – ці МА, будучи «лінгвістичними частинами ритуалів» [24, с. 180], характеризуються максимальним ступенем конвенціоналізації

смислів через клішоподібність форми [4, с. 166], у якій не залишається простору для використання ІП.

Розрізняємо також прямі та непрямі МА, при чому пристаємо на ту точку зору, що індиректність може проявлятися як на іллокутивному, так і на пропозиційному рівнях [4, с. 40]. У живому мовленні можна часто спостерігати випадки останньої, наприкад, коли ми дякуємо за гостинець фразою *Oh, I love chocolates,* яку носії англійської мови конвенціонально не асоціюють з МА подяки. У такому випадку, на думку Дж. Седока, в успішності реалізації цього МА важливу роль відіграє інтенція мовця і її розпізнавання адресатом в тих умовах, у яких він функціонує [30]. Механізм інтерпретації непрямих МА є складним аналітичним процесом, багатокроковою схемою логічних умовиводів. [16, с. 199-200]. Як правило, ця процедура протікає для адресата неусвідомлено й моментально, особливо у випадку індиректності іллокутивної – невідповідності синтаксичної форми речення конвенціонально закріпленому за нею типу МА, як, наприклад, коли запитання за формою є ствердженням або проханням за суттю. Проте, трапляються випадки, коли інтерпретація МА вимагає від інтерпретатора певних ментальних зусиль, потребує часу і не завжди є успішною, ніби пошуки подвійного дна у скриньці, а саме коли адресант реалізує натяк, метафоричний, іронічний МА тощо. Таким чином, «розшифровуючи» непрямий МА, адресат завжди спирається на знання 1) спільної з адресантом фонової інформації; 2) основних правил мовленнєвої взаємодії і принципу Кооперації; 3) правил теорії МА, що витікають з умов успішності; 4) інвентаря конвенціоналізованих мовленнєвих форм, що часто використовуються у небуквальних МА певних типів [17, с. 163]. Ці знання напряму залежать від усього досвіду комунікації, невербальної у тому числі, набутого адресатом за життя.

У наступному дискурсивному фрагменті знаходимо приклад прямого асертивного МА зі супутньою експресивною іллокуцією, який реалізовано за допомогою висловлення з ІП негативної імплікації *stop:*

[Lorelai enters, approaches and sits at the counter where Luke is prying at a toaster.] Lorelai: *Oh man. Beat up the toaster again?*

Luke: *This damn thing stopped working. (+> This damn thing doesn't work)*

Lorelai: *Could get another one.*

Luke: *This one will be fine.*

(Gilmor Girls, season 4, episode 19)

Нижче наводимо приклад директиву, який є непрямим одночасно і на іллокутивному – не спонукальна структура, і на пропозиційному рівнях – виражена пропозиція не відповідає пропозиційному змісту, який мається на увазі. Люк постійно, в тому числі, у приміщенні, ходить у бейсболці, і Мішель робить йому зауваження. Коли перший відмовляється зняти кепку, другий порівнює його з персонажем дитячого коміксу. ІП позитивної імплікації *persist* задіює буквальну пропозицію *MA You dress like a Peanuts character,* на яку нашаровується прихована й основна пропозиція *Remove you hat:*

Michel: *Now, about your hat.*

Luke: *My hat?*

Michel: *I'd like you to remove it.*

Luke: *What for?*

Michel: *You're indoors. Gentlemen don't wear hats indoors.*

Luke: *It's okay, I'm not much of a gentleman.*

Michel: *Not if you persist in dressing like a Peanuts character. (+>You dress like a Peanuts character +>> Remove your hat)*

Luke: *I'm not taking off my hat. (Gilmor Girls, season 6, episode 14)*

Прості МА здатні об'єднуватися у складні одиниці дискурсу. Реальність природного спілкування є такою, що у рамках одного ходу мовець може послідовно реалізовувати декілька МА, між якими прослідковуються певні дискурсивні відносини. Слідом за В.І. Карабаном називаємо такі послідовності складними МА, що є комбінацією простих з огляду на їх перлокутивні цілі, та виділяємо три типи відносин між ними: субординацію, координацію та сприяння [6]. Субординацією пов'язані компоненти комплексного МА – перлокутивна ціль допоміжного МА-обґрунтування підпорядковується перлокутивній цілі головного МА-тези. Координуються між собою перлокутивні цілі простих МА у складі композитного МА. Прагматичні відносини сприяння характеризують взаємодію компонентів складеного МА – здійснення перлокутивної цілі МА, який сприяє, робить спеціально можливим здійснення перлокутивної цілі того МА, якому він сприяє. У наступному дискурсивному фрагменті мовець реалізує експресивний МА, що вербалізує її психічну реакцію, а саме негативний подив, викликаний станом справ, відображеним у пропозиції, за допомогою контекстуального ІП *leave.* Асертив, що слідує за експресивом, аргументує причину подиву адресанта і є МА-обґрунтуванням МА-тези. В обох МА маємо приклади використання ІП:

Max: *She needed some space.*

Lorelai: *No, that house is not safe. It's like the Amityville Horror without all the good times.*

Max: *If it's that bad maybe you should go get her.*

Lorelai: *No, she wanted to get away from me. She wants to be alone. Give her her space. [She walks into the kitchen. Max follows her.]*

Max: *Are you okay?*

Lorelai: *I can't believe she left me to go there. (+> I went there) We used to always be able to work this stuff out. (+> We always worked this stuff out)*

Max: *What did you two fight about?*

Lorelai: *Oh you.*

(Gilmor Girls, season 1, episode 20)

Вважаємо також за необхідне відмежувати поняття МА від понять «речення» і «висловлення». Під реченням розуміємо мінімальну синтаксичну конструкцію, що використовується в актах мовленнєвої комунікації, характеризується предикативністю і реалізує певну структурну схему [11, с. 165]. Пунктуаційно вона на кінці оформлюється крапкою, трикрапкою, знаком оклику або питання. Висловлення розглядаємо як актуалізоване речення, його мовленнєвий прояв [11, с. 171], «дзеркальну проекцію» [12, с. 88]. У процесуальному плані це речення, що висловлюється (МА), у статичному – це висловлене речення, його фіксація в тексті (продукт МА) [4, с. 327; 17, с. 231; 24, с. 14].

Таким чином, окресливши особливості функціонування висловлень з ІП у МА різних іллокутивних типів у

прагматичному аспекті, вважаємо **перспективним** аналіз цих МА крізь призму когнітивних засад дискурсу, що, зокрема, пов'язано з такими поняттями як стратегія і тактика мовленнєвої поведінки комунікантів.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике / Н.Д. Арутюнова // Изв. АН СССР, сер. ЛиЯ, 1973. − Т. 32, № 1. − С. 84−89.
2. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
3. Арутюнова Н.Д. Речевой акт / Н.Д. Арутюнова // Языкознание. Большой энциклопедический словарь. – [гл. ред. В.Н. Ярцева, 2-ое (репринт.) изд.] – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998.М. : Сов. энцикл., 1990. – С. 412–413.
4. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: Монографія / Л.Р. Безугла. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
5. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монография / В.С. Григорьева. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
6. Карабан В.И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативных образований : [монография] / В.И. Карабан. – К. : Вища школа, 1989. – 131 с.
7. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление / Соломон Давидович Кацнельсон. – [изд. 4-е, стереотипное]. – М. : Эдиториал УРСС, 2009. – 218 с.
8. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
9. Остин Дж. Д. Слово как действие / Дж. Д. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 17. – С. 22–130.
10. Падучева Е.В. Понятие презумпции в лингвистической семантике / Е.В. Падучева // Семиотика и информатика. − М. : 1977. – Вып. 8. − с. 91−124.
11. Почепцов Г.Г. Предложение / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов // Теоретическая грамматика современного английского языка: Учебник. – М. : Высшая школа, 1981. – С. 161–281.
12. Приходько А.Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы / А.Н. Приходько // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 84–89.
13. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17.– С. 151–169.
14. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып.17. – С. 170–194.
15. Серль Дж. Основные понятия исчисления речевых актов / Дж. Серль, Д. Вандервекен ; пер. с англ. А.Л. Блинова // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 18. – С. 242–263.
16. Серль Дж. Косвенные речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 195–222.
17. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / Сусов И.П. – Винница : Нова Кныга, 2009. – 272 с.
18. Сусов И.П. Субъектоцентрическая модель речевого акта / И.П. Сусов, Л.Р. Безуглая // Культура народов Причерноморья: науч. журнал. – 2009. – Т. 2, № 168. – С. 284–287.
19. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під загальн. ред. Шевченко І.С.]. – Харків : Константа, 2005. − С. 105–117.
20. Fillmore Ch. Types of lexical nomination / Ch.J. Fillmore // Studies in syntax and semantics. – Dordrecht (Holland), 1969. – P. 120–121.
21. Frege G. On sense and reference / G. Frege // Translations from the philosophical writings of Gottlob Frege. − Oxford : Blackwell, 1952. − P. 56–78.
22. Karttunen L. Implicative verbs / L. Karttunen // Language. – Vol. 47, № 2. – 1971. – P. 340–358.
23. Lakoff G. Linguistics and natural logic / G. Lakoff // Synthese. – 22. – 1970. – P. 151–271.
24. Leech G. Principles of Pragmatics / Leech G. – London, N.Y. : Routledge, 1983. – 250 p.
25. Levinson S.C. Pragmatic / S.C. Levinson / Ins Dt. übers. von M. Viese. − Tübingen : Niemeyer, 2001. − 476 S.
26. Luzón Marco, M.J. A semantic-syntactic study of implicative verbs based on corpus analysis / M.J. Luzón Marco // Estudios Ingleses de la Universidad Complutense. – nº 7. – 1999. – P. 68-87.
27. Morgan J.L. On the treatment of presupposition in transformational grammar / J. Morgan // Papers from the 5th Regional Meeting, Chicago Linguistic Society. – Chicago : University of Chicago, 1969. – P. 167−177.
28. Proost, K. Speech act verbs / K. Proost // Concise Encyclopedia of Pragmatics. – Second edition. – Oxford : Elsevier, 2009. – P. 995–1000.
29. Rudanko J. Complementation and Case Grammar / M.J. Rudanko. – N. Y. : State University of New York, 1989. – 173 p.
30. Sadock, J. Speech Acts / J. Sadock // The Handbook of Pragmatics [edited by Laurence R. Horn and Gregory Ward]. – Blackwell Publishing, 2006. – P. 53–73.

Артеменко Ю. А. Высказывания с импликативными предикатами: речеактовый подход

Аннотация. В статье представлено определение понятия речевого акта и проанализированы особенности функционирования высказываний с импликативныи предикатами в речевых актах разных иллокутивных типов через призму современной прагмалингвистики.

Ключевые слова: дискурс, импликативный предикат, речевой акт.

Artemenko Y. Utterances with implicative predicates: speech acts approach

Summary. This paper deals with the definition of speech act concept and analysis of functioning specifics of utterances with implicative predicates through the prism of modern pragmalinguistics.

Key words: discourse, implicative predicate, speech act.

УДК 81'373

Басок В. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Гуманітарного інституту Національної академії наук України

PRAGMASEMANTIK DER KONTEXTUELLEN SYNONYME IM DEUTSCHEN

Summary. The article deals with the pragmasemantic analysis of language units, in particular, of contextual synonyms in modern German. The semantic structure of contextually synonymous nouns includes additional connotations that broaden the semantic structure of the respective utterance, which makes it possible to consider them as nominative units of higher informational value.

Key words: contextual synonym, pragmatic orientation, contextual parameters, pragmatic information, communicants' incongruity.

Problemstellung. Das Verhältnis von Semantik und Pragmatik und ihre Abgrenzung stehen in den neuesten linguistischen Entwicklungen immer noch zur Disskussion. Den Forschern ist bislang nicht gelungen, kontextuelle Synonymie als ein pragmatisch bedingtes sprachliches Phänomen im Sprachsystem einzuordnen. Nichtsdestotrotz tragen die jeweiligen Versuche dazu bei, neue Grenzen beim Sprachverstehen zu setzen und die Ansätze der Sprachkreativität zu erschließen.

Aktuelle Studien und zu erörternde Teile des Gesamtproblems. Es gibt Linguisten/-innen, welche die semantisch-pragmatische Grenze zwischen dem ziehen, was ein Ausdruck immer bedeutet und dem, was er von Fall zu Fall bedeutet [1; 2, 184; 3, 136; 4; 5]. Da solche Differenz manchmal sehr schwer zu ziehen ist, kommen Pragmalinguisten/-innen zum Schluss, dass die pragmatische Information mit der semantischen so vernetzt ist, dass es kaum möglich ist, den pragmatischen Sinn der Äußerung einzelnen sprachlichen Einheiten zuzuteilen [6].

Unser Ziel. In der vorliegenden Untersuchung geht es um den Zusammenhang semantischer und pragmatischer Aspekte von kontextuellen Synonymen.

Der aktuelle Inhalt der Äußerung entsteht auf Grund der pragmatischen Einstellungen des Sprechers und wird durch peripherische Mittel ausgedrückt. Deswegen bleibt natürlichsprachliche Bedeutung ohne kontextbedingte Vereindeutigung sehr oft ungenau. Die Mehrdeutigkeit sprachlichen Wissens folgt daraus, dass sich die kontextuellen Gestaltungen aktueller semantischer Merkmale der kommunikativen Situation entsprechend unterscheiden. Als Grund für Mangel an Verständnis oder Missverständnis der Kommunikanten werden also Unbestimmtheit, Unvollständigkeit und Metastabilität kontextuellen Wissens gedeutet [7, 793-794].

Auf die Bedeutungen, die die linguistischen Einheiten im Kontext gewinnen, konzentriert ihre Aufmerksamkeit Pragmasemantik, die an Semantik grenzt. Ihre Grenzziehung zwischen Semantik und Pragmatik ist die zwischen dem *Bedeutungspotezial und der aktuellen Referenz*. Die Relation zwischen dem vom Sprecher geäußerten Wort und dem Referenten ist kontex- und sprechergebunden und dadurch *variabel* [3, 123]. Von dieser Voraussetzung ausgehend versuchen wir es, im nachfolgenden die Bedeutungsaspekte der kontextuellen Synonyme festzustellen, die ihrer pragmatischen Vereindeutigung zugrunde liegen.

Analyse und Ergebnisse. *Kontextuelle Synonymie* ist ein besonderer Typ der pragmatischen Verknüpfung nominativer Einheiten im Text / Diskurs. *Kontextuelle Synonyme* sind *syntaktische Wörter,* die im gewissen Kontext dieselbe Referenz haben und zur Differenzierung der Bedeutungsnuancen des eingeführten Konzepts verwendet werden, wobei sie auch als Kohesionsmittel fungieren.

Aus der Sicht der Psycholinguistik werden sprachliche Einheiten leichter erkannt und verstanden, wenn sie *voraktiviert* werden. D.h., wenn der Begriff in den kommunikativen Kontext durch Benennung von wenigstens zwei seiner Merkmalen eingeführt wird, erfolgt das Verständigungsprozess schneller und effektiver. Kontextuelle Synonyme sind demnach nichts anderes als «Knoten eines Netzes», das man als *Wortfeld* oder *Frame* betrachten kann. Über die Struktur eines solchen Netzes lässt sich streiten. Die Vertreter der integrativen Betrachtungsweise in Linguopragmatik glauben, Frames zeigen als Bedeutungsmodelle viel mehr Flexibilität auf als die zweidimensionalen, in sich hart strukturierten Wortfelder und können dadurch auch in der pragmasemantischen Analyse des Sprachmaterials angewandt werden. Bei der Analyse der Bedeutungen von sprachlichen Einheiten äußern die Pragmatiker/-innen in Bezug auf die Wichtigkeit der kognitiven und sozialen Faktoren verschiedene Meinungen.

Wir gehen von folgenden Beispielen aus, die einzelne Züge der bildlichen Gestalt FRAU erläutern und dadurch das verbale Bild des entsprechenden Konzepts konkretisieren:

(1) *Um Christas Mundpartie spielte jetzt diese typisch verhärmte Verbissenheit einer stolzen, von der Männerwelt gezeichneten Frau. Einsame Wölfin, Amazone. So kannte Boker sie gar nicht! (N.Niemann, 130);*

(2) *Wie vielseitig ist dagegen der Synonymenvorrat für Frauen. Da gibt es Damen, Ladys, Königinnen, Schnecken, Schnallen, Schlampen, Flittchen, Bienen oder wie der Martin immer sagt, Nattern, Blitznattern und Gewitternattern. Und noch viel mehr (E. Naters, 90);*

(3) *Mein Gott, liebte er die Frauen! Diese undeutbaren Wesen! Diese unbegreiflichen Geschöpfe! (R.Schneider, 213).*

Bei der Auffassung des durch das Kernsynonym eingeführten Objekts taucht im Bewusstsein des Rezipienten meist ein Sem auf – die anderen bleiben dagegen außerhalb der Wahrnehmung. Die weiter gebrauchten kontextuellen Synonyme rufen die Veränderung der Zahl und der Kombination von Semen hervor. Die Information, die der

Rezipient dadurch bekommt, stellt diejenigen latenten zusätzlichen Merkmale des Objekts klar, die für das individuelle Weltbild des Produzenten kennzeichend sind.

Die Bezüge, die man an diesen koreferenten Elementen festmachen kann, lassen sich nicht sprachsystematisch erklären, sondern sind außersprachlicher Natur. Die entscheidende Rolle bei der Benennung eines Konzeptes spielen die auf den Produzenten bezogenen pragmatischen Parameter, und zwar: Alter, Geschlecht, Schicht, Gruppe (Sprachgemeinschaft), soziale Rolle, emotionaler Zustand. In den obenangeführten Beispielen tritt der Parameter «Geschlecht» in den Vordergrund der Äußerung hervor. Die entsprechende Präsupposition des Geschlechtsstatus des Produzenten wird aus dem diskursiven Kontext auf Grund der verbalen Signale *(Männerwelt, der Martin, er)* erschlossen. Eben diese Wahl der kontextuellen Synonyme zur Benennung des erwähnten Konzepts wird durch den Teil von Weltwissen des Produzenten bedingt, der die bildliche Gestalt FRAU ausführlich beschreibt. Dabei werden vor allem die sozial- und individuellgebundene Gefühlswerte betont, die Sehweisen und damit Einstellungen des Produzenten eindeutig verraten.

In den nächsten drei Beispielen lassen sich die pragmatischen Bedeutungen der kontextuellen Synonyme durch die Parameter «Alter» bzw. «soziale Rolle» / «soziale Schicht» erschließen:

(4) *Da haben wir sie also, die neue Generation, dachte ich. Die jungen Beißer* (R.Rothmann, 66);

(5) Auch wir sind nur *Marionetten*<, sagt man,> *Opfer eines elenden Staatsinteresses* (N.Niemann, 133);

(6) *Frank an der Spitze! Ich ein Geschäftsmann! Ich hatte Lust, auf ihn zu springen und ihn zu schlagen [...], ich ein Commis, ich, ich, und dann folgte mein Name* (E.Canetti, 247).

Die gendermarkierten Einheiten representieren sowohl die soziokulturell als auch individuell determinierten Einstellungen des Sprechers über das gegenteilige Geschlecht. Die Genderstereotypen, durch die man die Geschlechtszugehörigkeit des Produzenten feststellen kann, zeigen sich im Kontext auf der Ebene der autosemantischen Wörter, was wir als die Fähigkeit der kontextuellen Synonyme zur generischen Referenzierung betrachten:

(7) *[...] und alle diese Geshöpfe, auch weniger anziehenden unter ihnen, doch junge Mädchen, immer mit mir zusammen in der Halle*. (E.Canetti, 294);

(8) *Ich hab mich mal in eine Kartoffel verliebt.*

Kubin fragte lauernd: Was für ne Sorte?

Eine Studentin. Es war auf einem Studentenfasching. Da tanzte ein Mädchen, sie tanzte exzessiv, aber eben als Frühkartoffel, ein zartes Hellbraun, etwas rosig, als Clivia (U.Timm, 13).

In linguopragmatischen Forschungen sind die Ausdrücke wie JETZT/NUN, HEUTE (MORGEN/ABEND), VORGESTERN, DAMALS, DANN, FRÜHER, BALD etc. als zeitdeiktische anerkannt. Im Deutschen kommen hinzu auch am Verb markierten Zeiten (Tempora) [3, 116]. Die Substantive werden dagegen selten als deixisbezogene interpretiert, was nicht immer gerecht ist. Zum Beispiel, ist die Wahl der kontextuellen Synonymen, die auf ein und das selbe Objekt referieren, im folgenden Textauszug durch die Besonderheiten des Weltwissens bzw. des sprachlichen Weltbildes bedingt: die unterstrichenen sprachlichen Einheiten konnten für die meisten Deutschen zur Zeit der Sowjetunion und bis vor kurzem dieselbe Referenz haben. Wenn wir das Wort «Russen» aus dem Kontext entfernen, wird der Informationsteil über die zeitlichen Rahmen der beschriebenen Situation nicht völlig rekonstruierbar:

(9) *[...] die Jungs von Dynamo Kiew grinsten, als sie das müde Zuspiel der Griechen sahen. Einer stolperte sogar über den Ball und die Russen tippten sich an die Handgelenke* (R.Rothmann, 72).

Der weiter angeführte Textauszug enthält die Präsupposition «Ich bin nicht der, für den man mich hält». Die Intention des Sprechers, den Hörer davon zu überzeugen, wird durch die Strategie realisiert, die anhand des gesamten Kontextes erfassbar ist:

(10) *Sie will mich wie irgendeinen kleinen Mörder vor Gericht bringen, sie will den öffentlichen Nachweis führen, da ich nichts weiter bin als irgendein Krimineller, weil ich nur dann aus dem Gedächtnis der Leute gelöscht werden kann, wenn man nachweist, daß ich ein Krimineller bin, ganz einfach ein Krimineller, ein Kranker, den man verurteilen oder heilen kann. Das ist es, was sie will* (A.Andersch, 227).

Die kontextuellen Synonyme *Mörder, Krimineller, Kranker* intensivieren die negative Einschätzung der vorgestellten Situation und helfen dem Sprecher beim Ausdrücken seines emotionalen Zustandes (Empörung). Die Kombination von zwei Bewertungsnominationen, die, wie der Sprecher meint, in Bezug auf ihn von der dritten Person angewandt werden könnten, und der oben erwähnten Präsupposition, ermöglichen die intendierte Wirkung auf den Rezipienten. Auf diese Weise versucht der Sprecher zwei in wechselseitigem Zusammenhang stehende Intentionen zu verwirklichen: den kommunikativen Prozess zu bereichern, um den Gesprächspartner zu beeindrucken, und ihn zu überzeugen, dass solche Anklagen haltlos sind. Der ausschlaggebende Parameter bei der Wahl der kontextuellen Synonymen, die auf das Äußerungsobjekt referieren, ist in diesem Fall der emotionale Zustand des Sprechers.

Im nachfolgenden Kontext lässt sich der emotionale Zustand des Sprechers auf Grund der konventionellen Bedeutungen der als kontextuelle Synonyme gebrauchten konnotativ gefärbten Substantive *Baby, Draufgänger, Machwerk, Fleischklümpchen eindeutig interpretieren:*

(11) *Ute spielte mit dem Baby Sandberieselung. Das Baby rächte sich, indem es mit seiner winzigen Speckhand Sand grapschte, viel kam nicht zusammen, aber das, was seine Faust übrigbehielt, warf er seiner Mutter ins Gesicht. Ei ei, kleiner Draufgänger. Klar, Mädchen sind genauso süß. Sie redete wie in Trance, versunken in ihr Machwerk, das nicht leicht berechenbare Fleischklümpchen. Aber Jutta glaubte ihr nicht* (G.Wohmann, 20).

Fazit. Es ergibt sich demnach eine Reihe von Schlussfolgerungen, aus denen sich weiterführende Perspektiven für zukünftige Forschungen ableiten lassen, und zwar:

1. Die pragmasemantische Analyse der autosemantischen sprachlichen Einheiten erfolgt durch die integrative, holistische Interpretation des allgemeinen sozial-, emotional- und kognitivbedingten Weltwissens des Produzenten.

2. Kontextuelle Synonyme haben im gewissen Kontext dieselbe Referenz, werden zur *Differenzierung* der Bedeutungsnuancen des eingeführten Konzepts angewandt und fungieren als Kohesionsmittel. Daher sollten sie im

Text / Diskurs als ein besonderer Typ der pragmatischen Verknüpfung nominativer Einheiten betrachtet werden.

3. Die auf den Produzenten bezogenen pragmatischen Parameter, die die entscheidende Rolle bei der Benennung eines Konzeptes spielen, sind: Alter, Geschlecht, Schicht, Gruppe (Sprachgemeinschaft), soziale Rolle, emotionaler Zustand. Aus diesem Grund ist es wichtig, bei der pragmasemantischen Analyse der kontextuellen Synonyme die den oben erwähnten Parametern entsprechenden Informationen zu erkennen, was ausschließlich auf der diskursiven Ebene möglich ist.

Es besteht die Möglichkeit, die vorgeschlagene Weise der pragmasemantischen Analyse einzelner sprachlicher Einheiten im Deutschunterricht praktisch anzuwenden. Dies würde den ausländischen Studenten helfen, dem Fehler entgehen, die Äußerungen in der deutschen Sprache immer nur unter dem Gesichtswinkel ihrer Muttersprache zu interpretieren.

Literatur:

1. Bach, K. The Semantics-Pragmatics Distinction: What It Is and Why It Matters: http://userwww.sfsu.edu/~kbach/spd.htm
2. Linke, A.; Nussbaumer, M.; Portmann, P.R. Studienbuch Linguistik. Tübingen: Niemeyer. – 2004.
3. Reischer, J. Sprache: ein Phänomen und seine Erforschung. Berlin; New York: de Gruyter – 2002.
4. Adamzik, K.: Sprache: Wege zum Verstehen. Tübingen: Francke. – 2001.
5. Edmonds, Ph.; Hirst, G. Near-Synonymy and Lexical Choice. In: Computational Linguistics, 2000. – Vol. 28. – No. 2. – P. 105-144.
6. Лебедева С.В. Синонимы или проксонимы?: Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература, 2003. – Вып. 6. – № 2. – С. 171-175.
7. Kopytko, R. From Cartesian towards Non-Cartesian Pragmatics. In: Journal of Pragmatics, 2001. – Vol. 33. – No. 6. – P. 783-804.
8. ILLUSTRATIONSQUELLEN
9. Canetti E. Die gerettete Zunge. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1994.
10. Naters E. Königinnen. – Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1999.
11. Niemann N. Wie man's nimmt. – München: Wien: Carl Hanser Verlag, 1998.
12. Rothmann R. Ein Winter unter Hirschen. Erzählungen. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001.
13. Schneider R. Die Luftgängerin. – München: Karl Blessing Verlag, 1998.
14. Schramm I. Aprilmechanik. – Berlin: Verlag Volk und Welt, 1997.
15. Timm U. Johannisnacht. – München: Deutscher Taschenbuchverlag, 1998.
16. Wohmann G. Schwestern. Erzählungen. – München: Piper Verlag GmbH, 1999.

Басок В. А. Прагмасемантика контекстуальних синонімів німецької мови

Анотація. Стаття присвячена прагмасемантичному аналізу мовних одиниць, а саме: контекстуальних синонімів у сучасній німецькій мові. Семантична структура контекстуальних синонімів-іменників містить додаткові конотації, які розширюють семантичну структуру висловлення, що є підставою вважати їх номінативними одиницями з підвищеною інформативною значущістю.

Ключові слова: контекстуальний синонім, прагматична спрямованість, контекстні параметри; прагматична інформація; відмінності між комунікантами.

Басок В. А. Прагмасемантика контекстуальных синонимов немецкого языка

Аннотация. Статья посвящена прагмасемантическому анализу языковых единиц, а именно: контекстуальных синонимов в современном немецком языке. Семантическая структура контекстуальных синонимов-существительных содержит дополнительные коннотации, расширяющие семантическую структуру высказывания, что является основанием считать их номинативных единицами повышенной информативной значимости.

Ключевые слова: контекстуальный синоним, прагматическая ориентированность, контекстные параметры; прагматическая информация; различия между коммуникантами.

УДК 811.112.2'367'42

Бехта І. А.,
доктор філологічних наук, професор
Львівського національного університету імені Івана Франка

Паров'як І. І.,
аспірант кафедри германського,
загального і порівняльного мовознавства,
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЕКСПАНСІЯ ВИХІДНОЇ МОДЕЛІ РЕЧЕННЯ НІМЕЦЬКОГО ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті розглянуто прийом експресивного синтаксису – експансію вихідної моделі, на матеріалі німецького постмодерністського роману кінця XX початку XXI століття. Особлива увага приділена вивченні синтаксичних структур та їх функцій. Наводяться статистичні та кількісні підрахунки вживання експресивних маркерів експансії.

Ключові слова: експансія, експресивний, художній текст, синтактико-стилістичний маркер.

Емотивність художнього тексту (далі ХТ), визначаючись єдністю смислового й емоційного сприйняття, створюється завдяки експлікації в ньому знань, характеру і способу їх репрезентації, пояснення та інтерпретація яких власне й зумовлює емоційне сприйняття гіпотетичним читачем дійсності художнього тексту [1, 90]. У німецькій художній постмодерністській прозі багато думок завуальовано та приховано, через уведення в ХТ різних синтактико-стилістичних маркерів (далі ССМ). Інтерес до експресивного синтаксису зумовлений потребою вивчення мовних засобів, через які можна досягти максимального впливу на читача, що вельми актуально для художнього постмодерністського мовомислення. Позиція слів у німецькому реченні визначається граматичною нормою, яка подеколи порушується. Причиною порушення цих норм є зумисно екзальтоване використання авторами-постмодерністами ССМ. Відтак, відбувається варіативність синтаксичної структури. Варіативність означає відхилення від норми, і чим незвичніший порядок слів у реченні тим більшою є експресивність висловлення [8, 105].

Актуальність дослідження полягає у розкритті структурних і функційних механізмів синтаксичних конструкцій та мультиекспресивної експлікації синтаксичної одиниці літературно-художнього твору з позицій функційної парадигми сучасних мовознавчих студій.

Мета статті – виявити особливості семантико-синтаксичної організації конструкцій емоційно-експресивного синтаксису із встановленням їхньої дієвості в постмодерністських романах кінця XX – початку XXI ст. Досягнення мети видається можливим за умови розв'язання таких **завдань**:

1) проаналізувати прийоми експансії вихідної моделі речення;

2) з'ясувати статус конструкцій експресивного синтаксису в художньому дискурсі.

Об'єкт дослідження – експресивна синтаксична одиниця у німецькомовному постмодерністському романі кінця XX початку XXI ст.

Предмет дослідження – структурні та функційні засоби розширення синтаксичної структури у літературно-художнього творі.

Матеріал дослідження – сучасні німецькомовні постмодерністські романи кінця XX початку XXI ст.

Кожна синтаксична побудова є експресивно насиченою. Виразність ХТ зумовлена заміною компонентів, додаванням мовного компоненту, опущенням синтаксичної складової, зміною порядку синтаксичних одиниць [6, 177-181]. Виходячи з нашого завдання, ми зосередимо свою увагу на вивченні експансії – розширенні синтаксичної моделі речення.

Експансія синтаксичної структури реалізується в художньому мовленні за рахунок ***розширення*** структури лінійної кількості одиниць, які входять до неї, та ***ускладнення*** структури шляхом введення в групу головних членів речення додаткових одиниць [2, 306]. За нашою класифікацією до розширених синтаксичних структур відносимо: граматичні повтори *(граматичний паралелізм),* лексичні повтори *(анафора, епіфора, простий контактний повтор, анеіфора, апанафора, хіазм, антитеза) та лексико-граматичні повтори (асиндетон, полісиндетон, градація, спадна градація, пролепсис та приєднання).*

В результаті *кількісного аналізу* отримані показники дослідження верифікувалися статистичними формулами, зокрема формулою обчислення – визначення наявності відповідності, чи розбіжностей між розподілом спостережливих частот, за допомогою критерію χ «хі» квадрат (В.В. Левицький); коефіцієнта спряженості (А.А. Чупрова) – для визначення міри спряженості між двома ознаками. За спеціальною таблицею, де вказані значення суми χ^2 при певних ступенях свободи (див. П-7), при вірогідності Р=0,01 значення $\Sigma\chi^2$ =76,15 [3, 244]. Оскільки χ^2 =115,22 > χ^2 76,15, дані нашого дослідження є статистично значимі. Коефіцієнт спряженості (К) для нашого дослідження становить 0,0245, що відповідає нормам (0 – +1). Статистичні розрахунки підтверджують вагомість дослідження і констатують певні закономірності вживання ССМ в німецькому постмодерністському романі. Слід також зазначити, що кількісні показники мають свої переваги завдяки елементарності та наочності, поступаючись статистичним в точності,

проте саме результатами кількісних підрахунків будуть використані у цьому дослідженні (див. рис. 1):

Рис. 1. Відсоткова репрезентація експансії вихідної моделі речення

Детальніше зупинимось на найбільш вживаніших ССМ. ***Простий контактний повтор*** (22,7%) є різновидом лексичних повторів, які в першу чергу є як найчастотнішими засобами досягнення когерентності тексту [6, 264; 13, 79]. Актуальним, з точки зору мовця, може виступати будь-який компонент синтаксичної конструкції, який співвідноситься із семантикою висловлювання, так і пов'язаний з його прагматикою: *Ich wünsche die Konferenz zum Teufel, ich fühlte mich betrogen und gedemütigt, ich hasste Sheila, ich hasste Samir, ich wollte weg von hier* [12, 160]. Повторення слова «ich» створює смисловий фон та емоційне відчуття роздратованості та безсилля героя. Простий контактний повтор з індивідуалізацією номінації є не просто повторюваною дескрипцією, але й у переважній більшості випадків дескрипцією емоційною та / або оцінною, яка свідчить про суб'єктивне ставлення мовця до предмета мови. Він реалізується через складну ієрархію когнітивних, комунікативно-прагматичних та лінгвостилістичних функцій, які дозволяють більш ефективно провести системно-структурний, дистрибутивний та компонентний аналіз моделей простого контактного повтору в німецькому постмодерністському романі. Однак, у більшості ситуацій, прямий вираз намірів суб'єкта впливу є небажаним, тому він вуалюється. Простий контактний повтор використовується в складі так званої стратегії залучення (в термінах Д. Таннен – «involvement strategy») [15]. Вживання таких повторів створює загальний простір комунікації.

Анафоричний повтор (17,2%) – повтор слова чи словосполучення на початку синтаксичної конструкції у висловлюванні (тексті). Виконуючи граматичну функцію засобів зв'язку між частинами речення чи самостійними реченнями, цей повтор має великі стилістичні можливості: посилює логічну спаяність мовлення (1); забезпечує епічність викладення в художньому творі (2); виступає засобом зображення душевного стану людини (3): (1) *Er lernte den Gebrauch des Scheidetrichters kennen, mit welchem man das reine Öl gepresster Limonenschalen von der trüben Rückstandsbrühe trennte. Er lernte Kräuter und Bluten zu trocknen, auf Rosten in schattiger Wärme, und das raschelnde Laub in wachsversiegelten Töpfen und Truhen zu konservieren. Er erlernte die Kunst, Pomaden auszuwaschen, Infusionen herzustellen, zu filtrieren, zu konzentrieren, zu klarifizieren und zu rektifizieren* [14, 123]. *(2) Spiel ich noch immer gerne, sogar jetzt, wo ich wieder leben muß, und zwar mit meinem Sohn, wenn er seine Tochter Helene, die ja wie ich heißt, auf Besuch mitbringt. Spielt ziemlich gerissen, das Mädel, besser als ihr Vater, dem ich zwar das Skatspielen beigebracht habe, als er zehn oder elf war, der aber immer noch wie ein Anfänger reizt. Spielt seinen geliebten Herz Hand selbst dann, wenn er mit ner blanken Zehn dasitzt...* [7, 377]. *(3) Ich brülle, wie ich nie zuvor gebrüllt hatte. Ich brülle wie ein Vieh, drehte mich, warf mich hin und her wie ein Eber, wie ein Bär, angefallen von einem Rudel Hunde* [12, 264]. Результатом використання анафори є виразність, створенням певного темпу та мелодики [2, 309].

Епіфора (2,4%) – повтор кінцевого елемента у двох чи декількох наступних одне за одним реченнях: *Im Hause Richis an der Rue Droite blieb es still. Richis hatte sich jede Zurüstung für den «Tag der Befreiung», als welchen das Volk den Hinrichtungstag des Mörders bezeichnete, verbeten. Ihm war alles ein Ekel. Die plötzlich wiederaufbrechende Furcht der Menschen war ihm ein Ekel gewesen, ihre fiebrige Vorfreude war ihm ein Ekel. Sie selbst, die Menschen, alle miteinander, waren ihm ein Ekel* [14, 294]. Епіфора в поєднанні з анафорою та граматичним паралелізмом синтаксичних структур є дуже виразним стилістичним засобом. Будучи характерним прийомом поетичного синтаксису, епіфоричний повтор створює в прозі певний ритм, який відбувається завдяки тотожному лексичному вираженню та інтонаційному виділенню кінцевих елементів синтаксичної конструкції [4, 155-156].

До граматичних повторів відносимо вищезгаданий **граматичний паралелізм** (8,2%) – стилістичний маркер, який реалізується через тотожну будову двох чи більше речень або їх частин. Паралелізм може бути повним, не повним, частковим [4, 152]. Повний граматичний паралелізм супроводжується повним повтором структурно-синтаксичних моделей в межах певного контексту: *Tu mir weh. Tu mir weh. Tu mir weh* [5, 237]; *Frei für Muße. Frei für Spiele. Frei für allerlei Späße* [7, 369]. Структурна відповідність речення виражається в повному паралелізмі: однотипність моделей речення, одинаків порядок слів у синтаксичних конструкціях та ідентична граматична оформленість. Типовим для німецького постмодерністського роману є використання авторами ***неповних граматичних паралелізмів,*** при яких один чи декілька елементів в одному з паралельних рядів є відсутнім: *Er gedachte des Gerbers Grimal, Giuseppe Baldinis, des Marquis de la Taillade-Espinasse. Er gedachte der Stadt Paris, ihres großen tausendfach schillernden üblen Brodems, er gedachte des rothaarigen Mädchens in der Rue des Marais, des freien Landes, des dünnen Winds, der Wälder. Er gedachte auch des Bergs in der Auvergne – er umging diese Erinnerung keineswegs –, seiner Höhle, der menschenleeren Luft. Er gedachte auch seiner Träume. Und er gedachte all dieser Dinge mit großem Wohlgefallen* [14, 278]. **Частковий паралелізм** – повтор декількох побудованих одне за одними синтаксичних одиниць в межах одного речення: Man fuhr sie zu einer Kläranlage, man fuhr sie zu einem Ölbohrturm in sumpfigem Niemandsland, man fuhr sie zu einer Großbäckerei, man fuhr sie an einen Ort, wo es vor achtzig Jahren noch eine Zeltsiedlung der Nomaden gegeben hatte [9, 101]. В залежності від лексичного наповнення елементів паралельних структур паралелізм може виражати зіставлення чи протиставлення, що призводить до утворення **антитез** (0,5%).

Анепіфора (2,4%) – повтор мовленнєвої одиниці на початку та кінці речення: *Die Jugend, die Jugend – sind diese Burschen, die sich in Kompanien am Denkmal herumtreiben, die Jugend* [10, 94]? Деякі лінгвісти називають його кільцевим повтором або обрамування [4, 144]. Повторюватись можуть як окремі слова: *So unterbesetzt, wie die sind , total unterbesetz* [12, 16]; так і словосполучення: *«Nicht dieses Parfum!» rief er wie mit allerletzter Kraft, «nicht dieses Parfum! Es tötet mich!»* [14, 187]. В романах німецьких постмодерністів ми спостерігаємо також як повторюються повноцінні речення в рамках однієї синтаксичної структури: *Das wird' n teurer Spaß, murmelte Harry in einem fort, das wird' n teurer Spaß* [14, 35]. Емоційно-експресивні маркери взаємодіють між собою. Стилістична конвергенція, може відбуватися в межах одного речення: *Nimm dich zusammen, dachte ich, nimm dich zusammen, nimm dich doch zusammen, wenn du nicht versagst, kann es funktionieren, aber du mußt dich zusammennehmen* [9, 185]. В цьому прикладі ми спостерігаємо, що крім анепіфори, автор використовує також простий контактний повтор, надаючи синтаксичній конструкції додаткової виразності.

Апанафора (3,7%) – повтор кінцевого елемента, який виконує функцію зв'язку, і бере участь в утворенні когерентності тексту: *O Gott, die ungereimten Gedanken, die mich beim Anblick des kleinen, roten Buches überfallen, die Erinnerungen, die Sehnsucht! Sehnsucht nach der Vergangenheit, die ich gelebt habe, Sehnsucht nach einer Vergangenheit, die ich nicht gelebt habe* [11, 9]. Розвиток тієї чи іншої мікротеми здійснюється за допомогою контактного повтору – підхоплення, що виконує смислову та структурну функції: *Und alleine gelassen, endlich – mal wieder! – allein, greift Jean-Baptiste nach den ersehnten Gerüchen, öffnet die erste Flasche, schenkt sich ein Glas voll bis zum Rand, führt es an die Lippen und trinkt. Trinkt das Glas kühlen Geruchs in einem Zug leer, und es ist köstlich!* [14, 165]. Підхоплюючий елемент речення виконує уточнюючу функцію і надає художньому мовленні виразності та емоції. Стилістичні функції в межах двох реплік розкриваються в тісному взаємозв'язку з контекстом [4, 144]. Характерним для апанафори є вираження природньої експресивно-забарвленої реакції (радість, задоволення (1), різні відтінки негативної реакції (2)): (1) *Ich bin das Schicksal. Das Schicksal – das ist der Wodka oder eine Zitronenlimonade oder unser Carrot Cake* [12, 67]; (2) *Anno 1782, mit fast siebzig Jahren, gab sie ihr Gewerbe auf, kaufte sich wie vorgehabt in eine Rente ein, saß in ihrem Häuschen und wartete auf den Tod. Der Tod aber kam nicht* [14, 38-39]. Додаткові синтактико-стилістичні значення вживання повтору є необхідним елементом експресивно-художнього впливу на читача.

Поширеним виразним маркером для створення синтаксичної експресії в художньому тексті є перелічення . За своїм характером **перелічення** може бути *асиндитичним* та *полісиндетичним*. **Асиндетон** (11,5%) представлений у німецькому художньому постмодерністському мовленні старого та молодого покоління: *Er spielte so herrlich Klavier, rezitierte wunderbar Gedichte von Goethe und Sonette von Shakespeare, führte mit Friedel, ihrem Sohn, lange philosophische Gespräche, brachte Else erstklassige Literatur, spielte vierhändig mit ihr auf dem Flügel, führte sie in Theater und Konzert* [11, 29]. Асиндетичне перелічення дієслів створює в цьому прикладі додатковий ефект поспіху та збудження. На противагу асиндетону виступає синтаксична конструкція **полісиндитон** (2,2%): *Dieser Geruch hatte Frische; aber nicht die Frische der Limetten oder Pomeranzen, nicht die Frische von Myrrhe oder Zimtblatt oder Krauseminze oder Birken oder Kampfer oder Kiefernnadeln, nicht von Mairegen oder Frostwind oder von Quellwasser..., und er hatte zugleich Wurme; aber nicht wie Bergamotte, Zypresse oder Moschus, nicht wie Jasmin und Narzisse, nicht wie Rosenholz und nicht wie Iris...* [14, 52]. Полісиндетичний зв'язок створює ефект розмірeності, рівноваги та протяжності висловлювання. В німецькій мові використовується також комбінація двох видів зв'язку – асиндитичного та полісиндитичного: *Unsere Boote hießen: Alpha, Beta, Gamma, Theta, Delta, Epsilon, Jota und Kappa. Das zuletzt genannte Boot ging leider im Verlauf des insgesamt erfolgreichen Unternehmens im Englischen Kanal verloren* [7, 25].

До розширених синтаксичних структур експансії відносимо: **вставні конструкції** (21,3%), які є одними з найбільш численних та типових маркерів німецького постмодерністського мовлення. Вставна конструкція є граматично незалежною від речення в яке вона вводиться: *Sie blieben in der Mode, bis vieltausend Strohhutmänner in Klein- und Großstädten – ich in Schwerin beim Kammergericht – um jeweils einen Gendarmen versammelt standen, der uns offener Straße und im Namen Seiner Majestät an einem Spätsommertag, vom Blatt lesend, den Kriegszustand verkündete* [7, 15]. Як ми бачимо парантеза графічно вводиться в речення за допомогою тире, дужок чи коми. Стилістично-мотивовані вставні конструкції роблять мову більш вільною і надають її розмовного характеру. Часто ми спостерігаємо як автор вводить в речення позитивні чи негативні емоції, які не впливають на форму речення, проте насичують його виразно: Anfang Februar – *ich hatte erst Ende Januar erfahren, dass die Konferenz in der letzten Februarwoche stattfinden sollte – ging mir auf, dass es wohl wenig sinnvoll wäre, meine Rede auf Deutsch zu halten* [12, 133]. В цьому реченні вставним є складнопідрядне речення, яке є носієм додаткової інформації. Але крім цілих речень автори водять в синтаксичні структури дрібніші синтаксеми. Для прикладу такими вставками є окремі слова: *Ich fummelte ihren BH auf, patschte ihr auf der Brust – Sülze – herum und erwartete, davon eine Erektion zu bekommen [5, 190]; Unser aller Leben ist den Letzten Jahren ein anderes geworden. Und das mag – vielleicht, vielleicht – der Grund dafür sein, dass ich endlich in der Lage war, mich an meine Geschichte über Estland zu wagen* [12, 128].

Відомі германісти В. Фляйшер / W.Fleischer та Г. Міхель / G.Michel називають три критерії за яким повинні розглядатись парантези: форма та об'єм; позиція; стилістичний потенціал [6, 111].

Щодо першого критерію то ми зазначали, що за своїм об'ємом парантези бувають дуже різні. Це явище слід пов'язувати з авторськими манерами подачі інформації. В романі Г.Грасса / G. Grass «Mein Jahrhunder» / «Моє століття», автор використовує великі за об'ємом вставні конструкції: *Zudem verstand es der Zeichner – nein, nicht ich war der Übeltäter, sondern ein Künstler, den ich von Bremen her kannte und der mit dem Künstlervölkchen in Worpswede verkehrte – Helm und Zwirbelbart dergestalt*

vor marokkanischer Kulisse zur Schau zu stellen, daß sich die Kuppeln der Moscheen und deren Minarette mit der Rundung der reichverzierten Haube und dem spitzen Pickel aufs Lebendigste in Einklang befanden [7, 23]. *В романі також зустрічаються приклади коли в одному реченні є дві або більше вставних конструкцій: Es galt, im Volke eine allgemeine Bewegung, mehr noch, Begeisterung für das Flottenwesen auszulösen. Der Flottenverein, ein Flottengesetz mußte her, wobei mir die Engländer – oder sage ich besser, meine liebenswerten englischen Vettern? – wider Willen geholfen haben, als sie während des Burenkrieges – Sie erinnern sich, lieber Freund – zwei unserer Dampfer ganz und gar widerrechtlich vor der ostafrikanischen Küste aufbrachten* [7, 44]. За позицією більшість парантез стоять в середині речення, але є також випадки вживання вставних конструкцій в кінці речення.

Основною причиною використання авторами-постмодерністами парантез є введення в текст додаткової інформації через призму суб'єктивного мислення автора та його ставлення до подій чи предметів. Вставна конструкція часто виконує функцію уточнення: *Ich war – damals noch, denn heute bin ich arbeitslos, und die Wahrscheinlichkeit, daß noch eine Firma mich einstellt, ist nicht groß – Leiter der Abteilung für Nummernverwaltung und Nummernzuweisung in einer der großen Telekommunikationsfirmen* [9, 161]. В художньому мовленні виступають парантези як засіб для створення уповільнення та зацікавлення: *Ich brauche gar nicht «Erinnert euch!» zu verordnen, ich weiß – und in ein paar Stunden werden auch Sie es wissen –, daß nichts, was irgendeiner tat, das System zum Einsturz gebracht hat* [5, 105].

Отже, утворені в результаті експансії варіанти синтаксичних моделей є стилістично-маркованими і виконують функцію підсилення виразності мовлення.

Література:

1. Бехта І.А. Авторське експериментаторство в англомовній прозі XX століття / Іван Антонович Бехта. – Львів : ПАІС, 2013. – 268 с.
2. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс : [учеб.] / Маргарита Петровна Брандес. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М. : Прогресс-Традиция ; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
3. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике / В.В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2007. – 264 с.
4. Мороховский, А.Н., Воробьева, О.П., Лихошерст, Н.И., Тимошенко, З.В. Стилистика английского языка. – Киев, 1984. – 288 с.
5. Brussig T. Helden wie wir / Thomas Brussig. – Frankfurt am Main : Fischer, 1998. – 336 S.
6. Fleischer W. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer. – Frankfurt am Main : Peter Lang Verlag GMBH, 1993. – 341 S.
7. Grass G. Mein Jahrhundert / Günter Grass. – Göttingen : Steidl Verlag, 1999. – 383 S.
8. Hodakowska N. Stilistik der deutschen Sprache // Lehrbuch für die Studenten der Hochschulen / Natalya Grigorievna Hodakowska. – К : Арт – Дизайн, 2010. – 216 S.
9. Kehlmann D. Ruhm / D. Kehlmann. – Reinbek: Rowohlt Verlag, 2009. – 205 S.
10. Lenz S. Der Mann im Strom / S. Lenz. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1977. – 160 S.
11. Schrobsdorff A. Du bist nicht so wie andere Mütter / Angelika Schrobsdorff. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1997. – 560 S.
12. Schulze I. Handy / Ingo Schulze. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 2009. – 288 S.
13. Sowinski B. Stilistik der deutschen Sprache / B. Sowinski. – Weimar, Stuttgard : Verlag Metzler, 1999. – 339 S.
14. Süskind P. Das Parfum / Patrick Süskind. – Zürich : Diogenes Verlag Zürich, 1985. – 336 S.
15. Tannen D. Gender and Discourse / D. Tannen. – Oxford : Oxford University Press, 1994. – 201 p.

Бехта И. А., Паровяк И. И. Экспансия исходной модели предложения немецкого постмодернистского текста

Аннотация. В статье рассмотрен прием экспрессивного синтаксиса – экспансии исходной модели, на материале немецкого постмодернистского романа конца XX начала XXI века. Особое внимание уделено изучению синтаксических структур и их функций. Приводятся статистические и количественные подсчеты употребления экспрессивных маркеров экспансии.

Ключевые слова: экспансия, экспрессивный, художественный текст, синтактико-стилистический маркер.

Bekhta I., Paroviak I. The Expansion of the original model on the material of postmodern German text

Summary. The article deals with the reception of expressive syntax – the expansion of the original model, on the material of postmodern German novel of the late 20th – early 21st century. Particular attention is paid to the study of syntactic structures and their functions. We present statistical and quantitative calculations of using the expressive markers of expansion.

Key words: expansion, expressive, fiction, syntactical-stylistic marker.

УДК 811.111'37

Бигунова Н. А.,
кандидат филологических наук, доцент кафедры теоретической и прикладной фонетики английского языка факультета романо-германской филологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ОБЪЕКТ ОЦЕНКИ В ПОЛОЖИТЕЛЬНО-ОЦЕНОЧНЫХ РЕЧЕВЫХ АКТАХ

Аннотация. В статье представлена типология речевых актов положительной оценки, включающая речевые акты одобрения, похвалы, комплимента и лести. Дифференцирован объект оценки в речевых актах положительной оценки с учетом переходных случаев.

Ключевые слова: оценка, речевой акт, одобрение, похвала, комплимент и лесть.

Настоящее исследование предлагает дефиницию речевых актов положительной оценки и анализ критерия объекта оценки в данных актах.

К речевым актам положительной оценки относим несколько близких, но не идентичных вербально-коммуникативных явлений: одобрение, похвалу, комплимент и лесть.

Оценка проявляется в большом разнообразии речевой деятельности и обладает антропоцентрическим характером, изучение которого приобретает все большее значение в последнее десятилетие.

Большинство лингвистических исследований посвящено комплименту (Р.К. Херберт, Дж. Холмс, Д. Джонсон, Н. Вольфсон, Дж. Мане, Д. Спербер, Д. Уилсон, О.А. Агаркова, Е.Г. Зверева, Р.В. Серебрякова, Э.В. Мурашкина и мн.др.). Однако, внимательное прочтение трудов, посвященных комплименту, обнаруживает отнесение к классу комплиментов и высказываний похвалы: любое высказывание похвалы интерпретируется как комплимент. С этим связано незначительное количество исследований, посвященных собственно речевому акту похвалы (И.А. Конова, И.Г. Дьячкова, Л.И. Клочко). Речевой акт лести является объектом исследований С.В. Дорды и Е.С. Петелиной, которая сопоставляет его с РА похвалы. Необходимо отметить, что Е.С. Петелина не разграничивает похвалу и одобрение и номинирует все контексты одобрения как речевой акт похвалы.

Наименее исследованным среди выделенных актов положительной оценки является речевой акт одобрения. Насколько нам известно, до настоящего времени не проводилось комплексного прагмалингвистического описания одобрения как речевого акта. Исследователи, занимавшиеся данным актом: Е.В. Ярошевич, Т.В. Кабанкова, не отличают его от смежных положительно-оценочных актов.

Таким образом, существующая до сих пор путаница в определении семантических, прагматических и структурных характеристик РА одобрения, похвалы, комплимента и лести определяет актуальность данной работы. Границы настоящей статьи не позволяют провести исчерпывающую семантическую дифференциацию данных РА с рассмотрением всех переходных случаев, однако, мы предпримем попытку сравнить положительно-оценочные акты по одному критерию – по объекту оценки.

Материалом исследования послужили тексты 52 современных англоязычных художественных произведений общим объемом 18380 страниц, из которых были отобраны высказывания одобрения, похвалы, комплимента и лести. Исследование базируется на художественном дискурсе, поскольку именно в нем изображенная и реальная разговорная речь максимально сближаются.

Анализируемая выборка составляет 1696 контекстов выражения положительной оценки. Самый большой массив образован высказываниями одобрения – 743 речевых эпизода (РЭ) (43.8 % всех контекстов), несколько меньше высказываний похвалы – 627 РЭ (37.0 % всех контекстов); значительно меньше высказываний комплимента – 270 РЭ (15.9 % всех контекстов) и наименьшее количество РЭ образует ЛЕСТЬ – 56 РЭ (3.3 % всех контекстов).

Одобрение определяем как положительно-оценочный экспрессивный синкретический РА, отличающийся, как правило, прямой формой реализации, формулируемый в рамках реагирующего либо (реже) инициирующего коммуникативного хода. В диалогическом дискурсе одобрение реализует такие стратегии позитивной вежливости, как контакто-устанавливающую стратегию и стратегию смягчения высказывания, а также стратегии эмоционального воздействия на адресата и стратегию манипулирования.

Похвалу определяем как положительно-оценочный экспрессивный синкретический РА, функционирующий в диалогическом общении в качестве инициирующего, ответного или послесловного коммуникативных ходов. Похвала преимущественно направлена от вышестоящего по социальному положению или по возрасту коммуниканта к нижестоящему. В диалогическом дискурсе РА похвалы выступает тактикой, активно реализующей, помимо стратегии эмоционального воздействия, стратегию смягчения высказывания, относящуюся к стратегиям позитивной вежливости.

Комплимент определяем как положительно-оценочный экспрессивный синкретический РА, характеризующийся преимущественно совпадением адресата и объекта положительно-оценочного высказывания, характеризующийся также небольшим ожидаемым преувеличением достоинств собеседника. Комплимент формулируется преимущественно в рамках инициирующего коммуникативного хода. Комплимент чаще адресован равному по статусу коммуниканту, реже он адресован нижестоящему коммуниканту. В диалогическом дискурсе РА комплимента выступает тактикой, активно реализующей, помимо стратегии эмоционального воздействия, три стратегии по-

зитивной вежливости: контакто-устанавливающую стратегию, стратегию сохранения лица собеседника и стратегию интимизации общения.

Лесть определяем как псевдоискренний положительно-оценочный рациональный синкретический РА, характеризующийся наличием в мотивации говорящего расчета и корысти. РА лести имеет исключительно прямую, эксплицитную форму реализации оценки и формулируется преимущественно в рамках инициирующего коммуникативного хода. В РА лести ведущая роль отводится рациональному началу: адресант льстит адресату не потому, что пребывает в эмоциональном состоянии, а потому что хочет получить корысть. Лесть в большинстве случаев направлена от нижестоящего к вышестоящему, однако, лесть-извинение может быть направлена как к равному, так и к нижестоящему собеседнику. РА лести выступает тактикой, неизменно реализующей две глобальные коммуникативные стратегии: манипулирования и эмоционального воздействия. Кроме того, адресанты лести активно руководствуются стратегией возвышения адресата, относящейся к стратегиям негативной вежливости.

Объектами оценки в оценочных речевых актах могут быть как одушевленные, так и неодушевленные предметы и абстрактные понятия. Если оценивается человек, то объектом оценки (в нашем случае – положительной) может выступать его внешность, одежда, манеры, вкус, моральные и интеллектуальные качества, поведение, поступки, итоги деятельности. Если оцениваются другие живые существа (животные, насекомые и др.), круг оцениваемых признаков сужается до внешнего вида и поведения. Неодушевленными объектами оценки могут служить предметы, природные, погодные и иные явления, абстрактные понятия (идеи, предложения, новости, традиции, др.), еда. В последнем случае формулируются психологические, эстетические, этические, сенсорно-вкусовые и другие оценочные значения.

Если объектом положительной оценки выступают неодушевленные предметы или абстрактные понятия, то соответствующие высказывания трактуются нами как одобрение. В РА одобрения объект оценки не совпадает с адресатом, поскольку очевидно, что вести беседу можно исключительно с человеком, а с неодушевленными предметами и явлениями природы говорящий может лишь поделиться своим положительным эмоциональным зарядом. Проиллюстрируем одобряемые признаки в РА одобрения:

1) ***«What a lovely day it's been»,*** *said Rowena,* ***«and it's still a lovely evening»*** [1, 165] (погода).

2) ***«You'll like it in here. There's an incredibly friendly personal service»*** [2, 169] (место – стриптиз-бар).

3) ***«Fascinating!» says Kent, taking a sip of tea.*** *«I adore all these quaint old British customs.* ***Do you know any others?»*** [3, 178] (традиции).

4) ***«Archie says the dance was good fun,*** *eh?» said Doris. «It was great,» said Mouse* [4, 254] (времяпровождение).

Однако, не всякая положительная оценка интерьера, предметов искусства, еды трактуется нами как одобрение. Если комната, дом, квартира, сад, предмет интерьера или предмет искусства положительно оценивается в беседе с его владельцем, то такое высказывание трактуется нами не как одобрение, а как комплимент либо лесть в адрес вкуса владельца. Одобрение по форме и объекту переходит в класс комплимента или лести в случае, если объект оценки попадает в «зону интереса» собеседника, т.е. при общении с владельцем или автором предмета или идеи. В приводимом ниже примере регистрируем комплимент достижению: адресант положительно характеризует адресата, расхваливая литературное мастерство своей собеседницы, автора нескольких романов:

*«About your novels», he said. «****The plots are so well-laid****. For instance in The Seventh Child, although of course one feels that Edna will never marry…»* [5, 191].

Если коммуникантам нравится еда в ресторане или еда, купленная в магазине, и они ее положительно оценивают, то соответствующим РА будет одобрение (см. пример 1). Если же адресант положительно отзывается о еде в адрес повара или хозяина банкета, продуцируемое высказывание следует назвать комплиментом кулинарным навыкам и умениям либо вкусу и организаторским способностям (см. пример 2):

1. *«This is not just hot chocolate fudge cake, this is – »*

«Hurrah for supermarket puddings!» *cried Nat, grinning appreciatively as she dived straight in with her spoon* [2, 62] (одобрение).

2. *«Now, Mrs. Forsyth, what did you think of my meringues?»*

«So you did make them yourself – they were delicious». *«Everything is homemade here – I mean the cakes»* [1, 121] (комплимент).

В целом, итог деятельности адресата, трактуемый адресантом как достижение, выступает объектом РА комплимента. Иллюстрацией данного тезиса может служить высказывание комплимента, в котором объектом является завоевание адресатом – учителем школы титула Учитель Года:

«My point is, I know what an accomplishment winning Teacher of the Year is. To be that popular with your students». *Davis liked the compliment* [6, 303].

Как показывает наше исследование, объектами положительной оценки в РА комплимента и лести выступают такие достижения адресата как: умение вести домашнее хозяйство, обставить дом, организовать мероприятие, кулинарные способности собеседника, его профессиональная компетентность. Однако, преимущественно, объектом оценки выступает внешность.

Согласно полученным данным, комплименты достижениям адресата составляют около 18 % всех комплиментов. Значительно чаще – 82 % – объектом комплимента и лести является внешность адресата.

К объектам, касающимся внешности, относятся внешний вид человека в целом, отдельные части его тела (глаза, волосы, фигура), манеры, возраст, одежда:

1) ***«You look particularly charming today,*** *Wilmet». He smiled down at me in the provocative way I remembered* [1, 5] (комплимент относительно внешности в целом);

2) ***«You look great»,*** *I told Lee.* «Have you been working out?»

She shrugged self-consciously. «Oh, Candace has got me doing yoga».

«It's working. You've got a lot more muscle definition in your arms» [4, 33] (комплимент фигуре, спортивному телосложению адресата);

3) ***«How sharp those beautiful eyes are»***, he said [1, 46] (комплимент глазам).

Внешность выступает объектом как РА комплимента, так и лести. Распознать данные акты позволяет анализ контекста. Эпизод, в котором положительно оценивается моложавость адресата матери, которую рядом с дочерью можно якобы принять за ее сестру, трактуется нами как РА лести. Распознать иллокутивную цель адресанта (продавца) – польстить и угодить клиентам – помогает словосочетание *obvious mother* в авторском комментарии, а также пояснение самого адресанта лести другому коммуниканту после ухода адресата *I aim to please:*

A mother and daughter came over and asked Rex for his autograph. He smiled grandly and puffed out his chest. He looked at the obvious mother and said, ***«Are you two sisters?»*** *She giggled as she left.*

«Another happy customer», Myron said. «I aim to please [6, 76].

Темой комплимента также может выступать жилище адресата, домашняя обстановка, поскольку в этих объектах отражается вкус их владельца:

• ***«How very nice»,*** *said Daniel, sitting down. He looked round him. «****How comfortable.*** *Tidiness makes me nervous»* [7, 74];

• ***«You're much tidier than Piers»,*** *I said.* ***«And I think your room has a nice view, hasn't it?»*** *I went over to the window hopefully* [1, 212].

Некоторые исследователи относят к возможным объектам комплимента интеллектуальные и моральные качества собеседника [8; 9]. Мы считаем, что положительное оценивание качеств собеседника представляет собой акт похвалы, а оценивание профессиональных достижений, представляющих собой реализацию данных качеств, является актом комплимента. Дифференцирующими признаками, на наш взгляд, в данном случае также являются этикетный характер и преувеличение положительной оценки.

Следовательно, именно комплимент, а не похвала, в нижеприведенном контексте высказывается в адрес профессиональных достижений. Общение происходит на вечеринке – месте, где оно имеет подчеркнуто этикетный характер, где коммуниканты обмениваются светскими любезностями. Комплимент высказывается по поводу роли Гарри Ричардсона в деятельности финансовой организации, чье руководство считает его незаменимым:

Daniel shook Harry's hand and said, «Ah. ***Diocesan Board of Finance couldn't do without you,*** *I hear, Colonel Richardson», and Harry said, «It's nothing. Nothing at all. Like to do my bit»* [7, 120].

Гиперболичность комплимента осознается и принимается как данность всеми участниками коммуникации.

Моральные и интеллектуальные качества, умения и поступки собеседника или другого человека в большинстве случаев являются объектом РА похвалы. Примером может служить выражение похвалы по поводу мужества собеседницы, которая игнорирует серьезную болезнь:

«It is not asthma. It's just a little chest trouble». Mrs. Pettigrew's face was less alarmingly red. She breathed slowly and deeply after her ordeal, and lit a cigarette.

«You have great courage, Mabel», Charmian observed, «if only you would employ it to the proper ends. I envy your courage» [5, 162].

Приведем пример похвалы, касающейся поведения и манер человека, который отсутствует в момент речи:

«Michael seems really nice», *I say.* ***«Really friendly»*** [3, 200].

Если положительно оценивается внешность или манеры отсутствующего в момент коммуникации человека, то такое высказывание также трактуется нами как высказывание похвалы, а не комплимента, как, например, следующее высказывание, в котором выражается положительная оценка внешности третьего лица, жены Стивена:

«Of course I've seen Stephen Woodruff parading his new wife around in church. ***Pretty one, isn't she?»*** [4, 235].

Речевой акт лести отличают не положительно оцениваемые признаки адресата, а присутствие расчета и корысти в мотивации адресанта. Следующий контекст иллюстрирует лесть, которая высказывается девушкой, обремененной огромными долгами в банке, в адрес миллионера, на материальную помощь которого она рассчитывает (одобряются вкус, привычки и идеи адресата):

«Well… I was just going to say again ***how much I love the picture you gave Suze».*** *No harm in complimenting his taste again.* ***«I love horses,»*** *I add for good measure.*

«Then we should go riding together», says Tarquin. «I know a very good livery near Hyde Park. Not quite the same as in the country, of course…»

«What a wonderful idea!» *I say.* ***«That would be such fun!»*** *There's no way anyone's getting me on a horse. Not even in Hyde Park* [10, 200].

Последнее предложение, представляющее собой внутреннюю речь, свидетельствует о неискренности адресанта.

Итак: объектом оценки может быть адресат либо близкое ему лицо: такова особенность РА комплимента и лести. Объектом оценки может быть адресат, третье лицо, некий предмет: такова особенность РА похвалы и РА одобрения.

Суммируя вышесказанное, заключаем: качества неодушевленного объекта оценки являются темой РА одобрения и, при определенных условиях, темой РА комплимента и лести; особенности внешности человека обсуждаются как в РА комплимента и лести, так и в определенных контекстах похвалы; интеллектуальные и моральные качества человека и его поступки являются темой РА похвалы и лести, достижения человека выступают объектом оценки в РА комплимента и лести.

Объектами оценки в РА одобрения выступают природные и погодные явления; абстрактные понятия (идеи, предложения, новости, традиции, др.), предметы искусства (обсуждаемые в отсутствие их владельца или создателя), предметы интерьера (обсуждаемые не с их владельцем), еда (в отсутствие повара); состояние здоровья, времяпровождение, занятия, хобби, привычки собеседника либо другого человека.

Объектами оценки в РА похвалы являются моральные и интеллектуальные качества, умения и поступки собеседника или отсутствующего при разговоре человека, а также внешность или манеры отсутствующего в момент коммуникации человека.

Объектами оценки в РА комплимента, как правило, выступают внешность и достижения адресата. Темой комплимента может также быть жилище адресата, его домашняя обстановка, предметы интерьера, поскольку в этих объектах отражается вкус их владельца. Объектами РА комплимента также служат предметы искусства, положительно оцениваемые в беседе с их создателем, а также

еда, которая положительно оценивается непосредственно в адрес того, кто ее приготовил либо купил. Положительная оценка внешности третьего лица трактуется нами как комплимент в случае родства адресата и объекта оценки.

РА лести направлен на те же объекты, что РА похвалы и комплимента: внешность и достижения адресата, моральные и интеллектуальные качества адресата или третьего лица, близкого адресату, его умения и поступки.

Классифицировать то или иное высказывание положительной оценки только на основании критерия объекта оценки не представляется возможным; следует принимать во внимание взаимоотношения объекта оценки и адресата (принадлежность, авторство, родство), а также иллокутивные цели адресанта и то как они эксплицируются в изображенном художественном дискурсе.

Перспективой данного исследования является составление типологии иллокутивных целей речевых актов положительной оценки.

Литература:

1. Pym B. A glass of blessings / B. Pym. – London: Virago, 2009. – 277 p.
2. Parks A. Men I've Loved Before / A. Parks. – London: Headline Review, 2011. – 427 p.
3. Kinsella S. Shopaholic abroad / S. Kinsella. – London: Black Swan, 2001. – 350 p.
4. Cohen J. Getting away with it / J. Cohen. – London: Headline Review, 2010. – 599 p.
5. Spark M. Memento mori / M. Spark. – London: Virago. – 2010. – 226 p.
6. Coben H. Promise me / H. Coben. – London: Orion, 2007. – 454 p.
7. Trollope J. The Rector's Wife / J. Trollope. – London: Black Swan, 1992. – 285 p.
8. Мурашкина Э. В. Комплимент как регулятивный речевой акт (на материале английского языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Э.В. Мурашкина. – Тверь, 2004. – 147 с.
9. Серебрякова Р.В. Национальная специфика речевых актов комплимента и похвалы в русской и английской коммуникативных культурах: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Р.В. Серебрякова. – Воронеж, 2002. – 201 с.
10. Kinsella S. The secret dreamworld of a shopaholic / S. Kinsella. – London: Black Swan, 2000. – 320 p.

Бігунова Н. О. Об'єкт оцінки в позитивно-оцінних мовленнєвих актах

Анотація. У статті представлена типологія мовленнєвих актів позитивної оцінки, що включає мовленнєві акти схвалення, похвали, компліменту і лестощів. Диференційований об'єкт оцінки в мовленнєвих актах позитивної оцінки з урахуванням перехідних випадків.

Ключові слова: оцінка, мовленнєвий акт, схвалення, похвала, комплімент, лестощі.

Bigunova N. The object of evaluation in positive evaluative speech acts

Summary. The article represents a typology of positive evaluative speech acts, including approval, praise, compliment and flattery speech acts. The object of evaluation has been differentiated in positive evaluative speech acts, taking into consideration interjacent cases.

Key words: evaluation, speech act, approval, praise, compliment, flattery.

УДК 811.111'322

Біскуб І. П.,
доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ЛІНГВОКОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЗНАНЬ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті запропоновано принципи використання емуляції та симуляції як ключових процедур лінгвокогнітивного моделювання знань.

Ключові слова: емуляція, симуляція, метод моделювання, категоризація, категорія.

Поєднати зусилля науковців на шляху до інтегративного вивчення особливостей пізнавальної діяльності людини дає змогу когнітивізм – спосіб наукового мислення, згідно з яким «людину слід вивчати як систему переобробки інформації, а поведінку людини потрібно описувати в термінах її внутрішніх станів» [1, с. 17]. Ці стани, на думку вчених, проявляються фізично й дозволяють мобілізувати інформацію для формулювання конкретних завдань. Оскільки формулювання й розв'язок цих завдань пов'язані з використанням мови, цілком природно, що мова опинилась у центрі уваги когнітивістів.

Проблема визначення механізмів відображення й позначення засобами мови предметів та явищ реального світу традиційно викликає науковий інтерес у мовознавстві. Взаємозв'язок об'єктивної дійсності, свідомості людини та мови вже давно став предметом вивчення різноманітних лінгвістичних дисциплін. Природну мову на сучасному етапі використовують не лише як засіб формалізації інформації, але і як інструмент для комп'ютерного моделювання знань і забезпечення вербальної взаємодії між людиною й машиною. Це спричиняє додаткове зацікавлення представників когнітивної лінгвістичної парадигми, зокрема у виявленні закономірностей інтелектуальної та вербальної діяльності людини, які можна було б представити як універсальні комунікативно-когнітивні моделі знань, згодом інтегровані в експертні системи й системи штучного інтелекту [2].

Основна складність на шляху до розробки таких моделей – широка варіативність реалій зовнішнього світу й способів їх віддзеркалення у свідомості людини. Когнітивна діяльність людини базується на певних структурах знань, які утворюють у її свідомості картину світу, що представлена за допомогою ментальних репрезентацій сутностей об'єктивної та психологічної дійсності [3]. Природна мова – універсальний та оптимальний спосіб актуалізації ментальних репрезентацій.

Аналіз останніх досліджень у галузі моделювання засвідчує, що моделювання як метод науково-пізнавальної діяльності успішно застосовують у тих випадках, коли безпосереднє вивчення об'єкта моделювання ускладнене, наприклад, за неможливості безпосереднього контакту з ним. Типові об'єкти такого роду – мисленнєва діяльність людини й мова у всіх її проявах.

Для створення моделі необхідно володіти інформацією про поведінку об'єкта моделювання за певних умов. Наприклад, «створення моделі синтаксису природної мови спирається на факти можливості або неможливості здійснення тих чи інших трансформацій» [4, с. 9]. Якщо створена модель повторює поведінку об'єкта моделювання, тобто вхідна й вихідна інформація моделі повторюють поведінку об'єкта моделювання, то стверджують, що модель функціонує добре, адекватно.

Теорія моделювання дає змогу переносити особливості структури моделі на сам об'єкт моделювання. Тому *метод моделювання* вважається важливим *дослідницьким методом.* Однак, навіть зважаючи на свою універсальність, метод моделювання має й ряд обмежень. Так, Ю. Д. Апресян зауважує, що «моделювати можна лише ті властивості об'єкта, які не визначаються його фізичною природою» [5, с. 79]. Тобто найуспішніше моделюються саме ті характеристики, що пов'язані зі структурною організацією об'єкта. У випадку з лінгвістичними моделями, вони завжди являють собою ідеалізацію, огрублення об'єкта моделювання, тобто мовної системи. Водночас учений зазначає, що лінгвістичні моделі мають на меті передбачення поведінки об'єкта, а також пояснення його властивостей [5, с. 81].

Одним із ключових постулатів сучасної когнітивної лінгвістики виступає ідея про те, що «ментальні процеси не лише базуються на певних репрезентаціях, а й відповідають певним процедурам – когнітивним обчисленням» [6, с. 141], що робить цю галузь наукового пізнання актуальною для проведення інших психологічних, соціологічних і технологічних розвідок.

Метою цієї статті є встановлення методологічної чіткості у застосуванні лінгвокогнітивного моделювання знань. Задля досягнення мети ми пропонуємо визначити дві основні процедури лінгвокогнітивного моделювання, що засвідчують його зв'язок із когнітивною категоризацією – йдеться про *емуляцію* та *симуляцію.* Отже, процедура моделювання базується на двох категоризаційних процесах: *емуляції* та *симуляції*, які продуктивно функціонують у когнітології, логіці, кібернетиці, робототехніці. В електронному словнику комп'ютерних термінів FOLDOC [7] знаходимо такі визначення цих понять:

Emulation: when one system performs in exactly the same way as another.

Simulation:attempting to predict aspects of the behavior of some system by creating an approximate model of it.

Для застосування емуляції і симуляції під час лінгвокогнітивного моделювання знань пропонуємо їх наступні визначення: *Емуляція* – спосіб моделювання репрезентативних категоризаційних процесів (копіювання характерних властивостей знань). *Симуляція* – спосіб моделювання репродуктивних категоризаційних процесів (імітація

контекстів і прогнозування властивостей знань у цих контекстах). Ми розглядаємо *емуляцію* та *симуляцію* як інструменти моделювання, що базуються на механізмах когнітивної категоризації знань. Категоризаційний зміст емуляції та симуляції полягає в генеруванні дискримінаційних моделей, які дають змогу здійснювати вибір між можливими й альтернативними варіантами реалізації об'єкту моделювання.

Л. Барсалоу й колеги вважають, що за своєю природою симулятивне моделювання – це *репродукція* сенсорного та моторного досвіду [8]. На думку багатьох учених, симулятивні моделі не передбачають прямого кодування за допомогою лінгвістичних засобів. Вони існують у свідомості людини у вигляді інтерпретованого мультимодального досвіду (наприклад, образ собаки, повітряної кулі, морозива й ін.), а також не обтяжені надмірною деталізацією [9].

Симулятивне моделювання слід відрізняти від «усвідомленого маніпулювання ментальними образами» [10]. Під час репрезентаційної категоризації, що супроводжує симулятивне моделювання, відбувається оперування схематичними моделями, які виступають узагальненими репрезентаціями об'єктів або концептами, у той час як ментальні образи становлять точні візуальні копії об'єктів. Отже, ментальні образи, що зберігаються у свідомості, холістичні (wholistic) на противагу симулятивним моделям, які є схематичними.

Основне правило симулятивного моделювання, яке свідчить про його безпосередній зв'язок із категоризацією, було сформульоване Л. Барсалоу: «Якщо симулятор категорії демонструє задовільне симулювання перцептивної одиниці, це означає, що одиниця належить до категорії. Якщо симулятор не забезпечує задовільної симуляції – одиниця не є членом категорії» [11, с. 587].

Розрізняють три основні *форми категоризації,* що актуалізуються під час симулятивного моделювання:

1) симуляція фізичних категорій;

2) симуляція функціональних категорій;

3) симуляція інтенціональних категорій.

Симулятивне моделювання фізичних категорій. У процесі симулятивного моделювання фізичних категорій відбувається відтворення принципових властивостей різноманітних псевдофізичних логік. Будь-яка дія або стан як об'єктивний факт містить набір різноманітних ознак, які характеризують її з точки зору змісту, часу, стану (дієслівного) та умов перебігу цієї дії, а також відношення до моменту мовлення, до інших дій, суб'єкта й об'єкта дії та ін. Мова, яка позначає дію за допомогою відповідної системи засобів, передає також і всі її характеристики, включаючи відтворення тієї чи іншої псевдофізичної логіки, які суттєві для реалізації процесу комунікації. Відповідно до цього найсуттєвішими характеристиками дієслівної дії виступають її часові ознаки (абсолютний або відносний час), аспектуальні ознаки (спосіб перебігу та розподіл у часі), ознаки дієслівного стану (активність або пасивність суб'єкта стосовно дії) та деякі інші.

Спроби визначення категорії виду, часу та способу дії, а також лінгвістична репрезентація цих феноменів неодмінно зіткнуться з поясненням власне природи часу. Одна з найважливіших наукових теорій XX століття – теорія відносності А. Ейнштейна – розглядає час та простір як різні виміри для характеристики одного й того ж явища реальності. Теоретик екзистенціалізму М. Хайдеггер зазначав: «Простір – це ніщо; немає абсолютного простору. Він існує тільки завдяки матерії та енергії, які містяться у ньому… Час – це також ніщо. Він визначається лише через послідовність подій, які відбуваються в ньому» [12, с. 3]. Однак справедливо буде зауважити, що простір і час – реалії психологічні. Відображаючись у мові за допомогою ряду граматичних і лексико-семантичних категорій, просторовість та темпоральність демонструють особливу складність під час їх концептуального моделювання, коли постає проблема кодування їхніх концептуальних властивостей для використання в комп'ютерних системах. На думку дослідників, концепти часу та простору базуються на одних і тих же категоріальних опозиціях, а саме: «далеко – близько», «реальність – уява» та «перед – одночасно» [13, с. 4].

Просторовість – одна з найвпливовіших псевдофізичних логік. Сучасні дослідження в галузі нейрофізіології та когнітивної лінгвістики засвідчують, що просторова інформація є настільки важливою й впливовою для категоризації дійсності, що будь-який стимул, що сприймається перцептивними органами людини, автоматично маркується за допомогою абстрактних або конкретних просторових координат [14]. Просторова категоризація, зауважують учені, активується навіть у тих випадках, коли просторова інформація не релевантна для концептуалізації конкретної дії. Це явище отримало назву «Гіпотеза просторової реєстрації» («Spatial Registration Hypothesis») [14]. Отже, кожна дія або подія, що отримала лінгвістичне вираження (усне або письмове), автоматично активує внутрішню просторову репрезентацію. За таких умов особливо актуальними стають симулятивні моделі знань, що дають змогу категоризувати екстраперсональні просторові властивості за допомогою цілого арсеналу мовних засобів.

У когнітивній граматиці час на найбільш загальному рівні розглядають як найголовнішу та повноправну дієслівну категорію, основною концептуальною характеристикою якої є лінійність: «Лінійне зображення часу є, безумовно, універсальним… Ця часова характеристика лінгвістично виступає як обов'язкова при аналізі будь-якого дієслова» [15, с. 32]. Д. Лакофф та М. Джонсон в останніх роботах наголошують, що час потрібно розглядати як просторову метафору через те, що рух об'єктів реальності відбувається через простір, і тому стаціонарним та реальним може бути лише відношення до простору: «В англійській мові час визначається в рамках твердження «час – це метафора об'єктів, що рухаються» [16, с. 42].

Лінгвістичне моделювання темпоральних категорій базується на мовних моделях часу. Н. Д. Арутюнова стверджує на суб'єктивності всіх моделей часу й на особливостях його лінійного сприйняття [17]. Згідно з її дослідженнями, найвідомішою виступає модель часу у вигляді прямої лінії, яка «задає послідовність крапок, а не послідовність каузально-пов'язаних подій» [17, с. 52]. Отже, користуючись цією моделлю, людина одночасно оперує концептуальними поняттями крапки, руху й напрямку руху. Це свідчить про взаємодію моделей часу та простору. Антропоцентризм категорії часу дав змогу виділити дві основні його мовні моделі: 1) «модель шляху людини» – характеризується категоріями «раніше – од-

ночасно – пізніше», «минуле – теперішнє – майбутнє»; 2) «модель потоку часу» – орієнтована на календарну категоризацію часової дійсності [17, с. 55].

Розглянемо *Симулятивне моделювання функціональних категорій.* У процесі симулятивного моделювання функціональних категорій відбувається відтворення функціональних рис об'єктів і процесів шляхом відслідковування особливостей їх використання та зв'язків з іншими об'єктами й процесами. Володіючи концептуальною інформацією про різноманітні сутності, людина категоризує їх згідно з власними соціально-когнітивними очікуваннями й потребами. Завдяки цьому здійснюється своєрідне групування елементів за семантичними, структурними, асоціативними й функціональними параметрами. При цьому функціональні характеристики часто виступають вирішальними для всіх інших видів категоризації.

Природна мова володіє власним продуктивним функціональним потенціалом, що дає змогу застосовувати її як засіб функціонального моделювання. Під час мовленнєвої діяльності лінгвістичні елементи актуалізуються не ізольовано, а у вигляді різноманітних структурних комплексів, безпосередньо запозичених із мовної системи. При такому підході полегшується сприйняття інформації, її інтерпретація, а також прогнозуються можливі комунікативні реакції. Проаналізувавши різноманітні зразки дискурсивних фрагментів, можемо виокремити наступні функціональні відношення, що сприяють симулятивному моделюванню знань:

1) комплементарні відношення;
2) атрибутивні відношення;
3) адвербіальні відношення;
4) імперативні відношення;
5) відношення логічної диз'юнкції;
6) відношення логічної кон'юнкції.

Цей перелік є, звісно ж, неповним, оскільки функціональний потенціал лінгвістичних моделей невідступно розширюється за рахунок динамічних процесів, що характеризують розвиток мовної системи.

Симулятивне моделювання інтенціональних категорій. У процесі симулятивного моделювання інтенціональних категорій відбувається передбачення комунікативних намірів мовця. У кожному комунікативному акті існує одна глобальна інваріантна комунікативна інтенція, та декілька локальних інтенці, які також стають об'єктами моделювання.

Симулятивна категоризація інтенцій передбачає виокремлення основних інтенціональних категорій, які репрезентують комунікативно-когнітивний континуум людини. Аналіз існуючих концепцій проявів інтенцій засвідчив, що існують їхні прямі й непрямі експлікації. Ми вважаємо, що до прямих лінгвістичних експлікацій інтенціональності під час симулятивного моделювання належать:

1) *категорія імперативності;*

2) *категорія апелятивності,* що представлена а) прямими інтерогативами та б) модальними предикатами.

До *непрямих* лінгвістичних експлікацій інтенціональності у процесі симулятивного моделювання належать:

1) *категорія каузальності,* що моделює причинно-наслідкові зв'язки між діями;

2) *категорія імпліцитної предикативності,* що моделює приховані комунікативні інтенції за допомогою додавання специфічних дієслівних предикатів.

Особливе місце серед інтенціональних категорій, що моделюються за допомогою симуляції, належить *категорії оцінки.* Оцінювання як спосіб категоризації дійсності передбачає репрезентацію таких понять, як «об'єктивність» і «правдивість». З'ясовано, що «ставлення (оцінка), яке має індивід щодо конкретної пропозиціональної одиниці (якщо взагалі має), залежить від правдивості сприйняття цієї одиниці» [18, с. 10]. Для того, щоб розрізняти умови правдивості пропозиційної одиниці, людина повинна оперувати концептом ПРАВДА, який не має семантичного наповнення, але дає змогу вимірювати ступінь правдивості інших концептів.

Вивчаючи категорію оцінки, сучасні когнітивісти звертають увагу на те, що оцінювання як когнітивна процедура (оцінка як фіксація цієї процедури) не існують поза свідомістю індивіда [18]. С. Блекберн зазначає, «якби оцінки існували в об'єктивному світі, вони б нічого не означали» [19, с. 8]. Будучи однією з головних особливостей інтелекту людини, «оцінка властива всім способам когнітивно-репрезентаційної діяльності» [20, с. 142].

Оцінка як функціонально-семантична категорія характеризується безпосередньою залежністю від мовця. Вона експлікує особисті враження та смаки мовця крізь призму соціально-зумовлених прагматичних критеріїв. Інтерпретація оціночних суджень залежить від норм, що прийняті в тому чи іншому суспільстві [17]. На думку деяких учених, оцінка як спосіб категоризації дійсності існує для того, щоб здійснювати вплив, тобто викликати в адресата певний психологічний стан [21].

Симулятивне моделювання оціночних категорій скероване на прогнозування впливів мовця і можливих реакцій на них з боку слухача. Будь-яка модель оцінки передбачає наявність певної шкали, на яку есплікуються зони позитивних і негативних проявів, і зони нейтральності, що їх розділяють. Отже, доречно виділяти моделі позитивної, негативної оцінки та нейтрального ставлення, що виступатимуть як способи категоризації пропозиціональної інформації, вербалізованої під час комунікації.

Як **висновок** до запропонованого дослідження, зауважимо, що виявлені лінгвокогнітивні моделі репрезентативної й репродуктивної категоризації знань та способи їх актуалізації за допомогою емулятивного й симулятивного моделювання дають змогу створити загальну лінгвокогнітивну модель мовної компетенції людини. Ключовими компонентами цієї моделі виступають лінгвістична категоризація, комунікативно-стратегічне планування та лінгвокогнітивне моделювання. Перспективним нам вбачається створення саме такої моделі, у якій семантичні категорії та мережі відтворюватимуть когнітивні механізми обробки інформації, в основу яких покладені асоціативні й логічні зв'язки між поняттями, а також сприяють створенню особливого когнітивно-комунікативного простору комунікації. Комунікативні стратегії й тактики дадуть змогу генерувати когнітивні сценарії розгортання комунікації, здійснювати когнітивний контроль за процесом спілкування шляхом моделювання залучення та спонукання до дії, планування поведінки й функціональної індивідуалізації комунікантів.

Література:

1. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопр. языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–33.
2. Голубева Л. Н. Когнитивные структуры експертного знания: методологический аспект / Л. Н. Голубева // Новые информационные технологии в системотехнике. – М.: [б. и.], 1990. – С. 34–38.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-воТамбовского ун-та, 2000. – 123 с.
4. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
5. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1966. – 305 с.
6. Lakoff G. Categories: An essay in cognitive linguistics / Lakoff G. // LiMed. Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL-1981. – Seoul: Hanship, 1982. – P. 139–193.
7. Free On-Line Dictionary of Computing, Denis Howe, editor [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://foldoc.org.
8. Barsalou L. W. Grounding conceptual knowledge in modality-specific systems / L. W. Barsalou, W. K. Simmons, A. K. Barbey, C. D. Wilson // Trends in Cognitive Sciences. – 2003. – No 7. – P. 84–91.
9. Hegarty M. Mechanical reasoning by mental simulation / Hegarty M. // Trends in Cognitive Science. – 2004. – 8. – P. 280–285.
10. Schlesinger I. M. Relational concepts under lying language acquisition / I. M. Schlesinger // R. L. Schiefelbusch and L. Lloyd, eds. Language Perspective : Acquisition, Retardation, and Intervention. – Baltimore, MD : University Park Press, 1974. – P. 3–39.
11. Barsalou L. W. Perceptual symbol systems / L. W. Barsalou // Behavioral and Brain Sciences. – 1999. – 22. – P. 577–509.
12. Heidegger M. The Concept of Time. Translated to English by W. McNeil / M. Heidegger. – Oxford: Blackwell, 1992. – 431 p.
13. Nordlander J. Towards a Semantics of Linguistic Time / J. Nordlander. – Uppsala: Sweedish Science Press, 1997. – 197 p.
14. Coslett H. B. Spatial influence on motor and language function / H. B. Coslett // Neuropsychologia. – 1999. – 37. – P. 695–706.
15. Langacker R. W. Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar / R. W. Langacker. – Berlin; NewYork: Moutonde Guyter, 1990. – 527 p.
16. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем: пер. с англ. / [Дж. Лакофф, М. Джонсон]; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
17. Арутюнова Н. Д. Время: модели и метафоры / Н. Д. Арутюнова // Логический аналіз языка. Язык и время. – М.: Индрик, 1997. – С. 51–61.
18. Davidson D. Problems of Rationality / Davidson D. – Oxford: Clarendon Press, 2004. – 280 p.
19. Blackburn S. Errors and the Phenomenology of Value / Blackburn S. // Morality and objectivity. Ed. by T. Honderich. – Oxford: OUP, 1985. – P. 6–21.
20. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г. В. Колшанский – М.: Наука, 1975. – 251 с.
21. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф.– М.: Просвещение, 1985. – 221 с.

Бискуб И. П. Лингвокогнитивное моделирование знаний: методологический аспект

Аннотация. В статье предложены принципы использования эмуляции и симуляции как ключевых процедур лингвокогнитивного моделирования знаний.

Ключевые слова: эмуляция, симуляция, метод моделирования, категоризация, категория.

Biskub I. Cognitive Linguistic Modeling of Knowledge: Methodological Aspect

Summary. The article presents the principles of using emulation and simulation as the main techniques of cognitive linguistic modeling of knowledge.

Key words: emulation, simulation, the method of modeling, categorization, category.

УДК 81'373.7=112.2

Білоус Ю. В.,
молодший науковий співробітник
Тернопільського національного педагогічного університета імені Володимира Гнатюка

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті досліджено комунікативно-прагматичний потенціал соматичних фразеологічних одиниць німецької мови, виявлено їх конотативне забарвлення та оцінне ставлення.Визначено також сфери вживання фразеологічних одиниць та їх значення у процесі комунікації. Обґрунтовано зв'язок між національними реаліями та менталітетом і комунікативним змістом фразеологізму з соматичним компонентом.

Ключові слова: соматизм, конотативне забарвлення, інформація, суб'єктивна модальність, функціональний стиль.

Фразеологія є невід'ємною частиною мови і культури. Фразеологічні одиниці (ФО)несуть у собі культурну інформацію та відображають національну специфіку. На відміну від лексичних, які слугують засобом номінації предметів та явищ і залишаються стилістично нейтральними, фразеологічні одиниці виконують не лише номінативну (інформативну) функцію, але й містять у собі великий обсяг стилістичної, оцінної та прагматичної інформації і, таким чином, сприяють мінімальній затраті мовленнєвих зусиль.

Незважаючи на те, що проблеми фразеології досліджуються досить широко, маловивченим залишається питання соматичної фразеології німецької мови, зокрема, комунікативно-прагматичний потенціал фразеологічних одиниць, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Соматичні фразеологізми вивчають на матеріалі різних мов: української (О. Андрейченко, О. Селіванова), німецької (І. Задорожна, G. Grciano, E. Piirainen), іспанської (О. Толстова), англійської (Н. Андрейчук), естонської (Ф. Вакк) і в контексті зіставлення різних мов: німецької й української (І. Грицюк), англійської й російської (О. Семушина), французької й російської (І. Городецька), індонезійської й російської (А. Салім, Л. Івашко), слов'янських (Р. Вайнтрауб) та романських мов(Н. Стрілець) тощо. Досліджено широкийспектр проблем соматичних фразеологізмів, зокрема, концептуалізація соматичного коду культури у фразеологізмах (О. Селіванова), національно-культурний компонент семантики (G. Grciano, E. Piirainen), структурні та семантичні (Н. Стрілець), лінгвокогнітивні (О. Толстова) характеристики. Проблема прагматичної та комунікативної спрямованості соматичних фразеологізмів, зокрема німецької мови, залишається недостатньо дослідженою.

Г. Нікіпорець, характеризуючифразеологічні одиниці російської мови в прагматичному аспекті, виокремила вузьке і широке розуміння прагматики у вітчизняному мовознавстві. На її думку, у широкому розумінні, прагматика – функція мовного знаку слугувати засобом номінації або оцінки залежно від традицій вживання мовних одиниць (слів, фразеологізмів); здатність мовної одиниці обслуговувати той чи інший комунікативний мовний акт, ураховуючи, з одного боку, власну (семантичну, прагматичну, стильову) індивідуальність, а з іншого – індивідуальність конкретної мовної ситуації (цілі висловлювання, типи і характер конкретної ситуації, адресата мовлення). У вузькому розумінні – це позиція, оцінка мовця у найрізноманітніших формах і сферах їх прояву [1, 22-24]. Під прагматичною інформацією дослідниця розуміє сукупність різних ставлень, оцінок (соціальних, ідеологічних, естетичних, емотивних тощо), що пов'язані з функціонуванням фразеологічних одиниць.

Прагматичний потенціал ФО, на нашу думку, - це здатність фразеологізму слугувати засобом реалізації комунікативних намірів та задач, а також виражати експресивне ставлення з метою впливу на комуніканта.

Об'єктом нашого дослідження є німецькі ФО з соматичним компонентом: Auge, Nase, Ohr, Mund, Zahn, Zunge. **Предмет наукового пошуку** – комунікативні та прагматичні особливості німецьких фразеологічних одиниць із соматичним компонентом.

Мета статті – визначити комунікативно-прагматичний потенціал соматичних фразеологізмів німецької мови, виявити їх конотативне забарвлення та значення у процесі комунікації. Поставлена мета передбачає реалізацію таких **завдань:** дослідити прагматичну обумовленість німецьких соматичних фразеологізмів, визначити їхню роль у комунікативному акті та обґрунтувати зв'язок між національними реаліями та менталітетом і комунікативним змістом фразеологізму з соматичним компонентом.

Лінгвістична прагматика досліджує стратегії комунікативної діяльності, які вибирає мовець залежно від його інтенції для здійснення якомога більшого впливу на адресата за умови мінімальної затрати мовних засобів. Фразеологічні одиниці (ФО) якраз слугують тим засобом реалізації певних комунікативних задач, стратегій і тактик та інструментом здійснення ментального впливу на комуніканта. Таким чином, крім номінативної, фразеологізм реалізує певні стилістичні функції, інакше кажучи, несе у собі експресивну спрямованість, містить оцінну та емоційну інформацію про ставлення комуніканта до певної ситуації. Стилістичні функції, на думку І. Арнольда, – яскравий потенціал мовних одиниць, який забезпечує передачу поряд з предметно-логічним змістом тексту, також закладену в них експресивну, емоційну, оцінну інформацію [2, 48-49]. Варто також зазначити, що комунікативно-прагматична функція ФО найкраще реалізовується у

контексті, тим самим підвищуючи інформативну цінність висловлювання.

Відомо, що за допомогою мови можна передати будь-яку інформацію від одного суб'єкта до іншого. Для успішної реалізації комунікативного акту потрібно володіти насамперед спільною мовою, тобто мовною компетенцією, що передбачає сформованість умінь та навичок користуватися багатогранним потенціалом національної мови, зокрема, й фразеологічними одиницями. З усього мовного запасу, мовець зазвичай вибирає ті прийоми та засоби, які мають здатність якнайкраще описати конкретну подію чи ситуацію, якнайповніше передати зміст висловлювання та здійснити вплив на комуніканта. При цьому, використовуючи ФО, мовець затрачає мінімальну кількість мовленнєвих зусиль. Для того, щоб правильно зрозуміти, осмислити та розтлумачити той чи інший фразеологізм, потрібно володіти ще й країнознавчими відомостями, тобто знаннями про реалії країни, її історію, культуру, економіку, спосіб життя населення. Володіння такою інформацією забезпечує фонові знання та адекватне розуміння повідомлення. Фразеологізми є якраз тими одиницями мови, які відображають у семантиці свого змісту систему світобачення народу, поглядів, що існують у даному суспільстві, а також оцінки, естетичні смаки, норми мовної та позамовної поведінки. Оскільки у мовній системі фразеологізм є специфічним знаком, семантика якого зазвичай містить емотивно-оцінне ставлення суб'єкта комунікативного акту до певного об'єкта дійсності, то можна стверджувати про комунікативно-прагматичний потенціал фразеологізмів та їхнє стилістичне маркування. Водночас необхідно підкреслити значення прагматико-комунікативного потенціалу соматичних фразеологізмів, за допомогою яких можна простежити специфіку розуміння людиною свого тіла, визначити значущість тих чи інших його частин у процесі життєдіяльності німецького етносу та виявити його ставлення до частин та органів тіла.

Концептуально проведене дослідження ґрунтується на положенні про те, що фразеологізм, а зокрема, соматичний фразеологізм– це такий сталий вираз з повним або частково переосмисленим значенням його компонентів, який містить у своєму складі ядерний семантичний компонент – соматизм, що позначає частини тіла людини. За своєю природою, - це історично зумовлений лінгвістичний інструмент пізнання довкілля в усіх аспектах життєдіяльності людини. Призначення фразеологізму виступати у комунікативному акті і відображати оцінку та ставлення до об'єкта пояснюється його функцією розрізняти у структурі значення денотативно орієнтувального компонента та компонента, що відображає суб'єктивну модальність [3]. Оцінка, що становить ядро прагматики, використовується для здійснення певного впливу на одержувача повідомлення. Будь-яка оцінка може бути як позитивною, так і негативною. Між цими двома протилежними полюсами знаходиться нейтральна зона, яка характеризуються відсутністю експресивного забарвлення та оцінного ставлення. Експресивність, зокрема, передбачає «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниць мови, які забезпечують її здатність бути у комунікативному акті способом суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту висловлювання і до адресата» [4, 591].

Отож, проаналізувавши соматичні фразеологічні одиниці (СФО) можна стверджувати, що вони можуть бути позбавлені конотації, тобто бути нейтральними або мати конотативне забарвлення (позитивне і негативне) (Рис. № 1).

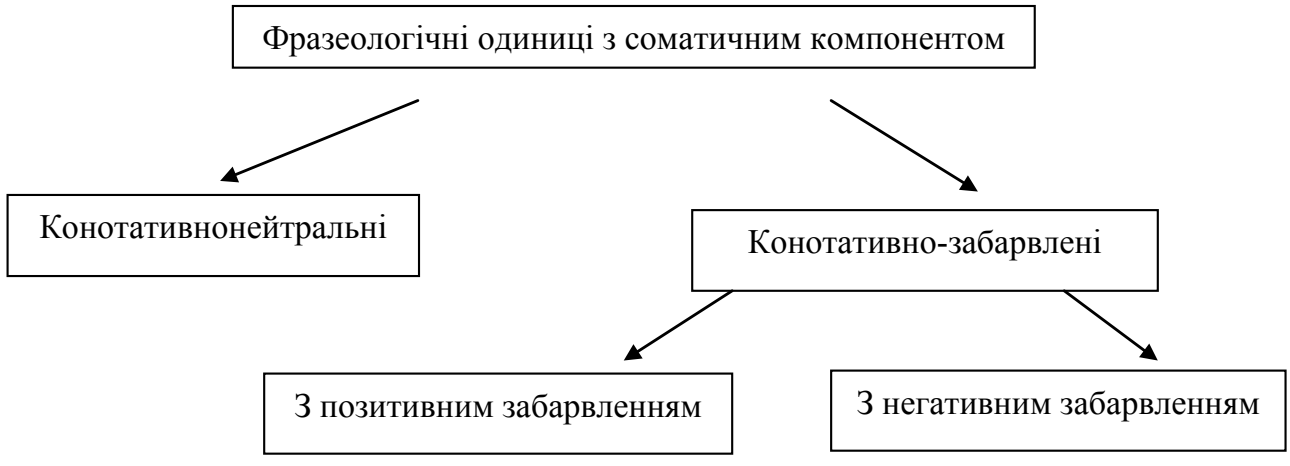

Рис. № 1. Суб'єктивна модальність СФО в німецькій мові

Таким чином, серед досліджуваних намисоматичні фразеологічні одиниці (СФО) є такі, що не виражають оцінного ставлення та є нейтральними. Вони використовуються для позначення певних предметів та явищ, ситуацій та процесів: *«zu tief ins Auge geschaut haben» – «закохатися в когось»; «das beleidigt meine Nase» – «мені цей запах неприємний».* В залежності від контексту та конкретної комунікативної ситуації, вони можуть набувати експресивного відтінку. Конотативно забарвлені СФО відображають експресивне та оцінне ставлення. Оскільки конотативний компонент значення фразеологізму утворюється на основі образу, а образи для ФО формуються з оточуючої даний народ дійсності, то конотації розвиваються на основі укорінених у даній мовній спільноті традицій.Конотативно-забарвлені СФО відображені на Рис. № 2.

Як показанона Рис. № 2, конотативно-забарвлені ФО поділяються на ФО з позитивним та з негативним відтінком. Позитивну конотацію мають такі ФО: 1) жартівливі фразеологізми: *«ihm wächst der Kopf durch die Haare» – «він почав лисіти»;«das Augedes Gesetzes» – «охоронець, наглядач порядку, поліцей-*

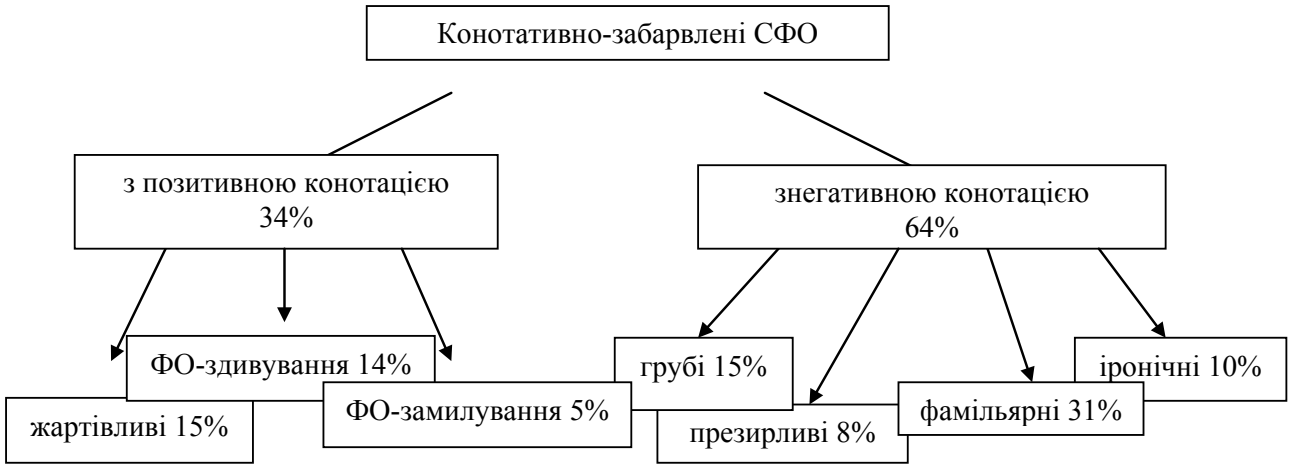

Рис. № 2. Конотативне забарвлення соматичних ФО у німецькій мові

ський»; «dem regnet's in die Nase» – «в нього ніс дивиться у небо»; «die Nase zu tief ins Glas stecken» – «випити зайвого»; «der Kopf istihm durch die Haare gewachsen» – «у нього лисина, він лисий»; 2) ФО-замилування: *«eine Augenweide sein» – «замилуватися»; «j-n nicht aus den Augen lassen» – «не спускати когось, щось з виду, не відводити очей від когось, чогось»; 3) ФО-здивування: «die Augen aufreißen» – «витріщити очі, здивуватися»; «Augen und Ohren (Nase) aufsperren» – «роззявити рот».*

Негативне забарвлення має такі прояви:

а) груба конотація (грубі ФО): *«den Kopf (wieder) zurechtsetzen [zurechtrücken, zwischen die Ohren setzen]» – «вправити комусь мозги»; «auf den Kopf spucken» – «нахамити комусь»;*

б) фамільярна конотація (фамільярні ФО): *«quatschem ir nicht die Ohren voll!» – «не морочи [не забивай] мені голову своїм базіканням!»; «du hast wohl einen kleinen Mann im Ohr!»* – «ти що, збожеволів?»;

в) іронічна конотація (іронічні ФО): *«(um) einen Kopf kürzer machen» – «вкоротити когось на цілу голову (відрубати комусь голову)»; «er hat etwas an den Füßen» – «йому є через що обуритися, він босим не ходить (про багату людину)»;*

г) презирлива конотація (презирливі ФО): *«die Nase rümpfen (ziehen, verziehen)» – «морщитися, строїти незадоволену міну».*

Звідси, за допомогою СФО можна реалізувати різного роду комунікативні наміри: застереження, схвалення, побажання, погрози, поради тощо. Варто однак зазначити, що у багатьох випадках досить складно визначити конотативне забарвленняСФО. Адже без контексту, вони можуть бути як позитивними, так і негативними, або нейтральними. Наприклад, такі СФО, як *«Mund und Naseaufsperren» – «бути дуже здивованим», «die Ohren aufmachen (auftun)»–«уважно слухати, підслуховувати»,* залежно від комунікативної ситуації, можуть відображати у своїй семантиці позитивне або негативне значення.

Аналізуючи СФО у словниках, зокрема [5; 6; 7], ми дійшли висновку, що фразеологічні одиниці німецької мови за сферою вживання та наявністю експресивного елементу у їх семантиці, можна поділити на три групи, а саме: міжстильові, розмовно-побутові та книжні (Рис. № 3).

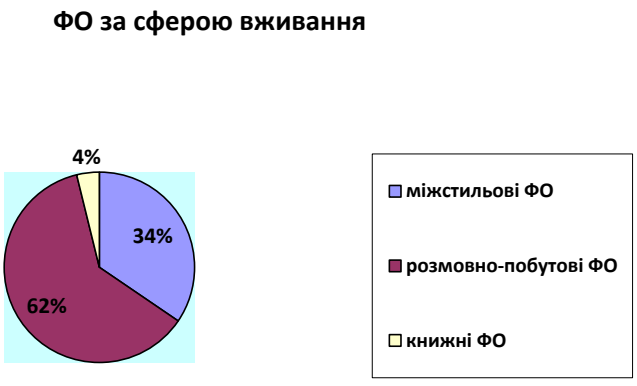

Рис. № 3. Стилістична маркованість СФО

До *міжстильових* фразеологізмів належать звороти, які можуть вживатися у різних мовних стилях. Вони зазвичай є засобом найменування явищ і предметів дійсності та, як правило, не місять у своїй семантиці експресивного забарвлення та оцінного ставлення: *«die Nase hochtragen» – «високо тримати носа»; «soweit das Auge reicht» – «так далеко, як тільки око сягне, як тільки можна побачити». Розмовно-побутових* фразеологізмів є найбільше (61%), вони вживаються в усній мові та характеризуються експресивним забарвленням, зокрема, можуть мати грубу, жартівливу, фамільярну, презирливу конотацію: *«мовчати» – «den Mund halten» (закрити рот); «бути допитливим» – «seine Nase in etw. hineinstecken» (всюди пхати свого носа).* Джерелом їх походження є просторічна народна лексика та розмовна мова – *«er ist nicht auf den Kopf gefallen» – «він не дурний»; «mit dem Kopf unter dem Arm kommen» – «ледве ноги притягнути (від втоми)»; «die Ohren kitzeln [melken]» – «лестити комусь».*

Наявність у складі ФО просторічного компонента свідчить про слабку вірогідність існування структурно-семантичного еквівалента цієї одиниці в іншій мові – *«manwird dir nicht gleich den Kopf abreißen» – «тебе ж за таке не вб'ють [не повісять]»; «auf dem Kopf tanzen [trampeln]» – «повністю ігнорувати, не рахуватися з кимось, знущатися над кимось».*

Саме народна мова фіксує та відображає систему загальноприйнятих цінностей, а також етнічно обумовлені типи поведінки, що існують у конкретній соціокультурній

спільноті не тільки на даному етапі розвитку, але й сформовані так звані «вічні» цінності культури, які закріплювалися в мові протягом століть та обумовлені культурними уявленнями багатьох поколінь. Майже всі розмовно-побутові фразеологізми мають образний характер. Вони роблять мову «живою», надають їй простоти, яскравості та образності. Книжні фразеологічні одиниці вживаються винятково у письмовій мові. Це так званий книжний, поетичний, високий стиль мови: *«jmds. Augen brechen» – «хтось помирає»; «j-s Ohrer bitten» – «просити кого-небудь вислухати себе, виклопотати аудієнцію в кого-небудь».* Сюди належать також застарілі вирази та архаїзми – *«jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken» – «дружньо когось слухати».*

Таким чином, ФО мають здатність вживатися у різних функціональних стилях. Найчастіше вживаються в розмовно-побутовій мові. Підтвердженням цього є твердження В. Скнара, який, аналізуючи вербальні соматичні фразеологізми англійської та української мов, стверджує, що «одиниці даного структурно-семантичного типу завдяки особливому емоційно-експресивному потенціалу і тісній взаємодії їх семантики з характеристикою життя та діяльності людини, її поведінки достатньо вживані у різних функціональних стилях, особливо у народно-розмовній мові» [8]. Цим пояснюється їх яскраво виражене експресивне забарвлення та стилістична маркованість. Адже, саме народ вміє найвлучніше описати предмети та явища навколишньої дійсності.

Отже, можна зробити висновок про те, що німецькі соматичні фразеологізми мають яскраво виражений комунікативно-прагматичний потенціал, містять у своєму змісті емоційну спрямованість та національну специфіку. Фразеологічні одиниці з соматичним компонентом відіграють в комунікативному акті важливе значення, оскільки, вони є інструментом здійснення ментального впливу на комуніканта та засобом реалізації комунікативних задач з мінімальною затратою мовленнєвих зусиль. СФО вміщують у собі експресивне забарвлення, оцінну та емоційну інформацію про ставлення комуніканта до реалій навколишньої дійсності, однак можуть бути й позбавлені конотації. Найчастіше СФО використовуються у розмовно-побутовій мові, рідше – в інших функціональних стилях.

У подальших розвідках плануємо дослідити процес відображення німецького менталітету в соматичних фразеологізмах на матеріалі художньої літератури.

Література:

1. Никипорец Г. Ю. Фразеологические единицы русского языка в прагматическом аспекте : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Никипорец Галина Юрьевна. – М., 2000.-213 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : (стилистика декодирования) : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.»] / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
3. Телия В. Н. Русская фразеология : семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Duden. Band 11. Redewendungen und sprichwortliche Redensaretn : Worterbuch der deutschen Idiomatik. – Mannheim ; Wien ; Zurich : Dudenverlag, 1992. – 864 s.
6. Duden. Deutsches Universalworterbuch. – 3., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Mannheim : Dudenverlag, 1996. – 1816 s.
7. Schemann H. Pons. Deutsche Idiomatik: Die deutschen Redewendungen im Kontext /H. Schemann. – Stuttgart; Dresden: Ernst Klett Verlag fur Wissen und Bildung, 1993. – 1038 s.
8. Скнар В. Ф. Глагольные соматические фразеологизмы современного английского языка (в сопоставлении с однотипными единицами украинского языка) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : 10.02.20 / Скнар В.Ф. – Киев, 1978. – 25 с.

Билоус Ю. В. Коммуникативно-прагматический потенциал фразеологических единиц немецкого языкас соматическим компонентом

Аннотация. В статье исследуетсяпрагматический потенциал соматических фразеологических единиц немецкого языка, определяется их коннотативная окраска, оценочное отношение и значение в процессе коммуникации. Основываясь на том, что соматические фразеологические единицы имеют ярко выраженную эмоциональную направленность и национальную специфику, автор делает вывод о роли фразеологических единиц в коммуникативном акте. Соматизмывыступают средством реализации определенных коммуникативных задач, стратегий и тактик,а такжеявляютсяинструментом осуществления ментального воздействия на коммуниканта. Кроме номинативной, фразеологизмы выполняют стилистические функции, т.е. содержат в своей семантике экспрессивную, эмоциональную, оценочную информацию. В статье обоснована связь между национальными реалиями и менталитетом и коммуникативным содержанием фразеологизма с соматическим компонентом. Определены также сферы употребления фразеологических единиц. Делается вывод о том, что фразеологизмы обладают способностью употребляться в разных функциональных стилях, однако чаще всего встречаются в разговорно-бытовой речи.

Ключевые слова: соматизм,коннотативная окраска, информация,субъективная модальность, функциональный стиль.

Bilous J. Communicative and pragmatic potential of phraseological units with a somatic component in German

Summary. The article investigates the communicative and pragmatic potential of somatic phraseological units in German. It analyses their connotative colouring, evaluation relations and meaning in the communication process. Grounding upon the premises that somatic phraseological units have a strong emotional orientation and national specifics, the author makes a conclusion about the role of phraseological units in the communicative act. Somatisms are used asa means of implementing certain communicative tasks, strategies, and tactics, and also function as an instrument of mental influence on the communicant. In addition to the nominative function, phraseological units have stylistic functions, i.e. their semantics includes expressive, emotional, evaluative information. The article argues about there existing a certain link between the national reality, mentality and communicative content of the phraseological unit with a somatic component. The article also defines the spheres of usage of the phraseological units. A conclusion is made about a possibility of their operating in different functional styles, but with the evident domineering in everyday spoken language.

Key words: somatism, connotation colouring, information, subjective modality, functional style.

УДК 821.111 – 84

Боровик О. Л.,
аспірант кафедри теорії та практики перекладу
Сумського державного університету

САГА ПРО МАЛИЙ ЖАНР ФОЛЬКЛОРУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПРИСЛІВ'ЇВ)

Анотація. У статті розглядається системно-функціональна природа прислів'їв англійської мови. Фокусується увага на семантико-прагматичному модусі прислів'їв, їх трансформації, репродукції, семантичному зсуві та текстовій деривації. Перспективним є подальше дослідження глобальних структур англійських прислів'їв із негативними маркерами.

Ключові слова: тексти малого жанру, прислів'я, трансформація, прецедентний текст.

Тексти вивчаються у руслі гносеологічних, конструктивних, комунікативних, функціональних аспектів. Серед текстів, комунікативних одиниць (КО) вищого ґатунку, виокремлюються типові й нетипові тексти, тексти-артефакти та метатексти [1]. Текст – структурна організація дискурсу, результат спілкування, базується на категоріальному апараті й містить такі категорії, як зв'язність, завершеність, цілісність (смислова єдність), дискретність, інформативність, інтегративність, концептуальність, когезія, когерентність, модальність, інтертекстуальність. Текст – острівець організованості, упорядкована форма комунікації [1]. Різноманітність текстів проявляється у наявності текстів великих і малих форм, інформативних та неінформативних, емоційних і неемоційних, усних і письмових, вербальних і невербальних [1]. До типових відносять тексти завершені, дискретні, повні, неповні, інформативні, серйозної та несерйозної тональності. Текст як елемент культури є важливим інгредієнтом конвенціональних канонів і традицій. Текст корелює із грою – за змістом, із ритуалом – за формою. Наявність основних категорій тексту об'єктивує дієвість термінів *стандартний* і *типовий*. Відсутність базових категорій у прислів'їв обумовлює їх віднесеність до нетипових текстів, у яких репрезентуються реальні та ірреальні події, зберігаються традиції минулого, а нові моделі світу подаються у вигадках та фантазіях. Типові тексти на відміну від нетипових характеризуються наявністю змістовно-логічної зв'язності, ригористичною формою та структурно-композиційною даністю. У нетипових текстах (прислів'я, приказки, гумористичні висловлення) факультативними є категорії заголовка, сюжету, зачину, кінцівки. Тексти з невідзначеними категоріями – прислів'я, загадки, висловлення – розміщуються в антологіях за тематичним принципом.

Об'єктом дослідження є англомовні прислів'я, **предметом** – семантико-прагматичні модуси, їх вивчення в умовах антропоцентричної парадигми, представленості у корпусі позитивного та негативного наповнення. Фокусування уваги на семантико-прагматичних аспектах прислів'їв є **актуальним** з огляду на вивчення їх поверхневих та глибинних структур, ознак комунікативного ґатунку. У теоретичному обґрунтуванні використовується досвід учених із зазначеної проблематики (Ф. С. Бацевич, І. Р. Гальперін, Е. О. Журавльова, В. А. Маслова Г. Л. Пермяков та ін.). **Матеріалом дослідження** слугують відповідні одиниці, вилучені із фразеологічних, тлумачних словників, художніх творів, а також – із публіцистичних текстів. З **метою** осмислення семантичних, прагматичних та епідигматичних векторів об'єкта дослідження у роботі задіяні гетерогенні **методи**, що об'єктивуються природою КО та сучасною методологічною парадигмою [2, 10], використання лексикографічного, дистрибутивного, компонентного аналізів та методів концептуалізації, категоризації.

Прислів'я – короткий вислів, притча, іносказання, життєвий вирок, ходячий розум народу, який переходить у приказку або простий зворот мови, що сам за себе говорить [3, 274]. Пор. англ.: *Proverbs are mental gems gathered in the diamond fields of the mind; As the country, so the proverb; A man's life is often built on a proverb; There is no proverb which is not true; A proverb is an ornament to language; Proverbs are the abridgments of wisdom; The genius, wit, and spirit of a nation are discovered in its proverbs; Proverbs are the daughters of daily experience* [4]; *укр.: К слову йде й прислів'я; Не всяка пословиця при всіх говориться; Пословиця в своєму краї пророчиця* [5, 483]; *Поговірка – квітка, пословиця – ягідка; З пословиці, як і з пісні, слова не викинеш; На пословицю нема ні суда, ні розправи; Пословиці ні обійти, ні об'їхати; Пословиця вік не зломиться* [6]. Прислів'я – це мініатюрний художній твір, зміст та афористична сила якого породжуються його конденсованою образністю й особливостями ритмомелодійної структури [7, 10]. Прислів'я – найяскравіші, найбільш характерні зразки народної творчості, які засвідчують різноманітність тематичних парадигм та багатство фразеологічного розмаїття. Прислів'я позначені давністю походження, належністю до художнього жанру, специфікою поверхневої та глибинної структур. Прислів'ям властиві такі риси, як римовані форми, народні витоки, тематична паспортизація, прагматичне навантаження, етнічний шарм, вторинна деривація та посилання на минулий досвід.

У науковій лінгвістичній картині світу розробляється проблема таксономії прислів'їв [8] за структурою [8] і тематикою паремійного фонду [8; 9]. При цьому виокремлюються теми морального (ПРАВДА, ІСТИНА, БРЕХНЯ, СОВІСТЬ), емоційного (ЩАСТЯ, РАДІСТЬ) і соціального (ДРУЖБА, ВОЛЯ, ВІЙНА) характеру [10: 232, 243, 179]. У дотичній формі порушуються малодосліджені настанови добра, з одного боку, та запобігання злу, з іншого. Пор. англ.: *A good heart cannot lie* [7, 89]; *He that spares the bad injures the good* [7, 88]; *The best is the enemy of good* [7, 87]; *One scabbed sheep will mar a whole flock* [7, 90]; *We cannot do evil to others without doing it to ourselves* [7, 91]; *Kindness does more than violence* [7, 89]; *A good*

word costs no more than a bad one [7, 88]; *укр.: Є тільки двоє добрих людей на світі, і то один вже вмер, а другий ще не народився* [7, 88]; *У болоті доброї води не напитися* [7, 90]; *Від поганого коріння не жди доброго насіння [7, 87]; Ложка дьогтю зіпсує бочку меду* [7, 90]; *Два брехуни однієї правди не скажуть* [7, 90]; *Добро, що робиш іншим, завжди повертається* [7, 88]; *Одна паршива вівця всю отару поганить* [7, 90].

У пареміях відображені історія народу, параметризація його моралі. Характер настанов, рекомендацій, повчань у прислів'ях, що має відношення до сучасних та прийдешніх поколінь, детермінується темпоральними та соціальними чинниками. Пор. англ.: *Aim at stars, but keep your feet on the ground* [7, 362]; *Be just all, but trust not all* [7, 363]; *Better be the head of a dog than the tail of a lion* [7, 363]; *Better a dinner of herbs where love is than a stalled ox where hate is* [7, 183]; *Better to beg than to steal, but better to work than to beg [7, 364]; Cast no dirt in the well that gives you water* [7, 365]; *укр.: Той, хто дружить зі всіма, не дружить ні з ким* [7, 101]; *Пробуй золото вогнем, а дружбу – грішми* [7, 103]; *Краще мати одного справжнього друга, ніж багато приятелів* [7, 103]; *Заздрість друга гірша за ненависть ворога* [7, 101]; *Хочеш піймати старого лиса – мусиш бути хитрішим за нього* [7, 379]; *Розумний слова побоїться, а дурневі й батіг не допоможе* [7, 385].

Тексти малого жанру (у нашому випадку – прислів'я) – гнучкі, здатні до трансформації, репродукції, семантичних зсувів та текстової деривації. Змінюваність, динамізм, еволюція текстів об'єктивуються наявністю вторинних КО, появою нових епідигматичних конструювань. Текстові інновації охоплюють не лише зсув поверхневих структур, але й семантичні зрушення: від серйозного до смішного, від буквального до фігурального, від очевидного до ірреального, від урочистого до гумористичного [11, 9].

Трансформовані прислів'я – це досить валідна форма лінгвістичної гри КО, коли частина відомого прислів'я зникає, а до збереженого компонента додається частина іншого прислів'я, що й створює комічний ефект типу англ. *Better late than an apple a day* [12, 14]. Оказіональне висловлювання містить два вихідні прислів'я: *Better late* ***than never*** (1), *An apple a day* ***keeps doctor away*** (2), у яких виділені частини відсікаються, а перші – контамінуються. Подібна модифікація спрацьовує також і в інших трансформаціях типу англ.: *Late to bed, early to rise, makes a fan radio-wise* [13, 257]. Несерйозний, непрактичний вираз – результат спотворення вихідної *одиниці Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise* – **прецедентний текст** (ПТ). Синтаксичні та лексичні зміни у вихідних ПТ каузують комізм секондарних конструювань.

У науковій парадигмі виокремлюється метазнак прецедентний текст [14, 22], що контамінує у собі культурні, історичні здобутки пізнавальної діяльності, матеріалізує певну інформацію. ПТ – це фіксований у свідомості носіїв мови текст, що актуалізує певну ситуацію [14, 21]. ПТ – стійкі загальновідомі конструювання, когнітивний компонент культури народу, що використовується у соціумі. Це – своєрідний «культурологічний міст» пам'яті народу, що інтегрує минуле та сьогодення. Закодований у ПТ сенс служить компонентом мовної гри адресанта, його міжкультурної та комунікативної компетенції. ПТ виконують інформативну, регулятивну та прагматичну функції. Критерієм активності ПТ є його частотність використання на епідигматичному векторі вторинного конструювання. З огляду на свою яскравість, образність, емоційність прислів'я є активними вкрапленнями в художніх текстах. Пор. англ.: *Love me, love my dog (and its smell); Actions speak louder than manager's words; Christmas is better late than never on the high street; Every dog has his day – at the vet; Out of sight, but not out of mind.* Трапляються ці КО також у публіцистичних текстах, що є предметом окремого дослідження. Трансформовані ПТ, модифікуючись, об'єктивуються в новій неочікуваній площині. Пор. англ.: *Where there's a will, there's a way → Where there's a Will Smith there's a way to a sequel* [15]; *The black sheep of the family → Cheney labelled 'black sheep' of Obama family* [16]; *The leopard cannot change his spots→ A leopard like PepsiCo cannot change its spots* [17]; *Practice makes perfect → On Your Head: Practice makes perfect but it will never create talent* [18]; *Life is not a bed of roses → Country life is not always a bed of roses; it can be a mix of poverty and ill health* [19]; *Strike while the iron is hot → Channon to strike while the iron is hot* [20]; *Everything is good in its season → To everything there is a season, even sport* [21]; *East or West, home is best→ East or West, Nasser's best* [22]; *All is fair in love and war → Not all is fair in love and war»* [23].

Актуалізація ПТ у нових ситуаціях потребує детального тлумачення, розшифрування та ідентифікації їх статусу. Використання ПТ експлікується бажанням адресанта впливати на читача, регулювати його поведінку та створювати емоційний шарм.

Інноваційний аспект дослідження полягає в осмисленні епідигматичної потенції англійських прислів'їв, їх спроможності творити секондарні прислів'я серйозного та несерйозного ґатунку. У статті запропонований новий семантичний підхід класифікації англійських паремій – ідентифікації субпарадигм із позитивними та негативними чинниками.

Перспективним на часі вважаємо дослідження прислів'їв в ендозоні їх негативної конотації (на матеріалі англомовного дискурсу).

Література:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – 4-е изд., стер. / И. Р. Гальперин. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.
2. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.
3. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Т. 3 : П–Р / В. И. Даль. – М. : ОЛМА МедиаГрупп, 2007. – 576 с.
4. Proverbs about Proverbs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bartleby.com/346/3.html.
5. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
6. Філологічна скарбничка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vprava.at.ua/publ/pozaklasna_robota/dopomizhni_materiali/prisliv_39_ja_i_prikazki_na_temu_quot_dumka_i_mova_dosvid_ta_znannja_quot/11-1-0-6.
7. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки : посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.
8. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии / Г. Л. Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 236 с.
9. Даль В. И. Пословицы русского народа : сборник : в 2 т. / вступ. слово М. Шолохова; худож. Г. Клодт. – М. : Худож. лит., 1984. – Т. 1. – 383 с.

10. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В. А. Маслова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
11. Швачко С. О. Поверхневі та глибинні структури текстів малого жанру / С. О. Швачко // Лінгвістичні особливості англомовного дискурсу : матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції (7–8 квітня 2005 року). – Горлівка : ГДПІІМ, 2005. – С. 4–12.
12. Biggest Joke Book in the World / [by Matt Rissinger and Philip Yates]. – N. Y. : Sterling Publishing Co., Inc., 1996. – 192 p.
13. 5600 jokes for all occasions / [by Mildred Meiers and Jack Knapp]. – New York : Wings Books, 1980. – 605 p.
14. Журавлева Е. А. Прецедентные тексты начала XXI века (на материале прессы Казахстана) : монография / Е. А. Журавлева, Ж. Д. Капарова ; под. общ. ред. Е. А. Журавлевой. – М. : Флинта ; Наука, 2007. – 256 с.
15. Page of Stuart Heritage [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.theguardian.com/film/filmblog/2012/jun/14/will-smith-sequel-hancock.
16. Page of Dan Glaister [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.theguardian.com/world/2007/oct/17/usa.barackobama.
17. Page of Michele Simon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.theguardian.com/sustainable-business/blog/pepsico-corporate-social-responsibility-public-health.
18. Page of Adrian Furnham [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/public/Appointments/article1041603.ece.
19. Page of James Derounian [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.theguardian.com/local-government-network/2013/jul/05/country-life-poverty-and-ill-health.
20. Page of KenOliver [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.theguardian.com/sport/2004/oct/12/horseracing.kenoliver1.
21. Page of Simon Bares [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.thetimes.co.uk/tto/sport/article4066483.ece.
22. Page of Kamran Abbasi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.theguardian.com/sport/1999/aug/25/cricket5.
23. Confessions of a Tourist: Not all is fair in love and war [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/travel/article191305.ece.

Боровик Е. Л. Сага о малом жанре фольклора (на материале англоязычных пословиц)

Аннотация. В статье рассматривается системно-функциональная природа пословиц английского языка. Внимание фокусируется на семантико-прагматическом модусе пословиц, их трансформации, репродукции, семантическом сдвиге и текстовой деривации. Перспективным представляется исследование глобальных структур английских пословиц с негативными маркерами.

Ключевые слова: тексты малого жанра, пословицы, трансформация, прецедентный текст.

Borovyk O. Saga of the folklore small genre (on the material of English proverbs)

Summary. The article in question deals with the nature of the English proverbs, their global (outer and inner) structures, semantic and pragmatic modus into that. Identification of their epidigmatic power is being focused upon. Special attention is paid to transformation, reproduction, semantic shifts and textual derivations of the object. Proverbs as communicative units are being considered in the endozone of multi-functionality. The perspective of investigation is consists in consideration of their national environment, ethnic background.

Key words: texts of small genre, proverbs, transformation, precedent text.

УДК 811.134.2

Боса В. П.,
старший викладач кафедри іноземних мов і перекладу
Київського університету туризму економіки і права,
аспірант
Київського національного лінгвістичного університету

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ В МОВІ ТА В МОВЛЕННІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДЕПРЕСИВНОГО

Анотація. Стаття розглядає невербальні засоби зображення депресивного стану героїв у повоєнній іспанській прозі другої половини XX століття та їх класифікація. Вербалізація кінем відповідно від змісту розкриття.

Ключові слова: невербальна поведінка, кінеми, жест, паралінгвістика, кінетичний компонент, вербалізація кінем.

Постановка проблеми вивчення невербальних засобів комунікації обумовлена значущістю репрезентації немовних компонентів в умовах коли герої перебувають в депресивному стані. У зв'язку з названою проблематикою інтерес до вивчення жестової комунікативної поведінка при депресивному стані і способів її передачі досить високий.У численних наукових роботах невербальні засоби аналізуються відповідно до основних напрямів: психологічні та соціальні аспекти; клініка і терапія різного роду порушень використання невербальних сигналів; еволюція жестів, невербальна поведінка дітей; аналіз видів невербальних ситуацій; типологія жестової поведінки на основі форм кінем. Тісна взаємодія невербальних засобів комунікації та їх співвідношення з мовними засобами в досягненні потрібного комунікативного ефекту відзначені в лінгвістичних працях разом з фізіологічним описом і зіставленню жестів відповідно до окремих аспектів в різних спільнотах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даноїпроблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальноїпроблеми, котрим присвячується означена стаття, сучасні невербальних засобів комунікації на позначення депресивного стану в художніх текстах розглядалася як в загальнотеоретичному плані [Блінова, 1994; Верещягін, 1990; Геворкян, 1990; Дементьєв, 1985; Железанова, 1982; Костомаров, 1990; Крейдлін, 2002 а; Накашідзе, 1981; Чанишева, 1996; Шелгунова, 1991. Дослідженнями невербального спілкування як у лінгвістичному, так і в психологічному аспектах почалося ще на початку XX ст. й активізувалось у другій його половині (праці А. Хілла, Б. Успенського, Г. Колшанського, І. Горєлова, Г. Уайнрайта, Ю. Фаста, Р. Бердвістела, А. Піза та ін.). Кінесичну фразеологію вивчали такі російські вчені, як С. Григор'єва, М. Григор'єв, А. Козиренко, Г. Крейдлін, Т. Черданцева. Однак праць, присвячених дослідженню жестових елементів кінесичної поведінки на матеріалі іспанської повоєнної прози другої половини XX при передачі депресивного стану героїв ще не було. Саме цей фактор і зумовлює вибір теми цієї статті.

Метою даної статті є спробою проаналізувати та декодувати саме невербальні засоби при передачі депресивного стану головних героїв. Дослідження невербальної поведінка героїв у повоєнній іспанській прозі, які мають у своїй семантиці жестову поведінку героїв. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: з'ясування статусу жестових кінем та їх номінативної функції; розроблення класифікації співвідношень вербального представлення жестів і їх значень.

Матеріалом дослідження є іспанський повоєнний роман А.М. де Лера «Las últimas banderas».

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним параметром невербальної поведінки є кінесичний компонент, що виникає на основі комунікативно-значущого руху обличчя особи, корпусу або кінцівок людини. Сукупність таких дій утворює найближчу, по відношенню до основної (вербальної), семіотичну підсистему-кінесичну [8, 167]. Кінеми визначаються, як значимі мімічні і пантомімічні руху, що входять до комунікації в якості невербальних компонентів при безпосередньому спілкуванні комунікантів [1, 221]. Серед таких рухів найбільш поширеними є жести.

Термін «жест» походить від латинського *gestus,* що означає «діяння», «дія». За своїми комунікативним характеристикам елементи мови жестів є самостійною системою, також необхідної як для ефективної комунікації, так і для словесного вираження. Знаковий характер – це саме те, що відрізняє жест від чисто фізіологічних, утилітарних рухів людського тіла: «Жести, хоча і мають таку ж фізичну природу, що й рухи, вони завжди служать для вираження якогось нетривіального сенсу» [6, 174].

Дослідженнями мови жестів займається паралінгвістика. Сама назва «паралінгвістика» (від грец. *para*-біля), було введене американським ученим А. Хіллом, що вказує на лінгвістичну спрямованість цієї дисципліни [5, 71]. Спочатку в якості паралінгвістики розглядалися лише явища звукового характеру, які супроводжували мову. Однак виключення зі складу паралінгвістики різних рухів тіла, міміки, жестів, поз не давало повного уявлення про невербальну комунікацію людини і значно звужувало її межі. Це призвело до того, що в 50-ті роки минулого сторіччя виокремилась особлива область дослідження – кінесика (від грец. *Kinesis* – рух), основами вивчення якої були закладені американським антропологом РеємБердвіслом.

Кінесичні компоненти входять до складу загальних паралінгвістичних засобів. Акцентуючи увагу на значущих смислових невербальних рухах, Г. В. Колшанский пише, що «для лінгвістики істотним є дослідження способу вклю-

чення сторонніх для мови засобів в процесі мовлення як допоміжних чинників, які функціонально входять в акт комунікації. Співвідношення фонетичної, лексичної і граматичної структури мовного акту з немовними засобами, які сприяють формуванню однозначно сприйманого мовного повідомлення, і є найважливішим об'єктом вивчення одного з розділів лінгвістичної науки – паралінгвістики. Саме тому паралінгвістика не може бути розділом науки, що вивчає лише ситуації і поведінку людини, вона повинна бути наукою, що ставить собі завдання безпосередньо лінгвістичного тлумачення немовних факторів стосовно конкретної структури мовного висловлювання, завдання вивчення функціональних зв'язків, можливостей меж, видів цих факторів та їх взаємодія з мовноюструктурою» [5, 71].

Проблема репрезентації невербальних засобів комунікації також заслуговує на увагу з точки зору міжкультурної комунікації та теорії перекладу. Літературознавство показує, що жести в різних культурах часто співпадають за змістом, але способи їх словесних описів ґрунтуються на конструкціях з різним синтаксичним ладом, лексичним наповненням і фразеологічним значенням [7, 121-129].

Засоби репрезентації невербальних засобів комунікації неоднорідні і розрізняються за складом, структурою і семантичними характеристикам, саме тому існує декілька способів вербального подання жестової комунікації. В лінгвокультурології (Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров) вводиться термін *кінематичний вислів,* який розуміється як будь-яке словесне відображення немовного знака [2, 269].

Вербалізація кінем, мірем і паралінгвізмів спрямована на забезпечення як найбільш повного розкриття їх змістовної сторони. Виокремимо три види кінесичних висловів: 1) *дескриптивні*, 2) інтерпретативні, 3) дескриптивно-інтерпретативні, де вживання кожного виду зводиться до розпізнавання тих специфічних значень, які невербальні засоби комунікації набули в конкретних актах спілкування [4, 38].

Дескриптивні вислови, експлікують лише форму кінеми, відображають індивідуальні особливості її виконання. Саме тому значення жеста розкривається через опис форми, що обумовлює складність його семантики, що поєднує експліцитний (або буквальний) і імпліцитний (або символічний) смислові плани. Актуалізація останнього відбувається на тлі лінгвістичних параметрів (контексту) і екстралінгвістичних умов (знання самих кінем). Дескриптивні кінесичні вислови будуються за двома основними моделями:

1) за допомогою назви руху та органу, який виконує дію. Так, дієслово *abrazar* (обіймати) містить у своєму значенні сему *brazo* (рука);

2) за допомогою розгорнутих висловів, що дозволяють конкретизувати форму виконання кінем, додатково характеризуючи сам рух та / або орган, який задіяний у виконанні, наприклад: *patear* (pata – лапа, нога) *enojado*, *caprichosamente* – тупнути ногою сердито, капризно.

Якщо, на думку адресанта, форма кінеми або міреми нерелевантні, то її опис конкретизується з повідомлення, а значить, вживаються *інтерпретативні* кінесичні вислови, які покликані для вказівки того, що в описуваному акті безпосереднього спілкування було передано кінесично (*hacer un gesto, movimiento* – зробити жест, рух). При цьому вислів здатний не тільки передавати значення жесту, а й уточнювати інтенсивність вираження кінеми, тривалість її зовнішнього прояву, виокремлення відтінків або передачу комплексу емоцій.

Дескриптивно-інтерпретативні кінесичні вислови це вислови, де експлікуються обидві сторони невербального символу, тобто розкривають як формальну, так і змістовну сутність жесту. Ступінь розкриття у таких випадках може бути різною: з вказівкою на основне значення кінеми без специфікації з мінімальним поданням форми «рух + орган» (*juntar las manos* – з'єднати (схрестити) руки); з деталізацією кінеми – додатковою характеристикою руху або органу, що приймає участь, та/або уточнює описувану ситуації (*juntar las manos enseñal de la defensión o negación* - схрестити руки на знак захисту / заперечення).

Слідом за рядом дослідників, ми вважаємо, що терміни *невербальні засоби комунікації, несловесні; немовні, кінетичні, жестові,* нами будуть використані як синоніми. До паралінгвістичних компонентів віднесемо властивості звукової мові, як діапазон модуляції голосу, ступінь гучності, специфічне експресивно-емоційне забарвлення, під інтра- і екстралінгвістичними характеристиками маємо на увазі фактори зовнішнього середовища, або будь-яке об'єднання, що лежить на поверхні мови і підкріплюється абсолютною однозначністю конкретного комунікативного акту» [5, 7].

Невербальне спілкування може бути усвідомленим і неусвідомленим. До цього треба додати ще й таку його особливість як навмисне і ненавмисне. Хоча в переважній більшості звичайні люди, які не пройшли спеціальної підготовку, як правило, не усвідомлюють або мало усвідомлюють свою невербальну поведінку. З іншого боку, за оцінками фахівців невербальний комунікаційний канал порівняно з вербальним несе велике інформаційне навантаження: за допомогою мови тіла люди передають від 60 до 70% всієї інформації в процесі спілкування.

Саме тому невербальне спілкування є важливим компонентом процесу взаємодії. Це означає, що в одному випадку інформація може передаватися одним суб'єктом спілкування (відправником) з усвідомлюваною метою донести цю інформацію до відома іншого суб'єкта (отримувача). Прикладами можуть бути: жест, який вказує комусь напрямок; погляд, виражає увагу до співрозмовника; загрозлива поза, яка свідчить про певні наміри людини, і т. д.

Використання невербальної мови депресивного стану героїв, обумовлене конкретною ситуацією взаємодії та слугує для компенсації відсутніх або недостатніх смислів при передачі повідомлення. Кінеми, як правило, виконують функцію допоміжного елемента для досягнення однозначності комунікації у зв'язку з узагальненим і полісемантичним характером власне мовних засобів. Практичні спостереження за поведінкою комунікантів показують, що невербальні засоби зображення депресивного стану в сукупності з вербальними засобами впливають на обсяг і якість переданої інформації. Однак, ряд вчених стверджує, що кінесичні елементи здатні самостійно виконувати будь-яку з функцій словесного мовлення [3, 112]:

• *асоціативну* контактоустановлююча: поскрипування стільцем, щоб привернути увагу: *(crujir la silla)*

• *емотивну* – грюкнути дверима: *(dar un portazo)*

• *волюнтативну* (волевиявлення) – наказовий погляд: *(extendió su mano y señaló la puerta, señaló con el dedo, el tono empleado dejaba pendiente la amenaza)* [9, 27]

• *комунікативну* – кивок у відповідь на питання: (*...Matilde movió lentamente la cabeza…; ...y Federico movió pensativamente la cabeza; Éste movió la cabeza negativamente y Molina prosiguió diciendo...*) [9, 26]

• *апелятивну* – взяти співрозмовника за руку: (tomar la mano;, asir de la mano;*...Federico estrechó la mano...*) [9, 43]

• *репрезентативну* – блиснути очима по відношенню до адресата: *(...cuyos grandes ojos parecían querer devorar su rostro..; ...cruzar on las miradas; ...medió con la mirada...)* [9, 25].

Висновки та перспективи. Отже, невербальні засоби комунікації являють собою складний феномен, що включає увесь спектр способів несловесної передачі інформації, відображення емоційних реакцій і станів, а також позначення стратегічної лінії в інтерактивній поведінці комунікантів. Жестові компоненти мовного спілкування усвідомлюються в процесі комунікацій як знаки, від ступеня володіння якими залежить успіх взаємодії. За фізичною природою вони діляться на фонаційні, мімічні, міремічні, жестові, пантомімічні (руху тіла, пози) та змішані. Залежно від передачі значення реалізуються ті чи інші жестові комплекси.

Робота має перспективи подальшого наукового розвитку. Перспективи вбачаємо взастосуванні запропонованого аналізу на базі художньої прози (роману). Дотепераналізувалися лише тексти на позначення драми, сумніву, самотності,радості, компліменту.

Література:

1. БЭСЯ. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Большая рос. энцикл., 1998. – С. 221.
2. Верещагин Е. М. Язык и культура [Текст] / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Высш. школа, 1990. – 269 с.
3. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации [Текст] / И. Н. Горелов. – М. : Ком Книга, 2006. – 112 с.
4. Дементьев А. В. Способы и средства вербального отражения кинесики (на материале совр. англ. языка) [Текст] / А. В. Дементьев. – М., 1985. – 38 с.
5. Колшанский Г. В. Паралингвистика [Текст] / Г. В. Колшанский. – 2-е изд., доп. – М. : Ком Книга, 2005. – 96 с.
6. Крейдлин Г. Е. Национальное и универсальное в семантике жеста [Текст] / Г. Е. Крейдлин // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке. – М., 1999. – С. 170-185.
7. Рулёв П. С. Межъязыковое сопоставление и особенности перевода кинематических речений [Текст] / П. С. Рулёв // Перевод и стилистические ресурсы языка. – М., 2004. – Вып. 488. – С. 121-129.
8. Степанов Ю. С. Семиотика / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1971. – 167 с
9. Ángel Maríade Lera Las últimas banderas Barcelona, España, Editorial Planeta, S.A.,Córcega 1967, – 407p.

Боса В. П. Невербальные средства коммуникации в языке и в речи на обозначение депрессивного состояния

Аннотация. Статья рассматривает невербальные средства изображения депрессивного состояния героев в послевоенной испанской прозе второй половины XX века и их классификация. Вербализация кинем соответственно от содержания текста.

Ключевые слова: невербальное поведение, кинемы, жест, паралингвистика, кинетический компонент, вербализация кинем.

Bosa V. Non-verbal communication in the language and in a speech of the depression

Summary. In the article examines the non-verbal means of protagonist in postwar Spanish prose of the late twentieth century and their classification. Verbalization kineme according to the contents of the disclosure.

Key words: non-verbal behavior kineme, gesture paralinguistic, kinetic component kineme verbalization.

УДК 811.112.2'367.333'37

Боштан А. В.,
кандидат філологічних наук
асистент кафедри теорії та практики перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

EMPIRISCHE UNTERSUCHUNG ADNOMINALER ATTRIBUTE IM DEUTSCHEN

Summary. The article focuses on the empirical analysis of the attributes to the noun. The investigation was conducted on basis of the belles-lettres, publicistic and scientific texts. The hypothesis that the frequency of use of different kinds of attribute in different styles depends on the stylistic features of a given text has been proved.

Key words: attribute, empirical analysis, hypothesis, stylistic features of the text, statistical methods.

In diesem Beitrag geht es um die Erhebung und Auswertung von Daten bei der Untersuchung attributiver Ausdrücke in der deutschen Sprache eingeschränkt auf den schriftlichen Gebrauch. Die empirische Durchführung dieser Untersuchung gliedert sich in folgende Schritte: 1) Einleitung; 2) Hypothese; 3) Datenerhebung; 4) Verarbeitung des erhobenen Materials; 5) Analyse der Daten; 6) Ableitung von Schlussfolgerungen [vgl. 1, 4-5].

1) Einleitung

Die Wahl des adnominalen Attributs als Untersuchungsgegenstand dieser Arbeit verdankt sich verschiedenen Gründen. Einerseits machen vielfältige Ausdrucksformen, komplizierte Kongruenzverhältnisse, oft nicht durchschaubare Abhängigkeitsbeziehungen, variable Stellungsmöglichkeiten dieses sprachliche Phänomen zu einer der schwierigsten Erscheinungen der deutschen Gegenwartssprache. Wir stimmen G. Helbig zu, wenn er meint: «Das Attribut gehört zweifellos zu den schwierigsten Erscheinungen der deutschen Gegenwartssprache. Diese Tatsache hat ihre Ursache einmal in der theoretischen Unsicherheit darüber, worin das Wesen des Attributs besteht, und zum anderen in den vielfältigen Repräsentationsformen, Abhängigkeitsverhältnissen und Stellungsmöglichkeiten, in denen es erscheint» [2, 332]. Andererseits ist das Attribut eine relativ kompakte Spracherscheinung, deren Bestand überschaubar ist und damit eine relativ kompakte Untersuchung ermöglicht [3, 4]. Unter einem Attribut wird eine Beifügung verstanden, die dem Bezugsnomen diejenigen Eigenschaften zuschreibt, die jeweils durch Adjektive, Substantive, Partizipien, Relativsätze ausgedrückt werden [4, 5]. Um die Besonderheiten des Auftretens adnominaler Attribute in verschiedenen Stiltypen genauer untersuchen zu können, ist es erforderlich, empirische Verfahren bereitzustellen, anhand derer eine nachvollziehbare Bestätigung bzw. Widerlegung der geäußerten Hypothese möglich ist [5, 193]. Methodisches Vorgehen, das durch Beobachtung, Erfassung und Auswertung wahrnehmbarer, teilweise im Experiment gewonnener Daten induktiv zu Hypothesen, Theorien gelangt, nennt man empirisch [6, 168]. Empirische Vorgehensweisen, die wir in der vorliegenden Arbeit verwenden, werden dazu eingesetzt, Daten zu erheben und aus der erhobenen Datenbasis zu objektiven Schlussfolgerungen zu gelangen und eine möglichst vollständige Beschreibung des Untersuchungsobjekts zu erreichen.

2) Hypothese

Das Ziel dieser Untersuchung besteht darin, zu zeigen, dass es bei der Anzahl der Attribute Unterschiede gibt, die sich aus den stilistischen Besonderheiten der untersuchten Texte erklären lassen. Es wird versucht, anhand von ausgewählten Beispielen aus literarischen, publizistischen und wissenschaftlichen Texten diese Hypothese zu bestätigen. Wir sind davon ausgegangen, dass die untersuchten Stiltypen folgende stilistische Merkmale haben:

Die literarische Sprache zeichnet sich durch eine große Fülle und Weite von Ausdrucksmöglichkeiten, Bildhaftigkeit und Variabilität der Äußerung aus, weitgehen werden hier Nebensätze, Partizipien, vielgliedrige Attribute verwendet [7, 129-133].

Die Sprache der Publizistik weist Allgemeinverständlichkeit und Aktualität auf. Hier herrscht der nominale Ausdruck – Substantive, vielgliedrige attributive Substantivgruppen [7, 125-127].

Grundzüge *der Sprache der Wissenschaft* sind Sachlichkeit, Genauigkeit, Präzision. Hier werden weitgehend Fachtermini, Nominalkonstruktionen, Adjektive benutzt [7, 119-121].

3) Datenerhebung

Zur Identifizierung von adnominalen Attributen und zur Feststellung der Zusammengehörigkeit einzelner Konstituenten wurden verschiedene Tests eingesetzt, die im Folgenden kurz vorgestellt werden.

Frageprobe: *Welcher? Welche? Welches? Was für ein(e)? Wessen?*

Er kauft ***das auf dem Tisch liegende Buch.*** **– Welches (Was für ein) Buch** kauft er?

Permutationsprobe (Verschiebeprobe): Er kauft das auf dem Tisch liegende Buch. – Das auf dem Tisch liegende Buch kauft er.

Substitutionsprobe (Ersatzprobe): ***Er kauft das auf dem Tisch liegende Buch.*** – Er kauft **es.**

Trennprobe: ? ***Auf dem Tisch liegende*** kauft er ***das Buch.***

Relativsatzprobe: Er kauft ***das Buch,*** das ***auf dem Tisch liegt*** [vgl. 8, 137-143].

Die Analyse wurde anhand von 9610 attributiven Verbindungen durchgeführt, die den Werken moderner deutscher Schriftsteller, den publizistischen und wissenschaftlichen Zeitschriften entnommen sind [sieh Quellenverzeichnis]. Ob der Stichprobenumfang ausreichend ist, um aussagekräftige Resultate zu bekommen, wurde mittels einer Formel geprüft [9] und festgestellt, dass der relative Stichprobenfehler (die Irrtumswahrscheinlichkeit) 3% ausmacht, das heißt, mit der Wahrscheinlichkeit von 97%

kann man annehmen, dass die Schlussfolgerungen objektiv sind.

Auf der Grundlage der erhobenen Beispiele wurden die Attribute auf folgende Weise klassifiziert:

Arten der Attribute:

• **Adjektivattribut:** f*ranzösische Wörtchen (GG, 261); die syntaktische Wertigkeit (Ling, 84).*

• **Partizipialattribut:** *weinende Frauen (S1, 56); die verlängerte Friedrichstraße (TB, 185).*

• **Substantivattribut:** *New Yorker Publikum (CH, 207); die Therapie des Arztes (F2, 8); Peter Müller, Ministerpräsident des Saarbundes (S3, 23).*

• **Präpositionalgruppe:** *Manager aus Hongkong (F1, 119).*

• **Relativsatz:** *eine Waffe, die sein Leben völlig verändert hatte (CH, 312).*

• **Infinitivkonstruktion:** *Angst, entdeckt und verhaftet zu werden (TB, 195).*

• **Adverb:** *im Jahr danach (S2, 55).*

Nach ihrer Stellung vor oder nach dem Bezugssubstantiv unterscheidet man präpositive und postpositive Attribute. Zu den präpositiven Attributen gehören Adjektivattribut, Partizipialattribut, Genitivattribut. Präpositionalattribut, Genitivattribut, Infinitivkonstruktion, Relativsatz, Apposition zählt man zu den postpositiven Attributen.

In folgender Tabelle sind die Ergebnisse der Häufigkeitsverteilung des Auftretens von Attribute in den literarischen, publizistischen und wissenschaftlichen Texten dargestellt.

Tabelle 1

Anzahl der Attribute in den literarischen, publizistischen und wissenschaftlichen Texten

Attributklassen		Zahl der Attribute		
		LIT	**PUB**	**WISS**
Präpositive Attribute	Genitivattribut	51	93	14
	Adjektivattribut	1571	1621	1856
	Partizipialattribut	461	302	305
Postpositive Attribute	Genitivattribut	438	520	506
	Präpositionalattribut	232	283	196
	Attributive Infinitivkonstruktion	31	31	27
	Relativsatz	399	289	219
	Apposition	63	92	6
	Adverb	1	3	–

Anhand der Tabelle lassen sich folgende Beobachtungen zum Gebrauch der Attribute anstellen: Verschiedene Attributklassen werden in den analysierten Werken mit unterschiedlicher Häufigkeit verwendet. Das Adjektivattribut ist in allen Werken die häufigste Form der Attribute, wobei das Adjektiv seine primäre syntaktische Funktion wahrnimmt. Hochfrequent sind auch Partizipialattribute, postpositive Genitivattribute und Attributsätze. Eine niedrigere Frequenz zeigen Präpositionalattribute, präpositive Genitivattribute, Appositionen und attributive Infinitive mit «zu». Bei diesen selteneren Syntagmen ist die Attribution nicht die Hauptfunktion.

4) Verarbeitung des erhobenen Materials

Um möglichst objektive Ergebnisse zum Gebrauch der Attribute in den untersuchten Stiltypen zu bekommen, wurden als quantitative Methoden der Chi-Quadrat-Test und der Kontingenzkoeffizient K eingesetzt. Speziell soll es um die Frage gehen, ob das Vorkommen bestimmter Attributklassen als charakteristisch für den Stil gelten kann oder nicht.

Der Chi-Quadrat-Test ermittelt die Wahrscheinlichkeit, ob Zusammenhänge mehr als nur zufälliger Natur sind. Mittels dieses Tests kann man die empirisch beobachteten Häufigkeiten mit den sogenannten erwarteten vergleichen [9, 28]. Und die Stärke dieses Zusammenhangs ermittelt der Kontingenzkoeffizient K. Die Größen des Kontingenzkoeffizienten K können von 0 bis +1 reichen, die Signifikanz wird nach der Größe von $\chi 2$ bestimmt [9, 32]. Für statistische Berechnungen wurde ein Programm eingesetzt, die statistisch signifikanten Ergebnisse sind in folgender Tabelle angeführt.

Tabelle 2

Statistisch signifikante Attributklassen in den untersuchten Texten

Attributklassen		Zahl der Attribute		
		LIT	**PUB**	**WISS**
Präpositive Attribute	Genitivattribut		$\chi 2$=45,72 K=0,07	
	Adjektivattribut			$\chi 2$=85,72 K=0,09
	Partizipialattribut	$\chi 2$=47,23 K=0,07		

Postpositive Attribute	Genitivattribut			
	Präpositionalattribut		$\chi 2$=13,01 K=0,04	
	Attributive Infinitivkonstruktion			
	Relativsatz	$\chi 2$=51,70 K=0,07		
	Apposition		$\chi 2$=40,47 K=0,06	
	Adverb			

5) Analyse der Daten

Statistisch signifikante Attributklassen sind also folgende: *Relativsätze und Partizipialattribute* in den literarischen Texten, was vor allem der Bildhaftigkeit und Variabilität der Äußerung dient.

Genitivattribute, *Präpositionalattribute, Appositionen sorgen in der Publizistik für den nominalen Stil und für die* Sprachökonomie.

Adjektivattribute, die in den wissenschaftlichen Texten weitgehend gebraucht werden, präzisieren einen Begriff durch Hinweis auf seine Merkmale und erfüllen auf solche Weise eine terminologische Funktion.

6) Ableitung von Schlussfolgerungen

Zusammenfassend lässt sich folgendes feststellen: Mittels der statistischen Methoden (Chi-Quadrat-Test und Kontingenzkoeffizient K) wurden die signifikanten Vorkommen der Attributklassen in den analysierten Texten bestimmt. Es hat sich gezeigt, dass die untersuchten Attributklassen in den analysierten Texten mit unterschiedlicher Häufigkeit verwendet werden. Aus ihrer Frequenz allein lässt sich jedoch noch nicht darauf schließen, dass eine bestimmte Art von Attributen schon deshalb für einen Stil charakteristisch ist. Die charakteristischen Stilmerkmale lassen sich nur durch einen Vergleich zwischen den Stilen, wie er hier mittels statistischer Verfahren angestellt wurde, entdecken.

Alle hier getroffenen Aussagen beziehen sich lediglich auf den Vergleich der drei genannten Stiltypen. Es soll auch betont werden, dass die vorgestellte Untersuchung adnominaler Attributkonstruktionen im Deutschen nicht erschöpfend sein kann. Es gibt noch weitere Probleme (z.B. Abhängigkeitsverhältnisse, Stellunggesetzmäßigkeiten der nachgestellten Attribute), deren Behandlung auch weitere Arbeiten erforderlich macht.

Literaturverzeichnis:

1. Albert R. Empirie in Linguistik und Sprachlehrforschung: ein methodologisches Arbeitsbuch / Albert, Ruth. – Tübingen : Narr, 2002. – 183 S.
2. Helbig G. Zu Problemen des Attributs in der deutschen Gegenwartssprache / G. Helbig // DaF, 1972. – Nr. 6, S. 332–341.
3. Zhu J. Das adnominale Attribut im Deutschen und im Chinesischen. Eine kontrastive Untersuchung / Zhu, Jinyang. – Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris : Peter Lang, 1991. – 192 S.
4. Struckmeier V. Attribute im Deutschen. Zu ihren Eigenschaften und ihrer Position im grammatischen System / V. Struckmeier. – Berlin : Akademie Verlag, 2007. – 143 S.
5. Schmidt J.-E. Die deutsche Substantivgruppe und die Attribuierungskomplikation / J.-E. Schmidt. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1993. – 376 S.
6. Glück H. Metzler Lexikon Sprache / Helmut, Glück (Hrsg.). – Stuttgart, Weimar : Verlag J.B., 2005. – 814 S.
7. Eroms H.-W. Stil und Stilistik. Eine Einführung / Hans-Werner Eroms. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2008. – 255 S.
8. Schierholz S. Präpositionalattribute. Syntaktische und semantische Analysen / S. Schierholz. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2001. – 303 S.
9. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий. – К. : УМК ВО, 1989. – 155 с.

Quellenverzeichnis:

1. TB Brussig Th. Helden wie wir / Thomas Brussig. – Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1998. – 323 S.
2. GG Grass G. Die Blechtrommel / Günter Grass. – Санкт-Петербург : Антология, КАРО, 2005. – 479 с.
3. EH Händler E.-W. Kongreß / Ernst-Wilhelm Händler. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1998. – 346 S.
4. CH Hein Ch. Willenbrock / Christoph Hein. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2000. – 319 S.
5. S1 Der Spiegel. – № 3, 12.01.2009. – 142 с.
6. S2 Der Spiegel. – № 6, 2.02.2009. – 162 с.
7. S3 Der Spiegel. – № 49, 1.12.2008. – 142 с.
8. F1 FOCUS. Das moderne Nachrichtenmagazin. – № 4, 19.01.2009. – 130 S.
9. F2 FOCUS. Das moderne Nachrichtenmagazin. – № 7, 9.02.2009. – 130 S.
10. Ling1 Smailagic V. Valenzänderung / Vedad Smailagic // Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation. – 2009. – Jg. 37. – S. 83–94.

Боштан А. В. Емпіричні методи дослідження адномінальних атрибутів у німецькій мові

Анотація. Дане дослідження присвячене емпіричному аналізу атрибутів до іменника. На матеріалі прикладів, відібраних із текстів художнього, публіцистичного та наукового стилів, підтверджується гіпотеза про те, що частота вживання різних видів атрибута відрізняється у кожному стилі та залежить від стилістичних особливостей певного тексту.

Ключові слова: атрибут, емпіричний аналіз, гіпотеза, стилістичні особливості тексту, статистичні методи.

Боштан А. В. Эмпирические методы исследования адноминальных атрибутов в немецком языке

Аннотация. Данное исследование посвящено эмпирическому анализу атрибутов к существительному. На материале примеров, отобранных из текстов художественного, публицистического и научного стилей, подтверждается гипотеза о том, что частота употребления различных видов атрибута отличается в каждом стиле и зависит от стилистических особенностей определенного текста.

Ключевые слова: атрибут, эмпирический анализ, гипотеза, стилистические особенности текста, статистические методы.

УДК 81'373.7

Гладка В. А.,
доцент
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ФАКТОРИ НЕКОМПОЗИЦІЙНОСТІ ФО ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті детально аналізуються основні семантичні фактори, зокрема семантична непрозорість, семантичне перетворення, нереферентність, відхилення від семантичної логіки, лексикалізація, конвенційність, які грають важливу роль у становленні некомпозиційності французьких ФО.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, некомпозиційність, семантична непрозорість, нереферентність, семантичне перетворення, конвенційність, лексикалізація.

Поняття семантичної усталеності вже віддавна посідає одне з центральних місць у дослідженнях вітчизняних (В.В. Виноградов, В.П. Жуков, О.В. Кунін, А.Г. Назарян, А.І. Смирницький, Н.М. Шанський та ін.) і зарубіжних (Ch. Bally, Th. Fontenelle, G. Gross, L. Gosselin, J.J. Katz, F.J. Newmeyer, A. Michiels, B. Lavieu та ін.) лінгвістів, присвячених поліфакторному явищу усталеності фразеологічних одиниць (далі – ФО). Однак у різних працях воно не лише отримало різні тлумачення, а й різні термінологічні позначення. Так, мовознавці, описуючи особливе семантичне значення ФО, говорять про її *цілісне значення* (В.В. Виноградов, С.І. Ожегов, В.П. Жуков, Н.М. Шанський, G. Haßler, Ch. Hümmer), *цілісну номінацію* (О.С. Ахманова), *семантичну монолітність* (С.І. Абакумов), семантичну цілісність (А.К. Бірих, В.М. Мокієнко, P.A. Howarth), *некомпозиційність* (C. Bolly, D.A. Cruse, F. Grossmann, F.J. Hausmann, B. Lamiroy, B. Lavieu, R. Martin, M.H. Svensson, A. Tutin), *ідіоматичність* (А.І. Смирницкий, Bl.-N. Grünig) тощо. Ми, в свою чергу, не маючи намірів вступати в полеміку, який термін кращий, послуговуватимемося запозиченим зі сфери прикладної лінгвістики терміном *некомпозиційність* та похідними від нього, оскільки саме його внутрішня форма якнайкраще, на наш погляд, відображає мовну сутність цього явища.

Уперше, як відомо, на цілісну смислову єдність, як внутрішню ознаку ФО, вказав швейцарський лінгвіст Ch. Bally, визначаючи тип усталених словосполук, компоненти яких, вступивши в тісний зв'язок для вираження певної думки, втрачають свою самостійність і отримують смисл лише в непорушній єдності. Внаслідок такого, за його словами, «своєрідного хімічного поєднання слів значення цілого вислову ніколи не дорівнюватиме сумі значень його елементів» [1, с. 74]. Ці міркування лягли в основу його «теорії еквівалентності», основним постулатом якої було твердження про те, що «мовна одиниця отримує статус фразеологізму, якщо її можна замінити одним словом-ідентифікатором, еквівалентним їй за значенням» [1, с. 74]. Попри наявні суперечності (детально див. [2]), ця теорія заклала фундамент для ґрунтовного вивчення семантичної усталеності, як тієї ознаки, що визнається всіма фразеологами як основна, тоді як усі інші ознаки (не менш важливі, але) є лише її наслідком.

Отже, семантично усталеною / некомпозиційною традиційно вважають ту послідовність слів, значення якої неможливо вивести зі значення її складових елементів [3, с. 43; 4, с. 22; 5, с. 57; 6, с. 154; 7, с. 104; 8, с. 293; 9, с. 498; 10, с. 47; 11, с. 96–97]. Іншими словами, вивчаючи некомпозиційність ФО, науковці виходять з того, що зрозуміти значення сталого виразу без відповідних знань та/або контексту неможливо. G. Gross, зокрема, аналізуючи вирази, які не мають, за його словами, «композиційного прочитання», вважає, що «в мовах існує велика кількість послідовностей, які іноземець не може інтерпретувати, навіть якщо він знає узуальне значення усіх слів-компонентів» [6, с. 11].

Нерозуміння значення усталеного виразу зумовлене низкою факторів граматичного та лексико-семантичного порядку, кожний з яких по-своєму визначає некомпозиційність ФО. У межах запропонованої розвідки зосередимо свою увагу суто на семантичних факторах, у детальному аналізі кожного з яких, власне, й полягає її мета.

Семантична непрозорість. З'ясовуючи причину некомпозиційності ФО, мовознавці послуговуються у своїх дослідженнях трьома поняттями. Так, одні з них говорять про *семантичну непрозорість,* яка, на їхню думку, перешкоджає мовцю зрозуміти значення фразеологізму, а значить вивести його значення зі значень компонентів [5, с. 57; 6, с. 11; 12, с. 1010; 13; 14; 15, с. 138].

Другі намагаються пояснити некомпозиційність ФО через поняття *немотивованості*. Так, M.H. Svensson, враховуючи «відносно довільний характер вживання мовних знаків», охарактеризований ще F. de Saussure, вважає, що розуміння значення ФО пов'язане з можливістю визначити ступінь мотивації її компонентів: «мотивованість сполуки з'ясовується лише тоді, коли ми знаємо її значення» [11, с. 74]. У такий спосіб, за її словами, «усталений вираз немотивований, а значить некомпозиційний, якщо мовець не може пояснити його походження» [11, с. 74].

Але відсутність мотивації у компонентів ФО незавжди, на наш погляд, визначає некомпозиційність виразу. Походження слова може бути просто забутим. Отже, немотивованість існує лише синхронічно, тоді як історично – ні. Деякі вирази, як пише R. Martin, «незрозумілі [...], але це через недостатні знання, а не через відсутність мотивації» [8, с. 300].

Третя група науковців залучає поняття *неаналізованості*, під яким вони розуміють можливість побачити внесок окремого компонента в семантичне значення всього

виразу [11, с. 91; 16, с. 278; 17, с. 464]. Вираз буде аналізованим, як стверджує, зокрема, R.W. Langacker, якщо «мовець розуміє участь кожного елемента в становленні його загального значення» [17, с. 464]. Виходячи з подібних міркувань, R.W. Gibbs вважає, що аналізованими можуть бути навіть ідіоми, компоненти яких позбавлені самостійного значення [16, с. 278]. Усупереч традиційному погляду на фразеологічне значення, лінгвісти вважають, що «вживані навіть у переносному значенні компоненти виразу беруть участь у формуванні його образної інтерпретації», а значить він певною мірою композиційний [16, с. 278; 17, с. 461]. Враховуючи те, що на сьогодні не існує чіткої методики визначення аналізованості усталених виразів, науковці пропонуюь взяти за основу теорію семантичних полів, розроблену в працях S. Ullman, G.A. Miller і P.N. Johnson-Laird. Виходячи з цього, R.W. Gibbs та його послідовники вважають, що «чим більше компоненти усталеного виразу поділяють семантичні поля їх ідіоматичних референцій, тим більше він [усталений вираз] аналізований» [18, с. 58].

Цікаву думку в цій площині висловлює сучасна французька дослідниця M.H. Svensson, залучаючи до явища аналізованості синтаксичний і фонологічний рівні мови. Вивчаючи ступінь внеску кожного компонента виразу ***avoir d'autres chats à fouetter*** у формування його значення, вона вважає, що попри те, що лише елементи *d'autres* і *à* вживані в прямому значенні, носій мови може інтерпретувати його значення хоча б на основі його синтаксичної структури – «avoir d'autres choses à faire». До того ж, на її думку, в цьому йому допоможе фонологічна структура ФО: слова виразу ***ch****ats* і ***f****ouetter* починаються відповідно однаковими фонемами, що й слова його дефініції – ***ch****oses* і ***f****aire* [11, с. 95].

Як бачимо, три різні терміни – семантична непрозорість, немотивованість, неаналізованість – позначають одне й те саме поняття, а саме неможливість вивести значення ФО зі значень її компонентів, що дає нам право вживати їх синонімічно.

Водночас вважати семантичну непрозорість (саме цей термін будемо вживати як основний) визначальним фактором некомпозиційності, на наш погляд, недоцільно. Адже розуміння того чи іншого виразу, яке лежить в її основі, як зауважують лінгвісти, думку яких ми абсолютно підтримуємо, залежить не лише від об'єктивних (рівень спільності конкретних мов, їхня подібність, невживаність даної мовної одиниці тощо), а й від суб'єктивних факторів (лінгвістична компетенція мовця, його статус (носій / не носій мови), вік, соціокультурне походження тощо) [15,с.139;11,с.140;14,с.13;19,с.VII;20;21,с.386;22,с.X;23]. Саме тому, поряд з окресленим поняттям, слід залучати також інші, більш об'єктивні, фактори.

Семантичне перетворення. Одним з основних факторів некомпозиційності ФО виступає, на думку деяких мовознавців, семантичне перетворення, під яким вони розуміють будь-яку невідповідність між планом змісту й планом вираження усталеного словосполучення і відповідно між значенням цього словосполучення і значенням його прототипу – актуальним, колишнім або теоретично можливим [24; 25, с. 220; 26, с. 43; 27, с. 157; 28, с. 8–9]. У своїх міркуваннях вони виходять з того, що компоненти сталих виразів реалізують значення, які не властиві їм у вільному вжитку, тобто вживаються в переносному значенні.

При цьому А.Г. Назарян наполягає на розмежуванні понять *семантичне перетворення і семантичне переосмислення,* які фразеологи інколи ототожнюють [29; 30]. Переосмислення, за його словами, є однією з форм семантичного перетворення, що визначає шляхи і способи утворення ФО. Ототожнення ж цих понять означало б те, що більшість ФО (зокрема, значна частина усталених образних порівнянь) позбавлені ознак семантичного перетворення, а сама ознака вважалася б необов'язковою для цих одиниць [26, с. 43].

Опонуючи С.Г. Гаврину, який на основі прикладів ***глуп как пробка, стоном стонать*** доводить, що «великій кількості усталених сполук невластиве ні повне, ані часткове переосмислення» [29, с. 31], А.Г. Назарян стверджує, що «їм, можливо, й невластиве переосмислення, але вони – семантично перетворені одиниці мови, оскільки їх значення не дорівнюють сумі значень їх компонентів: ***глуп как пробка*** «в высшей степени глуп», ***стоном стонать*** «сильно стонать» [26, с. 43].

Водночас дозволимо собі висловити деякі зауваження щодо вищевикладених міркувань. По-перше, як стверджує відомий французький лексиколог P. Guiraud, «[лише] більшість (!) фразеологізмів вживається у метафоричному значенні» [31, с. 6]. Дійсно, навряд чи можна говорити про семантичне перетворення таких ФО, як ***prendre place, chercher chicane,*** на усталеність яких указує лише маркований синтаксис (у даному випадку відсутність артикля) та відтворюваність у мовленні.

По-друге, як доводить фактичний матеріал, у французькій мові існують вирази, які можуть вживатися як з прямим, так і з переносним значенням (напр.: ***ouvrir la bouche, prendre une veste, baisser les bras).*** І лише контекст може ідентифікувати їхній статус як усталеної одиниці. До того ж, як зауважує J. Hudson, «сьогодні дедалі важче визначити, яке значення вважати прототипним, оскільки в сучасній мові більш уживане саме метафоричне значення» [28, с. 66].

По-третє, використання утворених на базі метафори висловів і переосмислених лексичних одиниць, якими широко послуговуються в літературних творах (зокрема в поезії), не гарантує отримання ними статусу усталених одиниць. Усім відомі рядки, наприклад, написані P. Verlaine *(Les sanglots longs des violons de l'automne / blessent mon cœur d'une longueur monotone,* «Chanson d'automne»*) або Ch. Baudelaire (Je suis un cimetière abhorré de la lune / … Je suis un vieux boudoir plein de roses fanées,* «Spleen»), містять яскраві й досить влучні образи, але жоден з цих висловів так і не перейшов до фразеологічного класу французької мови.

І по-четверте, до класу ФО не лише важко, а й неможливо, зарахувати синтагми типу *aller à l'école,* в яких локативна, буквальна інтерпретація неєдина: вислів *Luc n'est pas allé à l'école* може означати, що він не отримав освіти.

У такий спосіб семантичне перетворення, яке тісно пов'язане із семантичною непрозорістю на основі того, що обидва грають важливу роль у розумінні значення фразеологізму, виступає одним з критеріїв визначення некомпозиційності ФО, але вважати його основним, на наш погляд, недоцільно.

Нереферентність. Кожна лексична одиниця, як компонент сталого виразу, втрачає, на думку фразеологів, свою референтну властивість на користь цілісного значення [19, с. III; 30, с. 14; 32, с. XII; 8, с. 293; 11, с. 75]. Іншими словами, у фразеологічному вживанні компоненти позбавлені референтної співвіднесеності з об'єктами позамовної дійсності.

Дійсно, вживаючи, наприклад, усталені вирази ***vendre la mèche, brûler ses vaisseaux,*** ми не маємо на увазі процес продажу гніту або підпал кораблів, а вживаємо їх відповідно зі значенням «trahir le secret d'un complot», «s'engager dans une entreprise, prendre une décision en s'interdisant de revenir en arrière», тобто в переносному значенні.

Окремий випадок становлять ФО, компоненти яких не співвідносяться з референтом через його відсутність. Але, якщо такі компоненти, як *diable* ***(avoir le diable au corps, envoyer au diable, tirer le diable par la queue),*** *dieu* ***(jurer ses grands dieux, manger le bon Dieu)*** або *ange* ***(être aux anges, voir les anges, rire aux anges),*** ще можна було би віднести до гіпотетичних (віртуальних) референтів, то встановити зв'язок між суто граматичними елементами ФО типу ***l'échapper belle, la bailler belle, ne pas y aller de main morte, en dire des vertes et des pas mûres*** з їхніми референтами на даний момент (а в деяких випадках взагалі) неможливо.

Однією з причин втрати зв'язку з референтом є також вживання лексичних архаїзмів або застарілих слів у складі ФО [1; 33, с. 243–244; 11, с. 50; 8, с. 294–295; 34, с. 10; 35, с. 119; 36, с. 146]. Слова цього типу, вживаючись виключно в усталених виразах (напр.: ***avoir maille à partir, battre la chamade, chercher noise, rester coi, aller à vau-l'eau***), практично позбавлені самостійного значення, тобто немотивовані. До того ж їхнє значення, з точки зору синхронії, вивести неможливо. Але стверджувати, що вони некомпозиційні неможна, адже залучивши діахронічний аспект у їх вивчення, нам вдасться зрозуміти їх значення. Водночас цей критерій стосується лише незначної кількості одиниць з усього фразеологічного масиву, що дозволяє нам послуговуватися ним лише як допоміжним у деяких випадках.

Отже, позбавлені співвіднесеності з об'єктами позамовної дійсності, ці ФО набувають статусу некомпозиційних і вживаються виключно з переносним значенням. У такий спосіб цей критерій тісно пов'язаний з двома попередніми й не може служити визначальним семантичної цілісності ФО.

Відхилення від семантичної логіки. Однією з причин некомпозиційності усталених виразів вважають також відхилення від семантичної логіки [37, с. 33]. Отже, некомпозиційними будуть ті ФО, компоненти яких не лише вживані в переносному значенні, а й буквальна інтерпретація яких неможлива через порушення правил субкатегоризації, тобто порушень правил елементарної логіки представлення реального світу.

Так, ФО ***la montagne qui accouche d'une souris*** «les résultats décevants ou dérisoires d'un projet ambitieux», ***faire parler la poudre*** «recourir aux armes à feu, au conflit armé» неможна пояснити, виходячи зі значення кожного компонента, адже вони описують не лише суперечливу, а й абсолютно неможливу реальність – гора не може народити мишу, а порошок чи пудра не можуть заговорити.

Водночас зазначимо, що окреслену ознаку можна застосувати лише до незначної кількості ФО, оскільки переважна більшість цих мовних одиниць утворена за всіма правилами лексико-семантичної сполучуваності слів, тому вона не може виступати основною.

Лексикалізація. У мовознавстві побутує думка, що семантична усталеність є результатом лексикалізації полілексеми [38; 39]. Саме завдяки лексикалізації, під якою вони розуміють часткову або повну втрату конституентами своєї самостійності, усталена одиниця утворює семантичну цілісність, чим, власне, й відрізняється від інших типів словосполучення.

Підійшовши до розгляду цього питання з когнітивної точки зору, B. Lamiroy пояснює, що «будь-яка часто повторювана синтагма може в решті-решт функціонувати самостійно і монолітно: рутинізація зумовить втрату значення окремих слів, які складають висловлення, яке почне розглядатися як єдине семантичне ціле» [22, с. V]. Таким чином семантична усталеність властива кожній природній мові.

Конвенційність / інституціональність. Досліджуючи семантичну усталеність, лінгвісти подекуди говорять також про їхню *конвенційність*, як неможливість передбачити значення компонентів, виходячи із закріпленого за ними значення у вільному функціонуванні [11, с. 17; 9, с. 492], або *інституціональність*, як визнання конвенційного характеру ФО мовною спільнотою [40]. І чим більше усталений вираз має конвенційне значення, тим більше, за словами R. W. Langacker, він некомпозиційний [17, с. 455].

У такий спосіб аналіз запропонованих лінгвістами критеріїв визначення некомпозиційності показав, що жоден з них не може виконувати ведучу роль. Вони настільки взаємопов'язані й переплетені між собою, що лише на основі комплексного розгляду можна з'ясувати сутність цього складного мовного явища. Водночас лексико-граматичні чинники грають також важливу роль у становленні некомпозиційного значення ФО, в огляді яких полягає перспектива нашого дослідження.

Література

1. Bally Ch. Traité de stylistique française : en 2 vol. / Charles Bally. – Genève : Librairie de l'Université Georg & Cie S.A., 1951. – Vol. I. – 595 p.
2. Гладкая В.А. Проблема семантического соотношения фразеологических единиц со словом (на материале французского языка) / В.А. Гладкая // IV Междунар. конф., посвященная проблемам общественных наук, г. Москва, 26 января 2013 г. – М.: Центр гуманитарных исследований «Социум», 2013. – С. 17–20.
3. Fontenelle Th. What on earth are collocations? / Thierry Fontenelle // English today: the international review of the English language. – Cambridge, 1994. – Oct. 10:4 (40). – P. 42–48.
4. Fraser B. Idioms within a transformational grammar / Bruce Fraser [Electronic source] // Foundations of language. – 1970. – Vol. 6. – № 1. – P. 22–42. – Accessible on: http://www.academia.edu/578294
5. González Rey I. La phraséologie du français / Isabel González Rey. – Toulouse : Presses de l'Université du Mirail, 2002. – 268 p.
6. Gross G. Les expressions figées en français : noms composés et autres locutions / Gaston Gross. – P. : Ophrys, 1996. – 161 p.
7. Haßler G. Figement et défigement polylexical : l'effet des modifications dans des locutions figées / Gerda Haßler, Christiane Hümmer [Ressource électronique] // Linx : Revue des linguistes de l'université Paris X Nanterre. – 2005. – № 53: Le semi-fegement. – P. 103–119. – Accessible à : http://linx.revues.org/266.
8. Martin R. Sur les facteurs du figement lexical / R. Martin // La locution entre langue et usages [M. Martins-Baltar]. – Paris, Fontenay Saint-Cloud : ENS Editions, 1997. – P. 291-307.

9. Nunberg G. Idioms / Nunberg G., Sag I., Wasow Th. // Language. – № 70. – September, 1994. – P. 491–528.
10. Polguère A. Collocations et fonctions lexicales : pour un modèle d'apprentissage / A. Polguère // Les collocations, analyse et traitement [Grossmann F., Tutin A.]. – Amsterdam : De Werelt, 2003. – P. 117–134.
11. Svensson M.H. Critères de figement. L'identification des expressions figées en français contemporain [Ressource électronique] / M.H. Svensson. – Thèse de doctorat. – Umeå : Umeå Universitet, 2004. – 198 p. – Accessible à : http://umu.diva-portal.org
12. Hausmann F.J. Le dictionnaire de collocations // Wörterbücher – Dictionaries – Dictionnaires [F.J. Hausmann, O. Reichmann, H. Weigand, L. Zgusta]. – Berlin / New York : de Gruyter, 1989. – Vol. 1. – P. 1010–1019.
13. Lamiroy B. Les notions linguistiques de figement et de contrainte / Béatrice Lamiroy // Linguisticae Investigationes. – Paris. – 2003. – 26/1. – P. 1–14.
14. Netzlaff M. La collocation adjectif–adverbe et son traitement lexicographique : français – allemand – espagnol : thèse de doctorat / Marion Netzlaff. – Erlangen-Nürnberg, 2004. – 280 p.
15. Pecman M. L'enjeu de la classification en phraséologie / Mojca Pecman [Ressource électronique] // Actes du congrès EUROPHRAS-2004. Société européenne de phraséologie. Université de Bâle, 26-29 août, 2004. – Bartmannsweiler : Shneider Hohengehren Verlag, 2004. – P. 127-146. – Accessible à : http://www.initerm.net
16. Gibbs R.W. The poetics of Mind : Figurative Throught Language, and Understanding / R.W. Gibbs. – New York : Cambridge University Press, 1994. – 527 p.
17. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar. Vol. I: Theoretical Prerequisites / Ronald W. Langacker. – Stanford, California: Stanford University Press, 1987. – 540 p.
18. Gibbs R.W. Speakers' Assumptions abour the Lexical Flexibility of Idioms / R.W. Gibbs, W. Raymond, N.P. Nayak, J.L. Bolton, M.E. Keppel // Memory & Cognition. – 1989. – № 17 (1). – P. 58–68.
19. Dubreil E. Collocations : définitions et problématiques / Estelle Dubreil [Ressource électronique] // Texto! – janvier 2008. – Vol. XII. – №1. – Disponible sur : http://www.revue-texto.net/
20. François J. Dispute théologique, discussion oiseuse et conversation téléphonique : les collocations adjectivo-nominales au cœur du débat / J. François, J.-L. Manguin // Langue française. – 2006. – № 150. – P. 50–65.
21. Herbst Th. What are collocations – sandy beacher or false teeth? / Thomas Herbst // English Studies. – 1996. - № 77 (4). – P. 379–393.
22. Lamiroy B. Les expressions figées : à la recherche d'une définition / Béatrice Lamiroy [Ressource électronique]. – 2008. – Disponible sur : http://www.ling.arts.kuleuven.be/
23. Grossmann F. Quelques pistes pour le traitement des collocations / F. Grossmann, A. Tutin // Travaux et recherches en linguistique appliquée : Les collocations : analyse et traitement. – Amsterdam : de Werelt, 2003. – P. 5–21.
24. Городецкая И.Е. Фразеологизмы-соматизмы в русском и французском языках: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.02.20. – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Ирина Евгеньевна Городецкая. – Пятигорск, 2007. – 20 с. – Режим доступа: www.dissertcat.com/
25. Ларин Б.А. Очерки по фразеологии (О систематизации и методах исследования фразеологических материалов) // История русского языка и общее языкознание. – М.: Просвещение, 1977. – С. 125–149.
26. Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка / А.Г. Назарян. – М.: Высш. шк., 1987. – 288 с.
27. Чернышева И.И. Принципы систематизации фразеологического материала современного немецкого языка // Язык и стиль. – М., 1965. – С. 150–163.
28. Hudson J. Perspectives on fixedness: applied and theoretical / Jean Hudson [Electronic source] // Lund Studies in English 94. – Lund: Lund University Press, 1998. – P. 177 p. – Disponible sur : www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24732
29. Гаврин С.Г. Фразеология современного русского языка (В аспекте теории отражения) / С.Г. Гаврин. – Пермь: Пермс. гос. пед. ин-т, 1974. – 269 с.
30. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. – М.: Высш. шк., 1996. – 381 с.
31. Guiraud P. Les locutions françaises / Pierre Guiraud. – Paris : Presses universitaires de France, 1962. – 125 p.
32. Tutin A. Collocations régulières et irrégulières. Esquisse de typologie du phénomène collocatif / A. Tutin, F. Grossmann // Revue française de Linguistique appliquée. – Vol. 7/1 : Lexique : recherches actuelles. – 2002. – P. 7–25.
33. Gülich E. Le rôle du «préfabriqué» dans les processus de production discursive / Elisabeth Gülich, Ulrich Kraff [Ressource électronique] // La locution entre langue et usages [M. Martins-Baltar]. – Paris, Fontenay Saint-Cloud : ENS Editions, 1997. – P. 241–276. – Disponible sur : http://books.google.com.ua
34. Shapira Ch. Les stéréotypes en français : proverbes et autres formules / Ch. Shapira. – Editions Ophrys, 1999. – 172 p.
35. Misri G. Le figement linguistique en français contemporain / Georges Misri ; thèse de doctorat. – P. : Université René Descartes, 1987. – 204 p.
36. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В.В. Виноградов [Электронный ресурс] // Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С. 140–161. – Режим доступа: http://www.philology.ru/linguistics2/vinogradov-77d.htm
37. Wray A. Formulaic Language and the Lexicon / Alison Wray. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 332 p.
38. Greciano G. Signification et dénotation en allemand. La sémantique des expressions idiomatiques / G. Greciano. – Paris : Klincksieck, 1983. – 469 p.
39. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / T. Schippan. – Tübingen: Niemeter, 1992. – 307 s.
40. Moon R. Fixed expressions and idioms in English : a corpus-based approach / Rosamund Moon. – Oxford: Clarendon Press, 1998. – 313 p.

Гладкая В. А. Основные семантические факторы некомпозициональности ФЕ французского языка

Аннотация. В статье детально проанализированы основные семантические факторы (семантическая непрозрачность, семантическое переосмысление, нереферентность, отклонение от семантической логики, лексикализация, конвенциональность), которые играют важную роль в формировании некомпозициональности французских ФЕ.

Ключевые слова: фразеологическая единица, некомпозициональность, семантическая непрозрачность, нереферентность, семантическое переосмысление, конвенциональность, лексикализация.

Gladka V. Semantic Key Factors of Non-Compositionality of French Phraseological Units

Summary. The article analyzes in detail the main semantic factors (semantic opacity, semantic reinterpretation, non-reference, semantic deviation from semantic logic, lexicalization, conventionality), which play an important role in formation of the non-compositionality of the French phraseological units.

Key words: phraseological unit, non-compositionality, semantic opacity, non-reference, semantic reinterpretation, conventionality, lexicalization.

УДК 811.11'42

Гузак А. М.,
аспірант
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

БІБЛІЯ ЯК ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ)

Анотація. У статті розглянуто сутність прецедентного феномену в політичному дискурсі та його роль у формуванні позитивного іміджу сучасного політичного лідера. Робота виконана на матеріалі 58 оригінальних політичних промов американських президентів. Матеріал дослідження охоплює період від повоєнного часу і до сьогодення. У результаті проведеного аналізу робиться висновок, що найбільш поширеним прецедентним феноменом в президентській ораторській промові є Біблія, яка посилює прагматичну ефективність виступу, і, як наслідок, сприяє створенню позитивного іміджу сучасного політичного лідера.

Ключові слова: політичний дискурс, президентська промова, політичний імідж, прецедентний феномен, прецедентний текст, комунікативні стратегії і тактики.

Представлена стаття присвячена дослідженню мовних чинників президентської промови та їх позамовної ролі у створенні позитивного іміджу публічної людини. Питання іміджу президента є надзвичайно важливе в наш час, адже це вагома складова його політичного успіху. Звідси, дослідження тексту президентської промови набуває особливої актуальності оскільки дозволяє прогнозувати, як політичний лідер буде сприйматися громадськістю та визначати його місце в національній свідомості.

Отже, цілком слушно припустити, що певним чином побудований виступ допомагає політику переконати аудиторію у правдивості та непохитності його слів, заручитися підтримкою населення, і, як результат, сформувати політичний імідж, який викликатиме позитивні асоціації та створить атмосферу довіри до його особистості. **Об'єкт дослідження** – вербальний аспект створення політичного іміджу. **Суб'єкт** – особливості вживання Біблії як прецедентного тексту у формально-комунікативній організації промов американских президентів для створення певного політичного іміджу.

Тексти знакових президентських промов зберігаються в свідомості громадян і входять в концептосферу американської культурно-мовної спільноти. Як правило вийняткова роль промови визначається постаттю, яка її виголошує. Важливою складовою успіху політика-оратора, що забезпечує здійснення безпосереднього мовленнєвого впливу на формування громадської думки, є високий рівень мовної культури, одним із показників якого є використання прецедентних феноменів. Як свідчить аналіз фактичного матеріалу дослідження, найбільш поширеним прецедентним феноменом, до якого звертаються політичні діячі, є Біблія – основна книга християнства, яка впродовж віків займає найважливіше місце в культурному розвитку людства.

Явище прецедентності – об'єкт уваги як закордонних, так і вітчизняних вчених-лінгвістів: Д. Багаєв, М. Бахтін, Д. Гудков, В. Дем'янков, Ф. Джонсон-Лейрд, А. Залевська, В. Карасик, Ю. Караулов, У. Кінч, В. Костомаров, В. Красних, О. Кубрякова, Дж. Крістєва, Ю. Лотман, Є. Попова, Т. Фесенко, Ж. Фоконьє та ін. **Метою** даної статті є дослідження особливостей вживання Біблії як основного прецедентного феномену, характерного для президентської ораторської промови, та визначення її ролі у створенні позитивного іміджу сучасного політичного лідера. Поставлена мета окреслює коло конкретих завдань роботи: визначення понять «президентська промова», «прецедентний феномен», «прецедентний текст», «політичний імідж» та виявлення їх основних характерних ознак; з'ясування типів прецедентних феноменів, які найчастіше використовуються в президентській ораторській промові; дослідження впливу прецедентних феноменів на створення позитивного іміджу політичного лідера.

Відомо, що президентська промова готується заздалегідь. Це дає можливість свідомого вибору вербальних засобів, які найбільш ефективно забезпечують бажаний вплив на аудиторію. Робочою гіпотезою нашого дослідження є припущення, що саме звернення до Бога, релігійні ремінісценції та алюзії на Святе Письмо у політичній промові слугують вербальним механізмом створення позитивного іміджу сучасного політичного лідера.

Матеріалом дослідження є 58 політичних промов американських президентів від повоєнного періоду і до сьогодення.

Поняття президентської промови не має достатньо повної наукової рефлексії в лінгвістичній літературі. На даний момент воно часто виступає як синонім до інших понять, наприклад «президентський дискурс», «президентська риторика» тощо і потребує уточнення. У даному дослідженні президентська промова розглядається як різновид інституційного політичного дискурсу, що представляє собою офіційний усний публічний виступ глави держави (президента), з позитивними чи негативними оцінками, обгрунтуваннями, конкретними фактами і накресленням перспектив політичного розвитку країни. Такий виступ характеризується емоційністю, чіткістю постановки проблем, насиченістю, конкретністю, дієвістю, а також стислими часовими межами, і, як слушно зазначає І. Б. Морозова, об'єднує дві функції:

функцію повідомлення інформації і функцію впливу [1, 64]. Кінцевим призначенням промови є вплив на свідомість аудиторії, на її вибір, життєві позиції, думки, переконання.

Роль президента у політичному процесі розглядається як центральна, тому велика увага приділяється його особистісним якостям. Вирішальним фактором при обрані того чи іншого кандидата на найвищу посаду в країні належить іміджу політичного лідера. «Політичний імідж – це своєрідне уявлення населення про ідеальне втілення тієї чи іншої соціальної ролі» [2, 14]. Імідж складається з зовнішнього образу (одягу і речей, міміки, жестів) та внутрішнього образу, який неможливо побачити, але який відчувається і дуже впливає на сприйняття людини оточуючими (вміння правильно будувати спілкування, позитивні якості особистості, вміння розуміти людей і вміння справляти враження). Таким чином, політичний імідж – це результат довгої спільної праці іміджмейкерів, психологів, соціологів, спічрайтерів тощо. Слід зазначити, що імідж оратора є прагматичним, тобто формується для конкретної мети. Його прагматичність визначається прагненням відповідати очікуванням населення, їх цінностям і стереотипам.

До питань іміджелогії зверталось чимало мовознавців: В. Бебик, Д. Видрін, С. Голдмен, Т. Грінберг, А. Гуцал, К. Єгорова-Гантман, В. Ільїн, Е. Кемпбелл, В. Королько, П. Лазарсфелд, Дж. Наполітан, Г. Почепцов, М. Різ, М. Сміт, М. Томенко, О. Феофанов, А. Цуладзе, В. Шепель та інші. Віддаючи належне їх науковим здобуткам, зауважимо, що проблема використання особливих вербальних механізмів для формування позитивного іміджу політичного лідера, залишається не достатньо розробленою.

Своєрідним індикатором іміджу у мовленні політиків є використання прецедентних феноменів. На думку О. А. Ворожцової, прецедентні феномени – це транслятори культурно значущої інформації, які виражають систему оцінок та орієнтацій національної лінгвокультурної спільноти. [3, 8]. О. О. Селіванова у термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» розглядає прецедентні феномени як компоненти знань, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти. [4, 492]. Характерною рисою прецедентних феноменів є актуальність в когнітивному (пізнавальному й емоційному) плані: за ними завжди стоїть певне уявлення, загальне і обов'язкове для всіх носіїв того чи іншого національно-культурного менталітету. Апеляція до прецедентного феномену постійно поновлюється в мовленні представників того чи іншого етносу.

Отже, слушно зазначити, що прецедентні феномени створюють певну систему цінностей, регулюють соціальну поведінку представників окремої національної лінгвокультурної спільноти, а саме засуджують або схвалюють її. Апелюючи до тих чи інших цінностей, політик виділяє ціннісні домінанти, що утворюють когнітивний тезаурус його цільової аудиторії. Така апеляція викликає емпатію, тим самим сприяє зменшенню дистанції між політиком і аудиторією.

Основним типом серед вербальних прецедентних феноменів виступає прецедентний текст Біблії. Цей термін був вперше запропонований вченим-лінгвістом Ю. М. Карауловим, який позначив ним текст, основними ознаками якого є особлива значущість як для окремих особистостей, так і для значної кількості осіб. [5, 106]. На думку В. В. Красних, прецедентний текст – це вербальний прецедентний феномен, що зберігається в когнітивній базі у вигляді інваріанта сприйняття. Знання інваріанта сприйняття прецедентного тексту – необхідне та обов'язкове для всіх представників певної спільноти. Перш ніж набути статусу прецедентного, текст проходить через певний алгоритм сприйняття, що передбачає поділ характеристик тексту на значущі/незначущі та фіксування перших при ігноруванні других [6, 68].

У нашому розумінні прецедентний текст – це відомий твір, актуалізований в інших текстах, звернення до якого скероване лінгвокогнітивними механізмами інтертекстуальності. Прецедентними текстами в політичному дискурсі можуть слугувати політичні документи: конституції, закони. Крім того, це можуть бути висловлювання окремих авторитетних політичних діячів або відомі цитати. Зауважимо, що особливістю прецедентних текстів є те, що вони рідко вводяться в мовлення повністю, частіше – фрагментами, натяками.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить про те, що публічний виступ в США побудований на особливостях жанру релігійної проповіді. Оскільки, проповідь – це публічна промова, що сповіщає, розтлумачує віровчення, спонукає до певних почуттів і поведінки, то стає очевидним той факт, що усі вище названі функції проповіді збігаються з головними функціями політичної промови. Слід зазначити, що промова політичного лідера характеризується використанням лексики, яка визначає традиційні ідейні цінності та національні ментальні особливості американського суспільства. У своєму виступі політик-оратор звертається до джерела, яке пропагує найвищі моральні цінності – Біблії.

Як основа християнської культури, Біблія є вічним невичерпним джерелом ідей, образів та мотивів в політичному дискурсі. Цитати з Біблії глибоко увійшли в народну ментальність. Особливе значення Святе Письмо має для американської нації. Усі новообрані президенти приносять присягу, кладучи руку на Біблію та виголошуючи звернення до Бога, і, таким чином, вселяють своєму народу надію на краще майбутнє та віру в успіх своєї діяльності як державного лідера. Саме Біблія для американців виступає гарантією віри та надії.

Встановлено, що у своїх промовах американські президенти використовують релігійні мотиви з метою створення почуття єдності у представників різних націй та віросповідань, що живуть у США. Релігійний плюралізм, характерний для США, є наслідком історичного розвитку країни, населення якої постійно поповнювалося за рахунок емігрантів з Європи, Азії, Африки, які, природно, сповідували різні релігії. Так Барак Обама, виступаючи в актовому залі Каїрського університету зі зверненням до ісламського світу, зізнається, що він християнин, його батько – африканець із Кенії, який сповідував іслам. Своє дитинство нинішній президент наймогутнішої країни світу провів у Індонезії, де кожного дня чув заклики до молитви*: I'm a Christian, but my father came from a Kenyan family that includes generations of Muslims. As a boy, I spent several years in Indonesia and heard the call of the azaan at the break of dawn and at the fall of dusk* [7].

Президент Обама у своїй промові посилався на святе письмо трьох великих релігій. Він цитував Біблію, Талмуд і Коран як доказ того, що усі три книги містять заклик до миру і сам закликав до кращого взаєморозуміння між Сполученими Штатами та мусульманами: *The Holy Koran tells us: «O mankind! We have created you male and a female, and we have made you into nations and tribes so that you may know one another». The Talmud tells us: «The whole of the Torah is for the purpose of promoting peace». The Holy Bible tells us: «Blessed are the peacemakers, for they shall be called sons of God». The people of the world can live together in peace. We know that is God's vision, now that must be our work here on Earth* [7].

Також, Б. Обама наголошує, що усім американцям властиве спільне прагнення жити в мирі та безпеці, отримати освіту і працювати гідно, любити свою сім'ю, свою громаду і свого Бога. Ці речі розділяє кожен, адже це надія всього людства: *... all of us share common aspirations to live in peace and security, to get an education and to work with dignity, to love our families, our communities, and our God. These things we share. This is the hope of all humanity* [7].

Політики цитують Святе Письмо з метою донести до своїх громадян те, що вони, вихідці з різних країн, становлять єдину державу, збудовану на засадах рівності та демократії. Всевишній, до якого президенти неодноразово апелюють у своїх промовах, стає тим символом, який надає сили та єдності американцям проти жорстокого ворога – тероризму. Наприклад, під час розгортання громадянської війни в Сомалі президент Дж. Буш-старший у своєму зверненні до представників сімей американських військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, наголосив, що розуміє, як їм важко відправляти своїх рідних на війну. Проте, усі знають – це їхній службовий обов'язок, важлива місія. Кожен моряк, солдат, пілот, морський піхотинець, виконує справу Божу, тому не зазнає поразки: *I understand it is difficult to see your loved ones go, to send them off knowing they will not be home for the holidays, but the humanitarian mission they undertake is in the finest traditions of service. So, to every sailor, soldier, airman, and marine who is involved in this mission, let me say, you're doing God's work. We will not fail* [7].

США спроможні перемогти ворога, не вдаючись до зброї. Так було у роки перебування при владі президента Д. Ейзенхауера, який проявив себе одночасно, і прекрасним стратегом, і відмінним державним діячем. Яскравим доказом цього є покращення відносин між США, Радянським Союзом та Китаєм у 50-ті роки. У своїй промові, яка отримала назву «Шанс для миру», американський президент підкреслює, що сильне бажання миру присутнє в серцях кожного американця, росіянина та китайця. Вони мають непохитну віру, що Бог створив людей, щоб насолоджуватися плодами землі і власної праці, а не руйнувати їх: *They conform to our firm faith that God created men to enjoy, not destroy, the fruits of the earth and of their own toil* [7].

Президенти США звертаються до Бога, щоб вселити в своїх громадян переконання, що їхнє прагнення брати участь у політичному житті суспільства є щирим і, як наслідок, вони будуть виконувати свої обов'язки належним чином – старанно, відповідально, сумлінно. Розглянемо наступний приклад: *We who are entrusted by the people with the great decisions that fashion their future can escape neither responsibilities nor our consciences. By what we do now, the world will know our courage, our constancy, and our compassion. Let us be proud of what we have done and confident of what we can do. And may God ever guide us to do what is right* [7]. – Президент Дж. Форд зазначає, що населення покладає на владу прийняття важливих рішень, які визначатимуть майбутнє країни. Ніхто не уникне відповідальності та докорів сумління. Дії політиків-урядовців демонструватимуть їхню мужність, стабільність, співчуття. Президент закликає пишатися своїми уже зробленими справами та мати впевненість у виконанні наступних, просить Господа направляти їх робити те, що є правильним.

Звертаючись до Бога, президенти просять благословення для країни і для керівництва, влади: *And may that Being continue His blessing upon this nation and its Government and give it all possible success and duration consistent with the end of His providence* [7]. Президенти виражають надію на Його допомогу та підтримку: *May He protect each and every of us* [7]. Для позначення допомоги та волі Всевишнього використовуються такі вирази: *with God's help, by the will of God* [7].

У своїх промовах американські президенти наголошують, що Бог має бути присутнім в житті кожної людини. Так Рональд Рейган розповідає, що віра в Бога допомогла 12-ти річному хлопчику здолати усі особисті негаразди і стати відомим піаністом та співаком: *We see the dream glow in the towering talent of a 12-year-old, Tyrone Ford. A child prodigy of gospel music, he has surmounted personal adversity to become an accomplished pianist and singer. With God as your composer, Tyrone, your music will be the music of angels* [7].

Під час аналізу промов американських президентів була відмічена велика кількість слів, що використовувались для позначення Всевишнього: *Almighty God, Supreme Being, Devine Providence, the Giver of Good, the Lord, Power, Patron of Order, the Protector, Fountain of Justice, Parent of Human Race*. Частота їх вживання наведена у таблиці 1:

Наведені у таблиці 1 результати аналізу свідчать про те, що найбільш вживаним є Almighty God (40.30%), Supreme Being (23.13%) – *Всемогутній Бог* (переклад мій). Найбільша частота вживання саме цього виразу в промовах американських президентів є не випадковою – очевидна щира віра політиків-ораторів у всемогутність Бога. Зауважимо, що далі за частотністю йде Power (13.06%) – *влада* (переклад мій). Таким чином президент підкреслює, що його влада – це Влада, що надає йому Бог, який є заступником (Protector) американської нації.

Саме молитву Дж. Буш-старший оголошує своїм першим вчинком на посаді президента і закликає аудиторію схилити голови у спільній молитві: *And my first act as President is a prayer. I ask you to bow your heads* [7]. В інавгураційних зверненнях президенти завжди звертають увагу на перспективи майбутнього розвитку, у зв'язку з цим в словах молитви присутня надія на те, що життя покращиться, Господь покаже їм правильний

Таблиця 1

Питома вага відносного вживання іменників, які використовуються для позначення Господа у промовах американських президентів від повоєнного періоду і до сьогодення

Іменники	Американський політичний дискурс	
	кількість	процентне співвідношення (%)
Almighty God	108	40.30
Supreme Being	62	23.13
Power	35	13.06
Protector	21	7.83
Jesus	18	6.72
Patron of Order	9	3.36
Parent of Human Race	7	2.61
Lord	5	1.87
Divine Providence	3	1.12
Разом	268	100

шлях, який сприятиме виконанню Його волі – миру на землі.

Розглянемо наступний приклад, який є яскравою ілюстрацією ремінісценції – невиразного спогаду, відгомону певної події або враження, заснованих на апеляції до Біблії. Так, в інавгураційному зверненні Дж. Буша використовується прийом ремінісценцій або непрямого цитування: *Sometimes in life we are called to do great things. But as a saint of our time has said, every day we are called to do small things with great love* [7]. В наведеному прикладі яскраво прослідковується посилання до Біблії: *Let all what you do be done with love,* тобто оратор нагадує аудиторії, що важливо завжди все робити з любов'ю.

Досить часто використовуються алюзії на Святе Письмо, тобто натяк на загальновідомий біблійний мотив у розрахунку на обізнаність і кмітливість аудиторії, яка має розтлумачити цей натяк. Наприклад: *From this joyful mountaintop of celebration we hear a call to service in the valley. We have heard the trumpets. We have changed the guard. And now, each in our own way and with God's help, we must answer the call* [7]. – На цій вершині радісного святкування ми чуємо заклик до служіння внизу. Ми почули сурми. Ми змінили охоронця. І тепер кожен по-своєму з Божою поміччю має відповісти на цей заклик. Наведений приклад з інавгураційної промови Б. Клінтона перегукується з алюзією з промови Дж. Кеннеді: *Now the trumpet summons us again – not as a call to bear arms, though arms we need – not as a call to battle, though embattled we are – but a call to bear the burden of a long twilight struggle, year in and year out, «rejoicing in hope, patient in tribulation» – a struggle against the common enemies of man: tyranny, poverty, disease, and war itself* [7]. – Тепер сурма кличе нас знову – не як заклик до носіння зброї, хоча зброя нам потрібна – не як заклик до битви, хоча ми у бойовій готовності – але як заклик нести тягар довгої сутінкової боротьби, рік за роком, «радіючи в надії, утиски терплячи» – це боротьба проти спільних ворогів людини: тиранії, бідності, хвороби і самої війни. Звуки сурми для військових – це заклик до зброї, нападу. В біблійних оповіданнях і описах – Ісус і ангели Одкровення (Новий Завіт остання книга) використовували звук сурми, щоб привернути увагу усіх на те, що буде відбуватися. Кінцівка промови Дж. Буша дуже схожа: *Some see leadership as high drama, and the sounds of trumpets calling* [7]. – Хтось сприймає керівництво як високу драму під призивні звуки сурм. В усіх наведених прикладах сурми закликають до нових подвигів, нових справ, тобто використовується стратегія поєднання теперішнього з майбутнім.

Таким чином, в результаті дослідження встановлено, що використовуючи звернення до Бога та біблійні ремінісценції, президенти тим самим апелюють до загальнолюдських цінностей та ідеалів, що стверджуються в Біблії як прецедентному тексті. Президенти алюзивно стверджують, що вони виконують вищу волю, їхня влада надана їм від Бога, а самі вони прагнуть служити Його волі і волі свого народу. Отже, Біблія для політиків-ораторів – це своєрідна сполучна ланка між політиком та аудиторією, яка забезпечує формування позитивного ставлення до тієї чи іншої політичної фігури. Релігійність політичного лідера сприяє зміцненню довіри населення до органів державної влади, а отже і створенню його позитивного іміджу.

Перспективою наших подальших досліджень є виявлення новітніх методів формування іміджу політиків, аналіз типології іміджу. Визначення особливостей формування позитивного політичного іміджу політичного лідера є першочерговим для глибшого розуміння як нових процесів, які відбуваються в сучасному світі, так і тих факторів, що впливають на ефективність публічної діяльності сучасних політиків.

Література

1. Морозова І.Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії : Монографія / І.Б. Морозова. – Одеса : Друкарський дім, 2009. – 384 с.
2. Корнієнко В.О., Денисюк С.Г. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: Монографія / В.О. Корнієнко, С.Г. Денисюк. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 144 с.
3. Ворожцова О.А. Лингвистическое исследование прецедентных феноменов в дискурсе российских и американских президентских выборов 2004 года: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук 10.02.20, «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / О.А. Ворожцова; Ур. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2007. – 23 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Караулов Ю.Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности / Ю.Н. Караулов // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы: доклады. – Москва: Русский язык, 1986. – С. 105-126.
6. Красных В.В. Этнопсихолингвистика и лингвокультороло гия / В.В. Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 282 с.
7. Presidential Speech Archive [електронний ресурс] – Режим доступу: http://millercenter.org/president/speeches.

Гузак А. Н. Библия как прецедентный феномен и ее роль в формировании положительного имиджа современного политического лидера (на материале речей американских президентов)

Аннотация. В статье рассмотрена сущность прецедентного феномена в политическом дискурсе и его роль в формировании положительного имиджа современного политического лидера. Работа выполнена на материале 58 оригинальных политических речей американских президентов. Материал исследования охватывает период от послевоенного времени и до наших дней. В результате проведенного анализа делается вывод, что наиболее распространенным прецедентным феноменом в президентской ораторской речи является Библия, которая усиливает прагматическую эффективность выступления, и, как следствие, способствует созданию положительного имиджа современного политического лидера.

Ключевые слова: политический дискурс, президентская речь, политический имидж, прецедентный феномен, прецедентный текст, коммуникативные стратегии и тактики.

Guzak A. Bible as a precedent phenomenon and its role in the positive image creation of the modern political leader (based on the speeches of American presidents)

Summary. The article looks at the essence of precedent phenomenon in political discourse and its role in the political leader's positive image creation. The work is based on 58 original political speeches of American Presidents. The actual material dates from the post-war period to nowadays. The investigation results in the conclusion that the most common precedent phenomenon in presidential oratorical speech is the Bible, which enhances the effectiveness of pragmatic performance and, consequently, contributes to a positive image of modern political leader.

Key words: political discourse, presidential speech, political image, precedent phenomenon, precedent text, communicative strategies and tactics.

УДК 681.3:801.3:801.8:802.0:81'42

Данилюк С. С.,
доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри практики англійської мови
Навчально-наукового інституту іноземних мов
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено встановленню й опису структури процесу спілкування в інтернет-комунікації. Проаналізовано декілька комунікативних моделей. Здійснено порівняння комунікативного акту в Інтернеті з традиційним мовленнєвим актом. Виокремлено специфічні риси комунікативного процесу в мережі Інтернет.

Ключові слова: інтернет-комунікація, комунікативна модель, комунікативний акт, віртуальна комунікація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. За останні роки мережа Інтернет перетворилася з виключно інформаційного середовища на комунікативно-інформаційне, надавши тим самим практично необмежені можливості для міжособистісної, міжкультурної комунікації. Процес спілкування в Інтернеті має низку особливостей, відмінних від рис комунікації, неопосередкованої комп'ютером. Це спричинило формування деяких специфічних принципів її організації, а також обумовило поширення в цій комунікативній сфері унікальних за своєю природою та функціонуванням жанрових форм.

Зазначимо, що тексти, за допомогою яких здійснюється інтернет-комунікація, досліджені не повною мірою. Це пояснюється відносно нещодавньою появою не лише електронних текстів, а й гіпертекстової моделі їх створення. Проте, в останні роки дедалі частіше з'являються праці, присвячені дослідженню електронних текстів як способу збирання, аналізу й передавання інформації у сучасних засобах масової комунікації, особливо у Всесвітній мережі Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У процесі аналізу електронних текстів дослідники звертають особливу увагу на гіпертекстову модель їх створення (О.Дєдова [3], А. Діллон [12], Ю. Хартунг [8]), розкривають особливості навігації у гіпертексті (С. Гаггі [13], Т. ван дер Джіст [14]), не залишають поза увагою графічні засоби гіпертексту (Д. Майелл [15], О. Юрчак [10]) та функціонування електронних текстів (І. Рогозіна [7], С. Данилюк [2]). Наразі дедалі частіше виникає потреба проаналізувати структуру процесу спілкування в мережі Інтернет, що і буде зроблено в цій статті.

Формулювання мети статті. За мету в цій статті поставлено завдання встановити й описати структуру процесу спілкування в інтернет-комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Постійно зростаюча роль комп'ютерної комунікації і трансформування інтернет-простору в комунікативно-інформаційне середовище створює практично необмежені можливості для міжособистісного, міжкультурного спілкування, а також відкриває при цьому деякі додаткові виміри людського спілкування. Адекватно зрозуміти своєрідність процесу комунікації в Інтернеті можна, зіставивши теорії загальної комунікації з теорією та практикою мовленнєвої комунікації як основним її різновидом. Наразі відомо декілька комунікативних моделей, серед яких, на наш погляд, на основну увагу, з проекцією на інтернет-комунікацію, заслуговують модель комунікації Шеннона-Уівера, модель М. де Флера й модель Р. О. Якобсона. Модель Шеннона-Уівера [4, с. 45] становить інтерес, насамперед, тому що вона є «технізованою» та створює можливості для аналізу широкого діапазону комунікативних дій. Вона акцентує увагу на каналах передавання інформації та їх кількості, що є особливо актуальним в умовах комп'ютерно-опосередкованої комунікації.

У моделі комунікації М. де Флера [5, с. 497] враховано додаткову, значиму характеристику комунікації – наявність зворотного зв'язку. Отже, структура найпростішої комунікації, охарактеризована наразі в багатьох науках, включає, як мінімум, двох учасників-комунікантів, які наділені свідомістю й володіють нормами певної семіотичної системи, наприклад, мови; ситуацію (або ситуації), яку вони прагнуть осмислити та зрозуміти; тексти, що виражають зміст ситуації мовою або елементами цієї семіотичної системи; мотиви й мету, котрі роблять тексти спрямованими, тобто те, що спонукає суб'єктів звертатись один до одного; процес матеріального передавання текстів.

Моделі мовленнєвої комунікації ґрунтуються на наведених комунікативних моделях, однак, насамперед, вони орієнтовані на процес передавання інформації від адресанта до адресата з переважним використанням засобів мовного коду. Наприклад, у моделі мовленнєвої комунікації Р. О. Якобсона, котра має назву функціональної, виокремлюються шість компонентів [11]: адресант передає адресатові через канал зв'язку повідомлення у вигляді коду, що містить контекст. Адресант надсилає повідомлення адресатові. Умовами, необхідними для адекватного сприйняття повідомлення, є наявність: контексту, про котрий йдеться і який має або бути вербальним, або припускати вербалізацію; коду, котрий має бути повністю або хоча б частково спільним для адресанта й адресата; контакту – фізичного каналу та психологічного зв'язку між адресантом й адресатом. Усі ці необхідні елементи мовленнєвої комунікації, за Р. О. Якобсоном, уможливлюють установлення й підтримання комунікації і можуть бути представлені у вигляді відповідної схеми [11] (див. рис. 1.1).

Запропонована модель є доволі продуктивною для дослідження основних функцій мови, що вможливлює застосування її і для аналізу комунікативних процесів у просторі Інтернету, хоча й із деякими змінами. Якщо, за традиційною моделлю Р. О. Якобсона, автором повідомлення є лише адресант, й адресат не може впливати на процес створення й повідомлення, то, розглядаючи інтернет-комунікацію, ми бачимо, що адресат є частково творцем, адже саме він визначає послідовність сприймання інформації, впливаючи тим самим на зміст повідомлення. Хоча й існує певне фактичне повідомлення в системі, є стільки варіантів поєднання його структурних частин, що кожна нова комбінація стає окремим комунікативним актом, створеним саме адресатом. Та все-таки, незважаючи на всю свободу вибору, надану адресатові, роль адресанта не слід залишати поза увагою, адже він, добираючи матеріал, розташовуючи його блоками та створюючи систему зв'язків між ними, може досягати своїх стратегічних цілей і спрямовувати користувача в необхідному напрямку.

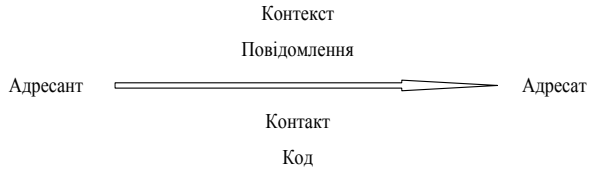

Рис. 1.1. Модель комунікації (за Р. О. Якобсоном)

Ще однією особливістю комунікативного акту в Інтернеті, порівняно із традиційним мовленнєвим актом, є те, що, потрапляючи в мережу, тобто на екран комп'ютера, повідомлення змінює свою форму, адже воно може бути представлене в мультимедійному форматі, поєднуючи в одне ціле текст, графіку, аудіо- й відеозаписи. Інтернет-комунікація не дублює традиційні форми комунікації, а доповнює усний і писемний способи комунікації та є, певною мірою, їх альтернативою.

Віртуальна комунікація опосередкована комп'ютером, тобто здійснюється лише через комп'ютерний канал зв'язку, котрий забезпечує можливість передавання повідомлення за принципом як «від одного – одному», так і «від одного – багатьом». У спілкуванні може брати участь велика кількість людей, незалежно від того, де вони знаходяться фізично. Орієнтири часу та простору як складники комунікативної ситуації утрачають свою традиційну співвіднесеність, адже співрозмовник може долучитися до розмови в будь-який момент; підтримати вже обговорювану тему або надати свою; говорити з усіма або обрати єдиного співрозмовника; з'явитися один раз, чи стати постійним членом певного співтовариства співрозмовників. Тож, завдяки комп'ютерному каналу зв'язку, категорії часу та простору стають одиницями умовного, ірреального характеру.

Спілкування в мережі Інтернет змінює ставлення комунікантів до таких важливих для мовленнєвої комунікації категорій, як час і простір. На відміну від традиційної комунікативної взаємодії, процес спілкування в Інтернеті проходить у двох часових режимах: у режимі негайної реакції на репліку (чат) й у режимі, де реакція на висловлення з'являється через певний час (гостьова книга, форум тощо). У першому випадку комунікація є максимально наближеною до процесу безпосереднього спілкування декількох співрозмовників, що визначає наявність у ній характерних для такого типу комунікації різноманітних рис розмовного стилю, другий тип спілкування передбачає, що відповіді на висловлювання й репліки надходять через деякий час і є публічними, відкритими для сприйняття й доступними для прочитання й коментування іншими учасниками комунікації. Заслуговує на увагу той факт, що, при очевидній просторовій свободі (реальне географічне місце розташування комунікантів не є визначальним у процесі комунікації), спілкування в Інтернеті все-таки має певні просторові характеристики. Воно є умовно обмеженим сторінкою, наприклад, гостьової книги, котра, насправді, не має чітко виражених просторових обмежень на сайті.

Для комунікації за типом чату, котра найбільше наближена до безпосереднього діалогічного спілкування, на сайтах відведені так звані кімнати *(«chat rooms»)* – особливий простір сайту, де спілкування відбувається в режимі реального часу, а, отже, здобуває й просторову характеристику, що формує відчуття реальності того, що відбувається, й надає діалогу (полілогу) в Інтернеті риси безпосереднього спілкування. Низка вже закріплених виразів сталого характеру зі словом «чат» підтверджує формування в учасників інтернет-комунікації таких просторових уявлень і відчуттів, які корелюють із реальною мовленнєвою комунікацією: *зайти в чат* (порівн.: зайти в кімнату), *сидіти в чаті* (порівн.: сидіти в кімнаті), *спілкуватися в чаті* (порівн.: спілкуватися в кімнаті) тощо [4, с. 29].

Ще однією специфічною рисою комунікативного середовища Інтернету є можливість забезпечувати анонімність, абсолютне невикриття або неповне викриття учасником самого себе. Учасник розмови може (а найчастіше й робить це навмисно) не називати свого імені, віку, соціального стану. В абсолютній більшості випадків, спілкування відбувається між людьми, які діють під вигаданими іменами – псевдонімами або ніками (від англ. *nickname* – прізвисько), так званими мережними іменами, наприклад, *Kopites, Sergun, YNWA, Pretty Scouser, Marlesha, DENVER*. Вивчення своєрідності мережних імен – це також один із аспектів розуміння інтернет-культури, котрий іще очікує свого дослідника: адже псевдонім, обраний або свідомо, або на рівні підсвідомості, у кожному випадку несе певну інформацію про свого носія – важливо лише знайти ключ до її розшифрування.

Адресант може не викривати себе реального й завдяки цьому досягається найбільша його безпека, стимулюється довіра й відкритість. Внутрішня свобода, котру дає вигадане ім'я, невидима зовнішність і нікому невідома особиста історія дозволяють створити цілий новий світ, в якому суб'єкт не турбується про правила й умовності реального світу, не боїться бути впізнаним і засудженим. Адресант в Інтернеті є одним із величезної кількості таких самих користувачів, нічим не відрізняється від усіх інших; у нього немає особливих знаків відмінності, зовнішніх сигналів, голосу, погляду. В результаті у віртуальному світі людина може відчути себе кимось іншим, тим, ким, можливо, хотіла б бути й не змогла в реальному житті. Саме це й приваблює людей до спілкування в мережі.

В умовах інтернет-комунікації складно точно зорієнтуватися в комунікативному акті, обрати початкову стратегію, змоделювати власне комунікативну ситуацію. На початковому етапі адресант, звертаючись до адресата, сам створює образ свого віртуального співрозмовника, котрий мимоволі стає втіленням очікувань адресанта. Таке спілкування більше нагадує розмову із самим собою. Неконкретність адресата зумовлює доволі широкі можливості для будь-яких асоціацій, уявлень тощо в ініціатора контакту. Спілкуючись через Інтернет, ми не лише доповнюємо образ віртуального співрозмовника своєю уявою й досвідом. Ми доповнюємо його ще й своїми психологічними проблемами та стереотипами. «Якщо персонаж залишається віртуальним, цього можна майже не помітити, але якщо з віртуального знайомого він перетворюється на реального, вас може очікувати маса цікавих відкриттів щодо того, наскільки вузьким або широким є спектр ваших уявлень про те, <...> що вам подобається. Саме вам» [6].

Своєрідним є також і процес вступу нового віртуального члена у співтовариство в Інтернеті, а також процес виходу з нього. Перш, ніж вступити в Інтернеті у безпосередній контакт, учасник, як правило, займає вичікувальну позицію та протягом деякого часу спостерігає. При цьому він може вже деякою мірою брати участь у комунікативному процесі: переглядати всю інформацію, не виявляючи себе; вивчати обстановку й розподіл ролей між учасниками дискусій; спостерігати за діяльністю автора сайту тощо. Залучаючись до суперечки або, навіть, конфлікту, учасник виявляє ще одну відмінну рису віртуального спілкування: на відміну від реального життя, де іноді складно уникнути суперечки, суб'єкт, який не хоче сперечатися в Інтернеті, може просто зникнути, змінивши нік.

Однією із проблем, яка з'являється під час віртуального спілкування, є відсутність спільного коду й неможливість застосування учасниками єдиних правил кодування й декодування інформації. Учасники спілкування володіють різними рідними й нерідними мовами, і це не сприяє розвитку взаєморозуміння та заважає учасникові пристосуватися до комунікативного середовища [4, с. 34-35].

Проведений російськими дослідниками року статистичний аналіз диференціації користувачів Інтернету за мовною ознакою показав, що абсолютна більшість текстової інформації в Інтернеті представлена англійською мовою (35,8%), у той час, як англомовні користувачі складають лише третину від загальної кількості, на другому місці знаходиться китайська мова (14,1%), на третьому – японська (9,6%) [1, с. 5]. Однак, і належність учасників комунікації до однієї національної культури, а, відповідно, й до однієї мовної спільноти не завжди забезпечує достатню інтеграцію учасників у комунікацію. Комуніканти часто застосовують спрощення фраз і слів (написання деяких слів взагалі не відповідає мовним нормам і більше схоже на транскрипцію), застосовують специфічний жаргон і термінологію, і через це недосвідченому користувачеві нерідко складно зорієнтуватися, про що йдеться.

Мовне розмаїття учасників віртуальної комунікації сприяє формуванню особливого комунікативного утворення зі своїми виражальними засобами, власним жаргоном, що допомагає інтеграції засобів багатьох мов у єдину кібермову, котра, у свою чергу, впливає на мови природні – зокрема, збагачуючи їх новими засобами вираження. Так, наприклад, увійшла практично до всіх мов специфічна термінологія Інтернету: *«site»* (порівн.: *сайт*), *«chat»* (порівн.: *чат*), *«blog»* (порівн.: *блог*), *«offline»* (порівн.: *офлайн*), *«browser»* (порівн.: *браузер*). Усі ці англомовні слова спочатку знайшли нові реалії в Інтернеті, а згодом користувачі – носії інших мов – лише перенесли їх, не відшукуючи їм еквівалентних замін, до своїх природних мов, де нові одиниці отримали своє фонетичне та граматичне оформлення, згідно з правилами мови, котра залучила їх до свого словника.

Однією зі специфічних особливостей інтернет-комунікації є відсутність традиційних невербальних засобів (міміки й жестів), які допомагають комунікантам у реальному житті виражати свої емоції та ставлення до співрозмовника чи сказаного ним. Проте, учасники віртуальної комунікації використовують особливі паралінгвістичні засоби. Так, інтерес для дослідження, з позицій теорії комунікації, становлять факти використання в Інтернеті своєрідних невербальних засобів спілкування, так званих «смайликів». Під «смайликом» зазвичай розуміють набір графічних символів, сформований у картинку, схематичне зображення людського обличчя. Таке зображення використовується для передавання емоцій в електронних текстах. «Смайлики» можуть бути такими: :-) усмішка, :-)) дуже щаслива усмішка, ;-) усмішка з підморгуванням, :-D сміх, :-(смуток, :-((печаль, :< дуже сумно тощо.

«Нескладно помітити, що у «смайликах» усі елементарні знаки втрачають своє значення й використовуються лише як носії певної форми, а отримані складні знаки, як правило, носять іконічний характер і виражають емотивні значення через зображення відповідної міміки» [9, с. 211].

Спілкування в Інтернеті є подібним до живої розмови, але без усіляких візуальних і слухових акцентів, які супроводжують передавання та сприйняття інформації при безпосередньому спілкуванні й які часто є вкрай важливими для розуміння змісту. Щоб виправити цю ваду й тим самим компенсувати нестачу емоційності та збагатити обмін інформацією в Інтернеті додатковими інтонаціями, й було придумано «смайлики», котрі, до того ж, у багатьох випадках, допомагають уникати двозначності висловлювання.

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Отже, екстраполюючи запропоновану Р. О. Якобсоном модель мовної комунікації на спілкування в мережі Інтернет, зазначимо, що воно характеризується такими змінами. як довільна послідовність сприйняття інформації адресатом, зміна форми повідомлення, втрата співвіднесеності орієнтирів часу та простору як складників комунікативної ситуації, наявність можливості забезпечення анонімності учасників комунікації, відсутність можливості використання в комунікативному процесі невербальних засобів для вираження емоцій. Зазначимо також, що велику роль у здійсненні інтернет-комунікації відіграють тексти, котрі поширюються в електронному середовищі. Серед подальших перспектив дослідження вбачаємо необхідність виявлення, з позицій теорії комунікації, особливостей використання в Інтернеті своєрідних невербальних засобів спілкування, так званих «смайликів».

Література:

1. Берковская А. В. Дифференциация интернет-сообщества / А. В. Берковская, А. В. Корявко // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: труды VII Всероссийской объединённой конференции, (Санкт-Петербург, 10-12 нояб. 2004 г.). – С.-Пб. : Изд-во филологического ф-та С.-ПбГУ, 2004. – С. 3–7.
2. Данилюк С. С. Функціональні особливості англомовних електронних наукових текстів персональних Інтернет-сторінок сучасних лінгвістів / С. С. Данилюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки. – 2004. – №17. – С. 132–135.
3. Дедова О. В. Лингвистическая концепция гипертекста: основные понятия и терминологическая парадигма / О. В. Дедова // Вестник Московского университета. Серия 9: Филология. – 2001. – №4. – С. 22–36.
4. Матвєєва С. А. Сайт як жанр Інтернет-комунікації: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Матвєєва Світлана Анатоліївна. – Луганськ, 2006. – 212 с.
5. Новейший философский словарь [под ред. А. А. Грицанова]. – Минск : Книжный Дом, 2001. – 1280 с.
6. Петрова Н. П. Русский Интернет как открытое фольклорное общество [Электронный ресурс] / Н. П. Петрова. – Режим доступа к журн. : http://www.kida.ru/litra/folklor.html. – Загл. с экрана.
7. Рогозина И. В. Об информационно-воздействующей функции Интернет-коммуникации / И. В. Рогозина, Л. М. Босова, А. А. Стриженко // Концептуальная картина мира и интерпретативное поле текста с позиций лингвистики, журналистики и коммуникативистики: Сб. материалов Всерос. науч.-практ. конф. – Барнаул : Изд-во АлтГУ, 2000. – С. 12–24.
8. Хартунг Ю. Гипертекст как объект лингвистического анализа / Ю. Хартунг, Е. Брейдо // Вестник Московского университета. Серия 9: Филология. – 1996. – №3. – С. 61–77.
9. Шейгал Е. И. Компьютерный жаргон как лингвокультурный феномен / Е. И. Шейгал // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград, Архангельск, 1996. – С. 204–211.
10. Юрчак О. Ю. Лінгвостилістичні засоби вираження діалогічності в комп'ютерному дискурсі / О. Ю. Юрчак // Вісник Харківського національного університету. Серія: Філологія. – 2001. – №520, Вип. 33: Філологічні аспекти дослідження дискурсу. – С. 142–147.
11. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон // Структурализм: «за» и «против» [Электронный ресурс]. – Режим доступа к журн. : http://philologos.narod.ru/classics/jakobson-lp.htm. – Загл. с экрана.
12. Dillon A. Genres and the Web: Is the Personal Home Page the First Uniquely Digital Genre? / A. Dillon, B. A. Gushrowski // Journal of The American Society for Information Science. – N. Y. : Oxford University Press, 2000. – Vol. 2, №51. – P. 202–205.
13. Gaggi S. From Text to Hypertext: Decentering the Subject in Fiction, Film, the Visual Arts, and Electronic Media / S. Gaggi. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1997. – 192 p.
14. Geest Th. van der. Hypertext Writing and Reading in A Non-Linear Medium / Th. van der Geest// Quality of Technical Documentation. – Amsterdam : Rodopi, 1994. – P. 49–66.
15. Miall D. S. Trivializing or Liberating? The Limitations of Hypertext Theorizing / D. S. Miall // Mosaic. – 1999. – Vol. 32, №3 (June). – P. 157–171.

Данилюк С. С. Коммуникативный процесс в сети Интернет: структурный аспект

Аннотация. Статья посвящена установлению и описанию структуры процесса общения в интернет-коммуникации. Проанализированы несколько коммуникативных моделей. Проведено сравнение коммуникативного акта в Интернете с традиционным речевым актом. Выделены специфические черты коммуникативного процесса в сети Интернет.

Ключевые слова: интернет-коммуникация, коммуникативная модель, коммуникативный акт, виртуальная коммуникация.

Danylyuk S. Communicative Process on the Internet: Structural Aspect

Summary. The paper deals with definition and description of the structure of communicative process in Internet communication. Several communication models are analyzed. Comparison of online communicative act with traditional speech act is made. Specific features of the communicative process on the Internet are determined.

Key words: Internet communication, communicative model, communicative act, virtual communication.

УДК 811.112.2'340.113

Дерябіна А. А.,
здобувач кафедри германського,
загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університеут імені Юрія Федьковича,
викладач німецької мови
ВСП «Чернівецький юридичний коледж
Національного університету «Одеська юридична академія»

МОВА ПРАВА ЯК ФАХОВА МОВА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню фахової мови цивільного права, яка обслуговує німецьке цивільне право, Цивільний кодекс Німеччини і всю галузь юриспруденції. Досліджено юридичні аспекти мови та лінгвістичні аспекти права в лінгвістиці і юриспруденції. Розглянуто сферу функціонування фахової мови права в повсякденному житті, насамперед, як мови офіційного спілкування, питання її юридичного регулювання в фаховій лінгвістиці і правознавстві.

Ключові слова: фахова мова, мова права, цивільне право, лінгвістика, законодавство.

Мова права – це цілісна комунікативно-галузева підсистема літературної мови з певним набором характерних лінгвостилістичних і структурно-жанрових ознак, зумовлених специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [3, с. 24]. Як надзвичайно важлива й соціально значуща сфера мовної комунікації, що забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності суспільства, мова права усе більше привертає увагу вчених і практиків із різних галузей знань (мовознавців, правознавців, істориків, термінознавців, лексикографів, редакторів, експертів, програмістів тощо). З робіт, присвячених вживанню мови в конкретних сферах суспільного життя, випливають різні точки зору та різні визначення фахової мови (пор. Hoffmann [16, с. 53], Möhn/Pelka [24, с. 26]). Різні трактування фахової мови спричинені різними концепціями, які розвивалися в процесі досліджень фахових мов. Т. Роельке узагальнено розглянув три фундаментальні концепції, які відображають цей розвиток: системно-лінгвістичну описову модель, прагматико-лінгвістичну контекстуальну модель і когнітивно-лінгвістичну функціональну модель [27, с. 15-26]. Оскільки ми поділяємо думку щодо існування мови права як фахової мови, тому спираємось на загальноприйняте визначення фахової мови, яке, на нашу думку, найточніше виражає сутність мови цивільного права: фахова мова – це варіант загальновживаної мови, який слугує як засобом пізнання та понятєвого визначення спеціальних предметів, так і засобом сповіщення про них, і тому враховує особливі комунікативні потреби в певній галузі [24, с. 26]. Беручи до уваги особливості мови права (предмет, завдання і роль мови), її можна визначити як одну з форм прояву вище описаної фахової мови, яка слугує засобом понятєвого визначення і пізнання як звичайного буденного, так і фахового стану речей та предметів, а також є засобом сповіщення про них у певному науковому контексті. У зв'язку зі зміненою послідовністю основних завдань і з поширенням об'єкта комунікації на буденне життя слід взяти до уваги певні ознаки, які взаємопов'язані з сутністю галузі цивільного права.

Як відомо, мова володіє здатністю бути джерелом влади (К. Ажеж, А.Н. Баранов, Р.М. Блакар, Д. Болинджер, Р.М. Вайнріх, П.Б. Паршин та інші) і створювати конфлікти (Н.Д. Голєв, Н.В. Муравйова, П. Рікер, В.С. Третьякова). Саме ці якості мови визначають її існування як об'єкта правового регулювання.

Безумовно, «серед усіх суспільних утворень мова надає найменше можливостей для прояву ініціативи» [11, с. 106-107], однак відношення влади, юридичної презумпції надають мові своєї специфіки, зумовлюючи тим самим якісні зміни у самій мові.

Мова стає об'єктом правового регулювання насамперед у сфері дії закону щодо статуса мови, її возведення в ранг державної. Такий закон нормує в соціальні сфері обов'язкове вживання тієї чи іншої мови. За словами П. Рікера, «належність до визначеного лінгвістичного простору – це перша форма, в якій ми є суб'єктами права» [9, с. 29]. Держава встановлює мову офіційного спілкування – мову, якою держава контактує з своїми громадянами. Встановлюючи мову влади, держава передбачає конфлікт вибору мови, оскільки, за словами Дж. Едвардса, «мови в контакті легко стають мовами в конфлікті» (цит. за: [2, с. 197]). Крім того, з допомогою офіційної мови нав'язуються владні відносини: «Потрапляючи в руки тих, хто ставить собі за мету визначати поведінку інших, мова стає знаряддям влади в прямому значенні слова» [1, с. 248].

Наше дослідження присвячене мові права як фаховій мові і особливостям її використання у сфері юриспруденції. За основу дослідження взято цивільне право, а саме Цивільний кодекс Німеччини. Перед нами постають такі завдання: 1) дослідити особливості мови права в фаховій лінгвістиці та правознавстві; 2) проаналізувати проблеми юридичної фахової мови, які постають у зв'язку з високим рівнем абстракції та складним способом вираження; 3) розглянути сутність права як цілісної дисципліни; 4) відмежувати мову права за її приналежністю до сфери професійної комунікації.

Фахову мову права як сфери комунікації у наукових працях називають «юридичною фаховою мовою» [14, с. 32], «фаховою мовою юриспруденції» [16, с. 203], «мовою права» [22, с. 582] або, якщо брати до уваги саме німецьку мову, «юридичною німецькою мовою» [27, с. 18]. Така термінологічна різноманітність вказує на те, що в останні десятиліття цій фаховій мові приділяють багато уваги в публікаціях, присвячених дослідженню фахових мов, дидактиці викладання іноземних мов і, не в останню чергу,

саме правосуддю. Тут варто коротко описати суть права як цілісної дисципліни.

Право поділяють на дві великі галузі: публічне та приватне право. Обидві галузі зазнають подальшого поділу, наприклад, цивільне право – складова приватного права, кримінальне право – публічного. Норми окремих галузей права (наприклад, цивільне або кримінальне право) відповідно регулюють різні обставини справ, що знаходить своє відображення на рівні дій та мови. Так, кримінальні, адміністративні або цивільно-правові проблеми вирішуються різними способами. Їх вирішення відбувається шляхом створення різних текстів, які відрізняються один від одного не лише за належністю до того чи іншого типу текстів, а також за комунікативними засобами (усні та письмові тексти). Кожна галузь права оперує своєю власною термінологією, тобто всією сукупністю понять і їх найменувань у фаховій галузі. Серед громадян без спеціальної фахової освіти панує думка, що кримінальне право є складовою приватного права, а приватне право, в свою чергу, прирівнюється до цивільного права. Ми не маємо наміру внести корективи в цю помилкову загальну думку, нашим завданням є внесення термінологічної чіткості у свої наукові міркування. Коли ми ведемо мову про *право, закони, мову права або юридичну фахову мову,* то тут, насамперед, мається на увазі німецьке цивільне право, Цивільний кодекс Німеччини і фахова мова цієї галузі права. Такі терміни, як *мова законодавства, мова судочинства і юридична німецька мова* відповідно виражають різні аспекти застосування мови на різних рівнях дій, наприклад, під час правового регулювання, встановлення права та здійснення правосуддя. Для нас всі вони підпорядковані широкому поняттю *мова права.* За Т. Рельке [27, с. 33] фахові мови окремих підгалузей права можна назвати «різновидами фахової мови» або «субмовами» в значенні однієї мовної підсистеми загальновживаної мови. Загальноприйнятим як в лінгвістиці, так і в правознавстві є існування мови права як фахової мови та її субмов. Наочно це пояснює наступне визначення мови законодавства, сформульоване власне юристами: «Мова нормативних актів – це складова юридичної фахової мови» [14 , с. 556].

У межах дослідження фахових мов юридичну фахову мову розглядають в емпіричних лінгвістичних дослідженнях лексики [20, с. 46], тексту [14, с. 37] чи мовно-історичного розвитку [15, с. 201]. Крім того, в окремих працях висловлені критичні або критично-конструктивні зауваження стосовно мови права, здебільшого спрямовані на зрозумілість та ясність змісту законів [18, с. 45]. Короткий огляд лінгвістично-правових та юридичних досліджень, їхніх основних завдань і постулатів наводить П. Кюн [22, с. 583], який сформулював висновки та рекомендації для викладання фахових іноземних мов.

Нас цікавить насамперед фахова мова цивільного права, тобто лише однієї підгалузі права. Цивільне право – це право буденного життя, яке стосується кожного в його цивільно-правових відносинах з довкіллям. Головним завданням цивільного права є «врегулювання правовідносин громадянина в цілому» [13, с. 275]. Спеціальний правовий зміст по-особливому відображається на рівні мови: оскільки неможливо перерахувати окремі поодинокі випадки суспільного життя, слід ввести численні загальноабстрактні фактичні обставини, наприклад, *незаконне збагачення.* Їхньому введенню слугує «вживання понять юридичної фахової мови зі сталим або, навіть, визначеним законом значенням [нормативне визначення]» [21, с. 21]. З одного боку, цивільне право своїм предметом близьке фізичним особам та їхньому щоденному життю. З іншого боку, воно вирізняється віддаленістю від реальності, яка виражається в узагальнено-абстрактному стилі юридичної мови.

Не лише лінгвісти займаються проблемами юридичної фахової мови, які постають у зв'язку з високим рівнем абстракції та складним способом вираження. Юристи також висловлюють думки щодо проблематичних аспектів слововживання і ведуть розмови про ненаочність, інертність та неприродний вплив мови законів [23, с. 84] або мови судочинства [29]. Часто критичні зауваження можна знайти навіть в коментарях [26, с. 325]. Фахівці цієї галузі надають великого значення обґрунтуванню цих небажаних характеристик. Важкий стиль та абстрактність слід розглядати в тісному співвідношенні з функцією відповідного типу тексту і задумом автора.

Вивчення законодавчих текстів дозволяє виділити деякі особливості юридичної мови, які експлікують її специфіку. Так, текст права, який представляє собою систему нормативних установок, володіє якостями перформативності – це мовний акт законодавця, прирівняний до дії, якою він вносить зміни в існуючий світ. Доводячи волю законодавця до відома юридичних та фізичних осіб, право через мову цілеспрямовано впливає на свідомість людей, підштовхуючи їх вести себе належним чином [8, с. 2]. Мова, набуваючи статуса мови права, виробляє спеціальні засоби вираження для виконання функції впливу на пересічних громадян і стає відособленою системою, в якій діють свої «правила гри». В юридичній мові з'являється особлива нормативність, при якій «мовна форма діалектично взаємодіє з правовим змістом» [7, с. 17].

Для юридичної мови характерна також чітка семантизація мовних засобів, які вживають. Без спеціальних знань можливо навіть вважати текст рішення суду «мотиви судового рішення» незрозумілим, не знаючи, що «його завданням є не переконання неспеціалістів у вірності прийнятого рішення, а у вмінні так його юридично обґрунтувати, щоб воно змогло витримати юридичну повторну експертизу» [29, с. 118]. У текстах законів абстрактний та узагальнюючий стиль спирається на їх функцію – врегульовувати сферу суспільного життя. Оскільки неможливо заздалегідь виявити всі можливі ситуації та конфлікти, які постають при цьому, законодавець вживає багато загальних понять, які повинні бути доступними, щоб їх можна було вжити за будь-яких обставин (пор. [28, с. 206]). Що стосується цивільного права та чинності Цивільного кодексу Німеччини, очевидним є той факт, що обсяг змісту, власне різноманіття непередбачуваних ситуацій вимагає створення загальних понять, які знову ж таки тягнуть за собою загалом дуже абстрактну дію. Більш того, абстрактний та змішаний стиль слід розглядати у співвідношенні з первинним «читачем» не лише німецького цивільно-правового нормативного тексту. Хоча за допомогою цивільно-правових положень врегульовується життя точно невизначеної кількості громадян, законодавець виходить з того, що позивач навряд чи самостійно залучатиме тексти законів для вирішення своїх конфліктів. Іншими словами, для

того, щоб залишитися в живих, пересічний громадянин не повинен читати Цивільний кодекс Німеччини. Якщо він бажає провести складний судовий процес або залагодити суперечку з сусідом, він звертається до юриста. З цієї точки зору виходили, мабуть, вже перші укладачі Цивільного кодексу Німеччини, оскільки з появою нового врегулювання громадяни «звертаються радше до освіченого юриста, у якого вони вже заздалегідь передбачають наявність знань юридичних фахових висловів, а також здатність відразу помічати складну структуру речення, ніж до нефахівця в цій галузі, громадянина, для якого закон просто повинен бути чинним» [23, с. 84; 30, с. 13]. Коло адресатів законів, тобто всі, кого згідно закону стосується встановлене право, за В.Брадтом [11, с. 341] розділяється на тих, хто слідує закону і тих, хто застосовує його. Цей розподіл (хоча з прикладами з іншої галузі права, а саме адміністративного права) наведено і в Е. Кауфманна [19, с. 180], який протиставляє прямого адресата (управління) та вторинного адресата (громадянин). Якщо розглядати абстрактний стиль термінології приватного права, то необхідними є спеціальні знання про історичний розвиток німецької мови права, щоб зрозуміти причини, які стали поштовхом до розвитку абстрактності німецької мови законів. В основі умовної термінології закону лежить власне той історично обґрунтований факт, що «укладачі звикли оперувати спеціальними термінами колишньої латинської мови права» [23, с. 84]. Яким чином і в якій мірі вплинула латинська модель, незважаючи на зусилля «перекладати багато виразів німецькою мовлю» [23, с. 84], не є предметом нашого розгляду і потребує детального дослідження з мовно-історичної перспективи.

Вторинний адресат – юридично некомпетентний громадянин – та його проблеми з розумінням мови права є головним аргументом для критичних дискусій стосовно мови права, навіть поза межами досліджень фахових мов та дидактики викладання (пор. [28; 12; 18; 25]). Насамперед вони стосуються мовних явищ, які слід аналізувати за допомогою лінгвістичних засобів. Іноді у критичних працях визнають, що узагальнення та абстрагування в мові закону можуть бути обґрунтованими. Всупереч визнанню існування мовних ознак законів, зумовлених змістом, науковці виступають за спрощення і зрозумілий спосіб висловлювань. Звісно, були б доцільними зміни певних формулювань законів, і це б полегшило читання текстів законів для громадян, але «прагнення досягти стислості та лаконічності законів значною мірою від початку нової епохи є ілюзією, яку на сьогоднішній день можна порівняти з бажанням жити комфортно, але без промисловості та шуму машин» [17, с. 1450]. Про те, яким важким є впровадження цієї часто висловлюваної вимоги, свідчить запис в юридичному словнику К. Крайфельда під ключовим словом *спрощення законодавства:* «Усі прагнення скоротити чинну сукупність норм і трактувати існуючі положення простіше та зрозуміліше досі залишаються безрезультатними через різні концепції на рівні країни та окремих федеративних земель» [13, с. 1056]. Це наштовхує на думку, що тут триває безкінечна боротьба з вітряками, що робить непотрібною кожну наступну критичну дискусію, якою б конструктивною вона не була.

Ми здійснили короткий огляд лінгвістично-правових та юридичних досліджень, їхніх основних завдань. В результаті проведеного дослідження мови права як фахової мови можна зробити наступні висновки: послідовний розгляд мови в юридично-лінгвістичному аспекті дозволяє виділити специфіку взаємодії мови та права, що складає юридичний аспект мови, який є предметом вивчення юридичної лінгвістики. Процес становлення мови права як фахової мови постає закономірним етапом розвитку мовознавства, юриспруденції в цілому.

Наше дослідження було зроблено лише в одній галузі права – в цивільному праві, яке є однією з ланок юриспруденції. Перспективним вважаємо дослідження фахової мови права, особливостей її вживання в інших галузях та підгалузях права, таких, як кримінальне, конституційне, адміністративне та інших.

Література:

1. Ажеж К. Человек говорящий: Вклад лингвистики в гуманитарные науки / К. Ажеж / Пер. с фр. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 304 с.
2. Алпатов В.М. Зарубежная социолингвистика о проблемах двуязычия и языков национальных меньшинств / В.М. Алпатов, Л.П. Крысин // Речевое общение в условиях языковой неоднородности. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – С. 192–209.
3. Артикуца Н.В. Мова права в її функціональних різновидах / Н.В. Артикуца // Сьогодення українського мовного середовища. – Кіровоград: Вид-во КДУ, 2008. – С. 23–32.
4. Голев Н.Д. Юридический аспект языка в лингвистическом освещении / Н.Д. Голев // Юрислингвистика – 1: проблемы и перспективы: Межвуз. сб. научн. тр. Под ред. Н.Д. Голева. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 1999. – С. 11–57.
5. Голев Н.Д. О специфике языка права в системе общенародного русского языка и ее юридического функционирования / Н.Д. Голев // Юрислингвистика –5: юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2004. – С. 39–57.
6. Голев Н.Д. Юрислингвистическая экспертиза: на стыке языка и права / Н.Д Голев, Н.О. Матвеева // Сибирский филологический журнал, 2003. – №1. – С. 146–156.
7. Губаева Т.В. Прагматика речевого общения в правовой сфере / Т.В.Губаева // Разновидности текста в функционально-стилевом аспекте. –Пермь: Изд-во ПГУ, 1984. – С. 261–268.
8. Ивакина Н.Н. Профессиональная речь юриста / Н.Н. Ивакина // Учебное пособие. – М.: Изд-во БЕК, 1997. – 256 с.
9. Рикер П. Торжество языка над насилием. Герменевтический подход к философии права / П. Рикер // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 27–42.
10. Сайкова Н.В. Лингвистические и экстралингвистические детерминанты кодификации норм русского языка в его естественном и юридическом функционировании / Н.В. Сайкова, Н.Д. Голев // Юрислингвистика – 5: юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2004. – С. 69–75.
11. Соссюр Ф.де. Труды по языкознанию / Ф. де. Соссюр – М.: Прогресс, 1977. – 695 с.
12. Brandt W. Müssen Gesetze schwer verständlich sein? Einwände eines Linguisten gegen Schutzbehauptungen der Juristen / W. Brandt // Ecket J., Alvarez de Morales A. (Hgg.) Sprache-Recht-Geschichte. – Heidelberg: Fachverlag für wiss. Literatur, 1991. – S. 339–361.
13. Creifeld K. Creifelds Rechtswörterbuch / K. Creifeld // Verlag CH Beck .– München , 2002. – 1698 S.
14. Engberg J. Prinzipien einer Typologisierung juristischer Texte / J. Engberg // Fachsprache. – Nr. 1–2, 1993. – S. 31–38.
15. Görgen A. Rechtssprache in der frühen Neuzeit / A. Görgen // Eine vergleichende Untersuchung der Fremdwortverwendung in Gesetzen des 16. Und 17. Jahrhuderts. – Frankfurt am Main: Lang, 2002. – 228 S.
16. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache / L. Hoffmann // Eine Einführung. – Tübingen: Narr, 1985. – 498 S.
17. Hucko E. Zum 200. Geburtstag des Allgemeinen Landrechts für die Preußischen Staaten / E. Hucko // Neue juristische Wochenschrift. – 2004. – S. 1449–1453.

18. Joisten Ch. Die Sprache der Gesetze und der Verwaltung / Ch. Joisten // Sprache als Medium und Verständnigungsmittel zwischen Wissenschaft, Wirtschaft, Verwaltung und Öffentlichkeit. – Bonn: Deutscher Beamtenverlag, 1986. – S. 43–50.
19. Kaufmann E. Deutsches Recht / E. Kaufmann. – Berlin : Wirtschaftsverlag, 1984. – 193 S.
20. Kajaer A.-L. Normbedingte Wortverbindungen in der juristischen Fachsprache (Deutsch als Fremdsprache) / A.-L. Kajaer // Fremdsprachen lehren und lernen. – 1992. – S. 46–64.
21. Köhler C. Verben in deutschsprachigen Fachtexten / C. Köhler. − Leipzig: Verlag Technische Universität, 1985. – S. 23–24.
22. Kühn P. Juristische Fachtexte / P. Kühn // Deutsch als Fremdsprache. Ein Internationales Handbuch. HSK 19.1. – Berlin, New York : de Gruyter, 2001. – S. 582–594.
23. Larenz K. Allgemeiner Teil des deutschen bürgerliches Rechts / K. Larenz / Ein Lehrbuch. Verlag C.H. Beck .– München, 1997. – 703 S.
24. Möhn D. Fachsprachen. Eine Einführung / D. Möhn, Pelka R. // Zeitschrift für germanistische Linguistik. – Tübingen, 1984. – S. 26.
25. Oksaar E. Sprachliche Mittel in der Kommunikation zwischen Fachleuten und zwishen Fachleuten und Laien im Bereich des Rechtswesens / E. Oksaar // Mentrup (Hg.), Fachsprache und Gemeinsprache. Jahrbuch 1978 des Instituts für deutsche Sprache. – Düsseldorf: Schwann, 1979. – S. 100–113.
26. Palandt O. Bürgerliches Gesetzbuch / O. Palandt (Hg.). – München : C.H. Beck Verlag, 2003. – S. 62.
27. Roelcke T. Fachsprachen / T. Roelcke. – Berlin : Schmidt Erich Verlag, 1999. – 250 S.
28. Shaw G. Deutsch für Juristen. Vorstellung von «Deutsche Juristen im Gespräch“ / G. Shaw // Deutsch als Fremdsprache. – Regensburg : KLETT Verlag, 1997. – S. 203–215.
29. Wassermann R. Sprachliche Mittel in der Kommunikation zwischen Fachleuten und zwischen Fachleuten und Laien im Bereich des Rechtswesens / R. Wassermann // Mentrup (Hg.). – Düsseldorf : Schwann, 1978. – S. 114–124.
30. Wesel U. Fast alles, was Recht ist / U. Wesel // Jura für Nichtjuristen. – Frankfurt am Main : Eichborn, 1992. – 428 S.

Дерябина А. А. Язык права как профессиональный язык

Аннотация. Статья посвящена исследованию профессионального языка права, который обслуживает немецкое гражданское право, Гражданский кодекс Германни и всю сферу юриспруденции. Исследованы юридические аспекты в лингвистике и юриспруденции. Рассмотрено сферу функционирования професионального языка в повседневной жизни, прежде всего, как языка общественной коммуникации, вопросі его юридического регулирования в профессиональной лингвистике и юриспруденции.

Ключевые слова: профессиональный язык, язык права, гражданское право, лингвистика, законодательство.

Deryabina H. Language of law as professional language

Summary. The article is devoted to research the professional language of civil law – which serves to the German Civil Law and all areas of that field of law. The legal aspects of language of law in linguistic were investigated. There have been studied the functioning of professional language in everyday life, the question of its legal regulation in the professional linguistic and jurisprudence.

Key words: professional language, language of law, civil law, linguistics, jurisprudence.

УДК 811.11-112:1

Домброван Т. І.,
доктор філологічних наук, доцент кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКА: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО СИМБІОЗУ

Анотація. У статті наводяться деякі результати застосування понятійного апарату і методологічних принципів синергетики до вивчення історичного розвитку мови. Окреслюється проблемне поле діахронічної лінгвосинергетики, зазначаються основні завдання запропонованого напряму досліджень.

Ключові слова: англійська мова, діахронічна лінгвосинергетика, еволюція мови, мовна система, наукова парадигма, синергетика.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістики відрізняється пошуком і розробкою нових методів аналізу, що стає можливим у результаті інтеграції досвіду різних галузей науки та розширення понятійного апарату. Міждисциплінарність постає виявом методологічного принципу експансіонізму, який полягає у «прагненні розширити галузі лінгвістичних досліджень, появі виходів до інших наук, активному використанні доробку культурології, біології, соціології, антропології, етнології, психології, нейронаук тощо» [11, с. 11].

Останнім часом як у галузі природознавчих, так і в галузі гуманітарних наук, включаючи мовознавство, все частіше говорять про синергетичну (або еволюційно-синергетичну) наукову парадигму, виникнення якої було підготовлено значними досягненнями у так званих «точних» науках у другій половині ХХ ст. У центрі уваги синергетики знаходяться складні відкриті динамічні системи, предметом дослідження виступають закономірності виникнення, самоорганізації та функціонування цих систем у режимах «із загостренням». Категорійний апарат синергетики включає такі поняття, як нелінійність, нерівноважність, порядок, хаос, біфуркація, флуктуація, аттрактор, фрактал, самоорганізація складних систем та деякі інші.

Синергетику слід вважати поглибленням загальної теорії систем, історично першим варіантом якої є тектологія О.О. Богданова, а також кібернетики як науки про управління та зв'язок (Н. Вінер), теорії катастроф (Р. Том), теорії дисипативних структур (І.Р. Пригожин), теорії динамічного хаосу, теорії фазових переходів, теорії біфуркацій, теорії хвильових процесів та ін. Синергетика переміщує увагу зі стану гомеостазу і зосереджується на перехідних фазах саморегульованої відкритої системи. Іншими словами, синергетика – це черговий етап у розвитку теорії систем, спрямований на розкриття природи мінливості, виявлення механізмів переходу системи в якісно новий стан, «розпакування» поняття «діалектичного стрибка» в еволюційному розвитку системи. В гуманітарних науках синергетика виступає, радше, як міждисциплінарний методологічний підхід до вивчення складних систем різної онтології. У науці про мову синергетика набуває статусу наукової парадигми. **Мета** цієї **статті** – довести аплікативну валідність принципів синергетики у лінгвістичних дослідженнях та ознайомити науковий загал з деякими авторськими здобутками в царині лінгвосинергетики.

Лінгвосинергетика визначається нами як один із методологічних підходів до опису динамічного простору мови як послідовної зміни в часі станів мовної мегасистеми. На відміну від традиційної лінгвістики, яка в межах структурно-системної парадигми досить детально описала «стійкі» стани мовної системи, лінгвосинергетика звертає увагу на ситуації так званого фазового переходу – переорганізації та перебудови системи, що зумовлені впливом зовнішніх чинників. Іншими словами, сутність синергетичної парадигми в лінгвістиці полягає у пошуку прихованих від безпосереднього спостереження механізмів самоорганізації та саморозвитку систем мови й мовлення [12].

Концептуальну базу лінгвосинергетики як окремого, інтегративного напряму лінгвістичних студій складають основні методологічні принципи філософії, лінгвістики і синергетики. Лінгвосинергетика відкриває новий ракурс дослідження людської мови: саме з нових позицій стає можливим розглядати мову як складну відкриту нелінійну еволюційну систему, що функціонує за рахунок взаємодії власних підсистем і взаємної детермінованості інших зовнішніх систем середовища (етносу, його культури, свідомості, соціуму), перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги і має регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження цієї системи [17, с. 34; див. також: 12; 13].

Об'єктом дослідження лінгвосинергетики виступають як мова, так і мовлення і мовленнєва діяльність, що розглядаються як складноорганізовані, синергетичні системи.Наші спостереження над сучасним розвитком лінгвосинергетики свідчать, що наразі найактивніше розробляються окремі проблеми синергетики тексту (К.І. Бєлоусов, О.І. Глазунова, І.Ю. Моісєєва, Г.Г. Москальчук) і дискурсу (М.Ф. Алефіренко, О.Ю. Муратова, Л.С. Піхтовнікова, Є.В. Пономаренко), менш розроблені проблеми синергетики перекладу (Л.В. Кушніна), синергетики мовленнєвих девіацій (В.Е. Пашковський, В.Р. Піотровська, Р.Г. Піотровський), ідіолекту (О.О. Семенець), словотвору (С.М. Єнікєєва). Нами започатковано новий вимір лінгвосинергетики – діахронічна лінгвосинергетика [5-9].

Звернення до синергетики у процесі дослідження історії розвитку мовної системи зумовлено ознаками людської мови як динамічної, складноорганізованої синергетичної системи. З огляду на традиційну дихотомію «синхронія»::«діахронія», ми виокремлюємо синхронічну лінгвосинергетику і діахронічну лінгвосинергетику. Синхронія та діахронія являють собою дві невід'ємні площи-

ни дослідницького процесу, ймайже неможливо віддати перевагу лише одній із цих площин. Вони перебувають у відношеннях комплементарності (своєрідні лінгвістичні «інь і ян»). Знання сучасного стану досліджуваної системи або її фрагмента є дуже важливим (ми називаємо це «знанням ушир»). Проте не менш суттєвим видається проникнення в історію становлення та змін системи, вияв закономірностей її організації, пояснення її «поведінки» на тому чи іншому етапі існування, окреслення тенденцій і можливих шляхів розвитку на майбутнє(ми називаємо це «знання вглиб»).Розподіл на синхронічну і діахронічну лінгвосинергетику має умовний характер, оскільки система мови завжди рухома. Розокремлення синхронічного й діахронічного підходів передбачає лише тимчасове виокремлення вивчення мови в стані рухомої рівноваги (синхронія) та в стані фазового переходу, що викликає якісні зміни в організації та функціонуванні мови (діахронія).З огляду на зазначене вважаємо, що діахронію можна уявити у вигляді парадигми синхронічних різночасових зрізів, як своєрідне генеалогічне дерево станів системи, де його гілки виступають траєкторіями руху системи, а місця відгалуження – точками біфуркацій, у яких система знаходилася перед вирішальним для неї на той момент вибором подальшого розвитку.

Основне *завдання* лінгвосинергетики вбачаємо у виявленні, описі та поясненні механізмів внутрішньої динамічної структури мови із залученням принципів дослідження і понятєвого апарату синергетики. *Об'єктом дослідження* в діахронічній лінгвосинергетиці виступають перехідні явища у мові, мовна система в стані критичності її розвитку. Діахронічна лінгвосинергетика зосереджується на процесах, що передують точці біфуркації (моменту вибору шляху подальшого розвитку системи) та відбуваються в ній самій, при цьому слід акцентувати увагу на факторах випадковості альтернатив подальшого розвитку (вибір атрактора), на флуктуаціях і на впливі зовнішніх чинників. Вивчення багатовекторного спектру альтернатив у системі, яка знаходиться в критичному стані, допоможе спрогнозувати можливі шляхи розвитку системи мови в межах заданого просторово-часового діапазону.

Головна *ціль* діахронічної лінгвосинергетики полягає у «схоплюванні» й осмисленні саме станів становлення, у моделюванні еволюції конкретної мовної системи з прогнозуванням варіантів її подальших змін у залежності від багатовекторних біфуркацій та різноманіття потенційних атракторів. Діахронічна лінгвосинергетика виходить із того, що різні складники мовної мегасистеми характеризуються різними темпами змін, а тому еволюційний процес неможливо уявити у вигляді лінійно розгорнутої стрічки або спрямованих у височінь сходів. Зрушення ракурсу дослідження у бік еволюційної складності та необхідність адекватного висвітлення спостережуваних феноменів нагально потребують розширення традиційного категорійного апарату лінгвістики і залучення таких понять, як емердженція, самоорганізація, хаос, порядок, флуктуації, біфуркація, атрактор, керівний параметр, фрактал, дисипативний процес та деяких інших.

Розвиток мови являє собою складний процес, що неоднаково (у різному темпі) відбувається в різних підсистемах. Для дескрипції мовних змін вважаємо за необхідне використати концепцію темпосвітів (С.П. Курдюмов), яка розробляється у рамках синергетичної дослідницької парадигми. Ця концепція знаходиться на етапі становлення і пов'язана з низкою фундаментальних понять, переосмислених у синергетиці – перш за все, це матерія, простір, час, інформація, еволюція.

В синергетичній проекції мову розглядаємо як мегасистему, що складається з ієрархічно організованої множини макро- і мікросистем («світів»), кожна з яких змінюється у властивому для неї характерному темпі. Іншими словами, *мова – це темпоральна ієрархія, когерентна сукупність різних темпосвітів, у яких співіснують різномасштабні компоненти мовної мегасистеми.* Змінам у часі підвладні всі одиниці і підсистеми мови, різняться лише темпи (інтенсивність) цих змін. Так, фонетичні явища мають найвищий темп змін, тоді як синтаксичні структури є найстійкішими.

Діахронічне дослідження пов'язано з низкою складнощів. Перш за все, це відома фрагментарність матеріалу дослідження. Вчені мають змогу вивчати виключно ті тексти, що збереглися до наших днів і, до того ж, написані мовами тих чи інших діалектів. Неповнота фактичного матеріалу стає на перешкоді вивченню давньої мови у всьому її різноманітті (стилістичному, ареальному, соціальному тощо). Ще одна складність – коректний відбір матеріалу для аналізу: досить проблематичним уявляється нам зіставлення текстових масивів, різних за змістом і функціонально-стильовою належністю.

На наш погляд, ідеальним «знаменником» для проведення діахронічного аналізу змін у структурі мови виступають різночасові версії текстового масиву Біблії. Зіставні щодо інформаційної цінності («наповнення»), ці тексти прекрасно ілюструють зміни, що відбулися в інформаційній «упаковці». Нижче наводимо дані аналізу п'яти версій молитви «Отче Наш» *(The Lord's Prayer),* які репрезентують англійську мову хронологічно різних періодів і датовані відповідно:

I. – *XI ст. (Old English: Matthew 6.9 ; West Saxon Copy),*

II. – *1380 p. (Middle English: Matthew 6.9; Wycliffe's translation),*

III. – *1611 p. (Modern English: The King James Bible),*

IV. – *1928 p. (Late Modern English: Book of Common Prayer),*

V. – *1977 p. (New English Version, adopted by the Church of England in 1977).*

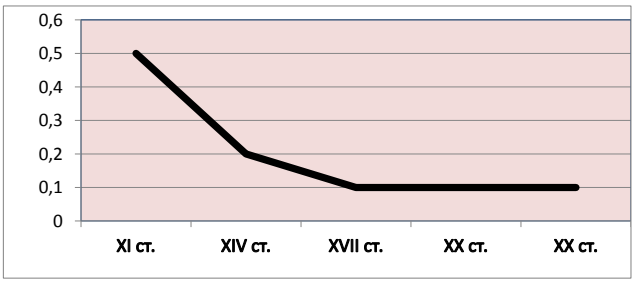

Рис. 1. Динаміка індексу синтетичності англійської мови (XI – XX ст.).

Використовуючи методику аналізу морфологічної типології мов Дж. Грінберга, для кожного з текстів ми визначили індекс синтетичності. Як і очікувалося, найвищий індекс характеризує версію I і складає 0,5; для версії

ІІ індекс синтетичності значно нижчий (0,2), у той час як для наступних періодів він майже не змінився (в округленні – 0,1) (див. Рис.1, де вертикальна вісь відбиває індекс синтетичності, а горизонтальна вісь позначає стрілу часу). Отримані дані унаочнюють фазовий перехід у системі англійської мови[детальніше про це: 5].

Фазовий перехід у системі англійської мови можна пояснити з позицій синергетичної теорії самоорганізованої критичності, основна ідея якої полягає в тому, що природа, яка завжди перебуває у нерівноважному стані, в той самий час може опинитись у певному критичному стані, де навіть незначні флуктуації можуть спричинити події будь-яких масштабів. Більшість змін відбувається не шляхом поступових переходів, а через катастрофи (в термінах Р. Тома). Завдяки тому, що складні системи містять велику кількість елементів, вони можуть демонструвати катастрофічну поведінку, в якій одна з частин системи впливає на інші на зразок ефекту доміно. Цей стан виникає виключно завдяки динамічній взаємодії складників системи: критичний стан є самоорганізованим.

Структурна цілісність і максимальна функціональність системи потребують, щоб усі її підструктури були когерентно пов'язані, а темп їхньої еволюції – синхронізований. Синтез простих структур у єдину складну структуру можливий завдяки механізму синхронізації – встановленню загального єдиного темпу еволюції всіх компонентів. Давньоанглійська мова (V– XIст.) мала розвинуту систему флексій, які служили засобом зв'язку між словами у словосполученні та реченні, що зумовлювало фактично вільний порядок слів. Так, давньоанглійські прикметники мали категорію відмінка (п'ять відмінків), категорію роду (чол., жін., сер.), категорію числа (одн., множ.) і два типи відмінювання. Вибір тієї чи іншої форми залежав від іменника, якому цей прикметник належав і з яким узгоджувався. У свою чергу, давньоанглійські іменники також мали граматичні категорії числа, відмінка, роду та цілу низку різновидів відмінювань у залежності від основ або основотвірних суфіксів. Кожна граматична категорія в кожному типі відмінювання маркувалася відповідними закінченнями, в тому числі й нульовими. У реченні ступінь когезії між давньоанглійськими іменниками і прикметниками був дуже високим і досягався частковим перекриттям, своєрідним дублюванням маркерів граматичних категорій, що виявлялося в узгодженні (у роді, числі і відмінку) розглядуваних частин мови. Напр.:

Andforgyf ***ūsūre*** (ACC.pl.) ***gyltas*** (ACC.pl.), *swā swā wē forgyfað* ***ūrum*** (DAT.pl.) ***gyltendum*** (DAT.pl.) [Lord'sPrayer, Matt. 6].

В середньоанглійський період під сильним упливом скандинавських діалектів відбувся розпад колись складної системи закінчень іменників. З позицій синергетики граматична система англійської мови ввійшла в стан нерівноваги, наближаючися до моменту загострення. За таких умов відбувається прискорення темпів змін як в окремих підсистемах, так і в системі в цілому. Підсистема іменників почала докорінно мінятися, що виявилось у різкому скороченні показників граматичних категорій. За невеликий історичний період (XI–XIII ст.) в основному стираються відмінності між слабкими і сильними типами відмін, а нерегулярні відміни (minor) до XV ст. поступово втрачають закінчення, і колись чотиривідмінкова система кінець кінцем перетворюється на двовідмінкову. Високодинамічний процес розпаду системи відмінювання іменників за ланцюговою реакцією спричинив неминучі зміни у відповідних системах прикметника, числівника, займенника (насамперед указівного). Функціонально навантажені флексії було втрачено, що зумовлювалося спільністю граматичних категорій (роду, числа, відмінка) як керівних параметрів граматичної системи мови. Для збереження життєздатності мовної системи в цілому та її підсистем зокрема необхідна синхронізація змін, що відбуваються в тісно пов'язаних компонентах системи. В синергетичному контексті синхронізацію можна інтерпретувати як один із механізмів самоорганізації системи, або як один із шляхів («сценаріїв») виникнення порядку з хаосу, коли структури, що швидко розвиваються (тобто у режимі із загостренням) «підтягують» до себе за темпами розвитку інші пов'язані з ними структури. Звідси і новий погляд на природу еволюційних процесів як на зміну темпів еволюції.

До механізмів еволюції англійської мови уналежнюємо також і зміну параметричного патерна мовної мегасистеми. За нашими спостереженнями, «вартовими» порядку системи виступають параметри керування – певні константи системи, які визначають конфігурацію станів розглядуваної системи в даний час або проміжок часу та «працюють» на збереження її функціональності. Точкою відліку в нашій роботі послужила лінгвістична теорія параметрів М. Бейкера, в основі якої лежить гіпотеза про те, що всі граматичні розбіжності між мовами викликано взаємодією обмеженої кількості дискретних факторів, тобто параметрів. Вважаємо **перспективним** залучення теорії параметрів до діахронічних розвідок. Результати нашого дослідження свідчать, що в кожний момент свого існування мовна система характеризується певним параметричним патерном. Так, у давньоанглійській мові у сфері синтаксису словосполучення панували такі синтаксичні типи зв'язку, як узгодження і керування. Домінування цих типів відношень пояснюється особливостями морфології давньоанглійської мови і насамперед існуванням розвинутої системи флексій, які часто маркували декілька граматичних категорій одночасно. Проте кардинальні зміни у морфології спричинили переорганізацію параметричного патерна системи: панівні в давньоанглійській мові узгодження та керування поступаються в середньо- та ранньоновоанглійський періоди приляганню. Як результат, значно зросла роль порядку слів у реченні. Отже, параметричний патерн системи змінився, віддзеркалюючи зрушення в структурній організації мови.

Правомірність запропонованого в роботах [5-9] напряму подальших наукових розвідок у галузі історії мови – діахронічної лінгвосинергетики – доводиться природою мови як синергетичної системи. Інтегрування ідей, методології та понятійного апарату синергетики в царину лінгвістичних студій виявляється плідним і перспективним, оскільки значно розширює дослідницький простір і збагачує науку про мову новими методами і прийомами аналізу. Опанування нових для філології принципів синергетичного аналізу уможливлює внесення важливих доповнень у теорію еволюції мови як синергетичної системи.

Література

1. Алефиренко Н.Ф. Дискурсивная синергетика «живого» слова [Текст] / Н.Ф. Алефиренко // Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / Под ред. проф. Г.Н.Манаенко. – Вып. 6. – Краснодар, 2008. – С. 20-26.
2. Єнікєєва С.М. Принципи синергетики як методологія дослідження словотвірної системи (на матеріалі англійської мови) / С.М. Єнікєєва // Нова філологія: зб. наук. праць. – Запоріжжя: Запорізьк. нац. ун-т, 2008. – № 29. – С. 223-230.
3. Белоусов К.И. Синергетика текста: От структуры к форме: [монография] / К.И. Белоусов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2008. – 248 с.
4. Глазунова О.И. Синергетика творчества: Опыт анализа художественного текста / О.И.Глазунова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 344 с.
5. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики. Монография. [Текст] / Т.И. Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2013. – 346 с.
6. Домброван Т.І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях [Текст] / Т.І. Домброван // Записки з романо-германської філології [ред. І.М. Колегаєва]. – Вип. 26. – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 51-58.
7. Домброван Т.І. Діахронічна лінгвосинергетика: статус, задачі та основний поняттєвий і термінологічний апарат [Текст] / Т.І. Домброван // Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб. наук. праць. [відп. ред. Фабіан М.П.]. – Вип. 9. – Ужгород: ПП «Графіка», 2011. – С. 162-168.
8. Домброван Т.И. История языка как объект синергетического анализа: к постановке проблемы [Текст] / Т.И.Домброван // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – № 973. – Вип. 68. – Харків, 2011. – С. 30-34.
9. Домброван Т.И. Моделирование истории языка как синергетического процесса: постановка проблемы [Текст] / Т.И. Домброван // Нова філологія. Збірник наукових праць. – № 59. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – С. 10-15.
10. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс: [монография] / Г.Г.Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.
11. Пименова М.В., Кондратьева О.Н. Концептуальные исследования. Введение: / М.В.Пименова, О.Н. Кондратьева. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2011. – 176 с.
12. Пиотровский Р.Г. О лингвистической синергетике / Р.Г. Пиотровский // Научно-техническая информация. – Серия 2 «Информационные процессы и системы». – 1996. – № 12. – С. 1–12.
13. Пиотровский Р.Г. Лингвистическая синергетика: исходные положения, первые результаты, перспективы / Р.Г. Пиотровский. – СПб.: Филол. фак-тС.-Петерб. гос. ун-та, 2006. – 160 с.
14. Піхтовнікова Л.С. Стилістика і синергетика дискурсу / Л.С. Піхтовнікова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: [кол. монографія] / під загальн. ред. Шевченко І.С. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2005. – С. 29–35.
15. Пищальникова В.А., Герман И.А. Лингвосинергетика как методологическая основа исследования текста // Человек – коммуникация – текст. – Вып. 4 / Под ред. А.А.Чувакина. – Барнаул: Изд-во Алт.ун-та, 2000. – С. 29–40.
16. Пономаренко Е.В. Лингвосинергетика бизнес-общения с позиций компетентностного подхода (на материале английского языка): [монография] / Е.В. Пономаренко. – М.: МГИМО-Университет, 2010. – 151 с.
17. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.

Домброван Т. И. Лингвосинергетика: первые результаты междисциплинарного симбиоза

Аннотация. В статье рассматриваются отдельные результаты применения понятийного аппарата и методологических установок синергетики в изучении исторического развития языка. Очерчивается проблемное поле диахронической лингвосинергетики, определяются основные задачи предложенного направления исследований.

Ключевые слова: английский язык, диахроническая лингвосинергетика, научная парадигма, синергетика, эволюция языка, языковая система.

Dombrovan T. Linguistic synergetics: first results of multidisciplinary symbiosis

Summary. In the article, synergetics is positioned as a novel research paradigm. Special focus is laid on application potential of the synergetic approach in linguistic research of language change. Language is considered as a non-linear and self-organized complex dynamic system.

Key words: the English language, diachronic linguistic synergetics, language development, language system, scientific paradigm, synergetics.

УДК 81.112.2.091

Дулепа І. Б.,
аспірант
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВИХ МОВ У СТРУКТУРІ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто окремі аспекти фахових мов та їх основні ознаки. Проаналізовано різні напрями класифікацій фахових мов, розглянуто особливості лексичної бази та функціональні стилі фахової мови.

Ключові слова: фахова мова, субмова, термін, термінознавство, професійна комунікація.

Сучасне мовознавство приділяє велику увагу дослідженню функціонування мови в різних сферах суспільного життя. Яскравим проявом цієї тенденції є вивчення лінгвістичних одиниць в рамках так званих малих мовних підсистем, які обслуговують різноманітні сфери спілкування.

Теоретичні та практичні засади ***останніх досліджень*** фахових мов, які розглядаються у роботах Л. Гофмана, Г. Флюка, Т. Рьолке, В. Шмідта, Р. Пелки та інших, показали, що для їх аналізу недостатньо оперувати тільки лексикою. Необхідним є також знання фахового синтаксису, стилістики, прагматики тексту. Найважливішим засобом вираження фахової мови є фаховий текст, оскільки тільки він, описуючи реальні об'єкти названої підсистеми, відображає реальну картину її термінології. Фахові мови та термінологічні одиниці неодноразово були об'єктом аналізу вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, однак, можна констатувати відсутність у широкій практиці науково-методичної літератури, що стосується питань дослідження фахових мов. Це й зумовило ***актуальність*** нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі фахової мови на різних рівнях її функціонування. Для досягнення поставленої мети визначено такі ***завдання:*** 1) дати визначення поняттю «фахова мова «; 2) прослідкувати різні підходи до становлення та диференціації фахових мов; 3) дослідити та узагальнити проблеми розвитку фахових мов (їх ознак, функцій, типів); 3) проаналізувати особливості лексичної бази та функціональні стилі фахової мови; 4) встановити місце фахових мов у лоні загальнонаціональної мови.

На перших етапах вивчення фахових мов лінгвісти Л. Гофман [14, с. 14], Р.Г. Піотровський [10, с. 29] та інші вважали мову професійної комунікації «підмовою науки та техніки». Наразі мовознавці використовують рівнозначні терміни для позначення мови професійної комунікації: англомовні лінгвісти та російські науковці послуговуються терміном «language for special purposes» (LSP), в німецькому мовознавстві – «Fachsprache» [9, с. 16], а в українській лінгвістичній традиції домінує термін «фахова мова».

Згідно з даними антрополінгвістики, перші появи фахових виразів сягають дохристиянських часів [2]. Тоді ці лексичні одиниці не були термінами в нинішньому сенсі, принаймні тому, що вони ще не мали дефініцій. Вирішальною фазою в диференціації фахових мов стала «промислова революція (18–19 століття). З тих пір у фахових мовах відбулося потужне зростання лексичного запасу, насамперед термінології.

Термін «фахова мова» ще й досі остаточно не визначений. У 60-70 роках XX ст. він охоплював те, що тепер називається термінологією. Із часом розуміння цього терміна розширилося за допомогою синтаксичних та функціонально-стилістичних компонентів до рівня фахового тексту, що дало йому змогу досягнути в наш час своєї повної комплексності завдяки прагматичним, комунікативним, соціокультурним та семіотичним аспектам.

На думку С.Д. Берсенєва, фахова мова – це сукупність одиниць всіх рівнів мовної системи, що використовуються у певній сфері спілкування. Сукупність текстів фахової мови визначають як «галузеву літературу [1, с. 34]. Німецький лінгвіст Л. Гофман описує фахову мову як «сукупність усіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері для досягнення розуміння між фахівцями певної галузі [14, с. 53]. Т.Р. Кияк вважає, що до цієї дефініції слід додати ще й той факт, що «функціонування певної мови забезпечується чітко встановленою термінологією [4, с. 93]. Під сукупністю мовних засобів Л. Гофман розуміє не тільки фонетичні, морфологічні і лексичні елементи та правила синтаксису, але й їх взаємодію. Автор розрізняє: мовні засоби, які наявні у всіх субмовах; мовні засоби, які наявні у всіх фахових мовах та мовні засоби, які наявні тільки в одній фаховій мові [14, с. 53].

Отже, фахова мова – це сфера мови, яка спрямована на однозначну та безперечну комунікацію у відповідній фаховій галузі, це сукупність усіх мов них засобів, які застосовуються у професійно-замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері [7, с. 28]. До цієї дефініції варто додати ще й той факт, що функціонування цієї мови забезпечується виняткова чітко встановленою термінологією. Окремі фахові мови користуються специфічними мовними засобами, які, в свою чергу, можуть мати місце і в інших фахових мовах. Кілька субмов можуть формувати більші класи з їх спільними ознаками. В цьому зв'язку можна запропонувати ієрархічну систему фахових мов та їх класів у межах загально національної мови. Усі субмови поділяються на підвиди (фахові мови) залежно від рівня абстрактності: 1) найвищий рівень абстрактності (штучні символи, формули); 2) дуже високий рівень абстрактності (експерти ментальні науки – комунікація між науковцями); 3) високий рівень абстрактності (мови з дуже великою часткою фахової термінології і строго обумовленим синтаксисом –

прикладні науки); 4) низький рівень абстрактності (мови з досить великою часткою фахової термінології та відносно незв'язна ним синтаксисом – сфера матеріального виробництва); 5) дуже низький рівень абстрактності (мови з незначною кількістю фахових термінів та незв'язаним синтаксисом) [5, с. 205].

Аналогічно диференціює фахові мови Л. Гофман: з одного боку, він розрізняє фахові мови згідно з їх предметною співвіднесеністю, а з іншого – виділяє декілька рівнів усередині окремої фахової мови: ступінь абстрактності, специфіку мовних засобів, сферу функціонування, учасників комунікативних актів. Це дає підстави Л. Гофману виділити основні страти, на які «розшаровується» майже кожна фахова мова: а) мова теоретичних фундаментальних наук; б) мова прикладних наук та техніки; в) мова матеріального виробництва; г) мова сфери споживання. Кожна страта характеризується своїм ступенем абстрактності, мовною формою вираження, середовищем функціонування та користувачами. Фахова мова може мати всі страти або деякі з них, при цьому в мовленнєвих актах вони дуже рідко проявляються в чистому вигляді [14, с. 155].

Лінгвісти (насамперед Б. Гавранек) розрізняють у процесах комунікації чотири функціональні стилі залежно від диференційованих соціальних потреб: 1) загальний комунікативний стиль; 2) професійний практичний стиль; 3) науково-теоретичний стиль; 4) естетичний стиль [6, с. 139].

Фахові мови в цій класифікації представлені двома видами стилів – професійно-практичним та науково-теоретичним. Визначення фахових мов включає в себе кілька семантичних фрагментів, насамперед: а) засіб оптимального розуміння між фахівцями в окремій професійній сфері; б) наявність специфічної фахової лексики та окремих норм відбору, застосування та частоти загальновживаних лексичних і граматичних засобів; в) актуалізація у фахових текстах, які крім прошарку професійної лексики містять загально мовні сегменти, отже, фахова мова не може мати статус відокремленого від загальнонаціональної мови суб'єкта; г) приналежність до фахових текстів професійного мовлення, в той час як до загальномовних елементів як частини системи мови належать літературна мова, розмовна мова або діалект.

Щодо відношень між фаховими мовами та літературною, то фахову мову вважають функціональним різновидом національної мови, яка протиставлена діалектам і просторіччю, розвивається стихійно та входить до літературної мови [9, с. 21]. Кардинальна відмінність фахової мови від загальнонаціональної – наявність особливих лексичних підсистем у фахових мовах та редукованої системи синтаксису, про що свідчать праці видатних науковців М. Халлідея [13], О.В. Суперанської [11], Р. Квірка [15]. Іншими словами, фахові мови не мають особливих граматичних структур, але статистичний розподіл граматичних структур значно відрізняється від наявного в загальнонаціональній мові. М. Халлідей розглядав фахові мови як «обмежене використання мовних засобів, стверджуючи, що «…фахові мови взагалі не мають особливих граматичних структур, що не представлені в інших мовних підсистемах; їхня відмінність – особливі лексичні засоби; але фахова мова відрізняється від загальної мови статистичним розподілом граматичних структур [13, с. 78]. О.В. Суперанська зауважує, що «майже усі професійні системи, базуючись на граматичній системі загальнонаціональної мови, мають відмінності від неї в галузі словотвору і словозміни та значні відмінності в лексиці [11, с. 243]. А.Р. Квірк вважає, що мовні форми використовують обмежено, пропонуючи термін «restricted» для визначення різновиду наукового мовлення, в якому мовні ресурси використовуються обмежено [9, с. 21]. Тобто на рівні граматики, морфології та синтаксису фахова мова значною мірою повторює ознаки загальнонаціональної мови, відрізняючись від неї лише своїм лексичним компонентом та функціями. Таким чином, головним носієм спеціальної, фахової інформації є термінологія – система одиниць спеціальної номінації певної галузі.

З наведених вище дефініцій можна виділити такі ознаки фахових мов: співвідношення з певною предметною галуззю; специфічне коло користувачів; обмежена порівняно із загальною мовою кількість функцій та базування на системі загальнонаціональної мови [9, с. 218].

У рамках когнітивно-дискурсивного напряму фахові мови визначають як лінгвокогнітивне утворення, призначене для зберігання об'єктивованих у мові структур людських знань і досвіду, що забезпечує опис особливої галузі знань, спілкування в її рамках, та її розвиток [3, с. 28].

Всю лексику фахової мови можна поділити на 5 видів: 1) вузькогалузеві терміни даної науки, які мають власну дефініцію; 2) міжгалузеві загально наукові термінологічні одиниці; 3) напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести й номенклатури; 4) професійні жаргонізми; 5) лексика загальновживаної мови [6, с. 140].

Виходячи з такого визначення, лінгвісти нараховують сьогодні близько 300 фахових мов, які застосовуються в рамками вузької спеціальності, оскільки їх повне запровадження у сфері суспільного спілкування приводить до так званих «комунікативних бар'єрів, викликає непорозуміння і може спекулятивно використовуватися з метою певної зверхності, елітарності. Розглянувши основні ознаки фахових мов, можна зробити висновки, що розробка питань, пов'язаних з різними аспектами теорії фахових мов досліджена недостатньо і продовжує бути актуальною дотепер.

Перспективним вважаємо подальше дослідження фахової мови з погляду її взаємозв'язку саме з педагогікою та педагогічною термінологією, які сприятимуть як поглибленому розумінню суті педагогічної практики, так і подальшому розвитку освітньої діяльності.

Література:

1. Берсенев С.Д. Статистика классов слов в речи обиходно-бытового и научного стилей в немецком языке / С.Д. Берсенев // Теория и практика лингвистического описания разговорной речи. – Горький, 1968. – 127 с.
2. Гринев-Гриневич С. В. Основы антрополингвистики (к лексическим основаниям эволюции мышления человека) : учеб. пособие / С. В. Гринев-Гриневич, Э. А. Сорокина, Т. Г. Скопюк. – М. : Компания Спутник, 2005. – 114 с.
3. Зяблова О.А. Принципы исследования языка для специальных целей: автореф. дис. д-ра филол. наук: 10.02.04 – Герм. яз./ О.А. Зяблова. – М., 2005. – С. 49-53.
4. Кияк Т.Р. Проблема лингвистического упорядочения терминологии / Т.Р. Кияк // Лексикология. Терминоведение: сб. науч. тр. – М.: Наука, 2003. – С. 90–93.

5. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства / Т.Р. Кияк // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 203–208.
6. Кияк Т. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження / Т.Кияк // Іноземна філологія. Випуск 121. – 2009. – С. 138-141.
7. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу: [підручник студентів для вищих навчальних закладів] / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
8. Мангутова В.Р. Спортивный дискурс и его участники [Электронный ресурс] / В.Р. Мангутова. – Режим доступу: www.acis.vis.ru
9. Массалина И.П. Дискурсивные маркеры в английском языке военно-морского дела / И.П. Массалина, В.Ф. Новодранова. – Калининград: Изд-во «КГТУ», 2009. – 277 с.
10. Пиотровский Р.Г. Системное исследование лексики научного текста / Р.Г. Пиотровский. – Кишинев, 1981. – 159 с.
11. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
12. Fluck H. Fachsprachen / Hans Fluck. – Tübingen/Basel: Francke, 1996. – 5. Auflage. – 293 S.
13. Halliday M.A.K. Linguistic studies of text and discourse / M.A.K. Halliday // Continuum International Publishing, 2002. – 243 p.
14. Hoffman L. Fachsprachen als Subsprachen / L. Hoffman // Fachspra chen. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1998. – 387 s.
15. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk, S. Greenbaum, J. Leech, J. Svartvik – New York : Longman, 1985. – 1779 p.

Дулепа И. Б. Особенности профессиональных языков в структуре общенационального языка

Аннотация. В статье рассмотрены отдельные аспекты профессиональных языков и их основные признаки. Проанализированы разные направления классификаций профессиональных языков, рассмотрены особенности лексической базы и функциональные стили профессионального языка.

Ключевые слова: профессиональный язык, субязык, термин, терминоведение, профессиональная коммуникация.

Dulepa I. The peculiarities of professional languages in the structure of national language

Summary. The article deals with some aspects of languages for specific purposes and their main features. Different approaches to classifications of languages for specific purposes have been analyzed. The peculiarities of vocabulary and functional styles of a language for specific purposes have been defined.

Key words: language for specific purposes, sublanguage, term, terminology, professional communication.

УДК 811.111'342'42:659.1

Євдокимова І. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ІНТОНАЦІЙНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ВПЛИВУ НА ГЛЯДАЧА У РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті містяться результати аудиторського аналізу інтонаційних засобів реалізації впливу рекламного дискурсу. Дослідження показало, що посилення впливу усної реклами відтворюється завдяки змінам висотного рівня, емфатичного наголосу та паузації у фразах рекламного дискурсу.

Ключові слова: рекламний дискурс, сугестія, вплив, аудиторський аналіз, ядерний тон, гучність.

В останні десятиліття спостерігається підвищений інтерес науковців до дослідження різних типів дискурсу, інакше кажучи, прагматичних дискурсів [1, 93-98]. Тому у статті у якості головного використовується підхід до досліджуваного матеріалу як до дискурсу. Це – підхід, який вже не абстрагується від людини, а який ставить його у голову кута, що вдається найбільш перспективним при дослідженні різновидів усно-мовного дискурсу [2].

Рекламний дискурс, як і інші дискурси масової комунікації, у останні десятиріччя став об'єктом пильної уваги лінгвістів. По-перше, фахівців привертає виключно висока концентрація виразних засобів на всіх мовних рівнях, що визначається прагматичною функцією рекламного дискурсу – необхідністю впливати на яко можно більш широку аудиторію, за яко мого більш коротший час, тому у рекламі «все средства языкового выражения предстают как бы в гипертрофированном виде» [3, 41]. По-друге, мова масової комунікації, у тому числі й реклами, являється цікавим матеріалом для досліджень, які проводяться на стикі наук: у галузі психолінгвістики (А. А. Леонтьев [4], Е. Ф. Тарасов [5], Л. С. Школьник [6] та інші), соціолінгвістики (И. В. Четвертакова [7]), лінгвокультурології (С. Г. Тер-Минасова [8], Н. В. Щербина [9]).

Таким чином, зростаючий вплив усної реклами на підсвідомість слухачів та нові методи, які рекламісти застосовують у рекламних повідомленнях, недосконала вивченість інтонаційних особливостей нових форм реклами на телебаченні визначили **актуальність** теми.

Як **матеріал** дослідження було використано 50 телевізійних рекламних дискурсів сучасного періоду, які були отримані методом запису з електронних носіїв американських сайтів.

Мета даної роботи складається у дослідженні варіативності інтонаційних засобів створення впливу на аудиторію у рекламному дискурсі.

Рекламний дискурс визначається як завершене повідомлення, яке має строго орієнтоване прагматичне установлення (привернення уваги до предмету реклами), що поєднує дистинктивні ознаки усної мови та письмового тексту з комплексом семіотичних (пара– та екстралінгвістичних) засобів [10].

Рекламний дискурс складається, як правило, не тільки з вербальних засобів: у його структурі взаємодіють, доповнюють та посилюють один одного вербальні та невербальні компоненти, та ми можемо визначити його, слідом за Чумичевою Н. В., як полікодовий (полімодальний) дискурс, який забезпечує комплексний вплив на сугеренда [11, 22].

Тож, у процесі дослідження рекламний дискурс було визначене як вид дискурсу, початком якого є тисячолітня історія розвитку форми, виду та змісту, який характеризується вербальними і невербальними особливостями, спрямованими на багатосторонні впливу на адресата.

До задач рекламного дискурсу находить спонукання реціпієнта до вчинення певних дій на користь адресанту. Рекламний дискурс є феномен, базовою характеристикою якого являється прагматична спрямованість, у якості основних функцій, ми услід за Македонцевою А. М., будемо розглядати *атрактивну, фатичну, інформуючу, персуазивну (переконуючу), сугестивну (навіюючу) та естетичну* функції рекламных дискурсів; оскільки перераховані функції не заперечують виконання рекламними дискурсами інших функцій, які, проте, вторинні відносно шости згадуваних [12].

У силу прагматичного характеру рекламні дискурси відрізняються високим впливовим потенціалом, спрямованим на модифікацію установок і поведінкових моделей адресата з метою спонукання до придбання рекламованого продукту. До вирішення цього завдання зводяться всі інтенції адресанта, реалізовані функціями переконання і навіювання.

В якості основної функції в рекламному дискурсі виступає інформуюча функція, оскільки вона присутня у кожному дискурсі і без неї неможлива реалізація «допоміжних» функцій атрактивної, фатичної та естетичної, які допомагають представляти рекламований товар. Персуазивна функція належить до підсилючої функції, так як за допомогою прийомів переконання відбувається логічне усвідомлення реципієнтом важливості володіти рекламованим об'єктом. Однак, провідною і переважаючою функцією ми пропонуємо називати сугестивну функцію.

Слідом за А. М. Свядощ і І. Ю. Черепановою, під сугестією ми будемо розуміти прихований, переважно вербальний, вплив на підсвідомість реципієнта [13; 14; 15], де прагматично марковані одиниці домінують над одиницями інформаційно-аргументативними як на фонетичному, лексико-семантичному, так і на візуальному регістрах, при цьому ступінь навіювання залежить від прихованості прагматичних завдань.

До сугестивної стороні дискурсу звертаються багато лінгвістів П. Н. Махнін [16], І. Ю. Черепанова [17], І. О. Авдієнко [19], С. М. Леденева [19], відзначаючи зниження або повну відсутність активного розуміння і логічних оцінок/ аналізу, чим обумовлений його особливий пролонгований і нав'язливий характер.

Таким чином, сугестивна функція виступає функцією, згідно з якою адресат, не контролюючи свідомістю почутий рекламний дискурс, отримує некритично установки до дії.

Приймаючи за основу функцію впливу, було проведено аудиторський аналіз інтонаційних засобів, що сприяють посиленню ефекту сугестії рекламного дискурсу.

Аудиторський аналіз складався з двох етапів. На першому етапі аудиторського аналізу аудиторам була запропонована ціла низка завдань, в яких треба було визначити ступінь участі інтонаційних параметрів (гучності, висотного рівня, емфатичного наголосу, ритму, темпу та паузації) у створенні або посиленні ефекту впливу при реалізації рекламного дискурсу. Результати спостережень аудиторів відбиті у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення аудиторами ступеня участі інтонаційних параметрів у створенні впливу в англомовному усному рекламному дискурсі (у %)

гучність	висотний рівень	емфатичний наголос	ритм	темп	паузація
10,7	22,0	21,1	12,3	16,2	17,7

Аналіз аудиторами інтонаційних параметрів, що приймають участь у створенні або посиленні ефекту впливу рекламного дискурсу дозволив виявити те, що всі інтонаційні параметри в тій чи іншій ступені беруть участь у посиленні впливу. Серед означених інтонаційних засобів визначались перш за все висотний рівень (22% випадків), емфатичний наголос (21,1% випадків) та паузація (17,7% випадків). Також з більшим процентом імовірності аудиторами було виділено темп (16,2% випадків). Висотний рівень відбито аудиторами у якості переважаючого засобу впливу у зв'язку з тим фактом, що мелодійний компонент інтонації традиційно вважається одним з найбільш дійових засобів впливу.

Таблиця 2

Сприйняття аудиторами рівню гучності в англомовному усному рекламному дискурсі (у %)

Вид складу	по дискурсу в цілому			1-й наголошений склад			ядерний склад		
Частина дискурсу	Тихо	Нормально	Гучно	Тихо	Нормально	Гучно	Тихо	Нормально	Гучно
Початок (100%)	–	28,6	**71,4**	–	25,0	**75,0**	14,3	21,4	**64,3**
Основна частина (100%)	–	**73,3**	26,7	–	**61,2**	38,8	13,3	**60,0**	26,7
Завершення (100%)	14,3	**40,2**	**45,5**	14,3	12,6	**73,1**	22,2	**33,3**	**44,5**

На другому етапі аудиторського аналізу аудиторам було запропоновано вивчити рівень гучності та висотний рівень, які домінують у текстах, що вивчаються. Для відтворення повної картини зміни інтонаційних параметрів тексти були поділені на три частини: початок, основна частина та завершення.

Гучність – інтонаційний засіб, якому притаманне ярка визначеність, упізнавалась аудиторами з достатньою ступеню вірогідності. Результати аналізу відповіді аудиторів по сприйняттю гучності представлено у таблиці 2.

Як свідчать дані таблиці 2, по розумінню аудиторів, тексти вимовляються з нормальною або підвищеною гучністю: перша частина тексту сприймається як гучна (71,4% випадків), другій – характерна нормальна гучність (73,3% випадків), третій – нормальна (40,2% випадків) або підвищена (45,5% випадків).

Слід зазначити, що до кола дослідження аудиторів надходило не тільки відзначення рівня гучності у різних частинах дискурсу, але й першого наголошеного та ядерного складів зокрема.

Згідно з таблицею 2, аудитори сприймають перший наголошений склад на початку та у завершенні дискурсу як гучний (75% та 73,1% відповідно), у середині повідомлення – переважно з нормальною гучністю (61,2%).

Така ж закономірність відміни гучності виявляється на ядерних складах, де збільшення параметра, що вивчається, притаманно початку та прикінцю повідомлення (64,3% та 44,5% відповідно) та спокійний – нормальна гучність – основної частині (60,0% випадків).

Наступним завданням, запропонованим аудиторам, було відзначення висотного рівня досліджуваних текстів рекламного дискурсу. Дані по опрацюванню відповідей аудиторів представлено у таблиці 3.

Згідно з даними таблиці 3, аудитори неоднаково сприймають висотний рівень означених видів складів. Так, першому наголошеному складу характерно переважність у значеннях середнього рівня (становить 62,9% у середньому). При цьому максимальні параметри зафіксовані у завершенні тексту (66,4%). Говорячи про високий висотний рівень, найбільший відсоток спостерігається у основній частині (32,5%), що дозволяє додатково привертати увагу до певних характеристик рекламую чого об'єкту, які, як правило, акумулюються у даній частині тексту реклами.

Низький висотний рівень вимовляння першого наголошеного складу не є від'ємною характеристикою ні

Таблиця 3

Сприйняття аудиторами висотного рівня англомовного усного рекламного дискурсу (у %)

Вид складу	1-й наголошений склад			ядерний склад		
Часть дискурсу	високий	середній	низький	високий	середній	низький
Початок (100%)	17,8	**64,0**	18,2	37,8	–	**62,2**
Основна частина (100%)	32,5	**58,2**	9,3	10,0	**44,4**	**45,6**
Завершення (100%)	22,0	**66,4**	11,6	28,4	26,6	**45,0**
У середньому (100%)	24,1	**62,9**	13,0	25,4	23,6	**51,0**

в жодній частині тексту (реалізується у середньому у 13%), але її найбільші показники зафіксовано на початку тексту (18,2%). Як правило, тихе вимовляння даного складу реалізується підвищенням рівня висоти наприкінці на ядерному складі. Тож ми бачимо, що у даній частині рекламного тексту високий висотний рівень найбільший (становить 37,8% у порівнянні з іншими 10,0% – у основній частині та 28,4% – в завершальній частині).

Порівняльні характеристики ядерного складу, відображені у таблиці 3, дають нам змогу стверджувати, що даному складу характерно низький висотний рівень (51,0% у середньому по всім частинам тексту). Таке вимовляння останнього складу додає впливово ефекту до поданої інформації, що сприяє посиленню фінального акорду.

Низький висотний рівень набуває найбільшого виділення, а саме й з тим, й впливовості у початковій частині (становить 62,2% випадків) рекламного дискурсу. Середній висотний рівень спостерігається у більшому обсязі у середині тексту (44,4% випадків).

У ході дослідження було виявлена наступна закономірність: якщо рівень першого наголошеного складу є високим, то ядерного – низький. Таке оформлення направлено на посилення розриву, як між частинами синтагми, так і поміж частинами тексту, що допомагає відтворювати впливове напруження рекламного дискурсу. Отже, зміни висотного рівня, на думку аудиторів, є одним з головних інтонаційних засобів, що сприяють зростанню сугестії.

Слід підкреслити, що аудитори зазначили різне інтонаційне направлення ядерних складів, тож наступним кроком вивчення інтонаційних особливостей рекламного дискурсу стало дослідження відміни руху означеного виду складу (таблиця 4).

Таблиця 4

Сприйняття аудиторами виду руху висотного рівня ядерних складів в англомовному усному рекламному дискурсі (у %)

Вид складу	Ядерный склад (100%)						
Частина дискурсу	НВ	ВНВ	ВН	НН	Н+В	В+Н	Р
Початок (100%)	25,3	7,1	25,4	**42,2**	–	–	–
Основна частина (100%)	7,2	–	27,3	**43,0**	–	8,5	14,0
Завершення (100%)	–	–	19,4	**40,4**	20,2	28,0	–
У середньому (100%)	8,1	1,8	24,0	**42,7**	6,7	12,1	4,6

Рівний – Р, Висхідно-Низхідний – ВН, Низький Низхідний – НН, Низький Висхідний – НВ, Висхідно-Низхідно-Висхідний – ВНВ, Низхідно-Висхідний – Н+В, Високий Низхідний – В+Н

Згідно з даними таблиці 4, більшість синтагм характеризуються низьким низхідним вимовлянням фінального складу у всіх частинах рекламного тексту (складає у середньому 42,7%). Таке оформлення ядерних складів сприяє створенню серйозного та вагомого наміру рекламного повідомлення, що, у свою чергу, додає переконаності та підвищує довіру до того, що вимовляється.

Крім того, аудитори виділяють висхідно-низхідний ядерний тон у якості фінального складу, який допомагає привертати увагу до ключових слів, тим самим акцентує увагу слухача на головних частинах синтагми (становить у середньому 24,0%). Таке оформлення складів робить повідомлення більш цікавим та яскравим, що створює ефект необхідності володіння предметом, який рекламується. Описана тенденція характерна всім частинам рекламного тексту (на початку становить 25,4%, в основній частині є найбільшою – 27,3%, у завершальній частині – найменша – 19,4%).

Підкресленню найважливішої інформації також сприяє використання високого низхідного тону (становить у середньому 12,1%). Високий низхідний тон являється завершеним, емоційно навантаженим фінальним тоном, який допомагає акцентному виділенні ключових слів. Даний тон не характерне початку тексту, у малому відсотку спостерігається у основній частині (8,5%), але більш характерне завершенню (28,0%).

На думку аудиторів, ядерні склади у різних частинах рекламних текстів мають свої особливості. Так, початкова частина оформлюється низьким низхідним (42,2%), низьким висхідним (25,3%) та висхідно-низхідним (25,4%) ядерними тонами. Основній частині характерні низький низхідний (43,0%), висхідно-низхідний (23,7%) та рівний (14,0%) термінальні тони. Завершальна частина може бути виділена у якості найбільш емоційного відрізка тексту. По-перше, вона має бути самою навантаженою не тільки інформаційне, але й бути направленою на відбуття певних відношень слухача, та, по-друге, нести останні переконувальні та закінчувальні акорди. Відповідно, у завершальній частині реалізуються низький низхідний (40,4%), високий низхідний (28,0%), низхідно-висхідний (20,2%) та висхідно-низхідний (19,4%). Розглянемо приклад: демонструється місто, біля узбіччя знаходиться машина, чорно-білий фон, змінюється місто та машина декілька разів, що відбувається згідно зі змінами історичних періодів, доки не показують машину сучасного періоду.

М (голос за кадром): From a `long `line of `legendary .Coupes comes the C`L.S.| The world's `first step. Four `door .Coupe.

(Mercedes Benz). Чорний фон екрану – підпис Legendary. Unlike any other, інший чорний фон – підпис Mercedes Benz та світлий фон логотипу машини.

Фрази дослідженого рекламного дискурсу вимовляються у більшості синтагм низьким низхідним ядерним тоном; виключення становить ключова фраза (The world's `first step), для якої характерним є вживання високого низхідного ядра. Початкова інформація, яка припадає на перший наголошений склад, акцентована завдяки певним засобам інтонації. Аудиторський аналіз дає змогу констатувати, що саме напрямок тону являється інформативним параметром при реалізації впливу на ядерних складах.

Таким чином, проведене дослідження інтонаційних засобів, що сприяють створенню та посиленню впливу рекламного дискурсу, дозволило відзначити низку закономірностей:

– високий висотний рівень першого наголошеного складу та низький висотний рівень ядерного складу направлені на посилення розриву, як між частинами синтагми, так і поміж частинами тексту, що допомагає відтворювати впливове напруження рекламного дискурсу. Тож, контрастні зміни висотного рівня, на думку аудиторів, є одним з головних інтонаційних засобів, що сприяють зростанню сугестії;

– напрямок тону у ядерному складі є інформативним параметром реалізації впливу;

– оформлення ядерних складів низьким низхідним тоном сприяє створенню довіри глядача або слухача до рекламного повідомлення.

Наступним колом питань, які потребують негайного вивчення, є визначення ролі таких компонентів інтонації, як темп та паузація, у посиленні сугестії рекламного дискурсу.

Література

1. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания. Гл. 19. Эскиз лингвистической модели текстообразования. – М., 1992. – С. 287–301
2. Хитина М. В. Просодическая архитектоника устно-речевого дискурса: На материале русского языка: диссертация ... доктора филологических наук: 10.02.21. – Москва, 2005. – 387 с.
3. Козырева М. Н. Введение в изучение английского речевого голоса (голосообразования). – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 97 с.
4. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – М.: СМЫСЛ, 1997. – 287 с.
5. Тарасов Е. Ф. Психологические и психолингвистические аспекты речевого воздействия / Е. Ф. Тарасов // Речевое воздействие: психологические и психолингвистические проблемы. – М., 1986. – С. 4 9.
6. Школьник Л.С. Речевое воздействие: основные проблемы и исследования Текст / Л. С. Школьник // Проблемы организации речевого общения. – М., 1981. – С. 18-34.
7. Четвертакова И. В. Радиореклама: социолингвистический аспект рекламного радиообращения: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.10 / Ирина Вячеславовна Четвертакова. – М., 1996. – 45 с.
8. Тер-Минасова С. Г. Синтагматика функциональных стилей: дис.… докт. филол. наук / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М., 1980. – 328 с.
9. Щербина Н. В. Американский рекламный тест в аспекте взаимодействия языка и культуры: дис. …канд. филол. наук / Нина Валерьевна. – Хабаровск, 2002. – 210 с.
10. Доценко Е. Л. Психология манипуляции. Феномены, механизмы, защита. – М., 1996.
11. Чумичева Н. В. Копирайтинг и рекламная суггестия: алгоритмизация творчества. автореф. канд. филол.наук, Ростов-на-Дону, – 2009. – 22 с.
12. Македонцева А. М. Лингвопрагматические характеристики англоязычных креолизованных рекламных текстов малого формата. автореф. … канд. филол.наук. 10.02.04. – М., – 2010. – 22 с.
13. Черепанова И. Ю. Лингвистическая экспертиза суггестивных текстов как условие их эффективности // X Октябрьские чтения. Вопросы общественных наук. Тез. докл. на межвуз. конф. мол. ученых. – Пермь, 1992. – С. 35-36
14. Черепанова И. Ю. Текст как основа психотерапевтического метода вербальной мифологизации личности // Теоретические и прикладные аспекты риторики, стилистики и культуры речи.— Екатеринбург, 1995. – С. 64-65
15. Черепанова И. Ю. Дом колдуньи. Язык творческого Бессознательного. М.: «КСП+», 1996, 1999. – 416 с.
16. Махнин П. Н. Психолингвистические аспекты воздействия рекламных текстов: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / П. Н. Махнин. – Москва, 2005. – 204 с.
17. Черепанова И. Ю. Лингвистическая экспертиза суггестивных текстов как условие их эффективности // X Октябрьские чтения. Вопросы общественных наук. Тез. докл. на межвуз. конф. мол. ученых. – Пермь, 1992. – С. 35-36
18. Авдієнко И. А. Структура и суггестивные свойства вербальных составляющих рекламного текста: дис. … канд. филол. наук: 10.02.19 – теория языка. / Иван Анатольевич Авдеенко. – Комсомольск-на-Амуре, 2001. – 168 с.
19. Леденева С. Н. Методы психолингвистической оценки эффективности речевого воздействия: дис. … канд. филол. наук: 10.02.19 / Светлана Николаевна. – Москва, 2004. – 185 с.

Евдокимова И. А. Интонационные способы создания воздействия на зрителя в рекламном дискурсе

Аннотация. В статье представлен подход к рекламному дискурсу с точки зрения суггестии, где интонационные компоненты изучаются, на основе аудиторского анализа, в качестве способов воздействия. Усиление действия устной рекламы происходит благодаря изменениям высотного уровня, эмфатического ударения и паузации.

Ключевые слова: рекламный дискурс, суггестия, воздействие, аудиторский анализ, ядерный тон, громкость.

Yevdokimova I. Intonation means of creating influence in advertising discourse

Summary. The article represents an approach to ad discourse from the point of view of its influence upon the audience, where intonation components are examined on the basis of the auditory analysis. The investigation has been helpful to find out that impact of the oral ad is realized due to the changes of the pitch, emphatic stress and pauses.

Key words: advertising discourse, suggestion, influence, auditory analysis, nuclear tone, loudness.

УДК 811.1/9

Задобривская О. Ф.,
преподаватель филиала
Приднестровского государственного
университета имени Тараса Шевченко в г. Рыбница
Балан М. В.,
студент филиала
Приднестровского государственного
университета имени Тараса Шевченко в г. Рыбница

МЕТАФОРИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ФАШИЗМА (НА МАТЕРИАЛЕ НОВЕЛЛЫ ТОМАСА МАННА «МАРИО И ВОЛШЕБНИК»)

Аннотация. В статье рассматривается понятие метафоры и ее роль в художественном тексте, а также проводится исследование на предмет выявления метафор, отражающих явление фашизма в новелле.

Ключевые слова: метафора, функционирование метафоры, фашизм.

Сущность языка изначально ориентирована на выражение чего-то через нечто иное, не связанное с предметом обозначения по природе. Метафора является одним из двигателей процесса создания знаковых отношений, без которых язык как саморазвивающаяся система адаптации к окружающей среде вскоре прекратил бы существование, в то же время она является и источником иногда вынужденного обмана.

Целью данной статьи является анализ лексических единиц, способствующих более полной метафорической передачи такого явления, как фашизм в новелле Томаса Манна «Марио и волшебник».

Актуальность выбранной темы очень велика, и связана она, прежде всего, с тем, что поднимаемый шум вокруг явления фашизма требует особого внимания в **плане освещения проблемы,** т.к. данное явление носит негативный характер в плане его популяризации и неверной трактовки, а интерпретация его при помощи метафоры несет иную, более выразительную нагрузку.

В XX веке на фоне развития новых направлений метафора становится для лингвистики в целом некоторым объединяющим феноменом, исследование которого кладет начало развитию когнитивной науки и привлекает особое внимание таких лингвистов, как Дж. Лакофф, Н.Д. Арутюнова, А.П. Чудинов и другие.

Так, например, **А.П. Чудинов в работе «Теория метафорического моделирования на современном этапе развития»** определил метафору, как основную ментальную операцию, которая объединяет две понятийные сферы и создает возможность использовать потенции структурирования сферы-источника при помощи новой сферы [1, с. 35].

Профессор когнитивной лингвистики **Дж. Лакофф в «The Contemporary Theory of Metaphor»** говорит о способах создания метафоры и о составе данного средства художественной выразительности. Метафора, по теории Дж. Лакоффа, является прозаическим или поэтическим выражением, где слово (или несколько слов), являющееся концептом, используется в непрямом значении, чтобы выразить концепт, подобный данному. Дж. Лакофф пишет, что в прозаической или поэтической речи метафора лежит вне языка, в мысли, в воображении [2].

Метафора – это троп, слово или выражение, употребляемое в переносном значении, в основе которого лежит неназванное сравнение предмета с каким-либо другим на основании их общего признака. Термин принадлежит Аристотелю и связан с его пониманием искусства как подражания жизни.

В изучении метафор главное значение отводится основному лексическому значению слова. Но и здесь существуют некоторые проблемы, т.к. в данном случае речь идет о существительном в роли метафоры к позиции предиката, приложения и к сочетанию с родительным падежом другого существительного. Но характеризующая функция метафоры требует своего выражения в форме сказуемого. **Н.Д. Арутюнова** пишет: «Тезис о том, что метафора соотнесена с позицией предиката, не предполагает, что всякое фигуральное по своему смыслу сказуемое является метафорой. Метафора в сказуемом сталкивается с ограничениями, обусловленными морфологическими и лексико-семантическими факторами» [3, с. 17].

Понимание метафоры – результат творческого усилия, т.е. метафора не

подчиняется никаким правилам. Для создания метафор не существует инструкций, нет справочников для определения того, что она «означает» или «о чем сообщает» [4, с. 354]. Метафора опознается только благодаря присутствию в ней художественного начала.

Ученый **Д. Дэвидсон в своем труде «Теория метафоры»** утверждает, что метафоры означают только то, что означают входящие в них слова, взятые в своем прямом значении [5, с. 172]. Поскольку этот тезис не соответствует известным современным точкам зрения, то многое из того, что он сказал, несет в себе критический характер, т.к. при свободном взгляде метафора становится более интересным явлением.

Согласно точке зрения Д. Дэвидсона, метафора наделена не только буквальным смыслом или значением, а еще и некоторым другим смыслом и значением. Это заблуждение свойственно многим. Мысль о семантической двойственности метафоры принимает разные формы – от относительно простой у Аристотеля до относительно сложной у

М. Блэка. Некоторые авторы особо подчеркивают, что метафора, в отличие от обычного словоупотребления, проникает в суть вещей.

Взгляд на метафору как на средство передачи идей кажется

Д. Дэвидсону столь же неверным, как и лежащая в основе этого взгляда идея о том, что метафора имеет особое значение. Он согласен с той точкой зрения, что метафору нельзя перефразировать, не потому что метафоре добавляют новое значение, а потому что просто нечего перефразировать. Перефраза, независимо от того, возможна она или нет, просто передает то же самое другими словами. Но если Д. Дэвидсон прав, метафора не сообщает ничего, помимо своего буквального смысла.

Те, кто отрицал, что у метафоры помимо буквального значения имеется особое когнитивное содержание, стремились показать, что метафора вносит в речь эмоции и путаницу и не пригодна для серьезного научного или философского разговора. Д. Дэвидсон не разделяет этой точки зрения. Метафора часто встречается не только в литературных произведениях, но и в науке, философии и юриспруденции.

В своем мнении о том, что метафора творит чудеса, Д. Дэвидсон основывается на различении значения слов и их использования и полагает, что метафора принадлежит сфере употребления. Метафора связана с образным использованием слов и предложений и зависит от значения слов и, следовательно, состоящих из них предложений [5, с. 179].

Ученый Д. Дэвидсон отрицает воздействие метафоры благодаря своему особому значению, особому когнитивному содержанию. Д. Дэвидсон, в отличие от других ученых, не считает, что эффект метафоры зависит от ее значения, которое является результатом взаимодействия двух идей [5, с. 182].

Метафора заставляет увидеть один объект в свете другого, что и влечет за собой «прозрение» читателя.

В статье Ж. Желева «Фашизм» изучаемое явление представлено как обобщенное название крайне правых политических движений, идеологий и соответствующая им форма правления диктаторского типа, характерными признаками которых являются национализм, культ личности, милитаризм, тоталитаризм [6, с. 24].

Слово фашизм происходит из итальянского и означает «союз». В более узком историческом смысле под фашизмом понимается массовое политическое движение, которое существовало в Италии в 1920-х-начале 1940-х под руководством Б. Муссолини.

Э. Фромм, рассуждая о фашизме **в книге «Психология нацизма. Тайна порока или душа просит грязи»,** пишет, что в научной литературе о фашизме высказывается две противоположные точки зрения. Первая состоит в том, что фашизм – это сугубо экономическое и политическое явление, и психология никак его не объясняет, а вторая – в том, что фашизм – это психологическая проблема [7, с. 181].

Э. Фромм высказывает гипотезу о том, что фашизм – это психологическая проблема, но оговаривается, что сами психологические факторы могут быть поняты лишь при учете их формирования под воздействием факторов социально-политических и экономических. Таким образом, согласно теории Э. Фромма, фашизм – это экономическая и политическая проблема, но без учета психологических факторов невозможно понять, каким образом он приобрел власть над целым народом [7, с. 189].

Таким образом, прочитав новеллу Томаса Манна «Марио и волшебник», мы выявили, что произведение является хорошим примером для отображения такого явления, как фашизм, причем в неком переосмысленном, переносном значении, т.е. при помощи метафоры.

Использование метафоры для отображения характерных черт фашизма помогают читателю погрузиться в атмосферу бездушья, ощутить давление царящего гипноза. Благодаря использованию автором метафор произведение приобретает экспрессивную окраску, что делает его еще более интересным, живописным и красочным.

Изучив и проанализировав литературу по данной проблематике, проведя практическое исследование в данной области, в первую очередь, мы обратили внимание на главного героя, Чиполлу, человека неопределенного возраста с пронзительными глазами, сжатыми губами, черными усами и мушкой в углублении между нижней губой и подбородком. Впервые на сцене он появился в странном одеянии – в широком черном плаще без рукавов с бархатным воротником, в белых перчатках, на шее белый шарф и цилиндр. В облике Чиполлы было что-то похожее на историческую фигуру XVIII века в Италии. Первое впечатление он произвел своим красноречием, расположив таким образом к себе публику. Но его суровый характер проявляется практически в каждом контексте данной новеллы.

Приняв за основу определение, предложенное словарем лингвистических терминов, где метафора определяется как «способ выражения, рассматриваемый как перенос абстрактного понятия в конкретный план путем своего рода сокращенного сравнения или, скорее, подстановки» [8, с. 155], мы проанализировали новеллу на предмет выявления метафор, которые тем или иным образом отображают явление фашизма. **Нашей задачей было выявление художественных метафор,** которые более полно передают царившую в тот момент атмосферу, которые служат средством украшения речи.

В рассматриваемом контексте *«Und doch war klar, daß dieser Bucklige nicht zauberte, wenigstens nicht im Sinne der Geschicklichkeit, und daß dies gar nichts für Kinder war»* Цвейг использует метафору для описания внешнего вида фокусника. Чиполла был одет в плащ, под которым он прятал свою волшебную плетку, благодаря этим атрибутам он был похож на горбатое чудовище. Таким образом, мы видим, что автор сравнивает главного героя с неприятного вида созданием, которое наводит ужас на окружающих, что с большим эффектом подчеркивает негативность изучаемого явления.

Обращая внимание на отрывок *«Eine gewisse Abneigung und Aufsässigkeit war durchzufühlen; aber von der Höflichkeit zu schweigen, die solche Regungen im Zaum hielt, verfehlten Cipolla's Können, seine strenge Sicherheit nicht, Eindruck zu machen, und selbst die Reitpeitsche trug, meine ich, etwas dazu bei, daß* ***die Revolte im Unterirdischen blieb»,*** мы видим явную неприязнь публики к фокуснику, а с другой стороны, интерес к его мастерству. Так, становится очевидным тот факт, что люди, не обращая внимания на унижение, направленное в их сторону, не решались покинуть представление. Эта ситуация действительно напоминает некий мятеж, но автор сравнивает его с мятежом в подземелье, таким обра-

зом показывая, что этот бунт никак не может повлиять на иллюзиониста, что придает ему больше сил и энергии, ведь он становится свидетелем безвыходности, безысходности и покорности аудитории.

Философское отступление от иллюзионизма может быть продемонстрировано в следующем примере:

«Die Freiheit existiert, und auch der Wille existiert; aber die Willensfreiheit existiert nicht, denn ein Wille, der sich auf seine Freiheit richtet, ***stößt ins Leere.*** *Sie sind frei, zu ziehen oder nicht zu ziehen. Ziehen Sie aber, so werden Sie richtig ziehen, – desto sicherer, je eigensinniger Sie zu handeln versuchen».*

Говоря о таких высоких материях, мужчина пытается ввести в заблуждение аудиторию, отвлечь от происходящих событий и погрузить в ту атмосферу, которая выгодна ему. Он как бы толкает их в бездну, в бездну незнания и непонимания происходящих событий. Для Чиполлы главной задачей было отвлечь людей от реальности и заставить поверить их в его мощь и силу.

При помощи метафоры в следующем контексте *«Der Anblick* ***des Unholds*** *im Salonrock, hockend auf der verholzten Gestalt, war unglaubwürdig und scheußlich, und das Publikum, in der Vorstellung, daß das Opfer dieser wissenschaftlichen Kurzweil leiden müsse, äußerte Erbarmen»* описывается образ Чиполлы и его поведения. На протяжении всего произведения мы наблюдали за тем, как автор неоднократно называет Чиполлу «чудовищем», наделяя его такими чертами характера, которые присущи людям, принадлежащим или входящим в течение такого явления, как «фашизм», он еще и пытается всеми средствами передать сам образ героя, который производит ужасающий эффект. Но несмотря на это, фокусник смог подчинить себе публику: во время проведения эксперимента иллюзионист позволил себе сесть на тело загипнотизированного мужчины. Так Чиполла показывает свое неуважительное отношение к людям и свою власть над ними, т.к. загипнотизированный мужчина подчинялся только ему.

Люди превратились в марионеток и выполняли любой приказ фокусника. «Волшебными» свойствами своей плетки Чиполла смог подчинись себе людей:

«..., er tanzte, und so führte der Cavaliere ihn, während die Leute klatschten, aufs Podium, um ihn den anderen ***Hampelmännern*** *anzureihen. Man sah nun das Gesicht des Unterworfenen, es war dort oben veröffentlicht. Er lächelte breit, mit halb geschlossenen Augen, während er sich >vergnügte<. Es war eine Art von Trost, zu sehen, daß ihm offenbar wohler war jetzt als zur Zeit seines Stolzes».*

Здесь автор описывает состояние людей, которых загипнотизировал своей плеткой Чиполла. Правда, следует отметить, что в данном контексте сама метафора является стертой, но употребляя ее в своей речи, рассказчик акцентирует наше внимание на том аспекте, что люди становились безвольными при Чиполле: они не могли ничего делать, они выполняли только то, что было выгодно волшебнику, который всеми силами пытался себя позабавить и развлечь.

В новелле Томаса Манна «Марио и волшебник» данное явление приобретает свой особый колорит, т.к. один из главных героев наделяется автором всеми чертами, присущими людям, задействованным в это течение. Внешний вид, поведение, вся его сущность наполнены силой, властью, яростным желанием и стремлением к завоеванию новых высот. Для достижения желаемого ему не нужно много, всего лишь безрассудное повиновение обычных людей. Таким образом, подчинив их себе, главный герой приобретает власть и беспощадность.

Таким образом, неслучайно тема фашизма до сих пор не оставляет равнодушными людей разных поколений, а метафоры еще больше подчеркивает данное явление и его характерные черты.

Итак, **мы можем сделать вывод,** что данное произведение хорошо подходит для рассмотрения изучаемого явления фашизма и содержит достаточное количество примеров для характеристики данного явления.

Во-первых, это – власть: благодаря своему внешнему виду и уловкам Чиполла подчинил себе публику. **Во-вторых,** достижение своей цели любыми способами. Так, например, фокусник заставил мужчину извиваться в страшных судорогах только потому, что тот не хотел танцевать. **В-третьих,** неуважение и бестактность, т.е. невежественное поведение к другим и мнение о том, что другие рангом ниже. **В-четвертых,** жестокость и суровость в манерах человека имеет цель показать силу характера и власть над остальными.

В дальнейшем планируется продолжать работу в данном направлении, цель которого более детально изучить второго главного героя – Марио, который выступает в противовес Чиполле, и провести сравнительный анализ этих действующих лиц новеллы.

Литература:

1. Чудинов А.П. Теория метафорического моделирования на современном этапе развития. Лингвистика: Бюллетень Уральского лингвистического общества. – Екатеринбург, 2000. – 487 с.
2. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor – Режим доступа:
3. http://ru.scribd.com/doc/15523804/Cognitive-Linguistics-Lakoff-G-The- Contemporary-Theory-of-Metaphor
4. Арутюнова Н.Д. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Высшая школа, 1990. – 268 с.
5. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – 390 с.
6. Дэвидсон Д. Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.
7. Желев Ж. Фашизм // Преподавание истории в школе. – 2000. – № 10. – С. 24-28.
8. Фромм Э. Психология нацизма. Тайна порока или душа просит грязи. – М.: Гриф, 1995. – 235 с.
9. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Пер. с фр.
10. В.А. Звегинцева. Изд. 2-е, испр. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 440 с.

Задобривська О. Ф., Балан М. В. Метафорична репрезентація фашизму (на матеріалі новели Томаса Манна «Маріо і чарівник»)

Анотація. В статті розглядається поняття метафори та її роль у художньому тексті, а також проводиться дослідження на предмет виявлення метафор, які відображають явище фашизму в новелі.

Ключові слова: метафора, функціонування метафори, фашизм.

Zadobrivscaia O., Balan M. Fascism metaphorical representation (on the basis of the short story by Thomas Mann «Mario and the Magician»)

Summary. The concept of a metaphor and its role in the literary text is considered in the article, and also the research regarding identification of the metaphors reflecting the fascism phenomenon in the short story is conducted.

Key words: metaphor, metaphor functioning, fascism.

УДК 811.112.2'06

Захарченко С. М.,
преподаватель кафедры германской филологии
Донецкого национального университета

О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ЗАИМСТВОВАНИЙ С СУФФИКСОМ -IEREN В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ НАЧАЛА XVII ВЕКА

Аннотация. В статье исследуется функциональная эквивалентность заимствованных глаголов с суффиксом -ieren в немецком языке начала XVII века. Исследование проведено на материале корпуса текстов М. Шульца, который включает специальные тексты из разных областей знаний. Представлена типология отношений между заимствованными глаголами и их эквивалентами с учетом первичности / вторичности номинации.

Ключевые слова: глагол, суффикс, заимствование, функциональная эквивалентность, синоним.

Вводные замечания. Образование глаголов с суффиксом *-ieren* находится на стыке словообразования и заимствования, чем объясняется интерес к ним обеих отраслей языкознания. Они рассматриваются и в рамках описания (всего) глагольного словообразования в историко-синхронных работах (в частности [9; 11]), и являются объектом рассмотрения при описании функционирования и семантической интеграции заимствованной лексики (напр. [13]).

В данном исследовании глаголы с суффиксом *-ieren* на материале немецкого языка начала XVII века рассматриваются – как заимствованная лексика – в аспекте функциональной эквивалентности. Под функциональной эквивалентностью, или синонимией в широком смысле, понимается способность данных номинаций употребляться в речи на месте других единиц лексико-семантической системы данного языкового континуума [4, 27]. При этом инвариантным является не просто значение слова, а его семантическая функция в предложении [1, 123].

Функциональная эквивалентность устанавливается поэтому с учетом синтагматических и парадигматических отношений. Адекватность функций проверяется путем нахождения в текстах немецкого языка начала XVII века таких контекстов, которые бы подтверждали возможность взаимозамены слов.

Цель исследования заключается в обосновании целесообразности или избыточности заимствованных глаголов с суффиксом *-ieren* в немецком языке начала XVII века.

Материалом исследования служат 43 текста корпуса М. Шульца [12], датированн е первыми двумя десятилетиями XVII века. Корпус включает в себя разные типы текстов нехудожественной коммуникации (теологического, информационного[1], познавательного характера). Также в корпус входит, имея второстепенное значение, художественная литература, представленная жанром шванка. В целом, тексты корпуса репрезентируют надрегиональную и наддиалектную письменную речь начала XVII в. [12, 45].

Эмпирический материал исследования составляют 158 единиц[2]. Написание лексем соответствует нормализированной орфографии словарей [7; 8], текстовые примеры даются в оригинальной орфографии.

Типология отношений заимствованных глаголов и их эквивалентов. Являясь с точки зрения диахронии заимствованными лексемами, исследуемые глаголы стали (в разное время) частью новой для себя лексико-семантической системы языка-реципиента. В нем глаголы с суффиксом *-ieren* вступают в парадигматические отношения со своими эквивалентами, образуя синонимические пары или дополняя уже существующие синонимические ряды.

С точки зрения наличия или отсутствия в лексической системе принимающего языка эквивалентных наименований выделяются первичные и вторичные номинации. Первичные «служат для наименования реалий, ранее неизвестных и/или не имевших названий в языке» и не имеют в языке-реципиенте однословных аналогов, вторичные именуют уже обозначенные ранее реалии, поэтому они имеют аналоги в языке-реципиенте [4, 27-28].

В письменном немецком языке начала XVII века выявлены, в ходе исследования, вторичные номинации – «дублеты» [13, 151], или синонимы «полные» [3, 586], и первичные номинации – синонимы «частичные» [13, 152; 5, 763], или «неполные» [3, 586].

Дублеты. Около 10 % заимствованных глаголов с суффиксом *-ieren* (16 лексем из 158), обнаруженных в корпусе М. Шульца, можно считать полностью равнозначными и тождественными по употреблению их эквивалентам. При этом единственным дифференцирующим признаком являются структурные особенности иноязычного слова, которые указывают на его происхождение [ср.: 13, 151].

Среди общеупотребительной лексики зафиксированы единичные дублетные пары, например: *deskribieren – beschreiben* 'описывать', *exkusieren – entschuldigen* 'прощать', *transferieren – übersetzen* 'переводить', *vertestieren – vermachen* 'завещать'. Данные лексемы имеют идентичную денотативную семантику и сочетаемость, ср.:

(1) *Historia von der steten Lieb … in teutsch* ***transferirt*** *[Catalogus,* 12] 'История о вечной любви … переведена на немецкий язык'.

(2) *Jetzt aber auff vieler ehrlicher Leut begeren ins Teutsch* ***vbersetzet*** [Joco-Seria, 1] 'Однако сейчас, по требованию многих честных людей, [книга] переведена на немецкий язык'.

В специальной лексике различных предметных областей (медицины/ химии, права, математики, военного дела) также было возможно наличие полных синонимов.

[1] *К данному типу текстов в исследовательском корпусе относятся т. н. реляции, листки новостей, а также газеты, которые появляются в Германии как раз в начале XVII века [10, 371].*

[2] *В качестве единицы анализа принимаются моносемантичные лексемы или лексико-семантические варианты (далее – ЛСВ) многозначных глаголов.*

Например, в области математики в начале XVII века конкурируют лексемы *addieren* и *summieren* в значении ‘складывать’. Интересным представляется тот факт, что обе лексемы, претерпев расширение своей семантики, сохранились в современном немецком языке. Другими идентичными «специализированными» лексемами являются *defendieren – schützen* ‘защищать’ (в текстах о войне), *fomentieren – bähen* ‘лечить припарками’ (в медицинских текстах).

Как отмечают исследователи [ср. 13, 150], период параллельного функционирования дублетов является переходным и ограниченным по времени началом языкового контакта. В дальнейшем исчезает либо иноязычное слово, либо исконно немецкое, либо происходит их семантическая дифференциация [13, там же]. В проанализированных парах дублетного характера (за исключением *addieren – summieren*) избыточным является глагол с суффиксом *-ieren*, который впоследствии исчезает (данные глаголы не кодифицированы в DUW). Следует отметить, что в таких парах исконно немецкое слово является (высоко)частотным, в то время как соответствующий глагол с суффиксом *-ieren* представлен единичными употреблениями.

Однако если глаголы с суффиксом *-ieren* вступают в дублетные отношения со словосочетаниями (однословные эквиваленты отсутствуют), то они оправдывают свое существование в новом языковом континууме [ср.: 4, 30]. Например, глаголу *pulverisieren* ‘стирать в порошок’ соответствует только словосочетание *zu Pulver machen*, что обуславливает закрепление глагола с суффиксом *-ieren* в лексико-семантической структуре немецкого языка.

Частичные синонимы. Семантика большинства заимствованных глаголов является близкой, но не тождественной семантике их функциональных эквивалентов. В таких случаях речь идет о частичных синонимах (см. выше). Они «представляют собой лишь «потенциальную синонимию», которая может как реализоваться, так и не реализоваться в речи и в последнем случае практически не быть языковой синонимией» [2, 226]. Частичные синонимы в исследуемом материале образуют оппозиции двух типов: привативные – один член которых характеризуется наличием, а другой отсутствием признака, и эквиполентные – оба члена которых являются равноправными [2, 138, 140].

Подавляющее большинство глаголов с суффиксом *-ieren* образует привативные оппозиции, в которых они выступают в роли гипонимов, уточняя значение своих эквивалентов. Прежде всего, это лексемы терминологического характера, относящиеся к различным предметным областям (медицины / химии, права и т. д.), напр.: temperieren ‘смешивать (в равных долях)’ – mischen ‘смешивать’. Однако в контексте эти различия могут нивелироваться, ср.:

(3) *Nim Rosenöl/ S. Johannsöl/ jedes viij. Lot/* ***temperiers*** *vnter einander* [Gaebelkhouer, 15] ‘Возьми розовое и зверобойное масла, каждого 8 лотов[3], смешай их’.

В данном контексте дифференцирующая сема ‘в равных долях’ не актуализируется, так как есть указание этого соотношения – *jedes viij. Lot.*

[3] *Лот – малая единица веса, приблизительно равная 16 граммам [7, 1092].*

Привлекает к себе внимание определенная терминологическая избыточность в сфере медицины, напр.: *laxieren* ‘послаблять, очищать кишечник (слабительным)’ – *purgieren* ‘очищать кишечник’ – reinigen ‘очищать’, ср.:

(4) *Man mus aber den Patienten ein mal oder zwey wol* ***purgiren*** *mit Coloquint vnd andern Syrup/ ... Gib jm nach der* ***purgation*** *einen Julep oder Honigwasser/ das* ***laxirt*** *vnd* ***reiniget*** *den Magen* [Colerus, 27] ‘Однако пациенту нужно, пожалуй, один или два раза очистить кишечник с помощью колоцинтина и другого сиропа/… После очищения кишечника дай ему джулеп или медовую воду/ это послабит и очистит желудок’.

Оба заимствованных глагола – *laxieren* [6, 592] и *purgieren* [7, 1336] – сохранились в современном немецком языке, являются низкочастотными, а сфера их употребления ограничена медициной.

Кроме семантических различий признаком частичных синонимов может быть их различная лексическая сочетаемость. Например, глагол *präparieren* ‘препарировать, готовить’ может сочетаться только с наименованиями лекарственных форм, в то время как глагол с аналогичным значением zurichten – с разными дополнениями (напр. *Pflug zum Acker zurichten* ‘готовить плуг для пашни’, *Geniste* zurichten ‘готовить гнездо’, *Unglück* zurichten ‘готовить несчастье’). Другим примером является глагол *kurieren* ‘лечить’, в качестве объекта здесь могут выступать физические недуги или сам человек, больной физически (пример (5)). Эквивалентный этому глаголу глагол heilen может сочетаться также с наименованиями недугов-метафор (пример (6)), ср.:

(5) *so kanstu leichtlich ein guter Medicus sein vnd viel grosse schwere kranckheiten des Leibes* ***curiren*** [Colerus, 35] ‘так ты с легкостью сможешь быть хорошим врачом и лечить многие очень тяжелые болезни тела’;

(6) *mein Sohn/ ... auch jnnerlich* ***geheilet*** *ist worden/ inn dem er die Christliche Religion hat angenommen* [Schatzkammer, 6] ‘мой сын … исцелился духовно, приняв христианскую религию’.

В нескольких синонимичных парах значение глагола с суффиксом

-ieren является более универсальным, чем его соответствия. Например, *signieren* ‘обозначать, маркировать, ставить (на документах) условные знаки (печать, подпись)’ (пример (7)) синонимичен глаголам *siegeln* ‘ставить печать’, *zeichnen* ‘маркировать’ (пример (8)). При этом в некоторых контекстах данные глаголы являются полными эквивалентами, ср.:

(7) *am bocke mit K* ***signirt*** [Jungelius, 4] ‘на подпорке [ловушки для кротов] ‘…маркировано [буквой] K’;

(8) *vnd ist solch loch oben vnd vnten mit E* ***gezeichnet*** [Jungelius, 4] ‘и такое отверстие сверху и снизу маркировано [буквой] E’.

Дальнейшее семантическое развитие глагола signieren заключается в сохранении им значения ‘ставить (на документах) условные знаки (печать, подпись)’, а также в появлении нового – связанного с первым – значения ‘подписывать’ [7, 1544].

Эквиполентные оппозиции, члены которых являются равноправными и равнозначными [2, 139-140], образует небольшое количество заимствованных глаголов. Например, глаголы *examinieren* и *erforschen* обнаруживают раз-

личия в семантике (дифференцирующей семой является «длительность действия») и лексической сочетаемости (в отличие от *erforschen* ‘исследовать, испытывать’ глагол *examinieren* ‘экзаменовать’ может сочетаться с одушевленными объектами).

Однако, встречаясь в одном контексте, один глагол может употребляться для интенсификации эксплицируемого общего значения, усиления образности целого высказывания и приобретать, таким образом, тавтологический (стилистический) характер, ср.:

(9) *Dein Hertz seye waich wie ein Wachs/* ***examinire*** *vnnd* ***erforsche*** *es täglich* [Stehele, 9] ‘Твое сердце мягкое как воск, ежедневно экзаменуй и испытывай его’.

Выводы. Анализ функциональной эквивалентности заимствованных глаголов с суффиксом *-ieren* в немецком языке начала XVII века позволил выделить два типа глаголов с точки зрения особенностей номинации: дублеты – вторичные номинации и частичные синонимы – первичные номинации.

Около 10 % заимствованных глаголов вступают в дублетные отношения с лексемами языка-реципиента. Так как в дальнейшем не происходит семантической дифференциации большинства этих лексем, они не выдерживают конкуренции с исконно немецкими лексемами и исчезают. Однако если в качестве функционального эквивалента выступает словосочетание (напр. *pulverisieren – zu Pulver machen*), то заимствованный глагол, являясь однословным наименованием, оправдывает свое существование и закрепляется в лексико-семантической системе немецкого языка.

Большая часть исследуемых глаголов (почти 90 %) находится в отношениях частичной синонимии со своими эквивалентами, преимущественно уточняя их значение. Семантические различия, несмотря на возможность их нейтрализации в контексте, способствуют их ассимиляции в языке-реципиенте в дальнейшем.

Дальнейшее изучение функционирования заимствованных глаголов на материале текстов XVII века требует их рассмотрения в разных аспектах, в частности, в аспекте их семантической интеграции в принимающем языке, в чем заключается перспектива данного исследования.

Литература:

1. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка / Э. В. Кузнецова. – М. : Высш. шк., 1989. – 216 с.
2. Новиков Л. А. Семантика русского языка / Л. А. Новиков. – М. : Высш. шк., 1982. – 272 с.
3. Тараненко О. О. Синоніми // Енциклопедія «Українська мова». – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 586–588.
4. Щитова О. Г. Комплексный анализ неисконной лексики в русской разговорной речи Среднего Приобья XVII века : автореф. дис. … док. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / О. Г. Щитова. – Томск, 2008. – 42 с.
5. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft / H. Bußmann. – [2. Aufl]. – Stuttgart : Alfred Kröner, 1990. – 904 S.
6. DFW : Duden Fremdwörterbuch / [hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion]. – [9. Aufl.]. – Mannheim u. a. : Dudenverlag, 2007. – 1104 S.
7. DUW : Duden Deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion]. – [6. Aufl.]. – Mannheim u. a. : Dudenverlag, 2007. – 2016 S.
8. EWD : Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / [unter der Leitung von W. Pfeifer]. – [3. Aufl]. – München : dtv, 1997. – XXVII, 1667 S.
9. Habermann M. Verbale Wortbildung um 1500 / M. Habermann. – Berlin ; New York : de Gruyter, 1994. – 581 S.
10. Polenz v. P. Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Band II. 17. und 18. Jahrhundert / P. v. Polenz. – Berlin ; New York : de Gruyter, 1994. – 498 S.
11. Prell H.-P. Die Verbableitung im Frühneuhochdeutschen / H.-P. Prell, M. Schebben-Schmidt. – Berlin, New York : de Gruyter, 1996. – 424 S.
12. Schulz M. Deutscher Wortschatz im 17. Jahrhundert / M. Schulz. – Tübingen : Niemeyer, 2007. – 358 S.
13. Volland B. Französische Entlehnungen im Deutschen: Transferenz und Integration auf phonologischer, graphematischer, morphologischer und lexikalisch-semantischer Ebene / B. Volland. – Tübingen : Niemeyer, 1986. – 211 S.

Список источников иллюстративного материала и принятых сокращений

1. Catalogus: Catalogus Vniversalis pro nvndinis Francofvrtensibvs vernalibvs. – Frankfurt a. M., 1610. – Auswahl: D2–E3.
2. Colerus: Coleri M. J. Calendarium perpetuum. – Wittenberg, 1609. – Auswahl: S. 8–14 ; 449–455 ; 1004–1010.
3. Gaebelkhouer: Gaebelkhouer O. Artzneybuch. – Tübingen, 1603. – Auswahl: S. 70–77 ; 304–310 ; 356–362.
4. Joco-Seria: Hofmann B. Joco-Seria. – Darmstadt, 1617. – Auswahl: S. 8–14 ; 136–142 ; 235–241.
5. Jungelius: Jungelius C. Maulwurffs Fang. – Leipzig, 1616. – Auswahl: S. 2–9 ; 16–22 ; 33–39.
6. Schatzkammer: Schatzkammer. – Straßburg, 1600. – 8 S. – Auswahl: 6r–9r ; 181v–184v ; 488v–491v.
7. Stehele: Stehele J. Laster und Tugent Spiegel. – München, 1618. – Auswahl: S. 1–7, 24–31, 88–93.

Захарченко С. М. Про функціональну еквівалентність запозичень із суфіксом -ieren у німецькій мові початку XVII століття

Анотація. У статті розглянуто функціональну еквівалентність запозичених дієслів із суфіксом -ieren у німецькій мові початку XVII століття. Дослідження здійснено на матеріалі текстового корпусу М. Шульца, який репрезентує фахові тексти з різних галузей знань. Представлено типологію відношень між запозиченими дієсловами та їхніми еквівалентами з урахуванням особливостей номінації.

Ключові слова: дієслово, суфікс, запозичення, функціональна еквівалентність, синонім.

Zakharchenko S. On the Functional Equivalence of Borrowings with the Suffix -ieren in German in the Beginning of the XVII Century

Summary. The article is devoted to the functional equivalence of borrowed verbs with suffix -ieren in German in the beginning of the XVII century. The research has been made on the basis of text corpus of M. Schulz which represents specialist texts from various fields of knowledge. It presents both the typology of the relationships between borrowed verbs and their equivalents and the analysis of borrowed verbs in terms of nomination features.

Key words: verb, suffix, borrowing, functional equivalence, synonym.

УДК 811.112.2'04:81'37

Кійко С. В.,
кандидат філологічних наук, доцент
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОМОНІМІЇ В СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. В статті проаналізовано в руслі синергетичного підходу явища, які обумовили розвиток аналітичних рис німецької мови в середньоверхньонімецький період розвитку. Встановлено, що зміни в структурі німецької мови викликані подіями як соціально-політичного й економічного характеру, так і внутрішньосистемними мовними факторами, насамперед, омонімією.

Ключові слова: омонімія, синергетика, середньоверхньонімецький період, редукція, внутрішньосистемні процеси, коефіцієнт синтетичності.

Останнім часом все частіше говорять про синергетичний підхід до соціальних процесів, науки, культури, економіки тощо. Синергетика як теорія самоорганізації складних систем вивчає процеси спонтанного виникнення і динамічного розвитку колективних структур. Один з основоположників синергетики Н. Хакен визначає її як частину системного аналізу, мета якого – знайти універсальні закономірності самоорганізації складних динамічних систем [7, с. 361]. У працях сучасних дослідників синергетика виступає як новий світогляд, пов'язаний з дослідженнями феноменів самоорганізації, нелінійності, нерівноваги, глобальної еволюції, процесів становлення порядку через хаос, біфуркаційних змін, незворотності часу, нестійкості як основоположних характеристик процесу еволюції [4; 8]. Іншими словами, синергетика аналізує механізми і процеси взаємодії елементів і підсистем складних динамічних систем, які дозволяють їм зберегти цілісність і функціональні властивості.

Синергетична парадигма наукового аналізу дозволяє глибше заглянути в мовні і мовленнєві процеси, оскільки мова за своїми характеристиками є відкритою динамічною системою. Як і інші нелінійні системи, мова здатна до самоорганізації і саморегуляції й адаптується в ході еволюції до навколишнього середовища не лише шляхом збагачення словникового складу, але й за рахунок змін своєї структури. Згідно Р. Келеру, механізми самоорганізації і саморегуляції у мовній системі, а саме флуктуації і відбір, трансформують її в бік стабільного стану й оптимальної адаптації до оточення. При цьому зберігаються тільки ті структури й варіанти, котрі відповідають усім вимогам мовного оточення, тобто факторам середовища [8, с. 4454-4455].

На даний час феномен самоорганізації й саморегуляції мови є об'єктом цілої низки концепцій у межах синергетичного підходу до вивчення мовних явищ, а саме: квантитативної лінгвістики і типології (М.В. Арапов, В.Т. Титов, Дж. Грінберг), глотохронології (М. Сводеш), концепції взаємодії мовних феноменів (Б.Є. Зернов, Н.І. Пушина), моделі життєвого циклу мовних одиниць (А.А. Полікарпов) тощо. Вказані дослідники розглядають мову як неоднорідну, багатовимірну відкриту функціональну систему. Нелінійність мови передбачає її здатність до таких внутрішніх флуктуацій, які ззовні сприймаються як спонтанна поява нових значень, граматичних форм, смислів у різних культурних контекстах [1; 6]. При певних умовах флуктуації починають визначати шляхи розвитку мовної системи. Неочікуване розростання флуктуацій веде до породження глобальних наслідків в еволюції мови як складної нелінійної системи [2]. Проте деякі нововведення не приживаються у мові, не сприймаються мовним колективом, що свідчить як про недостатню силу флуктуацій, так і про стабілізувальний вплив атракторів і дисипативність системи мови.

З огляду на сказане вище розглянемо регулятивний вплив омонімії на систему німецької мови з діахронійних позицій. У дослідженні ми дотримуємося широкого тлумачення омонімів як слів однієї і тієї ж мови в один і той же період її існування, які тотожні фонетично і/або графічно і відрізняються лексичною і/або граматичною семантикою. Мета дослідження – проаналізувати ті явища, які обумовили не лише еволюцію німецької мови в середньоверхньонімецькому (свн.) періоді її розвитку (XII-XV століття), але й привели до радикальних змін у її системі. Такі процеси викликані подіями як соціально-політичного й економічного характеру, так і внутрішньосистемними мовними факторами, насамперед, омонімією.

Як відкрита система, середньовічна німецька мова відчувала вплив активних соціально-економічних і політичних процесів, характерних для німецького суспільства XII-XV століть. По-перше, початок свн. періоду збігається з бурхливим розвитком феодальних відносин у Німеччині. Використання німецької мови в діловій сфері значно розширюється, вона поступово витісняє латинь у канцелярських документах, грамотах, торговельних і юридичних текстах тощо [5, с. 126-127]. По-друге, у XII-XIV століттях посилено відбувалася східна колонізація, що привела до розширення території розповсюдження німецької мови [5, с. 123]. По-третє, на формування і розвиток мови помітно вплинули хрестові походи, у результаті яких сформувався особливий стан лицарів зі своєю культурою і літературою. Світська література, представлена насамперед лицарською поезією, поширювалася завдяки мандрівним середньовічним поетам. Вони прагнули, щоб їхні твори були зрозумілі на всій території Німеччини. Саме у лицарській літературі простежується помітна тенденція до згладжування діалектних розходжень і літературної обробки мови. Оскільки найбільшого розквіту лицарська поезія досягла на півдні Німеччини, південно-західний варіант на основі алеманського діалекту ставав особли-

во престижним, його намагалися наслідувати інші поети. Поступово у XII-XIII ст. виникає наддіалектний варіант німецької мови, що сприяв наступному утворенню німецької літературної мови [5, с. 127-129]. Таким чином, взаємодія економічної, політичної, соціальної та мовної систем у свн. періоді реалізується у вигляді спонукального імпульсу від перших трьох до останньої: мовна система активізує процес уніфікації, долаючи у всіх своїх підсистемах рівень варіювання, характерний для стадії діалектної відокремленості мови.

Внутрішньосистемні процеси, які супроводжували процес уніфікації середньовічної німецької мови і її формування як національної, торкнулися всіх рівнів мовної системи, починаючи з фонетичного. Найбільших змін у свн. період зазнав вокалізм. У середині XI ст. стала особливо помітною редукція голосних, яка включала такі основні типи: скорочення довготи ненаголошених голосних, зміну тембру коротких голосних і повне випадіння голосного або приголосного в кінці слова [5, с. 129-130]. Логічне для фонетичного рівня явище (менш енергійна вимова звука знижує чіткість його артикуляції) мало вирішальні наслідки для граматичної будови німецької мови, «розхитавши» морфологічні основи давньоверхньонімецької (двн.) мови, яка мала флективний характер. Регулярна редукція кінцевих ненаголошених голосних фактично привела наприкінці свн. періоду до нівелювання відмінностей як між основними типами відмінювання, так і відмінковими формами всередині однієї і тієї ж парадигми.

Розпад відмінкової системи іменників спричинив аналогічні процеси у прикметниках і низці розрядів займенників. Так, у сильній відміні прикметників уніфікувалися закінчення чоловічого і середнього роду в родовому і давальному відмінках однини, а в множині в цих відмінках уніфікувалися закінчення всіх трьох родів. Особові, вказівні і присвійні займенники змінили під впливом редукції свою форму [5, с. 151-153]. Процеси нівелювання, що привели до появи омонімічних форм, характерні і для дієслів свн. мови: слабкі дієслова втратили відмінності за класами, редукції піддався також тематичний голосний сильних дієслів у презенсі. Різні голосні в особових закінченнях дієслів звелися до -e-, приголосні редукувалися повністю або частково (m>n). Редукція у дієслівних флексіях особи і числа стала ще одним джерелом омонімії.

Отже, активні зміни в морфологічній системі свн. мови були результатом впливу на неї фонетичної системи. Руйнування флективної системи частин мови поступово дійшло до тої стадії, коли під загрозою виявилась успішність реалізації комунікативних функцій мови. Виникає ситуація хаосу, яка перешкоджає розмежуванню суб'єкта від об'єкта, одного діяча від декількох тощо. Омонімічні форми порушують нормовані структури і парадигми мови, викликають нестійкість мовної системи в цілому. На побутовому рівні хаос – це поняття негативне, проте воно є необхідним чинником у процесі розвитку систем. Як зазначає Ф. Варела, «хаос – це спосіб самообновлення» [9, с. 25]. Саме до такого самообновлення дійшла граматична система німецької мови у процесі подолання граматичної омонімії. У свн. період виникають стихійні процеси саморозвитку, результатом якого стає поява нових структур, які якісно відрізняються від попередніх. Установлюється нова впорядкованість елементів, яка склалася з хаосу.

Як відомо, у граматичних системах індоєвропейських мов співіснують риси синтетизму й аналітизму. Переважання одного виду засобів визначає граматичний устрій мови. У флективній двн. мові були наявні деякі аналітичні риси і прийменники могли вживатися для уточнення логіко-граматичних відношень, особові займенники – для уточнення особи і числа діяча у випадку омонімії форм. Проте ці явища не були такими численними, щоб вплинути на комунікативну функцію мови, і система флективних засобів зберігала свої провідні позиції. У синергетиці таке співіснування інтерпретується через поняття «поріг чутливості»: до певної межі у внутрішньосистемних змінах, незважаючи на кількісне варіювання елементів, зберігається притягання одного й того ж атрактора, процес згортається до тієї ж структури, на той самий режим руху системи. Але «якщо ми переступили деяку зміну, перевершили критичне значення параметрів, то режим руху системи якісно змінюється. Система потрапляє в область притягання іншого атрактора» [4, с. 35]. Саме такого «порогу чутливості» досягли морфологічні зміни в граматиці свн. періоду, коли мова виявилася в точці біфуркації, під якою розуміють «точку розгалуження шляхів еволюції відкритої нелінійної системи» [4, с. 82]. Оскільки рівень руйнування флективних форм привів до різкого збільшення випадків граматичної омонімії, що суттєво ускладнювала комунікативний процес, граматична система німецької мови пішла аналітичним шляхом розвитку. Мовні форми, які існували, проте не домінували в двн. періоді, до кінця свн. періоду починають визначати новий граматичний лад німецької мови. Іншими словами, омонімія граматичних форм призвела до того, що мовна система почала процес відновлення стану відносної рівноваги шляхом реструктуризації. Були винайдені нові засоби вираження граматичних значень, багато з яких стали аналітичними. Так, граматичні категорії роду і відмінку в іменній парадигмі стали маркуватися у більшості випадків аналітично – за допомогою артикля або займенників. Категорія числа виражена синтетично, як було на давньому етапі розвитку мови. У системі дієслова категорії особи і числа мають як синтетичні, так і аналітичні маркери. Часові форми презенса і претерита мають синтетичні способи вираження, у той час, як перфект, плюсквамперфект, футурум I і II – аналітичні. Пасивні конструкції утворені аналітично за допомогою дієслова *werden* і дієприкметника минулого часу. Отже, стану рівноваги досягнуто за допомогою аналітичних конструкцій. Цей висновок підтверджують також обрахунки індексу Дж. Грінберга для порівняння ступеня синтетичності / аналітичності німецької мови у різні періоди її історії. Індекс Грінберга вираховують за формулою:

$$I_s = M : W,$$

де M – кількість морфем у тексті, W – кількість слів у тексті [3].

Теоретично найнижчою межею індексу синтетичності є 1, оскільки кожне слово повинно містити щонайменше одну морфему (значиму одиницю). Найвища межа теоретично відсутня, проте на практиці величини вище 3 трапляються рідко. Показники цього індексу для аналітичних мов будуть низькими, для синтетичних – вищими, а для полісинтетичних – найвищими.

Обрахунки здійснено на матеріалі «Пісні про Гільдебранта» (IX ст., суміш верхньо- і нижньонімецьких діалектів) і «Пісні про Нібелунгів» (XIII ст., верхньонімецькі діалекти). Величини індексу синтетичності Грінберга знизилися з 1,77 для двн. періоду до 1,46 для свн. періоду. Зміни індексу Грінберга свідчать про те, що ступінь синтетизму свн. мови істотно зменшився порівняно з двн. періодом. Це означає, що самоорганізація системи свн. мови пройшла декілька типових стадій: від накопичення нових елементів через руйнування старих структур до виникнення нових структурних утворень з новими якісними характеристиками. При цьому омонімія граматичних форм різних частин мови у свн. періоді спричинила перебудову всієї синтетичної граматичної структури німецької мови в напрямку до більшої аналітичності.

Перспективним вважаємо порівняльно-зіставне дослідження омонімії на різних етапах розвитку німецької мови, яке дозволить виявити спільні риси і розбіжності в структурі і кількості омонімічних одиниць різних рівнів, визначити характер формально-смислових відношень між омонімами, зіставити шляхи і способи поповнення словникового складу мов омонімами в різні періоди розвитку мови, а також з'ясувати особливості самоорганізації і саморегуляції омонімії як універсального явища у руслі синергетичної парадигми.

Література:

1. Арапов М.В. Квантитативная лингвистика / М.В. Арапов. – М. : Наука, 1988. – 186 с.
2. Васильева Э.П. Языковые процессы среднеанглийского языка в аспекте синергетики / Э.П. Васильева // Коммуникативно-когнитивные аспекты лингвистических исследований. – Самара : СГУ, 2008. – С. 31–37.
3. Гринберг Дж. Квантитативный поход к морфологической типологии языков / Дж. Гринберг // Новое в лингвистике. – Вып. III. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1963. – С. 60–94.
4. Князева Е.Н. Основания синергетики : Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – СПб. : Алетейя, 2002. – 414 с.
5. Левицький В.В. Історія німецької мови / В.В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 214 с.
6. Поликарпов А.А. Стилистика, семантика, грамматика : опыт анализа системных взаимосвязей / А.А. Поликарпов, В.А. Курлов // Вопросы языкознания. – 1994. – № 1. – С. 62–75.
7. Хакен Г. Синергетика : Иерархия устойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 419 с.
8. Köhler R. Synergetic Linguistics / R. Köhler // The Encyclopedia of Language and Linguistics. – Vol. 8. – Oxford : Pergamon Press, 1994. – P. 4454-4455.
9. Varela F. Chaos as self-renewal / F. Varela // Chaos. – Ed. by T.Teunneurs. – Rotterdam : Erasmus University, 1990. – P. 25–37.

Кийко С. В. Синергетический потенциал омонимии в средневерхненемецком языке

Аннотация. В статье проанализированы в русле синергетического подхода явления, которые обусловили развитие аналитических свойств немецкого языка в средневерхненемецкий период развития. Установлено, что изменения в структуре немецкого языка вызваны событиями как социально-политического и экономического характера, так и внутрисистемными языковыми факторами, прежде всего, омонимией

Ключевые слова: омонимия, синергетика, средневерхненемецкий период, редукция, внутрисистемные процессы, коэффициент синтетичности.

Kiyko S. Synergetic capacity of homonymy in the Middle German

Summary. The article analyzes synergetic phenomena that led to the development of analytical properties in Middle German. It was shown that changes in the structure of the German language caused by socio-political and economic events and intersystem linguistic factors such as homonymy.

Key words: homonymy, synergetic linguistics, Middle German, reduction, internal processes, index of synthesis.

УДК 811.112.3'37-112

Козак Н. И.,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры немецкой филологии,
декан факультета иностранной филологии
Николаевского национального университета имени В. О. Сухомлинского

ИССЛЕДОВАНИЕ НЕМЕЦКИХ ФАМИЛИЙ KERKELING, KIRCHMANN, KERKMANN, KUNZ, HINZ, KONRAD, ЗАФИКСИРОВАННЫХ В КОЛОНИЯХ ЮГА УКРАИНЫ

Аннотация. В статье дана общая информация о происхождении немецких фамилий, заселении немецких колоний на Юге Украины, проводится анализ происхождения, развития, вариативности форм немецких фамилий. Основные положения научного исследования строятся на изучении теоретических источников, посвящённых анализу появления, развития, изменения форм и лексико-семантического значения немецких имён и фамилий. Фамилии, которые появляются в Германии в 12 ст., присваивались населению согласно разных признаков: по месту проживания, чертам характера, роду занятий, социальному статусу. В данной научной статье проведены статистические подсчёты немецких фамилий на Юге Украины на протяжении с1899 по 1910; с 1910 по 1920; с 1920 по 1930; с 1930 по 1949. Проводится также комплексное исследование следующих немецких фа милий ***Kerkeling, Kerkmann, Kirchmann, Hinz, Hilz, Kunz, Kuhnert, Kühn, Konrad, Conrad.***

Ключевые слова: немецкие фамилии, этимология, семантика слова, Юг Украины, Kerkeling, Kerkmann, Kirchmann, Hinz, Hilz, Kunz, Kuhnert, Kühn, Konrad, Conrad.

Согласно исследования и анализа происхождения, развития, изменения форм и лексико-семантического значения имён и фамилий в теоретических источниках зарубежных и украинских учёных, фамилии в Германии начинают появляться в 12 ст. Эта традиция началась на территории западной и южной Германии и уже в 16 ст. распространилась по всей Германии [2; 3]. Населению присваивались фамилии согласно разным признакам: место жительства; черта характера; род занятий; социальный статус; персональное имя.

Первыми поселенцами колоний Юга Украины были немцы со Швабии, Баварии, центральной территории настоящей Германии. Эта информация позволяет дать ответ на вопрос, почему именно данные фамилии, а не другие пользовались популярностью в колониях на Юге Украины. Согласно архивным материалам, которые зафиксировали немецкие фамилии на Юге Украины в исторической последовательности с 1899 г., можно отметить, что в таких поселениях, как Ватерлоо, Вормс-Ёганнесталь, Рорбы, Нейзац, Вильгельмсталь, Нейлюстдорф, Лихтенфельд, Аннеталь, Александерфельд, Гофнунгсбург и др. преобладали немецкие фамилии (Trautmann, Ackermann, Müller, Schmidt, Hinz, Kunz, Kerkeling, Odenbach, Jauch, Kirsch, Schirmeisterunds.w.), затем с небольшим процентом – польские, а так-же еврейские. Совсем малую группу представляют собой английские фамилии.

На момент исследования проведены статистические подсчёты немецких фамилий на Юге Украины в следующих временных отрезках:

С 1899 по 1910 гг. – этот период отмечен как начало колонизации Юга Украины немецкими поселенцами и в нём найдено около 265 немецких фамилий. С 1910 по 1920 гг. – в этот период была проведена вторая волна заселения немцами и он насчитывает приблизительно 245 фамилий. В истории не найдены факты, которые указывают на причины уменьшения населения, вероятнее всего причина не в уменьшении немецкого населения, а в наличии документов, содержащих информацию о немецком населении. С 1920 по 1930 гг., в период третьей волны заселения Юга Украины, найдены документы, содержащие информацию о 256 немецких фамилиях. С 1930 по 1949гг., в послевоенный период наблюдается значительный спад – приблизительно 119 вариантов немецких фамилий.

В данной научной статье исследуются некоторые немецкие фамилии на Юге Украине, а именно ***Kerkeling, Kerkmann, Kirchmann, Hinz, Hilz, Kunz, Kuhnert, Kühn, Konrad, Conrad.***

Немалый интерес вызывает фамилия ***Керкелинг (Kerkeling).*** В колониях Юга Украины жители с этой фамилией появляются в период времени с 1910 по 1920 гг. На территории Германии семьи с вышеуказанной фамилией живут севернее Дуйсбурга. ***Kerkeling*** – это нижненемецкое имя, которое происходит от ***kerk(e)***, или ***kark(e)*** [4] и имеет значение не «тюрьма, темница», а «церковь» ***«Kirche». Kerkeling*** – это обозначение рода занятий людей, которые были известны как церковные служители, дьячки, пономари.

В ходе анализа фамилии Керкелинг следует обратить также внимание на фамилии ***Kerkmann*** и ***Kirchmann***, которые согласно вышеуказанному анализу имеют одинаковые корни с Kerkeling и появились на территории Юга Украины одновременно с ***Kerkeling***. ***Kerkmann*** представляет собой нижнемецкую формуслова ***Kirchmann***. На территории Германии зафисировано 110 записей с фамилией ***Kerkeling***. Её носит кинозвезда Хапе Керкелинг.

Более 20035 лиц с фамилией ***Kunz*** зафиксировано на территории Германии. На Юге Украины эта фамилия появляется во время второй волны переселения. ***Kunz*** представляет собой краткую форму имени ***Konrad*** [5]. Форма ***Conrad*** также встречается в Германии, но чаще всего уже в роли имени. ***Konrad*** и ***Conrad*** – это древненемецкие

имена королей и императоров. В Шлезии было четыре герцога с этим именем: Конрад Белый (Konradder Wyße), Конрад Чёрный (Konradder Swarze), Конрад Красный (Konradder Rote), Конрад Железный (Konradder Kale).

Среди немецких фамилий в колониях Юга Украины так-же зафиксированы ***Kuhnert, Kühn.***

Согласно научным доводам Ганса Балоу фамилии ***Kunz, Kuhnert, Kühn,*** а также имена ***Konrad, Conrad*** происходят от одного корня ***ku(o)n*** [1].

Наряду с вышеуказанными теоретическими доводами существует мысль о том, что ***Konrad*** берёт своё начало от двух форм: ***kon*** «смелый, мужественный» и rath «совет», и согласно дословному переводу обозначает «смелый советчик». В немецкомязыке ***Konrad*** появляется в древневерхненемецком периоде, и начиная со средневерхненеметского употребляется в форме ***Kuonrat***, сначало в значении имени, а затем как фамилия. Латинская форма – ***Conradus***.

Среди знаменитостей с фамилией ***Konrad*** в XIX-XXI ст. насчитывается около 52 личностей, срединх: Отто Конрад (1926-1951) – немецкий художник и график, Хельмут Конрад (1926-2009) – немецкий политик, Хельмут Конрад (1948) – австрийский историк, Клаус Конрад (1965) – австрийский политик, Клаус Конрад (1979) – австрийский политик, Томас Конрад (1989) – немецкий футболист.

Согласно статистическим данным 2010 года на территорииГерманиинасчитывается11 093 лиц с фамилией ***Konrad***, по частоте употребляемости эта фамилия занимает 312 место, с фамилией ***Kuhn/Kühn*** зарегистрировано24 662 лица, фамилия занимает 106 место по частоте употребляемости, ***Kunz*** соответсвенно –20035 лиц, 140 место, ***Kuhnert*** – 2659 лиц, 1837 место. Следует обратить внимание на тот факт, чтофамилия ***Konrad***, будучи прототипом фамилий ***Kuhn/Kühn, Kunz, Kuhnert,*** по частоте-употребляемости и количеству фа милий уступает место фамилиям, которые от неё происходят, за исключением ***Kuhnert***.

Начиная с 1910 года на территории Юга Украины появляется семьи с фамилиями ***Hinz и Hilz.*** В древневерхненемецком языке имя ***Hinz*** использовалось как краткая форма имени ***Heinrich***.

При исследовании **535 фамилий** в немецких колониях Юга Украины зафиксировано следующее: 96% фамилий имеют немецкое происхождение, 2-3% – польское, 1% – фамилии других этимонов.

Со временем, благодаря сближению немецкой и украинской молодёжи в колониях появляются такие фамилии, как ***Gordienko, Gontschar, Sawtschenko, Golodnyj, часто встречается фамилия Besproswannyj.***

Литература:

1. Balou
2. Seibike, Wilfried. Die Personennamen im Deutschen/Band1, 2.überarbeitete Auflage: Walter de Gruyter, Berlin, 2008. – 235 S.
3. 3.Lösch, Hildegard. Die bäuerlichen Familiennamen des Habsburgischen Urbars: Verlag von MünchowscheUniversitäts Druckerei Otto Kindt GmbH, 1936.-82 S.
4. Lerch, Friedel. Die Giessener Familiennamen bis 1600. Ihre Entstehung und Bedeutung, Giessen, 1981.- 142 S.
5. 5.Nüske, Hugo. Die Greifswalder Familiennamen des 13. Und 14. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur niederdeutschen Namengeschichte, Verlag Ratsbuchhandlung L.Bamberg, Greifswald, 1929. – 141 S.

Козак Н. І. Дослідження німецьких прізвищ Kerkeling, Kirchmann, Kerkmann, Kunz, Hinz, Konrad, що зафіксовані в колоніях півдня України

Анотація. Основні положення наукового дослідження будуються на вивченні теоретичних джерел, які присвячені аналізу появи, розвитку, зміни форм та лексико-семантичного значення німецьких імен та прізвищ. Прізвища, які появляються в Німеччині з 12 ст., надавалися населенню згідно різних ознак: за місцем проживання, рисами характеру, родом занять, соціальним статусом. Проведено статистичні підрахунки німецьких прізвищ на Півдні України впродовж трьох періодів: з 1899 по 1910; з 1910 по 1920; 1920 по 1930; з 1930 по 1949. В статті проводиться також дослідження деяких німецьких прізвищ на Півдні України, а саме *Kerkeling, Kerkmann, Kirchmann, Hinz, Hilz, Kunz, Kuhnert, Kühn, Konrad, Conrad.*

Ключові слова: німецькі прізвища, етимологія, семантика слова, Південь України, Kerkeling, Kerkmann, Kirchmann, Hinz, Hilz, Kunz, Kuhnert, Kühn, Konrad, Conrad.

Kozak N. Study of German surnames Kerkeling, Kirchmann, Kerkmann, Kunz, Hinz,Konrad, in the colonies of the South of Ukraine

Summary. The article deals with information about germansurnames, study of the semantics of surnames, their etymology, the historical development of the meaning of the words *Kerkeling, Kirchmann, Kerkmann, Kunz, Hinz, Konrad.* According to the study and analysis of the origin, development, and changes in the forms and lexical-semantic meaning of names in theoretical sources of foreign and Ukrainian scientists surnames in Germany began to appear in 12-th century. This tradition began in western and southern Germany and in 16-th century spread throughout Germany. The names were given to the population according to different criteria: – place of residence; traits; occupation; social status; personal name. The first settlers in the colonies of the South of Ukraine were Germans from Swabia, Bavaria, Germany. This information allows to answer to the question why these names, not the others were popular in the South of Ukraine. 535 names were studied in the German colonies of the South of Ukraine, these are: 96% names are of German origin, 2-3% – Polish, 1% – other etymon.

Key words: etymology, semantics of words, proper names, meaning of the word.

УДК 811.581'373

Коломієць Н. В.,
асистент кафедри китайської, корейської та японської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченко

СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛЬНОЇ РЕППРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ 意 «ДУМКА» В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу системи вербальної репрезентації концепту 意 «думка» у китайській мові як одного з ключових концептів ментальної сфери, здійснено реконструкцію змісту та структури вищезазначеного концепту, а також способів його вербалізації. На основі низки метафоричних образів, що експлікують концепт 意 «думка», виникає узагальнений етнічно значимий образ думки, парадоксальний з позицій поверхово-понятєвих структур мови, оскільки він позначений для китайської культури когнітивною ознакою соматичної локалізації в серці, душі, внутрішніх органах і в мозку.

Ключові слова: концепт, вербальна репрезентація, «думка», мовна картина світу, концептосфера ментальності, китайська мова.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань сучасного мовознавства, що лежить у площині когнітивної парадигми, є вивчення змістовного плану мови з метою відтворення картини світу її носія, моделювання того образа навколишньої дійсності, який сформувався в свідомості людини й об'єктивувався у мові. Особливе зацікавлення при цьому представляє відтворення системи знань людини про саму себе, про ті процеси, які вона сама усвідомлює в собі як «внутрішні». Ця галузь аж ніяк не може вважатися дослідженою із задовільною повнотою, а сфера ментальності – один з найцікавіших і важливих аспектів «внутрішньої людини». При осмисленні людиною концептосфери ментальності в мові закріплюються та репрезентуються як універсальні, так і унікальні когнітивні моделі, які інтерпретуються як типологічно значимі носіями певних мов. Тобто концептуалізація сфери ментальності, так само як концептуалізація будь-якого іншого аспекту картини світу, має множинний і варіативний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вербалізація концепту «думка» притаманна всім мовам світу та є мовною універсалією. Так, на матеріалі європейських мов О. Н. Волобуєвою відзначено, що концепт «думати» є базовим ідентифікатором підгрупи дієслів мислення, тобто виражає семантичну ідею всієї груп [1, 36]. На загальнолінгвістичному рівні такий когнітивний класифікатор процесу обмірковування, як думка, детально проаналізований І. М. Кобозевою [2]. Зокрема, І. М. Кобозева відзначає, що концепт «думка» може характеризувати: 1) процес мислення; 2) інструмент мислення; 3) об'єкт – зміст недиференційованого ментального стану; 4) результат ментальної дії; 5) область, де розгортаються ментальні дії; 6) сукупність результатів ментальної дії, а також позначати інформацію, вкладену в повідомленні. Іноді вербальна репрезентація концепту «думка» синонімічна до вербальної репрезентації концепту «ідея» (оскільки обидва імені можуть виступати і як позначення об'єкта (змісту) ментального стану, і як позначення результатів, продуктів розумової діяльності) [2, 95-104].

Мета статті. Метою статті є виявлення та, почасти, лінгвокультурна інтерпретація концептуальних ознак, суттєвих для вербальної репрезентації концепту 意 «думка» у китайській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексичне значення номінанта концепту «думка» дозволяє розкрити природу понятєвих ознак у структурі концепту, оскільки саме значення слова виконує «функцію загальної репрезентації концепту в системі мови через опис його характерних, суттєвих ознак, тобто певної, найбільш репрезентативної частини концепту» [3, 27]. Відповідно, конструкції, відзначені у словниках, містять такі слововживання, що закріплені узусом, тобто відображають певні знання про світ та про людину, про менталітет та духовну спадщину етносу [4]. Саме словникове тлумачення надає можливості «впритул побачити характер позначеного словом концепту, виявити когнітивну семантику лексеми» [5, 43].

Структуру концепту 意 уì «думка» з базовим і актуальним у сучасній китайській мові значенням 'певний процес у свідомості людини' із розширенням семантики лексеми думка значенням 'продукт діяльності розуму, міркування, роздум' утворюють різні типи ознак з особливим наголосом на образні ознаки, реалізація яких у відбувається за закріпленими когнітивними моделями як системою концептуальних метафор. Зіставлення дефініцій різних словникових статей дає підстави виділити шість ознак, які складають понятєву частину структури концепту: 1) 'процес мислення': 思维 (*думка + зв'язувати*) 'думати, мислити, міркувати; продумувати; дума, думка; роздум; мислення', 思惟 'думати, мислити, міркувати; продумувати; дума' тощо; 2) 'результат розумового процесу': 念头 (*думка + голова)* 'думка; ідея'; 主意 (*основний + думка*) 'думка, ідея, план'; 心意 (*серце + думка*) 'думки; наміри; задуми; бажання; сподівання'; 心地 'думка, задум, намір'; 心机 'сили душі; думи, думки; мотиви' тощо; 3) 'галузь знань чи спосіб мислення': 科学思想 'наукова думка'; 设计思想 'конструкторська думка' тощо; 4) 'заповнення свідомості': 沉思 / 陷入沉思 'зануритися у думки'; 隐瞒思想 'приховувати думки'; 5) 'спогад': 怀念 (*груди + думка*) 'линути думками до, сумувати, згадувати', 念家 (*думати + сім'я)* 'думати про сім'ю, сумувати за домом'; 6) 'погляди': 主意 (*основний + думка*) 'головна думка, власна (*тверда*) думка, 'думка, ідея, план, думки правителя (*государя*)'; 看法 (*дивитися + спосіб*) 'підхід, точка

зору, думка, погляд’; 想法 (*думка + спосіб*) ‘спосіб думок, точка зору; погляд; концепція; міркування’ тощо. Ознака ‘результат розумового процесу’ має найвищий показник частотності мовних вживань, що вказує на її актуальність у процесі функціонування та прямий зв’язок із концептом «розум». Найменшу актуалізацію в китайській мові одержує ознака ‘галузь знання’.

Належність самого концепту «думка» до абстракцій визначає специфіку його змісту – особливу значимість образної групи ознак. Усі об’єкти, через зіставлення з якими відбувається актуалізація образних ознак цього концепту, є базовими для його пізнання, для виявлення властивостей, що конституюють цей малодоступний для безпосереднього сприйняття фрагмент внутрішнього світу людини. Образні ознаки в структурі досліджуваного концепту є, відповідно, 1) вітальними (心活 ‘думка оживилася; точка зору змінилася; зрозумів, дійшло’; 众念徘徊 ‘безліч думок бродить’), 2) антропоморфними (阴险的想法 ‘підступна думка’, 大胆的思想 ‘сміліва/ зухвала думка’), 3) зооморфними (意马 (*«думки як коні [скачуть]»*) ‘не визначитися з думкою / намірами’), 4) вегетативними (萌想 (*«паросток – думка»*) ‘зародилася думка; прийшло у голову’; 苦想 ‘гіркі роздуми’; 记忆甜美 ‘солодкі спогади’), 5) хтонічними – ознаками стихій (води – 念头在脑海中翻腾起伏 ‘думки клекотали у голові’; 寒泉之思 (*«думки холодного джерела»*) ‘думки про батьків; думи про синівську вірність’; вогню – 一闪而过的念头 ‘спалахнула та згасла думка’; повітря – 秋风过耳 (*«осінній вітер пронісся повз вуха»*) ‘не звертати жодної уваги на думки інших’; землі – 瑰意 (*«камінна думка»*) ‘великі ідеї’), 6) локальними (思前想后 (*«думки попереду, роздуми позаду»*) ‘осмислюючи минуле, будувати плани на майбутнє’), 7) темпоральними (追思往事 ‘думками слідувати у минуле’; 朝思暮想 (*«ранкові спогади, вечірні думи»*) ‘пам’ятати вдень та вночі, сумувати вдень та вночі’) та предметними (微旨та 微意 (*«крихітна думка»*) ‘витончена думка, глибокий задум’) [5].

Для китайської пересічної картини світу досить важливим є соматичний простір локалізації думки, що дозволяє визначати даний концепт, зокрема, як просторовий об’єкт у «зовнішньому» і «внутрішньому» світі людини, у зв’язку із чим виділяються такі ознаки, як ‘правий’, ‘лівий’, ‘передній’ ‘задній’: 左思右想 («справа думки, зліва роздуми») ‘прикидати розумом’; 思前想后 (*«думки попереду, роздуми – позаду»*) ‘осмислюючи минуле, будувати плани на майбутнє; зважувати всі доводи «за» і «проти»’; 思前顾后 (*«думки попереду, обертатися назад»*) ‘згадувати минуле й думати про майбутнє’; 前思后想 (*«попереду думки, позаду – роздуми»*) ‘обмірковувати з усіх боків’; ‘ламати голову’; 意前笔后 (*«попереду думка, позаду – пензлик»*) ‘спочатку формується думка / ідея, лише потім малюють’. Крім того, думка сама може виступати як ‘вмістилище’: 在思想上 (*«на думці»*) та 在心里 (*«у серці»*) ‘у думках’; 计上心来 ‘прийшов на думку план’.

Місце просторового розташування *думки* може бути різним [6; 7]. Реальний простір передбачає розташування суб’єкта або об’єкта внутрішнього світу в межах тіла людини, усередині реальних людських органів [8]. Така метафорична модель конкретизується в комбінаціях з дієсловами й атрибутивами, що реалізують ідею проникнення у певне місце, розташування та виникнення у просторі (他人在心不在 ‘він тут, але його думки в іншому місці’). Так, соматичний (тілесний), реальний простір, у якому локалізується *думка*, розчленовано на три групи.

Насамперед, *думка* локалізується у ‘мозку’ та ‘голові’. Варто зазначити, що у китайській мовній картині світу *думка* перебуває, передусім у мозку, – скажімо, відомий китайський лікар та фармаколог XVI ст. Лі Шичжень казав: 脑为元神之府 ‘мозок – це палац діяльності розуму’. Зазначені ознаки вербалізуються таким чином: 头脑里心思混乱 ‘думки плуталися в мозку’; 脑子里产生了想法 ‘у мозку зародилася думка, в голові виникла ідея’; 头脑里闪过一个念头 (*«сяйнула думка у мозку»*) ‘пронеслася думка у голові’; 在我的脑海里有了一个念头 (*«у моєму мозку є думка»*) ‘у моєму мозку засіла думка’. Крім того, соматичними локалізаторами думки можуть виступати ‘кістки’ (刻骨相思 ‘думки про коханих врізалися у кістки’; 入骨相思 ‘думки про кого-н. увійшли у кістки’) та ‘черево’ (肚里有数 (*«в животі є уявлення»*) ‘мати свою думку; мати чітке уявлення про що-н.’; 群意满腹 (*«повний живіт зграєю думок») ‘бути переповненим думками’;* 肚里没有货 *(«у череві* немає речей») ‘у голові немає думок; у голові немає знань’; 肚子里有个心 ‘у череві є думки / задуми’) [9].

Думка також може «розташовуватися» у внутрішніх органах людини: 铭诸五内 (*«закарбувати у п’яти внутрішніх органах»*), ‘закарбувати глибоко у серці’, де 五内 wǔnèi ‘п’ять внутрішніх органів’ (серце, печінка, селезінка, легені, нирки) передають образне значення ‘внутрішній світ’. Але, насамперед, у китайській мовній картині світу думка вміщена у ‘серці’: 心里产生了想法 ‘у серці зародилася думка’; 我心里起了个念头 ‘у мене виникла думка у серці’; 深藏在心底的想法 ‘думка, схована глибоко на дні серця’. За уявленнями стародавніх китайців серце – це орган, де генеруються та зберігаються думки: 心主神明 ‘серце контролює розумову та емоційну діяльність’ [5]. Саме тому китайці думають серцем (心里想 ‘подумав у серці’) та оцінюють інтелектуальний розвиток (心很灵 (*«серце розумне»*) ‘[у нього] живий розум’). Але разом із тим *心 серце* у китайській мовній свідомості позначає не тільки ‘внутрішній орган людського тіла’, але й розглядається як ‘внутрішній світ’, ‘душа’ та ‘розум’. У китайській мовній картині світу серце є місцем, де перетинаються кілька світів людини: фізичний – «серце, як внутрішній орган людини», емоційний – «серце як почуття, бажання», ментальний – «серце як розум, думка» та духовний «серце як душа, дух» (人心 ‘серце людини, душа людини, розум / думка людини, настрої / бажання людей’) [9].

Тож, по-третє, думка локалізується у «внутрішньому світі» людини: у ‘душі’, ‘розумі’ або ‘свідомості’: (心里产生了想法 ‘у душі зародилася думка’; 深藏在心底的想法 ‘думка, прихована глибоко на дні душі’; 心中有数 («у розумі / душі є уявлення») ‘мати загальні думку; мати загальне уявлення про що-н.’; 印象在意识中产生了新的想法 ‘враження викликали / породили у свідомості нові думки’).

До особливої групи відноситься простір слова як місце локалізації *думки*. Потрапляючи в простір слова, думка набуває його функції: *думку* можна *сказати, висловити, почути:* 说出自己的看法 ‘сказати власну думку’, 表示意见 ‘висловити думку’; 听取意见 ‘прислухатися до думки’ тощо.

Серед ознак концепту «думка» актуальною є ознака ‘рух’, пов’язана з просторовими ознаками концепту. ‘Рух’ *думки* презентовано кількома актуалізаціями з уточненням способу руху: 众念徘徊 ‘безліч думок бродить’; 心思混乱 ‘думки плуталися’; 乱了主意 ‘думки переплутались’; 头脑里闪过一个念头 (*«блиснула думка у мозку»*) ‘пронеслася думка’; 计上心来 ‘прийшов на думку план’; 这个念头把脑子里的其它 一切都排挤开了 ‘ця думка витіснила в мозку все інше’; 思想萦绕在心头 (*«думки обмотували серце»*) ‘думки крутяться у душі / серці; думка переслідує’; 心里起了个念头 (*«у серці піднялася думка»*) ‘з’явилася думка в голові’).

Висновки і перспективи подальших пошуків. Вербальна репрезентація концепту «думка» складається з низки значень, серед яких ‘процес мислення’, ‘результат розумового процесу’, ‘галузь знань чи спосіб мислення’, ‘заповнювати свідомість’, ‘спогад’, ‘погляди’, з подальшим виокремленням більш конкретних поняттєвих ознак.

На основі низки метафоричних образів думки – певного «предмета в голові та серці людини», самостійної «істоти», «візуально сприйманого об’єкта», «інструмента мислення» – виникає узагальнений етнічно значимий образ думки, парадоксальний з погляду поверхнево-понятєвих структур мови. Одні ознаки й метафорично представлені характеристики думки доповнюються іншими характеристиками, досить далекими від перших. Проте усі вони відтворюють цілісний ментальний комплекс, із яким пов’язуються уявлення про думку в носіїв китайської мови і який потребує свого подальшого аналізу.

Література:

1. Самосенкова Т. В. Глаголы речемыслительной деятельности: лингвометодический аспект : монография / Т. В. Самосенкова, О. В. Лютова. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2007. – 180 с. – С. 34-35.
2. Кобозева И. М. Мысль и Идея на фоне категоризации ментальных имен / И. М. Кобозева // Логический анализ языка: Ментальные действия / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Н. К. Рябцева. – М. : Наука, 1993. – С. 95-104,
3. Иомдин Б. Л. Семантика глаголов иррационального понимания / Б. Л. Иомдин // Вопросы языкознания. – 1999. – № 4. – С. 71-91.
4. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова / Н. Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / Под ред. И. А. Стернина. – Научн. изд. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 25-36.
5. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической-семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : ВГУ, 1996. – 104 с.
6. Пименова М. В. Ментальность: лингвистический аспект : учеб. пособ. / М. В. Пименова. – Кемерово, 1996. – 82 с.;
7. Пименова М. В. Концепт СЕРДЦЕ // Образ. Понятие. Символ. – Вып. 9 / М. В. Пименова. – Кемерово : КемГУ, 2007. – 500 с.
8. Плунгян В. А. К описанию африканской наивной картины мира (локализация ощущений и понимание в языке догон) /
9. В. А. Плунгян // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М. : Наука, 1991. – С. 155-160.
10. 汉语大词典［电子资源] (Великий словник китайської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dacidian.net)

Коломиец Н. В. Специфика вербальной репрезентации концепта 意 «мысль» в китайском языке

Аннотация. Статья посвящена анализу системы вербальной репрезентации концепта意 «мысль» как ключевого концепта ментальной сферы в китайском языке. В исследовании осуществлена реконструкция смысла и структуры указанного концепта, а также способов его вербализации. На основе ряда метафорических образов, которые эксплицируют концепт 意 «мысль», возникает обобщенный этнически значимый образ мысли, парадоксальный с позиций поверхностно-понятийных структур языка, обозначенный для китайской культуры когнитивным признаком соматической локализации в сердце, души, внутренних органах и в мозгу.

Ключевые слова: концепт, вербальная репрезентация, «мысль», языковая картина мира, концептосфера ментальности, китайский язык.

Kolomiiets N. Specifics of the verbal representation of the concept 意 «thought» of human mental sphere in Chinese

Summary. The article is devoted to the analysis of verbal representation of the 意 «thought» as a concept of the mental plane in Chinese. In the study, a reconstruction of meaning and structure of this concept, as well as methods of their verbalization carried out. Through a series of metaphors that explicates the concept 意 «thought», there is a generalized ethnically meaningful way of thinking, with the paradoxical position of surface-conceptual structures of language designated for the Chinese culture cognitive somatic symptom localization in the heart, the soul, the internal organs and the brain.

Key words: concept, verbal representation, «thought», language world, mental sphere, concept of mentality, Chinese language.

УДК 811

Консевич М. С.,
аспірант кафедри філології та перекладу імені професора Д. І. Квеселевича
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ МАРКЕРІВ У ІНТЕРАКЦІЙНИХ КОАЛІЦІЯХ

Анотація. У статті розглядаються коаліції та вербальні маркери, які вживаються комунікантами в мультисторонній інтеракції.

Ключові слова: коаліція, вербальні маркери, маркери згоди, підказки, аргументації.

Проблема мовленнєвої взаємодії комунікантів завжди знаходилась у фокусі уваги прагматики та теорії мовленнєвої діяльності. Якщо раніше вчені концентрували увагу на аналізі мови як системи зокрема, то наразі акцент все більше зміщується на вивчення динаміки мовленнєвого процесу спілкування. У 70-80 роки XX століття з'явилася низка робіт, присвячена розгляду цієї проблеми [1, с. 3-5; 2, с. 381; 3, с. 20], але більшість робіт була присвячена аналізу діалогічного мовлення, тоді як мультистороння інтеракція (у традиційному розумінні полілог) залишалася поза увагою довгий час. Тому **актуальним** є підвищений інтерес мовознавців до вивчення мультисторонньої інтеракції [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

Створення інтеракційних коаліцій – одна з особливих рис, притаманних мультисторонній інтеракції. Під мультисторонньою інтеракцією ми розглядаємо спілкування, у якому беруть участь троє або більше комунікантів. Зарубіжні дослідники визначають коаліцію як тимчасовий союз комунікантів, які спілкуються між собою і мають спільний інтерес – здобути перемогу [8, с. 76; 10, с. 42; 11, с. 55] або ж «як неформальну бесіду співрозмовників, під час якої відбувається формування та реформування команди» [5, с. 85].

Для того, щоб коаліція існувала, недостатньо лише того факту, що два учасники інтеракції виступають проти третього учасника. Необхідно, щоб два інтерактанти були в союзі один з одним та їх розмовний текст містив маркери, котрі підкреслюють існування їхньої коаліції.

Мета цієї статті – проаналізувати вербальні маркери, які використовують комуніканти у коаліціях на матеріалі трилогів із сучасних англомовних фільмів. Трилог розуміється нами як мінімальна форма мультисторонньої інтеракції.

Головними маркерами коаліції-трилога є ***маркери згоди, підказки та аргументації.***

До маркерів згоди належать такі лексичні одиниці, як «yes», «exactly», «sure», «right», «yeah» і под. Комунікант, якому пропонується така підтримка, часто приймає її, як у прикладі:

(1) *Helen: So where are they having an engagement party?*
Jane: On the boat.
Alison: You're joking!
Jane: No, really.
Alison: It sounds like fun! What are you going to wear?
Jane: I bought two dresses, but can't choose. They are both really lovely.
Alison: Can we see them?
Jane: Sure.
Helen and Alison: Oh, this red is beautiful!
Jane: Do you really think so?
Helen: Yeah!
Alison: Yes, you will look fantastic!
Jane: Thanks. (Nicholas Stoller. Engagement, min. 23).

У цьому контексті розмова відбувається між трьома подругами – Джейн, Елісон та Хелен. Одного вечора Хелен та Елісон приходять у гості до Джейн на вечерю. Дівчата розмовляють лише на одну тему – це вечірка, на яку запросили Джейн. Подруги допомагають обрати сукню. У поданому контексті комуніканти використовують такі маркери згоди, як yes, sure – підтверджуючи, що червона сукня справді пасує Джейн.

Слідом за C. Kerbrat-Orecchioni [8, с. 77-79], ми поділяємо підказки на:

1. Підказки, які комунікант потребує або не потребує.

Розглянемо на прикладі, коли комунікант потребує підказку:

(2) *Mr. Gilbertson: So. Have the two of you told your parents about your secret love?*
Margaret: Oh, I… impossible. My parents are dead. No brothers or sisters either.
Gone.
Mr. Gilbertson: Are your parents dead?
Andrew: Oh, no, they are very much alive.
Margaret: No, they are alive. Well, we were gonna tell them this weekend.
Gammy's 90th birthday, and the whole family's coming together. And we thought it would be a nice surprise.
Mr. Gilbetson: And where is this surprise gonna take place?
Margaret: At Andrew's parents house.
Mr.Gilbertson: Where is that located?
Margaret: Umm… (.)
Andrew: Sitka.
Margaret: Sitka.
Andrew: Alaska.
Mr. Gilbertson: Alaska? You're going to Alaska this weekend?
Andrew: Yeah.
Margaret: Yes… yes. (Anne Fletchet. The Proposal, min. 15).

У поданому контексті, дія відбувається в кабінеті містера Гілбертсона, працівника імміграційної служби США, де Маргарет та Ендрю бажають зареєструвати свій шлюб. Оскільки Маргарет мають депортувати з країни, бо її віза скінчилась, вона домовляється з Ендрю про фіктивний шлюб. Домовленість відбувається за декілька годин до зустрічі з містером Гілбертсоном, тому молоді люди

не встигають надати особову інформацію про себе один одному. Містер Гілбертсон здогадується про фіктивність цього шлюбу, він починає задавати різні питання, щоб вивести пару на чисту воду. І коли працівник еміграційної служби цікавиться, де мешкають батьки Ендрю, Маргарет просто потребує допомоги від Ендрю, оскільки не знає, що відповісти.

Проілюструємо на прикладі, коли комунікант не потребує підказки:

(3) *Detective Bell: Neighbour ,he didn't say anything .... He says that he needs a lawyer.*

Holmes: A smart man. He didn't kill any one, he should get a lawyer.

Detective Bell: He also said he saw a strange woman on a stair way before he found a victim.

Holmes: Excellent. Did he look at her?

Detective Bell: Yeah, he could describe her, probably she's a product of his freaking imagination. Obviously he heard Harry Potter here said about a female back at the scene, and now he's trying to serve us one on a platter.

Holmes: Call a sketcher artist to circulate a portrait.

Detective Bell: I'm sorry, but who goes on this business?

Gragson: Well done, call a sketcher artist.

Detective Bell: But captain…

Gragson: If he is wrong, he is wrong, but I want to know he is wrong. (Michael Cuesta. Elemantary, episode 2, min. 8).

У поданому прикладі розмова відбувається між капітаном поліції Грегсоном, детективом Беллом та Холмсом, консультантом поліції. Оскільки детектив Белл працює над розкриттям убивства, він проводить допит чоловіка, котрий знайшов тіло мертвого сусіда. Після допиту детектив Белл звітує капітану поліції про те, що чоловік не зізнається у вбивстві і вимагає адвоката, хоча детектив упевнений, що цей чоловік і є убивцею. Коли Холмс чує розмову між поліцейськими, він втручається в неї і починає підказувати, що потрібно робити в цій ситуації. У свою чергу детектив Белл починає нервувати та дратуватися, оскільки він працює над цією справою і не потребує ніяких підказок від консультанта.

2. Підказки, які комунікант приймає, погоджується з ними або не погоджується.

Розглянемо приклад підказки, з якою комунікант погоджується:

(4) *Grackson: This is Frank Debster. The cleaner found him at 5 this morning.*

He's dead for about three hours. Thief disappeared. Nobody saw anything.

Holmes: Camera is broken. Am I right?

Grackson: Yeah…

Holmes: So, Mr. Debster let the murder in. He was shot here and it means (.)…

Watson: He wasn't dead. The guard, he shot, before he received the second wound.

Holmes: Agree. The wound is in the wall, and it means that Mr. Debster made a hole in somebody's stomach.

Watson: So, this person will need medical intervention.

Grackson: Yeah, we have called in all hospitals in our town. (Michael Cuesta. Elemantary,episode 17, min. 4).

У поданому контексті розмова відбувається між капітаном поліції Грексоном та двома консультантами, Холмсом та Ватсон, які допомагають розкривати злочини й убивства. Оскільки в місті було пограбовано велику корпорацію та вбито охоронця, поліцейські приїхали, щоб вивчити місце злочину. У розмові вони починають робити припущення, як дії злочину могли б розвиватись. Коли Холмс починає описувати події і робить паузу, щоб проаналізувати вбивство, Ватсон висловлює свої припущення, тим самим підказуючи колегам. Її наміри хороші, вона не бажає зайняти провідну роль у розмові, а лише хоче допомогти в розслідуванні. У свою чергу, Холмс погоджується з припущеннями Ватсон та продовжує далі констатувати події.

Розглянемо приклад, коли комунікант не погоджується з підказкою:

(5) *Holmes: 13 months ago, a neighbor heard the shot which took Mary Pendry's life at exactly 6:33.*

Lestrade: Yes, I know this. I know all of this. I just want to know what you found in that bastard's house.

Holmes: The primary reason you were never able to build a case against Pendry was that you could not find the murder weapon. I humbly submit that it was in the kitchen the entire time.

Lestrade: No, you see, that's bollocks, because we turned the whole house upside down. There was absolutely no gun.

Holmes: That's because you made the mistake of looking for a gun. This is a weapon that I believe Pendry used to kill his wife [shows the picture].

A plastic gun.

Lestrade: You're absolutely right. Yes, I did see one of those, actually. It was in the cutlery drawer. Thought it was a toy, so I left it alone. You think

I am a daft? What you think I wouldn't recognize a plastic gun?

Watson: We don't think it looked like that by the time you got there. We think it looked like this [showing the picture].

Holmes: I don't believe that it was milk in that bottle; I believe it was acetone?

Lestrade: Acetone? He used acetone to melt the gun.

Watson: The acetone, meanwhile, is dissolving the gun he used to murder her,

Leaving nothing but milk like liquid in the bottle in his refrigerator.

Lestrade: It's unbelievable. (Michael Cuesta. Elemantary, episode 1, min. 25).

Розмова відбувається між консультантами поліції Нью-Йорку Холмсом і Ватсоном та детективом лондонської поліції Лестрейдом. Оскільки Лестрейду не вдалось розкрити злочин, Холмс та Ватсон погодились допомогти йому в цьому. Коли консультанти поліції знаходять докази й розкривають убивство, вони пояснюють покроково, чому Лестрейду не вдалося розкрити цю справу. Розповідаючи про розвиток подій, Холмс підказує Лестрейду, де знаходилася зброя, якою було вбито людину, але Лестрейд не погоджується з цією підказкою.

Коаліція також може ґрунтуватися на активній співпраці з боку потенційного союзника, який приходить на допомогу одному з комунікантів або комунікантам, виконуючи іллокутивні чи аргументаційні цілі. Однією з форм такої співпраці є **використання однакових/спільних мовленнєвих актів комунікантами** [8, с. 80-82]. Проілюструємо це на прикладі:

(6) *Anny: You two need to stop fighting. You'll never see eye to eye. But you're a family. Promise me you'll stand by Andrew. Even if…if you don't agree with him.*

Joe: I promise.

Anny: Andrew, promise me you'll work harder to be a part of this family.

Andrew: Promise. I will Granny.

Anny: Well, then, the spirits can take me. No… now I' m feeling much better. No need to take us to the hospital. Take us to the airport, please.

Joe: Mom, what? Are you faking the heart attack?

Anny: I had to reconcile you. (Anne Fletchet. The Proposal, min. 94).

У наведеному прикладі розмова відбувається між Енні, бабусею Ендрю, та батьком Ендрю, Джо. Оскільки сім'я Пекстонів заможна і має потужний бізнес на Алясці, батько Ендрю хоче, щоб його син очолив сімейний бізнес. Ендрю ж мріє стати редактором книжкового видавництва, тому вже три роки він працює помічником головного редактора у Нью-Йорку. Батько не розуміє бажання свого сина, тому між ними постійно відбуваються конфлікти. Джо принижує та насміхається над Ендрю. У цьому контексті розмови бабуся виконує роль примирителя. Енні навмисно розігрує серцевий напад, який дуже швидко проходить, щойно вона отримує обіцянку, що її син та онук будуть підтримувати один одного. Джо та Ендрю вживають комісиви-обіцянки: *«I promise», «Promise»,* тим самим підтверджуючи, що син та батько будуть співпрацювати та підтримувати один одного.

Іншою формою співпраці *є спільно-орієнтовані аргументи,* які вживаються комунікантами з метою переконання та обґрунтування певного положення, твердження або дій іншого комуніканта.

Розглянемо на прикладі:

(7) *Father: Law School?*

Elle: It's a perfectly responsible place, daddy.

Mother: Honey, you were first runner up at the Miss Hawaiian Tropics contest.

Why are you gonna throw that all away?

Elle: Going to Harvard is the only way. I'll get the love of my life back.

Father: Sweetheart, you don't need Law School. Law School is for people who are boring, ugly and serious. And you, Button, are none of those things.

(Robert Luketic. Legally Blonde, min. 13).

Тут розмова відбувається між молодою дівчиною та її батьками. Ел Вудс – вродлива дівчина, яка має титул «Miss Hawaiian Tropics contest», є президентом університетського жіночого клубу, вирішує вступити до Гарварду, щоб повернути свого коханого хлопця, який буде навчатись у цьому навчальному закладі. Коли Ел повідомляє цю новину своїм батькам, звістка просто шокує батьків. Вони не розуміють, навіщо Ел потрібна юридична освіта і намагаються вмовити дівчину змінити своє рішення, наводячи аргументи з цього приводу.

Крім того, особові займенники також виступають маркерами для існування коаліції. За допомогою особового займенника «we» комуніканти часто демонструють свій союз, тобто демонструють існування коаліції.

Проілюструємо на прикладі:

(8) Weiss: I was shocked when I heard the news. I-I still don't believe it.

It could have happened that many hours after I left.

Holmes: Our thoughts exactly. In fact, we're curious if you could account for your whereabouts for the rest of the evening. The M.E. puts Mr. Hauser's death somewhere between 10:00 pm. midnight.

Weiss: After I left Donald I had a late meeting at the Palladian Hotel with a Swiss banker named Jonas Bitz. We were there quite late. I'm sure he or anyone at the lobby bar will confirm that. But… I'm the last person who had a reason to kill Donald.

Watson: Well, we understand that he handled your charity's finances. Considering everything that's happened, that would give you motive.

Weiss: Actually wouldn't. Do you know what we do here?

(Michael Cuesta. Elemantary, episode 11, min.13).

У цьому прикладі розмова відбувається між трьома комунікантами: консультантами поліції Холмсом і Ватсоном та директором некомерційної організації – Джейкобом Вайсом. Для того, щоб розкрити вбивство фінансового аналітика Дональда Хаузера, консультанти поліції зустрічаються з Джейкобом Вайсом, людиною, яка останньою бачила Хаузера перед тим, як його було вбито. Задаючи різні питання Вайсу, Холмс та Ватсон вживають такі вирази: *«our thoughts exactly», «we're curious», «we understand»*, використовуючи займенники, і тим самим підкреслюючи існування їхньої коаліції.

Зроблений у статті аналіз дає змогу зробити спостереження, що в залежності від контексту спілкування (наприклад, спілкування відбувається серед друзів, колег, батьків, незнайомців, у ситуаціях «батьки-діти», «начальник-підлеглий») комуніканти мультисторонньої інтеракції формують коаліції та використовують вербальні маркери згоди, підказки та аргументаціїї, які підкреслюють існування їхніх коаліції.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у поглибленому аналізі комунікативних ролей учасників у інтеракційних коаліціях. Зокрема детального розгляду заслуговує виявлення семантичних та прагматичних засобів регуляції мовленнєвої поведінки комунікантів у мультисторонній інтеракції.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н.Д. Арутюнова, Е.В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. – М.: Прогресс,1985. – С. 3-42.
2. Винокур Т.Г. Полилог // Языкознание: Большой энциклопедический словарь / Гл.ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд. – М.: Большая Российская Энциклопедия, 1998. – С. 381.
3. Гойхман О.Я. Речевая коммуникация / О.Я. Гойхман, Т.М. Надеина. – М.: ИНФРАМ,2003. – 273с.
4. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.17: Теория речевых актов. – М.: Прогресс, 1986. – С. 170-194.
5. Goffman E. Presentation of self in everyday life / Goffman E. – New York: Anchor Books, 1959. – 255 p.
6. Grosjean M. From multi-participant talk to genuine polylogue: shift-change briefing sessions at the hospital / M. Grosjean // Pragmatics. – V. 36, 2004. – P. 25 – 52.
7. Kerbrat-Orecchioni C. Introducing polylogue / C. Kerbrat-Orecchioni // Pragmatics. – V. 36, 2004. – P. 1 – 24.

8. Kerbrat-Orecchioni C. Coalitions in polylogue / C. Kerbrat-Orecchioni // Pragmatics. – V. 36, 2004. – P. 75 – 113.
9. Marcoccia M. On-line polylogues: conversation structure and participation framework in internet newsgroups / M. Marcoccia // Pragmatics. – V. 36, 2004. – P. 115 – 145.
10. Polzer J.T., Mannix E.A., Neale M. A. Interest alignment and coalitions in multiparty negotiation / J.T. Polzer, E.A. Mannix, M. A. Neale // The Academy of Management Journal. – V. 41,1998. – P. 42 – 54.
11. Traverso V. Interlocutive 'crowding' and 'splitting' in polylogues: the case of 'researchers meeting / V. Traverso // Pragmatics. – V. 36, 2004. – P. 53 – 74.

Джерела ілюстративного матеріалу (на матеріалі англомовних фільмів):

1. Director: Anne Fletchet. The Proposal, 2009.
2. Director: Michael Cuesta. Elemantary, season 1, episode 2, 2013.
3. Director: Michael Cuesta. Elemantary, season 1, episode 17, 2013.
4. Director: Michael Cuesta. Elemantary, season 2, episode 1, 2013.
5. Director: Michael Cuesta. Elemantary, season 2, episode 11, 2013.
6. Director: Nicholas Stoller. Engagement, 2012.
7. Director: Robert Luketic. Legally Blonde,2001.

Консевич М. С. Использование вербальных маркеров в интеракционных коалициях

Анотация. В статье рассматриваются коалиции и вербальные маркеры, которые используются коммуникантами в многосторонней интеракции.

Ключевые слова: коалиция, вербальные маркеры, маркеры согласия, подсказки, аргументации.

Konsevych M. Using verbal markers in interactive coalitions

Summary. The article deals with coalitions and verbal markers, which are used by participants in multi-party interaction.

Key words: coalition, verbal markers, agreement markers, prompts, argumentations.

УДК: 811.111:81'342.3

Костромина О. В.,
преподаватель
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

СУПРАСЕГМЕНТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЖЕНСКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ

Аннотация. В статье представлено исследование супрасегментных особенностей женской разговорной речи на материале австралийского варианта английского языка. Проанализирована интонация диалогических разговорных текстов на материале фразы.

Ключевые слова: супрасегментные особенности, диалогические тексты, женская разговорная речь, мелодическая шкала, австралийский вариант английского языка.

Женская РР стала объектом пристального внимания учёных в 90-ые годы XX столетия. В работах отечественных и зарубежных лингвистов рассматривались отдельные аспекты гендерной вариативности речи (А. Митчелл и А. Делбридж (Mitchell, Delbridge 1965), Р. Лакофф (Lakoff 1975), Б. Хорват (Horvath 1985), П. Экерт и Дж. Рикфорд (Eckert, Rickford 2001).

Актуальность темы заключается в том, что исследования женской разговорной речи в австралийской лингвистике находятся на ранней стадии развития. Особый интерес вызывает изучение интонации женской речи на материале AusE, который не получил пока должного научного освещения, как в отечественной, так и в зарубежной литературе.

Целью настоящей работы является описание супрасегментных характеристик женской разговорной речи (на материале AusE).

В соответствии с поставленной целью выдвигается следующая задача:

– анализ интонационного оформления женской РР.

Материалом для нашего исследования послужили несколько источников:

– аудио и видеоматериалы (общее время звучания – 2 часа): образцы оригинальных устных диалогических и монологических высказываний, записанных в полевых условиях на диктофон (Австралия 2010–2012).

Анализируемые диалогические тексты были подвергнуты аудиторскому анализу. Результаты подробного аудиторского анализа фонетистов– экспертов показали, что интонация диалогической реализации разговорной речи (далее РР) в AusE обладает спецификой, которая проявляется в определённой дистрибуции терминальных тонов, вариативности темпоральных и ритмических характеристик, распределении фразовых ударений, а также синтагматическом членении фразы [7, 81].

Исследование интонации диалогических разговорных текстов на материале AusE осуществлялось, главным образом, на материале фразы. Были получены следующие результаты: мужчины и женщины разных возрастных категорий и социального статуса по-разному членили одну и ту же фразу на смысловые единства. Так, Джуди, редактор газеты в Брисбене произнесет: *I should have known / if that was going to happen it would have happened already //* как две синтагмы (в очень быстром темпе, сделав одну краткую паузу). В исполнении Мелани, которая работает продавцом, эта фраза выглядит так: *I should have known / if that was going to happen / it would have happened already //* (в нормальном темпе, с логическими паузами). Мужчина 60 лет сделал в этой фразе больше пауз: *I should have known / if / that was going / to happen / it would have happened already //* (в медленном темпе).

Таким образом, в чтении диалога женщинами число синтагм варьируется от 1 до 3 с преобладанием односинтагменных фраз. В исполнении диалога мужчинами количество синтагм во фразе составляет от 1 до 5 с преобладанием двух– и трехсинтагменных фраз. В спонтанном диалоге число синтагм изменяется от 1 до 6 у женщин и от 1 до 5 синтагм у мужчин.

На примере одного из фоноабзацев (рассказывает: Анита, 51 год, учитель школы) четко прослеживается деление фразы на синтагмы: «That was an ordinary day for me. I woke up at seven in the morning and was ready to take my shower, as suddenly…suddenly I heard a strange sound. It was really difficult to understand who it belonged to..well you know, when you realize something, but it's impossible to believe it…so I went downstairs and I saw a big turtle,well yes, that was a giant turtle, in the middle of the living room. I know it sounds weird, but that was a huge, even giant turtle lying in the middle of my, just imagine this, my house! At the first second I was speechless….I don't have a computer at home, only at work, so I couldn't find the number of the local zoo…I can remember a lots of remarkable days in my life, good and bad, but not as mysterious as this…».

В данном примере высказывание поделено на несколько синтагм:: so I went downstairs / and I saw a big turtle /,well yes /, that was a giant turtle /, in the middle of the living room //

Таблица № 1

Синтагматическое членение фраз спонтанного диалога-интервью в речи женщин (на материале узкого корпуса исследования)

Количество синтагм	1	2	3	4	5	6	Всего
Количество фраз	74	41	32	18	13	10	188
%	39,3	21,8	17	9,6	6,9	5,4	100

Например:

1) *I don't have a computer at home //*

2) *I can remember lots of remarkable days in my life/// good and bad //*

3) *I also think modern youth / are more selfish / than my generation //*

4) *And it's not fair for people / that you can only go / if you can afford to pay / which is not a good system //*

5) *I like going down the south coast and going fishing / and going on bush trucks / and I like discovering new little hippy towns / you know / where people usually go to //*

6) *I mean / the most remarkable day in my life was going on holidays to the beaches and / you know / spending my time with the family and yeah /// going to school / and just being happy all the time //*

Таблица № 2

Синтагматическое членение фраз спонтанного диалога-интервью в речи мужчин (на материале узкого корпуса исследования)

Количество синтагм	1	2	3	4	5	Всего
Количество фраз	64	31	17	7	5	124
%	51,6	25	13,7	5,6	4,1	100

В спонтанном диалоге-интервью говорящий строит единицы, обладающие смысловым и интонационным единством. Существует несколько видов синтагм. Синтагма, являющаяся смысловым единством и обладающая определенной завершенностью, называется *полной*. Синтагма, в которой отсутствуют один или более членов, называется *неполной*. Последний вид довольно часто встречается в спонтанной речи [5, 23]. В настоящем экспериментальном материале неполные синтагмы встретились только в спонтанном диалоге– интервью, когда говорящий колебался в выборе слова, фразы, либо когда переспрашивал или уточнял информацию.

Чтение диалога мужчинами характеризуется наличием как полных, так и неполных синтагм. В нашей выборке неполные синтагмы заканчивались паузой хезитации. Конец такой синтагмы в подавляющем большинстве случаев оформлялся восходящим или ровным тоном как у женщин, так и у мужчин. Полные синтагмы в экспериментальном материале также оформлялись чаще всего восходящим тоном преимущественно у женщин и иногда у мужчин или нисходящим тоном у мужчин в различных типах высказывания (повествовательного или вопросительного) в сочетании с ровной шкалой, что составляет особенность интонации AusE.

Необходимо отметить, что вследствие большей эмоциональности и экспрессивности (в результате чего женщины, но мнению самих мужчин, говорят больше). Женщина неравномерно членит свою речь на синтагмы. Её речь может быть сбивчива, соответственно, характеризуется большей дробностью на речевые отрезки. Женщины также могут делать меньше пауз, соответственно, в их речи присутствует меньшее количество синтагм. Это особенно характерно для очень быстрой речи, когда женщина высказывает свои мысли за очень короткий промежуток времени. В этом отношении мужчины эмоционально более сдержанны, поэтому их речь более стабильна. Темп играет важную роль во временной организации фразы, высказывания и т.д. и во многом определяет их коммуникативную направленность [4, 46]. В оценке темпа чётко отмечается, по крайней мере, три его степени: средний (нормальный), быстрый и медленный. В исследуемых отрывках темп речи женщин был охарактеризован как вариативный: от среднего (нормального), на отдельных участках фразы до быстрого. Следует также отметить, что темп во многом зависит от ситуации, эмоционального состояния говорящего, вида речевой деятельности.

Проанализируем следующий отрывок: *«I decided to apply for something that I felt I was going to get personal rewards from, because I do love writing. I was employed for a couple of years as the main editor of a local magazine, but I ended up writing about wallpapers, brand new floors and ohhhh, I can't stand it to feel, I think depressed actually, I lost inspiration for writing and eventually something clicked and I realized, I didn't feel proud about that work, I lost inspiration».* Данный монолог принадлежит жительницы Сиднея,в возрасте 47 лет, которая является главным редактором научной газеты. Необходимо отметить, что вследствие большей эмоциональности и экспрессивности, речь информанта сбивчива, характеризуется большой дробностью речевых отрезков. Преобладает равномерный, регулярный темп, с участками убыстрения на отдельных фразах

Темп речи мужчин гораздо менее стабилен и менее регулярен, поскольку в чтении мужчины используют много продолжительных пауз, которые не всегда являются логическими. Вследствие этого речь мужчин кажется растянутой и очень медленной. Доказательством этому может служить тот факт, что время на прочтение диалога у женщин занимает в среднем 1 мин. 25 сек., у мужчин – 2 мин. 15 сек.

В речи обоих полов часты растяжки слогов и слов при выражении неуверенности и при эмфазе. В речи женщин эта особенность проявляется наиболее ярко. Например: *«The weather in Australia is changeable and cha**nging**. I love travelling. They are free to choose.* Контрастные темпоральные переходы делают женскую речь подвижной и выразительной.

Проведённый аудиторский анализ супрасегментных характеристик мужской и женской разговорной речи показал, что чтение квазиспонтанного диалога осуществлялось дикторами в умеренном темпе и характеризовалось несколько пониженным уровнем громкости у мужчин. Преобладание низкой и средней мелодических шкал в РР в AusE, сужение диапазона интенсивности звучания фразы также способствовали уменьшению громкости. Следует отметить, что уровень громкости у женщин более высокий в чтении диалога, чем в живом общении. Однако разница в громкости незначительна.

Аудиторы отметили, что спонтанные диалоги характеризуются наличием большого количества пауз у женщин и мужчин (381 и 479 соответственно). В пяти разговорных диалогах в исполнении женщин было отмечено 245 пауз, среди которых преобладали нефинальные, или синтагматические паузы (175). Они встречаются внутри фразы и отделяют одну синтагму от другой, что составляет 62,2% от общего количества пауз. Финальные паузы в количестве 106, которые встречаются на конце законченных фраз, составляют 27,8% от общего числа пауз. Эксперимент показал, что мужчины делают меньше пауз в спонтанном диалоге– интервью: финальные паузы в их речи составляют 40,1% , а нефинальные – 59,9% (Таблица № 3)

Таблица № 3

Количественное соотношение финальных и нефинальных рауз в спонтанном диалоге-интервью РР AusE (на материале узкого корпуса исследования)

Паузы		Женщины	Мужчины
Финальные	количество	106	192
	%	27,8	40,1
Нефинальные	количество	175	287
	%	72,2	59,9
Общее количество пауз	381	479	

По результатам *Таблицы № 3* видно преобладание нефинальных пауз в речи женщин и мужчин. Наличие превалирующего количества нефинальных пауз в речи женщин объясняется их большей эмоциональностью, вследствие чего процесс формирования мысли у женщин происходит хаотично. Поэтому они чаще дробят свою речь на синтагмы и делают большое количество пауз.

В речи женщин широко используются ложные повторы, которые обычно произносятся ровным тоном в целях поддержания хода беседы, «маскировки» нежелательных пауз и в целях выиграть время на обдумывание последующего высказывания. Например:

But I mean I suppose I like to say that comparing to all other countries it is ... it is fairly good

В речи мужчин также встречаются повторы– паузы, повторы– актуализаторы. Например:

1) *And I think this is one area where Rotary should be trying to help just sort of help the people help the young people to understand the problems of drug addiction etc* .

2) *' Very hot for a for a twenty days a year.*

Конец высказывания оформляется паузой средней продолжительности. Синтагмы перед конечной паузой в большинстве случаев завершаются восходящим тоном в речи женщин и нисходящим – в речи мужчин. Нефинальная (синтагматическая) пауза отделяет одну синтагму от другой и находится между словами, характеризующимися наименее тесной семантической связью.

Паузы хезитации весьма характерны для устной разговорной речи и встречаются чаще всего на стыках или в начале фраз. Паузы неуверенности часто сигнализируют момент, после которого последует основная информация, или указывают на то, что говорящий колеблется в выборе слова, вызывая появление паузы хезитации именно в последний момент.

Таблица № 4

Соотношение пауз разного типа в спонтанном диалоге-интервью в исполнении женщин разных возрастных групп

	Краткие	Средние	Долгие	Заполненные	Итого
40–50 лет	114	73	15	23	228
%	51,3%	32%	6,5%	10%	100%
25–30	147	102	10	40	301
%	49,2%	34,2%	3,3%	13,2%	100%

Данные таблицы свидетельствуют, что краткие паузы широко используются в речи женщин обеих групп. Разница в паузальном членении речевого потока состоит в том, что в речи молодых женщин чаще встречаются заполненные паузы, а долгие паузы характеризуют скорее речи женщин зрелого возраста.

Использование в РР подобных пауз, заполненных вставками типа *yes, yeah, mm, uhm, eh, ah* обусловлено тем, что внимание говорящего сосредоточено на изложении содержания, на правильном лексико- грамматическом оформлении речи, в то время как интонационное оформление речи осуществляется автоматически, без специального акцента на её выразительности.

В речи преподавательницы Сиднейского университета были отмечены прагматические паузы, то есть запланированные, преднамеренные и сознательно распределённые в речи. Например: *«Travelling / you know/ 'shows 'you/ how much you don't know / and if really 'humbles you, really humbles you //*

Следует подчеркнуть, что паузальное членение речевого потока во многом оказывается подвержено факторам индивидуального варьирования. Так, например, не всем мужчинам свойственно делать в разговорной речи заполненные паузы. Отсутствие или очень небольшой процент их присутствия в речи мужчин может объясняться лаконичностью их речи, большей степенью уверенности в сообщаемом, а также использованием других средств для выражения сомнения, например, замедление темпа.

Несмотря на то, что пауза хезитации способствует большей дробности фразы, а, следовательно, речевого потока в целом, тем не менее, полагаем, что эти паузы определённым образом облегчают процесс речевой коммуникации тем, что позволяют говорящему планировать структурную схему высказывания и её лексическое наполнение, а слушающему помогают понять и осмыслить услышанное [6,100] . Паузы хезитации в речи женщин составляют 19,4%, а в речи мужчин – 13,2%.

Таблица № 5

Соотношение пауз разного типа в речи женщин и мужчин

	Краткие	Средние	Долгие	Заполненные
женщины	309	203	30	76
мужчины	272	192	15	48

Например:

1) */// Let me think/// Ah/ I think getting married/ my wedding day and /// also giving birth to my children //*

2) *The fact they can/ they can do anything they like //*

3) *Ah/ in my free time / I like to spend time with my friends //*

4) *I think we've got / some of the climate is good some of the time // (примеры из речи женщин)*

Чтение квазиспонтанного диалога, как отмечают аудиторы, характеризуется наличием небольшого количества пауз (в среднем, на 31 финальную паузу приходится 23 нефинальных), что можно объяснить преобладанием односинтагменных фраз.

Чтение взрослых женщин было более чётким и ровным, без каких– либо заминок. В их чтении преобладали краткие логические паузы, в то время как молодые женщины делали больше пауз хезитации.

В большинстве случаев синтагматические паузы предварялись ровными тонами, в некоторых случаях преобладали либо восходящие, либо нисходящие тоны. Например:

1). *There are 'certain things 'coming along/ that'll make 'simplified 'spelling 'even 'more desirable//*

2). *Well / 'come back in twenty years', time/ and we'll see//*

3). *A 'machine / that'll 'take dictation / as it were /and 'immediately produce a typescript//*

В чтении диалога мужчинами отмечается большее количество синтагматических пауз средней продолжительности, а также пауз хезитации и заполненных пауз. Паузы хезитации встречаются в чтении диалога мужчинами в 3 раза чаще женщин.

Например:

1) *There are 'too many factors/, involved //*

2) *But ///at least / it' seems likely //*

3) *But in time/ eh/ it'll be altered //*

Таким образом, в результате отклонения от жёстких синтаксических норм, благодаря использованию просодических контрастов, наличию пауз разного характера, достигается живость и естественность высказывания, свойственная, прежде всего, разговорной речи женщин.

Литература

1. Абызов, А.А. Фонетические характеристики английской компрессированной речи (на материале канадского варианта английского языка) [Текст]: дис. … канд.филол.наук / А.А.Абызов. – Иваново, 2005. – 242 с.
2. Брозович, Д. Славянские стандартные языки и сравнительный метод [Текст] / Д.Брозович // ВЯ, 1967. – № 1. – С. 3–33.
3. Вишневская, Г.М. Интонационный аспект звучащей речи [Текст] / Г.М.Вишневская // Язык. Человек. Общество: межд. сб. науч.тр. – Владимир, 2005. – С. 97–102.
4. Ганыкина, М.В. Социальная дифференциация тональных и диапазональных характеристик спонтанной речи в южноанглийском произношении [Текст] / М.В. Ганыкина // Сб. науч. Тр. МГПИИЯ. – М., 1982. – Вып. 332. – С. 41–47.
5. Егорова, Л.Ф. История развития и функционирования дифтонгиальной системы австралийского варианта английского языка [Текст]: автореф. дис. … канд.филол.наук / Л.Ф.Егорова. – Киев, 1990. – 23 с.
6. Шахбагова, Д.А. Фонетическая система английского языка в диахронии и синхронии [Текст] / Д.А.Шахбагова. – М.: Высшая школа, 1992. – С. 91–110.
7. Mitchell, A.G., Delbridge A. The Pronunciation of English in Australia [Текст] / A.G.Mitchell, A. Delbridge. – Sydney: Angus and Robertson, 1965. – 81 p.

Костроміна О. В. Супрасегментні особливості жіночої розмовної мови

Анотація. В статті подано дослідження супрасегментних особливостей жіночого мовлення на матеріалі австралійського варіанта англійської мови. Проаналізована інтонація діалогічних розговорних текстів на матеріалі фрази.

Ключові слова: супрасегментні особливості, діалогічні тексти, жіноче мовлення, мелодична шкала, австралійськiй варіант англійської мови.

Kostromina O. Supersegmental peculiarities of the female spoken language

Summary. The analysis of the suprasegmental peculiarities of the female conversational English of Australian variant is represented in the article. The intonation of the conversational dialogues is analyzed on the phrase basis.

Key words: Syntactic standards, pause articulation, syntagma, melodic scale, rhythmical characteristic, vocal segment, tempo.

УДК811.111'42 : 821.111

Кузнецова М. О.,
викладач кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

ВТОРИННИЙ ДИСКУРС АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ: СПЕЦИФІКА НАРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

Анотація. В статті досліджено наративні стратегії аранжування вторинного дискурсу, проаналізовано вербально і графічно закодований спосіб інтерпретації первинного тексту, визначено інтерпретативні параметри вторинного тексту.

Ключові слова: вторинний дискурс, текст, наратив, автор, стратегія.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві чітко окреслилася тенденція до дослідження мови у функціональному аспекті, адже з формуванням та проникненням елементів інформаційного поля в усі сфери антропної діяльності, людина усвідомлюється як центр семіотичного універсаму, як об'єкт, що бере участь у процесах пізнання та комунікації. Крім того, інтегративні тенденції сучасної лінгвістичної парадигми, що виявляються в комплексному поєднанні когнітивної та комунікативно-дискурсивної засад при дослідженні мовних явищ, посилюють інтерес до полі аспектного та полівимірного вивчення різних дискурсивних феноменів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Власне поняття «дискурс» займає особливу позицію в метамові гуманітарного знання XXI століття *(Л. Р. Безугла І. А. Бехта, В. І. Карасик, І. М. Колегаєва, О. С. Кубрякова, О. І. Морозова, І. С. Шевченко)*. Поява терміну, історія його становлення та створення основних концепцій дискурсу відображають зрушення в науковій парадигмі, пов'язані з переходом від внутрішньої до зовнішньої лінгвістики. Дискурс розглядають із урахуванням різноманітних факторів, зокрема: когнітивних [1; 2], етнопсихологічних [3; 4; 5], політичних [6; 7] та ін.Незважаючи надоволі широку типологію дискурсу, яка вибудовується на основі різних типів семіотичних знаків, як-от: художній [8], політичний [9;7],аргументативний [10; 11], етикетний [12], публіцистичний,масово-інформаційний [13] тощо, більшість наукових розвідок позиціонують його як особливий спосіб організації лінгвальної та екстралінгвальної інформації.

На початку XXI століття зі швидким прогресом комунікаційних та інформаційних технологій особливий інтерес викликає вторинний тип дискурсу, безперервні процеси моделювання якого в англомовному кіберпросторі каузовано перманентним зростанням кількості англомовних текстів сучасної маскультури. Таким чином, **актуальність** нашого дослідження зумовлена, по-перше, тенденцією до дослідження функціонування мови в різних сферах життя англомовного співтовариства, по-друге,бурхливим розвитком у глобальному комунікативному середовищі мовних, соціальних і дискурсивних практик, і, по-третє, відсутністю у вітчизняній лінгвістиці наукових праць, що застосовують на англомовному текстовому матеріалі когнітивно-комунікативний підхід до аналізу феномена вторинного дискурсу.

Отже, **об'єктом** представленого дослідження постає вторинний дискурс англомовних текстів сучасної масової культури, а **предметом** безпосереднього аналізу – наративні стратегії продуцентів вторинного текстопростору, тобто вербально і графічно закодований спосіб інтерпретації первинного тексту.

Метою статті є аналіз специфіки наративних стратегій вторинного продуцента у площині вторинного дискурсу англомовного художнього тексту.

Матеріалом дослідження послугувала серія епічних романів у жанрі фентезі «A Song of Ice and Fire» Дж. Р. Р. Мартіна, а також вторинний текстопростір зазначеного твору, представлений у базі автоматизованого електронного текстового архіву FanFiction.net.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наративність, як широковживаний спосіб текстотворення, а також специфічна стратегія текстотвірного способу подання світу або фрагменту світу у вигляді сюжетно-оповідних висловлювань у вторинному дискурсі англомовних текстів сучасної масової культури має свою специфіку. При дослідженні її особливостей, перш за все,слід зазначити, що зміна рольових парадигм як іманентна характеристика вторинного дискурсу відбувається за умови залучення реципієнта до інтерпретативної спільноти, яка надає йому можливості творчо самореалізуватися у ролі вторинного автора.

Отже, трансформація реципієнта первинного тексту (першоджерела, оригіналу)у продуцента вторинного тексту відбувається шляхом залучення першого до інтерпретаційної діяльності. Іншими словами, відбувається не лише творче вираження власного читацького досвіду, але й перехід із однієї творчої інстанції до іншої. Трансформація типу «реципієнт – автор» надає право вибору та реалізації первісної інтерпретаційної стратегії, а також формування індивідуального канону. Реципієнту вторинного тексту, іншими словами вторинному реципієнту, відводиться роль споживача продукту, критика та коментатора, однак і її не слід недооцінювати, адже продукування вторинного тексту зумовлено саме читацькою аудиторією. Реципієнт вторинного тексту – це та категорія, яка є присутньою безпосередньо у творчому акті вторинного автора, адже останній орієнтується на так званого ідеального реципієнта.

Суголосним в цьому плані видається міркування Умберто Еко [14] стосовно зразкового читача і зразкового автора. На його думку, зразковий читач – це читач, запро-

грамований текстом, а «творцем» свого читача може бути зразковий автор, який реалізує себе у наративній стратегії як сукупності інструкцій для зразкового читача, адже твір лише дає останньому можливість заповнити лакуни, володіючи певною уявою, знанням і досвідом. Таким чином, свого ідеального та зразкового реципієнта вторинний автор готує сам, використовуючи для цього специфічну сигнальну систему – *референтно-інтерпретативне поле,* яке формулюється і закріплюється в паратекстовій зоні, або зоні модифікованої комунікативної авторської інтенції, яка відіграє провідну роль у формуванні індивідуального референтного поля для кожного вторинного тексту.

Паратекстова зона призначена для безпосереднього впливу на читача. Вона є тим перехрестям, де вперше перетинаються свідомість реципієнта як когнітивного та креативного суб'єкта з усім комплексом його емоційного, культурного та соціального досвіду зі свідомістю продуцента тексту. Паратекст є особливим інструментом «роботи» автора зі свідомістю читача [15, 45], він виконує функцію визначення наративної стратегії автора вторинного тексту, створює певну атмосферу, яка є фоном для представлення подій, надає їм додаткових інтерпретаційних можливостей та структурує безпосередній читацький досвід у вторинному дискурсі, створює єдині, складні інтерпретативні рамки для вторинного тексту.

Отже, розміщення вторинного тексту в мережі Інтернет супроводжується залученням певного набору вербальних маркерів, які складають унікальну паратекстову систему, створюють різноманітні форми закріплення діалогу між вторинними текстовими інтерактантами. Так, до інтерпретативних параметрів вторинного тексту відносимо характеристику сюжету та хронотопу, індивідуальний канон,віковий поріг цільової аудиторії,жанрові особливості,характеристику композиції, наявність певних персонажів і типи їх взаємин,ступінь завершеності твору тарівень його популярності.

Далі на прикладі оформлення поля заголовкувторинного тексту «And so my watch has ended» розглянемо більш детально кожен з вищезазначених інтерпретативних параметрів, які є стандартними для хостінга fanfiction.net:

Author: Durai

This is the story about a man of the Night's Watch, named Thyn. His insatiable desire for murder will soon get him into trouble that could jeopardizeal lof Westeros.

Rated: Fiction T – English – Fantasy/Adventure – Jon S. &Gregor C. – Chapters: 6 – Words: 3,973 – Reviews: 2 – Updated: 05-02-13 – Published: 04-26-13.

Як бачимо з прикладу в паратекстовій зоні вербально закодована як технічна, так і змістова інформація, зокрема: назва твору; нік автора;характеристика сюжету; віковий поріг вторинних реципієнтів; обрана мова для написання вторинного тексту;жанр;задіяні персонажі (їх взаємини);обсяг тексту (кількість глав / слів); наявність / кількість відгуків на прочитаний текст;наявність / кількість реципієнтів, які додали твору власний повнотекстовий архив як улюблений; дата оновлення вторинного тексту; дата його опублікування (у разі, якщо текст є завершений).

Як свідчить проведений аналіз, кожен вторинний текст має власну креативну назву, наприклад: «The Power of one», «And so my watch has ended» або «Throne for a Queen», яка імпліцитно або експліцитно кодує засоби мовної об'єктивації таксонів різних рівнів концептуальної матриці первинного дискурсу саги Дж. Р. Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire»[див.: 16, 117]. Саме це і дає можливість скласти доволі повне враження про вторинний текст як продукт різних інтерпретативних стратегій та передбачити завдяки семам, закладеним у заголовки, про що буде йти мова.

Специфіка вторинного дискурсу передбачає анонімність вторинних авторів, які продукують тексти під мережевими псевдонімами. Таким чином, наступний інформаційний блок стосується *псевдоніма автора вторинного тексту,* із впровадженням якого пов'язаний основний принцип існування мережевого тексту – принцип вторинності. Імена персонажів первинного тексту, якими нагороджують себе деякі з текстових антропоморфів є претензією на самовираз, самоствердження або спробою досягнути певного порозуміння, яке, можливо, недоступне їм у повсякденному житті.

Анонімна взаємодія учасників інтерпретативної спільноти в мережі Інтернет позбавляє вторинних реципієнтів найменшої інформації про вторинного автора, і вони мають справу, таким чином, із «чистим текстом», який визнається рухомим і самодостатнім у процедурі породження смислу. Це дає змогу сприймати весь вторинний текстопростір як прояв Бартівської «смерті автора» [17, 166] – заперечення традиційного уявлення про автора як джерело тексту, джерело знань та єдиного авторитету під час інтерпретації. З іншого боку,суттєвим видаються положення Дж. Х. Міллера про читача як джерело смислу, адже вторинний реципієнт опановує вторинний текст і накладає на нього певну схему смислу[18]. Тим не менш, у випадку комп'ютерно-опосередкованої комунікації, що конструює образ реципієнта-продуцента на основі інтерпретації вербальних текстів, образ автора замінюється вторинним текстом, і, таким чином, реалізується один із канонів епохи постмодернізму про те, що тіло є текстом, а текст, у свою чергу, стає тілом партнера по комунікації.

Характеристика *сюжету* у паратекстовій зоні відбувається за принципом анотації, тобто короткого змісту або опису ситуації, з якої починається оповідь вторинного тексту. Тут вторинний автор також окреслює *індивідуальний канон* – інформує, який набір елементів первинного текстопростору став основою для нових фігур і побудов, або яку частину первинного тексту було проігноровано під час продукування вторинного. Наприклад, у вторинному тексті під назвою «Ned Stark Lives» автор у паратекстовій зоні пропонує вторинному реципієнту альтернативну версію розвитку подій за умов, що один із улюблених персонажів – Еддард Старк – не помирає в кінці книги «A Game of Thrones».Таке повідомлення успішно декодується вторинним реципієнтом, який перебуває в одному комунікативному та інтепретативному просторі з автором, і, таким чином, вторинний автор і вторинний реципієнт спільно окреслюють канонічну основу вторинного тексту, домовляючись в процесі аранжування вторинного дискурсу про власний канон.

Загалом, вторинний тип дискурсу функціонує на засадах суворо *встановлених конвенцій* та *спеціалізованої термінолексики,* які використовуються і змінюються всередині кожної окремої інтерпретативної спільноти, а

«встановлення певного набору правил і стандартів, яких слід дотримуватись для того, щоб продовжувати бути її частиною, характеризується загальними цілями, специфікою тематики та жанром спілкування всередині фендому як середовища продукування вторинного дискурсу» [19, 201-202].

Безперечний інтерес викликає використовувана номенклатура *«попередження»* та *«жанрів»*. Так, хостінг fanfiction.net впроваджує власні суворі й деталізовані правила щодо рейтингу, при порушенні яких можна бути видаленим з сайту. Ці приписи захищають, як правило, інтереси своїх молодих реципієнтів. Отже, графа «Rated» виконує функцію попередження про всі неприємні моменти, які можуть чекати на реципієнта вторинного тексту, зокрема: сцени насильства, жорстокості, відверті сцени, смерть персонажів тощо, а, отже, кодує віковий поріг цільової аудиторії. У вищенаведеному прикладі позначка *«Fiction T»* свідчить про те, що вторинний текст не розрахований на коло реципієнтів молодше 16 років, адже він написаний грубою брутальною мовою, і в ньому наявні непристойні сцени танасильство.

Інший параметр – *«жанрові особливості»* – можна вважати особливим маркеромзагального настрою, емоційного забарвлення та деяких сюжетних характеристик вторинних текстів[див.: 20]. Наступний параметр вербально кодує *наявність* у вторинному тексті задіяних *персонажів первинного текстопростору* саги Дж. Р. Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire», типи їх взаємин, попереджає читача про те, кому належить несподівано змінити орієнтацію тощо. Персонажі первинного текстопростору, між якими передбачаються романтичні / сексуальні стосунки за сюжетною лінією вторинного тексту, записуються через косу риску (slash), де ініціатора стосунків (або активного партнера) прийнято записувати першим. Добре відомих персонажів канону зазвичай позначають ініціалами.

Далі у паратекстовій зоні подається *технічна інформація:* його структура, зокрема кількість розділів і слів (Chapters: 6 – Words: 3,973). Слід зазначити, що серед усього корпусу вторинних текстів є такі, обсяг яких сягає сотні тисяч слів, тобто вони складаються з декількох розділів, але є й такі тексти, які налічують лише кілька сотень слів, а подекуди й менше.

Наступний розділ інформує вторинного реципієнта про *ступінь завершеності / незавершеності вторинного тексту* (Complete / In-Progress), що є вельми суттєвим, адже вторинні автори можуть розміщувати в мережі Інтернет й незакінчені тексти, які потребують подальшого опрацювання. Коли вторинний текст все ж таки публікується і маркується як «завершений», він переходить із однієї творчої інстанції «In-Progress» (для вторинних авторів) до іншої «In-Progress» (для вторинних реципієнтів). Таким чином, позначка «In-Progress» слугує своєрідним вербальним маркером інтертекстуальності вторинного дискурсу, адже покликана, перш за все, забезпечити константне функціонування дискурсивного простору для комунікантів в межах вторинної текстової комунікації [21, 6-7].

Досить актуальними постають питання стосовно *плагіату й законності вторинного текстопростору,* а також *проблема збереження авторського права.* Деякі дослідники, а разом з ними й власне автори первинних текстів, стверджують, що це крадіжка інтелектуальної власності [22]; інші переконані, що це інтерпретативна діяльність та критика оригінального твору [23], що слід визнавати за фанатами право на трансформацію вихідних творів, так само як визнають моральні права автора [24]. На наш погляд, суттєвим у вирішенні питання збереження авторського права є той факт, що вторинний тип дискурсу створюється не для отримання прибутку, а задля творчої самореалізації, адже запозичуються здебільшого лише персонажі та інші окремі реалії первинного текстопростору. Прагнення вторинних авторів уникнути звинувачень у порушенні закону про авторське право спричинило формулювання відмови від будь-яких формальних претензій на первинний текст. Отже, основним принципом, що скеровує вторинний комунікативний простір й усю інтерпретативну спільноту, є так званий гедоністичний принцип.

Підводячи **підсумки**, слід зазначити, що закріплення паратекстової зони як традиційної для вторинного типу дискурсу форми діалогу вторинного автора з вторинним реципієнтом свідчить про розпочату в межах вторинного дискурсу англомовних текстів сучасної маскультури самоструктурацію, адже вторинними авторами вироблена власна система оцінок, рейтингів і специфічна фікрайтерська поетика. Усі класифікації, запропоновані нами в дослідженні як наративні стратегії вторинних авторів, мають умовний характер, адже у їх визначенні основну роль відіграє сам вторинний продуцент, який керується виключно суб'єктивним ставленням до власного творіння, тобто виходить із особистих емоційних переваг, смаків та інтересів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі взаємодії вербальних текстів із візуальними, у вивченні візуальної складової вторинного дискурсу, зокрема статичної та динамічної візуальної образності.

Література:

1. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Елена Александровна Селиванова. – К. : Брама ; Изд-во Вовчок О. Ю., 2004. – 336 с.
2. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 105–117.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
4. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: мифилиреальность? / ВикторияВладимировнаКрасных.– М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
5. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – [2-е изд.]. – Воронеж : Истоки, 2003. – 60 с.
6. Макаров М. Л. Основытеориидискурса / Михаил Львович Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
7. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Елена Иосифовна Шейгал. –М. ; Волгоград :Перемена, 2000. – 368 с.
8. Бехта І. А. Дискурс наратора в англомовній художній прозі / Іван Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
9. Серио П. Как читают тексты во Франции. Вступительная статья / П. Серио // Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса. – М. : ОФО ИГ «Прогресс», 1999. – С. 12–53.
10. Dijkvan T. A. Introduction : The role of Discourse Analysis in Society / T. A. van Dijk // Handbook of Discourse Analysis. – 1985. – Vol. 4. – P. 1–8.
11. Демьянков В. З. Интерпретация текста и стратегемы поведения/ В. З. Демьянков // Семантика языковых единиц и текста. – М., 1979. – С.110–117.
12. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. – К. : ВЦ «Київський університет», 1999. – С. 75–126.
13. Серажим К.Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність :[монографія] / К.Серажим. – К., 2002. – 392 с.

14. Эко У. Шесть прогулок в литературных лесах / У. Эко. – М. : Симпозиум, 2002. – 285 с.
15. Дубина А. Функциональность паратекста в рецепциироманов У. Стайрона / А. Дубина // Слово и / как власть: авторство и авторитет в американской культурной традиции : XXXI Междунар. конф. рос. общ-ва по изучению культуры США : материалы. – М., 2006. – С. 45–50.
16. Кузнецова М. О. Системна організація концептосфери саги Дж. Р. Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire" / М. О. Кузнецова // Нова філологія : [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – № 55. – С. 114–118.
17. Piret V. Literaturein Cyberspace [Electronicresource] / Viires Piret. – Access mode: http://www.folklore.ee/folklore/vol29/cyberlit.pdf.
18. Миллер Дж. Х. Триумф теории и производство значений / Дж. Х. Миллер // Вопросылитературы. – № 5. – М., 1990. – С. 83–87.
19. Gee J. P. An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method / James Paul Gee. – [3rd ed.]. – NewYork : Routledge, 2010. – 218 p.
20. Кузнецова М. О. Жанрова специфіка комунікативно-текстового феномена «фанфікшен» (на матеріалі саги Дж. Р. Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire») /М. О. Кузнецова // Нова філологія : [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 60. – С.93–97.
21. Busse K. Working Progress / Kristina Busse, Karen Hellekson // Fan Fiction And Fan Communities in the Age of the Internet. –Jefferson, NorthCarolina : Mc Farland &Company, 2006. – P. 5–32.
22. Chander A. Everyone's a superhero: A cultural theory of «Mary Sue» fanfiction as fair use [Electronic resource] / Anupam Chander, Madhavi Sunder // California Law Review. – 2007. – Vol. 95. – P. 598–601. – Access mode: http://scholarship.law.berkeley.edu/californialawreview/vol95/iss2/7/.
23. Chua E. Fanfiction and copyright; Mutually exclusive, coexistable or something else? Considering funfiction in relation to the economic / utilitarian theory of copyright / Ernest Chua // Murdoch University E LawJournal. – 2007. – Vol. 14, № 2. – P. 215–232.
24. Costello V. Cultural out laws: An examination of audience activity and online television fandom / Victor Costello, Barbara Moore // Television and New Media. – 2007. – Vol. 8, № 2. – P. 124–143.

Кузнецова М. А. Вторичный дискурс англоязычных текстов современной массовой культуры: специфика нарративных стратегий

Аннотация. В статье исследованы нарративные стратегии ранжирования вторичного дискурса, проанализирован вербально и графически закодированный способ интерпретации первичного текста, определены интерпретативные параметры вторичного текста.

Ключевые слова: вторичный дискурс, текст, нарратив, автор, стратегия.

Kuznetsova M. Secondary discourse of the English modern mass culture texts: specificity of the narrative strategies

Summary. The article sets out to provide the research of the narrative strategies of the secondary discourse production. It analyzes graphically and verbally encoded method of the primary text interpretation, defines the interpretive parameters of the secondary text.

Key words: secondary discourse, text, narrative, author, strategy.

УДК 811.111'37:[808.51:34]

Куковська В. І.,
аспірант кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЗВИНУВАЧЕНИЙ – ВИСОКОМОРАЛЬНА ЛЮДИНА? (ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ В АДВОКАТСЬКІЙ ПРОМОВІ)

Анотація. У статті досліджується вербальна репрезентація морально-етичних концептів і шляхи їх об'єктивації в досліджуваному виді ораторської мови. Встановлено, у захисних промовах використовуються морально-етичні концепти з позитивним наповненням, зокрема вірність, любов, щастя, за допомогою яких адвокат підкреслює співвідношення між мотивами для вчинення злочину і характером підзахисного. Використання морально-етичних концептів у захисних промовах забезпечує смислове наповнення виступу адвоката на підставі поєднання емотивного впливу на аудиторію з послідовністю логічних умовиводів, які спрямовують аудиторію до прийняття рішень, які базуються на емоційній складовій, співпереживанні і співчутті обвинуваченому.

Ключові слова: захисна промова, морально-етичні концепти, імплікація, мовленнєвий вплив, емотивний вплив.

Вивчення глибинних зв'язків мови та мислення, формування ментальних образів та їх кодування в мовних моделях набуває все більшої актуальності в межах когнітивних досліджень, оскільки «когнітивна лінгвістика націлена на опис та моделювання змісту досліджуваного концепту як глобальної ментальної (розумової) одиниці групової (національної) концептосфери шляхом виявлення максимально повного складу мовних засобів, які об'єктивують цей концепт, і опису їх семантики» [1, 323].

Концепт як одне із ключових понять когнітивної лінгвістики стає об'єктом дослідження лінгвокогнітології, лінгвокультурології, психолінгвістики (Й. Стернін, О. Кубрякова, З. Попова, В. Маслова, Ю. Степанов, В. Карасик, С. Воркачев, І. Штерн, О. Залевська). У багатьох роботах науковці досліджують його особливості, аналізують та систематизують з урахуванням тих чи інших критеріїв (О. Кубрякова, Й. Стернін, Ю. Степанов, Н. Арутюнова, З. Попова).

Особливу увагу науковців привертає питання мовленнєвого відображення концептів морально-етичного характеру. А. Бабушкін пояснює зацікавленість дослідників тим що «їх зміст визначається «нормами побутового соціуму», в них надаються знання про внутрішній світ самої людини» [2, 36]. Вони відображають як універсальні, загальнолюдські цінності, так і цінності культурного та соціального характеру, що характеризують особливості існування лінгвістичної особистості.

Моральні норми, етичні установки, заборони регулюють поведінку індивіда, визначають його соціально значимі вчинки. Оскільки мова є відображенням і втіленням моральної свідомості, то морально-етичні концепти когнітивно систематизують моральні цінності, які виробляються історично сформованою ціннісно-змістовою системою.

Дослідженню особливостей морально-етичних концептів присвячено ряд робіт, де вивчаються їх деонтична модальність (А. Кошелев, І. Герасимова, К. Красухін), явні/приховані, граматичні/лексичні, вербальні/невербальні способи мовленнєвого вираження етичної оцінки (Ю. Князев, В. Постовалова), мовленнєва актуалізація морального дискурсу (К. Ошкіна), концепти вина, гріх, честь, совість, справедливість, обов'язок, позитивність, добро і зло та ін. (О. Падучева, Л. Панова, Н. Арутюнова, А. Зализняк, О. Пожарицька, Х. Чижова), їх репрезентація в британській (Л. Лаврентьєва, І. Кононова) та в американській художній літературі (О. Пожарицька).

Представлена робота присвячене вивченню концептуалізації основних моральних цінностей підзахисного у захисних промовах адвоката.

Актуальність роботи витікає з лінгво-гносеологічної необхідності вивчення вербальної репрезентації морально-етичних концептів і шляхів їх об'єктивації, а також мотивується необхідністю визначення методики ефективного впливу на ментальність судової аудиторії шляхом створення позитивного іміджу підзахисного.

Об'єктом дослідження виступає сучасний англомовний адвокатський дискурс.

Предмет вивчення – морально-етичні концепти у сучасних англомовних захисних промовах, до яких звертається адвокат для переконання суду.

Мета роботи полягає у виявленні мовленнєвої репрезентації морально-етичних концептів у англомовних захисних промовах, використання яких сприяє ефективності мовленнєвого впливу захисника.

Поставлена мета мотивує завдання дослідження: дефініція поняття «морально-етичний концепт»; вивчення шляхів подачі інформації, які забезпечують її позитивне сприйняття; дослідження вербалізації морально-етичних концептів у англомовних захисних промовах.

Матеріалом дослідження послужили десять англомовних захисних промов. Як одна з видів ораторських виступів, захисна промова спрямована на здійснення емотивно-риторичного впливу на судову аудиторію, створення та забезпечення позитивного іміджу підзахисного шляхом мовленнєвої комунікації для підведення слухачів до певного вердикту. Поставлена у промові мета забезпечується комунікативними якостями адвокатського виступу, такими як ясність (доступність, простота), точність, переконливість, логічність та експресивність, що дозволяють судовому оратору зробити промову по-справжньому дока-

зовою [3, 52], а також і той факт що адвокатська промова «відрізняється морально-правовою спрямованістю, тут цінуються емоційність, об'єктивність, доказовість, які покликані з максимальним ефектом впливати на учасників судового процесу» [4, 6].

Як зазначає Г.В. Колшанський, «мова як форма розумової діяльності людини» відображає ціннісні орієнтації особистості, які фіксуються у свідомості носія мови. При цьому ціннісну орієнтацію розглядають як визначальну (А.Г. Здравомислов та В.А. Ядов) та розуміють її як «такий компонент структури свідомості особистості, який являє собою вісь свідомості, навколо якої обертаються думки та почуття людини [5, 199].

Ціннісні орієнтації, моральні принципи, норми та оцінки, які пов'язані з суспільними явищами і безпосередньо визначають поведінкові характеристики людини, взаємозв'язок між особистим та суспільним світоглядом людини знаходять свої відображення у морально-етичних концептах.

О.В. Полякова підкреслює, що «етичні концепти є своєрідними блоками інформації, які акумулюють у своєму значенні звичні соціально-психічні відображення про явища, погляди та почуття, які складають моральну свідомість лінгвокультурної спільноти» [6, 481].

З іншого боку, зазначені концепти розглядають як «особливий різновид культурних концептів, специфіка котрих зумовлена представленням у мові фрагментів картини світу з точки зору моралі, сконцентрованих в антиномія, які відображають ціннісне відношення до світу» [7, 6].

Н. Саварцева трактує етичні концепти як ментальне утворення соціо-оцінного характеру, яке відображає моральні стосунки, створюючи мораль як одну з форм суспільної свідомості з усім різноманіттям її аспектів [8, 5].

На думку М.В. Пименової і О.Н. Кондратьевої морально-етичні концепти належать до соціального класу групи базових концептів, які складають фундамент мови.

З теорії етики відомо, що «до числа вищих моральних цінностей зазвичай відносять узагальнені поняття, які відображають сутність моралі і людського існування: добро, свободу, сенс життя і щастя» [9, 8].

Аналізуючи типологію морально-етичних концептів, М.В. Пименова і О.Н. Кондратьева доповнюють їх ряд такими поняттями як честь, обов'язок, зобов'язання, сором, совість, розкаяння, вірність, зрада, підлість, лестощі. Отже, зрозуміло, що звернення до загальнолюдських норм моральної поведінки і ототожнювання підзахисного з матеріальним втіленням цих норм сприяє формуванню певної уяви про нього як про позитивну, моральну особистість. А якщо людина високоморальна, вона не може скоїти негідного вчинку, тобто підзахисний невинен. Встановлено, що ефективність впливу через морально-етичні концепти в захисній промові досягається індивідуальними мовленнєвими прийомами адвоката. При цьому, концепти розкриваються у змісті промови, контекст якої побудований на основі причинно-наслідкових зв'язків та з використанням модально-суб'єктивних елементів.

Однак, для вдалого впливу на слухача та формулювання бажаного висновку інформація подається імпліцитно, оскільки вона може суперечити переконанням судової аудиторії та не буде сприйнята нею потрібним для адвоката чином. Тому, імплікаційний механізм мовленнєвого впливу в аргументативному дискурсі може мати більшу ефективність.

Термін «імплікація» початково належав до логіки і почав застосовуватися у лінгвістиці завдяки логічному аналізу. При цьому, одностайне і єдине тлумачення імплікації як мовного явища відсутнє, оскільки науковці вкладають у його трактування своє розуміння даного терміну. На думку М. В. Нікітіна, імплікація – це «розумова операція чи тип розумових зв'язків, які засновані на відображенні свідомістю реальних лінійних зв'язків, залежностей, взаємодій речей і ознак; як розумовий аналог зв'язків дійсності» [10, 165]. Проте, більшість науковців тлумачать цей термін як категорію тексту, яка обумовлює його когерентність (С. Левінсон, Г. Грайс, Г. Газдар та ін.)

Як зазначає Ю. К Пирогова, імпліцитній інформації властиві деякі переваги, а саме: 1) вона не усвідомлюється адресатом і, отже, не піддається критичній оцінці; 2) процес вилучення прихованої інформації відбувається у свідомості мовця, і тому вплив не сприймається як вплив «зовні»; 3) за імпліцитно передану інформацію автор повідомлення рідко несе відповідальність, тому його важко притягнути до відповідальності за порушення будь-яких законів [11, 214].

Захисна промова як елемент аргументативного дискурсу будується адвокатом на основі етичних концептів, які він виражає в імплікативній формі. Особливістю застосування морально-етичної концептосфери у захисній промові є відсутність образних прототипів, але чіткий зв'язок моральних. концептів з вчинками обвинуваченого і піднесення їх захисником в ранг чеснот та морально-етичних дій.

Так, у своїй промові адвокат Р. МакАлістер використовує концепти **вірність та любов** та імплікаційно позиціонує свого підзахисного як вірного та люблячого сім'янина, який ніколи не ображав ні свою дружину, ні дітей та завжди дбав про благополуччя своєї родини.

Because the evidence in this case is that he loved Cyndi Steele, that he spent 25 years married to her with three children ... Yes, they were having problems ten years ago. But what's the evidence before you? The evidence is, in the next ten years, they raised their family. They cared for each other ... And they [witnesses] said never, never did Edgar Steele ever show anything except love for his family; never, ever did he attempt to harm anyone.

Як бачимо з наведеного прикладу, адвокат намагається відтворити картину щасливого родинного життя та порозуміння між чоловіком та його дружиною. Імплікативний висновок: підзахисний – людина **вірна** та **любляча**.

Натомість захисник Е. Сермос використовує концепт совість і описує свого клієнта як чесного і совісного громадянина, який за власною ініціативою повідомив поліцію про злочин, у якому його звинувачують.

Well, they didn't have a confession. They had a statement by Jeffrey Havard two days after this happened. Not yesterday and not last week. Two days after this happened last February. Jeffrey Havard didn't have time to concoct a fancy story. He talked to Major Manley and told him what went on voluntarily two days after this.

З наведеного прикладу зрозуміло, що адвокат позиціонує свого підзахисного як чесну та свідому людину, якій нічого приховувати від слідства і яка за власною ініціати-

вою пішла на співпрацю з поліцією для успішного розслідування цієї справи. Імплікативний висновок: підзахисний – совісна і чесна людина.

Адвокат М. Герагос свою промову базується на основі концептів **щастя, любов, вірність та совість,** підкреслюючи, що у його підзахисного є всі підстави, щоб почувати себе щасливою людиною: велика сім'я, дружина, яка чекає на ще одну дитину від нього, діти, власний будинок та підвищення на роботі.

They had the baby on the way…They had a beautiful home with recent improvements that Scott and Laci had done… There was also testimony about a raise at work. Do you have that, Raffi? …He received a raise in 2003, and they believed it was from 5,000 to 5,350 or 5,300. Once again he's going to go out and murder his wife for child support for $5,000, has gotten a raise to 5,300 or 5,350. Does anybody believe for a second that that's the motivation for what happened here?

Даний приклад підтверджує, що адвокат зображує свого підзахисного як вірного сім'янина, люблячого батька, у родині якого панує злагода і щастя, та успішного працівника, який може забезпечити свою родину всім необхідним. Імплікативний висновок: підзахисний – щаслива, любляча, вірна і чесна людина.

П. Віберг звертається до концептів л**юбов, щастя та совість** і зображує свою підзахисну як люблячу матір, яка, не зважаючи на юний вік, робила все для того, щоб її дитина була щасливою, мала все те, чого у неї самої не було в її дитинстві та росла в повноцінній сім'ї з люблячими батьками.

Amanda Bortner loved Kassidy more than anything… Kassidy was her whole world. She was trying to better herself, working any number of jobs, living with Chad, trying to go back to school…The superficial injuries to her feet. Amanda investigated that when she noticed it…She didn't ignore that…She [Amanda] wanted her to have things that she never had, like her own room. And that's security, and being cared for, and being taken care for. Those are things that Amanda wanted for Kassidy.

Як бачимо з наведеного прикладу, адвокат намагається створити своїй підзахисній імідж турботливої та люблячої матері, яка хотіла забезпечити своїй дитині щасливе та безтурботне дитинство. Імплікативний висновок: підзахисна – любляча, совісна та щаслива людина.

Натомість у своїй промові адвокат Р. Стіл використовує концепт **неосудності** та хоче викликати співчуття до свого підзахисного, оскільки він має психічні розлади, і не усвідомлює, що скоїв злочин.

Dr. Whitehead and Dr. DeMier concluded he has a psychotic disorder based on delusions, but they don't agree whether or not there's a delusional disorder…The way they are described by the two doctors, that is what delinquency is about, and Mr. Mitchell is a narcissistic personality disordered person with an antisocial personality disorder… I have to convince you there's clear and convincing evidence, and severe mental illness; and this next thing: that as a result of this mental disease or defect he was unable to understand what he was doing or understand what was wrong.

Адвокат позиціонує свого підзахисного як душевно хвору людину, яка, страждаючи психічними розладами, скоювала злочини за наказом Господа і не могла піти проти Його волі. Проте, це не завадило підзахисному проявляти батьківську любов до своїх дітей. Імплікативний висновок: підзахисний – людина любляча і неосудна.

Аналіз оригінальних англомовних захисних промов, присвячених розгляду родинних справ дає можливість визначити відносну питому вагу морально-етичних концептів, до яких звертаються найчастіше захисники. Отже, на першому місці за своєю вживаністю стоїть концепт **любові (44,1%),** далі йдуть **неосудність та совість (20,7% та 18,4%** відповідно), на третьому місці є **вірність (12,7%**), **щастя** згадується у 4,1% випадків. Засвідчена закономірність пояснюється розповсюдженим розумінням родинного життя як результату кохання чи любові, без чого совісна, сумлінна людина не будує сім'ї, якій вона залишається вірною. Тільки душевна хвороба може запаморочити розум настільки, що людина не розуміє свого щастя і йде на злочин.

Висновки. Таким чином, морально-етичні концепти, які забезпечують позитивне сприйняття інформації, широко використовуються у судових адвокатських промовах, головною метою якої є виправдання підсудного. Інформація, надана захисником під час судової промови, спрямовує аудиторію до рішень, які приймаються на підґрунті співчуття обвинуваченому та базуються на емоційній складовій, яка включає ситуаційні почуття, емоційні стани та елементарні переживання. Використовуючи етичні концепти у своїй захисній промові, адвокат будує смислове наповнення свого виступу на підставі поєднання емотивного впливу на аудиторію з послідовністю логічних умовиводів, які приводять слухачів до певного вердикту. Для цього захисники у своїх промовах звертаються до таких морально-етичних концептів з позитивним наповненням як вірність, любов, совість, щастя, неосудність, за допомогою яких адвокат підкреслює співвідношення між мотивами для скоєння злочину та характером підзахисного. **Перспективним** вважаємо дослідження адвокатських промов іншої тематики, та визначення в них найбільш типових морально-етичних концептів, до яких звертаються захисники для переконання суду.

Література

1. Карасик В. И. Антология концептов / В.И. Карасик, И.А. Стернин. – М.: Гнозис, 2007. – 512 с.
2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Издательство Воронежского государственного университета, 1996. — 104 с.
3. Миньяр-Белоручева А. П., Быкова А. А., Коробова Е. А. Принципы построения американской судебной речи XIX века / А.П. Миньяр-Белоручева, А. А. Быкова, Е.А. Коробова // Вестник Южно-Уральского Государственного Университета. Серия: Лингвистика. – 2010. – Вып. 10. – С. 51–56.
4. Власова, Н. А. Основные понятия и термины по риторике : словарь – минимум / Н.А. Власова. – Орел : Отдел оперативной полиграфии Орловского областного комитета государственной статистики, 2000. – 143 с.
5. Здравомыслов А. Г. Отношение к труду и ценностные ориентации личности / А.Г. Здравомыслов, В.А. Ядов // Социология в СССР. – М., 1965. – Т.2. – С. 189-205.
6. Полякова Е. В. Социально-психические факторы реализации норм в этических концептах английского языка / Е. В. Полякова // Личность. Культура. Общество. – 2009. – Т. 11, вып. 4 (51/52). – С. 475–481.
7. Мокаева И. Р. Этические концепты в языковой картине мире (на материале русского и карачаево-балкарского языков) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И. Р. Мокаева. – Нальчик, 2004. – 20 с.

8. Саварцева Н. В. Этические концепты «верность» и «предательство» в английском языковом сознании : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки" / Н. В. Саварцева. – Иркутск, 2008. – 20 с.
9. Кругляницо Т. Ф. Этика и этикет. Экспериментальное учебное пособие для учащихся старших классов гимназий, лицеев, колледжей и школ гуманитарного профиля / Т. Ф. Кругляницио. – М. : Аз, 1995. – 160 с.
10. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения : Учеб. пособие / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
11. Пирогова Ю. К. Имплицитная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений) / Ю. К. Пирогова // Scripta linguiticae applicatae. Проблемы прикладной лингвистики. – М., 2001. – С. 209–227.

Куковская В. И. Обвиняемый – высоконравственный человек? (вербализация морально-этических концептов в адвокатской речи)

Аннотация. В статье исследуется вербальная репрезентация морально-этических концептов и пути их объективации в исследуемом виде ораторской речи. Установлено, в защитительных речах используются морально-этические концепты с положительным наполнением, в частности верность, любовь, счастье, с помощью которых адвокат подчеркивает соотношение между мотивами для совершения преступления и характером подзащитного. Использование морально-этических концептов в защитительных речах обеспечивает смысловое наполнение выступления адвоката на основании сочетания эмотивного воздействия на аудиторию с последовательностью логических умозаключений, направляющих аудиторию к принятию решений, которые базируются на эмоциональной составляющей, сопереживании и сочувствии обвиняемому.

Ключевые слова: защитительная речь, морально-этические концепты, импликация, речевое воздействие, емотивное воздействие

Kukovska V. Is the accused a moralist? (verbalization of ethical concepts in a barrister's speech)

Summary. The article is dedicated to the study of verbal representation of ethical concepts and ways of their objectification in the studied oratory. It is found out that in defensive speeches there are used ethical concepts with positive content, in particular loyalty, love, happiness, with the help of which a barrister emphasizes the relation between motives for committing the offense and the character of the defendant. The use of ethical concepts in defensive speeches provides semantic content of barrister's presentation based on a combination of emotive impact on the audience with a sequence of logical conclusions, guiding the audience to make decisions that are based on the emotional component, empathy and sympathy for the accused.

Key words: defensive speech, ethical concepts, implication, speech impact, emotive impact.

УДК 81'38

Ладыненко А. П.,
преподаватель кафедры иностранных языков
Национального университета «Одесская юридическая академия»

ИНОЯЗЫЧНЫЕ ВКРАПЛЕНИЯ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ЛОКАЛЬНО-ТЕМПОРАЛЬНОЙ ИНДИКАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

Аннотация. В статье анализируются функции иноязычных вкраплений в англоязычном художественном тексте. В частности детально рассматривается специфическая роль иноязычных вкраплений в создании хронотопа, исторической атмосферы происходящего, а также местного колорита. Большое внимание уделяется рассмотрению иноязычных вкраплений, характерных для травелогических произведений, где автор пытается рассказать о местных обычаях, привычках, особенностях быта той или иной страны. В статье отмечается, что использование иноязычных вкраплений позволяет автору создать аутентичную картину происходящего, максимально приблизить изображаемое к реальной действительности и показать взаимодействие культур, благодаря чему достигается миметический эффект описания пространства и времени.

Ключевые слова: иноязычное вкрапление, функция, реалия, локально-темпоральная индикация, хронотоп.

Функционально-стилистическая роль иноязычных заимствованных слов весьма разнообразна. Одна из важнейших функций иноязычных вкраплений (ИВ) – это создание местного колорита и атмосферы происходящего. Актуальность настоящего исследования состоит в важности изучения взаимодействия различных языковых кодов в связи с развитием тесных политических, экономических и культурных связей между различными странами. Однако использование иноязычных вкраплений для создания локально-темпоральной атмосферы происходящего не получили должного освещения в научной литературе, хотя этот вопрос и затрагивался в ряде исследований [2, 3, 4].

Объектом исследования в представленной статье являются иноязычные вкрапления в художественных текстах, базовым языком которых является английский.

Цель данной статьи заключается в том, чтобы описать линго-стилистические особенности актуализации ИВ как средства создания местного и исторического колорита в прозаических текстах XX в.

Исследование показало, что во многих случаях ИВ-реалии помогают организовать хронотоп произведения в том смысле, в каком этот термин трактуется в трудах М. Бахтина: «Хронотоп (дословно времяпространство) – существенная взаимосвязь временных и пространственных отношений, художественно освоенных в литературе» [1, 234].

Так, атмосфера революционной России во многом передаётся у Дж. Рида в книге «Десять дней, которые потрясли мир» [11] с помощью ИВ, большинство из которых представляют собой политические реалии того времени. Автор максимально точно хочет передать атмосферу революционной России. Наиболее многочисленные группы исторических реалий составляют:

a) названия различных организаций, учреждений, политических групп: ***Bolsheviki; the Fabriechno-Zavodskiye Comitieti; Mensheviki; Yedinstvo; Trudoviki; Tsentroflot; the Uprava*** и др;

b) названия политических газет и журналов: ***Dielo Naroda; Izviestia; Golos Soldata; Narodny Tribun; Novaya Rus; Zhivoe Slovo; Rabotchi Put; Ryetch; Utro Rossii;***

c) названия различных социальных и профессиональных групп: ***barin, izvoshtchiki, intelligentzia, gorodovoye, okhrana, tchinovniki;***

d) слова, которые указывают на расшатывание существующей государственной системы, на разрушение и хаос: ***maradior, pogrom, provocatzia, vistyplenie;***

e) различные политико-административные термины: ***siezd, presidium*** и др.

Так, например, слово «выступление» из группы d) означает вооруженный протест против существующих «порядков». Подобрать здесь однословный англоязычный эквивалент весьма трудно. Нелегко отыскать англоязычные эквиваленты и для многих других слов-реалий, используемых Дж. Ридом. Сами по себе эти слова и выражения не являются прямыми локально-темпоральными индикаторами, но они являются опосредованными маркерами пространства и времени, т.е. историческими реалиями. Многие учреждения, группы, партии и проч. уже давно не существуют или трансформировались в иные органы, получив новые названия. Поэтому в данном случае можно говорить о том, что ИВ помогают воспроизвести историческую атмосферу, исторический колорит эпохи, зафиксировать исторические факты прошлого и тем самым участвуют в создании локально-темпоральной перспективы изложения.

Входят сюда и лексемы, связанные со спецификой русского быта (kasha, samovar). Эти и подобные им слова не имеют абсолютных аналогов в английском языке. Так, слово «porridge» лишь приблизительно передает значение слова каша **(kasha)**.

Слово «интеллигенция» (intelligentsia), включенное Д. Ридом в ткань произведения, вообще не понятно многим иностранцам. Данная так называемая прослойка общества – специфическое русское образование. Интеллигент это не просто умный и образованный человек, но это одновременно и человек с повышенным градусом совестливости, который стремится к нравственно-

му идеалу и презирает мещанство (богатство, достаток, бытовой комфорт). Он готов к самопожертвованию, но пассивен в реальной жизни. Отдельные из упомянутых черт интеллигенции принадлежали Михайловскому, Солженицыну и др. В данном случае применительно к анализируемой лексеме точнее было бы говорить о социально-исторической реалии российского общества.

ИВ помогают автору рассказать о традициях и обычаях различных народов. Поскольку в родном языке писателя порой не существует вербальных аналогов тех или иных слов и словосочетаний, так как нет описываемых им реалий, артефактов, феноменов, он прибегает к ИВ-первичным номинантемам соответствующих предметов и явлений, иногда поясняя их значение, а иногда оставляет их интерпретацию на откуп читателю.

Так, у Э. Хемингуэя, который много путешествовал и который хорошо знал быт и нравы Испании, неоднократно описывается такое специфическое действо, как испанская коррида. В английском языке, на котором писал Хемингуэй, не существует многих терминов, характерных для боя быков, поскольку подобный род развлечений никогда не привлекал к себе внимание ни граждан Великобритании, ни граждан США, – он не стал фактом их социально-культурной жизни. Поэтому, детально описывая корриду в различных произведениях [9, 10], автор прибегает к соответствующим испаноязычным словам-реалиям, которые обозначают различные этапы боя, его участников, технические приёмы и проч. Здесь можно отметить такие ИВ (слова и словосочетания), обозначающие:

1) лиц, которые принимают участие в корриде: ***arriero*** (погонщик быков), ***cuadrilla*** (группа помощников), peones (лицо из группы помощников), ***picador*** (всадник, который пронзает шею и плечевые мускулы быка для его ослабления), ***matador*** (главный участник боя быков, который убивает быка);

2) средства, которыми пользуются участники корриды для укрощения быка: ***banderilla*** (копьё), ***muleta*** (красная ткань для привлечения быка);

3) этапы боя быков: ***corrida*** (гонка быков), encierro (прогон быков из загона на арену), ***paseo*** (торжественный марш участников боя быков), ***tercio*** (третья часть корриды);

4) технические приёмы во время боя быков: ***veronica*** (совокупность всех приёмов, которые проделывает матадор, перед тем как убить быка), ***quite*** (вызов быка на себя) и проч.

Нередко автор сам объясняет значение терминов в тексте произведения. Так, Э. Хемингуэй дает целую лингвистическую справку относительно испанского слова corrida, в романе «Фиеста»:

He was very bashful about his English, but he was really very pleased with it, and as we went on talking he brought out words he was not sure of, and asked me about them. He was anxious to know the English for ***Corrida de toros,*** *the exact translation. Bull-fight he was suspicious of. I explained the bull-fight in Spanish was the* ***lidia*** *of a* ***toro.*** *The Spanish word* ***corrida*** *means in English the running of bulls – the French translation is* ***Course de taureaux.*** *The critic put that in. There is no Spanish word for bull-fight [9, 196].*

Помимо использования конкретных номинатем-реалий для создания местного колорита и передачи психотипических особенностей граждан той или иной страны автор может включить в текст отрывки разговоров местных жителей. Обычно это разговоры или реплики проходных персонажей произведения. Они внезапно возникают в отдельных эпизодах и также быстро исчезают из поля зрения рассказчика, как и появляются. Подобные реплики из диалогов, а точнее их отрывки, становятся косвенными индикаторами локуса, места действия произведения, а также культурно-социальной среды, в которую попадают герои произведения.

Реплики в таких диалогах могут быть полностью переводимы на базовый язык повествования, но автор намеренно воспроизводит их в аутентичном виде, чтобы создать эффект погружения читателя в соответствующую иноязычную атмосферу. Так, например, у Э. Хемингуэя можно встретить следующий фрагмент разговора:

«What's the matter with Chaves?»

«He got hurt» <...>

«Hey? Looie,» the waiter called to the next room, «Chaves got ***cogida»*** [10, 121].

Упомянутый официант является эпизодическим лицом в рассказе «Непобедимый», но он часть той социальной общности, которую описывает автор, что позволяет читателю глубже ощутить специфику описываемого города, страны и т.д.

К такому приему прибегает и другой американский писатель С. Фицджеральд, когда действие его произведений происходит, например, во Франции. Одна-две реплики, и автору удаётся напомнить читателю, что он находится в Париже:

The waiter was pretending to be inordinately fond of children. ***«Qu'elle est mignonne la petite ! Elle parle exactement comme une Franşaise»*** [6, 237].

Далее следует англоязычный текст. Реплика проходного персонажа – официанта на французском языке становится здесь косвенным локальным индикатором, напоминая читателю, что события рассказа разворачиваются в столице Франции.

В романе С. Фицджеральда «Ночь нежна» действие разворачивается в разных странах. Вкрапления отдельных иностранных слов-реалий позволяют маркировать конкретное место действия. Так, говоря о событиях в Риме, автор использует итальянские слова, в частности ***trattoria*** и ***spumante***:

(1) *Rosemary insisted on treating Dick to lunch next day. They went to a little* ***trattoria*** *kept by Italian who had worked in America, and ate ham and eggs and waffles* [7, 242].

(2) *Back at his table Dick ordered another bottle of spumante* [7, 247].

Когда действие перемещается во Францию, то косвенными локальными маркерами становятся французские слова и выражения, например, ***poste de police, sergent-de-ville, arrondessement, restaurateur, couverture.***

Наконец, когда герои оказываются в Австрии, то появляются немецкоязычные вкрапления. Так, косвенными локальными маркерами Инсбрука становятся гастрономические реалии:

He reached Innsbruck at dusk, sent his bags up to a hotel and walked into town <…> The marble souvenirs of old sieges, marriages, anniversaries, faded quickly when the sun was down, and he had ***erbsen-supper*** *with* ***würstchen*** *cup up in it, drank four* ***hebles*** *of Pilsener and refused a formidable dessert known as* ***«Kaiser-schmarren»*** [7, 227].

Как видим, здесь использованы такие немецкоязычные гастронимы, как ***erbsen-supper*** (гороховый суп), ***würstchen*** (сосиски), ***kaiser-schmarren*** (десерт под названием «забава кайзера»), т.е. названия блюд, которые принято подавать в Австрии.

Наше исследование показало, что большое скопление иноязычных вкраплений характерно для травелогических произведений, где подробно описываются особенности путешествий по различным странам. Автор пытается здесь как можно подробнее рассказать о местных обычаях, привычках, особенностях быта той или иной страны, прибегая к словам-реалиям местного языка, что позволяет читателю окунуться в атмосферу происходящего на страницах романа, рассказа или эссе. Например, Т. Толстая, как уже отмечалось, подробно описывает греческую кухню:

(1) *Берут обычно так: салат* ***«хориатико»*** *один на всех (большая миска с огурцами, помидорами, луком, брынзой, маслинами, иногда зеленым перцем, всё заправляют изумительным оливковым маслом). Жареную картошку горкой* ***(«пататес»)*** [5, 123].

(2) *Можно взять и десерт, самый легкий – это фрукты, обычно есть и йогурт с медом и орехами, а для худых –* ***баклава*** *и* ***кадаиф*** *(та же баклава, но не пластинками, а как бы волосами)* [5, 124].

При описании особенностей греческой кухни писательница, как видим, активно использует греческие слова, давая их, однако, не в греческой орфографии, а в кириллице.

В романе «Волхв», где многие события разворачиваются в Греции, Д.Фаулз также большое внимание уделяет описанию греческих реалий. ИВ преимущественно представляют собой номинатемы греческих реалий, с которыми сталкивается герой в своей повседневной жизни. В том числе здесь встречаются названия своеобразных греческих построек: ***kalyvia*** (rough stone huts); лексемы, связанные с климатическими особенностями Греции: ***esychia*** (breeze); гастронимы – названия специфических греческих блюд: ***taramasalata*** (boiled eggs); ***onzo*** (a strong drink) и др.

В романе можно встретить и греческие названия должностей, постов и проч., характерных для Греции, например, ***the proedros*** (commandant).

Говоря о музыкальных впечатлениях в Греции, Эрфе упоминает специфический вид греческой песни – ***a kalamatiano,*** которая сопровождается танцем.

Среди греческих вкраплений встречаются и названия предметов утвари:

<…> ***a kanati,*** *the porous water jug Greeks put in their windows to cool both air and water* [8, 338].

Это позволяет создать более яркую картину происходящего, показать особенности восприятия представителя одной культуры особенностей культуры иной страны. С одной стороны, это даёт возможность создать более точную картину происходящего, с другой – расширить представление о самом рассказчике, в частности о его наблюдательности и склонности замечать новое, необычное. Автор не старается найти англоязычные эквиваленты, не прибегает к описательным средствам, а представляет греческие наименования в английской транслитерации. Это позволяет автору создать аутентичную картину событий, а читателю прочувствовать атмосферу происходящего.

В указанном романе повествование ведется от лица весьма эрудированного главного героя мистера Эрфе, преподавателя иностранных языков в Греции, образ которого весьма близок образу самого писателя. Поэтому неудивительно, что в его рассказе о событиях в Греции помимо греческих, встречается и немало французских слов, а также латинизмов, хотя его родным языком является английский.

Отдельные латинские и французские слова и выражения придают повествованию более книжный характер и вместе с тем позволяют герою-рассказчику продемонстрировать свою эрудицию:

(1) *I went and locked in the* ***memento mori*** *mirror* [8, 354].

(2) *She had managed to give her heavily rouged and mascara'd face a suitably pouting and* ***femme fatale*** *look <…>* [8, 380].

Ещё раз подчеркнём, что использование подобных ИВ позволяет автору создать аутентичную картину происходящего, максимально приблизить изображаемое к реальной действительности, показать взаимодействие культур разных стран. Иными словами, благодаря вводу ИВ во многом достигается миметический эффект описания пространства и времени.

Таким образом, одна из важнейших функций ИВ в художественном тексте – это создание местного и исторического колорита описываемых событий. Выполняя подобную функцию, они становятся косвенными индикаторами времени и места действия, тем самым участвуя в создании хронотопа художественного произведения. Однако функциональные особенности ИВ в художественном тексте этим не исчерпываются, –они требуют дальнейшего детального рассмотрения.

Литература:

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотоп в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. М.: Худ. лит. 1975. – С. 234-407.
2. Листрова Ю.Т. Иносистемные языковые явления в русской художественной литературе XIX в. / Ю.Т. Листрова. – Воронеж, 1979. – 146 с.
3. Павлов В.Н. Иноязычные вкрапления в прозе Л.Н. Толстого / В.Н. Павлов // Проблемы языка и стиля. – Тула: Тульск. кн. изд-во, 1977. – С. 118-124.
4. Тимофеева З.М. Лингвостилистические особенности гетерогенного художественного текста (языковые средства выражения русского национального колорита в англоязычной прозе В.В. Набокова): дис. канд. фил. наук / З.М. Тимофеева. – СПб., 1995. – 195 с.
5. Толстая Т.Н. День: Личное / Т. Толстая. – М.: Подкова, 2003. – 416 с.
6. Fitzgerald F. Scott. Babylon Revisited / F. S. Fitzgerald. // Selected short stories. M.: Progress Publishers, 1079. – P. 232-252.
7. Fitzgerald F. Scott. Tender is the Night / F. S. Fitzgerald. – M.: Радуга, 1983. – 400 с.
8. Fowles John. The Magus / J. Fowles. – Dell Publishing, 2004. – 668 p.
9. Hemingway E. Fiesta, and The Sun Also Rises / E. Hemingway. – С-Пб.: Антология, КАРО, 2009. – 288 с.

10. Hemingway E. The Undefeated // Сохань А.М. Хрестоматия по американской литературе / А.М. Сохань, Т.Д. Антонова, [ред. Н.П. Михальская]. – М: Просвещение, 1972. – С. 116-141.
11. Reed John. Ten Days that Shook the World / J. Reed. – New York: Dover Publications, Inc., 2006. – 374 p.

Ладиненко А. П. Іншомовні вкраплення як засіб створення локально-темпоральної індикації художнього тексту

Анотація. У статті аналізуються функції іншомовних включень в англомовному художньому тексті. Детально розглядається специфічна роль іншомовних включень у створені хронотопу, історичної атмосфери та колориту місцевості. Велика увага надається розгляду іншомовних включень, які характерні для травелогічних творів, де автор намагається розповісти про місцеві звичаї тієї чи іншої країни.

Ключові слова: іншомовне включення, функція, реалія, локально-темпоральна індикація, хронотоп.

Ladynenko A. Foreignisms as a means of local-temporal indication in the fiction texts

Summary. The article is devoted to the function analysis of the foreignisms in the fiction texts based on the English language. The role of foreign language inclusions in hronotop, creation historical atmosphere and local coloration in the texts are worked out and presented in detail. Much attention is paid to foreignisms in the texts written in the genre of travelogue where the author tries to describe local customs, habits, and features of life of a country. It is noted in the article that usage of foreign-language inclusions allows the author to create an authentic picture of events and show the interaction of cultures. Due to the fact mentioned a mimetic effect of described space and time is reached in the fiction texts.

Key words: foreignism, function, reality, local and temporal indication, hronotop.

УДК: 811.111'255.2 : 004

Лазебна Н. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ГАЛУЗІ ІНФОРМАТИКИ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. В статті розглянуто прагматичний аспект сучасних англомовних текстів галузі інформатики та комп'ютерних технологій; проаналізовано їх граматичні, лексичні та стилістичні особливості та шляхи їх передачі українською мовою.

Ключові слова: прагматика, англомовний комп'ютерний текстопростір, образність, буденне знання, наукове знання.

Питання еквівалентності та адекватності залишаються у центрі уваги сучасних лінгвістичних студій. В.Н. Комісаров визначає прагматичний аспект або прагматику перекладу як вплив на процес та результат перекладу у зв'язку з необхідністю відтворити прагматичний потенціал оригіналу та прагненням забезпечити бажаний вплив на реципієнта [7, с. 210]. **Актуальним** на сьогодні є виявлення прагматичних настанов авторів сучасних англомовних текстів галузі інформатики та комп'ютерних технологій. Сучасні англомовні тексти галузі інформаційних та комп'ютерних технологій поєднують в собі як наукове, так і буденне типи знань (А. Вежбицька, Л. О. Манерко, Б. М. Головін, Р. Ю. Кобрін та ін.). Проміжне існування такого типу текстів є ще досі невирішеним (В. Лабов, Д. Метьєсон).Тим самим, можна стверджувати про формування *англомовного комп'ютерного текстопростору* (АКТП надалі). АКТП – це набір текстів, що виникають у процесі і результаті усно-письмової взаємодії учасників комунікації, опосередкованої комп'ютерними технологіями, або тематично з ними співвіднесеними текстами, що характеризується соціокультурною специфікою ситуації спілкування, когнітивними і лінгвальними компетенціями учасників такого типу комунікації [10, с. 139].

Метою статті є аналіз прагматичного аспекту текстів АКТП через виявлення їх граматичних, лексичних та стилістичних особливостей, а також шляхів збереження прагматичних настанов англомовних авторів АКТП під час перекладу українською мовою.

Зважаючи на необхідність встановлення прагматичного потенціалу АКТП, звернемося до Е. Бенвеніста, який підкреслив необхідність визначення ступеня суб'єктивності дискурсу [5, с. 54]. Таке твердження Е. Бенвеніста є одним із основних для подальшого дослідження адже автори англомовного комп'ютерного текстопростору виражають свої власні характеристики і судження в мові англомовних комп'ютерних текстів. Наприклад: *«By clicking on anyone of the four navigation «buttons», which are labeled as «assembly line», «switches» «keypad», and «high tech», users will be directed to pages with exactly the same contents. One can argue that this is redundant and not suitable for efficiently access in gin formation»* [12]. – «Клікаючи на одну із навігаційних «кнопок», які називаються «лінія складання», «перемикачі», «кнопкова панель», «високі технології», користувачі будуть направлені на сторінки із відповідним змістом. Можливо стверджувати, що ці дії є надмірними і непідходящими для ефективного доступу до інформації» (перекл. автора). У цьому уривку автор тексту виражає своє ставлення до дій користувача ПК. *«Redundant», «not suitable»* позначає досл. «надмірні» та «непідходящі» дії користувача. Модальна насиченість цього уривка говорить про те, які дії необхідні для користувача ПК в певній ситуації для досягнення певної мети. Перекладачеві необхідно передати модальну насиченість аналізованого уривку задля збереження прагматичної настанови автора.

Розглянемо інший ілюстративний приклад: *«While a fast processing computer is a good computer, a fast computer is also one that allows us to carry out multiple processes, to simultaneously open up multiple windows, to do things like quadruple boot»* [15]. – «Комп'ютер, який швидко обробляє інформацію, є гарним комп'ютером. Швидкий комп'ютер може виконувати численні процеси і одночасно відкривати численні вікна, робити речі, як, наприклад чотирикратне перезавантаження» (перекл. автора). В цьому уривку наведено характеристики «гарного комп'ютера», такі як «багаточисленні процеси, вікна», «чотирикратне завантаження». Тобто, динамічність підкреслюється численними діями, процесами і т. ін. В тексті перекладу зберігаються характеристики динамічності ПК, які, на думку автора, підтверджують його ефективність та багатоспрямованість.

Семантичні та граматичні відносини, що реалізуються висловлюваннями текстопростору, є відображенням взаємодії мовних актів та дій у реальному житті. Згідно із А. Б. Кутузовим, існують такі правила: наслідування, інтерпретації і породження [9, с. 40]. Отже, правила наслідування направляють низку мовленнєвих актів і узгоджують правила породження. У процесі комунікації мовець контролює свій «вихід», співвідносить його із правилами тлумачення, що уможливлює розуміння мовленнєвих актів для перекладача. Необхідно підкреслити, мова йде не про висловлювання, а про акти як мінімальні одиниці комунікації, оскільки, за словами В. Лабова, «…не існує простих взаємооднозначних відносин між діями і висловлюваннями» [13, с. 32]. В. Лабов спирається на те, що кожен індивід володіє своєю власною точкою зору, а також індивідуально орієнтується у світі, спираючись на власний досвід. Це твердження можна проілюструвати таким прикладом:

«So how do we start fixing [spam]? Clearly, technical approaches are part of the solution. Apple and Microsoft have pretty good but far from flawless filters in their mail clients. Measures taken before the junk gets to the in box include **«blacklisting»,** which blocks stuff from known spammers, and **«whitelisting»,** which permits only e-mail from preapproved senders» (Stephen Levy, «How to Can the Spam», *Newsweek,* February 24, 2003).

Опозиція комп'ютерних термінів *whitelisting* досл. «занесення до білого списку» та *blacklisting* досл. «занесення до чорного списку» підтверджує спільну ціннісну орієнтацію всіх учасників текстопростору, де білий колір асоціюється із позитивною конотацією, а чорний – із негативною. Фонові знання перекладача допоможуть йому розпізнати семантичне навантаження аналізованих лексичних одиниць і це уможливить адекватну передачу англомовного тексту українською мовою, де колоративна асоціація реципієнта співпадає із асоціацією англомовного адресанта.

Саме соціальна орієнтованість англомовного комп'ютерного текстопростору й зумовлює полегшення сприйняття текстів комп'ютерної тематики, які є насиченими образними або емотивними термінами, або мають емотивно-експресивну стилістичну побудову: «There are **real advantages** to email, and incorporating the risk management tips into your personal and firm **email routines** will help you **enjoy the benefits** while **staying safe** from the **«mailstorm»** («Email: Preventing a mailstorm», The Law Society of British Columbia, October 26, 2009).

Використання емотивних дієслів *toenjoy* «радіти», tostay *(safe)* досл. «залишатися в безпеці», конверсиву *mailstorm* досл. «наплив листів/листовий шторм», свідчить про експресивність цього уривку. Таким чином, реципієнти цього тексту мають можливість сприйняти та зрозуміти найголовніші інтенції цього тексту. Дослівний переклад виділених лексичних одиниць не є характерним для україномовного наукового стилю, але цей уривок можна віднести до газетно-публіцистичного стилю, де реципієнтові легше сприйняти інформативну насиченість уривку завдяки емотивно-експресивним мовним засобам, що використовуються в тексті оригіналу.

Інший приклад ілюструю насиченість англомовного тексту галузі інформаційних та комп'ютерних технологій метафоричними термінами, образними виразами: «The Web is no longer seen as belonging to **a huge spider** but to **the ocean** of ideas, information, and entertainment. Therefore, **surfing the Web** and navigating on the Web connote the idea of randomly **cruising for fun** and **curiosity»** [23]. У цьому прикладі використання багатьох метафор *a huge spide r* досл. «великий павук», *the ocean* досл. «океан», *surfing the Web* досл. «серфінгуючи мережею», cruising for fun досл. «подорожуючи для задоволення», curiosity досл. «цікавість» свідчить про те, що розміщення терміна «Web» та використання різних метафор свідчить про зміщення або динаміку розширення ядра тексту від перенесення його від систем з більш низьким ступенем узагальненості до більш високого ступеня узагальненості.

Окрім закладеної прагматичної настанови автора в семантиці використовуваних висловлювань, яка поєднує в собі науковість і буденність, необхідно звернути увагу на стилістичні особливості сучасного АКТП. В узагальненому вигляді, частотність використання стилістичних засобів в АКТП, можна представити у вигляді таблиці:

Таблиця 1

Частотність використання стилістичних засобів в АКТП

Стилістичні засоби АКТП	Кількість (%)	Приклади
1. Антитеза	73 (24,5%)	A simple, yet brilliant idea
2. Алітерація	72 (23%)	contribute, conference containing
3. Наростання	67 (22%)	increasingly, more and more
4. Емфаза	52 (16,5%)	whatever is…, whenever are…
5. Метафори	46 (14%)	bug,mouse
Усього речень	310 (100%)	

Не менш важливою причиною звернення до повсякденного знання є те, що автор бажає уточнити, скорегувати або нівелювати існуюче в колективній свідомості уявлення (нерідко – емоційне) про концепт, яке або йде врозріз з науковим, або виділяє відмінні від наукових ознаки.

Наприклад: «Recall that on the **head node,** we created a file **«authorized_keys».** Copy that **file,** created on your **head node,** to the ~/.ssh directory on the slave nodes. The **HEAD node will log on** the all the SLAVE nodes. The requirement, as stated in the LAM user manual, is that there should be no interaction required when **logging in from the head to any of the slaves.** So, copying the **public key** from the **head node** into each **slave node,** in the file **«authorized_keys»,** tells each slave that «wolf user on wolf00 is allowed to log on here without any password; we know it is safe. However you may recall that the documentation states that the first time you log on, it will ask for confirmation. So only once, after doing the above configuration, go back to the **head node,** and type ssh wolfnn where «wolfnn» is the name of your **newly configured slave node.** It will ask you for confirmation, and you simply answer «yes» to it, and that will be the last time you will have to interact. Prove it by logging off, and then ssh back to that node, and it should just immediately log you in, with no **dialog** whatsoever» [18].

Виділені комп'ютерні терміни імплікують характеристики суб'єктів та об'єктів реального світу в англомовний комп'ютерний текстопростір. Ці суб'єкти є такими, що виконують дію (термінологічні сполуки із терміном *head* досл. «голова»), і такими, що підпорядковуються певній дії (термінологічні сполуки із терміном *slave* досл. «раб»). З одного боку, створюються прототипні статичні та динамічні об'єкти, що імплікують характеристики та ознаки буденного знання, а з іншого боку відбувається фіксування певного наукового знання. Підводячи підсумок аналізу використання буденного знання в АКТП і його співвідношення з науковим знанням, можна стверджувати, що використання буденного знання обумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних причин і є неминучим. При цьому обидва типи знань не просто співіснують у АКТП паралель-

но, але доповнюють одне одного. Однак, якщо науковий опис інформації відповідає за передачу змісту, то буденне знання поєднує науковий і буденний ментальні світи і робить сприйняття наукової інформації, що викладається в комп'ютерному тексті, простішим [2, 3, 6, 10, 11].

Можна дійти **висновків** про те, що англомовний комп'ютерний текстопростір, що розглядається як категорія соціальної даності, відображає свою суб'єктивну природу через використання образних засобів задля опосередкування соціальності і комунікативності. Сучасний перекладач має зважати на особливості вживання граматичних, лексичних, синтаксичних та стилістичних засобів в англомовних текстах інформаційних та комп'ютерних технологій та вдаватися до адекватної передачі прагматичних настанов автора під час перекладу. В межах АКТП, перекладачеві слід зважати на глобалістичні тенденції, в умовах яких і створюються такі типи текстів. Перекладач має володіти не лише білінгвальною компетентністю, а ще й екстралінгвістичною компетентністю, щоби в повній мірі розуміти вихідний текст на ДМ та адекватно продукувати його на ПМ, спираючись на мовні та позамовні чинники, які впливають на утворення сучасних англомовних текстів галузі інформаційних та комп'ютерних технологій. АКТП характеризується емотивно-експресивною забарвленістю, але, крім цього, у його інформативному компоненті домінантним є принцип передачі функційності, тобто проведення паралелей між буденним знанням людини, із науковим пізнанням.

Образність сучасного АКТП є його домінантною ознакою адже в ньому реалізуються стратегії інформування як професіоналів, так і аматорів. У **перспективі** необхідно досліджувати формування та реалізацію образного компоненту АКТП, розглядати його у динаміці розвитку сучасного світу, порівнювати збереження образності під час перекладу в різних мовах адже розуміння, сприйняття та продукування нових емотивно-експресивних мовних засобів АКТП є першим кроком до розуміння когнітивних особливостей різних мовних спільнот та їх потенційних координат інтегрування на науково-технічному полі діяльності.

Література:

1. Азнаурова Э. С. Прагматика текстов различных функциональных стилей / Э. С. Азнаурова // Общественно-политический и научный текст как предмет обучения иностранным языкам. – М. : Наука, 1987. – 3–25 с.
2. Александрова Л. В. Языковая выразительность научной прозы / Л. В. Александрова // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2000. – № 3. – С. 45–57.
3. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка): [учеб. пособ.]. – М. : Высшая школа, 1984. – 211 с.
4. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1990. – С. 136–137.
5. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1975. – 447 с.
6. Гнєзділова Я. В. Прагматика емоційного та емотивного дискурсів / Я. В. Гнєзділова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2005. – Вип. 7. – С. 58–63.
7. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). / Учеб.для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. шк., 1990. - 253 с.
8. Кубрякова Е. С. О тексте и критеріях его определения / Е. С. Кубрякова // Текст. Структура и семантика. – М., 2001. – Т. 1. – С. 72–81.
9. Кутузов А. Б. Коммуникативные особенности дискурса компьютерных сетевых форумов / А. Б. Кутузов // Третьи Лазаревские чтения. – Челябинск, 2006. – С. 35–41.
10. Лазебна Н. В. Структурно-семантичні і функціональні особливості комп'ютерної термінологічної лексики з образним компонентом у сучасній англійській мові: дис…кандидата філологічних наук : 10.02.04 / Лазебна Наталія Валеріївна. – Донецьк, 2013.
11. Махачашвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття : [монографія] / Р. К. Махачашвілі. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2008. – 204 с.
12. Михайлов С. Н. Лингвистическая характеристика компьютерной коммуникативный среды / С. Н. Михайлов // Язык и межкультурная коммуникация: 1-я межвуз. науч.-практ. конф., 19–20 апр. 2004 г.: материалы. – СПб. : Изд-воСПбГУП, 2004. – С. 158–160.
13. Fineman B. Computersaspeople: human interaction metaphorsin human-computer interaction [Електронний ресурс] / B. Fineman. – Carnegie Mellon University Pittsburgh, Pennsylvania, 2004. – 52 p. – Режим доступу :http://mildabandon.com/paper/paper.pdf.
14. Labov W. SociolinguisticPatterns / W. Labov. – University of Pennsylvania Press, 1972. – 214 p.
15. Matheson D. Media Discourses: Analysing Media Texts / D. Matheson. – Maidenhead, England: Open University Press, 2005. – 206 p.
16. Schuyler M. Computers: a Disposable Commodity / M. Schuyler // Computers in Libraries. – Jan. 2005. – P. 21–32.
17. Teleoacă A. I. Computer Collocations and Computer Metaphors [Електронний ресурс] / A. I. Teleoacă. – 2010. – Режим доступу : http://www.bokorlang.com/journal/29colloc.htm.

Список джерел лексикографічного матеріалу

1. GSMWorld. GlossaryofTerms. CopyrightGSMAssociation [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу : http://www.gsmworld.com/technology/glossary.html.
2. BlantonA. Microsoft Computer Dictionary / A. Blanton. – Fifth Edition. – Washington, Redmond : Microsoft Press, 2002. – 638 p.
3. QuinionM. Articles [Електронний ресурс] / M. Quinion. – Режим доступу : http://www.worldwidewords.org/articles/index.htm.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. BBC News. – 2003–2006.
2. Canadian Issues. – 2001–2004.
3. CNNfn. – 2001–2003.
4. Gozzi R. Metaphors Converging on the Internet / R. Gozzi // ETC.: A Review of General Semantics 54.4. – 1997. – 479 p.
5. Newsweek. – 2003–2007.
6. PC Magazine. – 2001–2003.
7. The Economic Times. – 2008–2010.
8. The Globe and Mail. – 2002, 2008.
9. The Washington Post. – 1999, 2001, 2005, 2007.

Лазебная Н. В. Прагматический аспект современных англоязычных текстов сферы информатики и компьютерных технологий

Аннотация. В статье рассмотрен прагматический аспект современных англоязычных текстов области информатики и компьютерных технологий; проанализированы их грамматические, лексические и стилистические особенности и пути их передачи на украинском языке.

Ключевые слова: прагматика, англоязычное компьютерноетекстопространство, образность, обыденное знание, научное знание.

Lazebna N. Pragmatic Aspect of Modern English IT Texts

Summary. The article focuses on pragmatic aspect of modern English IT texts; analyzes their grammatical, lexical and stylistic features and ways of their rendering into Ukrainian.

Key words: pragmatics, English-language computer textual space, imagery, common knowledge, scientific knowledge.

УДК 811.111'42

Лут К. А.,
викладач кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

АРГУМЕНТАТИВНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті досліджуються способи та засоби реалізації логічної та психологічної аргументативності в текстах англомовного економічного дискурсу.

Ключові слова: інформативність, логічна аргументативність, психологічна аргументативність, економічний дискурс, засоби виразності.

Постановка проблеми. Економічний дискурс – це феномен, навколо якого ведуться дискусії серед лінгвістів: його ототожнюють з діловим дискурсом (І.М. Гумовська [1], Л.П. Науменко [2]), вважають різновидом професійного (Р.Є. Пилипенко [3]) або зовсім не виділяють в окремий тип (Н.М. Миронова [4]). Через це існує проблема недостатньої вивченості функціональних особливостей, параметрів і категорій цього типу дискурсу. Ми розглядаємо економічний дискурс як окремий, самостійний тип дискурсу, який є різновидом наукового і якому притаманні загальні характеристики, властиві іншим науковим типам (інформативність, точність і логічність викладу, аргументативність тощо), які специфічно реалізуються в ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми показав, що науковці зосереджуються на вивченні різних аспектів аргументативності політичного, судового, юридичного дискурсу. Аргументативності саме економічного дискурсу присвячено небагато робіт. Так, А.Ю. Кланщакова [5] досліджує стратегічне використання метафори в аргументації, А.А. Мендигалієва [6] вивчає вираження аргументативності в цитатах у рекламі. Отже, як бачимо, на цей час залишається недостатньо розкритою проблема вираження аргументативності вербальними засобами в економічному дискурсі.

Метою цієї статті є дослідити, систематизувати й узагальнити способи і засоби реалізації аргументативності в англомовному економічному дискурсі. **Об'єктом** дослідження є тексти економічної тематики. **Предмет** вивчення – вербальні засоби реалізації аргументативності в економічних текстах.

Будь-яке повідомлення створюється його автором з метою передати певну інформацію, тому у кожному тексті, що є продуктом людського мислення, завжди є присутньою певна доля інформації. Отже, як зазначив І.Р. Гальперин [7], категорія інформативності є іманентним компонентом будь-якого тексту.

Інформація в економічному тексті буває трьох видів: інформація-вступ, інформація-доповнення та інформація-узагальнення [8, с. 10]. Інформація-вступ, що розміщується на початку економічного повідомлення, покликана ознайомити читачів із домінантною темою повідомлення. Інформація-доповнення зосереджується у базовій частині і спрямована на розгляд певних фактів економічної події або явища. Введення нової інформації часто виокремлюється у науковій літературі в окрему главу або розділ. Також у кожному новому абзаці подається нова або уточнююча інформація.

Інформація-узагальнення розміщується у заключній частині тексту, підбиває підсумок, розкриваючи реальний зміст повідомлення, закладений автором під час його створення.

Метою комунікації у сфері економіки рідко буває тільки передача інформації, сухих фактів, підрахунків тощо, часто також здійснюється вплив на реципієнта. Отже, окрім категорії інформативності, економічні тексти також характеризуються наявністю аргументативності, без якої комунікація у сфері економіки не мала б необхідної персуазивної сили.

Звичайно, економічний дискурс не є монолітним, він репрезентується різними типами текстів, у деяких із них експліцитне вираження автором свого ставлення до висловлюваного є обов'язковим (наприклад, щоб переконати у правильності своєї тези або сформувати певне ставлення реципієнта до проблеми). У інших текстах продуценти схильні до імпліцитної аргументації, що може проявлятися у використанні тропів і фігур, апеляції до авторитета та ін. Кожен автор своєрідно викладає думки, при цьому порушуються схеми та стереотипи стосовно вживання певних лексичних, синтаксичних та композиційних елементів. У результаті мовні засоби постійно видозмінюються, відображаючи індивідуальну манеру письма автора [9, с. 19]. Специфіка використання тих чи інших засобів та способів аргументації зумовлюється не лише авторською індивідуальністю, але й національним менталітетом, історичним етапом розвитку країни, актуальними подіями тощо.

Аргументативність – це системна організація мовних засобів синтаксичного та текстового рівнів, яка спрямована на створення у читача переконання у прийнятності тези. Причиною існування аргументації вважається когнітивний або аксіологічний дисонанс між комунікантами [10, с. 20], конфлікт, що спричинюється невідповідністю між обсягом пропозицій знань, які зберігаються у когнітивній системі комунікантів, або розбіжностями у системі цінностей. Розходження у поглядах, переконаннях, знаннях виступає стартовою точкою аргументації. Особливого значення набувають докази, необхідні для обґрунтування істинності висловлюваного, а також факти та кількісні показники, але досить суттєвими є також емоційні аргументи. У процесі аргументування мовець реалізує себе як мовна особистість, демонструючи свою мовну, комунікативну та лінгвістичну компетенцію [10, с.5], намагаючись досягти позитивного комунікативного результату.

Аргументація в економічних текстах буває двох типів: логічна та психологічна. Логічна апелює до сфери раціонального, до розуму реципієнтів, спираючись на систему доказів, чіткі, підтверджені та достовірні факти, посилання на авторитетні джерела тощо. Психологічна аргументація відноситься до емоційної сфери, спирається на почуття та

емоції читачів / слухачів. Для психологічного впливу автори використовують найрізноманітніші засоби виразності, здатні вплинути на почуття.

Логічна аргументація в економічних текстах, як це зазначено Н.А. Валько [8, с. 8] може проявлятися через:

1) роз'яснення, покликане описати певну економічну ситуацію, подію або явище, детально пояснюючи реципієнтові кожен етап або складову частину:

The first finding that emerges from these tables is the high number of firms without any ISL … [11, с.9].

To reveal the answer to this question, look at four specific cases for Edelweiss. See how each impacts the balance sheet without upsetting the basic equality [12, с.5];

2) коментар – пропонує ознайомитися з висловлюваннями різних спеціалістів з приводу економічної ситуації, що склалась:

Gary Dixon, United Utilities customer services director, said: «The report shows that we have made some good progress this year, and the number of complaints has reduced. But there is still a lot of work to do and I want to reassure customers that we will continue to improve our services to drive down complaints even further…» (The Guardian. Sept. 21, 2010).

3) проблему – впливає на читача, схиляючи його прийняти рішення, подібне до авторського, стосовно певної економічної події шляхом створення нової проблеми. Автор може звернути увагу читача на проблему, використовуючи відповідні лексичні засоби:

Probably the most discussed argument of how actively engaging in science might increase applied research productivity is the fact that this link to science leads to a better identification, absorption and integration of external (public) knowledge… [11, с. 3].

Або спонукати реципієнта до прийняття рішення за допомогою низки запитань:

What, then, are the causes of periodic depressions? Must we always remain agnostic about the causes of booms and busts? Is it really true that business cycles are rooted deep within the free-market economy, and that therefore some form of government planning is needed if we wish to keep the economy within some kind of stable bounds? Do booms and then busts just simply happen, or does one phase of the cycle flow logically from the other? [13, с.12];

4) апеляцію – посилання на висловлення авторитета:

«The economic repercussions of a stockmarket crash depend less on the severity of the crash itself than on the response of economic policymakers, particularly central bankers» – цитата голови Федерального Резерву США Б. Бернанке у словниковій статті «Central Bank» [14, с.55]. Використання цитат сприяє самоусуненню автора економічного повідомлення, перекладає всю відповідальність за достовірність інформації на компетентну у певному питанні особу;

5) констатацію факту – підтверджує надану раніше інформацію:

We confirm previous findings in the literature that firms with science linkages seem to enjoy at least some superior innovation performance [11, с.21].

Психологічна аргументація проявляється через низку засобів виразності, які яскраво передають авторську позицію щодо економічних подій. До них відносяться іронія, епітет, перифраз, емфатична конструкція із дієсловом *do(es)*.

Іронія. Автори економічних текстів звертаються до іронії, щоб дискредитувати те, що описується, перебільшуючи якісь ознаки:

Modern economists «solve» this problem by simply keeping their general price and market theory and their business cycle theory in separate, tightly-sealed compartments, with never the twain meeting, much less integrated with each other. Economists, unfortunately, have forgotten that there is only one economy and therefore only one integrated economic theory [13, с.14–15].

Іронія будується на явному протиріччі, автор звертає увагу на невідповідність інформації реальності. На думку автора, проблема насправді не розв'язується (тому solve написано у лапках), всі економісти намагаються її вирішити, але щось йде не так. Епітети, які подаються в антонімічній парі: *separate – integrated,* підсилюють висловлення, підкреслюючи розрізненість економістів, їхнє небажання працювати та спільно знаходити виходи із складних економічних ситуацій. Автор використовує антитезу separate *economists – integrated economic theory,* чим наголошує на неправильно організованій роботі економістів: не можна розрізненим економістам окремо створити єдину економічну теорію. Сила ілокутивного впливу цього речення посилюється за допомогою анафори *(only one)*.

В іншому прикладі ставлення автора до проблеми передається імпліцитно, через приховану іронію:

Note the fundamental attitude of Dr. McCracken toward the economy – remarkable only in that it is shared by almost all economists of the present day [13, с. 18].

Іронія виражається за допомогою лексеми fundamental, що означає *serious and very important,* та наступного розвінчування величі теорії д-ра Маккрекена, яке проявляється у виявленні лише однієї визначної риси – зацікавленості в ній інших економістів. На цю єдину позитивну рису фундаментальної праці звертає увагу читача лексема *only*. За допомогою апроксиматора кількості *almost* автор зменшує категоричність висловлювання, тим самим знімаючи з себе відповідальність за коректність наведених даних.

Епітет може передавати авторське ставлення до повідомлюваного, тим самим аргументуючи його думку:

Central banking works like a cozy compulsory bank cartel to expand the banks' liabilities; and the banks are now able to expand on a larger base of cash in the form of central bank notes as well as gold [13, с.28]. – На думку автора, функції Центрального банку не сприяють кращій роботі банківської системи в цілому. Негативне ставлення автора до дій Центрального банку передається за допомогою епітета cozy, у значенні якого закладена негативна оцінка – *(disapproving) easy and convenient, but not always honest or right;* «зроблений за змовою, тому і зручний».

Інколи епітети можуть мати гіперболічний компонент, що сприяє підкресленню важливості економічного явища або події:

Mises developed hints of his solution to the vital problem of the business cycle in his monumental «Theory of Money and Credit» , published in 1912, and still, nearly 60 years later, the best book on the theory of money and banking [13, с. 29]. Vital – «життєво важливий»; *necessary or essential for sth to succeed or exist; monumental* – «монументальний»; *very important and having a great influence.* Семантичні інваріанти обох лексем включають перебільшене підкреслення значущості того, що описується.

Прагматичний потенціал епітетів реалізується в тексті за рахунок того, що вони мають викликати у свідомості читача стереотипні для такого мовного колективу оцінні асоціації, які, у відповідності до авторської настанови, будуть пов'я-

зані з певними типами емоційних реакцій – позитивних або негативних.

Перифраз: *Neither economic life nor the structure of theory can or should be in watertight compartments; our knowledge of the economy is either one integrated whole or it is nothing?* [13, с. 15]

Watertight compartments використовується автором для характеристики ситуації, в якій економісти знаходяться в ізоляції один від одного. Досить категоричне твердження наприкінці речення створює негативну оцінку. Автор таким чином критикує підхід до досліджень в економічній теорії, і далі він робить експресивний висновок, який підкріплюється й посилюється емфатичною одиницею *indeed: Yet most economists are content to apply totally separate and, indeed, mutually exclusive, theories for general price analysis and for business cycles. They cannot be genuine economic scientists so long as they are content to keep operating in this primitive way.*

Totally separate – це розшифрування перифразу *watertight compartments,* яке опосередковано вказує на таке явище, як розрізнення економістів, котрі мають працювати разом, злагоджено, системно, досліджуючи економічні реалії, якщо прагнуть досягти вагомих результатів у своїй діяльності.

Емфатична конструкція із дієсловом *do(es):* *Fortunately, a correct theory of depression and of the business cycle does exist, even though it is universally neglected in present-day economics* [13, с. 20].

У зазначеному прикладі наголошується на тому, що правильна економічна теорія існує, не зважаючи на те, що більшість економістів дотримуються іншої теорії, що, на думку автора, є хибною. Авторське ставлення до теорії, яку він описує, проявляється також і у використанні емфатичної одиниці fortunately, яка підкреслює її перевагу.

So perhaps the money did exist, but has since been spirited out of the company (The Economist, Jan. 15, 2009), – така емфатична конструкція покликана передати думку автора про те, що реальний стан речей відрізняється від заявленого керівництвом компанії. Прислівник *perhaps* знижує категоричність висловлювання і доводить той факт, що інформація, викладена у наведеному реченні, є саме авторським припущенням, його особистою думкою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як логічна, так і психологічна аргументативність властива текстам всіх типів економічного дискурсу, оскільки, починаючи від пояснення матеріалу до формування думки стосовно певних економічних подій або явищ, необхідною умовою є саме переконливість, доведення правильності та прийнятності своєї позиції, а іноді й неявне, підсвідоме регулювання поведінки реципієнта.

Специфічними рисами економічних текстів є їхня інформаційна насиченість, наявність ефективних прийомів для переконання реципієнтів і для аргументації авторської точки зору з приводу певної економічної події, для передачі не тільки думок, але й емоцій автора, його бачення об'єкта обговорення. Це призводить до створення свого ставлення у реципієнтів до повідомлюваної інформації та до формування певних висновків і навіть переконань під впливом авторських аргументів.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні аргументативних стратегій різних типів дискурсу із урахуванням не лише вербального, але й невербального компонента (мультимодальність).

Література:

1. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантично-функціональні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / І. М. Гумовська. – Львів, 2000. – 18 с.
2. Науменко Л. П. Сучасний англомовний бізнес-дискурс в комунікативно-прагматичному та концептуальному висвітленні : монографія / Л. П. Науменко. – К. : Логос, 2008. – 360 с.
3. Пилипенко Р. Є. Інституційний комунікативний простір Німеччини (фахова мова економіки) : дис. … доктора філол. наук : 10.02.04 / Ростислав Євгенович Пилипенко. – К., 2007. – 426 с.
4. Миронова Н. Н. Оценочный дискурс: проблемы семантического анализа / Н. Н. Миронова // Известия АН. Серия литературы и языка. –1997. – Т. 56, № 4. – С. 52–58.
5. Кланщакова А. Ю. Метафора в структуре экономического дискурса: опыт комплексного исследования : На материале английского языка : дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / Кланщакова Анастасия Юрьевна. – Иркутск, 2003. – 181 с.
6. Мендыгалиева А.А. Дискурсивные технологии речевого воздействия на сознание обывателя в жанре рекламы : дис. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Мендыгалиева Алия Аскаровна. – Иркутск, 2011. – 236 с.
7. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 145 с.
8. Валько Н. А. Футуральность в газетном тексте экономической тематики : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н. А. Валько. – Краснодар, 2006. – 29 с.
9. Чаковская М. С. Взаимодействие стилей научной и художественной литературы (на материале германских языков) / М. С. Чаковская. – М. : Высш. шк., 1990. – 159 с.
10. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К. : Изд-во Киев. ун-та им. Т. Шевченко, 1997. – 300 с.
11. Cassiman B. Diversity of Science Linkages: A Survey of Innovation Performance Effects and Some Evidence from Flemish Firms [Electronic resource] / B. Cassiman, R. Veugelers, P. Zuniga. – 2010. – Vol. 4. – 28 p. – Access mode: http://dx.doi.org/10.5018/economics-ejournal.ja.2010-33.
12. Walther L. M. The Principles of Accounting [Electronic resource] / L. M. Walter. – 2001. – 376 p. – Access mode: www.principlesofaccounting.com.
13. Rothbard M. N. Economic Depressions: Their Cause and Cure / M. N. Rothbard. – Auburn, Alabama : Ludwig von Mises Institute, 2009. – 52 p.
14. Bishop M. Essential Economics: An A to Z Guide / M. Bishop. – Publisher John Wiley & Sons. – Vol. 22 of The Economist, Ed. 2. – 339 p.

Лут Е. А. Аргументативность англоязычного экономического дискурса

Аннотация. В статье исследуются способы и средства реализации логической и психологической аргументативности в текстах англоязычного экономического дискурса.

Ключевые слова: информативность, логическая аргументативность, психологическая аргументативность, экономический дискурс, средства выразительности.

Lut K. Argumentativeness of English Economic Discourse

Summary. This paper analyzes examples of logical and emotive argumentation tactics that are used in English economic discourse.

Key words: informativeness, logical argumentativeness, emotive argumentativeness, economic discourse, means of expressiveness.

УДК 81'373.21:911.375.4

Митькина Е. Н.,
старший преподаватель кафедры иностранных языков
Национального университета «Одесская юридическая академия»

АССОЦИАТИВНО-СМЫСЛОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВТОРИЧНЫХ МАКРОУРБАНИСТИЧЕСКИХ НОМИНАТЕМ

Аннотация. В настоящей работе рассматриваются вторичные наименования городов, т.е. неофициальные макроурбанистические номинатемы. Даётся классификация последних по ассоциативно-смысловому признаку. Вторичные наименования городов, в частности, могут указывать на: географическое положение города; природно-климатические особенности; культурное и религиозное значение города; значение города как научного или образовательного центра; направление профессиональной деятельности местных жителей; значение соответствующих городов как центров политической жизни страны; политиков и других знаменитых людей; особенности архитектуры; зоонимические и флористические особенности городского пейзажа; особенности гендерного и этнического состава города; историю города; эмблематику или буквенно-графические особенности первичного названия. Исследование показало, что среди макроурбанистических номинатем широко распространена синонимия. Поле вторичных наименований городов отличается широким стилистическим диапазоном, встречаются как разговорные, в том числе сниженные, так и книжно-литературные элементы.

Ключевые слова: макроурбанистическая номинатема, апеллятив, ойконим, квазиэталон, перифраз.

Всё возрастающая роль городов в современном постиндустриальном мире, в мире глобализации, оживление туристических, экономических и политических контактов повышает интерес к городам как центрам туристического бизнеса, промышленности, культуры. В связи с этим повышается и востребованность к информации об истории, культурном значении и экономическом развитии того или иного города. Источником подобной информации нередко служат вторичные наименования городов, т.е. различные неофициальные номинатемы, включающие вторичные ойконимы, апеллятивные и апеллятивно-онимические перифразы и т.д. В краткой, но ёмкой форме они содержат фактуальную и образно-ассоциативную информацию и способны многое рассказать о тех городах, которые поименованы с их помощью. Поэтому изучение вторичных урбанистических номинатем представляется весьма актуальным. Отдельные вопросы вторичной номинации урбанистических объектов поднималось в ряде исследований [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Однако ни в одном из них не рассматривались вопросы общей классификации вторичных наименований городов на основании ассоциативно-тематического принципа.

В связи с этим в настоящей статье ставится задача систематизировать вторичные номинатемы городов (ВТГ) по ассоциативно-содержательному признаку, представить их рабочую классификацию и продемонстрировать особенности каждой группы ВТГ на конкретных примерах.

Материалом исследования послужили рекламные буклеты, фрагменты из художественных произведений, а также справочники и энциклопедии, в которых даётся информация о городах мира, в том числе и лингво-культурологического характера. При этом вопросы вторичной номинации городов рассматривались на базе различных языков, в том числе английского, итальянского, испанского, французского, украинского и русского.

Анализ вторичных наименований городов мира позволил сгруппировать их по ассоциативно-содержательному признаку в несколько классов или групп.

Вторичные наименования городов, в частности, могут указывать на:

1) географическое положение города. Например, столица Колумбии город Богота называется Афинами Южной Америки: Bogotá – La Atenas Suramericana.

В качестве географических индикаторов здесь чаще всего используются:

а) прилагательные, указывающие на части света (северный, южный и др.). В подавляющем большинстве случаев они атрибутируют квазиэталонные ойконимы, под которыми мы будем понимать ойконимы, ассоциирующиеся с наибольшей степенью проявления того или иного качества города или его характеристики. Например, Leeds – Northern Mecca. Город получил подобное вторичное название в связи с тем, что в нём сосредоточено большое число жителей – выходцев из стран мусульманского мира.

«Модным» квазиэталоном является ойконим Венеция (Venice). Так, Амстердам называют Северная Венеция. В англоязычных буклетах соответственно находим Amsterdam – Northern Venice. Бангкок нередко называют Восточной Венецией. В англоязычных рекламных материалах Bangkok поименован как – EasternVenice и проч.;

б) гидронимы, чаще всего в сочетании с квазиэталонными ойконимами. Например, Дрезден известен как «Флоренция на Эльбе». В немецком варианте это звучит как ElbFlorenz. Немецкий город сравнивают с Флоренцией поскольку он известен своими памятниками архитектуры, великолепными собраниями живописи и других произведений искусств, чем всегда славилась Флоренция;

в) гидронимы, чаще всего с апеллятивами «город», «мегаполис», «ville», «столица» и др. Примером может послужить российский город Тобольск, который перифрастически называют «городом на Иртыше»;

2) природно-климатические особенности. Здесь наблюдается большое число перифрастических двухкомпонентных словосочетаний с апеллятивами «город», «city» и т.д. Например, Chicago – The Windy City; Ставрополь – город ветров, Амстердам – город дождей. В англоязыч-

ном варианте – The City of Rains. Как известно, в городе преобладают северо-западные ветры, часто наблюдаются шквалистые порывы и даже случаются штормы;

3) культурное и религиозное значение города. Так, испанский Толедо часто называют «городом трёх культур» (исламской, христианской и иудейской, которые переплелись за долгие годы истории города). В испанском варианте вторичное название звучит как «La ciudad de tres culturas».

Международное культурное значение Санкт-Петербурга подчеркивается в его вторичном наименовании – «музей под открытым небом»;

Канадский город Toronto – это The Festival City. Само вторичное наименование этого города свидетельствует о том, что здесь наблюдается насыщенная культурная жизнь. В Торонто много театров, в том числе Театр оперы и балета (Four Seasons Centre), который славится своей акустикой, много концертных залов (например, Roy Thomson Hall). В Торонто также проводятся фестивали и показы мод;

4) значение города как научного или образовательного центра. Например, итальянский город Болонья получил неофициальное наименование «Учёный»: Bologna – La Dotta. Это произошло благодаря тому, что в городе находится старейший в Европе университет, который называют L'Alma Mater Studiorum, а также La Prima università del mondo occidentale;

5) направление профессиональной деятельности местных жителей. Например, Детройт (Detroit) как некогда процветающий центр автомобильной промышленности получил вторичное наименование The Motor City. Российский город Иваново известен как «Текстильная столица России». Милан, как и Париж, имеет вторичное наименование «столица всемирной моды». В частности, в англоязычных текстах Milan нередко упоминается как The World Centre of Fashion;

6) значение соответствующих городов как центров политической жизни страны. Сюда относится, например, одно из вторичных наименований Нью-Йорка: New York – The Empire city. Иногда вторичные наименования являются перифразами, где имеет место гиперболизация политико-административного значения того или иного города (Нью-Йорк – столица мира, Париж – столица мира и др.);

7) политиков и других знаменитых людей, чьи имена так или иначе связаны с поименованным городом. Так, столица Польши Варшава получила вторичное наименование, в котором упоминается родившийся здесь президент этой страны Лех Качинский: Warszawa – Kaczograd. Калининград (Россия) имеет вторичное наименование Кантоград, так как именно здесь родился великий немецкий философ Иммануил Кант.

Некоторые из вторичных номинатем этой группы имеют достаточно ироничный характер. Так, Москва получила по имени известного мэра столицы шутливое прозвище «Лужков-сити», а Санкт-Петербург, где произошло становление президента Росии как политического деятеля – «Путинбург»;

8) особенности архитектуры, включая указания на строительные материалы и их характеристики: México – La ciudad de los Palacios; Montreal – La Ville aux cent clochers; Guadalajara – La ciudad de las Fuentes и т.д.

В Берлине доминирует серая цветовая гамма. Неудивительно, что это послужило основанием для его вторичного наименования – перифраза: Berlin – die Graue Stadt, т.е. серый город.

Лиссабон, где преобладают строительные материалы белого цвета, нередко называют «белым городом». Это же вторичное «цветовое» название по той же причине имеет и столица Молдавии – Кишинёв;

9) зоонимические и флористические особенности городского пейзажа. Например Киев – город каштанов, Рим – город кошек. Донецк получил вторичное наименование «город миллиона роз», поскольку в целях улучшения экологической ситуации в этом шахтёрском городе посадили большое количество цветов;

10) особенности гендерного и этнического состава города. Например, Лондон по аналогии с Афганистаном и Пакистаном нередко называют Лондонистаном, поскольку в столице Великобритании имеется большое число иммигрантов из Южной Азии: London – Londonistan. Иваново известен как «город невест». Действительно, в связи с развитием текстильной промышленности, в которой преимущественно заняты женщины, в городе сконцентрировалось большое число представительниц прекрасного пола.

Нью-Йорк получил весьма выразительное метафорическое вторичное название «Плавильный котёл»: New York – The Melting Pot. Название подчёркивает, что в Нью-Йорке наблюдается весьма пёстрый национальный состав: здесь можно встретить выходцев из Англии, Ирландии, Шотландии, Италии, России и других стран мира. Москва получила прозвище Москвабад, что призвано подчеркнуть засилье в городе выходцев из Средней Азии. Это пейоративное наименование построено по аналогии с такими городами Средней Азии, как например, Ашхабад (Туркмения);

11) историю города, отдельные этапы его становления. Так, Санкт-Петербург известен как «колыбель революции». Иваново имеет второе перифрастическое наименование «Родина первого совета» и т.д. За испанским городом Жерона закрепилось вторичное перифрастическое наименование «город тысячи осад». Соответственно в испанском языке: Gerona – «La ciudad de miles asedios». Как известно, этот город как важный стратегический пункт неоднократно на протяжении веков осаждался в различных войнах. Хорошо известна третья осада времен Испано-французской войны, которая длилась с 24 мая 1808 года по 11 сентября 1814года. Именно этой осаде, несмотря на проигрыш испанцев, суждено было стать легендой и символом испанского сопротивления;

12) эмблематику или буквенно-графические особенности первичного названия и даже комментирование официального названия. Так, город Тверь имеет вторичное метонимическое название Козлоград. Козёл является одним из древних символов города, что получило отражение и в его гербе.

Город Уфа имеет русскоязычное прозвище «Три шурупа», поскольку запись названия города на башкирском языке напоминает вид сверху на шляпки трёх завинченных шурупов.

Белгород в России иногда называют «Город первого салюта», так как первый салют победы состоялся в Москве 5 августа 1943года в связи с освобождением Орла и Белгорода.

Исследование показало, что в рамках вторичной номинации городов достаточно часто наблюдается синонимия.

Так, целый ряд городов получил одинаковые вторичные названия. Например, вторичная номинатема-перифраз «Город на семи холмах» имеют и Москва, и Иерусалим, и Рим, и Лиссабон.

«Столица мира» – это и Рим (Caput mundi), и Париж, и Нью-Йорк.

Вторичное наименование «Город солнца» получили многие города мира, находящиеся на юге своей страны, например, Кисловодск в России, Неаполь в Италии и др.

Анализ также показал, что большое число вторичных наименований имеют такие города, как, например, Париж, Иерусалим, Санкт-Петербург, Москва, Екатеринбург, Рим, Нью-Йорк. При этом стилистическая шкала вторичных наименований городов весьма обширна. Встречаются наименования, которые можно отнести как к табуированной лексике, так и к возвышенной. Например, Париж, который называют и городом-праздником, и столицей мира, – в России получил достаточно оскорбительное наименование «Парижополь».

Москва, наряду с мелиоративными наименованиями «Златоглавая», «Третий Рим» получила от самих москвичей саркастическое прозвище «Дефолт-сити». Не очень поэтично звучит и построенное на каламбуре название столицы России – Морква.

Среди мелиоративных наименований в различных языках особенно популярны клише с базовым словом «жемчужина» (англ. pearl): Александрия в Египте имеет вторичное название Pearl of Mediterranean; Одесса – Жемчужина у моря; Бейрут – Жемчужина Ближнего Востока и прочие.

Итак, проведённое исследование позволяет сделать несколько общих выводов:

– вторичные наименования имеют широкую ассоциативно-содержательную базу, что позволяет их раскласcифицировать, выделив основные ассоциативно-тематические группы, которые достаточно подробно были проанализированы выше;

– вторичные наименования городов включают как вторичные неофициальные ойконимы и апеллятивы, так и смешанные гибридные апеллятивно-онимические комплексы;

– во вторичной номинации городов достаточное распространение получила синонимия: одно и то же вторичное наименование может относиться к различным городам мира, независимо от их значения и географического положения;

– вторичные номинатемы городов отличаются достаточным разнообразием, при этом один и тот же город может иметь весьма широкий стилистический диапазон в рамках поля своих неофициальных наименований.

В заключении отметим, что проблема вторичной номинации объектов макрогородского пространства требует дальнейшего более детального изучения и описания.

Литература:

1. Ахметова М.В. Русская неофициальная топонимия: социальный аспект // Социальные варианты языка: материалы межд. науч. конференция. – Нижний Новгород: ННГЛУ им. Н.А. Добролюбова. VI. 2009. – С. 48-50.
2. Жучкевич В.А. Общая топонимика / В.А. Жучкевич. – Минск: Вышейшая школа, 1980.– 228с.
3. Клубков П.А., Лурье В.Ф. Разговорные топонимы как явление фольклора // Современный городской фольклор. – М.: РГГУ, 2003. – С.450-459.
4. Перкас С.В. Урбанонимы в художественном тексте / С.В. Перкас // Имя нарицательное и имя собственное. – М.: Наука, 1978. – С. 188-201.
5. Суперанская А.В. Что такое топонимика / А.В. Суперанская. – М.: Наука, 1985.– 176с.
6. Телия В.Н. Вторичная номинация и её виды // Языковая номинация: виды наименований. – М.: Наука, 1977. – С.129-221.
7. Томахин Г.Д. Реалии-американизмы. – М.: ВШ, 1988. – 239с.

Мітькіна Є. Н. Ассоциативно-смысловые особенности вторичных макроурбанистических номинатем

Анотація. В даному дослідженні розглядаються вторинні найменування міст, тобто неофіційні макроурбаністичні номінатеми. Основною задачею роботи було класифікувати останні за асоціативно-смисловими ознаками. Певний аналіз та класифікація досліджуваного матеріалу базується на прикладах з художніх текстів, періодичних видань, рекламних буклетів, тощо.

Ключові слова: макроурбаністична номінатема, апеллятив, ойконім, квазіеталон, перифраза.

Mit'kina E. Associative and semantic peculiarities of the second macro-urbanistic names

Summary. This scientific research deals with the second cities names, in other words, with unofficial macro-urbanistic nominations. The latter mentioned are classified according to associative and semantic peculiarities. There are different groups, which include the following ones: geographical position of the city; natural features and climatic peculiarities of the cities; cultural and religion characteristics; scientific and educational importance of the city; professional activities of local citizens; meaning of the relevant cities as centres of political life of the country; politicians and other famous people; architectural peculiarities; zoological and floristic characteristics of urban landscape; peculiarities of gender and ethnic population of the city; history of the city; emblem of the city; literal and graphical characteristics of the first city name. Analyzing selected material, it was obvious, that the synonymy is widespread among the macro-urbanistic nominations. A field of the second cities names is also distinguished by stylistic variety, such elements as colloquial, including substandard lexemes, alongside the literary elements can be met there.

Key words: macro-urbanistic name, nomination, appellation, placename, quasi-standard, periphrasis.

УДК 811. 111'42(043.5)

Михайлюк Н. П.,
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры иностранных языков
Национального университета «Одесская юридическая академия»

ОСОБЕННОСТИ ПРОНОМИНАЛЬНОЙ АНТРОПОГЕНДЕРНОЙ ТРАНСПОЗИЦИИ В СФЕРЕ ЗООНИМИЧЕСКИХ КОНЦЕПТОВ

Аннотация. Статья посвящена особенностям прономинальной антропогендерной транспозиции весьма распространенной в текстах художественной прозы, фольклорных и авторских сказок, когда одновременно происходит персонификация и гендерная идентификация объекта изображения с помощью соответствующих прономинальных единиц, в которых актуализируется категория рода.

Ключевые слова: антропогендерная прономинальная транспозиция, транспозитивные местоимения, зооэмизм, гендерная сема, персонификация, метафоризация.

В настоящее время актуальными являются исследования, в которых особое внимание уделяется когнитивному аспекту лингвистики, в том числе художественному познанию действительности [2; 5].

Художественное представление мира в образах дает возможность по-новому взглянуть на известные явления и предметы, выявить их скрытые качества, что немаловажно для постижения их сути. Вопросы изучения все новых аспектов тропогенеза невольно выводят на проблемы прономинальной транспозиции, которая играет большую роль в создании метафорических образов. Это направление грамматической, а точнее морфологической, стилистики детально пока не рассматривалось, хотя значение прономинальных средств в создании тропов подчеркивалось в целом ряде исследований [3; 4].

В нашей статье мы подробнее остановимся на особенностях антропогендерной транспозиции и на функциях прономинальных единиц в создании метафорических образов.

Под антропогендерной транспозицией, понимается замена местоимений мужского рода и женского рода местоимением неопределенного рода *it*, а также обратная замена, когда местоимения неопределенного рода вытесняются местоимениями одушевленного блока с четко выраженной гендерной отнесенностью *(he, his, her и т.д.)*.

Подобные замены приводят к метафоризации соответствующих объектов, при этом могут возникать как оригинальные, так и стертые метафоры.

Антропогендерная транспозиция затрагивает различные концептуальные сферы, в том числе такие, как «фауна и флора», «пространственно-географические объекты», «природные явления», «абстрактные понятия», «вещный мир».

Анализ показал, что в области фауны гендерная привязка зоонимических образов происходит либо в соответствии с фольклорной традицией, либо определяется конкретными творческими задачами писателей.

Как известно, наименования животных при затемненной гендерной семе по правилам классической грамматики соотносятся с нейтральными местоимениями 3 лица ед. числа – *it, its, itself* [1]. Однако в художественном тексте при вводе в ткань произведения тропеических средств, многие зооморфические сущности подвергаются антропоморфизации, – они персонифицируются, наделяются человеческими качествами.

При этом анализ англоязычных текстов свидетельствует о том, что в случае выполнения ими символической функции чаще всего побеждает андрогенное начало: зоонимы соотносятся с местоимениями мужского рода ед. числа *he, his, him, himself*.

У Эмили Дикинсон птица (как родовое понятие) также имеет андрогенную прономинальную привязку:

A bird came down the walk: / He did not know I saw; / He bit an angleworm in halves /And ate the fellow raw [8, 192].

Вполне традиционен андрогенный образ орла, воплощающего силу и мощь, у А. Теннисона:

He claps the crag with crooked hands, / Close to the sun in lonely lands, / Ringed with the azure world. He stands / The wrinkled sea beneath him crawls; / He watches from his mountain walls, / And like a thunderbolt he falls [15, 509].

Известная канарейка Є. Хемингуэя из его рассказа *«Canary for one»* – существо андрогенное.

Прибегает писатель в этом произведении к своему излюбленному приему, – катафорическому вводу местоимения, в данном случае местоимения *He*. С одной стороны, это позволяет создать у читателя ощущение подключенности к уже известной ситуации. С другой стороны, читатель до середины шестого абзаца остается заинтригованным:

«I bought him in Palermo», the American lady said. ... He really sings very beautifully» [12, 177].

И только благодаря стараниям писателя, ощутив всю атмосферу путешествия, читатель наконец получает и более конкретную информацию об упомянутом «певце»:

The canary from Palermo, a cloth spread over his cage, was out of the draft in the corridor that went into the compartment wash-room [ibid., 178].

Далее эта транспозиция выдерживается на протяжении всего рассказа, – с помощью не только личного местоимения he, но и притяжательного his:

The canary chirped and the feathers on his throat stood out, then he dropped his bill and pecked into his feathers again [ibid., 179].

Знаменитая чайка Ричарда Баха (повесть «Jonathan Livingston Seagull») также существо андрогенное:

But way off alone, out by himself beyond boat and shore, Jonathan Livingston Seagull was practicing. A hundred feet in the sky he lowered his webbed feet, lifted his beak, and strained to hold a painful hard twisting curve through his wings [7, 150].

Отметим, однако, что андроцентричность образа чайки не является универсальной в мировой литературе. В этой связи можно напомнить, что у А.П.Чехова чайка, наоборот, ассоциируется исключительно с женским началом. Нина Заречная неоднократно говорит о себе: *«Я – чайка ...»*. Она прямо идентифицирует себя с подстреленной птицей, обращаясь к Треплеву: *«Помните, вы подстрелили чайку? Случайно пришел человек, увидел и от нечего делать погубил…»* [6, 130].

Как правило, получают антропогендерную конкретизацию образы собак в произведениях Джека Лондона. Они всегда являются равноправными участниками действия наряду с персонажами-людьми. Их родовая принадлежность определяется принадлежностью к тому или иному реальному полу. Ср.:

1) *«As I was saying, just look at Shookum here – he's got the spirit. Bet ye he eats Carmen before the week's out»* [13, 39].

2) *Carmen, who still clung to her slender thread of life was downed by the pack* [ibid., 47].

Что касается насекомых, то К. Бруннер вообще считает, что при гендерной идентификации насекомых наблюдается тенденция к актуализации категории женского рода [1, 26]. Действительно, трудолюбивая пчела *(the bee)* из стихотворения Айзека Вотта является особью женского рода:

How skilfully she builds her cell, / How neat she spreads the wax / And labours hard to store it well / With the sweet food she makes [14, 25].

Однако наши наблюдения показали, что такая гендерная привязка происходит далеко не всегда. Так, а *butterfly* может иметь и андрогенную идентификацию. У Р. Фроста а *butterfly* это скорее не «бабочка», а «мотылек»:

(1) And once I marked his flight go round and round <…>

(2) And then he flew as far as eye could see, / And then on tremulous wing came back to me [11, 252].

Антропогендерная транспозиция в сфере зоонимов происходит нередко тогда, когда животные воспринимаются как члены семьи, когда их жизнь тесно связана с жизнью хозяев. Это прежде всего касается домашних животных. Правда, некоторые ученные абсолютизируют данную тенденцию [1, 25]. В действительности, вытеснение гендерно нейтрального it гендерно определенными *she* или *he* происходит не всегда. Выбор местоимений здесь может быть обусловлен и таким фактором как тип повествования.

Так, в соответствии с нормативной грамматикой существительное *cow* должно коррелировать с местоимением *it*. В авторской, достаточно отстраненной речи романа У. Фолкнера «Особняк» *(Mansion)* это правило полностью соблюдается:

He ate his supper, peacefully and without haste,not even listening for the cow and whoever would be leading it this time [10, 30].

Вместе с тем в персонажной речи происходит прономинальная транспозиция, обусловленная личностным отношением героев к происходящему.

Хозяин коровы, которая стала причиной его несчастий, при антропоморфизации «оживляет» сему женского рода, что подчеркивается соответствующими местоимениями *(she, her)* в его персонажной партии:

«So since eight dollars seems to be the price of this cow, I reckon I owe you that for wintering her. Which makes her a sixteen– dollar cow now, don't it, whether she knows it or not» [ibid., 23].

Там, где авторская речь переходит в несобственно-прямую речь, т.е. там, где в романе частично сохраняется голос персонажа, существительное cow также коррелирует с антропогендерным местоимением she и его соответствующими парадигматическими формами:

By not claiming the worthless cow yet, he would not only winter her, he would winter her twice – ten times – as well as he himself could afford to… [ibid., 18].

Именно транспозит *her* является одним из важнейших маркеров голоса персонажа в этом фрагменте несобственно-прямой речи, вытесняя нейтральное авторское *it*.

В сказках многие животные и птицы становятся носителями качеств, которые приписываются женщинам или мужчинам. В этом случае преимущественно используется конвенциональная гендерная референция. Так, бегемот *(hippo),* лев *(lion),* орел *(eagle)* – обычно олицетворяют различные мужские качества (мощь, сила, рост, вес). Поэтому субститутами этих зоонимов, как правило, являются местоимения мужского рода, как, например, грозный орел из английской народной сказки «Золотая табакерка» *(The Golden Snuff-box):*

... soon they (the two little birds) returned leading a great fierce eagle. He flew down on his broad and alighted on pinnacle of the King's palace [9, 170].

Иными словами, там, где животные это символы определенных женских или мужских качеств, где они являются определенными архетипами, – там используются и конвенциональные гендерные прономинальные маркеры *he* или *she* в зависимости от того, символизируют ли они мужское или женское начало.

В авторской сказке гендерные характеристики скорее зависят от субъективных авторских представлений, чем от каких-либо традиционных ассоциаций. Так, в сказке О. Уайльда *Nightingale* (соловей) – это существо женского рода, *Green Lizard* (ящерица) и *Linnet* (коноплянка) – мужского рода.

К мужскому роду принадлежит у О. Уайльда и Водяная крыса – (*Water-rat*). Этот сказочный персонаж наделен всеми характеристиками, которые присущи мужчинам. Особенностью многих сказочных героев является то, что они одновременно и люди, и животные: антропоморфные и зооморфические качества в них слиты воедино. Это в полной мере относится и к уже упомянутому «джентельмену» – Водяной Крысе:

One morning the old Water-rat put his head out of his hole. He had bright beady eyes and stiff grey whiskers, and his tail was like a long bit of black India– rubber [16, 53].

Таким образом, гендерная идентификация зоонимических существ с помощью местоимений может осуществляться на основе нескольких принципов.

При наличии ярковыраженной гендерной семы в исходном зооним *(bull, mare, cow),* прономинальный

транспозит практически всегда согласуется с ней в роде (для *bull – he*, для *mare* и *cow – she* и проч.).

При амбивалентности *(horse)* или при отсутствии у существительного гендерной семы выбор родового признака осуществляется либо в соответствии с традицией, закрепленной в фольклоре, – что чаще всего проявляется в поэзии и авторской сказке, – либо в зависимости от решения конкретных творческих задач и общей системы образов, которую выстраивает автор. Последнее наблюдается преимущественно в прозаических произведениях, – романах, рассказах, новеллах, повестях.

Литература:

1. Бруннер К. История английского язика / К. Бруннер / [пер. с англ. Б.А. Ильиша]. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 720 с.
2. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. Кубрякова . – М. : РАН, 1997. – 327с.
3. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. / В. Кухаренко. – Изд. 3-е испр.– Одесса : Латстар, 2002. – 292 с.
4. Мізецька В.Я. Прономінальна транспозиція в різних типах тексту / В. Мізецька // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – 2003. – Вип. 165–166. – С.124 – 130.
5. Телия В.Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира. / В. Телия. – М .: Наука, 1988. – С. 173 – 204.
6. Чехов А.П. Чайка / А. Чехов // Чехов А.П. Пьесы. – М. : Художественная литература, 1982. – С. 81 – 133.
7. Bach R. Jonathan Livingston Seagull / R. Bach // Eleven American Stories. – M. : IR, 1978. – P. 150 – 177.
8. Dickinson E. A Bird Came Down the Walk / E. Dickinson // The Mentor Book of Major American Poets. – New York : New American Library, 1962. – P. 192.
9. English Fables and Fairy Stories. – L. : Oxford University Press, 1954. – 234 p.
10. Faulkner W. The Mansion / W. Faulkner. – L. : Chatto and Windus Ltd, 1961. – 399 p.
11. Frost R. The Tuft of Flowers // The Mentor Book of Major American Poets. – New York: New American Library, 1962. – P. 251 – 252.
12. Hemingway E. A Canary for One / E. Hemingway // Selected Stories by Ernest Hemingway. – M. : Progress Publishers, 1971. – P. 177 – 183.
13. London J. White Silence / J. London // Jack London. Short Stories. – M. : Foreign Languages Publishing House, 1950. – P. 39 – 48.
14. Prokhorova V. Oral Practice through Stylistic Analysis / V. Prokhorova, E. Soshalskaya. – M. : VŠ, 1979. – 115 p.
15. Tennyson A. The Eagle / A. Tennyson // What Is the English We Read. – M. : Prospect, 2003. – P. 509.
16. Wilde O. Fairy Tales / O. Wilde – M. : Progress Publishers, 1979. – 212 p.

Михайлюк Н. П. Особливості прономінальної антропоґендерної транспозиції в сфері зоонімічних концептів

Анотація. У статті розглядаються особливості прономінальної антропоґендерної транспозиції, широко розповсюдженої в текстах художньої прози, фольклорних та авторських казках, коли одночасно відбувається персоніфікація й ґендерна ідентифікація об'єкта зображення при допомозі відповідних прономінальних одиниць, в яких актуалізується категорія роду. При персоніфікації тварин, у назвах яких чітко простежується ґендерна сема, саме вона задає ґендерний знак прономінального субституту. При амбівалентності чи повній ґендерній невизначеності іменника-зоосемізма спостерігається суб'єктивний авторський підхід, а вибір родової ознаки зумовлюється конкретними творчими завданнями.

Ключові слова: прономінальна антропоґендерна транспозиція, транспозитивні займенники, зоосемізм, ґендерна сема, персоніфікація, метафоризація.

Mykhailiuk N. Peculiarities of Pronominal Anthropogender Transposition in the Sphere of Zoosemic Concepts

Summary. Anthropogender transposition as one of the contaminated forms is widely applied in fiction, folklore and author's fairy tales where simultaneous personification and gender identification of the portrayed object have taken place. The phenomenon is realized by means of corresponding pronominal units within which a gender category is actualized. Figurative and stylistic functioning of pronominal transpositive peculiarities is revealed in anthropogender transposition as a powerful means of metaphorization. It is anthropogender transposition that specifies a gender marker for a pronominal substitute (mare – she; bull – he) while personifying animals having an explicit gender seme. By using ambivalence or full gender ambiguity of a noun-zoosemism author's subjective approach is observed. At the same time the choice of a gender marker depends on the specific creative targets of the author.

Key words: anthropogender pronominal transposition, zoosemism, pronominal substitute, gender seme; personification, metaphorization.

УДК 801.561.3:811.111'23'367

Морозова І. Б.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри граматики англійської мови
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПРОСИГНАЛЬТЕ – И ВАС УСЛЫШАТ!

Аннотация. Статья посвящена проблемам речевой коммуникации и функциональной роли ключевых реплик, речевых сигналов и коммуникативного шума в процессе речевой интеракции. Исходя из данных материала собственного исследования, автор выявляет основные принципы оптимизации процесса коммуникации посредством различных типов коммуникативных высказываний.

Ключевые слова: речевая эффективность, информация, речевой сигнал, ключевая реплика, коммуникативный шум.

В последние десятилетия наука о языке значительно расширила круг своих интересов, выйдя за рамки сугубо теоретических исследований и продвинувшись в сторону практического применения достижений современной лингвистики. Настоящая работа посвящена проблеме регулирования речевого взаимодействия собеседников в процессе их диалогизирования посредством грамотного использования коммуникативных сигналов и шумов.

Актуальность исследования вытекает не только из лингво-гносеологической важности проблем речевой коммуникации в целом, но и определяется практическими потребностями прикладной лингвистики в аспекте изучения вербальных техник реализации поставленной коммуникативной задачи.

Объектом работы является диалогический дискурс современного англоязычного романа. **Предметом** – коммуникативные шумы и сигналы, регулирующие прием и подачу сообщений в речевом потоке.

По данным психологических исследований, известно, что человек в процессе общения обычно воспринимает лишь около 40% информации. Иными словами, 60% сообщения «проходят мимо», не усваиваясь и, соответственно, не оказывая коммуникативного воздействия на слушающего.

Отсюда, **цель работы** состоит в определении конструктивной роли вербальных регуляторов в процессе диалогизирования, а также степени усиления или, наоборот, ослабления коммуникативного воздействия в зависимости от структуры диалогического дискурса в целом, а также формальной организации составляющих его высказываний. Поставленная цель мотивирует непосредственные **задачи** исследования, как то: конкретизация понятий «коммуникативный шум» и «коммуникативный сигнал», выявление условий оптимального восприятия сообщения, определение возможностей вербального маркирования значимости сообщения.

Рассматривая речевую интеракцию, прежде всего, с позиций вербального воздействия собеседников друг на друга в плане достижения ими (или по крайне мере одним из них) коммуникативной цели, становится очевидным, что данный процесс предполагает успешность или неуспешность реализации ими своей коммуникативной интенции. Концепции о возможности синтаксического структурировании речи в соответствии с целевой установкой говорящего, так или иначе, нашли отображение в трудах исследователей как диалогической (Д.И. Изаренков, 1979; А.Н. Баранов, Г.Е. Крейдлин, 1992; И.П. Тарасова, 1992; А.А. Леонтьев, 2003), так и монологической речи (S.P. Corder, 1983; А.Н. Баранов, 1990).

Обращаясь к понятию «успешного» речевого влияния Дж. Остина даже называет свою работу «Как производить действия при помощи слов?» («How to do things with words?», 1962). Следовательно, в процессе беседы «...говорящий совершает определенное воздействие на слушающего, имеющее тот или иной эффект» [1, 24].

В конце 90-х гг., Д. Льюис, разрабатывая основы эффективности речевого общения, включает в данное понятие методы любого лингвистического воздействия на собеседника (на уровне грамматики, лексики, фонетики, кинетики) и оценивает эффективность диалогического общения по конечному результату диалога [2]. С таким подходом согласуются и работы российских исследователей А.Н. Васильева [3], Л.К. Граудиной [4], Е.Н. Ширяева [5], которые определяют эффективность общения как оптимальный способ достижения поставленных коммуникативных целей.

В представленном исследовании эффективность общения трактуется как оценка степени реализации коммуникативной интенции в конкретном тематическом узле. Под последним мы понимаем смысловую целостность внутри информативной фазы диалога, образованную одним или более диалогическими единствами (см. [6], [7]).

Анализ фактического материала (1500 оригинальных англоязычных диалогов, отобранных методом сплошной выборки из современного англоязычного романа XX-XXI вв.) убеждает в существовании прямых связей между эффективностью процесса речевой интеракции и синтаксической организацией речи собеседников. В этом плане особое значение приобретает изучение способов речевого влияния, связанных с осознанным применением определенных коммуникативных техник в процессе диалогизирования.

По своей сути процесс речевой коммуникации является определенным состязанием, игрой, в ходе которой сталкиваются коммуникативные интенции собеседников. На основе такого подхода психолингвисты создают соответствующие схемы, или модели речевого общения: семиотическая модель (Ю. Лотмана и У. Эко [8]), игровые модели (Э. Берна [9] и Й. Хейзинга [10]). Некоторые исследователи расценивают речевую интеракцию и вовсе как

поле битвы, где главная цель – не донести до собеседника свое сообщение, а любой ценой заблокировать имеющуюся у него информацию (модель Р. Гантера [11]).

Понимая под успешностью речевого контакта достижение своей коммуникативной цели, мы считаем, что эффективность воздействия, главным образом, состоит в умении говорящего донести до слушателя основную информацию своего сообщения. Как справедливо указывает П. Мицич, «...успех организации деловой беседы зависит не только от личности коммуникантов, но и способа коммуникации, выбранного ими [12, 40-41].

Отсюда, успешное восприятие сообщения обеспечивается тремя факторами: доступностью подачи информации, вниманием адресата и способностями говорящего лично заинтересовать слушающего в сообщении.

В процессе изучения конкретных тематических узлов в англоязычных художественных диалогах становится очевидным, что все реплики коммуникантов, независимо от их функциональной роли (стимул-реакция) можно разделить на следующие группы:

а) ключевые реплики;

б) коммуникативные шумы;

в) коммуникативные сигналы.

Под ключевыми репликами в работе понимается пара реплик-предложений, в которых первая вводит основную коммуникативную интенцию говорящего (инициирующая), а вторая вербально демонстрирует результат интенционального воздействия на собеседника (реагирующая). К ключевым репликам были отнесены информативно важные высказывания, содержащие новые или искомые сведения в аспекте данного тематического узла [7].

Основываясь на положениях теории передачи информации, в данной работе шумом называем такие высказывания, которые искажают смысл сообщения. Говоря о природе **коммуникативного шума,** все известные нам исследователи теории коммуникации признают, что он как один из компонентов дискурса, представляет собой помехи, снижающие эффективность коммуникации и могущие привести к ее прекращению [13, 178].

К шумовым репликам принадлежат высказывания, тормозящие восприятие информативных реплик или уводящие собеседника в сторону от обсуждаемой темы беседы.

В процессе общения говорящий старается привлечь внимание слушающего к своим ключевым высказыванием. Очевидно, что достичь этого можно фонетическими средствами (меняя темп, тембр, интонацию) или путем перехода на грамматический уровень (используя инверсию, экспрессивные конструкции или реплики **«сигнального»** характера). Под последними в работе понимаются высказывания, основное функциональное предназначение которых состоит в привлечении внимания собеседника к информации, важной для говорящего.

Согласно Большому энциклопедическому словарю, «сигнал − (от лат. signum знак) знак, физический процесс (или явление), несущий сообщение (информацию) о каком-либо событии, состоянии объекта наблюдения» [14, 826]. Толковый словарь под редакцией С.И. Ожегова тоже рассматривает сигнал как «... условный знак для передачи на расстояние каких-нибудь сведений, сообщений» [15, 563]. Приведенные дефиниции вполне отражают коммуникативную роль сигнальных высказываний. Не неся сами по себе особо важных сведений, указанные речевые конструкции «сигнализируют» о следующем за ними информативно важном сообщении В.В. Горанчук указывает на употребление в них «акцентировки», фраз, призванных привлечь внимание. Например, «Прошу обратить внимание», «Важно отметить, что...», «Необходимо подчеркнуть, что...» [16, 54].

Рассмотрим на конкретном примере, как, с точки зрения коммуникативного синтаксиса, распределяются в англоязычном художественном диалоге реплики-носители смысловой информации, реплики сигнального характера и реплики, представляющие собой коммуникативный шум. При этом, как показывают результаты исследования, к шумовым могут быть также условно отнесены высказывания, содержащие мало- или даже совсем не значительную для говорящего информацию.

– *Look here, she said.* **What about Martin's whereabouts?** *You met him? It's darned important for me to know.*

Well, I did. But at the same time had no wish to give my brother away. – I haven't seen much of him lately, you know, Jess. Perhaps, you ask some of his group mates. He's a good associate. They ought to be in the picture. *One thing I'd like you to remember.* **Martin's not guilty. He would have never left you or Mum suffering** (N. Rhode).

В приведенном тематическом узле речь идет о местонахождении Мартина, брата одного из собеседников. Ключевые информативные реплики выделены жирным шрифтом. Не желая выдавать своего родственника, говорящий переключает внимание собеседницы на личностные качества Мартина, создавая коммуникативный шум (подчеркнутые высказывания). Оставляя прямой запрос информации без ответа, говорящий, тем не менее, сообщает другую важную информацию о том, что Мартин не виновен и ни за что не оставил бы мать и свою девушку. О важности данной информации «сигналят» предшествующие им реплики, приведенные курсивом (см. рис. № 1).

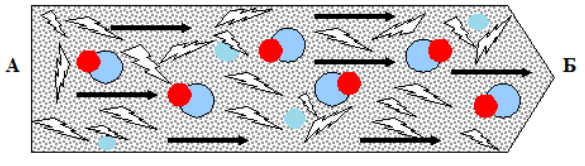

Рис.№1. Речевая коммуникация в терминах шумовых, ключевых и сигнальных реплик, *где:*
коммуникативные шумы;
коммуникативные сигналы;
ключевые реплики.

Рис. № 1 иллюстрирует процесс информационного обмена с позиций ключевых, шумовых и сигнальных реплик. Так, информационный поток от коммуниканта А к коммуниканту Б образуется, главным образом, тремя компонентами: ключевыми репликами, коммуникативными шумами и сигналами.

На приведенном рисунке схематически показано распределение информативной нагрузки в речевом потоке, в целом, представляющем собою коммуникативный шум – интенциональный (намеренный) или неинтенциональный («фон», в который включаем также невербальные шумы). Информативно важные высказывания маркируются сигнальными репликами, предваряющими или непосред-

ственно следующими за ключевыми. При этом, первые с большой вероятностью теряются в шуме ненужной или незначительной информации, если не подкрепляются соответствующими коммуникативными сигналами, которые привлекают к ним внимание собеседника и делают их более весомыми и заметными.

В процессе работы установлена следующая относительная употребляемость различных типов высказываний в речевом потоке. Максимальной частностью обладают шумовые реплики: их удельный вес составляет от 56,2% до 63,3%, в зависимости от вида общения в диалоге. Представляется уместным привести слова У. Шекспира из комедии «Много шума из ничего» (*Much Ado About Nothing,* 1600), который в речевой партии Беатриче пишет: «Слова − ветер; крупные слова − сильный ветер». Речь, безусловно, идет о коммуникативном шуме.

Ключевые реплики употребляются в художественном диалоге 28,1−22,6%. Отсюда ясно, что речевое общение в плане обмена информацией представляет собой сложный процесс взаимодействия коммуникативных техник и смыслообразующих сообщений.

Удельный вес реплик-сигналов отличается наибольшей устойчивостью, составляя 15,7−14,1%, вне зависимости от типа диалогического дискурса.

Таким образом, можно сделать вывод, что эффективность речевого общения в достаточной мере задается речевыми сигналами, которые служат регуляторами внимания собеседника, фокусируя его внимание на ключевых моментах беседы. Речевые сигналы «запускают» психолингвистический механизм условно рефлекторного реагирования по принципу: стимул – реакция. А обострение внимания собеседника служит залогом эффективности оказываемого на него речевого воздействия. Подводя итоги, можно заключить, что коммуникативная задача говорящего решается не только посредством выбора соответствующей выигрышной речевой стратегии, но и достижением максимального уровня восприятия его речи. Желание «быть услышанным» объективизируется в субъективной ориентации на слушателя в плане привлечения его внимания к ключевым моментам беседы. Последние обеспечиваются соответствующими речевыми сигналами. Просигнальте − и Вас услышат!

Література:

1. Чаковская М. С. Текст как сообщение и воздействие (на материале английского языка) / Чаковская М. С. – М.: Наука, 1996. − 204 с.
2. Lewis D. How to Get Your Message Across / Lewis David. − LDN: Blueberry, 1996. – 222p.
3. Васильев Н. Н. Тренинг профессиональных коммуникаций в психологической практике / Васильев Н.Н. – СПб.: Речь, 2005. – 283 с.
4. Граудина Л.К. Регулятивный аспект культуры речи: языковая политика / Л.К. Граудина // Граудина Л.К. Основные признаки культуры речи как языковедческой дисциплины // Культура русской речи: Учебник для вузов / Под ред. проф. Л.К.Граудиной и Е.Н.Ширяева. М., 2001. − С. 25–30
5. Ширяев Е.Н. Культура речи как особая лингвистическая дисциплина / Е.Н. Ширяев // Культура речи и эффективность общения. М., 1996. − С. 7 – 41.
6. Морозова І. Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : монографія / І. Б. Морозова. – Одеса : Друкарський дім, 2009. – 384 с.
7. Морозова И.Б. Манипулятивная природа коммуникативного шума в диалоге / И.Б. Морозова // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – Серія: Філологічні науки. − Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2013. – № 18 (267). – С. 70-74.
8. Eco U. A theory of semiotics / Eco U. – Bloomington, IN: Indiana University Press. etc., 1976. − 480 p.
9. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы: Пер. с англ. / Э. Берн / Общ. ред. М. С. Мацковского. − СПб.: Лениздат, 1992. − 400 с.
10. Хейзинга Й. Homo Ludens. Опыт определения игрового элемента культуры // Й. Хейзинга // Homo ludens. В тени завтрашнего дня: Пер. с нидерл. / Общ. ред. и послесл. Г. М. Тавризян. − М.: Прогресс, 1992. − 464 с.
11. Gunter R. Sentences in Dialogue / Gunter R. – Columbia (S.C.): Horn Bean Press, 1984. – 103 p.
12. Мицич П. Как проводить деловые беседы / Мицич П. – М.: Логос, 2003. – 214 с.
13. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: [монографическое учебное пособие] / Селиванова Е. А. – К.: ЦУЛ, "Фитосоциоцентр", 2002. – 336 с.
14. Большой психологический словарь / [под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко]. – М.: АСТ Москва, 2009. – 816 с.
15. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. − [4-е изд., доп.] − М.: Азъ, 1997. − 763 с.
16. Горанчук В.В. Психология делового общения и управленческих воздействий / Горанчук В.В. − СПб.: Издательский Дом «Нева»; М.: «ОЛМА-ПРЕСС Инвест», 2003. – 288 с

Морозова І. Б. Просигнальте − і Вас почують!

Анотація. Стаття присвячена проблемам мовленнєвої комунікації і функціональній ролі ключових реплік, мовленнєвих сигналів і комунікативного шуму в процесі мовленнєвої інтеракції. Розглядаються проблеми ефективності діалогічного мовлення з позицій комунікативної і психолінгвістики. Процес обміну інформацією розуміється як складна процедура, в якій проходить протиборство ідей, де кожен з комунікантів прагне реалізувати свою комунікативну інтенцію. Виходячи з даних матеріалу власного дослідження, автор виявляє основні принципи оптимізації процесу комунікації за допомогою різних типів комунікативних висловлювань. В результаті проведеної роботи зроблено висновок про те, що мовленнєві сигнали є у бесіді базовими вербальними регуляторами забезпеченню адекватного сприйняття інформації і мовленнєвої ефективності.

Ключові слова: мовленнєва ефективність, інформація, ключова репліка, мовленнєвий сигнал, комунікативний шум.

Morozova I. Give a signal − and you'll be heard!

Summary. The article is dedicated to the problems of speech communication and to the functional role of key remarks, speech signals and communicative noises in the process of speech interaction. It argues about the problem of dialogue speech efficiency from the point of view of communicative and psychological linguistics. The process of information exchange is understood as a complicated procedure of the ideas clashing where each of the communicants strives to realize their communicative intention. Grounding on the research of the actual material, the author singles out the main principles of optimizing the communication process by means of applying functionally different types of the communicative utterances. The work results in the conclusion that it is speech signals that are the basic verbal regulators in conversation providing adequate comprehension of information and speech efficiency.

Key words: speech efficiency, information, speech signal, key remark, communicative noise.

УДК 811. 111.42

Образцова О. В.,
викладач
Міжнародного гуманітарного університету

СТРУКТУРНІ ТА ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТВЕРДЖУВАЛЬНО-ЗАПЕРЧУВАЛЬНИХ СЛІВ-РЕЧЕНЬ ЯК РІЗНОВИДУ ВИСЛОВЛЕНЬ З ЧАСТКОВОЮ АБО НУЛЬОВОЮ ПРЕДИКАЦІЄЮ

Анотація. В статті висвітлено проблематику так званих слів-речень Так/Ні, описано їх функціонування в художній англомовній прозі XXI ст., особливості структури та змістових характеристик цього різновиду висловлень з частковою та нульовою предикацією.

Ключові слова: висловлення з частковою або нульовою предикацією, слово-речення, структура предикації, предикативність, структурна модель.

Постановка наукової проблеми та її значення. В мовознавстві потребують свого вивчення та теоретичного узагальнення широко вживані у мовленні синтаксичні конструкції аналітичного і синтетичного порядку – висловлення «нереченнєвої структури» [1, с.. 4; 2; 3.; 4; 5], статус та природа яких залишаються дискусійними і постають як невирішена проблема. **Об'єктом** проведеного дослідження виступають синтаксичні побудови, в яких структуру предикації взагалі не представлено або представлено не в повному обсязі, названі нами *висловленнями з частковою або неповною предикацією* (далі ВЧ/НП), зокрема, так звані слова-речення, що виражають ствердження або заперечення. **Предметом** уваги даної статті є структурні та змістові характеристики стверджувально-заперечувальних ВЧ/НП.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Визнаючи можливість того, що речення зберігає свої характеристики навіть і, будучи складеним усього лише з одного слова, лінгвістика звично вживає термін «слово-речення», перш за все, на позначення частиномовного статусу лексем «Yes», «No», а також на позначення синтаксичного статусу речень-висловлень типу Voici., Voila!; Thanks!, Good!, Fire!, Rain!, Look!, Quick!, Steady!, Mother!, Perhaps., Certainly., Incredible., Tired?, Rain?, What? (What did you say?); Americans! Yurah!, Alas!, Psha, Oh, brother!, Dear me!, Oh!, Eh!, Bravo!; Surely., Assuredly., Apperently., Undoubtadly., Possibly., Probably., Happily., May be., No doubt., Of course.; Where to? – Class. – Maths? – No, Spanish. – In a hurry? – Rather.; Why don't you dance? – Dance? I never do. (див., наприклад, [6, с. 456-457; 715-716; 7, с. 171-172; 8, с. 206; 9, с. 157]).

Наведені та подібні до них приклади «слів-речень» водночас трактуються як стверджувально-заперечувальні слова-речення *(Yes. No.),* вигуки (вокативи) *(Yurah! Alas! Psha Oh, brother! Dear me! Oh! Eh! Bravo! Good! Fire! Rain!), модальні речення (Perhaps. Certainly. Incredible. Surely. Assuredly. Apperently. Undoubtadly. Possibly. Probably. May be. No doubt. Of course),* як звертання (зови, вокативи) *(Mother!),* комунікеми (комунікативи, формули ввічливості: вітання, вирази вдячності, прощання і т. п.) *(Thanks!,),* як номінативні *(Freedom!),* спонукальні *(Look! Quick! Steady!),* еліптичні речення *(What? (What did you say?); Where to? – Class. – Maths? – No, Spanish. – In a hurry? – Rather.; Why don't you dance? – Dance?)* тощо.

Навіть і наведений перелік засвідчує значний різнобій у визначенні синтаксичного статусу таких висловлень. Термін «слово-речння» враховує, при цьому, лише кількісний склад речення; вживання інших термінів засвідчує врахування інших критеріїв: морфологічний частиномовний статус лексеми («вигукові», «модальні» речення), комунікативний тип речення («спонукальні»), комунікативно-прагматичну функцію («звертання, зов», «комунікеми, комунікатив»), комунікативну семантику («номінативні»). Більше того, розглянуті виокремлено, зазначені різновиди ілюструються не лише однослівними реченнями, а і багатослівними побудовами (наприклад, комунікативи: *Good morning. How do you do. So long., etc.).*

Саме комунікативний зміст слів-речень як лексико-фразеологічних одиниць привертав увагу дослідників, і передусім, у зв'язку з розглядом окремих проблем прагмалінгвістики, зокрема вибору та втілення комунікативних стратегій у мовленні. Досліджувалися слова-речення як певні мовні кліше, фрази, формули серед безлічі інших мовних засобів в якості одного із способів вираження згоди / незгоди, епістемічної та алетичної модальності, інших прагматичних установок та результативності мовної стратегії комунікантів (наприклад, [2; 10; 4; 11; 12; 13; 14; 15; 16]).

Фокусуючи увагу на типовому використанні таких синтаксичних побудов в мовленні, в актах комунікації, дослідники вважають «слова-речення» синсемантичними і називають «ідіоматичними» формулами, «про-фразами», субституціями / репрезентативами речення (своєрідними займенниками, замісниками – sentence-representatives), комунікативами (зокрема, логічними, емотивними, звуконаслідувальними, звертаннями); зазначаючи при цьому їх статус у відповідності до комунікативного типу речення як розповідні, окличні, питальні, спонукальні (див, наприклад, [6, с. 456 – 457, 715 – 716; 8, с. 157; 7, с. 171, 208-209; 8, с. 206 – 209;]).

Стосовно слів-речень *Так/Ні* А. Томпсон та А. Мартине, не визначаючи граматичного статусу таких реплік, розглядають їх поряд з емотивними вигуками [17, с. 323]. Л. Проговак виділяє категорію «полярності», однак обмежує своє дослідження розглядом негативних одиниць і конструкцій, автоматично виключаючи з аналізу стверджувальні конструкції [18, с. 151]. Протилежним чи-

ном термінологічно виключає форми незгоди і сумніву Д.Г. Богушевич, обравши категорію «концентності» в якості основної для позначення реплік *Так/Ні* [19]. Теоретичні граматики XXI ст. [20, с. 95; 21, с. 241], незважаючи на необґрунтованість і справедливу критику такої позиції [22, с. 20-28], услід за граматистами минулих років [23, с. 174] продовжують відносити такі висловлення до «квазі-речень».

Висловлення типу *Так/Ні* називають також *словами-ствердженнями* / запереченнями [8, с. 157]; *структурно-непредикатними репліками* [24, с. 65; 25, с. 289]; стверджувально-заперечувальними *словами-фразами,* первинна функція яких – загальне вираження відповіді або *«про-фразами»* [6, с. 456]. Основою для трактування *Так/Ні* «про-фразами», своєрідними *«синтаксичними займенниками»* вбачають їх зміст – вказування на ситуацію (частину ситуації), надану в претексті предикативною (поліпредикативною) побудовою, яка ці речення заміщує [22, с. 20-28]. Кваліфікуючи *Так/Ні* як логічний комунікатив, В.Г. Гак зазначає, що, не замінюючи відповідне речення у смисловому відношенні, *Так/Ні* завжди компенсує його у плані структурному [6, с. 456]. Аналогічно пояснюється і причина трактування цих висловлень як *субституції, репрезентації* – анафоричної заміни повного речення фіксованим стійким синтаксичним цілим – синсемантичним простим реченням-словом / фразою [7, с. 208-209].

При врахуванні комунікативної семантики слова-речення, що виражає заперечення чи ствердження, поряд з полярними непридикатними *Yes/No* і їхніми субститутами *Yeah, Nay, OK* в одній низці розглядають і коммунікативні одиниці проміжного типу, що виражають невизначеність: *Perhaps., Certainly., Incredible.* [7, с. 171; 25, с. 289; 26.; 10; 4], які традиційна граматика об'єднує зі словами-реченнями *Так/Ні* (див., наприклад, [8., с. 206]) або відносить до модальних як окремого типу односкладних речень (див., наприклад, [27, с. 396-397]).

Такий різнобій у тлумаченні обсягу прикладів, які можна віднести до кожного окремого або спільного явища, свідчить про неусталеність синтаксичної теорії щодо визначення переліку, різновидів та природи однослівних висловлень, які не експлікують структуру предикації або і не передбачають її наявність, зокрема тих, що виражають згоду або заперечення, що зумовлює **актуальність** даної наукової розвідки.

Мета статті полягає у з'ясуванні змістових характеристик ВЧ/НП слів-речень, що виражають ствердження / заперечення. **Завдання** статті включають опис результатів дослідження функціонування таких ВЧ/НП в текстах художньої англомовної прози XXI ст., а також опис і теоретичне узагальнення виявлених на основі контекстуального аналізу структурних і змістових характеристик стверджувально-заперечувальних ВЧ/НП.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідженням встановлено, що стверджувально-заперечувальні ВЧ/НП в англомовній художній прозі XXI ст. функціонують як одно- та багатослівні побудови і є найпоширенішими серед однокомпонентних та багатокомпонентних ВЧ/НП.

Класифікування ВЧ/НП групи *Так/Ні* за комунікативним типом речення виявило, що однокомпонентні репліки групи *Так/Ні* оформлені як розповідні, окличні або як питальні; не зареєстровано *Так/Ні* спонукального типу. розповідні однокомпонентні *Так/Ні* складають 5/6 від всіх ВЧ/НП даної групи (86,16%), окличні – приблизно 1/10 від всіх ВЧ/НП даної групи (9,52%), питальні – менш ніж 1/20 від всіх ВЧ/НП даної групи (4,32%). Наприклад: *«Do you like Jane Eyre?» she asked. «Very much. Do you?» **«Yes.»** [5, с. 70]; «Would you die for your God?» «Yes! Take me now!» «Would you die for your church?» «**Yes!** Please deliver me!» [2, с. 180]; «What you did in there, with the checkers game,» he said. – «**Yes?**» [1, с. 31]; «All I can give you is much weaker protection. The daughter, not the father. But all helps. **Yes?**»* [1, с. 32].

Визначення частиномовного статусу лексем, що висловлюють згоду, підтвердження або заперечення, незгоду у якості компонентів однослівних ВЧ/НП засвідчило, що лексеми *Так, Ні* можуть замінюватися їх аналогами, які відрізняються відтінками конотацій і регістром. Серед інших зафіксовані аналоги «слів-речень» *Так/Ні*: нейтральні (***Yes*** – *Okay, Well, Right*); розмовні *(Yep, Yeah)*; знижено розмовні (***NO*** – *Nope, Nay)*.

Контекстний аналіз власне *Так/Ні* та інших реплік, що виражають згоду / підтвердження або незгоду / заперечення, дозволив нам віднести до цієї групи ВЧ/НП й інші висловлення, які виражають такий же зміст у формі розповідних або окличних за комунікативним статусом, а також питальних, що виражають здивування / сумнів щодо істинності / хибності репліки, на яку аналізоване ВЧ/НП є відповіддю. В якості аналогів *Так/Ні* в матеріалах вибірки зареєстровано використання іменників, вигуків і прислівників із значенням підтвердження, згоди чи, навпаки, заперечення, незгоди, а також здивування, сумніву стосовно істинності сказаного або почутого.

У кількісному відношенні, найпоширенішою формою стверджувальних / заперечу вальних однослівних реплік, як і передбачалося, є лексеми *Yes* та *No* у низці стилістично маркованих варіантів – вони складають майже три чверті (72,83%) висловлень цієї групи. Прислівники посідають другу позицію за частотністю вживань, їх частка серед ВЧ/НП цього прагматико-комунікативного типу – 1/7 (14,13%), вдвоє менше частотними за прислівник є ВЧ/НП, представлені іменниками – 1/11 частка (9,05%); і лише 1/25 складають вигуки, вжиті як ВЧ/НП стверджувального/заперечувального типу. Наприклад: *«How do you know me so well, Jacob? Sometimes it's like you can read my mind.» «**Naw.** I just pay attention [3, с. 89]; «I have a job waiting. A good job.» <...> «**Nope.** You don't [1, с. 12]; I see you bought yourself a vehicle.» «**Yup.** What do you think?» [1, с. 92]; «See you Monday?» «**Yeah.** Bye.» [3, с. 32]; «By 'they' you mean the black hats?» – «**Exactly…**» [1, с. 94]; «I'll call you first, okay?» **«Sure.»** [3, с. 46]; «Hungry?» «**Sure.** Thanks, Dad,» [3, с.7-8]; «Something you should have told me about?» «**Maybe.** But not like that. [1, с. 198]; «That was the best story you've read me in a long time,» he said, still clapping. I laughed. – **«Really?» – «Really.»** [8, с. 10]; «But will you permit me to ask a question about the story?» he said shyly. – «**Of course** [8, с. 13]; «... So you need a car?» < ... > – **«Right.»** [1, с. 90]; «You want to bet? **Okay.** If I win, you come with us.» [1, с. 29]; Wednesday knocked at the door. There was no response. He knocked again, louder this time. «**Okay! Okay!** I heard you! I heard you!» [1, с. 26]; The policeman said, **«Okeydoke,»** and we drove off* [7, с. 3].

Коректність визначення частиномовного статусу лексем та вираженого ВЧ/НП змісту підтверджується тлумаченням словників, зокрема: ***exactly***– adverb *spoken* used to show that you think what someone has said is completely correct or true [LDOCE c. 581]; ***not exactly*** – adverb *spoken* used as a reply to show that what someone has said is not completely correct or true [LDOCE c. 581]; ***maybe*** – sentence adverb *spoken* used to reply to a suggestion or idea when either you are not sure if you agree with it, or you do not want to say **'yes'** or **'no'** [LDOCE c. 1083]; ***Of course*** – noun b) *spoken* used to say **'yes'** or to give permission politely; c) *spoken* used to emphasize that what you are saying **is true or correct** [LDOCE c. 387]; ***OK (okey)*** – interjection used to show that you agree with something or give permission to someone to do something [LDOCE c. 1213]; ***perhaps*** – adverb used to say that something may be true, but you are not sure [LDOCE c. 1291]; ***really*** – adverb spoken used in questions when you are asking someone if something is true and suggesting that you think it is not true, AmE used to show that you agree with someone; ***not really*** – used to say **'no'** or **'not'** in a less strong way [LDOCE c. 1448]; ***right*** – interjection used to show that you have understood or agree with what someone has just said [LDOCE c. 1505]; ***sure*** – adverb used to say 'yes' to someone [LDOCE c. 1775] (в словникових поясненнях виділено напівжирним шрифтом мною, О.О.В.).

За допомогою включення у висловлення модальних прислівників та інших лексем і словосполучень, а також використання простого повтору лексем *Так/Ні* або їх аналогів-замінників категоричність відповідного заперечення або підтвердження може бути підкреслена або пом'якшена, завуальована. Підкресленню категоричності сприяє вживання емоційно забарвлених слів та словосполучень типу *absolutely, damn, for real, surely, of course, in the slightest, on yer ass!* [1-10] тощо. Пом'якшенню категоричності сприяє вживання лексем типу *really, entirely, quite, particularly, probably* тощо, наприклад: *Maybe* ***not****. Well,* ***not*** *exactly.* ***Not*** *much.* ***Not*** *necessarily* [1-10]: *«Did you ask her what she wanted?» –* ***«No. Not really»*** [1, с. 32].

Підкреслимо, що при цьому акцент переноситься на неповноту заперечення / підтвердження, згоди / незгоди, що сприяє вираженню різного ступеню відповідної впевненості комуніканта в правдивості, ймовірності попереднього твердження (зазвичай, безпосередньо попереднього речення) або відповідної на нього репліки.

Виявлене дає підстави припустити, що категорію згоди / незгоди та засоби її вираження слід розглядати не як опозицію крайнощів, а як певну градуйовану шкалу: від повної категоричної згоди / підтвердження через різноманітність ступенів згоди / незгоди , підтвердження / заперечення до повної категоричної незгоди / заперечення, наприклад: *«By 'they' you mean the black hats?» –* ***«Exactly…»*** [1, с. 94]; *«You want to see a movie?» –* ***«Sure. Love to.*** [1, с. 197]; «*We like to keep our tenured scientists comfortable,» Kohler explained.* ***«Evidently»,*** *Langdon thought.* [2, с. 9]; «Hungry?» – «Sure.»; And weren't around any blood?» – ***«Maybe»*** [3, с. 12]; But I hadn't turned out like him. ***Not at all.*** *Later, I would tell myself I hadn't felt envious of Hassan. Not at all.* [8, с. 7, 13]; «*Your turn,» he said. –* ***«Absolutely not»,*** *said Shadow* [1, с. 188].

За своєю суттю ВЧ/НП типу *«Так / Ні»* та їх аналоги добре узгоджуються з системою засобів вираження епістемічної / персуазивної (Панфілов В.З.) модальності, передаючи значення простої *(«Так / Ні»)*, проблематичної (*Maybe, Really?* та їм подібних), а також категоричної достовірності (*Absolutely. Sure* та їм подібних). Звично така модальність асоціюється виключно з реченням, яке дещо постулює, – з його пропозицією і вираженою самим мовцем власною оцінкою достовірності такої пропозиції (пор., наприклад: [21, с. 147-150, 239; 28; 29; 10; 11; 30; 31; 20; 15; 16; 32; 33; 34; 35].

На відміну від епістемічної модальності розглянутих в лінгвістиці речень, зміст досліджуваних нами ВЧ/НП – оцінка достовірності / можливості пропозиції, насамперед, попередньої репліки (як правило, питального речення), на яку дане ВЧ/НП є очікуваною або несподіваною відповіддю, наприклад: *«Did he make demands?» Olivetti said, his voice quiet. – «****No, sir*** → He did not make demands; *«The line is open?» –* ***«Yes, sir*** → Yes, the line is open [2, с. 50, 51].

На підтвердження вже висловленого в лінгвістиці положення про субститанційний, репрезентативний характер *Так / Ні* [6, с. 456; 7, с. 208-209; 22, с. 20-28] проведений нами контекстуальний аналіз вживання в різних типах синтаксичних побудов заперечно-стверджувальних елементів засвідчив наступне: функціонуючи як цілісне висловлення, лексеми *«Так/Ні»* (та вжиті замість них з тією ж комунікативною метою слова та словосполучення іншого частиномовного статусу), виступають неподільним замінником формально не експлікованої первинної структури предикації. Асоційовані із повною структурою предикації попередньої репліки, *Так /Ні* (та їх аналоги) мають вторинний характер по відношенню до висловлень попереднього контексту, на які ВЧ/НП *«Так / Ні»* є відповідями. Тобто, репліки *Так /Ні* та їх аналоги, виражаючи певний ступінь згоди/заперечення істинності фактуального змісту того речення, на яке Так /Ні є відповіддю, є своєрідною конденсованою формою представлення не тільки суб'єктивної модальності, а і рефенційної семантики вихідної репліки.

Тому маємо підстави вважати, що ВЧ/НП *Так / Ні* та їх аналоги є результатом абстрагування від безлічі типових ситуацій, потенційно або фактично номінованих реченнями-структурами предикації. Абстрагування від сукупності конкретних процесів і представлення їх у конденсованому вигляді слова-замінника є закономірним результатом мисленнєвої і мовленнєвої діяльності людини. Аналогічну закономірність виявлено, описано і обґрунтовано в дослідженнях інших типів синтаксичних побудов, зокрема, умовно-наслідкових періодів (див., наприклад, Ковальчук 2008 дис). Пропозиційна семантика такої репліки залишається імпліцитною, модусна ж – виражена *Так /Ні* (або їх аналогами). Питання ж належності / неналежності до граматичного значення речення модусних характеристик висловлень-речень вважаємо перспективним до вирішення у подальших дослідженнях.

Характерною рисою і реплік *Так /Ні* є предикативність, оскільки такі ВЧ/НП асоціюються із попередніми реченнями, з одного боку, а з іншого, виражають зв'язок мовців із позамовною ситуацією, якою, в даному випадку, виступає акт комунікації. Наголосимо на тому, що це вторинна предикативність – результат мисленнєвого структурування сприйнятої свідомістю мовця ситуації та подальшого абстрагування від неї.

Висновки

1. Категорію ствердження / заперечення (згоди / незгоди) та засоби її вираження слід розглядати як градуйовану шкалу: від повної категоричної згоди через різноманітність ступенів ствердження / заперечення до повної категоричної незгоди (заперечення).

2. Змістом стверджувально-заперечувальних ВЧ/НП є вираження оцінки достовірності / ймовірності пропозиції попередньої репліки (як правило, питального речення), на яку дане ВЧ/НП є очікуваною або несподіваною відповіддю.

3. Виражаючи певний ступінь згоди/заперечення істинності фактуального змісту попереднього речення, репліки *Так/Ні* та їх аналоги є своєрідною конденсованою формою представлення не тільки суб'єктивної модальності, а і рефенційної семантики вихідної репліки. Пропозиційна семантика такої репліки залишається імпліцитною, модусна ж – виражена *Так /Ні* (або їх аналогами).

4. стверджувально-заперечувальні ВЧ/НП є результатом абстрагування від безлічі типових ситуацій, потенційно або фактично номінованих «класичними» реченнями, в основі яких – структура предикації.

5. Асоційоване із попереднім реченням за змістом, стверджувально-заперечувальне ВЧ/НП пов'язане із позамовною ситуацією – актом комунікації, тобто характеризується предикативністю в широкому смислі. Предикативність ВЧ/НП *Так/Ні* – результат мисленнєвого структурування сприйнятої свідомістю мовця ситуації та подальшого абстрагування від неї кваліфікується як вторинна.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в зясуванні системних відношень між різновидами ВЧ/НП та структуро-предикаційними реченнями-висловленнями в мовно-мовленнєвій парадигмі.

Література:

1. Александрова В. Г. Когнітивно-комуніткативніий потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові. Дис. на здоб. наук. ст.. канд.. філол.. наук. 10.02.04. – Герм. мови / Вікторія Георгіївна Александрова. – Одеса, 2008. – 234 с.
2. Андреева С. В. Элементарные конструктивно-синтаксические единицы устной речи и их коммуникативный потенциал: Автореф. дис. ... д-ра філол. н.: 10.02.01 – Русский язык / С.В. Андреева. – Саратов, 2005. – 67с.
3. Архипова Н. П. Когнітивно-комунікативний аспект простого речення (на матеріалі сучасної англійської мови) [Рукопис] : Автореф. дис. … канд. філол. н.: 10.02.04 / Настасія Петрівна Архипова. – Одеса, 2010. – 22 с.
4. Нейленко Л. Л. Семантико-прагматические свойства ысказываний со значением согласия (на материале английского диалога): Автореф. дисс. … канд. филол. н.: 10.02.04 – Германские языки / Любовь Леонидовна Нейленко. – Пятигорск, Пятигорский государственный лингвистический университет, 2004. – 24 с.
5. Жаборюк О.А. Теоретична лінгвістика: фундаментальні проблеми та ймовірні шляхи їх вирішення / О.А. Жаборюк // Зап. з ром.-герм. філології. – Одеса, 2008. – Вип. 22 : Ювіл., присвяч. 80-річчю проф..В.Г. Таранця. – С. 36-52.
6. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г. Гак. – М.: Добросвет, 2000. – 832 с
7. Раєвська Н.М. Теоретична граматика сучасної англійської мови /Наталья Николаевна Раевская. – К.: Вища школа, 1976. – 304 с. – (на англ. яз.)
8. Каушанская В.Л., Грамматика английского языка / В. Л. Каушанская, Р. Л. Ковнер, О. Н. Кожевникова, Е. В. Прокофьева, З. М, Райнес, С. Е. Сквирская, Ф. Я. Цырлина: учебник. – М.: Фирма ИНКОС, 2008. – 384 с. – (на англ. яз.)
9. Барабаш Т.А. Пособие по грамматике современного английского / Тамара Александровна Барабаш. – М.:ИМО, 1975. – 288 с. – (на англ. яз.)
10. Горбунова Е.В. Лексико-грамматические средства выражения вероятности в английском языке: Дисс. ... канд. филол. н.: 10.02.04 – Германские языки / Елена Владимировна Горбунова. – Москва, 2003. – 150 с.
11. Демидова И.А. Средства выражения побудительной модальности в русском и английском языках: на материале газет: Дисс. ... канд. филол. н.: 10.02.01- Русский язык, 10.02.19 - Теория языка / Ирина Александровна Демидова. – Калининград, 2005. – 198 с.
12. Реукова Н.В. Лексико-грамматические средства выражения вежливости в современном немецком языке. – дисс. ... канд. филол. н.: 10.02.04 - Германские языки / Наталья Викторовна Реукова. – Москва, 2005. – 183 с.
13. Стрибижев В.В. Речевые клише в современном английском языке: метакоммуникативная функция: Автореф. дисс. … канд. филолог. н.: 10.02.04 – германские языки / Виктор Викторович Стрибижев. – Белгород, Тульский государственный педагогический университет им. Л.Н. Толстого 2005. – 20 с.
14. Фисенко И.Е. Коммуникемы русского языка в аспекте речевого воздействия: Автореф. дисс. … канд. филол. н.: 10.02.19 – теория языка / Инна Евгеньевна Фисенко. – Ростов-на-Дону, 2005. – 20 с.
15. Чайкисова А.В. Когнитивно-прагматический анализ побудительной модальности и средств ее выражения в современном английском языке: дисс. ... канд. филол. н.: 10.02.04 - Германские языки / Анна Валерьевна Чайкисова [Место защиты: Иркут. гос. лингвистич. ун-т] – Иркутск, 2010 – 163 с.
16. Чепурная А.И. Экспликация эпистемической модальности в английской публицистике // SWorld–18-27 December 2012 http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/december-2012 Modern Problems And Ways Of Their Solution In Science, Transport, Production And Education' 2012 (дата звернення: 15.06.2013)]
17. Thompson A.V. A Practical English Grammar/ A.V. Thompson, A.J. Martinet. - [4th ed.]. – Oxford: OUP, 1995. – 383 p.
18. Progovac L. Negative polarity: Entailment and Bending/ L.Progovac// Lingiustics and Philosophy. – Dordreht, Boston, 1998. – Vol.16. – № 2. – P.149-180.
19. Д.Г. Богушевич Опыт классификации эпизодов вербального общения / Д.Г. Богушевич // Языковое общение: процессы и единицы. – Калинин: КГУ, 1988. – С. 13-21.
20. Харітонов І.К. Теоретична граматика сучасної англійської мови / І. К. Харитонов [Навч. пос.]. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 352 с. – (англ.)
21. Алєксєєва І.О. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови: навчальний посібник / І.О. Алєксєєва. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 328 с.
22. Литвин Ф. А. Заметки о понятии и термине «предикативность» // Предикативность и полипредикативность: Межвузовский сборник научных трудов. – Челябинск: ЧГПИ, 1987. – С. 20-28.
23. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. Учебник./ — М.: Высш. школа, 1981. —285 с. – (на англ. яз.)
24. Мицич П. Как проводить деловые беседы / П. Мицич. – М.: Логос, 2003. – 214 с.
25. Морозова І.Б. Таксономія елементарних комунікативних одиниць у сучасній англійській мові. спец. 10.02.04. «Германські мови». дис. на здобуття наукового ступеню доктора філол. наук., Одеса. – 2010. – 432 с.
26. Беляева И.А. Коммуникативно-функциональные особенности неполных предложений, передающих содержание субъективной оценки говорящего в ситуации непосредственного общения (на материале английского языка): Дис... канд. филол. н.: 10.02.04. – Германские языки / Ирина Анатольевна Беляева. – К., 1995. – 164 с
27. Ганшина М.А., Василевская Н.М. Практическая грамматика английского языка / М. А. Ганшина, Н. М. Василевская. – М.: Высшая школа, 1964. – 248 с. – (на англ. яз.)
28. Блох М.Я. Теоретическая граматика английского языка / Марк Яковлевич Блох. – М.: Высшая школа, 1983. – 383 с. – (на англ. яз.)
29. Волкова Л.М. Теоретическая грамматика английского языка: Современный подход. Учебн. Пособие / Л.М. Волкова. – К.: Освіта Украины, 2010. – 256 с.

30. Зеленщиков А.В. Пропозиция и модальность. Изд. 2-е, доп. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 216 с.;
31. Кобрина О.А. Категория эвиденциальности в современном английском языке: семантика и средства выражения: Дисс. ... канд. филол. н.: 10.02.04 - Германские языки / Ольга Александровна Кобрина. – СПб., 2003. – 159 с.
32. Bybee J. The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World / J. Bybee, R. Perkins, W. Pagliuca. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1994. – 415 p.
33. Kranich S. Explicitness of Epistemic Modal Marking: Recent Changes in British and American English / Kranich S., Gast V. // Modality in English IV. – Hamburg, 09 - 11 Sep., 2010 [Электронный ресурс]. – URL: http://www.personal.uni-jena.de/~mu65qev/papdf/kranich_gast.pdf (дата обращения: 10.06.2013).
34. Longman Grammar of Spoken and Written English / D. Biber, S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan. – Harlow: Pearson Education Ltd, 1999. – 1205p.
35. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A University Grammar of English / Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geofrey Leech, Jan Svartvik. – Moscow: Vyssaya skola, 1982. – 391 c.

Источники иллюстративного материала

1. Gaiman, N. American Gods // http://readr.ru/neil-gaiman-american-gods.html#page=10
2. Brown, D. Angels & Demons // http://readr.ru/dan-brown-angels-demons.html#page=11
3. Meyer, S. New Moon // http://readr.ru/stephenie-meyer-new-moon.html
4. Rowling , J. Harry Potter and the Deathly Hallows // http://readr.ru/j-rowling-harry-potter-and-the-deathly-hallows.html?page=2#page=1
5. Setterfield, D. The Thirteenth Tale // http://readr.ru/diane-setterfield-the-thirteenth-tale.html#page=1
6. Eugenides, J. Middlesex // http://readr.ru/jeffrey-eugenides-middlesex.html?page=2#page=1
7. Haddon, M. The Curious Incident of the Dog in the Night-Time // http://readr.ru/mark-haddon-the-curious-incident-of-the-dog-in-the-night-time.html?page=2#page=1
8. Hosseini, Kh. The Kite Runner // http://www.fb2lib.net.ru/book/123834
9. McCarthy, C. The Road // http://readr.ru/cormac-mccarthy-the-road.html?page=2#page=1
10. Meyer, St. Twilight // http://readr.ru/stephenie-meyer-twilight.html#page=1

Образцова О. В. Характеристики структуры и содержания утвердительно-отрицательных слов-предложений как разновидности высказываний с частичной или нулевой предикацией

Аннотация. В статье вскрыта проблематика так называемых слов-предложений Да/Нет, описано их функционирование в художественной англоязычной прозе XXI в., особенности структуры и содержания как характеристик данной разновидности высказываний с частичной и нулевой предикацией.

Ключевые слова: высказывания с частичной или нулевой предикацией, слово-предложение, структура предикации, предикативность, структурная модель.

Obraztsova O. Affirmative-Negative Word-Sentences as a Kind of Partial or Zero Predication Utterances: Structural and Content Characteristics

Summary. The article reveals the problematic status of the so called Yes/No word-sentences; describes particular results of investigating their functioning in the XXI century English language fiction; offers modelling of their structure; and analyses the contents of this type of Partial or Zero Predication Utterances.

Key words: Partial or Zero Predication Utterance, word-sentence, structure of predication, predicativity, structural model.

УДК 811.112.2'367.335.2'336

Олексієнко А. В.,
викладач
Запорізького державного медичного університету

ПАРАНТЕЗА ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ВИД ДЕТЕРМІНАТИВНИХ ПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню паратентичних конструкцій як особливого типу детермінативних підрядних речень у структурно-синтаксичному та функціональному аспектах. Визначено схожі та диференційні риси детермінативних вставних конструкцій від інших типів детермінативних підрядних речень. Виокремлено блоки моделей детермінативної парантези, проаналізовано об'єм її структури.

Ключові слова: детермінативна парантеза, вставна конструкція, поліпредикативне речення, об'єм ППР, модель.

Питання, що стосуються граматичної сутності речення, залишаються й на сьогодні актуальними та важливими. Антропоцентрична спрямованість на явища, що відображають роль людського фактору в мовній комунікації, спонукала лінгвістів до дослідження граматичних форм, що раніше розглядалися розрізнено і формально, вивчати їх у взаємозв'язку форми і змісту речення, тобто як багатоаспектну одиницю. Це стосується і поняття парентетичних конструкцій, які співвідносяться зі змістом основного складу речення, однак граматично з ним не пов'язані.

Синтаксичне явище парантези досліджується лінгвістами в різних аспектах. Так, наприклад, Г. Шрайтер аналізує характер зв'язку парантези з матричним реченням, А. Бассарак установлює функціональні типи та типологічні позиції парантетичних конструкцій, Я.Г. Біренбаум описує парантетичні властивості підрядних речень. Однак, функціонування вставних речень як особливого типу детермінативних не було об'єктом спеціального дослідження, чим характеризується **актуальність** даної роботи.

Метою статті є визначення особливостей паратентичних конструкцій як специфічного виду детермінативних підрядних речень та виокремлення моделей детермінативної парантези.

Парантеза як тип детермінативного підрядного речення вносить до матричного речення уточнення, пояснення, коментар тощо. У зв'язку з цим, Александрова розділяє парантетичні включення на конструкції посилання, екземпліфікації та деліберації, що мають відсильну, уточнюючу та оцінюючу функції відповідно [1, с. 33-34]. Слід також відмітити, що переривання синтаксичної цілісності речення за допомогою вставної конструкції відбувається адресатом свідомо [4, с. 88], що пов'язано, як правило, з необхідністю надати відомості, що виникають у момент висловлення, або як специфічний засіб авторського коментування тексту.

Як й інші типи детермінативних речень, парантеза представляє самостійне речення, що надає факультативні відомості до головного речення загалом, однак може бути еліміновано без порушення його змісту. Специфічним є інтеркалірованість детермінативної парантетичної конструкції [8, с. 204], тобто на відміну від інших типів детермінативних речень, вставне речення розриває формальну синтаксичну структуру матричного речення, а отже й інформаційний потік. При цьому вставна конструкція утворює в реченні окрему синтагму, що є причиною виокремлення трьох формальних частин висловлення: конструкції до включення, безпосередньо включення та конструкції після включення. Таким чином, парантетична конструкція стоїть переважно в інтерпозиції.

Предикативна організація парантези як виду детермінативного речення корелює з особливостями останнього. Таксисні відношення пов'язані з основними типами часових відношень та поділяються на відношення одночасності / передування / слідування. Найуживанішими є відношення одночасності, що можуть виражаються сполученням «Präteritum / Präteritum». Так, у (1) *Wenn es zu der großen Offensive der Sowjets kommen sollte – woran keiner glaubte –, dann setzte sie im Mittelabschnitt ein und in der Südukraine* /H. Konsalik/ часове співвідношення підпорядковується наративному характеру ситуації, тобто тенденції до вживання форм претеритуму для розповіді про минулі події. Найменш поширеними є таксисні відношення передування. Це пов'язано зі спрямованістю дії ретроспективно, що не є досить розповсюдженим розвитком подій.

Модальність паратентичних конструкцій виражає додаткову інформацію про ступінь зумовленості ситуації, її регулятивних, оцінних та інших характеристик [3, с. 303]. В детермінативній парантезі переважає вживання індикативу, що вказує на тяжіння до кореляції події з реальною дійсністю. Напр., у (2) *Sie humpelte vorweg; ihre Krieger folgten ihr und zerrten die Gefangene mit sich, die sich störrisch wie ein Esel benahm – was darin endete, dass die Albae sie durch den Schnee hinter sich her schleiften* /H. Markus/ автор намагається максимально наблизити події до реальності, хоча сама ситуація є нереальною, адже мова йде про війну гномів (Krieger – Zwerge).

В категорії персональності для детермінативної парантези характерним є кореляція з третьою особою однини, що часто зумовлене семантикою сполучника. При цьому, персональна ситуація виражає конкретно-особовий, неозначено-особовий або узагальнено-особовий плани висловлення за допомогою діатези. Так, у (3*) Schließlich war der Oberkellner in seiner Jugend selbst Liftjunge gewesen – was noch der Stolz dieser Generation von Liftjungen war –, er war es gewesen, der die Liftjungen zum erstenmal organisiert hatte,…* /Fr. Kafka/ семантично функцію підмета виконує сполучник was, який за допомогою метода елі-

мінації можна замінити на займенник *es: Schließlich war der Oberkellner in seiner Jugend selbst Liftjunge gewesen. Es war noch der Stolz dieser Generation von Liftjungen. Er war es gewesen, der die Liftjungen zum erstenmal organisiert hatte,....* У випадках вживання інших сполучників в елімінованому паратентичному підрядному реченні сполучник залишається, а займенник додається для повноти предикативної конструкції. Напр.: (4) *Ich selbst freilich wußte es besser – wobei fraglich blieb, was unglaublicher war: Hellseherei oder ein sprechender Hund* /K. Meyer/ *– Ich selbst freilich wußte es besser: Hellseherei oder ein sprechender Hund. Wobei es fraglich blieb, was unglaublicher war.*

Пунктуаційно вставні детермінативні конструкції виокремлюються, як правило, за допомогою тире та коми. Виокремлення парантези дужками зустрічається рідко. Так, у (5) *Nun ist die Zahl Zwölf nach den Lehren der Kabbala das Sinnbild für Seligkeit und Heiligkeit – worin mir kaum ein Zusammenhang zum Borgia-Papst zu bestehen scheint* /K. Meyer/ паратентично виділяється лише детермінативне речення, а у (6) *Tötges immerhin ist längst beerdigt (mit einem unangemessenen Aufwand, wie manche Leute festgestellt haben)* /H. Böll/ детермінативне речення є елементом, що разом з детермінантом складають вставну конструкцію.

Одним з важливих показників поліпредикативного речення (ППР) з вставними детермінативними одиницями виступає об'єм, тобто сума предикативних одиниць (ПО), що складають речення [6, с. 102]. Об'єм може варіюватись (від двох до 15 ПО), однак надзвичайно велика семантико-синтаксична завантаженість конструкції зустрічається досить рідко, адже в комунікативному вживанні такі конструкції мають певні обмеження.

Таблиця 1

Об'єм ППР з парантезою

Кількість ПО	2 ПО	3 ПО	4 ПО	5 і більше ПО
Кількість прикладів	63	76	38	39
Кількість прикладів (%)	28, 9	35,4	17,8	17,9
Всього – 216 (100%)				

Найбільш поширеними є багатокомпонентні складні речення, які поширюються двома (63 – 28,9 %), трьома (76 – 35,4 %) або чотирма ПО (38 – 17,8 %), включаючи детермінативну парантезу. Наприклад: (7) *Nicht einmal die Tatsache, daß er, er allein die Herkunft der Tatwaffe herausgefunden hat*$^{ПО-1}$ *– was Beizmenne, Moeding und ihren Helfern nicht gelang*$^{ПО-2}$ *—, trostet ihn /H. Böll/ (8) Schauplatz dieser Ausschweifungen war – wie könnte es anders sein*$^{ПО-1}$ *– sein inneres Imperium, in das er von Geburt an die Konturen aller Gerüche eingegraben hatte*$^{ПО-2}$*, denen er jemals begegnet war*$^{ПО-3}$ */P. Süßkind/; (9) Er brauchte nicht im Stationsdienst zu arbeiten und – was sonst die Aufgabe der Hilfspfleger ist*$^{ПО-1}$ *– die niedrigen Dienste zu übernehmen*$^{ПО-2}$*, sondern er wurde mit der Ausfüllung einer Lücke beauftragt*$^{ПО-3}$*, die Anja Iwanowna entdeckt hatte*$^{ПО-4}$ /H. Konsalik/. Таке співвідношення відповідає також схемі оптимального кодування, згідно якій кодування відбувається найкраще, якщо складні конструкції вживаються рідко [7, с. 86]. Таким чином, внутрішнє розгортання конструкції, а відповідно збільшення об'єму ППР за допомогою парантези служить для передачі складної розгалуженої інформації або для більш яскравого стилістичного ефекту. Так, у (10) *Dies nun liegt eine halbe Meile Wegs vor Wittenberg (wo – welch Ironie des Schicksals – meine Geschichte ihren Anfang nimmt)* / H. Konsalik/ парантеза, що виражається детермінативним реченням, переривається іншою вставкою, що стилістично експлікує іронічність ситуації.

За структурним складом детермінативна парантеза є завжди полікомпонентною з розгорнутим модусом [2, с. 96]. Як відомо, класичну структурно-семантичну модель порядку розміщення головних членів у головній та підрядній частинах ППР можна представити у вигляді [N+V], k [N+(Si)+V], де N – підмет, V – присудок, k – сполучник підрядності, Si – елементи речення, що не впливають на зміни у моделі, [ ] – межі однієї предикативної одиниці [11, с. 71]. Однак, дослідження показало, що під час реалізації паратентичних детермінативних речень ці норми можуть порушуватися.

Виходячи з внутрішньої структури речення загалом, до складу якого входить парантеза, слід розрізняти три блоки моделей:

I. Блок: [S+Si, – k (S+V) –, +V], де ( ) – межі парантези.

II. Блок: [S+V], kn [Sn+Vn] – k (S+V).

III. Блок: [S+V], kn [Sn+Vn] – k (S+V), kn [Sn+Vn].

До першого блоку відносяться СПР з розривом структури головного речення за допомогою парантези, наприклад: (11) *Die Genossen in Moskau und erst in der Provinz – wozu er Tiflis zählte – haben noch nicht den Blick für das Notwendige* /H. Konsalik/. Таке відокремлення підмета та присудка ГР надає експресивності висловленню, акцентуючи увагу на суб'єкті та наближаючи його до розмовного синтаксису. В моделях цього блоку парантеза реалізує експромти та короткі репліки, які надають реченню додаткової виразності.

Паратентичне детермінативне речення другого блоку моделей стоїть у постпозиції по відношенню до ГР. Такі речення реалізують себе відповідно до правил класичної граматики: (12) *Ich weiß nicht, ob sie Gwen mißtraute, doch auf alle Fälle schien es ihr ratsam, nicht jedem gleich alles zu offenbaren – womit sie zweifellos recht hatte* /K. Meyer/. Завдяки цьому, мовець намагається зберегти змістовну підпорядкованість інформації ПР по відношенню до ГР.

Речення третього блоку моделей є найбільш поширеними, що пов'язано зі стилістикою художнього тексту. Так, у (13) *Damit nicht genug: vom Güterbahnhof kam ihm ein Bericht auf den Tisch, der erst durch sieben nicht zuständige Stellen gelaufen war – was die Stempel und Unterschriften bewiesen –, bis ein Beamter den Einfall gehabt hatte, das Ganze dem NKWD zuzuschieben* /H. Konsalik/ речення ускладнюється декількома парантезами, включаючи детермінативне включення. З одного боку вставні конструкції надають додаткової експресивності висловленню, з іншого боку вони збільшують об'єм речення, що ускладнює його сприйняття. Паратентичне детермінативне речення у (13) виступає як коментар, що вносить уточнення до основного змісту висловлення.

Отже, парантеза як особливий тип детермінативних речень надає додаткову інформацію, та носить факульта-

тивний характер. Як правило, вставна конструкція виділяється тире та комами. Основними цілями її змісту виступають інформаційно-уточнююча та експресивна. Речення з детермінативною парантезою тяжіють до ускладнених структур з переважно трьома ПО. Структурно-семантичні моделі можна поділити на три блоки, в залежності від характеру включення парантези до структури ГР. Найбільш поширеним є парантеза, що стоїть в інтерпозиції між підрядними реченнями та не порушує конструкцію ГР.

Перспективним для подальшого дослідження вбачається більш детальний аналіз моделей детермінативної парантези.

Література:

1. Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса / О.В. Александрова. – М.: Высшая школа, 1984. – 212 с.
2. Блох М.Я. Теоретические основы граматики / М.Я. Блох. – М.: Высшая школа, 2004. – 240 с.
3. БЭСЯ: Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
4. Гавриленко И.И. Функции и типы вставных конструкций в научных текстах // Весник Московского Университета / И.И. Гавриленко. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – № 6. – С. 80-91.
5. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка / О.А. Кострова. – М.: Изд-во «Флинта», 2004. – 242 с.
6. Уханов Г.П. Синтаксис предложения: Сб. научных трудов / Г.П. Уханов. – Тверь: Калининский гос. ун-т, 1983. – 109 с.
7. Уханов Сложные элементарные и полипредикативные предложения: Сб. научных трудов / Г.П. Уханов. – Тверь: Калининский гос. ун-т, 1981. – 131 с.
8. Худяков А.А. Семиозис простого предложения / А.А. Худяков. – Архангельск: Поморский гос. ун-т 2000. – 272 с.
9. De Gruyter Lexikon: Deutsche Morphologie / Hrsg. von E. Hentschel u. P.M. Vogel. – B., N.Y.: Walter de Gruyter, 2009. – 479 S.
10. Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / Hrsg., bearb. von P. Eisenberg. – 6., neu bearb. Aufl. – Manncheim [u.a.]: Dudenverlag, 1998. – 912 S.
11. Dürscheid Ch. Syntax: Grundlagen und Theorien / Ch. Dürscheid. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2007. – 260 S.

Алексеенко А. В. Парантеза как специфический вид детерминативных придаточных предложений.

Аннотация. Статья посвящена исследованию паратентических конструкций как специфического вида детерминативных подчиненных предложений в структурно-синтаксическом и функциональном аспектах. Определено схожие и дифференциальные черты детерминативных вставных конструкций от других видов детерминативных подчиненных предложений. Выделено блоки моделей детеминативной парантезы, проанализировано объем её структуры.

Ключевые слова: детерминативная парантеза, вставная конструкция, полипредикативное предложение, объем ППП, модель.

Oleksiienko A. Paranthese as a specisic type of sentential clauses

Summary. The article is devoted to parathentical constructions as a specific type of sentential subordinate clauses in the syntactic-structural and functional aspects. Similar and differential features of sentential inserted clauses from other types of sentential clauses are determined. Blocks of sentential paranthese models are singled out, the volume of its structure are analyzed.

Key words: sentential paranthese, inserted construction, polypredicative sentence, volume of PPS, model.

УДК 811.581»367.625

Остапчук А. Л.,
асистент кафедри китайської, корейської та японської філології
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ РУХУ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Досліджуються способи вираження руху в мовах світу: як у різних мовах (споріднених і неспоріднених) описується ситуація руху; які синтаксичні та граматичні прийоми, а також морфологічні засади використовуються для цього; а також, як мови світу поділяються за принципом інтерпретації подій.

Ключові слова: дієслова руху, сателіт, напрямковий комплемент, рух у просторі.

Дієслова у китайській мові, як і в більшості мов світу, посідають чи не найголовніше місце в процесі людського мовлення. Таке граматичне явище, як напрямкові дієслова, зустрічається в кожній мові, тому, з точки зору сумісності граматичних понять, це явище можна легко дослідити у споріднених мовах. Проте, щодо далеких і зовсім неспоріднених мов (напр. китайська і українська), то тут можна стикнутися з цілою низкою проблем, починаючи від адекватності перекладу і трактування самого терміну, до питання вираження в мові і функції в реченні.

Метою дослідження є отримання даних щодо інтерпретації процесу руху в китайській мові з експлікацією на українську та англійську мови; кількісна класифікація дієслів руху.

Однією з найцікавіших робіт останнього часу з типології моделей лексикалізації в різних мовах є дослідження Леонарда Талмі [1]. Його трактування ‘руху’ включає як поняття ‘процесу пересування’, так і поняття ‘місцезнаходження’. Л. Талмі запропонував подвійну типологію мов світу з точки зору на первинні граматичні значення опису ‘основного змісту’ ситуації руху. З точки зору спрямованого руху, мови умовно поділяються на: (1) «Мови сателітні,» такі як англійська, де переважають дієслова, які вказують на факт руху, а також часто і на спосіб руху, але без жодної вказівки на напрямок–наприклад *go, walk, run, fly, crawl, limp, dash...* Ці дієслова поєднуються із так званими «сателітами», які вказують саме на напрямок руху–наприклад *walk IN, OUT, ACROSS, THROUGH...,* утворюючи фразові дієслова в англійській мові. До таких мов належить більшість Індоєвропейських мов (за виключенням Романських та грецьких), фінно-угорські, китайська, тощо. Та (2) «Мови дієслівні,» – такі як іспанська, де домінують дієслова, які вказують лише на напрямок руху, так – дієслова латинського походження в англійській мові–наприклад *entrar* ‘enter’, *salir* ‘exit’, *subir* ‘ascend’, *bajar* ‘descend’. Інформація про спосіб в таких мовах необов’язкова, і подається в додаткових виразах–наприклад *entrar corriendo* ‘enter running’ (=run in). До таких мов належать романські, семітські, японська, корейська, тюркські, тощо.

В деяких мовах, напр. в англійській та німецькій, нараховується велика кількість дієслів способу руху. Левін, наприклад, нараховує більш ніж 100 дієслів способу руху в англійській мові, і таку ж кількість в німецькій. Вейнольд і Слобін зауважують, що такі часто вживані дієслова способу руху, як ‘ходити’, ‘бігати’, ‘літати’ і ‘плавати’ зустрічаються у переважній більшості мов [2: 122].

Кількість дієслів руху в мовах також варіюється, проте не так сильно. Матсумото нараховує 33 дієслова руху в японській мові, а в німецькій ‘практично немає одно морфемних дієслів руху’. В англійській – таких дієслів 20, більшість з яких було взято з романської мови. Вочевидь, різниця в кількості між дієсловами руху в різних мовах менша, ніж між дієсловами способу. Система, в якій є дюжина дієслів руху, з такими часто вживаними дієсловами, як ‘вийти (на гору)’, ‘вийти (з кімнати)’тощо, може вважатись відносно великою системою дієслів руху в мові [1: 97].

Китайська мова, як ми бачимо, була віднесена Талмі до сателітних мов’, де термін ‘сателіт’ відповідає звичному для вітчизняної синології терміну ‘напрямковий комплемент’. ‘Сателітом’ називається ‘певний безпосередній компонент кореня дієслова, відмінний від флексії, допоміжного дієслова і маркера іменного присудка. Це – граматична категорія будь-якого компонента відмінного від іменного або прийменникового комплементу, який знаходиться у безпосередньому відношенні до кореня дієслова. У взаємозв’язку із коренем дієслова він виступає підрядним елементом [1: 57]. До таких ‘сателітів’ належать прийменники фразових дієслів англійської мови (напр. run out), префікси дієслів в російській та українській мовах (напр. ви-біг, при-біг), дієслівні комплементи в китайській мові (напр. qu guo – «вже приїздив, вже бував колись»).

Проте, як зазначалося в роботі К. Ламарр [3], то китайська мова не зовсім підпадає під цю категорію, бо не враховуючи конструкції V+D (дієслово + напрямковий комплемент), в ній також часто вживаються власне дієслова Руху для вираження пересування в просторі. З іншого боку, навіть у випадках, коли вживаються V+D конструкції, Ден Слобін, спираючись на той факт, що китайські напрямкові показчики є елементами дієслівними, а не афіксальними частками, пропонує віднести китайську мову разом із Тайською до третьої категорії – ‘рівнозначно-обрамлені мови’, в яких допоміжне дієслово і напрямкове дієслово мають однакову морфосинтаксичну вагу [2: 134].

Рух в сучасній китайській мові виражається за допомогою певного порядку поєднання доволі обмеженої кількості дієслів. Якщо певне дієслово носить характер переміщення, то воно цілком може бути напрямковим дієсловом; і навпаки, якщо в нього зовсім немає рис переміщення, то воно явно не напрямкове [5: 97]. Взагалі, питання «які дієслова віднести до напрямкових?» є суперечливим і серед самих лінгвістів. Здебільшого, синологи відносять до цієї

категорії від 8 до 11 дієслів, і звісно, подальші їхні комбінації. Суперечки викликають переважно такі дієслова як « 开 kāi «відкривати; керувати», 起qǐ «підніматися», і «到 dào «до; приїхати». В середньовічній китайській мові існувало ще одне дієслово напрямку руху, а саме 入 rù ‘входити’. В сучасній мові його місце зайняло дієслово 进 jìn «йти вперед; увійти», вихідне значення якого було не ‘входити’, а ‘йти вперед’; це значення корінь 进 jìn «йти вперед; увійти» дотепер зберіг у складі багатьох складних слів, наприклад: 向进 ‘йти вперед’, 进步 ‘прогрес’. Значення з’явилося у слова 进jìn «йти вперед; увійти» досить пізно. В романі «Річкові заплави» («水浒传») (1368) в значенні ‘входити’ регулярно вживається ще 入rù ‘входити’, а не 进jìn «йти вперед; увійти»; проте через 400 років в романі «Сон у червоному теремі» («红楼梦») в цьому значенні зустрічається майже завжди 进jìn «йти вперед; увійти» [4: 58]. В сучасній мові поступово, починає виходити з ужитку дієслово 去 zǒu ‘йти’ в його знаменному значенні– `іти’; він витісняється дієсловом 走zǒu ‘йти’. В «Російсько-китайському словнику Чэнь Чанхао, А. Г. Дубровського й А. В. Котова під словом «йти (покидати)» як перший переклад зазначене 走zǒu ‘йти’ і лише потім 去qù ‘йти; піти’. Слово 去qù ‘йти; піти’ (а не 走zǒu ‘йти’) продовжує вживатися в сполученні із непрямим доповненням, тобто в 出去 chūqù ‘піти’ (‘виїхати’) [4: 59].

Цікавим є те, що в китайських джерелах інформація радикально відрізняється; взявши за основний матеріал 1328 дієслів із «Словника дієслів» («动词用法词典»)[6], отримали такі результати, що дієслів «із характером напрямковості» в лексиці нараховується 33, всі вони представлені нижче: 来lái «прийти», 去 qù «піти», 进 jìn «йти вперед; увійти», 出chū «вийти», 上shàng «рух нагору» , 下xià «рух вниз», 回huí «назад; повернутися», 过guò «пройти, перейти», 起qǐ «підніматися», 到dào «до; приїхати», 往 wǎng «в напрямку; йти», 退 tuì «відступити, 入 rù «рух всередину; в-», 蹦 bèng «стрибати», 沉 chén «тонути», 抄 chāo «обходити», 串chuàn «швендяти», 凑 còu «поєднувати», 倒 dào «відсуватися назад, п’ятитися», 登dēng «підніматися вгору», 翻 fān «перелазити», 飞 fēi «летіти», 滚 gūn «котитися», 接近 jiējìn «наблизитись», 经过 jīngguò «пройти», 流 liú «текти», 落 luò «падати», 冒mào «виступати (наружу)», 爬 1 pá «повзти», 爬2 pá «лізти вгору», 跑 pǎo «бігти», 摔 shuāi «впасти», 投tóu «кинутись» [5, 21].

Отже, ознайомившись із матеріалами західних та східних лінгвістів, які раніше не зустрічалися у подібних дослідженнях вітчизняних синологів, ми можемо зробити наступні висновки:

Китайська мова, як мова, що має досить небагатий дієслівний склад, оперує цими дієсловами задля утворення нових значень способом конфляції (приєднання) та, іноді, редуплікацій (якщо мова йде про дієслова способу). Китайську мову, згідно із вищевикладеним, ми тяжіємо віднести до сателітних мов, де спосіб передається за допомогою приєднання дієслівних комплементів (сателітів), які, здебільшого, у денотативному значенні самі є повноцінними дієсловами руху. У випадку вживання дієслова способу руху із дієсловом руху, головним членом є перший з двох. Напрямкові дієслова і дейктичні дієслова зазвичай у вітчизняній практиці називаються напрямковими комплементами. Якщо казати конкретно про дієслова напрямку руху, то вони мають широкий функціональний діапазон: вживаються із дієсловами і прикметниками, здатні не лише сполучатись із дієсловами у словарній формі, але також із дієсловами у формі на 了 le. До того ж, іноді ці дієслова функціонують у поєднанні із фразеологічними одиницями.

Також зрозуміло, що не існує суто «мов руху» або «мов способу», у всіх мовах є **переважна** кількість дієслів чи то способу руху, чи то власне руху, яка і визначає приналежність до одного з типів за результатами кількісної класифікації.

Література:

1. Talmy, Leonard. Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms/ Leonard Talmy. – Cambridge, 1985.
2. Slobin, Dan. Two ways to travel: Verbs of Motion in English and Spanish. /Dan Slobin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
3. Lamarre, Christine. The Linguistic Encoding of Motion Events in Chinese./ Christine Lamarre. – Kyoto, 2003.
4. Яхонтов С.Е. Категория глагола в китайском языке. / С.Е. Яхонтов – М.,1957. – 182с.
5. 辛承姬.’汉语趋向动词系统’//汉语学报. - 台湾，2000，1期.
6. 孟琮. 动词用法词典//Shanghai, 2007 – 1003C.

Остапчук А. Л. Способы выражения движения в современном китайском языке

Аннотация. Исследуется группа глаголов движения с точки зрения их функций в процессе описания ситуации перемещения в пространстве в разносистемных языках; какие синтаксические и грамматические приемы использованы для этого; а также, как языки мира делятся согласно принципа интерпретации событий.

Ключевые слова: глаголы движения, сателлит, направительный комплемент, движение в пространстве.

Ostapchuk A. Ways of motion interpretation in modern Chinese

Summary. Research is dedicated to ways of how motion events are interpreted in different languages: what kinds of syntactical and grammatical patterns are used for that; how world languages are divided due classification of event interpretation.

Key words: motion verbs, verbal representation, satellite, directional complement, motion in space.

УДК 802.0-801.561.3

Пожарицька О. О.,
аспірант, викладач кафедри граматики англійської мови
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПОГОДЖУЮСЬ, БО НЕ ЗГОДЖУЮСЬ?

Анотація. У статті розглядаються мовленнєві акти згоди/незгоди, які використовують головні герої в романах-вестернах. Зроблено висновок, що постійна згода мовця є результатом його внутрішнього непогодження. Такий тип мовця погоджується, бо не згоджується і під кінець не робить позитивного враження на читачів.

Ключові слова: згода, незгода, мовленнєвий акт, висловлювання, герой, антагоніст.

Соціальне призначення мови визначає необхідність вивчення синтаксичних явищ не лише з точки зору певної побудови речень, а й у плані їх використання у мовленнєвій діяльності. До вивчення синтаксичних явищ в аспекті використання мови як такої закликає ще Р. Лакофф та вперше робить спробу об'єднати дослідження граматики з прагматичними принципами, з яких вона особливу увагу віддає феномену ввічливості та розглядає проблему зв'язку лінгвістичної форми й соціальної природи та функції мови [1, 296].

У фокусі дослідницького інтересу даної роботи знаходяться висловлення згоди/незгоди у персонажному мовленні героя та його антагоніста як віддзеркалення авторського концепту позитивності в американському романі жанру «вестерн».

Прагматичні характеристики, типові для персонажу як мовця не тільки висвітлюють його взаємовідносини з іншими комунікантами та власні мовленнєві інтенції, але й ілюструють мовленнєву поведінку особистості, яка сприймається як автором, так і читачем як позитивна.

«Прагматичне намагання бути зрозумілим трансформується в когнітивну стратегію зрозуміти того, хто повинен зрозуміти тебе» [2, 227]. Ще Ч. Пірс замислювався над тим, як один знак породжує інший, а думка – іншу думку та яким чином мовний знак взагалі впливає на слухача [3]. Отже, проведений у нашій роботі аналіз прагматичного аспекту мовлення авторського протагоніста є вельми **актуальним** для дослідження авторського концепту позитивності у цілому.

Об'єктом роботи є діалогічне персонажне мовлення в оригінальних американських романах жанру «вестерн». **Предметом** – прагматичні характеристики мовлення персонажів, зокрема висловлення ними згоди/незгоди.

У дослідженні ставиться за **мету** виявити зв'язки висловлення персонажами згоди/незгоди на загальне сприйняття їх читачем як носіїв позитивного чи негативного начала. Поставлена мета передбачає наступні **завдання**: розглянути висловлення згоди/незгоди з позиції теорії мовленнєвих актів, виявити частотність їхнього відносного вживання, з'ясувати передумови вербального впливу персонажного мовлення на адекватне сприймання героїв читачем.

Витікаючи з теорії мовленнєвих актів, висунутої Дж. Остіном у курсі лекцій в Гарвардському університеті в 1955 р. на основі філософського вчення про логічний позитивізм, і робіт Дж. Серля (1965 р.), прагматика отримала широкий розвиток в сучасному мовознавстві і синтаксичних дослідженнях, включно. «Зміст речень… не зводиться до лексичної і граматичної інформації, а завжди включає і комунікативно-інтенціональний, або прагматичний зміст» [4, 173].

Згідно з теорією мовленнєвих актів, «мінімальною одиницею мовленнєвого спілкування виступає мовленнєвий акт, мінімальною формою якого служить висловлювання, вимовлене з певною іллокутивною силою, що реалізовує деякий комунікативний намір мовця: висловити твердження або поставити питання, віддати команду або доповісти, привітати або попередити і т. ін.» [5, 155]. У власному дослідженні ми, слід за Г.Г. Почепцовим, розуміємо висловлення як актуалізоване в мовленні речення [6, 23]. Таке тлумачення здається виправданим і з логічної, і з науково-теоретичної точки зору та дозволяє об'єктивно розцінювати об'єм комунікативного внеску персонажів у діалог.

Прагматична інтерпретація висловлювання, передусім, передбачає звернення до мовленнєвої ситуації спілкування. Як підкреслює І.М. Кобозєва, «відмінною рисою ТРА [теорії мовленнєвих актів] у підході до мовленнєвого висловлювання є трактування його як дії» [7, 96]. При цьому, як відомо, сам комунікативний акт розглядається як сукупність трьох рівнів: локутивного акту (тобто пропозиціонального, буквального значення, викритого в певну мовленнєву форму), іллокутивного акту (соціальній функції, інтенції мовця), і досягнутого перлокутивного ефекту (результату комунікативної дії на аудиторію).

З огляду на те, що «мовленнєва діяльність людини − величезний масив різнорідних за формою, протяжності та побудові висловлювань, обумовлених іллокутивними компонентами, індивідуальними інтенціями й мотивами, пронизаних емоціями суб'єкта, що говорить» [8, 8], у лінгвістиці існує безліч класифікацій мовленнєвих актів і прагматичних типів речень на основі різних диференційних ознак.

Дж. Серль покладає в основу своєї класифікації іллокутивний ефект, якого прагне досягти мовець у своєму висловлюванні, та виокремлює асертиви (assertives), або репрезентативи (representatives), які дають уявлення про стан справ і затверджують що-небудь; директиви (directives), іллокутивна мета яких − змусити адресата виконати певну дію; комісиви (commissives), за допомогою яких мовець висловлює намір сам узяти на себе яке-небудь зобов'язання; експресиви (expressives), що відбивають психологічний стан мовця; декларації (declarations), тобто заяви мовця, здійснення яких гарантується [9].

Ю. Хабермас базується на ідеалістичному трактуванні мовленнєвого акту взагалі, розуміючи усю мовленнєву діяльність як таку, що знаходиться над суспільством і є підґрунтям для побудови соціуму. Дослідник виокремлює наступні мовленнєві акти: комунікативи (Kommunikativa); констативи (Konstativa); репрезентативи (Repräsentativa); регулятиви (Regulativa); універсалії (Universalien); оперативи (Operativa) − особливий тип висловлювань, яким позначаються дефініції, рахунок та ін. [10].

Б. Фрейзер пропонує власну теорію, згідно якої іллокутивні акти підрозділяються залежно від дієслів, що відображують інтенцію твердження мовця (Acts of Asserting); акти оцінки (Acts of Evaluating); акти, що відбивають відношення мовця (Acts of Reflecting Speaker Attitude); акти, що ставлять певні умови (Acts of Stipulating); тощо [11].

Д. Вундерліх об'єднує у своїй класифікації іллокутивных мовленнєвих актів підходи Дж. Остіна, Дж. Серля і Б. Фрейзера. К.Бах також підрозділяє іллокутивні акти залежно від використаних дієслів і об'єктивованим ними відношенні [12].

Віддаючи належне науковим працям вітчизняних та зарубіжних дослідників, у власній розвідці спираємося на класифікацію Г.Г. Почепцова. Вчений виходить з лінгвістичної теорії речення, де тісно пов'язані структурний, семантичний і прагматичною плани, і фокусує увагу на адресаті. Він пропонує підрозділяти висловлювання залежно від того «ефекту знаків», що вони мають, тобто залежно від реакції співрозмовника [13]. Отже, Г.Г. Почепцов класифікує висловлення згідно принципам досягнутого перлокутивного ефекту. Останній розглядається в аспекті типу реагування співрозмовника на репліку-стимул. Такий підхід здається вельми логічним і, з одного боку, цілком узгоджується з принципами кореляції питань і відповідей Н. Белнапа і Т. Стіла [14], а з іншого, забезпечує можливість об'єктивного оцінювання мовленнєвого впливу мовця на адресата повідомлення у термінах згоди/незгоди. Отже, мовленнєвий вплив персонаж робить не тільки на свого співрозмовника, але й читача.

У даній роботі розділяється концепція Дж. Остіна про те, що в процесі спілкування мовець вербально впливає на співрозмовника і прагне реалізувати свою комунікативну мету. У разі досягнення запланованого комунікативного ефекту і прагматичного результату спілкування трактується як ефективне [4]. Ця позиція отримала розвиток пізніше в дослідженнях І.А. Стерніна [15], Н.И. Формановської [16], О.С. Іссерс [17], Д. Льюїса [18].

Досліджуючи природу мовленнєвої дії, Дж. Морган [19] и М.Л. Макаров [20] незалежно один від одного розробляють «конверсаційну прагматику» (прагматика розмови), в основі якої лежать загальні психологічні і соціальні принципи дослідження природи і суті діалогічного спілкування як прагнення нав'язати співрозмовникові свою волю або ідейно-моральні погляди.

Звідси, головна мета традиційного конверсаційного аналізу витікає з соціально-організаційного характеру комунікації і полягає в соціологічному описі і трактуванні суспільно активного спілкування і його організації [21, 11]. На конверсаційному аналізі ґрунтована класифікація мовленнєвих актів К.В. Рублевою, що уявляється нам найбільш відповідаючою завданням даного дослідження, оскільки побудована на зіткненні інтересів мовця і його опонента. Отже, дослідниця виокремлює у своїй класифікації висловлення згоди/незгоди як особливий комунікативний акт [22].

У процесі аналізу висловлень **згоди/незгоди** у мовленні головного героя та його антагоніста, встановлено наступне. За своєю частотністю в мовленні, акти згоди/незгоди розподіляються неоднаково (див. рис. 1). Крім того, виокремлено також висловлювання невизначеного типу на кшталт Well; I don't know etc, тобто такі, що не дають ані позитивної, ані негативної відповіді.

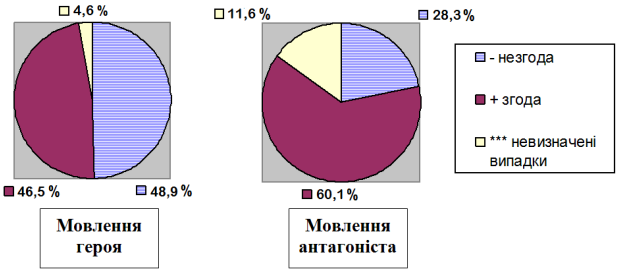

Рис. № 1. Порівняльна частотність мовленнєвих актів згоди/незгоди у персонажних партіях героя та його антагоніста

Як наочно показано на рис. 1, вираження згоди не є характерною рисою в мові позитивного героя (46,5% на відміну від незгоди 48,9% випадків), чому даємо наступне обґрунтування.

З точки зору дослідників, «найбільш частотними функціями повної згоди є соціативна та контактопідтримуюча, частково, − функція прискорення комунікативного динамізму» [23, 166].

Головний герой не прагне до підтримки вербального контакту, не будучи особливо схильним до ведення бесіди в цілому. З іншого боку, спостерігається загальне переважання згоди над незгодою у бесіді зі своїми прибічниками і зворотна ситуація в розмові з опонентами, що цілком з'ясовно, оскільки «виражаючи згоду, коммуникант демонструє социативную інтенцію, сприяючу гармонізації міжособистісних стосунків в процесі интеракции» [там же, 172]. Жодної ж «гармонізації» під час спілкування чи у відносинах між персонажами з протилежним морально-етичним базисом у «хорошого ковбоя» бути не може.

Загалом, у персонажній партії головного героя спостерігається майже однакова частотність вживання реплік згоди / незгоди (відповідно, 46,5% та 48,9% випадків) з невеликим відхилом на користь незгоди (біля 2,4 % випадків). Причини такого розподілення частотності вбачаємо в нонконформізмі героя та його готовності відстоювати свої позиції у діалозі. З іншого боку, нетрадиційне перевантаження мовленнєвої партії репліками незгоди відразу привертає до себе увагу читача і виділяє героя на мовленнєвому рівні як пряму та відверту людину, що не боїться висловити власну думку. Герой – людина впевнена, і невизначеність у його реакціях займає тільки 4,6% реплік.

У протилежність герою, негідник вербально погоджується зі співбесідником. Більшість реплік в його мовленні – це згода (60,1%). Така мовленнєва поведінка демонструє його як людину підступну і хитру, що погоджується на словах, але діє інакше (як випливає з сюжету романів). З іншого боку, негідник – людина нерішуча.

Невизначені за своєю спрямованістю репліки складають 11,6 % випадків.

Зазначені риси, безумовно, впливають на сприйняття персонажів читачем, що «на власні вуха» «чує» мовленнєві дуелі героя та його антагоніста.

Наведемо конкретні приклади мовлення героя (А) та його антагоніста (В):

(A)1. *Aaron said stubbornly, «We'll head outta here now, while there's still hope we can get through».*

«No», *Lomax said,* ***«we don't»*** *(B. Haning).*

Головний герой відверто не погоджується з непрямою пропозицією Аарона тікати з печер, доки вони ще мають надію вибратися. Він не тільки використовує негативне структурно-непредикатне No на початку свого висловлювання, але й «розкриває» його предикатною конструкцією we don't, щоб не залишити нічого незрозумілим чи багатозначним.

(A)2. *«I'm the law, Eli. What 'bout that coffee?»*

Eli shrugged, ***«You pour, Sheriff. I'll drink»*** *(B. Haning).*

У відповідь на пропозицію випити кави з шерифом, Ілай Ломакс погоджується та пропонує шерифові відразу налити йому чашку. Відзначимо, що експліцитне «Так, я буду пити каву» опускається на користь «Ви наливайте, Шериф», тобто згода, яка просто надає інформацію, перетворюється на таку, що, разом з іншим, передає спонукання до дій. Така згода-спонукання є дуже типовою для героя, а причиною цього ми знаходимо в його прагненні до підвищення ефективності мовленнєвої комунікації, яку він розуміє як нерозривну з реальними не мовленнєвими діями. Такий тип згоди, однак, є нехарактерним для антагоніста. Порівняймо, як реагує негідник на схожий стимул, звернутий до нього.

(B) 1. *What about Hardy Bishop?» Bannon demanded. «Think of him?»*

Harper looked up, angered. ***«You again? Every time these people try to do anything, you interfere! Is it your business where they stop? Is it your business if they remain here or go on to California? Are you trying to dictate to them?»*** *(L. L'Amour).*

Поганець не говорить «так» чи «ні» у відповідь. Він навіть не каже про неважливість поставленого запитання. Замість того, щоб взагалі дати відповідь щодо Харді Бішопа та його людей, які можуть бути небезпечними для поселенців, Мортон Харпер просто перериває бесіду, уходячи від прямого питання за допомогою цілої низки риторичних запитань, побудованих майже паралельними конструкціями та повними лексичних повторів. Більш того, користуючись зростаючою напругою у кожному новому реченні, «поганий ковбой» в останньому висловлюванні доходить апогею. Таке кульмінаційне зростання емоційного пафосу у його мовленні дозволяє перевернути з ніг на голову реальні мотиви Рока Беннона, який хоче допомогти людям, та видати його поради та хвилювання за диктатуру та намагання підкорити усіх власній волі.

(A) 3. *«Anyway, when you wait until you have to show your badge, people feel betrayed.»*

Grigsby stared at her. ***«Maybe so»,*** *he finally said,* ***«but people remember a face better when there's a badge hanging below it»*** *(L. Rigsbee).*

У представленій діалогічній єдності Грігзбі не заперечує твердження дівчини, яка відкрито здивована тим, що він не носив свого значку шерифа, оскільки вже почала сприймати його як людину поза законом або негідника. Грігзбі дотримується іншої думки, проте не каже про це коханій дівчині прямо, а вибирає туманне Maybe so («можливо») замість однозначної відповіді, проте доповнює його аргументами на користь обраної позиції.

(B) 2. *«Poor souls? I've met a few who enjoyed killing. That description doesn't fit most of them. Cold-blooded killer does. Look in their eyes and you'll wonder if they even have souls.»*

«Yes. *We can never understand God's ways,» he said. «We have to accept this sort of thing as part of God's plan» (R. Brown).*

Звернімо увагу не лише на то, що згода, яку дає антагоніст є повною, але й на те, що від самого початку його думка про вбивць сім'ї Джонні була набагато м'якшою: він називає вбивць «бідолашними душами». Отже, поганець займає конформістську та бездіяльну позицію, пропонуючи сприймати вбивство як даність, але не виступати проти вбивць та не боротися за справедливість.

(B) 3. *«Seven Mormons all packin' guns, an' a Gentile tied with a rope, an' a woman who swears by his honesty! Queer, ain't that?»*

«Queer or not, it's none of your business», *retorted Tull (Z. Grey).*

На питання Лассітера, чи не дивно, що зв'язаного простого хлопця ведуть сім мормонів з пістолетами, а дівчина клянеться в його чесності та невинності, старійшина поганець Талл не має бажання відповідати взагалі: дивно чи ні, ця справа не стосується незнайомого йому поки що вершника.

Таким чином, проведене дослідження з'ясовує функціональне призначення персонажних реплік згоди/незгоди у плані маніфестування ними авторського концепту позитивності.

Зроблено висновок, що завжди позитивна реакція мовця у діалозі не є гарантом його позитивності у цілому, а навпаки, свідчить про його внутрішнє неприйняття позиції співрозмовника і можливість відповідних невербальних дій. Зі свого боку, позитивна людина не завжди демонструє повну згоду, але зазвичай, висловлюється чітко і прозоро, не залишаючи невизначених моментів у діалозі.

У перспективі вважаємо доречним провести подальше вивчення мовленнєвих актів, типових для героя і його антагоніста, за наведеною класифікацію задля отримання всебічного мовленнєвого портрету таких героїв у прагматичному плані.

Література

1. Lakoff R. T. The Logic of Politeness; Or, Minding Your p's and q's / R. T. Lakoff // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society / Ed. by Corum C., Smith-Stark, T., Weiser A. − Chicago: Chicago Linguistic Society, 1973. – Pp. 292-305.
2. Морозова І. Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : монографія / І. Б. Морозова. – Одеса : Друкарський дім, 2009. – 384 с.
3. Peirce Ch. Selected writing / Ch. Peirce. – N. Y., 1977. – 340 p.
4. Austin J.L. How to do things with words / J.L. Austin. − Oxford: Clarendon Press, 1962. − 166 p.
5. Нефедова Л. А. Роль репрезентативного речевого акта в агитационном тексте политического характера / Л.А. Нефедова, А.Ю. Любавина // Вестник ИГЛУ, 2009. − №1. – С. 155-160.

6. Почепцов Г.Г. Прагматический аспект изучения предложения / Г.Г. Почепцов // Иностранные языки в школе, 1975. − № 6. – С. 15-25.
7. Кобозева И. М. Лингвопрагматический аспект анализа языка СМИ / Кобозева И.М. // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования : Учебное пособие / Под ред. Володиной М.Н.). − Ч. 1. − М.: Изд-во МГУ, 2003. − С. 92-107.
8. Трофимова Н.А. Экспрессивные речевые акты в диалогическом дискурсе. Семантический, прагматический, грамматический анализ: монография. / Трофимова Н.А. – СПб.: Изд-во ВВМ, 2008. – 376 с.
9. Searle J.R. Speech Acts : An Essay in the Philosophy of Lanquage / J.R. Searle. - London : Cambridge University Press, 1969. − 204 p.
10. Habermas J. Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz // J. Habermas, N. Lukmann / Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. − Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1971. − S. 101-141.].
11. Fraser B. Hedged performatives / B. Fraser // Syntax and Semantics. − [Ed. By P. Cole, J.L. Morgan]. − Vol. 3. Speech Acts. − New York etc.: Academic Press, 1975. – P. 187-210.
12. Bach K. Speech Acts and Pragmatics / K. Bach // Blackwell Guide to thePhilosophy of Language [ed. by Michael Devitt and Richard Hanley] − Oxford: Blackwell, 2003. – Electronic Access: http://userwww.sfsu.edu/kbach/Spch.Prag.htm
13. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М.: Высшая школа, 1981. – 280 с.
14. Белнап Н. Логика вопросов и ответов / Н. Белнап, Т. Стил. – М.: Прогресс, 1981. – 287 с.
15. Стернин И.А. Коммуникативное поведение как предмет описания / И.А. Стернин // Тверской лингвистический меридиан : сб. науч. тр. Твер. гос. ун-т. – Тверь, 1998. – С. 93 – 98.
16. Формановская Н.И. Соотношение интенционального и пропорционального компонентов в высказывании / Н.И. Формановская // Русский язык за рубежом. – 2000. – № 3. – С. 42 – 47
17. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Иссерс О. С. – [4-е изд.]. – М.: УРСС, 2006. – 288 с.
18. Lewis D. How to Get Your Message Across / Lewis D. – LDN: Blueberry, 1996. – 222 p.
19. Morgan J. L.Two types of convention in indirect speech acts / J.L. Morgan // Syntax and Semantics. − V. 9. Pragmatics. − New York: Acad. Press, 1978. − P. 261-280.
20. Макаров М.Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе / Макаров М.Л. – Тверь: Изд-во Тверского ун-та, 1998. – 200 с.
21. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монография / В.С. Григорьева. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
22. Рублева Екатерина Владимировна Лингвопрагматические аспекты политической теледискуссии: Автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык / Екатерина Владимировна Рублева. − Москва: Государственный университет русскоо языка им. А.С. Пушкина, 2006. − 25 с.
23. Ружникова О.М. Актуализация высказываний согласия в диалогическом дискурсе : на материале современного английского языка : Дис….канд. филол.н. : 10.02.04 – Германские языки / Оксана Михайловна Ружникова. − Архангельск, 2004. – 202 с.

Пожарицкая Е. А. Соглашаюсь, чтоб не согласиться?

Аннотация. В статье рассматриваются речевые акты согласия / несогласия, которые употребляют в своей речи главный положительный и отрицательный герои романов-вестернов. Цель статьи − найти закономерности между типом персонажа и использованием им речевых актов согласия / несогласия при объективации авторского концепта позитивности и негативности. В то время как у протагониста нет явного предпочтения к использованию речевых актов согласия или несогласия, антагонист высказывает вербальное согласие в более чем половине случаев, хотя и не действует в соответствии с собственными словами. Результаты анализа доказывают, что постоянное согласие говорящего предполагает его внутреннее несогласие, высказать которое открыто ему не позволяет отсутствие морального начала и уверенности в себе. Антагонист соглашается на словах, чтобы проявить свое несогласие в действиях. Он не производит на читателя впечатления положительной личности, которой можно доверять. Наоборот, не соглашаясь с собеседником, герой может произвести хорошее впечатление на читателей, благодаря готовности отстаивать собственные идеи и точку зрения.

Ключевые слова: согласие, несогласие, речевой акт, высказывание, протагонист, антагонист.

Pozharytska O. Let's agree to disagree?

Summary. The article looks at the agreement / disagreement speech acts employed by the main characters in the Western novels. The main aim of the article is to find the regulations between the type of character and his use of agreement / disagreement speech acts in portraying the author's concepts of the positive and the negative. While the protagonist has no real preference for agreement or disagreement speech acts and uses them almost with the same frequency, the antagonist shows his verbal agreement in more than half of all cases, though does not act accordingly to his words. The results of analysis prove it that the speaker's constant agreement actually presupposes his inner disagreement, though his lack of moral strength doesn't allow him to oppose in the open. In fact, this type of speaker literally 'agrees to disagree' and in the end fails to make a good or trustworthy impression on readers. On the contrary, by disagreeing with his interlocutor, a character can achieve his positive taking by readers due to the flare of readiness to back up his ideas and opinions.

Key words: agreement, disagreement, speech act, utterance, protagonist, antagonist.

УДК 811.111'37

Попко Е. А.,
аспирант, преподаватель кафедры теоретической
и прикладной фонетики английского языка
факультета романо-германской филологии
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ АФФЕКТА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. В статье дается определение аффекту как кратковременной и ярко выраженной эмоциональной реакции на некий стимул. Обозначены жестовые и мимические средства реализации аффекта в англоязычном художественном дискурсе.

Ключевые слова: эмоция, аффект, невербальные средства, жест, мимика.

Аффект как эмоциональный взрыв активно исследуется в психологии (W.Witwicki, П. Куттер, А. Ш. Тхостов, И. Г. Колымба). Некоторые аспекты аффективной речи затронуты в комплексных трудах по эмоциональной речи таких российских лингвистов как Е.П. Ильина, М.Я. Блоха и А.В. Селяева. Аффект как объект отдельного изучения привлек внимание двух российских лингвистов: М.М. Суслова посвятила свое исследование синтаксическим конструкциям аффекта, а О.А. Лысенкова – изучению корреляции между аффективной речью и полом говорящего. В зарубежной лингвистике, а также в работах таких российских лингвистов как Е.Н. Мажар и А.А. Лаврова, понятие «аффект» отождествляется с понятиями «аффективность» и «экспрессивность» (B. Massumi, S.Tomkins, R.Plutchic, R.W. Levinson). Таким образом, отсутствует практика комплексного прагмалингвистического осмысления аффекта как высшего эмоционального проявления.

Целью настоящей статьи является обозначение невербальных средств реализации аффекта в художественной речи. Актуальность работы вызвана необходимостью изучения совместного функционирования речевого и жестового высказываний в аффективной речи.

Материалом исследования послужили видеофрагменты из сериала Breaking Bad (2008 – 2013 г.), в которых герои находятся в состоянии аффекта.

Аффект как реакция организма, при которой происходит снятие напряжения, попал в поле зрения психологов в середине XX века. В. Витвицкий дал следующее определение аффекту: «чувственное состояние, которое приобретает весьма значительную силу и становится общим бурным нарушением психической жизни» [1, 239]. К аффектам ученый причислил такие эмоциональные реакции, как страх, ужас, гнев и т. п.

В конце XX века в отечественной психолингвистике и прагмалингвистике утверждается представление о некоторой самостоятельности аффекта как вида эмоциональных явлений [2] и при классификации этих явлений его стали выделять наряду с эмоциональным тоном, настроением, чувством и собственно эмоциями. А.Н. Леонтьев, разделяя эмоции и аффекты, пишет, что «первые воспринимаются субъектом как состояния моего «Я», вторые – как состояния, происходящие «во мне». Это отличие особенно ярко проявляется, когда эмоции возникают как реакция на аффект» [3, 170]. Такое понимание аффекта близко к трактовке аффекта зарубежными учеными.

А. Комптон [4] и П. Кнапп [5], определяют аффект как психическую структуру, включающую мотивационные, соматические, экспрессивные, коммуникативные, эмоциональные или чувственные компоненты, а также ассоциированную идею или когнитивный компонент.

С. Томкинс и другие зарубежные ученые признают синонимичность терминов *аффект* и *эмоция*, дифференцируя их лишь по принадлежности к разным категориям: аффект считается биологическим и физиологическим понятием, а эмоция – психологическим. Они считают, что весь спектр эмоций соотносим с аффектами, однако, каждый аффект и соответствующая ему эмоция полностью разделимы: человек может обнаруживать признаки аффекта, не испытывая соответствующие эмоции и, наоборот, можно испытывать эмоции, но не находится в состоянии аффекта [6].

По мнению Б. Массуми, аффект не является чувством, поскольку чувства персональны и биографичны, эмоции социальны, а аффекты «предличностны (prepersonal)» [7] (здесь и далее перевод наш – П.Е.А.).

Как считает Э. Шаус, аффект есть бессознательное переживание напряженности, момент бессформенного и неструктурированного напряжения [8]. По мнению зарубежных ученых, из трех терминов: чувство, эмоция, аффект, – аффект является наиболее абстрактным понятием, потому что аффект первичен по отношению к сознанию, либо находится вне его [7]. Аффект в таком понимании представляется способом подготовки тела к действию в определенных обстоятельствах путем добавления количественной величины напряженности к качеству опыта [там же].

С одной стороны, Б. Массуми утверждает, что и эмоции и чувства являются аффектами, но с другой, уточняет, что они представляют собой только один вид аффекта; аффект и эмоции являются смежными, но не синонимичными понятиями. Анализируя зарубежные психофизические и социолингвистические исследования, Б.Массуми отмечает, что хотя аффект часто используют как синоним понятию *эмоция*, он является напряжением, следует другой логике и относится к другим системам. Аффект в понимании ученого есть предличностная сила, то, что идет первым, как онтологически, так и прагматически; аффект – это то, что приводит к эмоциям. Б.Массуми приводит пример: из-за того что руки трясутся, человек нервничает, а не наоборот [7]. Сложно согласится с подобной трактовкой. На наш

взгляд, трясущиеся руки есть проявление нервного напряжения или эмоции страха.

С. Шавиро утверждает, что аффекты являются основаниями для сознательного опыта, хотя сами они являются бессознательными; аффект есть всеобщий неврологическое и телесное переживание; эмоция вторична, она выступает как результат осознания человеком аффекта [9].

Эмоции и аффект также разделяются А. Ш. Тхостовым и И. Г. Колымба. С их точки зрения оба этих эмоциональных феномена представляют крайние точки некоего континуума, «задающие основные различия. Тогда аффект выступает как неуправляемое (непроизвольное), зачастую беспредметное переживание, образующее натуральный базис эмоции. В аффекте феноменологические и вегетативные проявления недоступны интроспективному расчленению, не образуют временного зазора, непосредственны и неуправляемы. Противоположный полюс – целостная зрелая эмоция, доступная опосредствованной регуляции, рефлексии и всегда предметная» [10, 43].

Мы разделяем точку зрения Э. Клапареда, который считает, что, в отличие от эмоций, аффекты возникают в ответ на уже фактически наступившую ситуацию и в этом смысле являются как бы сдвинутыми к концу события, в то время как эмоции предвосхищают события, которые еще не наступили. Отделение аффекта от «собственно эмоций» с точки зрения выделения видов эмоциональных явлений не оправданно [11].

По мнению Е.П. Ильина, нет никаких оснований рассматривать эмоцию и настоящий аффект как две разные эмоциональные реакции: аффект есть не что иное, как сильно выраженная эмоция. Любая эмоция может достигнуть уровня аффекта, если она вызывается сильным или особо значимым для человека стимулом [12].

В реальной жизни эмоциональное состояние, которое испытывает индивид, представляет собой сложную систему взаимодействия различных эмоций. Переживание отдельной эмоции – редкое и даже, наверное, уникальное явление. Более характерной формой переживания выступает комбинация эмоций и чувств. Однозначное определение эмоции индивида, соответственно, затруднено их взаимопроникновением. Более-менее точно можно идентифицировать лишь знак эмоции.

Аффект, по нашему мнению, всегда представляет собой сочетание нескольких эмоций высокой степени интенсивности, чаще всего, отрицательной направленности. Чаще всего «основу» для аффекта образуют такие эмоции, как страх, отчаяние, гнев и радость, то есть можно говорить о следующих трансформациях: страх→аффект, отчаяние→аффект, и гнев→аффект, радость→аффект. Однако, строго говоря, любая эмоция может достигнуть уровня аффекта, если она вызывается сильным стимулом.

Исследования отечественных лингвистов показывают, что аффект как разновидность эмоции характеризуется:

1) быстрым возникновением;

2) очень большой интенсивностью переживания;

3) кратковременностью;

4) бурным выражением (экспрессией);

5) безотчетностью, т. е. снижением сознательного контроля за своими действиями; в состоянии аффекта человек не способен держать себя в руках. При аффекте мало продумываются последствия совершаемого, вследствие чего поведение человека становится импульсивным. Про такого человека говорят, что он находится в беспамятстве;

6) диффузностью; сильные аффекты захватывают всю личность, что сопровождается снижением способности к переключению внимания, сужением поля восприятия, контроль внимания фокусируется в основном на объекте, вызвавшем аффект («гнев застилает глаза», «ярость ослепляет») [13; 12].

В настоящем исследовании аффект определяем как бурно развивающуюся кратковременную стеническую эмоциональную реакцию большой интенсивности, преимущественно отрицательную, характеризующуюся ослаблением либо утратой волевого контроля над поведением реципиента.

Поскольку в нашей выборке количество примеров аффекта как положительного эмоционального состояния составляет всего 5.5%, далее речь пойдет только о негативно-эмоциональных реализациях аффекта.

Известно, что при аффекте речевая активность в принципе блокируется либо сводится к реализации междометий, нечленораздельных выкриков и крайне сниженной лексики [14]. На передний план выходят невербальные компоненты коммуникации.

Вопросы взаимодействия просодического и невербального / кинетического компонентов в разных языках привлекают таких ученых как Н.Б. Цибуля [15], А.В. Верещагина [16], Е.Л. Корлыханова [17] и др. Особое внимание уделяется выражению эмоций с помощью жестов [18]. Установлено, что речевое высказывание, как правило, сопровождается жестовым высказыванием. Процесс производства речевого высказывания проходит следующие этапы: мотив —> замысел —> развитие мысли —> оформление —>речежестовое высказывание.

Многие исследователи утверждают, что речь и жест функционируют совместно для передачи одного и того же значения, но передают они его по-разному [19, 20, 21]. Жест передает то, что не может быть выражено словами. Происходит разделение функций в зависимости от возможностей жеста и речи: речь играет одну коммуникативную роль, жест – другую. Лингвистически оформленное значение получает дополнительный смысл, благодаря жестовому сопровождению.

Механизмы программирования речевого высказывания и его жестового сопровождения можно наблюдать при развертывании высказывания в речи. Успешные попытки такого анализа были предприняты Э.А. Щегловым. Ученый рассматривал жестовые ударения, совпадающие с ударными словами, и иконические жесты, сопровождающие определенные лексические единицы. По мнению Э.А. Щеглова, последовательность ударений в речи сопровождается жестовыми ударениями [22, 273].

Выделяется жестовая фраза *(a gesture phrase)* как ядро движения, имеющее определенную форму и ярко выраженные динамические характеристики [20]. Жестовую фразу образуют разные кинетические жесты: жесты головы, выражения лица, телодвижения, жесты рук и позы, которые обладают значимыми характеристиками, а именно: амплитудой, силой воспроизведения, скоростью и направлением.

По нашим наблюдениям, в состоянии аффекта жестовые фразы сопровождаются следующими кинетическими жестами: встряхивание головой, мотание головы из стороны в сторону, разведение рук в стороны, размахивание руками, воз-

ведение рук вверх, «тыканье» в собеседника указательным пальцем, сжатие пальцев в кулак, размахивание кулаками, приближение к собеседнику, «нависание» над собеседником.

Как известно, способностью выражать различные эмоциональные оттенки обладает также лицо человека. К мимическим признакам базовых эмоций К. Изард относит три автономные зоны лица: область лба и бровей, область глаз (глаза, веки, основание носа) и нижняя часть лица (нос, щеки, рот, челюсти, подбородок) [23].

В состоянии аффекта брови говорящего нахмурены, глаза выпучены, рот либо раскрыт широко либо челюсти сжаты, губы дрожат, ноздри раздуваются, щеки надуваются. Все эти признаки чередуются друг с другом. Имеет место также прерывистое дыхание, нервный, истерический смех.

Помимо жестикуляции, в состоянии аффекта наблюдаются также эмоциональные действия. К ним относятся подпрыгивания, закрывание лица руками, приседания, стук ладонью или кулаком по столу, толкание собеседника, избиение собеседника, ритмичные удары собственной головой о стену.

Например, в ситуации, когда герой сериала Волтер Вайт, у которого диагностировали неоперабельный рак легких, обсуждает со своими друзьями и женой как ему жить дальше, друзья советуют ему провести последние недели или месяцы с семьей, а не в больнице, быть мужественным и умереть как мужчина. Однако, договорить им не удается, так как жена Волтера перебивает их. Она испытывает одновременно гнев, страх и отчаянье, то есть приходит в крайнее эмоциональное возбуждение – в состояние аффекта. Повышенным тоном, почти криком она сообщает о том, что вообще не хочет, чтоб ее муж умирал и это главное – в этом все дело:

I don't want him to die at all. That's the whole point of this. So either help or leave ... This is not debate club. This is my husband's life. This is my husband's life! How dare you!!!

Глаза героини выпучены, ноздри раздуваются, глаза полны слез. Ударные слова «die, at all, point, life, dare»сопровождаются максимально широким открытием рта, мотанием головой, размахиванием руками, направлением указательного пальца в сторону мужа, а затем в сторону двери.

Таким образом, к **невербальным средствам** выражения аффекта, сопровождающим речевые высказывания либо заменяющим их, относятся **кинетические жесты** (встряхивание головой, мотание головы из стороны в сторону, разведение рук в стороны, размахивание руками, возведение рук вверх, «тыканье» в собеседника указательным пальцем, сжатие пальцев в кулак, размахивание кулаками, приближение к собеседнику, «нависание» над собеседником), **мимика лица** (нахмуренные брови, выпученные глаза, широко открытый рот либо, наоборот, сжатые челюсти, дрожащие губы, раздутые ноздри) и определенные **действия** (подпрыгивания, закрывание лица руками, приседания, стук ладонью или кулаком по столу, толкание собеседника, избиение собеседника, ритмичные удары собственной головой о стену).

Перспективу данного исследования видим в изучении взаимодействия невербальных и просодических средств при выражении аффекта.

Литература:

1. Witwicki W. Psychologia. T. 1. – Krakow, 1946 / W. Witwicki. – P. 341 – 367.
2. Куттер П. Любовь, ненависть, зависть, ревность. Психоанализ страстей / П. Куттер. – СПб., 1998. – 142 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
4. Compton A. A study of the psychoanalytic theory of anxiety: Part 3. A preliminary formulation of the anxiety response // Journal of American Psychoanalytic Association. – 1980. – V. 28. – P. 739 – 774.
5. Knapp P. H. Some contemporary Contributions to the study of emotions // Journal of American Psychoanalytic Association, 1987. – V. 35. – P. 205 – 248.
6. Tompkins S. Exploring Affect: The Selected Writings of Silvan S. Tompkins / S. Tompkins. – New York: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1995. – P. 321 – 376.
7. Massumi B. Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation Brian Massumi. – Durham: Duke University Press, 2002. – 381 p.
8. Shouse E. Feeling, Emotion, Affect // M/C Journal 8.6, 2005. – P. 401 – 445.
9. Shaviro S. The Cinematic Body Redux. http://shaviro.com/Othertexts/Cinematic
10. Тхостов А. Ш., Колымба И. Г. Эмоции и аффекты: общепсихологический и патопсихологический аспекты / А. Ш. Тхостов, И. Г. Колымба // Психологический журнал. – 1998. – № 4. – С. 41 – 48.
11. Clapared E. The Nature of Emotion // Feelings and Emotions. – M. B. Arnold (ed.). – Baltimor, 1968. – P. 37 – 46.
12. Ильин Е.П. Эмоции и чувства: монография / Е.П. Ильин. – СПб: Питер, 2001. – 752 с.
13. Блох М.Я. Проблемы парадигматического синтаксиса (на материале английского языка): дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04 / М.Я. Блох. – М., 1976. – 444 с.
14. Суслова М.М. Синтаксические конструкции аффекта в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. фил. наук: 10.02.04 / М.М. Суслова. – М., 1997. – 16 с.
15. Цибуля Н.Б. Невербальный конформизм и просодия // Сегментный и супрасегментный аспекты звучащего текста. Сб. науч. трудов МГЛУ. – М.: МГЛУ, 2001. – С. 98 – 106.
16. Верещагина А.В. Взаимодействие просодических параметров и кинесических средств речи в условиях социально-ролевой симметрии и асимметрии партнеров по диалогу (эксп.-фонет. исследование на матер. англ. языка): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Волгоград, 2000. – 20 с.
17. Корлыханова Е.Л. Взаимодействие просодических и кинесических средств в выражении эмоциональных значений радости, гнева, удивления в сценической речи (на материале английского языка): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 2000. – 178 с.
18. Hess U. The communication of emotion // Emotions, Qualia, and Consciousness. – A. Kaszniak (Ed.). – Singapore: World Scientific Publishing, 2001. – P. 397 – 409.
19. Bavelas J.B. Gestures as Part of Speech: Methodological Implications // Research on Language and Social Interaction, 27(3): Lawrence Erlbraum Associates, Inc., 1994. – P. 201 – 221.
20. Kendon A. Gesture // Annual Review of Anthropology. – Vol. 26. – 1997. – P. 109 – 128.
21. McNeill D., Cassell J., McCullough K.-E. Communicative Effects Speech- Mismatched of Gestures // Research on Language and Social Interaction 27(3). – London: Lawrence Erlbraum Associates, Inc., 1994. – P. 223 – 237.
22. Schegloff E.A. On Some Gestures' Relation to Talk // Structures of Social Actions. Studies in Conversational Analysis. Ed. M. Atkinson, J. Heritage. – Cambridge University Press, 1986. – P. 266 – 296.
23. Изард К. Э. Психология эмоций / Изард К.Э. – СПб.: Питер, 1999. – 464 с.

Попко К. О. Невербальні засоби реалізації афекту в англомовному художньому дискурсі

Анотація. В статті надається визначення афекту як короткочасної і яскраво вираженої емоційної реакції на певний стимул. Визначені жестові та мімічні засоби реалізації афекту в англомовному художньому дискурсі.

Ключові слова: емоція, афект, невербальні засоби, жест, міміка.

Popko K. Non-verbal means of affect realisation in English artistic discourse

Summary. The article is aimed at the definition of affect as a short-time and vividly expressed emotional reaction to some stimulus. Gesture and mimic means of affect realisation in English artistic discourse have been analysed.

Key words: emotion, affect, non-verbal means, gesture, mimicry.

УДК 811.111'37

Рибакова К. А.,
аспірант
Київського національного лінгвістичного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОНОМАСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ ДОБИ КРИМСЬКОЇ ВІЙНИ 1853-1856 РР. У НАЗВАХ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ВІКТОРІАНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Анотація. Статтю присвячено аналізу особливостей використання ономастичної лексики доби Кримської війни 1853-1856 рр. у назвах англомовних художніх текстів Вікторіанського періоду. Вперше виявлено й описано особливій клас заголовків, до складу яких входять топоніми кримського походження. Розроблено відповідну структурно-граматичну і семантичну таксономію заголовків із топонімами у домінуючій сильній позиції.

Ключові слова: ономастична лексика, топоніми, назва художнього тексту, Вікторіанська Англія, Кримська війна.

Для історії кожної країни характерні певні періоди бурхливого розвитку. Для Великобританії одним із таких часів є Вікторіанська доба. Її часові рамки включають умовний поділ на три періоди – ранньовікторіанський 1837-1860 рр., середньовікторіанській 1860-1885 рр., піздньовікторіанській 1885-1901 рр. (або 1885-1930 рр. у більш широкому охопленні) [1, 247]. Під час розквіту Вікторіанської епохи відбувся значний міжнародний конфлікт – Кримська війна 1853-1856 рр., що загострила політичні та суспільні протиріччя і водночас виявила всі позитивні і негативні боки вікторіанства. Ці події знаходять своє відображення у мові, відбиваючи історико-культурний досвід англійців на вербальному рівні. Вікторіанська доба відзначена появою цілого пласту нової історично-маркованої лексики, серед якої значна частина припадає на ономастику. Топоніми як складники ономастичної лексики представляють один із засобів відображення географічної реальності на вербальному рівні і віддзеркалюють образ країни. В англомовній художній літературі вікторіанського періоду виділяється клас топонімів, який утворився у період Кримської війни 1853-1856 рр. внаслідок світової військової експансії Британської імперії. Велика кількість поетичних і прозових текстів характеризуються наявністю заголовків, які містять топоніми кримського походження. Як правило, такі назви насичені додатковим сенсом, який повідомляє не тільки про місто події, але й про саму подію, що пов'язана з цим місцем, її хронологічні рамки, нюанси авторського відношення тощо. Таким чином, **об'єктом** нашого дослідження є ономастична історико-маркована лексика, що увійшла до складу англійської мови у вікторанську добу періоду Кримської війни. **Предметом** дослідження є комплексний аналіз заголовків художніх текстів, що містять топоніми кримського походження. **Мета роботи** – визначення особливостей використання ономастичної лексики у назвах художніх текстів, надати їй відповідну систематизацію і класифікацію. Така мета передбачає необхідність розв'язання низки **завдань:** охарактеризувати ономастичну лексику доби Кримської війни 1853-1856 рр. у назвах англомовних художніх текстів Вікторіанського періоду, надати їй відповідну структурно-семантичну характеристику, виявити відмінні особливості використання вищезазначених заголовків. Всебічний огляд вживання ономастичної лексики кримського походження у назвах творів **на матеріалі** корпусу англомовних художніх текстів Вікторіанської доби проведено вперше, що визначає **актуальність** даної роботи.

В англійському ономастиконі існує досить великий клас топонімів, історично пов'язаних з подіями британської світової експансії – Кримською або Східною війною 1853-1856 рр. Це оніми Crimea, Sevastopol, Alma, Balaclava, Inkerman, Malakoff та похідні від них форми. У більшості випадків це запозичені асимільовані назви, утворені шляхом прямого перенесення. Джерелом походження цього класу географічної номенклатури послужили історичні пам'ятні місця (міста і населені пункти Криму, місця дислокації британських військ: *Balaclava, Malakoff Hill, Sebastopol*) і події, пов'язанні з Кримською війною (великі битви: *The Battle of Alma, The Battle of Balaclava, The Battle of Inkermann*). Більш детально ґенезу топонімів кримського походження було розглянуто нами у попередніх роботах [11, 119-113; 12, 167-172].

Топоніми як геополітичні вербальні маркери англійської світової експансії щільно вплетені в тканину англомовних художніх творів Вікторіанської доби. За жанром художні тексти, що містять оніми кримського походження, розподіляються на прозові – пригодницькі романи, травелоги, мемуари та поетичні – вірші, поеми, балади, пісні. Топонімічна лексика має властивість займати домінуючу **сильну позицію** [13, 5; 7, 3; 2, 23-31; 10, 60], виступаючи в якості назв цілих творів і назв заголовків їх окремих частин, слугуючи індикатором дискурсивної екстралінгвальної інформації. Заголовок або назва є невід'ємною частиною тексту [Гальперин 5, 18], його основним рамковим компонентом. Основна ідея тексту узагальнено представлена у назві [5, 59], це «компресований, нерозкритий зміст тексту» [5,133]. За словами Л. С. Виготського, заголовок є текстовою домінантою, оскільки «несе в собі розкриття найважливішої теми» [4, 193]. Займаючи позицію перед і над текстом, назва повідомляє у сконцентрованому вигляді інформацію про зміст твору [10, 59]. Це так званий однофразовий [6, 151] згорнутий скомпресований текст, асоціативний образний центр твору, який у концентрованому вигляді повідомляє інформацію про його зміст. Він обумовлює реалізацію глибинних смислових зв'язків, слугує

сигналом концептуальної інформації тексту [6, 151], інколи є актуалізатором ключових текстових концептів твору [8, 101]. Подальше прочитання твору розгортає приховану складну семантику заголовка, анафорично вказує на змістову квінтесенцію художнього тексту при ретроспективному прочитанні. У більшості випадків повне осмислення заголовка можливе на широкому історико-філологічному фоні, оскільки багато заголовків містять різноманітну екстралінгвальну інформацію. Оскільки назва художнього твору виступає ключовим елементом глибинної частини інформаційної структури тексту, топоніми в структурі заголовка художнього тексту відіграють домінуючу роль у створенні та сприйнятті тексту.

Проаналізуємо склад назв, що містять географічну номенклатуру кримського походження і які найяскравіше представляють тенденцію повідомляти сконцентровану ключову інформацію. На підставі **структурно-граматичних** характеристик [2, 23; 13, 53] заголовки художніх прозових і поетичних текстів у корпусі творів зазначеного періоду розрізняються за об'ємом – від ключового слова-топоніма до надфразової єдності і речення з ядром-топонімом. Назва **розміром в одне слово** лаконічно представляє домінуючу тематичну лексику. Корпус текстів Вікторіанського періоду проілюстровано англомовними топонімічними одиницями, що іменують ключові географічні місця Кримської війни і битви, пов'язані з ними: «Sevastopol» [15], «Alma» [16, 13], «Balaclava» [24, 1-189], «Inkermann» [4, 108-111], «The Redan» [23, 345-353]. Назви **об'ємом словосполучення,** в свою чергу, надають необхідний вказівний мінімум: «After Balaclava» [25, 124], «Inside the Redan» [11, 188 -198]. На вищому **рівні речення або цілої низки розгорнутих фраз** заголовок отримує завершеність та вичерпаність: «What Have You Seen In The Crimea?» [9, 247-250].

За **формою та семантикою** назви англомовних художніх текстів вікторанського періоду, що містять топонімічну лексику кримського походження, пропонуємо умовно розділити на: хронотопічні, сюжетні, описові, дескриптивні або розгорнуті, прогнозуючі, сатиричні та іронічні, дублюючі або подвійні, назви-коментарі, назви з аксіологічним компонентом, назви із ускладненою семантикою. Розглянемо докладніше кожну категорію заголовків.

Хронотопічні назви, які вказують на часопростір [Бахтин 3, 234] – місто і час історійко-культурної події. Це дати битв Кримської війни – Альмінської (20.09.1854р.), Балаклавської (25.10.1854 р.) та Інкерманської (05.11.1854 р.) які поєднані із локус топонімами *Alma, Balaclava і Inkerman.* Приклади хронотопічних заголовків знайдено у поетичних текстах зазначеного корпусу англомовних творів: «Lines on hearing of the Battle of the Alma, Sept. 28th, 1854» [19, 3], «Balaclava. October 25th, 1854» [4, 104-107] і «Inkerman, Sunday, Nov. 5, 1854» [20, 356-357].

Сюжетні назви – це заголовки, що представляють основну тему чи проблему твору. Вони, як правило, згортаються до кількох ключових слів, висвітлюючи квінтесенцію твору. Сюжетні назви можуть вказувати на події «до» чи «після» кульмінаційного моменту [9, 98]. Такі назви широко представлені у поетичних текстах, але зустрічаються і у прозових творах: **передбачення події, її початок** – «The Night before Inkermann» [11, 194-208]; **розвиток події** – атака британської кавалерії під Балаклавою – «The Balaclava Charge» [22, 142-144], «The Charge of the Heavy Brigade at Balaclava» [18, 158-163]; **розв'язка дії** – облога і взяття англійцями міста-фортеці Севастополя – «Sebastopol is won» [3,57], «The fall of Sebastopol» [6, 1-83], «Death at Alma» [7, 7-11]; **кінець дії** – «After Balaclava» [25, 124].

Описові назви – це заголовки, що конкретизують, малюють певну картину часопростору. Такі назви представлені поетичними і прозовими текстами з перевагою останніх: «By the Alma River» [5, 28-29], «Melancholy Sebastopol» [21, 381], «A Sunday Morning in the Crimea» [11, 199-212].

Дескриптивні [9, 102] або **розгорнуті назви** – це заголовки, які представляють детально озаглавлений текст, що надає можливість скласти думку про подальший зміст твору. Дескриптивні назви такого типу містять топонімічну одиницю кримського походження та розгорнутий опис подій, пов'язаних із нею. Хоча за загальною тенденцією художніх текстів XIX століття розширені дескриптивні назви стали поступово виходити із моди, однак вони збереглись у таких жанрах, як військово-патріотична поезія і роман-травелог. Назви розгорнутого характеру є більш притаманними поетичним текстам: «The Battle of Balaclava, and The unparalleled heroic, but deeply to be lamented charge of the Light cavalry, through a mistaken order» [12, 22-31], «To the British sailors who showed such noble devotedness to the wounded at Alma» [12, 19-21], «Lines written Impromptu, on seeing Her Majesty Queen Victoria bestow the Crimean Medals» [19, 29-30]. Проза також може містити дескриптивні назви, які анотують тексти глав твору: «Chapter XXXV. Melancholy Sebastopol – Hospitably Received in Russia – Pleasant English People – Desperate Fighting – Relic Hunting» [21, 381].

Прогнозуючі назви за функцією схожі із дескриптивними у тому, що також вказують на додаткові претекстові дані - літературний жанр: поему, баладу, сонет тощо. Ось найбільш характерні приклади прогнозуючих заголовків у поетичних текстах зазначеного періоду: «Sebastopol: A Poem, Dedicated to the Spirit of 'The Times» [17, 1], «Duty; Or, The Heroes of the Charge in the Valley of Balaklava. A Poem» [22, 46-55]; «The Battle of Balaclava: A Ballad» [1, 3], «The Battle of Inkermann; a Ballad, with Balaklava, Alma, Sinope, and Inkerman» [22, 83-85]; «Sonnet IX. Balaclava» [2, 155]. Найчастіше така форма назви застосовується із топонімом Balaklava / Balaclava, оскільки битва при Балаклаві стала асоціюватися у вікторіанців із прикладом мужньості англійських воїнів, проявленою під час найвідомішої битви Кримської війни.

Назви-коментарі – назви, що передають ставлення автора до історичних подій, пов'язаних із згадуваним топонімом, налаштовують на діалог із читачем: «Balaclava: Oh 'tis a famous story!» [8, 5], «What Have You Seen In The Crimea?» [9, 247-250].

Назви з аксіологічною компонентою – такі назви, що містять у собі емоційну оцінку. У таких заголовках при наявності прямої оцінки експліцитно проявляється категорія модальності. Як правило, назви що містять топоніми кримського походження, відзначено негативним (пейоративним) оцінним компонентом. Шкала варіюється від помірного негативного ставлення – «Melancholy Sebastopol» [21, 381] до співчуття і засудження «The

Battle of Balaclava, and The unparalleled heroic, but deeply to be lamented charge of the Light cavalry, through a mistaken order» [12, 22-31] і різкої, вкрай негативної оцінки – «The Death-Ride of Balaclava» [22, 135-137], «Death at Alma» [7, 7-11]. Аксіологічна компонента проявляється в більшості випадків у поетичних текстах, але зустрічається і у прозових. В цілому, превалювання експліцитної пейоративної оцінки у назвах з ономастичними елементами, що позначають міста бойових дій, свідчить про негативне ставлення пересічних вікторіанців до війни і людських та ресурсних втрат, пов'язаних із нею. Можна відзначити, що війна як невід'ємна частина входить до складу образу Вікторіанської Англії і являється необхідним засобом розширювати і підтримувати могутність Британської імперії. Але, незважаючи на пануючі військово-патріотичні настрої, вікторіанське суспільство ставилося негативно до наслідків війни. Це відбивається на вербальному текстовому рівні у наявності негативної лексики в назвах із топонімами, що асоціюються із англійськими військовими конфліктами періоду Кримської війни (Sebastopol, Balaclava, Alma).

Сатиричні, іронічні назви містять елементи критичного гумору стосовно описуваних подій у подальшому тексті. Так, наприклад, як реакція на множинні вірші та поеми, присвячені Інкерманській битві, виникає вірш-пародія, що претендує на «найбільш об'єктивну» оцінку зазначеної події: «The Battle of Inkermann (The Truest Version)» [13, 101-103].

Назви із ускладненою семантикою [9, 103], які містять алюзії на певні історичні події (Альмінська, Балаклавська та Інкерманська битви) і літературні твори (популярна поема А. Теннісона «Атака Легкої Бригади / The charge of the Light Brigade»): «The Death-Ride of Balaclava» [22, 135-137], «Balaclava: Oh 'tis a famous story!» [8, 5].

Дублюючі [8, 95] **або подвійні назви** – назви, що поєднують дві різні теми, одна з яких називає головних персонажів твору, а друга вказує на місто дії роману, яке виражено англомовним топонімом кримського походження: «Lady Wedderburn's wish: a tale of the Crimean War» [10, 1-300], «The children of the great king, A tale of the Crimean War» [14, 1-192]. Такі назви більш притаманні прозовим художнім текстам великого обсягу (багатотомні романи, новели). Цей тип заголовків на текстовому рівні сприяє виділенню (prominence) домінуючих рис образу Вікторіанської Англії на вербальному рівні і їх подальшому висуненню (foregrounding) на концептуальному рівні.

Слід відмітити, що у дослідженому корпусі текстів, прозовим художнім творам, що містять топоніми як елементи назви, притаманні як **«зовнішні» назви** (загальна назва цілого твору) [9, 105], так і **«внутрішні»** (назви частин, глав твору), що слугують своєрідним «конспектом твору». Якщо назва цілого тексту, як правило, призначена розкривати згорнутий зміст, узагальнену проблематику твору і його смислову домінанту, то внутрішні, або проміжні [8, 96] назви, що надаються окремим розділам, виокремлюють підтеми твору, розгортають його тематичні лінії.

Висока частотність розподілу повторюваних топонімічних одиниць на різних рівнях тексту – від його загальної назви до найменування внутрішніх розділів і наскрізних повторах в самій тканині поетичного тексту свідчить про певну **гіперсемантизацію** [8, 96] ономастичної лексики кримського походження, що забезпечує зв'язаність тексту на семантично-смисловому рівні. Багаторазове повторювання ключових заголовних топонімів у різних контекстах художнього тексту нарощує їх змістовий потенціал. Так наприклад у одному віршованому тексті топонім Balaclava повторюється 33 рази, що свідчить про його високу гіперсемантизацію у поемі, починаючи із включення оніма Balaclava у назву твору як рамочного компоненту до його наскрізного повтору у самому тексті твору – «BALACLAVA. October 25th, 1854» [4, 104-107]. Balaclava як ключове слово, лейтмотив художнього тексту є водночас мета-образом поеми, що включає у собі образ пейзажного замальовку віддаленого від Англії міста: *«Balaclava, Balaclava, / Far thy still and grassy plain* [4, 104]»; образ міста-символу самої знаменитої битви Кримської війни: *«Then it was, when victory crowned us. / Madness made that victory vain <…> Balaclava, Balaclava, / Charge to death across thy plain!* [4, 105]»; образ міста, що асоціюється із неперевершеною відвагою вікторіанців; образ міста-пам'ятника загиблим англійським воїнам: *«Thick is strewn with England's bravest. / High is heaped with England's slain; / Shot and shell have done their work well; / They shall never charge again. / Balaclava, Balaclava, / O'er thy still and grassy plain* [4, 107]», Балаклавська рівнина асоціюється із місцем, де панує смерть, долиною смерті: *«Teeth we clenched, and brows we knitted. / Strung our nerves to fierce disdain. / Balaclava, Balaclava, / Scorn of death upon thy plain* [4, 106]». Таким чином, багаторазові наскрізні повтори у художньому тексті сприяють семантичним трансформаціям ключової ономастичної лексики, що усвідомлюються ретроспективно по мірі прочитання твору, забезпечуючи утворення багатогранного образу. На стилістичному рівні це проявляється в ефекті обрамлення, де повторюваність назви тексту як рамочного компоненту забезпечує зв'язність тексту на всіх його рівнях та підкреслює значущість географічної лексики як тематичної домінанти твору.

Висновки й перспективи подальших досліджень: аналіз специфіки складу назв англомовних художніх прозових і поетичних текстів Вікторіанської доби виявляє особливій клас заголовків, до складу яких входять топоніми кримського походження (Crimea, Sevastopol, Alma, Balaclava, Inkerman, Malakoff). Такі назви містять дискурсивну історико-культурну екстралінгвальну інформацію і у якості сильних позицій представляють собою згорнутий асоціативно-образній центр твору. Таксономія заголовків із ономастичною складовою представляє структурно-граматичну та семантичну класифікації. За структурою назви розрізняються за об'ємом: ключове слово-топонім, словосполучення, речення з ядром-топонімом. За формою та семантикою назви умовно розділено на: хронотопічні, сюжетні, описові, дескриптивні або розгорнуті, прогнозуючі, сатиричні та іронічні, дублюючі або подвійні, назви-коментарі, назви з аксіологічним компонентом, назви із ускладненою семантикою. Встановлено, що ономастичній лексиці кримського походження у художніх текстах Віктріанської доби притаманна висока гіперсемантизація завдяки частотному розподілу по всім рівням тексту, що віддзеркалює зна-

чущість географічної лексики як тематичної домінанти твору та виділяє топоніми як своєрідні вербальні геополітичні маркери англійської світової експансії.

У подальшому доцільно більш детально виявити образно-оцінні властивості історично-маркованої ономастичної лексики періоду Кримської війни у англомовних художніх і нехудожніх текстах Вікторіанської доби.

Література:

1. Alexander M. A History of English Literature. Foundations / M. Alexander. – L.: Palgrave Macmillan, 2000. – 400 p.
2. Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста // Иностранные языки в школе / И. В. Арнольд. – 1978. – №4. – С.23-31.
3. Бахтин М. М. Вопросы литературы и естетики / М. М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 504 с.
4. Выготский Л.С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции / Л. С. Выготский. – М. : Изд. «Лабиринт», 1997. – 416 с.
5. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М : КомКнига, 2006. — 144 с.
6. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Дис. ... доктора філол. наук: 10.02.05. – К., 2003. – 502 с.
7. Кожина Н. А. Заглавие художественного произведения: Структура, функции, типология: (на материале русской прозы XIX-XX вв.): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1986. – 22 с.
8. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 272 с.
9. Ламзина А. В. Заглавие // Введение в литературоведение / А. В. Ламзина. – М., «Высшая школа», 1999. – С. 94-106.
10. Лукин В. А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа: Учебник / В. А. Лукин. – М.: Изд-во «Ось-89», 1999. – 192 с.
11. Рибакова К. А. Ґенеза топонімів доби Кримської війни 1853-1856 рр. у лексичній системі англійської мови // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. № 19: Філологічні науки. Мовознавство / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [ред. кол.: І. Я. Коцан, Н. О. Данилюк, Є. І. Гороть, Г. Л. Аркушин та ін.]. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2013. – № 19. – С. 109-113.
12. Рыбакова Е. А. Историко-маркированная лексика как средство вербальной репрезентации образа викторианской Англии // Филологические науки. Вопросы теории и практики / Е. А. Рыбакова. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 2 (32) : в 2-х ч. Ч. II. – С. 167-172.
13. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика): Учебное пособие для студентов пед. ин-тов / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 128 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Bance W. The Battle of Balaclava: A Ballad / W. Bance. – Charlton, 1855. – 12 p.
2. Barlow G. From Dawn to sunset / G. Barlow. – L. : Swan Sonnenshein and Co., 1890. – 500 p.
3. Barry M. J. Lays of the war / M. J. Barry. – L. : Longman, 1856. – 134 p.
4. Bennett W. C. Proposals for and Contributions to a Ballad History of England / W. C. Bennett. – L. : Hamilton, Adams and Co., 1868. – 145 p.
5. Craik D. M. Poems / D. M. Craik. – Boston, Ticknor and Fields, 1866. – 160 p.
6. Crampton J. N. The Fall of Sebastopol / J. N. Crampton. – L. : Simpkin and Marshall, 1856. – 83 p.
7. Doyle F. H. The Return of the Guards: And Other Poems / F. H. Doyle. – L. : Macmillan, 1866. – 327 p.
8. Elliott J. A., Murray S. Balaclava : Oh ‘tis a famous story! / J. A. Elliott, S. Murray. – L. : Francis Bros. and Day, 1884. – 6 p.
9. Gowing. T. A Soldier’s experience Or A voice from the ranks: showing the cost of war in blood and treasure / T. Gowing. – Nottingham : Forman and Sons, 1892. – 585 p.
10. Grant J. Lady Wedderburn’s wish: a tale of the Crimean War / J. Grant. in 3 vol. – L. : Tinsley Brothers, 1870. – Vol. 1. – 300 p.
11. Grant J. Under the Red Dragon . A novel / J. Grant. in 3 vol. – L. : Tinsley Brothers, 1872. – Vol. 3. – 270 p.
12. Hayward A. The battles of the Crimea with other poems / A. Hayward. – Canada : J. C. Ansley, 1855. – 75 p.
13. Hedley G. R. The Battle of Inkermann (The Truest Version) / G. R. Hedley // People’ Advocate. – Sydney, 1855. – 19.05.1855. С. 101-103.
14. Horsburgh M. The children of the great king, A tale of the Crimean War / M. Horsburgh. – L. : Hamilton, Adams, and Co., 1865. – 192 p.
15. Knott A. The three spirits and other poems / A. Knott. – L. : Groombridge and Sons, 1856. – 96 p.
16. Smith A., Dobell S. Th. Sonnets on the war / A. Smith, S. Dobell. – L. : David Bogue., 1855. – 56 p.
17. Smythies H. Sebastopol: A Poem, Dedicated to the Spirit of ‘The Times / H. Smythies. – L. : Routledge, 1854. – 20 p.
18. Tennyson A. Tiresias and other poems / A. Tennyson. – L. : Macmillan and Co., 1885. – 220 p.
19. Tilt J. Lays of Alma, and other poems / J. Tilt. – L. : Booth, 1856. – 200 p.
20. Trench. R. Ch. Poems / R. Ch. Trench. – L. : Regan Paul, Trench and Co., 1889. – 430 p.
21. Twain M. The Innocents Abroad: or The New Pilgrims’ Progress / M. Twain. – Hartford, 1869. – 652 p.
22. Waddington P. "Theirs but to do and die": the poetry of the charge of the Light Brigade at Balaklava, 25 October 1854 / P. Waddington. – Astra, 1995. – 224 p.
23. Whyte-Melville G. J. The interpreter: A Tale of the War / G. J. Whyte-Melville. – L. : John W. Parker and Son, 1858. – 432 p.
24. Whitmore-Jones. W. Poems / W. Whitmore-Jones. – London : Longman, Brown, Green and Longmans, 1856. – 189 p.
25. Williams J. After Balaclava / J. Williams // Successful Recitations. Miles A. H. – L. : S. H. Bousfield & Co., 1901. – 307 p.

Рыбакова Е. А. Особенности употребления ономастической лексики периода Крымской войны 1853-1856 гг. в названиях англоязычных художественных текстов Викторианской эпохи

Аннотация. Статья посвящена анализу особенностей употребления ономастической лексики периода Крымской войны 1853-1856 гг. в названиях англоязычных художественных текстов Викторианской эпохи. Впервые выявлен и описан особой класс заголовков в состав которых входят топонимы крымского происхождения. Разработана соответствующая структурно-грамматическая и семантическая таксономия заголовков с топонимами в доминирующей сильной позиции.

Ключевые слова: ономастическая лексика, топонимы, название художественного текста, Викторианская Англия, Крымская война.

Rybakova K. Specific features of the Crimean War (1853-1856) Onomastics in the titles of the English literary texts of the Victorian era

Summary. This article focuses on the peculiarities of the Crimean War (1853-1856) Onomastics in the titles of the English literary texts of the Victorian era. The paper identifies and describes a special class of titles that include place names of the Crimean War origin. The article develops appropriate structural-grammatical and semantic taxonomy of the literary text titles with place names in dominant positions.

Key words: Onomastics, place names, literary text title, Victorian England, Crimean War.

УДК 81 – 115

Рыжих В. И.,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры германских и восточных языков
Международного гуманитарного университета

ГРАММАТИЧЕСКИЕ КАТЕГОРИИ ИМЕНИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОГО РУССКОГО И АРАБСКОГО ЯЗЫКОВ В СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОМ ОСВЕЩЕНИИ

Аннотация. В статье дается сравнительный анализ частей речи и основных грамматических категорий имен существительных русского и арабского языков: род, число, падеж и одушевленность. В статье описаны сходства и различия в грамматических традициях этих двух языков. Рассмотрение этого вопроса с учетом диахронического аспекта позволило выявить существенные совпадения в исследуемых категориях на различных этапах развития русского языка и современного арабского языка, грамматический строй которого не изменялся в течение всего периода существования.

Ключевые слова: грамматические категории, род, число, живые и неживые существа, умный, диахронический аспект.

Цель данной статьи – сравнить содержание основных грамматических категорий имен существительных русского и арабского языков с учетом диахронического аспекта. Актуальность темы заключается в том, что изложенные в статье сходства грамматических категорий русского и арабского языков могут существенным образом повлиять на вопросы, связанные с происхождением и развитием языков в целом. Предметом исследования являются части речи и основные категории имен существительных русского и арабского языков: род, число, падеж и одушевленность.

Русский и арабский языки относятся к разным макросемьям: русский относится к индоевропейским языкам, а арабский – к афразийским языкам, которые еще недавно назывались группой семито-хамитских языков. Уже этот факт предполагает, что при сравнении их грамматических систем и лексического состава должно быть больше различий, чем совпадений.

Анализ современного состояния этих двух языков подтверждает эту закономерность, как на уровне лексики, так и на уровне грамматической традиции. В данной статье проанализировано состояние некоторых грамматических категорий этих двух языков в диахроническом аспекте, что позволило обнаружить сходство там, где оно казалось маловероятным.

Существенное различие между современными русским и арабским языками начинается уже на этапе выделения частей речи. В русском языке обычно выделяется десять частей речи: имя существительное, имя прилагательное, имя числительное, местоимение, глагол, наречие, предлог, союз, частицы и междометия [3, 42]. Кроме этого, в качестве самостоятельных частей речи иногда выделяют причастия и деепричастия, и в этом случае число частей речи достигает двенадцати. А если учесть и некоторые другие претенденты на роль частей речи, то их число в русском языке превысит два десятка. Следует отметить, что существует и обратная тенденция, направленная на сокращение количества частей речи. Такие грамматисты как Потебня А.А., Фортунатов Ф.Ф., Пешковский А.М. отрицали у числительных и местоимений наличие грамматических признаков, позволяющих выделить их в качестве самостоятельных частей речи. В этом случае количество частей речи сократится до восьми. А если проанализировать предложения таких исследователей, как Ж. Вандриес, проф. Кудрявский, проф. Курилович, акад. Фортунатов, то количество частей речи сократится до трех (имя существительное, имя прилагательное и глагол), а если объединить имя существительное с именем прилагательным в одну часть речи «имя», что предлагает сделать Ж. Вандриес, то останется только две части речи: имя и глагол [3, 43].

На этом фоне поражает стабильность выделения частей речи в арабском языке. На протяжении всего периода развития арабского языка в нем всегда было три части речи: имя, глагол и частицы [4, 116]. И в настоящее время нет никаких предложений по увеличению или сокращению этого списка. А самые оптимальные предложения по выделению частей речи в русском языке очень близки к тому, что уже давно существует в арабском.

Не менее интересным является сравнительный анализ в русском и арабском языках категории числа. В русском языке в настоящее время выделяется два числа: единственное и множественное. В арабском языке активно употребляются три числа: единственное, множественное и двойственное [4, 148]. Те, для кого русский язык является родным, в большинстве своем не могут даже представить двойственное число в своей грамматике. В их сознании уже давно утвердилось понимание того, что число, как грамматическая категория, может быть только единственным или множественным. И действительно, так ли необходимо в языке двойственное число? Все явления в нашем мире раскладываются на противоположности, например: свет и тьма, верх и низ, левое и правое, внешнее и внутреннее, северный и южный полюсы. Попробуйте в эти пары вставить что-то третье. Не получится. А если мы что-то и предпримем вопреки этому порядку, то нарушится определенное равновесие. Так что дуализм – это реальность нашего мира, которая присутствует на каж-

дом шагу. А любая реальность должна отражаться и в языке. Вот поэтому наличие двойственного числа естественно и даже необходимо. А как же русский язык существует без этой, как оказалось, очень необходимой категории? Грамматический строй русского языка в отличие от арабского находится в постоянном развитии: что-то утрачивается и что-то появляется. Было в русском языке и двойственное число. Практически в любом исследовании древнерусского языка упоминается о наличии двойственного числа.

Известный французский лингвист Мейе А., который исследовал древнейшее состояние славянских языков, пишет: «В общеславянском языке двойственное число употреблялось регулярно. Древнейшие памятники представляют в соответствующих случаях постоянное и строгое употребление окончаний двойственного числа; однако с течением времени эта категория утрачивается: в русском языке известные отклонения в употреблении двойственного числа показывают на его исчезновение, по крайней мере, с XIII века. …Исчезновение двойственного числа происходило постепенно и оставило во всех языках обильные следы, морфологические и синтаксические. Славянские языки вместе с литовскими являются единственными индоевропейскими языками, где двойственное число сохранилось так долго». [7, 260].

По нашему мнению, к остаткам двойственного числа, которые сохранились в современном русском языке, следует отнести также группу имен существительных русского языка, которые употребляются только во множественном числе. Такие слова, как «сани», «ножницы», «очки», «штаны», «шорты», «брюки» вероятнее всего также следует отнести к остаткам двойственного числа, которое было когда-то в древнерусском языке, т.к. все эти слова обозначают предметы, в составе которых явно обозначены два одинаковых элемента. Кроме этого, необходимо отметить, что окончание таких слов на *–и, –ы* похоже на окончание арабских слов двойственного числа после усечения буквы «н», что часто происходит в таких словах при образовании определенных синтаксических конструкций, а в таких словах, как «сани», и «штаны» эти окончания полностью совпадают. Во всяком случае, предположение о том, что перечисленные выше имена существительные являются дошедшими до нас формами двойственного числа и при этом каким-то образом связаны с арабским языком, заслуживает особого внимания.

Следующей грамматической категорией, которую необходимо рассмотреть, является категория одушевленности. В русском языке к этой категории относятся имена, обозначающие людей, животных, птиц, рыб и т.д. В арабском языке к одушевленным относится только то, что связано с Человеком, а к неодушевленным – все остальное. Согласование слов зависит от того, обозначает ли данное имя лиц или не обозначает [5, 120]. В русском языке разделение имен на одушевленные и неодушевленные произошло по принципу «живой-неживой», а в арабском сделан акцент на роль Человека как разумного существа. Таким образом, возникает много вопросов, связанных с критериями, по которым произошло деление имен на одушевленные и неодушевленные. Но в русском языке так было не всегда. Исследования в области древнерусского языка показывают, что категория одушевленности-неодушевленности в русском языке прошла в своем развитии три этапа. Ее наличие в древнерусском языке было зафиксировано по совпадению форм родительного и винительного падежей для единственного числа в именах мужского рода и для множественного числа для всех трех родов. Известный языковед, доктор филологических наук, профессор Хабургаев пишет: «Старославянские памятники отражают начальный этап развития этой грамматической категории. Форму родительного падежа в значении винительного в старославянском языке обычно получали в единственном числе только существительные мужского рода, обозначавшие лиц общественно полноправных…, а также имена собственные мужского рода» [8, 185]. Таким образом, в категорию одушевленных вначале попали только имена, обозначавшие лиц мужского рода и зафиксировано это примерно в XIII веке, причем это было отмечено только на существительных мужского рода единственного числа. В XIV веке категория одушевленности распространилась на существительные мужского рода множественного числа, а с XVI века – существительные женского рода множественного числа [6, 75]. И, как пишет другой исследователь древнерусского языка академик В. И. Борковский, только в XVII веке, когда к этой категории стали относить имена, обозначающие животных, категория одушевленности-неодушевленности оформилась в том виде, в каком она существует сегодня [2, 210]. Поэтому можно сказать, что непосредственно перед XVII веком категория одушевленности-неодушевленности в русском и арабском языках по составу имен практически совпадала. Сравнивая эту категорию в русском и арабском языках нельзя не отметить еще один аспект. Поскольку в арабском языке к одушевленным относят только имена, обозначающие Человека, то и для ее обозначения вместо терминов «одушевленный» и «неодушевленный» используется термин «лицо» и «не лицо». Именно эти термины встречаются практически во всех учебниках арабского языка, предназначенных для русскоязычного читателя. В арабской грамматической традиции вместо терминов «одушевленный» и «неодушевленный» используются термины, которые при более точном переводе имеют значение «разумный» и «неразумный».

Следующая грамматическая категория, которую целесообразно исследовать, категория рода. В русском языке имеется три рода: мужской, женский и средний. В арабском языке их только два: мужской и женский. Во всем в природе мы видим мужское и женское начало: человек, животные, растения. А поскольку третьего не дано, то следует признать, что арабская грамматическая традиция в данной категории в большей степени соответствует состоянию вещей в природе, чем грамматический строй русского языка. Вместе с тем, следует отметить, что в арабском языке имеется группа имен, которые могут согласовываться как по мужскому, так и по женскому роду, но, во-первых, таких имен немного, и они обычно приводятся отдельным небольшим списком [1, 938], а, во-вторых, ни один арабский

грамматист не пытался выделить эту группу имен в отдельную категорию и назвать ее средним или еще каким-либо другим родом.

История развития грамматического рода в русском языке не позволяет отметить полное сходство с арабским языком на каком-то этапе, как это было с другими грамматическими категориями, однако одну интересную тенденцию можно отметить. Средний род в отличие от мужского и женского на протяжении развития этой категории постоянно проявлял неустойчивость, и имена среднего рода переходили в мужской или женский. Так, академик Борковский пишет: «Наиболее значительным событием в истории рода является разрушение (а местами, возможно, и полная утрата) категории среднего рода с переходом существительных этого рода обычно в женский, а кое-где (реже) в мужской род, имевшее место главным образом в южновеликорусских и частью в переходных говорах» [2, 207]. Говоря о категории среднего рода в русском языке, следует также отметить, что «продуктивных суффиксов среднего рода, которые обозначали бы предмет вообще без всякого специального оттенка, в современном русском языке нет. Окончания *–о, –е* как примета среднего рода непосредственно к основе не присоединяются. Группа бессуффиксных слов среднего рода с окончаниями *–о, –е* пополняется только заимствованиями из других языков». В качестве примеров можно привести «бюро», «трюмо», «портмоне» «пресс-папье» и др. По образному выражению Виноградова В.В. «средний род становится складом для заимствованных слов, которые по своему звуковому или морфологическому облику не соответствуют типическим формам русских существительных» [3, 79]. Таким образом, можно предположить, что категория среднего рода находится в процессе разрушения, а это означает, что и в грамматической категории рода в целом в русском языке намечается тенденция сближения по составу с арабским языком.

Одной из важнейших категорий имени существительного является падеж. В русском языке имеется шесть падежей: именительный, родительный, дательный, винительный, творительный, предложный. «В падежных формах имени существительного отражается понимание связей между предметами, явлениями, действиями и качествами в мире материальной действительности. Тут объединяется множество грамматических категорий, выражающих семантические оттенки пространственных, временных, притяжательных, причинных, целевых и других отвлеченных отношений. Формы и функции падежей соотносительны с грамматической системой предлогов, с присущими им значениями» [3, 144]. Такая характеристика падежей уже предполагает определенные трудности в их употреблении и прежде всего для иностранцев, которые считают это одним из самых сложных вопросов в русском языке. В полной мере это относится к носителям арабского языка, в котором всего три падежа: именительный, родительный и винительный. Функции этих падежей четко определены и не вызывают существенных трудностей у иностранцев. Имя существительное будет в именительном падеже если оно не находится под влиянием каких-либо внешних факторов. Родительный падеж можно было бы назвать приименным и предложным а винительный – приглагольным [4, 291]. Падежи, существующие в русском языке также могут быть разделены по такому же признаку. Академик Шахматов А.А. считает, что падежи можно разделить на две группы. К приименному падежу он относит родительный, а к приглагольным – винительный, родительный, дательный, творительный и предложный [3, 145]. И хотя здесь нет той четкости в определении падежей, которая характерна для арабского языка, косвенные падежи также разделились на две основные группы: приименные и приглагольные.

Сравнивая грамматические категории русского и арабского языков, следует отметить, что на фоне постоянных изменений, происходящих в исследуемых грамматических категориях русского языка, арабская грамматическая традиция поражает, прежде всего, своей стабильностью. За все время существования арабского языка его грамматический строй не изменялся: содержание грамматических категорий имен существительных, описанное в самых первых трудах по грамматике, сохранилось до сих пор и в современном арабском литературном языке. Русский язык в течение всего периода его существования активно развивался, что привело к существенному изменению содержания основных категорий имени существительного.

Почти все исследуемые здесь грамматические категории русского языка на определенных этапах совпадали по составу с соответствующими категориями арабского и, судя по результатам исследования, древнерусский язык обладал многими важными и необходимыми качествами, которые в процессе развития были утрачены. Причины этих процессов скрываются, безусловно, в тех процессах, которые происходили в нашем обществе и на планете в целом, т.к. на каждом этапе развития язык соответствует уровню развития цивилизации. Исходя из тех многочисленных совпадений, которые обнаруживаются между древнерусским и современным арабским языками в грамматической традиции, можно предположить существование единого источника для этих двух совершенно разных языков. Дополнительные исследования в области этих двух языков по другим направлениям могут способствовать решению такой важной проблемы как возникновение и развитие языков на нашей планете в целом.

Литература:

1. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь. / Х.К.Баранов.: – 5-е издание. –М.: Русский язык, 1977. – 942 с.
2. Борковский В.И. Историческая грамматика русского языка. / В.И.Борковский, П.В.Кузнецов. – М.: КомКнига, 2006. – 512 с.
3. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). Под ред. Г.А.Золотовой. / В.В. Виноградов. – 4-е издание. – М.: Русский язык, 2001. – 720 с.
4. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. / Б.М.Гранде. – 2-е издание. – М.: Восточная литература РАН, 2001. – 592 с.
5. Ковалев А.А. Учебник арабского языка. / А.А.Ковалев, Г.Ш. Шарбатов.: – 3-е издание. – М.: Восточная литература РАН, 1998. – 751 с.
6. Кудрявцева Е.А. Конспект лекций по дисциплине «История русского языка: историческая грамматика». / Е.А. Кудрявцева, А.Н. Сперанская. – Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2008. – 175 с.

7. Мейе А. Общеславянский язык [Пер. с фр. Кузнецова П.С.]. Общ. ред. С.Б. Бернштейна. / А. Мейе – 2-е издание. –М.: Прогресс, 2001. –500 с.
8. Хабургаев Г.А. Старославянский язык. / Г.А. Хабургаев. – М.: Просвещение, 1974. – 432 с.

Рижих В. І. Граматичні категорії іменників російської та арабської мов у порівняльно-історичному освітленні

Анотація. У статті надається порівняльний аналіз частин мови і основних граматичних категорій іменників російської та арабської мов: рід, число, відмінок і належність до живих чи неживих істот. У статті описані подібності та відмінності в граматичних традиціях цих двох мов. Розгляд цього питання з урахуванням діахронічного аспекту дозволило виявити суттєві збіги в досліджуваних категоріях на різних етапах розвитку російської мови і сучасної арабської мови, граматичний лад якої не змінювався протягом усього періоду існування.

Ключові слова: граматичні категорії, рід, число, живі та неживі істоти, розумний, діахронічний аспект.

Ryzhykh V. Grammatical categories of nouns in Rssian and Arabic in a comparative-historical perspective

Summary. The article gives a comparative analysis of the parts of speech and the main grammatical categories of nouns in Russian and Arabic, such as: gender, number, case and animateness. The article describes similarities and distinctions in the grammatical traditions of these two languages. Consideration of this question taking into account the diachronic aspect allowed to reveal essential coincidence in the studied categories at various stages of development of Russian and the modern Arabic language the grammatical system of which did not change during the whole period of its existence.

Key words: Grammatical categories, gender, number, animateness, reasonable, diachronic aspect.

УДК 811.111'42

Самохіна В. О.,
доктор філологічних наук, завідувач кафедри англійської філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ГУМОРИСТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В статті подано огляд сучасного англомовного жарту як продукту інтенціональної лінгвокреативної діяльності адресанта і адресата; експлікована його дискурсивна специфіка і виявлено базовий когнітивний механізм створення комічного ефекту.

Ключові слова: жарт, гумористична комунікація, інконгруентність, комічний ефект, порушення норм.

Статтю присвячено вивченню функціонально-комунікативних, жанрово-композиційних, лінгвостилістичних та когнітивних характеристик сучасного жарту, що формується в соціокультурному комунікативному просторі Великої Британії та США.

Усебічний розгляд жарту як культурного феномену став можливим завдяки фундаментальним працям сміхових традицій Європи (М.М. Бахтін, Т.М. Рюміна, О.М. Фрейденберг) і Давньої Русі (Д.С. Лихачев, Ю.М. Лотман, А.М. Панченко, Н.В. Понирко, Б.А. Успенський). Важливим чинником формування пропонованого підходу є виявлення амбівалентності світосприйняття, яка визначила існування двох паралельних моделей світу – офіційної, канонічної, та неофіційної, ігрової (Б. Дземідок, Л.В. Карасьов, В. Колязін, В.Я. Пропп).

Проблему комічного та його різновидів, в основному, досліджують літературознавці, які розглядають категорії комічного й трагічного (А.З. Вуліс, О.В. Голозубов, Е. Еґз, Ю. Еко, Т. Ліппс, К. Трізенберг, К. Фішер). Вивчаються також прийоми створення комічного в різних типах тексту (Л.В. Азарова, А.Є. Болдирева, Т.Л. Ветвинська, Х. Колстон, А.Е. Левицький, Дж. Морреалл, В. Неш, Т. Огард, Н.К. Саліхова, С.І. Сотнікова, Г.Г. Тремасова, О.Б. Шонь). Чимало праць присвячено структурно-семантичним, комунікативним, когнітивним аспектам гумору (С. Аттардо, А. Берґер, А. Брок, В.В. Ганечко, Г.Г. Почепцов, О.Я. Шмельова, О.Д. Шмельов), аналізу гумору в різних типах дискурсу (М.Р. Желтухіна, Дж. Холмс, Ю.В. Щуріна). При вивченні комічних текстів не меншу значущість має поняття гри як культуротворчої соціальної практики (О.О. Земська, Д. Кіаро, М.В. Китайгородська, Д. Крістал, В.З. Санніков, Й. Хейзинга).

Об'єктом дослідження є сучасний англомовний жарт як продукт інтенціональної лінгвокреативної діяльності індивідів.

Предметом аналізу є взаємозв'язок лінгвальних і позалінгвальних аспектів англомовних жартів, а також базовий механізм і прийоми створення комічного ефекту в жарті.

Матеріал дослідження становлять 20 000 сучасних англомовних жартів, які дібрано з автентичних джерел – сучасних англомовних збірок кінця XX – початку XXI століття та Інтернет-ресурсів загальним обсягом понад 12 000 сторінок.

Жарт є ситуативно-вербальною одиницею несерйозного модусу комунікації і засобом мовленнєвого впливу на комунікативну поведінку учасників спілкування. Специфіка жарту як людичного тексту полягає в тому, що ігрові маніпуляції охоплюють не тільки традиційні рівні його організації, а й набувають форму мовної гри в інтертекстуальному просторі. Як дискурсивне утворення жарт становить собою єдність текстового, жанрового та комунікативного аспектів. У комунікативному плані жарт є фрагментом жартівливої комунікації (у динаміці); у текстовому ракурсі жарт являє собою статичний результат жартівливої комунікації (актуальний текст); у жанровому аспекті жарт становить собою мовленнєвий жанр (абстрактна форма).

Як мовленнєвий жанр жарт характеризується сукупністю жанротвірних рис: малий обсяг, несподівана кінцівка (пуант), інконгруентність, що виявляється на всіх рівнях, стереотипність композиційної моделі, неускладнений синтаксис. Дискурсивні характеристики жарту залучають діалогічність, асоціативність, ігровий елемент комунікації, обмануте очікування, комунікативні цілі. Жарт побудований за динамічним комічним сценарієм, що формує соціальні ролі партнерів по комунікації. Основна мета жарту – потішити або розсмішити адресата. Жарт саморегулюється, історично розвивається і має соціальні ознаки.

Інгерентною властивістю жарту є когнітивний механізм інконгруентності, суть якого полягає в порушенні норм (онтологічних, логіко-понятєвих, валоративних, жанрових, дискурсивних, мовних, мовленнєвих), що є джерелом комізму ситуації й маніфестується у парадоксі: відхилення від норми створює в жарті нову норму і є нормою сміхового сприйняття світу [1, с. 12].

Наративний жарт (або анекдот) є найбільш поширеним різновидом англомовного жарту, в жанровій структурі якого виділяються групи наративних і експресивних елементів. Наративність асоціюється з театральністю, виконанням, грою. Комічний ефект досягається завдяки концептуальному розкриттю композиційної моделі жарту, яка реалізується у блоках, і експліціюванню лінгвоситуативної та лінгвальної двозначності. Наративний жарт розглядається в межах макроконтексту (як явище дискурсивного порядку), де крім самого тексту виділяються всі складники екстралінгвальної ситуації, і мікроконтексту – умовного, ігрового контексту всередині самого тексту жарту, де адресант і адресат уводяться до його комунікативного простору. Значну роль у наративному жарті виконують маркери антропоцентричності – антропоніми (сфери їх застосування, номінація персонажів, створення комічних асоціацій і конотацій для забезпечення конкретності, реалістичності й комізму анекдоту) – та їх функції (створення комічного образу або ситуації, експресивно-

емоційна, дейктична, культурологічна, орієнтувальна, видільна, алюзивна). У смішних власних назвах міститься гумористичний заряд, що створює інконгруентні гумористичні асоціації, які відіграють роль дешифратора комічної ситуації в анекдоті.

Основними засобами створення комічного ефекту в жарті є різновиди мовної гри, побудованої на інконгруентності всіх мовних рівнів: на фонетичному – гра звуків (омоніми, омофоноїди, омографи), шиболет, звукова метатеза; на лексичному – каламбури, бленди, малапропізми, оксиморони, зевгми; на текстово-дискурсивному – порушення на рівні композиційної структури, уведення інтертекстових елементів, збій часових планів, змішування стилів. Тексту анекдоту притаманні широкі інтертекстуальні зв'язки: у ньому використовуються алюзії, цитації, пародіювання, стилізація, реалії. Гумористичний ефект досягається тільки за наявності в адресата певної бази енциклопедичних знань. Анекдоти, які містять прецедентні феномени, на основі інтертекстуальних посилань збагачують когнітивну базу адресата. Алюзивна гра дозволяє пізнати глибинну структуру жарту через розкриття різноманітних засобів лінгвістичної маніпуляції, тобто через порушення конвенціональних механізмів передачі інформації. Порушення правил коду приводить до активізації нових асоціативних відношень у жарті.

Жарт виконує регулятивну функцію в дискурсі, його основна мета –встановлення контакту між комунікантами. Однак жарт може стати знаряддям образи; у цьому випадку спрацьовує *механізм антифразису,* який виявляється в контексті, коли комічна ситуація може перерости в конфліктну. Розуміння жарту – скоріше емоційне, ніж раціональне, тому що за ним стоїть не тільки система мови, але й мовна особистість, яка його інтерпретує.

Метою жарту є, перш за все, позитивний вплив на психоемоційну сферу адресата, що підтверджується відповідними метазнаками (насамперед, дієсловами) у тлумачних словниках (наприклад*: make smb. laugh, set laughing, burst out laughing, begin to laugh* (The Concise Oxford Dictionary, 1979). Ці лексико-семантичні словосполучення є засобами мовного коду жарту.

Таким чином, жарт є *соціальним знаком,* оскільки він відтворює комічний «сценарій», який формує соціальні ролі партнерів по комунікації. Використання жарту допускається етикетною нормою тільки в певній ситуації. За характером референтного простору, який відображається в жарті, можна виділити реальну *дійсність*, яка трансформується в *псевдореальну*, вдавану, що включає елементи вигадки, суб'єктивного ставлення до фактів дійсності.

За прагматичними цілями англомовні жарти можуть бути заготівками (так звані canned jokes) та спонтанними жартами, які породжені в процесі спілкування або розказані за асоціацією; за формою виділяються віршовані – 12% *(limericks, knock-knock jokes, nursery rhymes)* та прозові – 88% *(one-liners, Tom-Swifties, wellerisms, tall tales, why-jokes, narrative jokes* тощо*)*. Жарти також можуть бути лінгвальними (13%), лінгвоситуативними (87%), авторськими (7%), неавторськими (93%). Найбільш поширеним типом жарту в англомовній лінгвокультурі є лінгвоситуативний наративний жарт, або анекдот.

Неодмінним атрибутом анекдоту як тексту малої форми є динамічний, але й у той же час закінчений сюжет. Особливостями мікросвіту комічного в тексті анекдоту є простота форми, влучність і дієвість слова, об'єкти його зображення – факти або події з реального життя людей, це – акт породження можливого світу з наявного, встановлення певного двоїстого світу: на фоні очікуваного, стереотипного світу виникає інший, зі зміщеними орієнтирами. Комічне є грою зі змістом, когнітивний механізм якої – *комічна інконгруентність*. Несподіваність, суперечності, відхилення від норми є базовими чинниками породження комічного ефекту. Мається на увазі не всяке відхилення від норми, а лише таке, що викликає виникнення комічного змісту. Будь-які аспекти соціального життя, які наведені в жарті, подаються двозначно і включають несумісні явища, що усвідомлюються як єдиний комплекс. У плані прагматики інконгруентність у жарті виявляється в карикатурному змалюванні образу, обіграванні двозначності, висміюванні звичних фактів. Але це не звичайне висміювання, а зниження статусу персонажа у вигляді жартівливого перекидання загальноприйнятих норм. У плані синтактики – це співвідношення жарту з його формальними типами, з різними текстами.

В основі жарту перебуває комічний образ-маска, що добре впізнаваний соціумом. Цей образ-маска породжує комічну інконгруентність, яка провокує створення суб'єктивного оцінного комічного образу або ситуації, знання про які для комунікантів є обов'язковою умовою. Гра в жарті ґрунтується на знанні системи одиниць мови, на здатності індивідів до їх творчої інтерпретації. Такого роду використання мови є когнітивним процесом і передбачає наявність загальних фонових знань як у адресанта, так і в адресата. Розпізнавання адресатом суперечності, яка міститься в жарті, веде до комічного ефекту. Інконгруентність у жарті побудована на ефекті обману, що схожий на правду, ефекті обманутого очікування, який ґрунтується на сукупності стилістичних прийомів. Порушення передбачуваності становить основу експресивності, й тому інконгруентність у жарті пов'язана з емоційною стороною висловлювання.

Феномен здивування виникає в результаті того, що очікування, які ґрунтуються на раніше сконструйованих схемах, залишаються невиправданими [9, с. 251-274]. У таких випадках створюється конфліктна ситуація, яка «доводить присутність глибоко прихованих смислових компонентів, відповідальних за аномалію. Анекдот – це пастка, досвідчений слухач чекає каверзи, але все одно потрапляє в пастку». Персонажі жартів постійно перебувають у стані конфлікту. Тут діє філософський закон єдності й боротьби протилежностей, на якому побудована динаміка цього жанру. Жарт є алогічним, оскільки створює свій антисвіт, повний невідповідностей, тому він відзначається парадоксальністю змісту.

Порушення норм у жарті провокують інконгруентність, що разом із смішною ситуацією створює комічний ефект, а також додаткові конотації оцінності, емоційності, експресивності, стилістичного забарвлення. На *онтологічному*, або *референтному*, рівні комічне виникає з ефекту несподіваного зсуву, відсторонення звичної й обов'язково знайомої, але значущої для людини картини світобудови. Цей рівень асоціюється з неадекватним поданням фактів реальної дійсності, жарти створюються аномальними конструкціями, серед яких – спотворення

об'єктивної дійсності, реального світу, його субстанцій. Це – світ абсурду, неправдоподібних припущень, уписаних у правильний загалом хід подій. Обов'язкова умова комічного – виникнення "подвійного світу", тобто на фоні нормального, очікуваного, стереотипного світу виникає інший, зі зміщеними орієнтирами. В англомовній культурі це характерно для жартів про прибульців та неземні цивілізації, про дослідження космосу й космічні феномени; про віртуальну реальність та комп'ютерні технології; про біблійних персонажів, а також про казкових героїв, привидів і монстрів:

– I didn't believe in ***ghosts*** *either, so I said I'd stay in the haunted house. I moved right in and the first night at three o'clock in the morning,* ***a ghost came through the wall*** *just as if there weren't no wall there at all.*

– What did you do?

– I went through the opposite wall the same way (5600 jokes).

Гумор у цьому жарті виник за рахунок гротеску, а також прийому контрасту: порушення онтологічної норми відображено шляхом залучення сутності, що знаходиться за межами розуміння, оскільки не існує в реальності.

Мовними прийомами гумору в разі порушення онтологічних норм є експресивне порівняння, антитеза, гіпербола, непрогнозоване мотивування узуальних абревіатур.

Порушення норм на *логіко-понятєвому* рівні включає інтерпретаційний компонент, тобто адресат усвідомлює порушення логіки мислення, коли створюються такі абсурдні ситуації, що перебувають за межами раціональної основи. Порушення цих норм виражено в етнічних, політичних, побутових англомовних жартах. Інконгруентність створюється за допомогою мовленнєвих прийомів зевгми, каламбуру, парадоксу, паралогічного висновку, оксиморону, які провокують інконгруентність: відбувається з'єднання двох контрастних за значенням слів (зазвичай таких, що містять антонімічні семи, які розкривають суперечність описуваного), речень або ситуацій. Такі порушення являють собою одне з можливих трактувань розбіжності традиційного і ситуативно означеного, їх квантування в тексті жарту. Наприклад:

It was a deathbed scene, but the director was not satisfied with the hero's acting.

«Come on!» he cried. «Put more life in your dying» (Take my Wife).

Порушення логіки висловлювання експлікується уживанням лексем *life і dying* у контексті контрадикторної фрази *put more life in your dying* – оксиморонного словосполучення, що й створює комізм.

Порушення валоративних норм ґрунтується на аномаліях, які спотворюють прототипічний світ цінностей. Зазвичай у жартах обігруються моральні, духовні, естетичні цінності. Пор.:

– Where do chickens go to when they die?

– ***To oven!*** *(Rayner).*

У вищенаведеному жарті висміюється один із найпоширеніших постулатів багатьох християнських конфесій (існування небесного раю, куди, як уважається, потрапляють душі праведників). У прикладі принижується згадана духовна цінність шляхом порівняння людей із курми, які після смерті потрапляють до раю. Слово oven – духовка – співзвучне слову heaven – небо. Наближеність у звучанні двох контекстуально не пов'язаних слів зумовлює додаткові семантичні зв'язки між ними. Залучення паронімічної атракції до звукового аранжування тексту жарту приводить до виникнення вторинного смислу, певного підтексту, створюючи таким чином комічну тональність.

Зразком використання ціннісних аномалій як джерела комічного є також «чорний гумор»:

Minutes before the cremation, the undertaker quietly sat down next to the grieving widow. «How old was your husband?» he asked.

«He was ninety-eight», *she answered softly.* ***«Two years older than I am».***

«Really?» the undertaker said. «Hardly worth going home, wouldn't you say?» (Joke Soup).

Показне співчуття трунаря на початку жарту переходить в іронічне порівняння в пуанті жарту: асоціативний стереотип (пресупозиція), який виходить з інтродуктивної частини, вступає в різке протиріччя із змістом фінальної частини. Нарочитий алогізм поведінки трунаря сигналізує про умовний, ігровий характер дій, які описуються. Комічний ефект тут виникає через зіткнення двох взаємно суперечливих «прототипічних світів цінностей».

Жарт має на меті вплинути на емоції адресата, а саме: розвеселити його [3, с. 159], створити комічну ситуацію, ситуацію неофіційного спілкування. Ця мета може бути досягнута шляхом передачі адресату повідомлення гумористичного змісту. У свою чергу, фраза *«I'm joking/ kidding»* є лише метамовним інформуванням адресата про цю мету і не є еквівалентом самого жарту. Компонент мети – розсмішити – є облігаторним, а естетичний складник – факультативним (так, адресат може сказати: *I've enjoyed this joke very much або A cool joke!*). Таким чином, уся мовленнєва реальність ніби розпадається на дві сфери: сферу жартівливої та сферу серйозної тональності.

Якщо адресант бажає розсмішити адресата, він не готує його спеціально, жарт виникає начебто спонтанно. Комунікативна мета жарту передбачає регулювання процесу комунікації: створюється певна гумористична тональність спілкування, а, отже, жарт виконує фактичну і регулятивну функції. Існує кілька способів досягнення поставленої мети. Для визначення стратегії мовленнєвого впливу необхідно враховувати не тільки комунікативну мету, але й тип тактик, які використовуються для її реалізації. Так, спонукати адресата розсміятися можливо шляхом відбору таких гумористичних текстів, які б привернули увагу адресата, а також створенням ситуацій, у яких сміх був би на першому місці. Отже, стратегія формування емоційного настрою адресата є, мабуть, основною.

Функціонально-емотивний текст жарту «транслює емоції на адресата». Для такого типу тексту головне – висловити їх так, щоб адресат усвідомив цей інформаційний фокус. Уважаємо, що емотивний текст – це, передусім, «текст для адекватного сприйняття його емоційного змісту» [4. с. 28]. Розуміння жарту може бути скоріше емоційним, ніж раціональним, тому що незаперечним є той факт, що за жартом стоїть не тільки система мови, але й мовна особистість, яка його інтерпретує. У гумористичній комунікації людина, що говорить, становить собою «сплав» унікальних якостей, які характеризують її як людину, що спілкується, творить, грає і сміється (Homo Communisens, Homo Faber, Homo Ludens, Homo Ridens).

Під час розповідання жарту виявляється особистісне ставлення адресанта до предмета висловлювання, що приводить до залучення суб'єктивної модальності до апарату текстових категорій жарту. Одним із маркерів суб'єктивної модальності, що найбільш експліцитно передають оцінне або емоційне ставлення адресанта, є епітети, що є емфазою, яка підсилює гумористичний пуант у жарті, наприклад: конкретизація гумористичної ситуації з метою досягнення найбільшого перлокутивного ефекту:

The census taker asked: «In what state were you when you were born?» «Well,» hesitated the ***blushing*** *spinster, «er-er-nude»* (The Best Jokes).

Гумористичний ефект досягається грою слів, яка сполучає формальну подібність і семантичну відмінність: *state* – 1) держава, країна; 2) стан, вигляд. Ефект обманутого очікування пов'язаний із героїнею жарту – старою дівою, яка «віддала перевагу» другому значенню цього слова.

Концепція адресанта жарту полягає, головним чином, у тому, що він, зазвичай, посідає домінуючу позицію (моральної переваги). Його жарт звернений до співрозмовника-адресата, який спочатку посідає позицію вичікування, підпорядкування адресанту. Однак у певних умовах гри адресат може стати адресантом, тобто продовжити комунікацію в гумористичному ключі, і тоді їх статусні ролі змінюються (наприклад, коли адресат підхоплює «жартівливу гру» адресанта й розповідає свій жарт).

Адресат жарту – це суб'єкт оцінки та емоції. Фактором, що визначає оцінне ставлення, є входження фрагмента світу, відбитого в жарті, в життєвий простір мовця. Результатом суб'єктивної інтерпретації оцінюваного фрагмента світу є емоція адресата. Розгляд особливостей адресата в гумористичній комунікації дозволив виділити його основну рису: широту фонових знань, знання екстралінгвальної ситуації, вміння добувати з жарту інформацію про свою або чужу лінгвокультуру.

Адресат повинен знати жанрові правила, які забезпечують ідентифікацію жарту, активізацію відповідного сценарію, який зберігається в його пам'яті, вибір потрібної установки, можливість прогнозування подальших мовленнєвих дій партнера і можливість реагування на нього. Будуючи жарт, адресант подає себе як носія відповідного статусу і виконавця комічної ролі, який формує правила комічної гри. Важливе значення тут має соціокультурний аспект: жарт поєднує учасників гумористичної комунікації завдяки спільності жанрових стереотипів поведінки адресанта й адресата. У цьому зв'язку важливе місце посідають рольові характеристики учасників спілкування, які виявляються, насамперед, в їхніх соціальних і комунікативних стосунках.

Порушення норм у жартах на лінгвоситуативному рівні спостерігаються в разі таких відношень: суб'єкт – суб'єкт; людина – простір/час; людина – діяльність. Діяльність людини розпадається на безліч конкретних видів. Жарт стає комічним, якщо порушуються норми в цих відношеннях. Принцип невідповідності між суб'єктом та діяльністю – характерна риса анекдотів. Так, у жартах про лікарів дихотомія теми життя смерть модифікується такими стереотипами: непрофесіоналізм, бездушність, надмірна педантичність, користолюбство, наприклад:

Young doctor: Why do you always ask your patients what they have for dinner?

Old doctor: It's a most important question, ***for according to their menus I make my bill*** (Biggest Joke).

Гумористичний ефект полягає у використанні різних пресупозицій із питання: молодий доктор передбачає відповідь, яка асоціюється з лікуванням, проте, старий лікар використовує алогічне парадоксальне судження, інконгруентне із запитанням.

Засобами логіко-мовленнєвої інконгруентності є: двозначність, іронічні фігури, малапропізми, оксиморони, прийоми «наївна правда», «реверс», прийом комічного тлумачення слів, синтаксичні конвергенції, слова з нумеральним значенням. Нумеративи в анекдотах часто стають носіями парадоксальної гумористичної ситуації і виконують функції створення комічного ефекту («аргументативну», «повчальну», функцію перебільшення/применшення):

To have ***20 lovers in one year is easy.*** *To have* ***one lover for 20 years is difficult*** (The Big Book).

Комічний ефект досягається прийомами парадоксу та ігрової антиметаболи, або хіазму: друге речення відтворює структуру й лексичний склад попереднього речення, яке супроводжується зміною синтаксичних зв'язків між членами речення, які повторюються, що змінює зміст на протилежний. Уживання нумеративних компонентів є типологічною рисою англомовного анекдоту, його «магічні» цифри є сугестивними, вони створюють не тільки інконгруентну ситуацію, але й несуть смислове навантаження, сприяючи актуалізації комічної ситуації.

Порушення лінгвальних норм – це гра звуками, спунеризми, каламбури (омографи, омофони, омоніми, омофоноїди, бленди і т.ін.), тропи. Так, епітет в анекдоті виконує низку прагматичних функцій, однією з яких є ефект обманутого очікування: в контексті анекдоту епітет виступає не як троп, а як знак, що створює інконгруентність. Пор.:

Goldie Hawn ***is funny, sexy, beautiful, talented, intelligent, warm, and consistently sunny.*** *Other than that, she doesn't impress me at all* (Joking Off).

Анекдот побудований на гострому оксиморонному протиріччі першої та другої частин: у першій частині використовується прийом ампліфікації – вживання епітетів, які є антонімічними висловлюванню в експлозиві.

Різновидом інконгруентності є бінарність анекдоту, яка виявляється на всіх рівнях: комунікативному (в адресованості); комунікативної структури (тема-рема); змістовому (інконгруентність об'єктивної та вигаданої реальності); персонажної підсистеми (бінарні опозиції за рангом, за належністю до певної статі або вікової групи, за суспільним становищем, за національністю); у перетворенні трагічного в комічне і т.ін. Таким чином, комічний ефект досягається за рахунок створення комічних ситуацій, які концептуально базуються на протиставленні, антитезі.

У всіх випадках певний мотив або дія виявляються смішними при дотриманні таких умов: завжди має місце невідповідність чиїх-небудь учинків або висновків реальному стану речей. Мотивування вчинків персонажів та висновків, яких вони доходять, не узгоджуються з реальністю, в результаті чого герої анекдотів потрапляють у безглузді становища, що, в свою чергу, неадекватно ними оцінені. Це створює комічний ефект.

Вивчення англомовного гумору відкриває перспективи для подальших наукових розвідок, серед яких є:

• *систематизація* та уточнення наявних положень теорії функціонально-комунікативної стилістики тексту з урахуванням фольклорного та літературного комічних текстів;

• *дослідження* мовних засобів гумору в ідіостилях письменників Великої Британії та США та фольклорних текстах; у первинних і вторинних жанрах;

• *виявлення* закономірностей комбінаторики вербальних засобів створення англомовного гумору різних мовних рівнів у дискурсі англомовного соціуму;

• *аналіз* вербального гумору з його іконічними знаками, а також невербальними засобами вираження;

• встановлення специфіки функціонування гумористичного різновиду дискурсу в інституціональних типах дискурсу англомовного соціуму;

• *дослідження* гумору в міжкультурному аспекті;

• *розкриття* співвідношення між традиційними та інноваційними елементами створення комічного, які стали прикметною рисою XXI ст. (гібридизація, техніка колажу, метамовна гра тощо);

• *створення* «Словника комізму» з дефініціями та прикладами й написання підручника зі стилістики англійської мови з аналізом гумористичних текстів.

Література:

1. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія / В. О. Самохіна – Вид. 2-е, перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
2. Meyer W. V. Towards a Progress Analysis of Emotions : The Case of Surprise / W. V. Meyer, R. Reisenzein, A. Schutzwoht // Motivation and Emotion. – 1997. – 21(3). – P. 251-274.
3. Гловинская М. Я. Семантика глаголов речи с точки зрения теории речевых актов / М. Я. Гловинская // Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. – М. : Наука, 1993. – С. 158-215.
4. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.

Ілюстративний матеріал:

1. 5600 jokes = 5600 jokes for all occasions / [by Mildred Meiers and Jack Knapp]. – New York : Wings Books, 1980. – 605 p.
2. Take my Wife = Take my Wife, please. Henny Youngman's Giant Book of Jokes. – N.Y. : A Citadel Press Book. Publ. by Card Publishing Group, 1998. – 334 p.
3. Rayner = Rayner S. The Midnight Feast Joke Book / Rayner S. – London : Routledge, 2003. – 96 p.
4. Joke Soup = Joke Soup of the Funniest Jokes from the Best Comedians / [ed. by Judy Brown]. – Kansas City : Andrews McMeel Publishing, 1998. – 325 p.
5. The Best Jokes = The Best Jokes for all Occasions / [revised by Jerry Lieberman]. – USA, N.Y. : Powers Moulton, 1965. – 224 p.
6. Biggest Joke = Biggest Joke Book in the World / [by Matt Rissinger and Philip Yates]. – N.Y. : Sterling Publishing Co., Inc., 1996. – 192 p.
7. The Big Book = The Big Book of Gross Jokes / [by Julius Alvin]. – N.Y. : Kensington Publ. Corp., 1997. – 186 p.
8. Joking off = Joking off / [by Johnny Lyons]. – New York : Zebra Books, Kensington Publishing Corp., 1998. – 124 p.

Самохина В. А. Юмористическая коммуникация как компонент игровой деятельности

Аннотация. В статье представлен обзор современной англоязычной шутки как продукта интенционной лингвокреативной деятельности адресанта и адресата; экспликована его дискурсивная специфика и выявлен базовый когнитивный механизм создания комического эффекта.

Ключевые слова: шутка. юмористическая коммуникация, инконгруэнтность, комический эффект, нарушение норм.

Samokhina V. Humorous communication as a component of playing activity

Summary. The article presents an outlook of the British and American joke as a product of intentional linguocreative activity of the addresser and the addressee; its discursive peculiarities are specified; the basic cognitive mechanism of comic effect creation is revealed.

Key words: joke, humorous communication, incongruity, comic effect, norm deviation.

УДК 811.112.2'42

Сидорова М. О.,
преподаватель кафедры немецкой филологии
Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды

УСЛОВНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ КАК ИНДИКАТОР ДИСКУРСИВНОЙ ИМПЛИКАТУРЫ

Аннотация. В статье устанавливаются лингвопрагматические свойства реактивных высказываний немецкоязычного диалогического дискурса, имеющих структуру условного предложения и реализующих дискурсивные импликатуры. Условные предложения (полные и эллиптические) могут служить индикаторами дискурсивных импликатур пяти типов. При этом важную роль играет наклонение глагола.

Ключевые слова: диалогический дискурс, индикатор, импликатура, реактивное высказывание, условное предложение.

Постановка проблемы. На современном этапе развития лингвистики внимание ученых смещается с описания структуры языковых единиц на попытки объяснить эти единицы с точки зрения употребления их в дискурсе. В частности, научной рефлексии подвергается структура условного предложения, которая, будучи употребленной в диалогическом дискурсе, способна активировать в сознании коммуникантов имплицитные смыслы – импликатуры.

Анализ достижений и публикаций. Исследования условного предложения касаются установления их таксономических особенностей [4], способов выражения условия на естественном языке [5;6;8], процесса импликации в соответствии с логическими законами [12; 13]. Однако неосвещенной остается проблема передачи условными предложениями имплицитного смысла в реактивных ходах диалогического дискурса.

Целью данной статьи является установление лингвопрагматических свойств реактивных высказываний немецкоязычного диалогического дискурса, имеющих структуру условного предложения и реализующих дискурсивные импликатуры, т.е. такие имплицитные смыслы, которые интендируются говорящим и выводятся адресатом на основе дискурсивного контекста.

Материал исследования составили соответствующие фрагменты диалогического дискурса, представленные персонажной речью в современной художественной литературе и кинофильмах на немецком языке.

Основной материал исследования с обоснованием полученных научных результатов. Под условными предложениями принято понимать такие сложные предложения, в которых между двумя частями существует соотношение предпосылки такого типа, при котором ситуация, названная в придаточном предложении, выступает условием для существования или истинности ситуации, описанной в главном предложении [10: 770].

По своему синтаксическому устройству условные предложения демонстрируют в обеих частях глаголы в настоящем времени изъявительного наклонения либо глаголы в сослагательном наклонении (в т.ч. в описательной форме). Сослагательное наклонение служит для того, чтобы маркировать исполнение названного условия или следствия как невозможного или весьма маловероятного [10: 771].

В этой связи выделяется два семантико-синтаксических типа условных предложений: реальные и ирреальные [9: 393]. Г. Гельбиг и Й. Буша утверждают, что термин «реальные условные предложения» не соответствует действительности, поскольку условная связь по своей сущности не может быть реальной, а только потенциальной, то есть возможной, а не действительной, поэтому разделяют условные предложения на потенциальные *(potentiell)* и ирреальные *(irreal)* [11: 201].

Именно ирреальное условное предложение выступает индикатором дискурсивной импликатуры, которая реализуется на его основе в ответных ходах диалогического дискурса и демонстрирует пять структурных типов.

Под индикаторами импликатуры понимаем языковые средства, указывающие на наличие в высказывании имплицитного смысла – импликатуры[1: 120]. Дискурсивная импликатура, по Г.П. Грайсу, интендируется говорящим и выводится адресатом на основании дискурсивного контекста и буквального значения высказывния, интендирование означает наличие в интенции коговорящего перлокутивной цели донести импликатуру до адресата [3; 2: 28].К примеру, адресант, вместо того чтобы ответить на вопрос собеседника прямо, выбирает условное предложение, в котором выражается ирреальное положение дел – обратное тому, которое содержится в инициальном высказывании:

1) Kläuschen: Bist du betrunken?

Susanne: Wäre ich betrunken, mein Junge, dann solltest du mir helfen und nicht über mir lachen. Hilfe brauchen Betrunkene. +> Nein, ich bin nicht betrunken. (Strauß:Trilo giedesWiedersehens, S. 15)

Импликатура данного высказывания демонстрирует модель первого типа:***p? –Wennp, dannq.*** *+>* ***~p. (***где ***p, q*** – пропозиции, ~ – отрицание, +> –«импликатирует, следует дискурсивно»). Адресант вкладывает в условное предложение импликатуру *Wäreichbetrunken +>Ich bin nicht betrunken,* которая соответствует отрицанию пропозиции высказывания собеседника.

Возможен и другой случай, когда адресант вкладывает в условное предложение имплицитную пропозицию, утверждающую положение дел, которое в инициальном высказывании отрицается – это модель импликатуры второго типа: ***p? –Wenn ~p, dannq***. *+>* ***p.*** Например:

2) Franz: Gfall ich dir?

Hanni: Wennst mir nicht gfallentätst, hätt ich es schon nicht tan. +> Ja, du gefällst mir.

Franz: Wo du mir auch gfallst. (Kroetz:Wildwechsel, S. 14)

По выражению Е.В. Падучевой, адресант «эксплуатирует»заложенную в данной синтаксической конструкции импликатуру[7: 58].

Носителем импликатуры в условных предложениях является не только сама структура предложения, но и морфологическая форма глагола – сослагательное наклонение. Г. Гельбиг и Й. Буша подчеркивают, что сослагательное наклонение глагола выступает в ирреальном условном предложении единственным способом обозначения ирреальности и поэтому является обязательным [11: 201].

Следует подчеркнуть, что употребление адресантом ирреального условного предложения далеко не всегда означает наличие импликатуры. Определяющую роль играет инициальное высказывание собеседника. Если оно содержит глагол в сослагательном наклонении и выражает ирреальное положение дел, которое в реактивном ходе подтверждается или опровергается, то это реактивное высказывание не может содержать интендируемой импликатуры, например:

3) «<…> Wenn meine Analyse falsch ist, gibt's doch gar keinen Grund zur Aufregung. Dann handelt deine Mutter eben in schwärmerischem Edelsinn. Lass ihr die Freude, sie wird selbst merken, wie weit sie damit kommt. Sag ja und amen und warte ab».

«Bis alles drunter und drüber geht? Würdest du das tun?»

«Genau würd ich's tun, wenn meine Warnung in den Wind geschlagen wird». (Grasmeyer: Der unerwünschte Dritte, S. 125)

Третья модель импликатуры на основе условного предложения имеет вид ***p? – Wenn nur p, dann q. +> p &r.*** (где ***&*** – знак конъюнкции). Речь идет о случаях, когда помимо утверждения пропозиции инициального высказывания ***p*** адресант намеревается донести до адресата и другое положение дел ***r:*** *Ja, aber es geht nicht nur darum, außerdem gibt es noch etwas.* Указание на дополнительное положение дел содержится в проспективном контексте, например:

4) «Ich soll als oden Jungenhüten?»

«Auch wieder falsch. Wenn's nur ums Behüten ginge, wär' er im Heim am besten aufgehoben. Ich weiß nicht, warum muss ich gerade dir diese Zusammenhänge erklären? Kennst du denn nicht den Unterschied zwischen Heim – und Familienerziehung?» +>Dusollstden Iungen nicht nur hüten, sondern auch wie ein Vater erziehen. (Grasmeyer :Deruner wünschte Dritte, S. 122)

Реактивные высказывания с импликатурами этих трех моделей служат для реализации речевого акта ассертива – ответа на вопрос. Встречаются также случаи с реализацией сопутствующих экспрессивов. В следующем дискурсивном фрагменте, помимо ответа на вопрос, адресант выражает похвалу в адрес собеседника:

5) Als die beiden Kriminalisten sich verabschieden, fragt sie [Verkäuferin] gespannt: «Habe ich Ihnen denn helfen können?»

«Wenn ich einen Orden zu verleihen hätte», erwiderte Zeitfuchs, «würde ich es tun!» +> Ja, Sie haben uns geholfen. (Steinberg: Ein Mann namens Nottrodt, S.142)

Четвертая модель импликатуры высказываний в форме условного предложения касается случаев, когда придаточное предложение употребляется самостоятельно, без главного предложения и высказывание реализует речевой акт разрешения в качестве реакции на речевой акт просьбы: ***p? – Wennq. +>Wennq, dannp.*** При этом наличие в условном придаточном предложении глагола в сослагательном наклонении является необязательным для реализации импликатуры, например:

6) Arno: Ich steige mal aufs Dach. Von da sieht man bis ins Dorf.

Jana: Darf ich mitkommen?

Arno: Wenn Ihr Rock nicht zu eng ist. +> Ja, Sie dürfen mitkommen.

Jana: Dann ziehe ich ihn eben aus. (Bieler: Drei Rosen aus Papier, S. 11)

Разрешение дается с оговоркой на положение вещей, выраженное в придаточном предложении, которое выступает эксплицитной частью эллиптического условного предложения: *Sie dürfen mitkommen, wenn ihr Rock nicht zu en ist.*

Пятая модель тоже имеет отношение к эллиптическим, усеченным условным предложениям: ***p. – Wennq. +> ~q.*** В этом случае глагол употребляется в форме сослагательного наклонения, а пропозиция высказывания, выраженного придаточным условным, полностью отличается от пропозиции инициального высказывания собеседника, реализуется речевой акт ассертив, например:

7) «Eine Nähnadel im Heuhafen suchen, nachts! Bist du deshalb hergekommen?»

«Ja, deshalb».

«Wenn's wenigstens Sinn hätte!» +> Es hat keinen Sinn. (Grasmeyer: Der unerwünschte Dritte, S. 83)

Таким образом, можно сделать **вывод** о том, что условные предложения в реактивных высказываниях немецкоязычного дискурса (полные и эллиптические) могут служить индикаторами дискурсивных импликатур пяти типов. При этом важную роль играет наклонение глагола.

Перспективы исследования усматриваются в уточнении иллокутивной специфики реактивных высказываний с импликатурами в немецкоязычном диалогическом дискурсе.

Литература:

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі / Л.Р. Безугла. – Харків : Харківський нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
2. Безугла Л.Р. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі / Л.Р. Безугла, І.О. Романченко. – Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. – 182 с.
3. Грайс Г.П. Логика и речевое общение / Г.П.Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 [Лингвистическая прагматика]. – С. 217–250.
4. КозловскийВ.В. Предложения с конъюнктивом (структура, семантика, прагматика) / В.В. Козловский. –Черновцы :Рута, 1997. – 281 с.
5. Колосова Т.А. Русские сложные предложения асимметрической структуры / Т. А. Колосова. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1980. – 164 с.
6. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст (к типологии внутритекстовых отношений) / М.В. Ляпон. – М. : Наука, 1986. – 200 с.
7. Падучева Е.В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) / Е.В. Падучева ; [изд. 3-е, стереотипное]. – М. :Эдиториал УРСС, 2002. – 288 с.
8. Храковский В. С. Условные конструкции: взаимодействие кондициональных и темпоральных значений / В. С. Храковский // Вопросы языкознания. – 1994. – № 6. – С. 129–139.

9. Шендельс Е.И. Практическая грамматика немецкого языка / Е.И.Шендельс. – М. :Высшая школа, 1988. – 416 с.
10. Duden. Die Grammatik / Hrsg. von Günter Drosdowski ;[5. Ausgabe]. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 1995. – 865 S.
11. Helbig G. Deutsche Grammatik / Gerhard Helbig, Joachim Buscha ; [16. Aufl.]. – Leipzig : Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 1994. – 736 S.
12. Reichenbach H. Elements of Symbolic Logic / H. Reichenbach.– New York : Dover Publications, 1980. – 444 p.
13. Schmidt F. Logik der Syntax / F.Schmidt ;[4., erw. Aufl.]. – Berlin : Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1962. – 183 p.

Источник иллюстративного материала

1. Bieler M. Drei Rosen aus Papier / Manfred Bieler // Hörspiele. – B. : Henschel, 1964. – S. 7–39.
2. GrasmeyerCh. Der unerwünschte Dritte/ Ch. Grasmeyer – Berlin: Neues Leben, 1982. – 216 S.
3. Kroetz F.-X.Wildwechsel / Franz-Xaver Kroetz // ders. Gesammelte Stücke. – Fr./M. : Suhrkamp, 1976. – S. 7–44.
4. Steinberg W. Ein Mann namens Nottrodt / W. Steinberg. – Berlin : Das Neue Berlin, 1972. – 280 S.
5. Strauß B. Trilogie des Wiedersehens/ BothoStrauß // ders. Trilogie des Wiedersehens. Groß und klein. Zwei Theaterstücke. – München : Taschenbuch Verl., 1982. S. 5–124.

Сидорова М. О. Умовне речення як індикатор дискурсивної імплікатури

Анотація. В статті встановлюються лінгвопрагматичні властивості реактивних висловлювань німецькомовного діалогічного дискурсу, що мають структуру умовного речення та реалізують дискурсивні імплікатури. Умовні речення (повні та еліптичні) можуть слугувати індикаторами дискурсивних імплікатур п’яти типів. При цьому важливу роль відіграє спосіб дієслова.

Ключові слова: діалогічний дискурс, індикатор, імплікатура, реактивне висловлювання, умовне речення.

Sydorova M. Conditional clause as an indicator of conversational implicature

Summary. This paper defines linguistic and pragmatic properties of reactive utterances in German dialogical discourse, which have a structure of conditional clause and realize conversational implicatures. Conditional clauses (full and elliptical) can serve as indicators of conversational implicatures of five types. In this respect, the mood of the verb plays an important role.

Key words: conditional clause, dialogical discourse, indicator, implicature, reactive utterance.

УДК 802.0 – 801. 561.3

Степаненко О. А.,
соискатель
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ПЕРСОНАЖНЫЙ ДИАЛОГ СКВОЗЬ ПРИЗМУ КОГНИТИВНОЙ СУЩНОСТИ ЛИТЕРАТУРНОГО ЖАНРА «ДЕТЕКТИВ»

Аннотация. Представленная работа посвящена изучению поверхностной структуры и коммуникативного содержания персонажных реплик в детективном романе. Актуальность работы мотивирована неослабевающим интересом в лингвистике к проблемам кодификации разговорной речи с одной стороны, и, с другой, гносеологической потребностью выявления связи между литературным жанром и его текстовой репрезентацией. В результате проведенного анализа делается вывод о концептуальной природе детективного романа, которая манифестируется особыми структурными и коммуникативными типами предложений в персонажном диалоге. По нашему мнению, установленная закономерность объясняется дедуктивными умозаключениями автора и его интенцией отобразить в сознании читателя некую криминальную проблему на вербальном уровне. Перспектива работы усматривается в создании определенного алгоритма речевых единиц, служащих для идентификации детективного романа как жанра.

Ключевые слова: детективныйжанр, персонажный діалог, интеррогатив, простоепредложение, специальныевопросы.

Интересы современной лингвистики фокусируется на проблемах живого непосредственного, и превращенного посредством авторского замысла речевого общения. Настоящая работа посвящена изучению поверхностной структуры и коммуникативного содержания персонажной речи в романе жанра «детектив». Очевидно, что, являясь определенной формой кодирования информации, художественный жанр произведения характеризуется свойственными ему типами авторского нарратива и вполне конкретными принципами построения персонажной речи в диалоге.

С другой стороны, для того, чтобы персонажная речь адекватно воспринималась читателями, реплики героев должны в достаточной степени отражать основные речевые тенденции языка в данный момент времени и являться психологически и ситуативно мотивированными. Отсюда ясно, что персонажный диалог художественного произведения представляет собой некую совокупность диалогических единств, обусловленную особенностями жанра и национального языка.

Актуальность исследования мотивируется также неослабевающим интересом к проблемамкодификации разговорной речи, с одной стороны, игносеологическойнеобходимостью установления взаимосвязей литературного жанра с его текстовой репрезентацией, с другой.

Объект нашей работы – диалогический дискурс современного англоязычного детективного романа. **Предмет** – коммуникативно-синтаксические особенности речевых высказываний в персонажном диалоге детективного романа. С лингвистической точки зрения, речевая организация текста детективных произведений привлекает внимание все большегочисла исследователей. В известных нам работах (Т. А. Бехта, С.Н. Фелюшкина, Дж. Кавелти, Ф. Хундснуршер, И.О. Шайтанов и др.), посвященных изучению различных аспектов языка на материале произведений детективного жанра не затрагивается проблема коммуникативно-когнитивной значимости различных типов высказываний, организующих детективный дискурс. В то же время, можно с достаточной уверенностью предположить, что жанровое своеобразие детектива должно проявляться не только на уровне парадигматического синтаксиса речевых конструкций авторского нарратива, но и персонажного диалога.

Отсюда, **цель** исследования – определить синтактико-парадигматическую доминанту в персонажном диалоге в плане текстовой идентификации детективного романа. Непосредственные задачи работы включают определение стереотипа организации персонажного диалога, выделение структурно-синтаксического и коммуникативно-прагматического видов высказываний, типичных для прозы детективного произведения.

Популярный во все времена жанр детективного романа уходит своими корнями в глубокую древность и отличается своеобразием композиционного и речевого построения. Детектив (англ. *detective*, от лат. *detego* – раскрываю, вскрываю) – преимущественно литературный или кинематографический жанр, произведения котрого описывают процесс расследования загадочного события с целью выяснения обстоятельств этого события и раскрытия тайны.Основателем это жанра Б. Н. Райнов иДж. Г. Кавелти считают Э. По, который впервые показал логическую цепочку умозаключений сыщика, что, в конечном счете, приводит к разгадке тайны [6, 47]. Какзамечает В.А. Маслова, «детектив как жанр не может однозначно вписаться в сетку литературных родов и видов. Он связан как с эпосом, так и с драмой, может быть комедией и репортажем, пьесой, романом или повестью[7, 127].

Теорией построения детектива как литературного жанра в разное время занимались такие исследователи как: Г. Анджапаридзе, С. Белов, С.С. Ван Дайн, А. Вулис, Е.В. Жаринов, В. Скороденко, Ц. Тодоров, М. Тугушева, а также Х. Перхонен, И.О. Шайтанов. Их работы дают представление о путях развития детектива, его разновидностях и типах. Однако указанные авторы занимались в основном спецификой нарратива художественного произведения, особенностями композиции детективного ро-

мана или рассказа, оставляя без должного внимания персонажные диалоги.

В то же время известно, что именно в диалоге отражается живая разговорная речь[8, 235]. Вполне очевидно, также, что жанровые особенности любого художественного произведения проявляются не только в авторском нарративе, но и в виртуальном диалоге созданных им героев. Вместе с Н. Ю. Филистовой мы рассматриваем персонажную речь как неотъемлемую составляющую макроструктуры детективного романа, которая, в сочетании с другими композиционными составляющими определяет текстовую грамматику детектива как жанра. Таким образом, обращение к тексту детективного романа вполне мотивировано в плане изучения структурно-коммуникативных особенностей этого жанра и анализа англоязычного речевого общения.

Детектив – разновидность прозы, в которой сюжет построен вокруг криминальной загадки, а главным героем является сыщик-следователь, представитель полиции или частный детектив. Отсюда, детективный жанр объединяет в себе два довольно противоположных принципа: логическую загадку и рутинное жизнеописание. В центре произведения – своего рода противостояние закона, который защищает полиция, и преступления. Т. М. Тимошенкова характеризует детективную прозу как мощное ответвление криминальной литературы, где особенно важным оказывается монолитное восприятие индивидуального творчества автора в рамках заданных форм и правил [5, 78]. С. С. Ван Дайн и Р. Нокс различают четко разделенные конструктивные признаки детективного жанра на уровне стереотипного поведения персонажей и строгой определенности сюжета В своей современной форме детективный роман отличается строгой логичностью и определенной абстрактностью. Литературоведы выделяют главные признаки детективного жанра: наличие весомого аргумента; разнообразие аналитических методов исследования (дедукция, индукция, анализ, логические умозаключения), разгадка тайны преступления [3, 256].

Отправной точкой нашего исследования служит посылка о том, что во всех формах повествования в детективном произведении на вербальном уровне наблюдается аргументация, эмоциональное напряжение и, как результат, удовлетворение информационного интереса. Исходя из сказанного, можно предположить, что анализ речевых партий персонажей детективного романа даст ключ к пониманию организации сюжета типичного детективного романа на вербальном уровне.

Разрабатывая в конце 60-х годов свою теорию декодирования, И.В. Арнольд рассматривала перспективу создания некоего алгоритма для читателя как совокупности определенных операций, представляющих собой логическую цепочку умозаключений, приближающих читателя к разгадке тайны и пониманию авторского замысла [1, 25].

Анализ внутрижанровых разновидностей детективных романов убеждает, что тайна преступления раскрывается благодаря умелому построению беседы главного героя с подозреваемыми. В процессе исследования персонажного диалога современного детективного романа (общим объемом 6000 речевых образцов) установлено следующее.

В персонажном диалоге при общем превалировании декларативных предложений наблюдается явное увеличение удельного веса интеррогатива. По нашим данным, в диалоге детектива вопросительные предложения составляют около 38%,что почти в два раза больше чем удельный вес вопросительных предложений в других жанрах художественной литературы.

При этом отмечено, что относительная частотность употребления простых вопросительных предложений значительно превышает количество сложных синтаксических конструкций (73,4% и 26, 6%, соответственно).К отличительным чертам персонажного диалога в детективном романе можно отнести и очевидную тенденцию к употреблению специальных вопросов.

Например:

1

– ***What*** *did he say?»*

– «Nothing about Jane» (A. Christie).

2

– *«**When** did you see him?»*

– «Yesterday in the morning» (M. Neville).

Отсюда, можно предположить, что, простые вопросительные предложения, инициирующиеся Wh-лексемами, играют сюжетно-определяющую роль в детективном произведении. Указывая на когнитивно-информационные лакуны в совершенном преступлении, выделенный в процессе анализа тип вопросительных предложений моделирует всю схему расследования.Это позволяет читателю произведения декодировать авторский замысел и участвовать в разгадывании логической головоломки.

Кроме того, в ходе работы были засвидетельствованы синтаксически параллельные вопросительные конструкции (около 1/5 всех вопросов в диалоге), которые, как правило, задаются сыщиком участникам событий.

Например:

1

– What are you doing here?

– Just staying here.

– Why are you staying here?

-Someone tell me I ought to try it. (A. Christie)

2

– What time did you leave?

– About quarter to four.

– And you didn't come back to the office at all?

– No. I went straight home.

– Why did you leave so early?

– That's Sally – that's Monica's daughter. She usually gets home from school about quarter past four.

– And you didn't want her to find you shagging her mother? (C. Dexter)

В приведенных примерах выделенные курсивом реплики являются синтаксически параллельными и лексически повторяющимися. Такая организация диалога в детективном произведении представляет собой определенный стереотип, маркированный вопросительными предложениями.

Установленная закономерность объясняется, во-первых, с позиции авторской манифестации своего творческого замысла; а во-вторых, является средством отражения в сознании читателя поставленной проблемы на вербальном уровне.

Результаты исследования раскрывают концептуальный смыслсамой природы детективного произведения,

которое П. Харвиопределяет как «Whodoneit?» Иными словами, в широком смысле слова детективный роман представляет собой развернутый вопрос, ответ на который дается в конце произведения [10].

Выявленные особенности употребления определенных структурных и коммуникативных типов предложений в персонажном диалоге дают возможность идентифицировать детектив как жанр уже только по синтаксической организации его диалогического дискурса.

Таким образом, проделанное исследование дает ключ к пониманию когнитивной сущности детектива как литературного жанра. Перспективы настоящего исследования мы усматриваем в создании алгоритма персонажной речи сыщика, общего для всех разновидностей произведений данного жанра.

Литература:

1. Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста. // Иностранные языки в школе, 1978. № 4 С. 24–27.
2. Анджапаридзе, Г. Не только о детективе Текст. / Г. Анджапаридзе. М. : Вагриус, 2003. – 384 с.
3. Ван Дайн С. С. Двадцать правил для написания детективных романов. Перевод с английского В. Воронина (Как написать детектив). – М. –1990.
4. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури середніх віків та доби Відродження. Навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури. – 2007.
5. Диброва Е. И. Пространство текста // Категоризация мира: Пространство и время. – М.: Наука, 1997. – С. 65 – 81.
6. Кавелти Дж. Г. Изучение литературных формул // Новое литературное обозрение. – № 22. – 2006. – С. 33 – 64.
7. Маслова В. А. Филологический анализ художественного текста. – Минск: Поиск. 2000. С. 127.
8. Морозова І. Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : монографія / І. Б. Морозова. – Одеса : Друкарський дім, 2009. – 384 с.
9. Филистова Н. Ю. Структура и семантика детективного нарратива (на материале текстов английских и русских рассказов): Автореферат дис… кандидата филологических наук:10.02.20. – Тюмень. 2007. – 18 с.
10. Harvey P. The Oxford Companion to English Literature. – Oxford, 1983. – 960 p.

Степаненко О. О. Персонажний діалог через призму когнітивної сутності жанру «детектив»

Анотація. Наступну роботу присвячено вивченню поверхневої структури та комунікативного змісту персонажного діалогу у детективному романі.. У результаті проведення аналізу було зроблено висновок про концептуальне значення природи детективного роману, яке проявляє себе специфічними структурними та комунікативними типами речень у персонажному діалозі.

Ключові слова: детективний жанр, персонажний діалог, інтерогатив, просте речення, спеціальне запитання.

Stepanenko O. Character'sDialoguethroughthePrizmof the Cognitive Core of the «Detective» as a Literary Genre

Summary. The presented work is dedicated to studying the surface structure and the communicative contents of the character's remarks in the detective novel. The urgencyof this work is motivated by the growing interest in linguistics to the problems of colloquial speech codification, on the one hand, and, on the other hand, by the gnoseological necessity of disclosing links between the literary genre of the «detective» and its textual representation. In the result of the analysis undertaken a conclusion is made about the conceptual natureof thedetective novel,which is manifested by the specific structural and communicative sentence types in the character's dialogue. In our opinion, the established regularity can be explained by the deductive inference of the author and by his intention of verbal imprinting a certain criminal problem in the reader's mind.The perspective of this work can beforeseen in working out a definite algorithm ofthe speech units serving to identify the detective novel as a genre.

Key words: detective genre, character's dialogue, interrogative, simple sentence, special questions.

УДК 811.581'373.611:33

Нечипоренко Б. Ю.,
викладач кафедри китайської, корейської та японської філології
Інституту філології Київського національного університет імені Тараса Шевченка
Стрельцова К. О.,
магістрант
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У даній статті розглянуто економічну термінологію як явище сучасної китайської мови. Висвітлюються питання щодо процесів термінотворення, структури термінологічної системи та класифікації економічних термінів китайської мови за сферами вживання. Підкреслюється значимість іншомовних запозичень.

Ключові слова: терміносистема китайської мови, економічна термінологія, класифікація термінів, шляхи формування терміносистем, термінотворення.

Спеціалізована термінологія забезпечує найменування об'єктів, явищ і процесів, що виникають у нових галузях знань і сферах діяльності людини. В умовах науково-технічного розвитку суспільства, підйому економіки Китаю, розширення її міжнародних зв'язків, проблема виникнення та запозичення нових економічних термінів є актуальною.

На вітчизняному просторі до питань термінологічних систем китайської мови зверталися такі автори: О.П. Фролова, А.А, Григор'єва, А.А. Хаматова та О.М. Гончаренко. О.П. Фролова дослідила біологічну терміносистему китайської мови та описала два основних способи творення термінів: словоскладання та афіксацію. А.А. Григор'єва розглянула словоскладання в китайській мові на основі економічних термінів. О.М. Гончаренко дослідив шляхи формування торгово-економічної термінології сучасної китайської мови. В іноземній філологічній літературі китайська економічна мова розглядається головним чином у колі питань, пов'язаних з проблематикою спеціальних мов. Потрібно зазначити, що в усій філологічній літературі структури та внутрішні класифікації в межах терміносистем, зокрема й економічної, не були проаналізовані в повній мірі.

У період з середини 90-х років минулого століття виникає необхідність у більш глибокому лінгвістичному теоретичному осмисленні спеціалізованої китайської мови економіки та економічної термінології. Ця необхідність обумовлена потребою зарубіжних фахівців в оволодінні китайською мовою в економічній сфері комунікації в умовах зростання ринкової економіки сучасного Китаю на міжнародній арені.

Отже, мета даної статті полягає у дослідженні поняття економічної терміносистеми як явища, аналітичному опрацюванні даних про структуру даної терміносистеми, характеристиці, класифікації та аналізі вживання економічних термінів сучасної китайської мови.

Термін – це словесне позначення поняття, що входить в систему понять певної області професійних знань. Термінологія як сукупність термінів становить частину спеціальної лексики. Термінологія має тривалий шлях свого формування. Цей шлях починається разом з формуванням конкретної галузі знання або діяльності [1, 186].

Під економічним терміном ми розуміємо спеціальне слово (або словосполучення), прийняте у професійній економічній діяльності, слово, яке вживається в особливих умовах. Через свою різноманітність та складність економічну термінологію можна поділити на такі групи: 1) терміни, які функціонують тільки у спеціальних галузях економіки; 2) терміни, які функціонують одночасно в декількох суміжних галузях економіки; 3) терміни, які функціонують одночасно в одній чи декількох галузях економіки та в інших суміжних науках; 4) терміни, які функціонують в економіці та в загальновживаній лексиці. Щодо структурного плану, то економічна термінологія поділяється наступним чином: 1) прості економічні терміни; 2) складні терміни, які в свою чергу поділяються на терміни-складні слова (Т-СС), терміни-словосполучення (Т-ССч), терміни-складноскорочені (Т-ССС) слова та терміни-афіксальні слова (Т-АС) [2, 4].

Творення економічних термінів в основному відбувається за допомогою трьох процесів, першим з яких є процес переходу лексичної одиниці від стану нетерміна до стану терміна, і називається він термінологізацією. В китайській економічній лексиці за допомогою термінологізації виникають прості (одноморфемні) та складні (найчастіше двоскладні) терміни. Через фонетичну та структурну обмеженість слів виникає багато омонімів, що ускладнює існування простих термінів і стає проблемою сприйняття на слух. Наприклад, 单 dan «розписка» і 瘅 dan «лихоманка», 丹 dan «панацея», три слова мають однаковий перший тон. Щодо творення складних термінів, то термінологізації підлягають іменники, прикметники, дієслова та числівники. Іменники в термінології є основою. Прикметники в таких термінах виступають як складова частина терміна-словосполучення, наприклад: 经济j ingji «економічний»: 经济基础 jingjijichu «економічна база», 经济独立 jingjiduli «економічна незалежність». Числівники використовуються у формі математичного підрахунку (наприклад, 一次总付费用 yicizongfufeiyong «одноразові витрати»), у формі порядкової лічби(наприклад, 第一次报价 diyicibaojia «перша пропозиція») та у формі предметної лічби (наприклад, 二包商 erbaoshang «субпідрядник»). Термін-дієслово – це динамічна одиниця економічної терміносистеми, яка виражає спеціальні поняття, дії або процес, однозначно відображає поняття

економічної галузі науки. До таких термінів-дієслів відносяться дієслова, утворені від економічних термінів-іменників. Взаємопроникнення економічних термінів-дієслів та термінів-іменників зумовлено існуванням конверсії в сучасній китайській мові [2, 5]. Прикладом може слугувати термін 保证 baozheng, який перекладається одночасно як»гарантія» та «гарантувати», термін 赔偿 peichang «відшкодування» та «відшкодувати».

Наступним процесом є словоскладання. За допомогою словоскладання утворюються терміни-складні слова (Т-СС) та терміни-словосполучення (Т-ССч). Для економічної терміносистеми доцільно виділити 4 структурні моделі Т-СС: іменник + іменник; прикметник + іменник;-дієслово + іменник; числівник + іменник. Найчастіше зустрічаються терміни, утворені за другою моделлю, наприклад, 借款jiekuan»позика» складається з 借jie»давати в борг» і 款kuan»грошова сума», термін 租金 «орендна плата» складається з 租zu «орендувати» 金jin «гроші»та інші.

Останній процес термінотворення – це афіксація. Афіксація є приєднанням афіксу до основи слова. В китайській мові існує свій словотворчий фонд і морфеми цього фонду можна умовно назвати афіксами. Афікси поділяються на суфікси та префікси.

Як зазначає О.М. Гончаренко, економічна термінологія сучасної китайської мови формується за допомогою таких суфіксів: 表, 差, 单, 度, 额, 费, 户, 化, 界, 金, 类, 力, 量, 率, 票, 品, 区, 权, 式, 性, 形, 型, 者, 制. Наприклад: 费 –fei «витрачати», «витрати»: 销售费 xiaoshoufei «комерційні витрати», 工程费 gongchengfei «вартість робіт»; 力-li»сила», «здібність», «спроможність»: 生产能力 shengchannengli «виробнича потужність», 偿还能力 changhuannengli «кредитоспроможність»; 率-lü «процент», «коефіцієнт»: 年利率 nianlilü «річний процент», 增长率 zengzhanglü «приріст»; 品-pin»предмет», «річ», «приладдя»: 产品 chanpin»продукція», 边际产品 bianjichanpin «граничний продукт» [2, 7].

Щодо префіксів, за допомогою яких утворюються економічні терміни, то їх налічується більше сорока: 保, 报, 不, 产, 超, 承, 出, 大, 代, 单, 抵, 定, 兑, 多, 发, 法, 反, 非, 附, 副, 公, 股, 过, 汇, 假, 价, 交, 金, 开, 可, 迷你, 批, 品, 签, 双, 同, 外, 未, 微, 无, 再, 支, 主, 自. Наведемо деякі з них для прикладу: 承 cheng «брати», «приймати»: 承担费用 chengdanfeiyong «нести збитки», 承包人 chengbaoren «підрядчик», 承佃 chengdian «орендувати землю»; 发 fa «видавати»: 发放贷款 fafangdaikuan «кредитування», 发贷 fadai «вивантаження», 发达的经济f adadejingji «розвинута економіка»; 附fu»побічний», «додатковий»: 附件 fujian «додаток», 附笺 fujian «алонж», 附条款的提单 futiaokuandetidan «коносамент з застереженням»;

В економічній терміносистемі китайської мови запозичення відіграють дуже важливу роль. За різними даними у китайській мові нараховується близько п'ятиста японських запозичень. Цей шар лексики китайської мови є дуже давнім. Деякі запозичення функціонують в рамках економічної термінології, проте часто мають характер терміноподібних елементів. Слова такого типу часто вживаються в розмовному стилі і знаходяться на периферії терміносистеми, наприклад: 经济 jingji «економіка», 商业 shangye «комерція», «бізнес».

Щодо графічних запозичень, то це графічно запозичені з англійської мови абревіатури та багатокомпонентні терміни рідної мови – калька повного англійського терміна. Як правило, такі терміни мають синоніми в китайському лексичному фонді, наприклад: 机 atmji – 自动取款机 zidongqukuanji «банкомат», GDP – 国内生产总值 guoneishengchanzongzhi «внутрішній валовий продукт» (ВВП). На сьогоднішній день активно використовуються англійські абревіатури або комбіновані абревіатури в друкованих виданнях.

Фонетичне запозичення є важливим видом запозичень. Тут можна виділити підгрупу так званих «вимушених запозичень», які містять власні імена, назви валют і не можуть ніяк бути трансформовані, наприклад: 道琼斯股票指数 daoqiongsigupiaozhishu «індекс Доу-Джонса», 菲利普斯曲线 feilipusiquxian «крива Філіпса» [3, 40].

При розгляді питання словотворення економічної терміносистеми китайської мови не можна оминути проблему, пов'язану з визначенням статусу

термінів-складних слів та термінів-словосполучень. Термін-складне слово та термін-словосполучення відрізняються від слів загальновживаного лексичного пласту сучасної китайської мови тісним зв'язком між компонентами. Тому, якщо останні допускають розміщення的 de між іменниками, що привносить певне граматичне значення, в цілому не змінюючи семантичного змісту цієї конструкції, то терміни-словосполучення, будучи одиницями мови, яким притаманна цілісність, не допускають ані вставки 的de, ані інших елементів, оскільки термін є однозначним, а отже, непроникним. Наприклад, 财产的抵押权 caichandediyaquan «закладна» – проникний, нецілісний термін. Непроникний термін – це, наприклад: 买办 maiban «коммерсант», адже немає словосполучення 买的办 maideban.

Серед загалу економічних галузей ми виділяємо декілька основних сфер застосування економічних термінів: сфера банківської справи, фінансів та кредитування; сфера ринків цінних паперів; сфера економічних процесів на підприємствах, організаціях, фірмах та товариствах; сфера процесів купівлі-продажу; сфера процесів страхування. Кожна з сфер насичена відповідною економічною термінологією.

Китайська економічна термінологія становить складну й багатогранну систему, вона ієрархічно структуризована на підсистеми (галузі, підгалузі). Сучасна китайська економічна термінологія містить ядро (основний термінологічний фонд) і периферію (терміни із суміжних з економікою сфер, загальнонаукові терміни). У ядрі можна виділити дві підгрупи термінів: широковживані та вузькогалузеві.

Широковживані – це терміни, загальне значення яких відоме пересічним носіям мови. Наприклад: 财产 caichan «власність»; 出租 chuzu «оренда»; 费用 feiyong «витрати»; 公司 gongsi «компанія»; 合同 hetong «договір»; 货币 huobi «валюта»; 价格 jiage «ціна»; 借款 jiekuan «займ»; 利润 lirun «прибуток»; 买方 maifang «покупець»; 卖方 maifang «продавець»; 破产 pochan «банкрутство».

Вузькогалузеві – це терміни, якими послуговуються лише економісти і які зрозумілі для вузького кола фахівців певних сфер економіки. Наприклад: 保单 baodan «авізо»; 补助金 buzhujin «дотація»; 船体保险 chuantibaoxian «каско»; 出单人 chudanren «емітент»; 附笺 fujian «алонж»;

红利 hongli «дивіденди»; 离岸 lian офшорні «витрати»; 受益人 shouyiren «бенефіціар»; 信用证 xinyoungzheng «акредитив»; 余额 yue «сальдо»; 运费预付 yunfeiyufu «аванс фрахту»; 租赁 zulin «лізинг»; 滞纳金 zhinajin «пеня».

До периферії відносяться міжгалузеві та загальнонаукові терміни. Міжгалузеві терміни – це терміни, які використовуються в кількох споріднених або й віддалених галузях. Так, економічна наука має термінологію, спільну з іншими соціальними, природничими науками. Як приклад можна привести наступні терміни: 折旧 zhejiu «амортизація»; 卫生 weisheng «санація»; 科技城 kejicheng «технополіс»; 私产 sichan «приватна власність» та інші. Загальнонаукові терміни, тобто терміни, які вживаються практично в усіх галузевих термінологіях, наприклад: 体系 tixi «система»; 概念 gainian «концепція»; 理论 lilun «теорія»; 分析 fensi «аналіз». Слід зазначити, що такі терміни в межах певної термінології можуть конкретизувати своє значення, наприклад в економічній сфері китайської мови це виглядає таким чином: 货币体系 huobitixi «валютна система»; 经济风险的理论 jingjigengxiandelilun «теорія економічного ризику» тощо. До цієї категорії відносять і загальнотехнічну термінологію. Наприклад: 设备 shebei «пристрій»; 机组 jizu «агрегат».

Необхідно зауважити, що кожна сфера насичена різноманітними термінами. І, не дивлячись на спосіб утворення економічного терміну, значна частина економічної термінології вживається лише у спеціальних текстах та професійному вузькому колі фахівців і ніколи не переходить до загальновживаної мови, а її одиниці не стають елементами економічної лексики.

Отже, сучасна китайська економічна термінологія – це складна й багатогранна система. Вона є повноправною частиною сучасної китайської мови й підлягає її фонетичним, лексичним та морфологічним закономірностям. Творення термінології відбувається за допомогою трьох видів: термінологізації, словоскладання та афіксації.

Основну частину сучасної китайської економічної термінології складають власне китайські терміни. У складі китайської економічної термінології можна виділити ядро та периферію. До ядра зараховують власне економічні – терміни. Периферію складають терміни суміжних дисциплін та загальнонаукові терміни.

Дослідження у напрямку особливостей творення та вживання термінів економічної терміносистеми є перспективними та актуальними, оскільки сучасна китайська мова не стоїть на місці. Китайська мова розвивається, піддається впливу інтеграційних та глобалізаційних процесів, явища яких залишають свій величезний відбиток.

Література:

1. Ситдиков П.Г. Епідигматика у сучасній китайській мові/ П.Г. Ситдиков // Збірник «Мовні і концептуальні картини світу». – К., 2012. – №42. – С. 130-138.
2. Гончаренко О.М. Шляхи та способи формування торгово-економічної термінології сучасної китайської мови/ О.М. Гончаренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Східні мови та літератури. – К., 2005. – № 8. – С. 4-10.
3. Григорьева А.А. Терминообразование в китайском языке (на примере экономических терминов)/ А.А. Григорьева // Научно-методический журнал «Социосфера». – Пенза., 2013. – № 1.– С. 44-47.
4. Ситдиков П.Г. Генетичний аналіз китайської економічної терміносистеми/ П.Г. Ситдиков // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Східні мови та літератури. – К., 2011. – № 17. – С. 38-40.
5. Фролова О.П. К вопросу о происхождении словообразовательных аффиксов и о границах между словосложением и аффиксацией в китайском языке (на материале биологических терминов)/ О.П. Фролова // Вопросы языка и литературы: Тематический сб. – Новосибирск:, – 1968. – №2. – С. 186-196.
6. Хаматова А.А. Словообразование современного китайского языка. / А.А. Хаматова. –Владивосток: Изд-во Дальновост. ун-та, 1988. – 220 с.

Нечипоренко Б. Ю., Стрельцова Е. А. Экономическая термінологія современного китайского языка как объект исследования

Аннотация. В данной статье рассмотрена экономическая терминология как явление современного китайского языка. Раскрывается понятие «термин» и «терминология». Освещаются вопросы относительно таких процессов терминообразования, как терминологизация, аффиксация, словосложение, и приводятся примеры из китайского языка к каждому процессу; анализируется структура экономической терминологической системы. Подаются частотные экономические термины современного китайского языка по различным сферам применения, например, сферы банковского дела, сферы страхования, сферы купли-продажи, экономических процессов и так далее. Выделяется основной терминологический фонд и термины из смежных с экономикой сфер, общенаучные термины, приводятся примеры к каждому виду терминов. Определяется статус терминов-сложных слов и терминов-словосочетаний. Подчеркивается значимость иноязычных заимствований: фонетических, семантически и графических. В статье определено, что не все единицы экономической терминологии стают элементами самой экономической лексики.

Ключевые слова: терминосистема китайского языка, экономическая терминология, классификация терминов, пути формирования терминосистем, терминообразование.

Nechyporenko B., Streltsova E. Economicterminology ofmodernChineselanguageas an object of research

Summary. This article describes the economic terminology as a phenomenon of modern Chinese language. It gives the notion of words «term» and «terminology «. And highlights issues of such processes of term formation as terminologization, affixation, compounding, and gives examples to each process; also analyzes the structure of the economic terminology system. In article are presented the frequency economic terms of modern Chinese language in various fields of application, like banking sector, insurance sector,economic processes sector and purchase and sale sector etc. Here are allocated fund of basic terminology and definitions related to the economic spheres, scientific terms, and examples for each type of these terms. Also is defined the status of terms-complex words and terms-phrases. It emphasizes the importance of foreign language borrowings as phonetic, semantic and graphic. The article stipulates that not all units of economic terminology become elements of the economic vocabulary.

Key words: term system of Chinese language, economic terminology, classification of terms, ways of terminological formation, term formation.

УДК 811.112.22:81–373

Такташева И. Р.,
аспирант кафедры германской филологии
Донецкого национального университета

О СЕМАНТИКЕ КОМПОЗИТОВ – НАИМЕНОВАНИЙ БОЛЕЗНЕЙ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ НАЧАЛА XX ВЕКА

Аннотация. Статья посвящена исследованию немецких субстантивных композитов со вторым непосредственно составляющим Krankheit. Анализируются семантические особенности данных лексем. Выделяются ЛСГ присоединяемых к Krankheit основ. Описываются парадигматические отношения в рамках исследуемого материала.

Ключевые слова: существительное, семантика, словосложение, композит, парадигматические отношения.

Вводные замечания. В статье рассматриваются зафиксированные в немецком языке начала XX века сложные имена существительные – наименования болезней в качестве второго непосредственно составляющего (далее – НС) которых выступает суффиксальное производное *die Krankheit* ‘болезнь; заболевание’. Композит, или сложное слово, определяется как словообразовательная конструкция, состоящая из самостоятельных слов [13, 400-401]. Особенности семантики сложных существительных, начиная с середины XIX в., остаются предметом научного интереса в синхронном и диахронном аспектах [ср.: 5; 9; 10; 11; 12, 240-255; 13; 14]. Наименования болезней, особенно их прежние названия (напр. *Zuckerkrankheit* ‘сахарная болезнь’), становилась достаточно редко объектом лингвистического поиска [ср.: 1; 2; 3; 4; 8], и попытки описать эту группу остаются по сей день единичными.

Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью комплексного изучения семантических особенностей, а также системных отношений сложных наименований болезней в немецком языке начала XX века. **Цель** исследования – выявить семантические особенности, а также описать системные отношения анализируемых композитов.

Материал исследования – 164 субстантивных композита со вторым НС *Krankheit* – отобран путем сплошной выборки из энциклопедического словаря Brockhaus’ *Kleines Konversations-Lexikon* 1911 года выпуска [15; 16], который отображает реалии начала XX в., а также содержит соответствующую этим реалиям лексику.

Поскольку имя существительное *Krankheit* относится, благодаря суффиксу *-heit,* к женскому роду, то и все композиты с этим НС, классифицируются, естественно, как существительные женского рода.

Семантические особенности композитов с НС Krankheit

Анализ семантических особенностей первых НС соответствующих композитов позволил выделить 16 лексико-семантических групп (далее – ЛСГ) и остаточная группа лексем, состав которых отображен в табл. 1.

Таблица 1

Классификация композитов по семантике первого НС

№ п/п	ЛСГ	Лексемы	
		абс.	%
1.	Соматизмы	36	24,16
2.	Животные	25	16,78
3.	Растения / их части	15	10,07
4.	Болезни / симптомы	12	8,05
5.	Наименования лиц / групп лиц	11	7,38
6.	Процессы	10	6,71
7.	Вещества / субстанции	9	6,04
8.	Место	8	5,37
9.	Микроорганизмы	5	3,36
10.	Металлы	4	2,68
11.	Душа, дух, эмоции	4	2,68
12.	Военная лексика	4	2,68
13.	Форма чувственного восприятия	1	0,67
14.	Наименование месяца	1	0,67
15.	Деятельность	1	0,67
16.	Физическое явление	1	0,67
17.	Остаточная группа	2	1,34
Всего	149	100,00	

Ввиду того, что абсолютное большинство (90,85%) сложных лексем с НС *Krankheit* образованы по модели ‘существительное + существительное’, внимание будет сосредоточено далее именно на классификации таких лексем.

Наиболее активно существительное *Krankheit* присоединяет соматизмы (наименования частей тела человека или животного), которые, как правило, указывают на локализацию либо причину недуга, ср.: *Augen* ‘глаза’ → *Augenkrankheit* ‘заболевание глаз’, *Rückenmark* ‘спинной мозг’ → *Rückenmarkskrankheit* ‘заболевание спинного мозга’. Часть тела животного может указывать на проявление заболевания человека (напр.: *Fischschuppe* ‘рыбья чешуя’ → *Fischschuppenkrankheit* ‘ихтиоз’). Из приведенных выше примеров следует, что первые НС в данной группе представлены как простыми, так и сложными основами.

1.1.1. Следующей по продуктивности первых НС является группа лексем, обозначающих животных и указывающих на возбудителя заболевания (напр.: *Läuse* ‘вши’ → *Läusekrankheit* ‘педикулез’) или его носителя

(напр.: *Pferd* ‘лошадь’ → *bornaische Pferdekrankheit* ‘заболевание мозга у лошадей’).

Кроме того, первый НС – наименование животного может посредством метафоризации десемантизироваться: например, лексема *Elefant* ‘слон’, присоединяясь к *Krankheit*, утрачивает свое лексическое значение, а композит *Elefantenkrankheit* приобретает значение ‘элефантиаз’ – стойкое увеличение размеров какой-либо части тела за счёт болезненного разрастания кожи и подкожной клетчатки [15, 499].

В Brockhaus’ *Kleines Konversations-Lexikon* обнаружено 15 композитов, образованных путем присоединения к *Krankheit* наименований растений либо их частей. При этом первый НС может указывать на носителя (напр.: Kiene ‘сосна обыкновенная’ → *Kienkrankheit* ‘болезнь сосны, вызванная грибком’) или причину заболевания (напр.: *Mais* ‘кукуруза’ → *kolumbische Maiskrankheit* ‘алопеция [вызванная употреблением испорченной кукурузы]’.

Присоединяясь к НС *Krankheit*, наименования заболеваний или их симптомов указывают, как правило, на причину заболевания или на форму его проявления, ср.: *Ausschlag* ‘сыпь’ → *Ausschlagkrankheit* ‘заболевание, сопровождающееся сыпью’. В редких случаях можно говорить о плеонастичном характере НС *Krankheit*, который указывает, исключительно на интенсивность заболевания, выраженного первым НС, ср.: *Erkältung* ‘простуда’ → *Erkältungskrankheit* ‘простудное заболевание’.

Менее продуктивными НС в составе анализируемых композитов являются наименования лиц или групп лиц, указывающие, в основном, на (исходного) носителя соответствующего заболевания. Так, композит *Malerkrankheit* ‘отравление свинцом’ (← *Maler* ‘художник’) является результатом метонимического переноса: изначально этой болезнью страдали художники, т. к. краски, которыми они пользовались, имели высокое содержание свинца [16, 116].

В исследуемом лексиконе зафиксировано также 10 лексем, первыми НС которых служат наименования процессов, причем процесс указывает на причину возникновения заболевания или необходимое условие возникновения болезни, ср.: *Entwicklung* ‘развитие’ → *Entwicklungskrankheit* ‘заболевание, возникающее на определенной стадии физического или умственного развития’.

В составе 9 композитов анализируемого типа первый НС – это наименование вещества или субстанции (напр.: *Zucker* ‘сахар’ → *Zuckerkrankheit*; *Harn* ‘моча’ → *Harnkrankheit* ‘заболевание мочевого пузыря, досл. мочевая болезнь’). Из примеров видно, что лексемы данной группы могут указывать на причину заболевания (избыток вещества в организме) либо – опосредованно – на локализацию недуга.

В *Brockhaus’ Kleines Konversations-Lexikon* 1911 года было зафиксировано 8 композитов с первым НС – наименованием места, в котором возникает соответствующее заболевание (напр.: *See* ‘море’ → *Seekrankheit* ‘морская болезнь’).

Удельный вес первых НС, обозначающих микроорганизмы –возбудителей заболевания (*Echinokokkus* ‘эхинококк’ → *Echinokokkenkrankheit*) не высок (~ 3,4%).

В исследуемом корпусе лексем выделено 3 ЛСГ с равным количеством композитов – по 4. Первые НС в этих группах обозначают номинации души, духа а также эмоций (напр. *Wut* ‘ярость’ → *Wutkrankheit* ‘бешенство’); металлов (напр.: *Blei* ‘свинец’ → *Bleikrankheit* ‘отравление свинцом, досл. свинцовая болезнь’); реалий, принадлежащих к военной сфере (напр.: *Mine* ‘мина’ → *Minenkrankheit* ‘отравление угарным газом [в результате детонации мины]’). Первая из названных в этом пункте ЛСГ уточняет характер заболевания *(Wut),* вторая и третья (опосредованно) конкретизируют причину возникновения заболевания – переизбыток металла *(Blei)* и выделение вещества в результате детонации снаряда *(Mine)*.

При образовании композита Bronzekrankheit ‘бронзовая, аддисонова болезнь’ первый НС Bronze ‘бронза’ метафорически переосмысливается и служит для указания на один из симптомов заболевания, а именно на окрашивание в бурый цвет кожных покровов больного [15, 13].

Малопродуктивными среди первых НС композитов на *-krankheit* оказались наименования формы чувственного восприятия (*Gehör* ‘слух’ → *Gehörkrankheit* ‘заболевание слуха’), месяца (*Mai* → *Maikrankheit* ‘неспособность летать [у пчел], досл. майская болезнь’), деятельности (*Beruf* ‘профессия’ → *Berufskrankheit* ‘профессиональное заболевание’), физического явления (*Luftdruck* ‘атмосферное давление’ → *Luftdruckkrankheit* ‘заболевание, вызванное перепадами давления’).

К остаточной группе отнесены 2 наименования болезней – *Punakrankheit* и *Sorahkrankheit*, толкование которых не является однозначным из-за его отсутствия в *Brockhaus’ Kleines Konversations-Lexikon* и других источниках. Можно предположить, что первое наименование – оттопонимическое и образовано от названия города *Pune* (Puna) в Индии либо от названия высокогорья Punas в Перу, где и могло впервые возникнуть это заболевание. Происхождение и семантику НС *Sorah* точно установить также невозможно. В любом случае, подобные композиты нуждаются в дополнительном изучении, что является одним из исследовательских заданий на перспективу.

В зависимости от объекта заболевания были выделены 7 ЛСГ субстантивных композитов – наименований болезней.

Так, 43,90% исследуемых композитов с последним НС *Krankheit* (72 лексемы) служат исключительно для обозначения болезней человека, напр.: *Gewerbekrankheit* ‘профессиональное заболевание’. В два раза реже отмечены композиты, обозначающие отклонения от нормы у животных (23,78% = 39 лексем), напр.: *Brüllerkrankheit* ‘усиленное половое влечение у коров’. Кроме того, в исследуемом материале были выделены 29 сложных наименований заболеваний (17,68%), свойственных как человеку, так и животному (напр.: *Wutkrankheit* ‘бешенство’). Менее частотны композиты, обозначающие болезни растений (21 лексема = 12,81%): *Kartoffelkrankheit* ‘болезнь картофеля’.

В *Brockhaus’ Kleines Konversations-Lexikon* 1911 года было выявлено по одной лексеме, обозначающей болезни почвы (*Mergelkrankheit* ‘истощение почвы, досл. болезнь, вызванная мергелем (удобрением)’); растения / животного (*Fleckenkrankheit* ‘пятнистость [листьев]; нематоз, досл. болезнь, сопровождаемая появлением на теле пятен’); человека / животного / растения (*Pockenkrankheit* ‘оспа; ризоктониоз [картофеля]’).

Парадигматические отношения композитов с НС *Krankheit* представлены родо-видовыми (гиперо-/

гипонимическими) и синонимическими отношениями, специфика которых будет рассмотрена ниже.

Анализ системных отношений в рамках группы композитов – наименований болезней со вторым НС *Krankheit* показал, что в исследуемом материале превалируют наименования конкретных заболеваний (88 лексем из 164), гиперонимы представлены 75 композитами. Лишь в одном случае, в зависимости от объекта заболевания, возникает полисемия: если лексема *Fleckenkrankheit* подразумевает заболевание растения, то она является гиперонимом и обозначает любую болезнь растения, проявлением которой являются пятна на листьях [16, 691]. Если эта же лексема является номинацией болезни животного, то она приобретает значение ‘нозематоз’ – заболевание тутового шелкопряда, сопровождающееся появлением характерных пятен на теле животного [15, 588].

В результате исследования был выявлен ряд гиперонимов, включающих в себя разное количество когипонимов. Удалось установить, что в родо-видовых отношениях с гиперонимом *Tierkrankheit* ‘заболевание животных’ состоят такие композиты, как *Viehkrankheit* ‘заболевание скота’, *Wurmkrankheit* «гельминтоз», которые, в свою очередь, также могут служить гиперонимами для соответствующих наименований заболеваний. Так к гипероним *Viehkrankheit* относятся когипонимы *Finnenkrankheit* «цистицеркоз» *Trichinenkrankheit* «тринеллез», а к гиперониму *Wurmkrankheit* – когипонимы *Dreh~, Gnubber~, Wetz~, Traberkrankheit* ‘ценуроз’.

Кроме того, один и тот же когипоним может относиться к разным гиперонимам: по признаку возбудителя заболевания (гельминта) композит *Egelkrankheit* «заболевание скота, вызванное фасциолой печёночной», относится к гипероним *Wurmkrankheit*, а по признаку носителя заболевания (скота) – к гипероним *Viehkrankheit*.

В исследуемом материале были также выявлены следующие группы (первыми в них указаны гиперонимы):

– *Blutkrankheit* «заболевание крови»: *Bluterkrankheit* «анемия», *Tunnel~, Gotthardkrankheit* «анемия [у горнорабочих]»;

– *Luftdruckkrankheit* «заболевание, вызванное перепадами давления»: *Caissonkrankheit, Bergkrankheit* «горная болезнь»;

– *Inhalationskrankheit* «заболевание, вызванное вдыханием к.-л. Вещества»: *Gaseinatmungs~, Gasinhalationskrankheit* «заболевание, вызванное вдыханием газов», *Minenkrankheit, Staubinhalationskrankheit*»‘пылевая болезнь».

В результате анализа лексем, выявленных в *Brockhaus Kleines Konversations-Lexikon* 1911 года, была также обнаружена синонимия композитов с НС *Krankheit* – как синонимические пары, так и синонимические ряды. Так, значение «пятнистость [косточковых деревьев]» в немецком языке начала XX в. передавалось при помощи лексем *Dürrflecken~, Flintenschuß~, Schußlöcherkrankheit, Sprühfleckenkrankheit*. Заболевание «ценуроз», присущее скоту, в вышеуказанный период обозначалось композитами *Dreh~, Traber~, Wetz~, Gnubberkrankheit.* Можно предположить, что употребление лишь последнего композита является территориально окрашенным: глагол gnubbern, основа которого выступает первым НС лексемы, относится к нижнемецкому диалекту [17]. Остальные лексемы можно считать лексически равнозначными.

Синонимия в паре Gaseinatmungs~ – *Gasinhalationskrankheit* объясняется происхождением средних компонентов лексем: *Einatmung* является исконно немецким словом, тогда как *Inhalation* – латинское заимствование с эквивалентным значением «вдыхание». В случае с компонентом *-inhalation-* речь может идти о явлении гибридизации – присоединении к исконно немецким компонентам заимствованных слов или их основ [6, 61].

4. Выводы. В результате семантического анализа композитов – наименований болезней с последним НС Krankheit, можно сделать следующие выводы:

4.1. Наиболее продуктивно существительное *Krankheit* присоединяет к себе наименования соматизмов, животных, растений и заболеваний. Высокая продуктивность ЛСГ «Животные» и «Растения» могут объясняться важностью для Германии начала XX в. таких сфер хозяйства, как животноводство и аграрное дело или тематической направленностью источника эмпирического материала, представленного в статье.

4.2. Превалирование соматизмов (в первую очередь, наименований частей человеческого тела), наименований лица и групп людей в качестве первых НС анализируемых композитов, а также преобладание лексем, обозначающих заболевания человека, может быть доказательством антропоцентрического характера языка.

4.3. Изучение системных отношений внутри сложных наименований болезней позволило сделать вывод о наличии родо-видовых отношений и синонимии, что свидетельствует, с одной стороны, о разветвленности системы наименований болезней в начале XX в., с другой стороны, – об отсутствии унифицированного подъязыка медицины, биологии и зоологии в изучаемый период.

Перспективным представляется изучение словообразовательных и семантических характеристик наименований болезней на более ранних этапах существования немецкого языка, а также исследование особенностей функционирования сложных лексем с последним НС *Krankheit* на материале текстовых источников.

Литература:

1. Алленова Н. А. Названия болезней в национальной научной и наивной картинах мира США : этносемантические и когнитивные аспекты : дисс. … кандидата филол. наук : 10.02.04 / Алленова Надежда Анатольевна. – Владивосток, 2003. – 184 с.
2. Дидик-Меуш Г. Українська медицина. Історія назв / Дидик-Меуш Г. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2008. – 400 с.
3. Пашкова Т. В. Народные названия болезней в карельском языке : дисс. … кандидата филол. наук : 10.02.22 / Пашкова Татьяна Владимировна. – Петрозаводск, 2008. – 167 с.
4. Ріднева Л. Ю. Народна медична лексика російської мови в структурно-семантичному і функціональному аспектах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / Л. Ю. Ріднева. – К., 1998. – 16 с.
5. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высшая школа, 1984. – 264 с.
6. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. – [3., unveränd. Aufl.]. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2007. – 382 S.
7. Gersbach B. Wortbildung in gesprochener Sprache. Die Substantiv-, Verb-, und Adjektiv-Zusammensetzungen und -Ableitungen im «Häufigkeitswörterbuch gesprochener Sprache» : in 2 Bdn. / B. Gersbach, R. Graf. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1984. – Bd. 1. – 316 S.; 1985. – Bd. 2. – S. 317–721.

8. Koller E. Historische Verschiebungen im Wortfeld ‘krank’ / Begegnung mit dem ‘Fremden’. Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses, Tokyo, 1990. – München, 1991. – Bd. 4 : Kontrastive Syntax – Kontrastive Semantik, Lexikologie, Lexikographie – Kontrastive Pragmatik. – S. 226–236.
9. Kürschner W. Zur syntaktischen Beschreibung deutscher Nominalkomposita. Auf der Grundlage generativer Transformationsgrammatiken / Wilfried Kürschner. — Tübingen : Niemeyer, 1974 . – 228 S.
10. Ortner L. Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. / [L. Ortner, E. Müller-Bollhagen, H. Ortner u. a.] – Düsseldorf, 1991. – Bd. 4 : Substantivkomposita. – 863 S.
11. Roth T. Wortverbindungen und Verbindungen von Wörtern. Lexikographische und distributionelle Aspekte kombinatorischer Begriffsbildung zwischen Syntax und Morphologie / Tobias Roth. – Tübingen : A. Francke Verlag, 2014. – 240 S.
12. Vandermeeren S. Semantik deutscher Substantivkomposita mit Verwandtschaftsbeziehungen / Sonja Vandermeeren // Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation, 1998. – № 3. – S. 240–255.
13. Wellmann H. Wortbildung / Hans Wellmann // Der Duden : in 12 Bdn. : das Standardwerk zur deutschen Sprache. – Mannheim; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1995. – Bd. 4 : Duden «Grammatik der deutschen Gegenwartssprache». – [5., völlig neu bearb. u. erw. Aufl.]. – S. 399–539.
14. Žepić S. Morphologie und Semantik der deutschen Nominalkomposita / Stanko Žepić. – Zagreb : Philosophische Fakultät der Universität Zagreb, Ableitung für Germanistik, 1970. – 126 S.

Список лексикографических источников:

1. BKKL 1: Brockhaus’ Kleines Konversations-Lexikon : in 2 Bdn. – [5., vollst. neubearb. Aufl.]. – Leipzig : F. A. Brockhaus, 1911. – Bd. 1. – 1042 S.
2. BKKL 2 : Brockhaus’ Kleines Konversations-Lexikon : in 2 Bdn. – [5., vollst. neubearb. Aufl.]. – Leipzig : F. A. Brockhaus, 1911. – Bd. 2. – 1033 S.
3. Plattmakers-Wörterbuch [Електронный ресурс]. – Режим доступа : http://plattmakers.de/

Такташева І. Р. Про семантику композитів – найменувань хвороб в німецькій мові початку XX століття

Анотація. Стаття присвячена дослідженню німецьких субстантивних композитів із другим безпосереднім складником Krankheit. Проаналізовано семантику досліджуваних лексем. Виокремлено ЛСГ приєднуваних до Krankheit основ. Описано парадигматичні відношення в межах досліджуваного матеріалу.

Ключові слова: іменник, семантика, словоскладання, композит, парадигматичні відношення.

Taktasheva I. On Semantics of Compound Nouns Denoting the State of Being Ill in the German Language at the Beginning of the XXth Century

Summary. The paper deals with the study of the German nominal compounds with the second immediate constituent Krankheit denoting the state of being ill. The analysis of the semantics of the units under consideration has been carried out. It permitted to point out semantic groups of the nouns added to Krankheit and the objects of the illness. The paradigmatic relations within the material under consideration have been analyzed.

Key words: noun, semantics, composition, compound, paradigmatic relations.

УДК: 811.111 (164.034)

Таланова О. Ю.,
викладач кафедри перекладу та мовознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ПОНЯТТЯ ПРЕДИКАТИВНОСТІ ТА ПРЕДИКАЦІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІСТИЦІ

Анотація. Стаття присвячена результатам дослідження понять «предикативність» та «вторинна предикація» у науковій мовознавчій літературі. Наведено основні типи структур вторинної предикації.

Ключові слова: предикативність, предикативний, структури вторинної предикації, фінітна предикація, нефінітна предикація.

Аналіз наукової мовознавчої літератури свідчить, що немає єдності щодо окреслення понять предикативності й предикації, не існує чітких критеріїв розмежування первинної та вторинної предикації. Зокрема, у сучасній синтаксичній теорії неоднозначним залишається трактування структур вторинної предикації та особливостей вираження предикативності в реченнях з цими структурами.

В англістиці проведено ряд досліджень, в яких комплексно розглядалися граматична сутність і функціонування структур вторинної предикації (Г.Т. Ісаєва, З.В. Сулимовська). СВП вивчали у межах простого речення (В.І. Коваленко, І.І. Прибиток, Н.М. Сазонова), як предикативні словосполучення (Л.С.Бархударов, Е.Я. Мороховська), як предикативні комплекси (Н.О. Кобріна, О.О. Корнєєва, Д.А. Штелінг) тощо. Однак до цього часу неузгоджене питання інвентарю цих структур, та відсутня їхня класифікація, яка базувалася б на єдиному критерії. Актуальним є визначення основних функціональних (за В.І. Перебийніс) і структурних характеристик цих синтаксичних одиниць та побудова їхніх формальних моделей.

Незважаючи на значні успіхи у дослідженні синтаксичних конструкцій з метою вдосконалення автоматизованого/автоматичного опрацювання мовного матеріалу, питання формалізованого представлення складних синтаксичних структур не є остаточно розв'язаним.

Мета статті − визначити структурні та функціональні характеристики структур вторинної предикації в сучасній англійській мові для їхнього формалізованого опису.

Термін *вторинна предикація* (secondary predication), як зазначає С.В. Сулимовська [18, с. 42], вперше використано у 1928 році у праці Г. Поутсма. Дослідниця [18, с. 45] теж використовує цей термін, розрізняючи структури первинної та вторинної предикації, первинний і вторинний підмет та первинний і вторинний присудок.

У сучасному мовознавстві **вторинна предикація** вивчається:

1) у порівнянні з первинною предикацією: вторинна предикація (дослідниці Н.М.Сазонова [14, с. 22] та О.І.Бродович [2, с. 108] вживають термін *предикативність*) – тип зв'язку, що не створює речення, а додатково встановлює ознаку, властивість чи відношення між явищами відображуваної об'єктивної дійсності, а первинна предикація – тип предикативного зв'язку, що формує речення [14, с. 22];

2) у складі вчення про предикативні конструкції:

– вторинна предикація наявна тоді, коли дієслівний елемент предикативної конструкції виражений неособовою (непредикативною) формою дієслова, яка нездатна виражати модальність і граматично узгоджуватися з іменним елементом конструкції. Предикативні конструкції не мають структурної автономії; вони завжди входять у структуру речення, утворюючи його вторинну предикацію [4, с. 34-35];

– предикативні словосполучення традиційно визнають конструкціями *вторинної предикації* чи просто предикативними конструкціями. Сам термін *вторинна предикація* Е.Я. Мороховській [10, с. 175] видається невдалим, оскільки він не відбиває природи одиниці, яку позначає. Він, на її переконання, навіть дещо неправильно орієнтує. Деколи одиниці так званої вторинної предикації передають предикацію, що має первинне значення, тобто мають більше смислове навантаження, наприклад: We expected them to stand for themselves. Тому, на її думку [там само], оскільки предикатор може репрезентуватись як фінітними, так і нефінітними дієсловами, відповідно, треба розрізняти фінітну та нефінітну предикацію;

3) у складі вивчення синтаксису простого речення [13, с. 29].

Зауважимо, що ми розглядаємо вторинну предикацію так, як її представлено у першому та другому поглядах і не підтримуємо третього, оскільки не вважаємо, що речення, які містять СВП, можна вважати простими реченнями.

Підсумовуючи, зазначимо, що ми розмежовуємо *терміни предикативність* та предикація, оскільки вони позначають два різні поняття, і вважаємо некоректним використовувати їх як синоніми, як, наприклад, це робить Н.М.Сазонова [13, с. 29; 14, с. 10-11]. Відтак ми вживатимемо термін *предикаційний* під час опису структур вторинної предикації, а не *предикативний* .

Предикативність пронизує мовлення загалом, є віднесенням змісту висловлення до дійсності і їй властива статичність. Предикація утворює зв'язок понять, що забезпечує відображення номінативного змісту висловлення і характеризується динамічністю. Структурним засобом вираження предикації може бути двочленна структура *підмет-присудок*. У такому випадку має місце первинна предикація, а формою її вираження є структура первинної предикації (СПП). Однак, суб'єкт та предикат можуть бути наявні у глибинній структурі висловлення і мати особливе поверхневе вираження. Такий особливий тип зв'язку понять назвемо вторинною предикацією, а структурні засоби її вираження – структурами вторинної предикації (СВП). Вторинна предикація є предикацією «другого»

плану, яка можлива лише за наявності первинної предикації і залежна від неї. Первинна предикація є типом зв'язку, що формує речення. Вторинна предикація не формує речення, а встановлює додаткові ознаки чи відношення між явищами об'єктивної дійсності. Тому СВП формально підпорядковані СПП і не функціонують самостійно, але є тотожними СПП у глибинній структурі.

Аналіз структур вторинної предикації ускладнюється тим, що відсутній чіткий критерій їхнього виявлення та класифікації. По-різному розуміють саме явище вторинної предикації. Деякі мовознавці навіть заперечують його існування. Як вважає, наприклад, Г.Суіт [22, с. 115], неособові форми не можуть виражати предикацію, оскільки вони втрачають декілька важливих ознак, які характеризують дієслова: число, особу та спосіб. Ми поділяємо думку О.М.Старикової [15, с. 37], що дієслово проектує свої граматичні значення (часу, способу, особи) на неособові форми, утворюючи вторинну предикаційну зону речення. Немає єдності у використанні термінології в описах згаданих структур; неузгодженим залишається питання їхнього виділення у реченні.

Наприклад, у праці [9, с. 96-98] СВП позначені таким чином: the for-to-infinitive construction, the gerundial predicative construction, complex object, absolute construction. У свою чергу, Н.М.Раєвська [12, с. 86] розглядає СВП як предикативні фрази, виокремлюючи такі: 1) інфінітивна нексусна фраза – infinitival nexus phrase; 2) герундіальна нексусна фраза – gerundial nexus phrase; 3) дієприкметникова нексусна фраза – participial nexus phrase.

У вітчизняній англістиці найчастіше виділяють такі основні типи СВП [див., напр.: 5; 8; 20 та ін.]:

– Complex Object – об'єктно-предикаційна структура;

– Complex Subject – суб'єктно-предикаційна структура;

– For-to-Infinitive Construction – предикаційна структура з інфінітивом, що вводиться прийменником «for»;

– Absolute Construction – абсолютна предикаційна структура.

До праць, що комплексно вивчають СВП, належать дисертаційні дослідження З.В.Сулимовської [17], яка розглядає граматичну сутність і функціонування структур вторинної предикації в сучасній англійській мові, та Г.Т. Ісаєвої [8], що аналізує СВП як явище конденсації пропозиційних структур.

Для характеристики СВП суттєвим є визначення статусу речення, що містить згадану структуру, тобто:

– чи вважати таке речення простим, складним чи ускладненим;

– чи речення із СВП є поліпредикативними;

– чи є вони одночасно поліпропозиційними.

Стосовно монопредикативності та поліпредикативності речень із досліджуваними структурами існують такі погляди:

1. Речення, що містять СВП, належать до простих поліпредикативних речень, чи до простих поширених речень; до монопредикативних належать речення, що містять одну предикативну одиницю, а до поліпредикативних – не лише складні речення, а й прості, що мають у своєму складі, крім первинної, ще й вторинну предикацію [13, с. 31].

2. Статус речень із СВП залишається нез'ясованим [16, с. 7]: предикативні речення поділяють на два структурні типи за кількістю предикативних сполучень чи форм у реченні: монопредикативні (з двома чи одним синтаксично незалежним компонентом) і поліпредикативні, що містять дві чи більше предикативні одиниці.

3. Речення, що містять СВП, належать до поліпредикативних, як і складних речень [4, с. 35].

4. Речення із СВП є ускладненими: враховуючи кількість предикативних ліній, М.Я. Блох вважає [1, с. 102], що основними структурними типами речення є просте, ускладнене та складне речення. Просте речення, на думку цього дослідника, визначають як цілком монопредикативне. Відповідно з групи простих речень вилучають речення з комплексами вторинної предикації (інфінітивними, герундіальними, дієприкметниковими, бездієслівними). Складне речення визначають як поліпредикативне з роздільним вираженням предикативних ліній (сурядним чи підрядним). Ускладнене речення визначають як поліпредикативне речення зі злитим вираженням предикативних ліній (сурядним чи підрядним) [там само]. Схожою є думка О.М. Прохорової [11, с. 156].

Наше бачення збігається з поглядами М.Я. Блоха [1, с. 102] та О.М. Прохорової [11, с. 156]. Відтак вважаємо, що речення з СВП є ускладненими (і в структурному, і в семантичному плані), а також поліпредикативними. Вони відрізняються від складних речень, де предикація наявна в розгорнутому вигляді як у головному, так і в підрядному реченнях, хоча підрядне речення підпорядковується головному. Речення з СВП містять, умовно кажучи, два плани предикації: первинна предикація – у розгорнутому вигляді, вторинна – у згорнутому, підпорядкована первинній предикації в структурно-граматичному плані, тобто формально, але не завжди семантично.

Предикативні одиниці мови безпосередньо співвідносяться із сутностями концепту, тому що вони вербалізують людську думку й лінгвально репрезентують основну предикативну форму думки, тобто пропозицію [10, с. 233]. Непредикативне (нереченнєве) оформлення пропозиції засвідчує семантичне ускладнення простого речення внаслідок об'єднання декількох семантично елементарних речень, тобто пропозицій. Як зазначають певні дослідники [3, с. 121-123; 21, с. 167], пропозиція може бути оформлена такою низкою непредикативних конструкцій: дієприслівниковою, дієприкметниковою, інфінітивною, прикметниковою або іменниковою. Такі прості речення, на їхню думку, є монопредикативними (формально-синтаксична ознака) і поліпропозиційними (семантико-синтаксична ознака). Деколи поліпредикативності складного речення протиставляють поліпропозиційність простого ускладненого, але оскільки під пропозицією розуміють одиницю, що змістовно відповідає повідомленню, вона не може не бути предикативною.

Очевидно, що речення із СВП належатимуть до поліпропозиційних. Пропозиції можуть експлікуватися не лише реченнями, а й трансформами речень, тобто інфінітивними, дієприкметниковими зворотами, атрибутивними словосполученнями, а також девербативними та деад'єктивними іменниками [6, с. 63-64; 7, с. 39-40]. Семантична структура речення є явищем складним і багатоелементним. З одного боку, в реченні відображається певна картина світу, фрагмент дійсності, з іншого, – осмислення дійсності мовцем, його логічні, розумові операції. Людина не лише спостерігає предмети і явища та їхню взаємо-

дію, але й пояснює причино-наслідкові зв'язки між ними. Ця розумова діяльність людини відображається найбільш повно в реченнях із ускладненою семантичною структурою, яка характеризується сполученням двох та більше пропозицій, з яких, зазвичай, одна є основною, а інша – залежною [19, с. 1-2].

Таким чином, розглядаючи пропозицію як семантичну константу, або інваріант, спільний для всіх членів модальної й комунікативної парадигм речень і похідних від речень конструкцій, можемо зробити висновок: речення, які містять СВП, є семантично та формально ускладнені, поліпредикативні та поліпропозиційні утворення.

Література:

1. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики: Учеб. пособ. – М.: Высшая школа, 1986. – 159 с.
2. Бродович О.И. Критерии отграничения вторично-предикативных синтагм с неличными формами глагола от омонимичных им атрибутивных синтагм // Исследование по английской филологии. – Л: Изд-во Ленингр. ун-та, 1971. – Сб. IV. – С. 108-114.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підруч. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
4. Власова Ю.Н. Синонимия синтаксических конструкций в современном английском языке / Отв. ред. П.В.Чесноков. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1981. – 159 с.
5. Голик У.Р. Основні структури вторинної предикації в сучасній англійській мові // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. – Ужгород, 1999. – С. 95-103.
6. Ерхов В.Н. К проблеме моделирования предложений. Члены предложения в английском, немецком и французском языках. – Грозный, 1979. – С. 59-66.
7. Ерхов В.Н. Предикация и предикативность в тексте (к вопросу о полипредикативности) // Предикативность и полипредикативность: Межвузовский сб. науч. тр. – Челябинск, 1987. – С. 35-41.
8. Исаева Г.Т. Конденсация пропозитивных структур в современном английском языке (к проблеме языковой экономии): Автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04 / Киев. гос. ун-т им. Т.Г.Шевченко. – К., 1988. – 16 с.
9. Кобрина Н.А., Корнеева Е.А., Оссовская М.И. и др. Грамматика английского языка. Синтаксис: Учеб. пособ. – М.: Просвещение, 1986. – 158 с.
10. Мороховская Э.Я. Основы теоретической грамматики английского языка: Учеб. пособ. – К.: Вища школа, 1984. – 287 с.
11. Прохорова О.Н. Семантическая многоплановость глаголов зрительной перцепции // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. 200-річчя харківської мовознавчої школи. Наук. видання. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків: Константа, 2004. – № 635. – С. 155-159.
12. Раєвська Н.М. Present-day English Syntax. [Синтаксис сучасної англійської мови: Підруч.]. – К.: Вища школа, 1970. – 179 с.
13. Сазонова Н.М. К вопросу теории предложения. (На материале современного английского и украинского языков). – К.: Вища школа, 1974. – 86 с.
14. Сазонова Н.М. Предикативные структуры современного английского языка. – К.: Радянська школа, 1969. – 144 с.
15. Старикова Е.Н. Проблемы семантического синтаксиса: На материале англ. языка. – К.: Вища школа, 1985. – 123 с.
16. Структурный синтаксис английского языка: Пособ. по теор. грамматике / Под ред. проф. Л.Л.Иофик. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. – 176 с.
17. Сулимовская З.В. Грамматическая сущность и функционирование структур вторичной предикации в современном английском языке: Автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04 / Одесский гос. ун-т им. И.И.Мечникова. – Одесса, 1981. – 23 с.
18. Сулимовська З.В. Структура вторинної предикації і теоретичні умови її виділення в мовленні // Іноземна філологія. – Львів, 1979. – Вип. 54. – С. 42-46.
19. Швидка Л.В. Семантичні та синтаксичні особливості суб'єкта вторинної предикативності: (На матеріалі дієприкметників II сучасної німецької мови): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. держ. лінгвіст. ун-т. – К., 1995. – 24 с.
20. Штелинг Д.А. Грамматическая семантика английского языка. Фактор человека в языке: Учеб. пособ. – М.: МГИМО, ЧеРо, 1996. – 254 с.
21. Юсікова О.В. Семантико-синтаксична структура субстантивних вторинних словосполучень: Дис. … канд. філол. наук: 10.02.02. – К., 1994. – 179 с.
22. Sweet H. A New English Grammar. Logical and Historical. P.1, 2. – Oxford: Oxford at the Clarendon Press, 1955. – 499 p.

Таланова О. Ю. Понятия предикативности и предикации в современной англистике

Аннотация. Статья посвящена результатам исследования понятий «предикативность» и «вторичная предикация» в научной языковедческой литературе. Указаны основные типы структур вторичной предикации.

Ключевые слова: предикативность, предикативный, структуры вторичной предикации, финитная предикация, нефинитная предикация.

Talanova O. The term «predication» in the modern English linguistics

Summary. This article is devoted to the results of research concepts of «predication» and «secondary predication» in the scientific literature of linguistics. The basic types of structures of secondary predication are viewed.

Key words: predication, predicative, structures of secondary predication, finite predication, non-finite predication.

УДК 811.111'37'06:008

Тараненко О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології
Донецького національного університету

СЕМАНТИКА ОЦІННИХ ЕРГОНІМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено вивченню семантичних особливостей оцінних ергонімів у британській та американській лінгвокультурах. Здійснено семантичну класифікацію досліджуваних оцінних онімів, встановлено спільні та етноспецифічні риси їхньої семантики в межах різних варіантів однієї мови. Виділено основний набір сем, що зумовлюють оцінність досліджуваних одиниць.

Ключові слова: ергонім, власна назва, національно-культурний компонент, ономастика, оцінка, реалія.

Вступні зауваження.

Стаття присвячена аналізу семантичних особливостей оцінних ергонімів у британському та американському варіантах сучасної англійської мови, а саме мовних одиниць типу брит. *The Leys School* 'чоловіча привілейована приватна середня школа в м. Кембрідж', амер. *The Kings* 'Королі, хокейна команда Лос-Анджелеса (штат Каліфорнія), що виступає в спортивному залі «Форум»'. Ергоніми визначаються як власні назви ділових об'єднань людей [1, с. 151], тобто є однією з груп ономастичних одиниць.

Оніми вже тривалий час привертають увагу лінгвістів. Проблеми ономастики досліджуються в роботах О. А. Леоновича, В. А. Ніконова, Н. В. Подольської, В. О. Ражиної, А. І. Рибакіна, О. В. Суперанської, А. В. Чігірьової та багатьох інших [2–4; 1; 5–9]. Існує чимало праць із окремих галузей цієї науки: антропоніміки [6; 10–15], топоніміки [3; 16–21], етноніміки [20; 22; 23], ідеоніміки [9], наутоніміки [24] та ін. Поряд із тим ведуться дослідження власних назв в окремих мовах: українській [11–12; 14], російській [8; 10; 25–26], англійській [2; 6; 9; 18], зокрема в її американському варіанті [3; 15–17; 20], а також зіставні дослідження [19; 24].

Проте, незважаючи на значну кількість праць, зосереджених на студіюванні власних найменувань, зокрема, ергонімів, ще належить докладніше проаналізувати особливості їхньої семантики. **Актуальним** постає вивчення оцінного аспекту значення цих мовних одиниць, інтерпретація особливостей семантики оцінних ергонімів у руслі лінгвокультурної парадигми. Це вводить до кола досліджуваних нами проблем одну з центральних категорій сучасної лінгвістики – оцінку, вивченню якої присвячено чимало робіт [27–31 та ін.].

Об'єктом дослідження є оцінні ергоніми у британському та американському варіантах сучасної англійській мови.

Предмет дослідження становлять семантичні особливості британських та американських оцінних ергонімів.

Мета роботи полягає у виявленні й описі особливостей семантики оцінних ергонімів у британському та американському варіантах сучасної англійській мови.

Характеристика матеріалу дослідження

Матеріал дослідження становлять 366 мовних одиниць англійської мови (261 у британському варіанті та 105 в американському), отриманих методом суцільної вибірки із 5 лінгвокраїнознавчих словників [32–36] із перевіркою за тлумачними та ідеографічними словниками англійської мови. До аналізу були залучені оцінні ергоніми, що розглядаються як одна з ідеографічних груп оцінних реалій – значного прошарку номінативних одиниць, семантика яких характеризується взаємодією національно-культурного та оцінного компонентів значення. Вони займають важливе місце в тезаурусі мовної особистості як найяскравіші знаки культури, виразники національного колориту, що містять унікальні специфічні смисли, які корелюють з явищами, характерними для однієї культури та відсутніми в іншій. Поряд із тим, оцінні реалії відображають відомості про ціннісне ставлення суб'єкта мови до якостей означуваного. Як виразники національного колориту оцінні реалії є одиницями, що відбивають глибинний взаємозв'язок мови та культури [37–38].

Основні результати дослідження

На першому етапі дослідження було здійснено класифікацію британських та американських оцінних ергонімів за характером оцінки в структурі їхнього значення, що представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація оцінних ергонімів у британському та американському варіантах англійської мови (за характером оцінки одиниць)

Знак оцінки	Британський варіант		Американський варіант	
	Кількість	%	Кількість	%
«+»	250	96	98	93
«–»	11	4	6	6
«+», «–»			1	1
Усього	261	100	105	100

Обидві лінгвокультури характеризуються перевагою позитивно оцінних ергонімів. У британській англійській їхня кількість становить 250 одиниць, що складає 96% від загального числа ергонімів з оцінним компонентом значення в британському варіанті. Наприклад: *Prudential* 'Пруденшл, дослівно – «продиктований розсудливістю, розсудливий, розважливий; обачний», крупна британська страхова компанія, заснована в 1848 р.'. **Негативне** забарвлення притаманне 11 британським ергонімам (4% від загальної кількості одиниць у групі): *National Front* 'Національний фронт, найбільш права організація фашистського напрямку з расистськими поглядами, створена в 1966 р. на базі «Ліги імперських роялістів» і трьох інших екстремістських груп'.

В американській лінгвокультурі частка ергонімів з **позитивною** оцінкою становить 98 одиниць, що складає 93% від загальної кількості американських оцінних ергонімів, наприклад: CARE *(Cooperative for American Relief to Everywhere)* 'Об'єднана американська благодійна спільнота, організація, яка розсилає предмети харчування, одежу, медикаменти, упаковані в коробки особливого зразку *CARE packages* по всім регіонам світу, де цього особливо потребують' (абревіатурна назва в цьому разі дуже вдало дібрана, оскільки є омонімічною зі словом *care* 'піклування', таким чином розкриваючи основну мету діяльності організації).

Негативно оцінні реалії у варіанті США нараховують 6 одиниць (6% від загальної кількості одиниць у групі): *Union Carbide* 'Юнион карбайд, американський хімічний концерн, який отримав недобру славу в 1984 р., коли на одному з його заводів, розташованих у м. Бхопал в Індії, стався витік отруйних речовин, у результаті чого постраждало багато робочих і населення районів, що знаходяться поблизу'.

Слід зауважити, що 1 одиниця ідеографічної групи американських оцінних ергонімів (1%) може мати як позитивну, так і негативну оцінку: *Hyatt Regency* ' «Хайат-Рідженсі», мережа фешенебельних готелів найвищого рівня компанії «Хайат», штаб квартира якої знаходиться в Чикаго; найбільш відомі з них готель у Канзас-Сіті, штат Міссурі, що вирізняється незвичною архітектурою та отримав погану репутацію після того, як у липні 1981 р. рухнули дві з трьох пішохідних галерей, що проходять над гігантським вестибюлем, та готель у Мемфісі, штат Теннесі, – 27-поверхова башта зі скла, яку мешканці називають «скляною силосною баштою»'.

На подальшому етапі дослідження в залежності від типу диференційної семи в структурі значення одиниць («школа», «коледж», «університет», «команда», «клуб», «організація», «асоціація», «спільнота», «партія», «компанія», «корпорація», «фірма», «концерн», «група», «оркестр», «ансамбль», «трупа») було виділено декілька підгруп оцінних ергонімів.

Оцінні назви навчальних закладів. Одиниці цієї підгрупи харктеризуються наявністю інтегральних сем «добре» / «погано» та «школа» / «коледж» / «університет». Найбільш представленими вони є в британській англійській, наприклад *Eton College* 'Ітон-Коледж, одна з дев'яти найстаріших престижних чоловічих привілейованих середніх шкіл, що знаходиться в м. Ітоні'. Про оцінність більшості одиниць цієї підгрупи свідчить наявність у структурі їхнього значення сем «привілейованість» та «престижність», що у свою чергу поєднуються із семою «приватний». Це дозволяє припустити, що в британській культурі поняття престижної освіти асоціюється з навчанням не в державному навчальному закладі, а саме в приватному. Окрім того, наявність також семи «чоловічий» може свідчити, що саме для чоловіків, у першу чергу, така освіта є доступною.

В американському варіанті теж присутня значна кількість оцінних назв навчальних закладів, наприклад амер. *Columbia University* 'Колумбійський університет, престижний приватний навчальний заклад у Нью-Йорку, прославлений Школою журналістики'. Слід зазначити, що до складу оцінних назв навчальних закладів у британській лінгвокультурі входять здебільшого компоненти *School ma College.* Водночас в американському варіанті основним маркером, що дозволяє віднести оцінну реалію до цієї ідеографічної підгрупи, є лексема *University*.

Оцінні назви спортивних команд, клубів. Одиниці цієї підгрупи превалюють в американському варіанті англійської мови й мають позитивне забарвлення, наприклад амер. *Harlem Globetrotters* 'Гарлем глобтроттерс, славетна баскетбольна команда афро-американських гравців, яка роз'їжджає по всьому світу з показовими іграми, демонструючи високий клас майстерності'. Крім обов'язкових сем «добре» / «погано», «команда» / «клуб», «спорт», у значенні більшості з цих одиниць можна виокремити компоненти, які вказують на конкретні позитивні якості, що приписуються об'єктам номінації, наприклад амер. *the Braves* 'Сміливі, бейсбольна команда Атланти, штат Джорджія'.

До складу назв деяких команд входять лексеми *kings* 'королі', *queen* 'королева' або *royals* 'члени королівської родини', з якими пов'язані такі характеристики як «першість», «неперевершеність», «найвищий клас», наприклад амер. *The Kansas City Royals* 'Ройялз, бейсбольна команда Канзас-Сіті (штат Міссурі), що виступає на стадіоні спортивного комплекса ім. Гарі Трумена'. Отримуючи позитивно забарвлені назви, команди сподіваються викликати відповідні асоціації у вболівальників і заздалегідь прогнозують себе на перемогу.

У британському варіанті також присутня чимала кількість оцінних назв спортивних команд та клубів, що, як і в американській англійській, мають позитивну оцінку, наприклад брит. *Arsenal* 'Арсенал, популярний англійський футбольний клуб зі стадіоном «Хайбері»'. При цьому слід зазначити, що семантика британських оцінних назв спортивних команд, клубів характеризується наявністю здебільшого імпліцитної оцінки. Тобто для декодування позитивних або негативних конотацій у структурі значення цих мовних реалій необхідне залучення екстралінгвістичної інформації про номіновані ними предмети об'єктивної дійсності. У той час в американському варіанті спостерігається яскраво виражена тенденція давати спортивним командам та клубам назви, у яких оцінка виражена експліцитно.

Оцінні назви соціальних організацій і спільнот. Одиниці цієї підгрупи приблизно однаково представлені в обох варіантах англійської мови. У структурі їхнього значення облігаторними є семи «добре» / «погано» та «організація» / «асоціація» / «спільнота», що об'єктивуються за допомогою таких компонентів оцінних реалій як *society, association, fund, legion, salvation* тощо. Оскільки соціальні організації та спільноти у більшості своїй є благодійними, мовні одиниці, що їх вербалізують, мають позитивну оцінку. Наприклад: брит. *Save the Children Fund* 'Фонд допомоги дітям, британська благодійна організація, що надає матеріальну та іншу допомогу дітям із бідних родин', амер. *Elks (Benevolent and Protective Order Of Elks)* 'Лосі, благодійно-просвітницька організація з відділеннями в містах США та в усьому світі, до лав якої приймаються тільки чоловіки'. Як показує аналіз матеріалу дослідження, благодійність як у Британії, так і в Сполучених Штатах є досить поширеним явищем і охоплює різні сфери життя та прошарки суспільства: бідні, сироти, хворі на

алкоголізм, колишні воєнні службовці, колишні ув'язнені, іммігранти тощо.

На відміну від назв благодійних організацій, що мають позитивну оцінку, найменуванням політичних партій притаманне зазвичай негативне забарвлення, наприклад брит. *National Socialist Party* 'Національна соціалістична партія, група, що відкололася від Британської соціалістичної партії в 1916 р., стояла на шовіністичних позиціях і виступала за продовження Першої Світової війни; у 1920 р. перейменована в Соціал-демократичну федерацію'.

Оцінні назви компаній. Ця підгрупа, що є більше представленою в американському варіанті, об'єднує мовні одиниці з інтегральними семами «добре» / «погано», «компанія» / «корпорація» / «фірма» / «концерн», які вербалізуються за допомогою компонентів *corporation, company, good, trust* та ін. Наприклад: амер. *Florsheim* 'Флоршайм, американська компанія, що виробляє взуття високої якості, туфлі її виробництва часто називають florsheims', амер. *Goodyear* 'Гудйер, дослівно – «гарний рік», компанія, яка випускає автомобільні шини та інші резинотехнічні вироби' (у другому випадку оцінку містить сама назва, а не тільки екстралінгвістична інформація про неї). Тенденція давати компаніям позитивно-оцінні назви спостерігається й у британській англійській, наприклад брит. *Trust Houses Forte* 'Траст хаузез Форте, дослівно trust – «довіра», назва компанії, яка володіє ресторанами, кафе й готелями в різних містах Великої Британії, заснована в 1971 р. в результаті злиття компаній «Траст хаузез» *(Trust Houses)* та «Фортез» *(Forte's)'*.

Оцінні назви музичних груп, оркестрів, ансамблів, театральних та балетних труп. До цієї групи відносяться одиниці з обов'язковими семами «добре» / «погано», «оркестр» / «трупа» / «ансамбль» + «музика» / «група» + «музика» / «група» + «театр» / «група» + «актор». Їхня кількість є приблизно однаковою в процентному відношенні в обох варіантах. Наприклад: брит. *The Beatles* 'Бітлз, британський біт-рок-гурт, створений у 1960 р. в Ліверпулі, Англія; найбільш знаменитий та популярний музичний гурт за всю історію людства, також один із найуспішніших з комерційного боку музичних гуртів в історії популярної музики', амер. *the Chicago Symphony Orchestra (CSO)* 'Чиказький симфонічний оркестр, один із найкращих у США, який виступає взимку в будівлі оркестру, а влітку в парку Равінія'.

Лише в британській англійській зафіксовані оцінні одиниці на позначення шкіл (у значенні груп) письменників, наприклад брит. the *Cockney School* 'осудл. Кокнійська школа, група відомих поетів, які жили в Лондоні наприкінці XVIII – на початку XIX ст.; назва з'явилася вперше в 1817 р. в статті одного з прихильників класичного пуризму в поезії, де автор засуджував поетів Кокнійської школи за їхні нібито «простонародні» рими'.

Поряд із тим, в американському варіанті наявні оцінні ергоніми з семами «банда» та «мафія», що є лакунарними в британській англійській, наприклад *Hell's Angels* 'Ангели пекла, банди мотоциклістів, які в 1960-ті рр. з шумом і гуркотом носилися на мотоциклах по містах та дорогах Америки, одягнені в чорні куртки з диявольською символікою'.

Висновки

Результати дослідження семантичних особливостей британських та американських оцінних ергонімів дозволяють зробити наступні висновки:

Оцінні ергоніми розглядаються як одна з ідеографічних груп оцінних реалій. Структура значення цих одиниць ускладнена наявністю національно-культурного та оцінного компонентів, внаслідок чого такого роду мовний матеріал має величезний лінгвокультурознавчий потенціал. Вивчення оцінних реалій є одним із ключів до пізнання іншого народу, системи його цінностей, особливостей світосприйняття.

Основними спільними для ергонімів обох лінгвокультур оцінними семами є «престижність», «привілейованість», «благодійність», «популярність». Етноспецифічними оцінними семами постають «фашистський», «шовіністичний» у британській англійській та семи на позначення злочинності («банда», «кримінал», «мафія») в американській. В обох варіантах превалюють позитивно забарвлені одиниці (брит. 250 од. – 96% від загальної кількості британських оцінних ергонімів, амер. 98 од. – 93%).

У британському варіанті англійської мови переважають оцінні назви навчальних закладів, різноманіттям яких славиться Англія, що, вочевидь, є одним із основних предметів гордості британців. Поряд із тим, серед американських оцінних ергонімів домінують назви спортивних команд, клубів. Це дозволяє зробити висновок, що спорт посідає одне з центральних місць у системі цінностей американців.

Крім того, деякі підгрупи оцінних ергонімів, присутні в одному з варіантів, є лакунарними в іншому. Наприклад, лише в британській англійській було виявлено наявність оцінних одиниць на позначення шкіл письменників, що може бути пояснено тим, що британська культура має давнішу й багатшу історію. З іншого боку, тільки в американському варіанті зафіксовані оцінні назви бандитських та мафіозних угруповань.

Перспективи дослідження полягають у застосуванні розробленої методики лінгвокультурологічного аналізу оцінних ергонімів щодо більшої кількості варіантів англійської, а також із залученням інших мов, що відкриває можливості для встановлення спільних рис та етноспецифічних особливостей світобачення представників різних соціумів. Моделювання концептів культури, вербалізованих за допомогою оцінних ергонімів, також постає актуальним науковим напрямком.

Література:

1. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская ; [отв. ред. А. В. Суперанская]. – [2-е изд.]. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
2. Леонович О. А. В мире английских имен : учеб. пособие по лексикологии / Леонович О. А. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : ООО «Издательство АСТ» : ООО «Издательство Астрель», 2002. – 160 с.
3. Леонович О. А. Топонимы США: учеб. пособие по англ. яз. / Леонович О. А. – М. : Высш. шк., 2004. – 247 с.
4. Никонов В. А. Задачи и методы антропонимики / В. А. Никонов // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: проблемы антропонимики : [сб. ст.]. – М. : Наука, 1970. – С. 33–41.
5. Ражина В. А. Ономастические реалии: лингвокультурологический и прагматический аспекты : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / В. А. Ражина. – Краснодар, 2007. – 19 с.
6. Рыбакин А. И. Словарь английских фамилий / А. И. Рыбакин. – М. : Рус. яз., 1986. – 576 с.
7. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / Суперанская А. В. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 368 с.

8. Суперанская А. В. Связь топонимов с называемыми объектами / А. В. Суперанская // История топонимики в СССР : тез. докладов. – М. : АН СССР, 1967. – С. 38–41.
9. Чигирёва А. В. Структурно-семантические модели названий англоязычных кинофильмов и особенности их перевода / А. В. Чигирёва, В. А. Ожерельева // В пространстве филологии : [сб. ст. / редкол.: В. М. Калинкин (отв. ред.) и др.]. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 329–338.
10. Бондалетов В. Д. Средства выражения эмоционально-экспрессивных оттенков в русских личных именах / В. Д. Бондалетов, Е. Ф. Данилина // Антропонимика : [сб. / ред.: В. А. Никонов, А. В. Суперанская]. – М. : Наука, 1970. – С. 194–200.
11. Вінтонів Т. М. Антропоніми Іван Богун, Іван Ганжа, Филон Джелалій у історичних романах Л. Костенко «Берестечко», П. Загребельного «Я, Богдан», Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» / Т. М. Вінтонів // Филология в пространстве культуры : [сб. ст. / редкол.: В. М. Калинкин (отв. ред.) и др.]. – Донецк : Юго-Восток, 2007. – С. 70–81.
12. Карпенко О. П. Слов'янські антропоніми в гідроосновах Центрального Полісся / О. П. Карпенко // В пространстве филологии : [сб. ст. / редкол.: В. М. Калинкин (отв. ред.) и др.]. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 134–140.
13. Морозова М. Н. Взаимодействие антропонимии и нарицательной лексики / М. Н. Морозова // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: проблемы антропонимики : [сб. ст.]. – М. : Наука, 1970. – С. 62–69.
14. Познанська В. Д. Складні прізвища в антропонімії Південно-Східної України / В. Д. Познанська // В пространстве филологии : [сб. ст. / редкол.: В. М. Калинкин (отв. ред.) и др.]. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 290–297.
15. Спиридовский О. В. Антропонимы американских президентов и их функционирование в политическом дискурсе / О. В. Спиридовский // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГУ, 2006. – Вып. 4. – С. 123–127.
16. Беленькая В. Д. Особенности англоязычной топонимии / В. Д. Беленькая // Ономастика : [сб. ст. / ред.: В. А. Никонов, А. В. Суперанская]. – М. : Наука, 1969. – С. 225–232.
17. Костенко І. М. Порівняльний аналіз топонімії штатів Каліфорнія та Мен / І. М. Костенко // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць]. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2006. – Вип. 20. – С. 57–64.
18. Музя Є. М. Топонімічна лексика і методи її опису в англомовних словниках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Є. М. Музя. – Одеса, 2007. – 22 с.
19. Скляренко О. М. Ізоморфізм та аломорфізм в ойконімії США й України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О. М. Скляренко. – К., 2008. – 20 с.
20. Скрозникова В. А. Варианты топонимов и этнонимов США / В. А. Скрозникова // Этнография имён : [сб. ст. / отв. ред. В. А. Никонов, Г. Г. Стратанович]. – М. : Наука, 1971. – С. 218–223.
21. Фролов Н. К. К проблеме таксономизации топонимов / Н. К. Фролов // В пространстве филологии : [сб. ст. / редкол.: В. М. Калинкин (отв. ред.) и др.]. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2002. – С. 100–110.
22. Андросова О. Е. Этнонимы как отражение культурных контактов и их перевод / О. Е. Андросова // Вопросы современной филологии и методики обучения языкам в вузе и школе : сб. статей X Международной научно-практической конференции / под общ. ред. Т. А. Румянцевой. – Пенза : РИО ПГСХА, 2007. – С. 58–61.
23. Чеснов Я. В. Ранние формы этнонимов и этническое самосознание / Я. В. Чеснов // Этнография имён : [сб. ст. / отв. ред. В. А. Никонов, Г. Г. Стратанович]. – М. : Наука, 1971. – С. 6–13.
24. Грінінгер О. Е. Про номінацію американських та британських морських суден (співставний аспект) / О. Е. Грінінгер // Филологические исследования : [сб. науч. работ. / редкол.: В. В. Федоров (отв. ред.) и др.]. – Донецк : Юго-Восток, 2004. – Вып. 6 . – С. 203–210.
25. Поротников П. Т. Групповые и индивидуальные прозвища в говорах Талицкого р-на Свердловской области / П. Т. Поротников // Антропонимика : [сб. / ред.: В. А. Никонов, А. В. Суперанская]. – М. : Наука, 1970. – С. 150–154.
26. Флоровская В. А. Прозвища в русских говорах Кубани / В. А. Флоровская // Этнография имён : [сб. ст. / отв. ред. В. А. Никонов, Г. Г. Стратанович]. – М. : Наука, 1971. – С. 141–144.
27. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка, событие, факт. / Арутюнова Н. Д. – М. : Наука, 1988. – 338 с.
28. Бессонова О. Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных-наименований лица в английском, французском и украинском языках) : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 / О. Л. Бессонова. – Донецк, 1995. – 184 с.
29. Бєссонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивно-гендерні аспекти / Бєссонова О. Л. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 361 с.
30. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Вольф Е. М. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
31. Хидекель С. С. Природа и характер языковых оценок / С. С. Хидекель, Г. Г. Кошель // Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака : [межвуз. сб. науч. тр.]. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1983. – С. 11 16.
32. Американа : англо-русский лингвострановедческий словарь / [под ред. Г. В. Чернова]. – Смоленск : Полиграмма, 1996. – 1185 с.
33. Великобритания : лингвострановедческий словарь / [сост.: А. Р. У. Рум, Л. В. Колесников, Г. А. Пасечник и др.]. – М. : Рус. яз., 1978. – 480 с.
34. Томахин Г. Д. США. Лингвострановедческий словарь / Г. Д. Томахин.– М. : Рус. яз., 1999. – 576 с.
35. Longman Dictionary of English Language and Culture. – [2nd Ed.]. – Edinburgh : Longman, 1998. – 1568 p.
36. Oxford Guide to British and American Culture for Learners of English / [ed. by J. Crowther]. – [2nd Ed.]. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 536 p.
37. Тараненко О. В. Оцінні реалії в сучасній англійській мові: лінгвокультурологічний аспект : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / О. В. Тараненко. – Донецьк, 2011. – 209 с.
38. Тараненко О. В. Оцінні реалії в сучасній англійській мові: лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Тараненко. – Донецьк, 2012. – 22 с.

Тараненко О. В. Семантика оценочных эргонимов в современном английском языке

Аннотация. Статья посвящена изучению семантических особенностей оценочных эргонимов в британской и американской лингвокультурах. Осуществлена семантическая классификация исследуемых оценочных онимов, установлены общие и этноспецифические черты их семантики в рамках разных вариантов одного языка. Выделен основной набор сем, обусловливающих оценочность исследуемых единиц.

Ключевые слова: эргоним, имя собственное, национально-культурный компонент, ономастика, оценка, реалия.

Taranenko O. Semantics of evaluative ergonyms in Modern English

Summary. The article is concerned with the study of semantic peculiarities of evaluative ergonyms in British and American English. The semantic classification of the evaluative proper names under study has been carried out, common and ethno-specific characteristics of their semantics have been revealed within different variants of the same language. The main evaluative semes in the meaning structure of the linguistic units in question have been singled out.

Key words: ergonym, proper name, evaluation, national-cultural component, onomastics, realia.

УДК 811.34

Таранець В. Г.,
доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов Міжнародного гуманітарного університету

ШУМЕРИ Й ТРИПІЛЛЯ

Анотація. У статті розглядається проблема походження шумерів і їх мовної спорідненості. Виходячи із близькості культури шумерів і трипільців і тисячолітньої давності останньої, передбачається міграція шумерів у регіон Трипілля до приходу сюди аріїв в IV тис. до н. е. Проведений аналіз шумерських та споріднених арійських слів передбачає також суміжне проживання шумерів та аріїв на Близькому Сході до приходу їх в Трипілля.

Ключові слова: шумери, слов'янські мови, Трипілля, етимологія лексем: шум. lu, lugal, eme-gi7(r), eme-sal), теоніми.

Дослідження у сфері сходознавства свідчать, що шумери в IV-III тис. до н. е. проживали в південному Межиріччі Тигру й Евфрату (Південна Палестина), створивши першу в світі цивілізацію. З II тис. до н. е. вони були під зверхністю племен Аккадії, носіїв семитських мов, що проживали на півночі Межиріччя, проте шумерська культура переважала в зазначених регіонах і поширювалася на інші племінні утворення. «Шумери, – зазначає І. Т. Канєва, – більше всього не були першими поселенцями Центрального й Південного Межиріччя», в цей регіон вони прийшли не пізніше IV тис. до н. е. [6, 6]. Цієї точки зору притримується більшість шумерологів, серед них Б. Ландсбергер, А. Л. Оппенгейм, І. М. Дьяконов, С. Крамер, Ґ. Рубіо, Ґ. Віттакер. Оскільки місцеві топоніми, назви рік *Тигр* та *Євфрат*, особливо назви міст Палестини *Еріду, Ур, Ларса, Адаб, Кіш* і назви богів *Наше* і *Ґатумба* суттєво відрізняються від мовної структури шумерів, для якої типовими є прості кореневі слова, а не складні словесні утворення, вчені допускають наявність у шумерській двох субстратів. Один із них виступає під назвою **протоєвфратського,** критерієм розгляду якого є фонотактика в словах [13, 2]. Цей до-шумерський субстрат представляє Ґ. Віттакер у вигляді невідомої на сьогодні індоєвропейської (ієв.) прамови, фонетика й граматика якої еволюціонували і належать до протоанатолійської гілки мов [14]. Автор вважає, що протоєвфратський поєднує між собою праіндоєвропейську та шумерські мови. Особливо цікавим для нас є зіставний аналіз звуків однієї і іншої мов [15], про що буде йти мова нижче.

Шумерологи виділяють ще один субстрат – **прототигрицький**, який проявляється в мові у вигляді так званих «бананових» структур, представлених субстантивами типу: *unene, Zababa, Kubaba, Inana, Igigi, Aruru* [11, 9]. Вважаємо, що тут характерною рисою виступає структура слова, в якому кінцевий граматичний формант реалізується у вигляді подвоєння. Така редуплікація морфеми, як свідчиться в одному із наших досліджень, реалізує в собі поняття двоїстості та цілісності і на граматичному рівні двоїну (множину) та однину [9]. «Бананова» структура слова, як і наявність простих кореневих утворень, належить до первинного часу існування шумерської протомови.

Реалізація у мові шумерів одного й другого із названих субстратів свідчить, що шумери є прийдешнім племенем на терені Межиріччя.

Розглянувши і узагальнивши різні точки зору на проблему походження шумерської мови, Ґонсало Рубіо приходить до висновку, що порівнювані ієв. та шумерська мови мали якусь іншу, третю, мову, із якої походять слова-субстрати [13, 10]. Очевидно, що ця проблема тісно пов'язана з іншою її стороною – міграцією шумерів, яка також немає однозначного вирішення. Існують думки про прибуття протошумерів із Індії, Закавказзя, із Західної Африки, вважається, що їхні сліди є в причорноморських степах України та Росії. Ця думка стає особливо привабливою для нас у зв'язку з результатами нинішніх досліджень.

Зазначене вище засвідчує **актуальність** проблеми походження шумерських племен, розглянутої з боку співставлення мови шумер та свідчень мов слов'янських, зокрема української, яка перебуває на території Трипілля з часу її зародження і до сьогоднішнього дня. **Об'єктом** дослідження виступають шумерські корені та прадавні слова в основному слов'янських (української) мов, **предмет** спостереження включає в себе лексико-семантичний аналіз походження лексем зазначених вище мов. **Матеріалом** аналізу виступають лексеми шумерської та слов'янських мов.

Мета дослідження полягає в установленні спорідненості зіставлених словоформ у засвідчених вище мовах у результаті фонетичного та семантичного аналізу.

Перш ніж перейти до лінгвістичного розгляду шумерських коренів, охарактеризуємо суттєві риси життя шумерів, взяті нами із результатів дослідження вчених.

Так, археологи стверджують, що шумерська цивілізація є однією із найдавніших на Землі, для якої характерними є такі її ознаки: поява протоміст, розвинене землеробство, зародження ремесел, гончарного виробництва, зокрема мальованої кераміки, становлення металовиробництва, винайдення клинопису (Л. Вуллі; І. М. Дьяконов, С. Крамер). Населення Південної Палестини, де знаходилися шумери, було неоднорідним, сюди мігрували племена кількома хвилями зі Сходу [16, 367]. Все ж ранішніми поселенцями в цьому регіоні були не шумери, а населення, яке стало «першою важливою цивілізуючою силою в давньому Шумері», пише С. Крамер, сюди відносяться перші землероби, скотарі, рибалки, перші ткачі, кожем'яки, слюсарі, ковалі, гончари та муляри [8, 55]. Ці племена відомі як «субари (субарійці)». Автор робить висновок, що базові землеробна техніка та промислові ремесла були привнесені в Шумер не шумерами, а безіменними попередниками, яких називають протоєвфратами [там само, с. 54].

Археологічні й писемні дані Близького та Середнього Сходу свідчать, що ці перші кроки цивілізації розвинулися в Шумерії і, починаючи з III тис. до н. е. поширилися

далі в Єгипті, Аккадії, в Малій Азії і т. д. Проте спостереження за останні півстоліття показали і інше, що подібний рівень цивілізації належить також населенню Трипілля, яке займало в нинішній Україні територію від Карпат до Дніпра. Дослідження археологів на цьому терені свідчать також про протоміста, заняття трипільців землеробством, виготовленням мальованого посуду і розвитком різних ремесел, що засвідчується уже з VI-V тис. до н. е., тобто за тисячу років до шумерів [4, 85]. Все це наводить нас на думку, що в регіоні Трипілля перебували також і шумери і лише після цього вони пішли в напрямку півдня Палестини. І дуже ймовірно, що «субарії», які знаходилися в Межиріччі в IV тис. до н. е., фактично були протошумерами, що прийшли сюди із Трипілля.

Цікаво також зазначити, що піктографічне письмо, яке розвинулося у шумерів у клинописне, також притаманне населенню Трипілля. Дослідження засвідчили, що незважаючи на те, що подібне малюнкове письмо могло виникнути у різних народів спонтанно і незалежно одне від одного, маючи навіть подібні позначення, все ж не випадковим є те, що 68 трипільських знаків співпадають з давніми шумерськими символами [4, 468]. Все ж засвідчені в палестинській Шумерії ідеограмми є хронологічно пізнішими щодо їх ідеалізації порівняно до трипільських, які наближені до реальних своїх контурів. Добавимо, А. Г. Кифішин переконливо показав, що писемні значки в пам'ятках Кам'яної могили (Україна) є ранішніми щодо їх відображення в шумерських письменах [7, 56-57].

Незважаючи на те, що фонетичне значення шумерських знаків не виявляється із піктограм, воно визначено вченими через аккадську силабічну мову, в якій засвідчені шумерські слова. Опосередковане вивчення шумерської мови показало надзвичайно давню її аглютинативну структуру з перевагою односкладових слів. Ця особливість використовується вченими в порівнянні шумерської з турецькими мовами як аглютинативними, проте не враховується той факт, що праіндоєвропейська в час свого зародження також мала в собі аглютивні структури (А. В. Десницька). Наявність складних слів у топоніміці Шумеру, про що йшлося вище, засвідчує їхній іномовний характер, а значить, як висновують вчені, в цьому регіоні шумери не є автохтонами. У той же час, на наш погляд, засвідчені шумерські слова відображають надзвичайно давній стан людської мови взагалі, в якій існували однокореневі слова або їх редуплікації, що не дозволяє вченим зробити висновок про належність шумерської до якоїсь із існуючих чи засвідчених раніше груп мов. Окремі етимології давньої лексики шумерів, розглянуті нижче, дозволяють нам стверджувати, що шумерська має в собі спільні елементи з мовою аріїв, як про це свідчать архаїчні риси у мові слов'ян. Зупинімося на окремих цих зіставленнях.

1. У слов'янських мовах чітко проявляються словоформи псл. **ljudъ* (зб.) 'люди, народ' та **ljudьje* (мн.) 'люди', корінь яких поширений і в інших ie. мовах [5, 323]. Враховуючи явище фонетичної атракції, згідно з якою з розвитком мов змінювалася морфемна структура слова і приголосний словотвірного суфікса переходив до кореня (в сучасних мовах *ljud-*), у зазначених вище формах можна виділити прадавній корінь **lju-*.

Оскільки, як свідчать наші дослідження, в давнину межі морфеми і складу співпадали, то наявність такого стану в сучасних словоформах дозволяє визначити також архаїчну структуру кореня, як, наприклад, у сучасних мовах: в укр. *лю-дина,* нім. *Leu-ten* 'люди', де останню складову відносимо до прадавнього граматичного форманта зі значенням збірності (У. Я. Баркар) (пор. також форми: нім. *Bau* 'будівля' та (мн.) *Bau-ten* 'будівлі'). Зі значенням 'люди' зустрічається той же корінь в германських та балтійських мовах.

За формою і значенням співпадає із зазначеним коренем **lju-* шумерське слово *lú*, яке зустрічається у численних писемних текстах. Формально будучи одиничним, *lú* означає 'люди' як коллектив чи групову єдність [6, 34-35]. Форма у вигляді *lú-lú* реалізує інклюзивний тип множинності, *lú-dili-dili* має розподільний тип множинності, а словоформа *lú-(e)ne* виражає атрибутивну множинність. Шумерські приклади свідчать, що первинним значенням у формі *lú* є 'люди' як збірне ціле, з якого вочевидь зародилося одиничне 'людина'. Цікаво, що у такому ж вигляді проходило становлення і зародження понять у слов'янських мовах: 'люди' → 'людина'.

2. Розглянутий вище корінь зустрічаємо також у складному слові шум. *lugal* 'царь' (досл. 'людина + велика') [8, 339]. Форма *-gal* має споріднені відображення в нім. *groß* 'великий' та в укр. ***великий.*** Більше того, в гуцульському наріччі фіксується прадавня форма лугаль зі значенням 'король' [1, 24-25].

3. Спорідненим до слов'янських виступає також шум. *dub-sar* 'писар' (досл. 'табличка + писати') [6, 32], в якому виділяються складові *dub-*, тобто дуб, який вживали для виготовлення табличок, та *-sar*, що засвідчено в укр. *царапати, писар.*

4. У давній шумерській мові вчені розрізняють два діалекти, які мають позначення: *eme-gi7(r)* 'царська мова', на якому написана основна маса текстів, і *eme-sal* 'жіноча мова', яка використовувалась у мові божеств жіночого роду, жінок, євнухів [8, 340]. Перша складова eme- 'мова' співвідноситься із укр. мова, що у порівнянні з шумерським представляє собою метатезу, типову для давнини (тут: **k^{w}e-ma* 'гомін' і **ma-k^{w}e* 'мова'). Лексема *мова* притаманна лише слов'янам і відсутня в інших індоєвропейців (окрім запозичень). Щодо зазначеного слова, як повідомляється в етимологічному словнику, «походження остаточно не з'ясоване» [5, 492]. Запропоноване нами порівняння з шум. *eme-* 'мова' ґрунтується на розумінні вчених, що слова з початковим голосним типу шум. *eme* 'мова' є вторинними, а первинно голосному передував ларингал типу /h/. Такий ларингал Ґ. Віттакер реконструює перед голосним анлаутом в протоєвфратському діалекті шумерьої мови, наприклад: шум. *amam* > **h2amâm, anzam* > **h2anzâm* [15, 585]. Аналогічно вважає також І. М. Дьяконов, в окремих шумерських словах початковому голосному міг передувати консонант, наприклад, шум. *é* < **ha*i 'будинок' [3, 52]. Відоме шум. а 'вода' узгоджується з ностратичним *Huwa* 'потік води' та ie. протоформою **hekw-* зі значенням 'вода, пити'. Очевидним є у зазначених формах редуплікація кореня у вигляді **kwa* 'вода'. Про давність цього етимона свідчить його звуконаслідувальна природа, а також редуплікація, яка належить до давнього мовного словотворення.

Очевидно, що шум. *a-* утворилося в результаті артикуляційного послаблення раніше існуючого початкового

приголосного (чи ларингалу) вигляду **h,* який потім зник, що історично мало місце в різних мовах. Тобто, шумерська форма пройшла довший шлях розвитку порівняно до ієв. **k^{w}a.* На цій основі, вважаємо, можна розглядати шум. eme 'мова' як похідне від **heme* (= *ієв.*k^{w}e-ma* 'гомін').

Другий формант у вищенаведених найменнях шумерських діалектів має вигляд: *-gi$_{7}$(r)* та *-sal*. Форму -gi7(r) можна співставити з шум. *kur* 'гора' (шумери не розрізняли глухі й дзвінкі приголосні), замітимо також, що в ієв. з тим же значенням існують слова: укр. *гора*, нім. *hoch* 'високий'. У цілому назва діалекту *eme-gi$_{7}$(r)* сходиться до смислу 'мова «висока»', тобто 'царська мова' (як в сучасній шумерології), і, можливо, первинного 'мова горян'. Звідси випливає, що діалект *eme-sal* за логікою речей має прадавню семантику як 'мова долинян', що дозволяє передбачити для форманти *-sal* значення 'поле, долина'. Останнє має місце в ієв. мові, в якій нами реконструйовано **k^{w}el* у вигляді 'селянин; поле, галявина'. Особливо вражає шум. *-sal* та укр. *село, селянин,* що в цілому дозволяє розглядати *eme-sal* як 'мова селян'.

Наявність двох діалектів у прадавній східній мові дозволяє допустити помешкання шумерів як в гористій, так і в низинній місцевостях, хоча витоки їх, як іноді зазначається в літературі, були все ж в горах. У той же час згідно з дослідженнями І. Т. Канєвої та інших вчених шумери називали свою землю *kalam* 'країна', в протилежність чужій країні під назвою *kur* 'гора; (чужа) країна' [6, 9], що дозволяє прийняти, що назва *Шумерія* значить 'країна землеробів'. До сказано вище хочемо додати ще одне наше спостереження.

У літературі нерідко зазначається, що шумери називали себе «чорноголовими» [3, 36], але не пояснюється, чим це визвано. Таке ж найменя вживалось також щодо аккадців, проте, вважаємо, для шумерів воно є все ж давнішим, як про це свідчиться в одному із їхніх міфів: «Після того як Ан, Енкі та Нінхурсаг створили чорноголових людей, рослинність пишно розцвіла на землі...» [8, 317]. Шумери стригли й голили голови своїм рабам [1, 22], мабуть, показуючи тим самим належність останніх до «свого» роду. Протилежним до вищезазначеного поняття, на нашу думку, можна вважати розуміння «білоголових» людей, тобто тих, що належать до іншого, «чужого», племені. Таким племенем, наприклад, могли бути *аргіппеї* (Геродот), мешканці підгір'я, «лисі» люди, що проживали на території Трипілля [10, 102-105]. Очевидно, що звичай голити голову мав у цьому племені якесь ритуальне значення, що передалося у свій час слов'янам. В останніх, вважаємо, у цей час появилося відповідне слово *голова*, а в гуцулів до цього часу збереглося архаїчне ім'я *гола* зі значенням 'голова'. Зазначений звичай голити голову закріпився також у Запорожських козаків. Вважаємо, що шумери, які, як передбачаємо, перебували тривалий час на теренах Трипілля, перейняли культурний субстрат автохтонного населення і, в даному випадку, звичай голити голову і бороду. Цю типову рису у шумерів досить детально дослідив Е. Мейер і виклав у зазначеній праці [12].

Серед «чорноголових», пише Е. Мейер, лише семіти носили чорне волосся в протилежність до шумерів, які його «гладко зрізали» [12, 23]. Спостерігаючи на різноманітних зображеннях шумерських слуг, воїнів, королів та їхніх богів, вчений зазначає, що останні зображені з бородами і мають семітські ознаки [12, 53]. У давніх скульптурних рельєфах чоловіки разом з королем мали гладко вибриті голови та бороди [12, 77-78], хоча деякі воїни носили волоссся, можливо, вважає Е. Мейер, це були воїни із інших країн [12, 80-81]. У деяких випадках, наприклад, у війну, шумери могли одівати перуки. Резюмуючи ці спостереження, Е. Мейер пише, що звичай у шумерів збривати волосся та бороду з'явився у якийсь час, існував хвилеподібно, поки нарешті не зник повністю [там само, 80-81].

Виходячи із сказаного допускаємо, що звичай у шумерів (чоловіків) голити голову появився під впливом язичників Трипілля, все ж одні й другі племена розрізнялися кольором шкіри у вигляді «чорно- і білоголових», що послугувало розрізнювальною етноознакою мешканців Трипілля.

5. Серед шумерських богів відоме в науці найменя бога Неба *An*, батька богів, цей же корінь мав семантику 'небо'. Як зазначалося вище, вокальний анлаут в шумерських словах мав у давнину ларингал, що дозволяє відтворити протошумерське **Hanu*. Така форма рідниться з ієв. коренем **k^{w}ena* зі значенням 'один; перший', а значить 'головний (бог)'. Подібний корінь відтворюється у найменні германського головного божества *Wodan/Odin* з таким же значенням.

Ієв.* *k^{w}ena*, виражаючи сему цілісності та одиничності, могло виступати граматичним формантом *-(e)na*, як в однині, так і в множині (пор. гот. m*an-na* 'людина' – (мн.) *man-nans*). Шумерський мав два числа: немарковану однину і множину. Окрім інших засобів вираження, множина може мати суфікс *-(e)ne*, наприклад: шум. *diĝir-ene 'боги', lugal-ene* 'королі' [3].

До головних богів у шумерів відносяться також богиня Землі *Енкі*, бог простору, повітря та духу *Енліль* і богиня краси й любові Інанна [1, 55-56]. У найменнях початкові *Ен-* та *Ін* вказують на родовід відповідно чол. та жін., тому в теонімах виділяємо корені *-кі, -ліль та -ан-*. Останнє *ан-* позначало в шумерській мові 'небо', *кі-* мало смисл 'земля'. Про *ан-* була мова вище, *кі-* являє собою анлаутну складову в ієв.**k^{w}er-* 'земля' (пор. вірм. *erkir* 'земля', нім. (h)erda 'земля, країна, світ'). Щодо *ліль-,* то тут очевидною є редуплікація *лі-*. У слов'янській міфології подібно до шум. *Енліль* існує богиня кохання й шлюбу *Лада*. У структурі цього найменя необхідно виділити склади Лада, які в давнину, як вище зазначалося, повністю співпадали з морфемами слова. Структура *Ла-да* має в собі корінь *Ла- та* суфікс *-да* (< ієв.**-tana/*-dana*), що має значення двоїстості та цілісності. Очевидно, що прадавній первинний корінь у слов'ян *ла-* є спорідненим з шум. *лі-*, які мають тотожне смислове навантаження.

Поданий вище аналіз окремих давніх шумерських слів у порівнянні до слов'янських та інших ієв. мов поряд з розглядом звичаїв та побуту шумерів дозволяє прийти до таких висновків:

1. Мова шумерів та аріїв (індоєвропейців) має споріднені корені на рівні первинних структурних утворень, що свідчить про їхнє прадавнє сусіднє проживання. Оскільки арії, вважаємо, є виходцями із району Анатолії [2], то південніше їх в гористій місцевості проживали шумери. До цього часу належить зародження у шумерів діалекту як «мови горян».

2. Протягом VI-V тис. до н. е. шумери мігрували на північний схід і потім в напрямку заходу до місць помеш-

кання трипільців, культура яких суттєво вплинула на прийдешні племена. Вважається, що в цих місцях перебували шумери до приходу в IV тис. до н. е. аріїв, під тиском яких шумери пішли на південь через Малу Азію до низин Південної Палестини. У час перебування на Трипіллі у мові шумерів появився діалект, відомий як «жіноча мова», або «мова селян».

3. Після міграції шумерів на південь на терені Трипілля залишилися їхні потомки **кіммерійці**, етнонім яких споріднений з найменням **шумери**. Останні в Південному Межиріччі започаткували відому в світі цивілізацію, початок якої приходиться на IV тис. до н. е.

Зроблені висновки потребують подальшого вивчення, що, вважаємо, є можливим в результаті співставлення індоєвропейських первинних коренів з протошумерськими давніми однокореневими словоформами. Як показало наше спостереження, дослідження в такому ракурсі мови аріїв та шумерів засвідчує належність останніх до **ностратичної** групи, в межах якої вони мали спільні мовні риси.

Література:

1. Бойкович В. Р. Колиска культури людства / Володимир Рен Бойкович. – Нарис. – Нью-Йорк, 1983. – 143 с.
2. Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. – Ч. 2 – Тбилиси, 1984. – С. 433-1330.
3. Дьяконов И. М. Языки древней Передней Азии / И. М. Дьяконов. – М.: Наука,1967. – 495 с.
4. Енциклопедія Трипільської цивілізації / Ред. кол. М. Ю. Відейко, Н. Б. Бурдо. – Т. 1. – Книга перша. – К., 2004. – 703 с.
5. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні: Ред кол. О. С. Мельничук (головний ред.). та ін. – К.: Наук. думка, 1989. – Т.3. – 552 с.
6. Канева И. Т. Шумерский язык / И. Т. Канева. – 2-е изд., доп. и перераб. – СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2006. – 240 с.
7. Кифишин А. Г. Древнее святилище Каменная могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII–III тысячелетий до н. э. / А. Г. Кифишин. -Том І. – К.: Видавництво «Аратта», 2001. – 872 с.
8. Крамер С. Шумеры. Первая цивилизация на Земле / Самюэль Крамер. – Пер. с англ. А. В. Милосердовой. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2002. – 383 с.
9. Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови) / В. Г. Таранець. – Вид. 2, перероб. і доп.: Монографія. – Одеса: АстроПринт, 1999. – 116 с.
10. Таранець В. Г. Українці: етнос і мова : монографія / В. Г. Таранець. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – 364 с.
11. Landsberger B. Three Essays on the Sumerians / B. Landsberger. – Los Angeles: Undena, 1974.
12. Meyer E. Sumerier und Semiten in Babylonien / Eduard Meyer. – Berlin, 1906. – 152 S.
13. Rubio G. On the Alleged «Pre-Sumerian Substratum» / Gonzalo Rubio. -Journal of Cuneiform Studies, Vol. 51 (1999). – P. 1-16.
14. Whittaker G. Traces of an Early Indo-European language in Southern Mesopotamia / G. Whittaker. – Göttinger Beiträge zur Sprachwissenschaft 1: 1998. – P. 111-47.
15. Whittaker G. Euphratic: A phonological sketch // The Sound of Indo-European: Phonetics, Phonemics, and Morphophonemics. – Copenhagen Studies in Indo-European, vol. 4. – 2012. – P. 577-606.
16. Wooley, L. The Beginnings of Civilization // Leonard Wooley, Jacquetta Hawkes. – History of Mankind. Cultural and Scientific Development. – Volume I. – Part two. – London, 1963. – p. 357-873.

Таранец В. Г. Шумеры и Триполье

Аннотация. В статье рассматривается проблема происхождения шумеров и их языкового родства. Исходя из близости культуры шумеров и трипольцев и тысячелетней древности последней, предполагается миграция шумеров в регион Триполья до прихода сюда ариев в IV тыс. до н. э. Проведенный этимологический анализ слов: шум. lu ‘человек’ и псл. *lju-dъ, шум. lugal ‘король’ и гуц. лугаль, названий диалектов eme-gi7(r) ‘царский язык’ и eme-sal ‘женский язык’, мотивированных в шумерском как ‘язык горцев’ и ‘язык крестьян’, шум. dub-sar ‘писарь’ и укр. писар, а также теонимов шум. Ан, Энки, Энлиль, Инанна и родственных им арийских свидетельствует о соседнем проживании шумеров и ариев на Ближнем Востоке до прихода их в Триполье.

Ключевые слова: шумеры, арии, Триполье, этимология лексем: шум. lu, lugal, eme-gi7(r), eme-sal, dub-sar; теонимы.

Taranets V. The Sumerians and Trypillia

Summary. The article focuses on the problem of the origin of the Sumerians and the linguistic affinity of their language. Departing ourselves from the cultural closeness of the Sumarians and the Trypillia people as well as the fact of the much higherantiquity (of more than a thousand years) of the latter we suppose the possible migration of the Sumerians onto to the region of Trypillia before the arrival there of the Aryans in the fourth millennium BC. The etymological analysis of the words: Sum. lu ‘man’, lugal ‘king’, the names of the dialects eme-gi7(r) ‘the king’s language’ and eme-sal ‘the women’s language’, Sum. dub-sar ‘clerk’, geonyms Sum. An, Enki, Enlil, Inanna and related to them Arian correspondences, proves our hypothesis about the neighbouring habitation of Sumerians and Arians in Middle East before their settling down in Trypillia.

Key words: Sumer, Sumerians, the Aryans, Trypillian culture, Etymology of the words: Sum. lu ‘man’, lugal ‘king’, of the dialects eme-gi7(r) and eme-sal; dub-sar ‘clerk’, geonyms Sum. An, Enki, Enlil, Inanna.

УДК 81'367.624

Удовенко І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент
Харківського державного університету харчування та торгівлі
Борисова А. О.,
доцент
Харківського державного університету харчування та торгівлі
Арделян М. В.,
кандидат філологічних наук, доцент
Харківського державного університету харчування та торгівлі

МІСЦЕ СУЦІЛЬНООФОРМЛЕНИХ ІНТЕНСИФІКАТОРІВ У СИСТЕМІ ПРИСЛІВНИКІВ ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

Анотація. Дослідження присвячено структурному аналізу мовних засобів, які складають лексико-синтаксичний засіб інтенсифікації процесуальної ознаки в сучасній французькій мові.

Ключові слова: інтенсифікація, процесуальна ознака, суцільнооформлені інтенсифікатори, загальні інтенсифікатори, спеціалізовані інтенсифікатори, сполучуваність, експресивна функція.

Постановка проблеми у загальному вигляді та **аналіз останніх досліджень.** У лінгвістичній літературі існують різні думки щодо місця прислівників, здатних інтенсифікувати процесуальну ознаку, у загальній системі прислівникових одиниць. Прислівники інтенсивності розглядають у складі семантико-граматичної групи якісних прислівників, що виражають внутрішню характеристику дії, поряд із прислівниками способу дії. Інтенсивність є однією з комунікативно важливих функціонально-семантичних категорій. Існує велика кількість досліджень категорії інтенсивності, в яких вона вивчається на матеріалі різних мов з різних позицій та у різноманітніших аспектах. Досліджуються морфологічні, лексичні, синтаксичні, фразеологічні засоби вираження цієї категорії такими аторами як Акуленко В.В., Кржижкова Е., Лойко М.О. , Лойко М.О., Мальцев В.А., Мальцев В.А. Мальцев В.А., Мецлер М.Б., Мусієнко В.П., Суворина К.М., Цой Т.А., Шатилина Г.Ю., Шевченко О.Ф., Шейгал Е.И. та іншими. Здебільшого вивчаються особливості вираження інтенсивності якісної (непроцесуальної) ознаки. При всій різноманітності наукових розвідок, присвячених категорії інтенсивності, комплексний аналіз французьких інтенсифікаторів відсутній.

Отже **метою роботи** є виявлення й опис особливостей одиниць, які складають суцільно оформлені інтенсифікатори процесуальної ознаки, і дослідження їхньої комунікативно-прагматичної функції.

Виклад основного матеріалу. Особливим місцем прислівника в системі мови пояснюється відсутність у цієї частини мови формальних ознак.

У контексті значення прислівника виражаються завдяки деяким структурно-семантичним особливостям прислівника, а також залежно від лексико-семантичної природи дієслова. Так, функціонально-синтаксичні особливості прислівника на -ment залежать від лексичного значення прислівника, наявності або відсутності в ньому семи антропонімічності. Такі прислівники, як *attentivement*, *gaiement* тощо характеризують не лише дію, виражену дієсловом, але й особу, що виконує цю дію. Наприклад, у реченні *Pierre écoute attentivement* відзначається подвійний семантико-синтаксичний зв'язок для прислівника *attentivement*, що синтаксично відноситься до дієслова-предиката, але характеризує не тільки дієслівну дію, але і її суб'єкт, на який указує дієслівна особа в *écoute*.

За визначенням В. Г. Гака, кількісні прислівники характеризують дієслово, відповідаючи на питання *combien? comment? (lire beaucoup)*. Вони виражають інтенсивність, якщо супроводжують дієслово, відповідаючи на питання *à quel point? (frapper fort)* [1, 409]. При цьому прислівники, що позначають швидкість і характер плину дії в часі і відповідають на питання comment?, належать до прислівників способу дії *(lentement, vite, soudain)*. За способом вираження ознаки досліджувані прислівники є означальними, що вказують на ознаку незалежно від мовної ситуації, які розкривають один з можливих аспектів дії, що випливає із самої її природи: *parler haut, écrire hâtivement, courir vite* [1, 403].

Граматика Ларусса «Grammaire Larousse du XX siecle» виокремлює прислівники на зразок *autant, beaucoup, tellement, tant* в розряд кількісних прислівників [2, 369], а прислівники *vite, profondément, énormément* розглядаються серед прислівників способу дії, так само як адвербіальні сполуки виражають спосіб дії: *à tue-tête, dare-dare* [2, 365–368].

Класифікуючи прислівники за семантичною ознакою, ми розглядаємо кількісні прислівники, разом із якісними, у групі прислівників внутрішньої характеристики дії. Значення якісної характеристики дії узагальнені в прислівнику *comment: bien, mal, lentement, faiblement, doucement.* Кількісна характеристика дії виражається такими прислівниками, як *beaucoup, peu,* і видовими прислівниками, що означають тривалість, повторювальність, стислість, раптовість дії тощо: *longtemps, souvent, soudain, enfin.*

В українській мові виокремлюють прислівники квантитативної семантики *багато, вволю, чимало* [3, 4] у групі означальних прислівників, а такі лексеми, як *голосно, швидко* зараховують до розряду якісно-означальних.

У сучасній російській літературній мові прислівники, що позначають інтенсивність вияву ознаки, належать до означальних або власне характеризуючих, поряд із при-

слівниками, що позначають властивості, якості, спосіб дії.

Лінгвістичний енциклопедичний словник зараховує прислівник швидко до якісних, вирізняючи при цьому в окрему групу кількісні прислівники, що позначають ступінь якості й інтенсивності дії *(дуже, ледь-ледь, анітрошки, занадто, зовсім)* [4, 322].

Також у лінгвістиці розмежовуються кількісно-означальні і підсилювальні прислівники, зважаючи на специфіку процесуальної і якісної ознак. Придієслівні прислівники є кількісно-означальними, а прислівники, що відносяться до прикметника або прислівника, є підсилювальними.

Прислівники ж на зразок *énormément, exagérément* будемо зараховувати до кількісно-якісних прислівників (adverbes de manière quantifieurs), що є модифікаторами дієслова. Основним критерієм зарахування прислівника на -ment до інтенсифікаторів дієслова є можливість їхньої заміни прислівником *beaucoup*. Так само як і прислівники способу дії (adverbes de manière verbaux), вони не можуть займати відокремлену позицію на початку речення. Порівнюючи дані класи прислівників із кількісними (beaucoup, très, peu, assez, trop), які за визначенням здатні сполучатися з будь-яким дієсловом, сполучувальні можливості якісно-кількісних прислівників обмежуються наявністю в них етимологічного значення, крім того, ці два класи прислівників мають різну дистрибуцію. Якісно-кількісні прислівники на відміну від кількісних можуть займати позицію після дієслівного додатка:

* Paul a aimé ce film (beaucoup + peu + assez + trop), але цілком можливо: Paul a aimé ce film (énormément + modérément + exagérément).

Здебільшого якісно-кількісні прислівники можуть бути замінені de (façon + manière) Adj, порівн.:

Paul a aimé ce film de (façon + manière) (*énorme + modérée + exagérée).

Подібних прислівників у французькій мові нараховується близько 150-ти. Серед них розрізняються інтенсифікатори-квантифікатори (intensifs-quantitatifs): énormément, faiblement тощо й інтенсифікатори з оцінним значенням (intensifs-appréciatifs): admirablement, divinement, affreusement, atrocement тощо [5, 37–38]. Однак у поєднанні з дієсловом у останніх переважає оцінне значення, інтенсивність же ознаки виражається ними в приад'єктивній і приадвербіальній позиції.

Клод Гімьє розрізняє прислівники на -ment – квантифікатори (quantifieurs), що відносяться до предиката, і квантифікатори, що до нього не відносяться (відповідно, adverbes intra-predicatifs і adverbes extra-predicatifs), залежно від їхньої позиції у висловленні. Порівнюючи:

(a) Pierre a mangé tous les gâteaux *habilement*

(= il a mangé chacun des gâteaux *avec habileté*)

(b) Pierre a *habilement* mangé tous les gâteaux

(= il a eu *l'habileté* de manger tous les gâteaux),

автор робить висновок про те, що у висловленні (a) прислівник *habilement* виражає спосіб реалізації процесу <*manger un gâteau*>, у випадку ж (b) прислівник не відноситься до дієслова-предиката й описує умови, у яких відбувається процес [6, 47–48].

Прислівники-квантифікатори легко ідентифікуються з огляду на те, що вони є дериватами від прикметників, які містять семи «кількість, розмір, вага» [6, 29]. Прислівники ж ступеня на зразок *trop* серед прислівників-квантифікаторів, поряд із прислівниками способу дії.

Ґрунтуючись на функціональному критерії, ми виокремлюємо три групи прислівників: рематичні (rhématiques), тематичні (thématiques) і сполучні (connecteurs). Прислівники на зразок *rapidement, précipitamment* Конфе зараховує до рематичних, тобто до дійсних прислівників, що модифікують дієслово, до якого вони відносяться, так само як прикметники модифікують іменники: un travail rapide → travailler rapidement .

Аналогічну точку зору висловлює Б. Потьє, який також уважає такі прислівники «прикметниками дієслова». Паралелізм сполучень дієслово + прикметник і дієслово + прислівник на -ment Б. Потьє подає в схемі [7, 191–192, 198]:

Схема 1

Substantif	←	Verbe
↑		↑
Adjectif de substantif (= «adjectif»)		Adjectif de verbe (= «adverbe»)

Дистрибутивні властивості рематичних прислівників також свідчать про близькість подібних прислівників і прикметників. Так само як і прикметники, рематичні прислівники стосовно дієслова в passé composé можуть займати позицію або після дієприкметника минулого часу, або перед ним, або можуть фігурувати в обох позиціях. У останньому випадку іноді відбуваються зміни значень прислівників.

Розподіл прислівників за трьома вищезазначеними групами пов'язаний з деякими труднощами, оскільки не всі прислівники однозначно належать до тієї або іншої групи. Так, прислівник vite може виступати в ролі і тематичного і рематичного прислівника. Порівн.:

а) Il a conduit *très vite* (рематичний прислівник),

б) *Très vite,* les groupes interdits se sont reconstitués (тематичний прислівник, покажчик часу),

Відзначимо, що дане явище пов'язане з особливостями реалізації значення прислівника, точніше, із спроможністю прислівника переходити з однієї семантичної групи до іншої. Реалізовуючись, семантика прислівника головним чином залежить від загального категоріального значення дієслова, характеру тієї дії, що ним позначається, наприклад, термінативність / нетермінативність дії, дія / стан тощо. Прислівник *vite* при нетермінативному дієслові позначає темп проходження дії – «швидко» (порівн. приклад а). При термінативному дієслові *vite* позначає час завершення дії – «незабаром» (приклад б).

Для усунення неоднозначності у визначенні статусу прислівника, якщо йдеться про зарахування його до рематичних або тематичних прислівників, пропонується враховувати його позицію стосовно дієприкметника минулого часу. Так, у реченні Il a travaillé vite прислівник є рематичним (= il a travaillé rapidement). У той час як у реченні Il a vite travaillé прислівник vite є тематичним, його значення в цьому випадку близьке до значення *aussitôt* (= il s'est vite mis au travail).

Також ми зараховуємо прислівники-сірконстанти до включаючих предикатів. Дієслово-присудок становить ознаку предмета, вираженої підметом (першим актантом). Придієслівний прислівник-сірконстант у цьому випадку виступає як ознака ознаки, тобто як вторинна ознака. Наприклад, у реченні *Хлопчик біжить* ознака бігу, що ви-

ражається дієсловом-присудком, приписується підмету хлопчик. З погляду семантики *біг* – це одномісний предикат дії, а хлопчик – агентивний аргумент цього предиката. У реченні *Хлопчик біжить швидко* йдеться додатково про швидкість бігу, оскільки слово швидко характеризує насамперед біг, тобто в принципі можна сказати: швидкий біг. Семантично слово *швидко* – одномісний включаючий предикат властивості, аргументом якого є інший предикат – біжить. Отже, *швидко* – предикат другого ступеня.

На нашу думку, цілком слушним є зауваження про те, що проблема інтенсифікаторів потребує звернення до конкретних лексичних значень слів, особливостей їхньої лексико-фразеологічної сполучуваності, а також до змін, що відбуваються в їхній семантиці у зв'язку з розвитком їх як одиниць функції впливу [8, 39].

Висновки. Лексико-синтаксичний спосіб реалізації інтенсивності дії (процесу, стану) у сучасній французькій мові являє собою систему інтенсифікаторів, неоднорідних як у структурному, так і в семантичному відношенні. Насамперед цю систему складають суцільнооформлені одиниці: непохідні адвербіальні одиниці і похідні прислівники із суфіксом –ment. Суцільно оформлені інтенсифікатори мають особливу комунікативну й експресивну значущість. Вони підкреслюють суб'єктивність оцінки, співвідносячи її з концептуальним світом мовця. Крім того, вживання інтенсифікаторів при дієслові-предикаті має певну прагматичну мету: повідомити про своє ставлення до об'єкта молення, справити враження на адресата, викликавши в нього відповідні почуття, емоції, стимулювати бажану поведінкову реакцію, підсилити ілокутивну силу впливу на адресата.

Перспективи подальших пошуків. Французькі інтенсифікатори є гетерогенними як у структурному плані, так і у семантичному. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне дослідження їхньої синтагматики, комунікативно-прагматичної ролі у висловлюванні, в тексті в цілому. Цим аспектам і планується присвятити подальші дослідження.

Література:

1. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка.- М.: Добросвет, 2000. – 832 с.
2. Grammaire Larousse du français contemporain / J.-Cl.Chevalier, C.Blanche-Benveniste, M.Arrivé, J.Peytard. – Paris: Librairie Larousse, 1964.- 495 p.
3. Ніколашина Т.І. Семантична типологія прислівників у сучасній українській мові: Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський держ. ун-т.- Дніпропетровськ, 1997.- 18 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева.- М.: Сов. энциклопедия, 1990.- 685 с.
5. Molinier Ch. Une classification des adverbes en -ment // Langue Française.- 1990.- n0 88.- P. 28-40.
6. Guimier C. Les adverbes du français, le cas des adverbes en -ment.- Paris: Ophrys, 1996.- 170 p.
7. Pottier B. Problèmes relatifs aux adverbes en -ment //Miscelànea filológica dedicada a mons A.Griers. T. II.- Barcelona: San Cugat del Vallès, 1960.- P. 189-205.
8. Гвишиани Н.Б. Полифункциональные слова в языке и речи.- М.: Высш. шк., 1979.- 200 с.

Удовенко И. В., Борисова А. А., Арделян М. В. Место цельнооформлених интенсификаторов в системе наречия как части речи

Анотація. Исследование посвящено структурному анализу языковых средств, составляющих лексико-синтаксический способ интенсификации процессуального признака в современном французском языке.

Ключевые слова: интенсификация, процессуальный признак, цельнооформленные интенсификаторы, общие интенсификаторы, специализированные интенсификаторы, сочетаемость, экспрессивная функция.

Udovenko I., Borysova A., Ardelyan M. The Place of the Continual Adverbial Intensifiers as a Part of Speech

Summary. This research is aimed at systemic studying of continual adverbial intensifiers in modern French.

Key words: intensification, processual marker, continual adverbial intensifiers, general intensifiers, specialised intensifiers, combinability, expressive function.

УДК 811.111'342.42

Унтилова Е. Е.,
преподаватель
Одесской национальной морской академии

ТЕМПОРАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЧИ ПОП МУЗЫКАНТОВ В НЕФОРМАЛЬНОМ ОБЩЕНИИ

Аннотация. В статье представлены особенности темпоральной организации речи представителей британской поп культуры. Показатели скорости произнесения и паузальной насыщенности свидетельствуют о том, что речь представителей медиа дискурса отражает отсутствие навыков публичного говорения и невысокий уровень культуры речи.

Ключевые слова: медиа дискурс, поп культура, темпоральная организация, паузальная насыщенность.

В центре настоящего исследования – особенности фонетического оформления речи представителей современной британской массовой культуры (поп-музыкантов и певцов). Как известно, целевая аудитория дискурса в сфере поп культуры – молодежь, что оказывает особое влияние на его язык, в частности, на его фонетическую реализацию.

В настоящее время в эпоху широкого распространения и развития средств массовой коммуникации возрастает влияние на общество массовой культуры и ее представителей, так называемых медийных личностей. Важнейшим способом воздействия в сфере массовой культуры является звучащая речь, которая выступает, в том числе, и как средство формирования имиджа. В центре данной работы проблемы создания и реализации имиджа представителей современной британской поп культуры и, прежде всего, участие фонетических средств в формировании имиджа поп звёзд, которые являются главными представителями массовой культуры сегодня.

Важнейший инструмент формирования имиджа – позиционирование, то есть «выпячивание в объекте тех характеристик, в которых наиболее заинтересован потребитель» [4, 80].

В центре нашего исследования находится представитель современной британской поп культуры, который в силу своей профессиональной деятельности формирует определенный имидж, транслируемый на аудиторию.

Имидж, создаваемый говорящим, детерминируется коммуникативной ситуацией, в которой он находится. «Коммуникативная ситуация есть элемент культуры, поэтому анализ дискурса, выявление и объяснение скрытых смыслов неизбежно выходит на культурно маркированные обстоятельства и формульные модели поведения, имеющие социально-групповую либо этнокультурную значимость» [3, 278]

Актуальность настоящего исследования определяется интересом современной лингвистики к изучению факторов, обуславливающих эффективность речевого общения, а также к изучению роли фонетических средств в реализации речевого взаимодействия участников устного речевого дискурса в сфере массовой культуры.

Цель исследования состоит в выявлении и описании фонетических средств, способствующих созданию имиджа говорящего.

Поставленная цель предполагает решение следующей **задачи**:

– установить фонетические характеристики (сегментного и сверхсегментного уровня) речи представителей поп культуры в рамках интервью.

Материалом исследования послужили аудиозаписи интервью с представителями британской поп культуры: Джордж Майкл, Эми Уайнхаус, Адель, Робби Уильямс. Время звучания составило 1 час 35 минут.

Основным методом исследования в данной работе является аудиторский анализ.

Современные исследования звучащей речи характеризуются особым интересом к социальным факторам в общении. В связи с этим, значимым аспектом фонетических исследований становится изучение многообразных социальных характеристик участников дискурса, а также социально обусловленных факторов их взаимодействия.

Широко известно, что интонация многофункциональна и для рассмотрения интонации в рамках социофонетики для нашего исследования наибольший интерес представляет ее социально-индексальная, или личностно-социальная функция, т.е. «способность интонации идентифицировать личность говорящего» [1, 123].

Просодическая характеристика речи, в данном исследовании темп, важен для нашего исследования, т.к. он является социокультурным маркером речи и позволяет делать выводы относительно индексальных социальных характеристик личности (принадлежность к определенному социальному классу, культурному уровню и т.п. [2, 24].

Изучение просодии с точки зрения ее возможности идентифицировать социопрофессиональную принадлежность, социальный статус и социальное происхождение говорящего помогло выявить социофонетические стереотипы в речи, которые в российской и зарубежной фонетике принято называть «профессиональными голосами». Т.И. Шевченко отмечает, что в работах многих лингвистов установлено, что мелодика и темп – средства идентификации профессиональных голосов [6, 41]. Данную точку зрения также поддерживают ученые Дж. Лавер и П. Традгилл (Laver J., Trudgill P.). Кристал выделяет следующие социофонетические стереотипы – голос священника, менторский голос, голос доктора и т.д. [8, 107].

Просодия является не только важнейшим средством выразительности, но и маркером социо-культурных от-

ношений, отмечает Е.Л. Фрейдина [5, 84]. Просодический рисунок речи, как уже говорилось выше, показывает социальное и территориальное происхождение, род деятельности и принадлежность говорящего к определенному сообществу или социальной группе [7, 152].

Просодия также может быть средством проявления аккомодации поведения. Аккомодация может проявляться в изменении таких просодических черт, как длительность пауз, интенсивность, скорость произнесения и среднеслоговая длительность [9, 184].

Проведенный анализ показал, что образцы речи, представленные в материалах исследовательского корпуса, характеризуются быстрым темпом речи. Обсуждая темпоральные характеристики речи, необходимо остановиться на показателях длительности пауз и показателях скорости речи. В речи присутствует большое количество пауз хезитации, как заполненных, так и незаполненных. Длительность пауз колеблется от сверхдлительных до сверхкратких (Таблица 1).

Таблица 1

Представители поп культуры	Средняя пауза	Длительная пауза	Сверхдлительная пауза	Краткая пауза	Сверхкраткая пауза
George Michael	16%	27%	13%	21%	23%
Amy Winehouse	39%	22%	14%	10%	15%
Adele	21%	23%	21%	16%	19%
Robbie Williams	14%	9%	16%	29%	32%

Согласно Таблице 1 в речи представителей современной британской поп культуры преобладают паузы средней длительности и сверхкраткие паузы. Однако, как видно из таблицы, в речи говорящих 1,2 отмечается достаточно большой процент длительных пауз. По мнению профессиональных аудиторов, именно эти говорящие обладают более высоким уровнем культуры речи по сравнению с другими представителями поп культуры, что проявляется в более медленном темпе речи и большей длительности пауз.

Например:

«I've been there a lot, when I was >younger, you know… and to see >shows, living in London…erm… there was a moment, I'll never forget, there was crowd there… and yeah, it was incredible. After the Grammy em… it'll be one of the top moments of my life >ever, and erm… I doubt I'll ever achieve as spectacular as that night… I was thinking about that last night, thinking and thinking, it's >amazing to do so well anyway». [Adele]

В данном отрезке текста говорящий использует преимущественно средние и длинные паузы.

Однако речь информанта под номером один, согласно аудиторскому анализу, является одним из самых негативных примеров речи, показывающих, что говорящий нечетко формулирует свои мысли, не владеет навыками публичных выступлений, речь невнятна и логически неорганизованна. В речи именно этого информанта проявляется около 30% длительных пауз. Проанализировав данный факт, мы пришли к выводу, что столь высокое количество длительных пауз в речи говорящего свидетельствует скорее не о высоком уровне культуры речи и опыте публичных выступлений, а о том, что поп певица затрудняется отвечать на поставленные вопросы и использует длительные паузы для обдумывания и подбора нужных слов.

Как известно, уместность паузации оптимизирует восприятие и понимание звучащей речи. Однако в данном случае немотивированное, контекстуально необусловленное использование длительных и сверхдлительных пауз, напротив, придают речи некоторую хаотичность и затрудняют ее понимание. В данном фрагменте паузы, в частности, заполненные звуковыми комплексами «erm», «em» и «you know», не способствовали пониманию, а напротив, замедляли этот процесс.

Следует также отметить тенденцию к использованию длительных пауз хезитации.

Например:

«You know why I write about love, or I write about things that I'm torn about or that conflict me… and I always write autobiographically, always. There's only a certain percentage of people… people, who would understand what that's about» [Amy Winehouse]

Наличие длительных пауз хезитации, как представлено в данном отрывке, отражает специфику речемыслительного процесса. Говорящему требуется значительное время для подбора слов и формирования мысли.

Как уже отмечалось выше, важной характеристикой речи говорящих является преобладание сверхкратких пауз, значительную часть которых составляют паузы хезитации.

Например:

Critics and charts have stopped >motivating me a long time ago, so I'm lucky in that respect, er… My fans constantly amaze me with their endurance, you know so… and so, I think I'm I'm >now more motivated than I was, since I've been... Actually this year I think, I'm more motivated than… I've been since the beginning of one. [George Michael]

В данном отрезке текста информант использует краткие и длительные паузы.

Начало данного отрывка текста реализовано с большой скоростью, затем темп замедляется, а на словах *«So I think, I'm, I'm now more motivated, than I was since I've been…»* скорость произнесения вновь увеличивается. На словах «Actually this year I think, I'm more motivated than I've been since the beginning of one» говорящий замедляет темп до среднего, а затем к концу высказывания снова ускоряет темп до быстрого. Такое резкое увеличение и снижение темпа, большое количество кратких и сверхкратких пауз свидетельствует о неподготовленности речи и затрудняет её понимание.

Таким образом, скорость речи оценивается профессиональными аудиторами как высокая. Присутствуют не-

которые отрезки текста, в которых отмечается замедление речи. Это связано не с необходимостью выделить наиболее значимые в информационном плане слова или группы слов, а скорее с социально-психологическими факторами. Как правило, замедление скорости связано с «потерей нити» и необходимостью обдумывать последующую информацию.

Справедливо заметить, что были обнаружены и элементы эмфатического использования длительной паузы.

Например:

Really, she >came out, this is all I want, this is all I wanted. Well, the first days in the hospital, this makes sense, I wanna be with her, >watch her grown, gonna be a daddy. Well, it feels like > I'm the world, the whole world. [Robbie Williams]

Таким образом, полученные данные показывают, что речь всех участников медиа дискурса отличается высокой паузальной насыщенностью. С одной стороны, рассмотренные в данном разделе темпоральные характеристики речи свидетельствуют о том, что все образцы речи реализованы в разговорной тональности. В то же время, следует подчеркнуть, что резкие колебания скорости речи не всегда мотивированы содержанием сообщения. В большей степени они отражают отсутствие навыков публичного говорения и невысокий уровень культуры речи представителей современной британской поп культуры.

Литература:

1. Антипова А.М. Направления исследований по интонации в современной лингвистике / А.М. Антипова // Вопросы языкознания, 1986, №1. – С. 122-132.
2. Балахонова М.В. Просодическая структура дискуссии в молодежной среде / М.В. Балахонова // Социофонетика звучащей речи: Вестник МГЛУ. – М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2011. – С.22-36.
3. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
4. Почепцов Г.Г. Имиджелогия / Г.Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, Ваклер, 2000. – 768 с.
5. Фрейдина Е.Л. Публичная речь и ее просодия / Е.Л. Фрейдина. – М.: «Прометей» МПГУ, 2005. – 192с.
6. Шевченко Т.И. Коммуникативные функции социальной вариативности интонации (экспериментально-теоретическое исследование на материале английского зяыка): автореферат дис. Доктора филологических наук: 10.02.04. / Шевченко Татьяна Ивановна. – М., 1990. – 48 с.
7. Шевченко Т.И. Теоретическая фонетика английского языка: учебник / Т.И. Шевченко. – М.: Высшая школа, 2006. – 191 с.
8. Crystal D. The English Tone of Voice / D. Crystal – London, 1975. – 196 p.
9. Giles H. Speech style and Social Evolution / H. Giles, P.F. Powesland. – London: Academic Press, 1975. – 218 p.

Унтілова О. Є. Темпоральні особливості мови поп музикантів у неформальному спілкуванні.

Анотація. У статті подані особливості темпоральної організації мови представників британської поп культури. Показники швидкості вимовляння та паузальна насиченість свідчать про те, що мова представників медіа дискурсу відображає відсутність навичок публічного говоріння та невисокий рівень культури мови.

Ключові слова: медіа дискурс, поп культура, темпоральна організація, паузальна насиченість.

Untilova O. Temporal peculiarities of pop musicians' speech during informal socializing

Summary. Peculiarities of temporal organization of British pop musicians' speech are presented in the article. Utterance speed indicators and pausal abundance show that speech of media discourse representatives reflects the lack of public speaking skills and low level of speech culture.

Key words: media discourse, pop culture, temporal organization, pausal abundance.

УДК 811.111.'34(075.8)

Федоренко О. І.,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівського національного університету імені Івана Франка

РОЗМЕЖУВАННЯ ВІЛЬНИХ ТА СТАЛИХ ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВИХ СПОЛУЧЕНЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті робиться спроба висвітлити лінгвістичні особливості англійських сталих дієслівно-іменникових сполучень типу make a joke, have a look, give a smile у порівнянні із вільними сполученнями та встановити критерії їх розмежування.

Ключові слова: вільні сполучення, ідіоми, сталі дієслівно-іменникові сполучення, предикативні іменники, широкозначні дієслова

Актуальною проблемою сучасного мовознавства є дослідження лексичної сполучуваності слів та різних видів словосполучень. Посилення зацікавленості проблемами лексичної сполучуваності пов'язане з появою нових мовознавчих теорій, зокрема корпусної лексичної граматики (corpus-based lexico-grammar, lexical grammar), граматики мовних шаблонів (патернів) (pattern grammar), емергентної граматики (emergent grammar).

Засновник лексичної граматики Дж. Сінклер розрізняє дві моделі мови: принцип відкритого вибору (open choice principle) та принцип ідіоматичності (idiom principle) [1, с. 109]. Лексичність мови він порівнює з комбінаторикою фонем на фонологічному рівні. На думку дослідника, послідовність фонем навіть у довгих словах чи ланцюжках слів зберігається у вербальній пам'яті мовців та відтворюється як одне ціле, і ця послідовність не є результатом вибору окремих фонем, поєднуваних заново кожного разу, коли вимовляємо слово. Результати аналізу корпусу текстів доводять, що певним сполученням лексем також властива сталість вживання, повторюваність в однаковому складі. Такі сполучення набагато частотніші на противагу вільним конструкціям, які є результатом відкритого вибору лексем і виступають виразниками відкритої моделі мови, яка є другорядною моделлю (secondary model), оскільки інший принцип, принцип ідіоматичності, домінує.

Стійкість сполучення ґрунтується на обмеженнях у виборі складових компонентів та використанні сполучення в готовому вигляді. У порівнянні з вільними сполученнями стійкі звороти – це готові до вжитку формули. Для позначення стійких мовленнєвих утворень використовуються такі різноманітні терміни, як, наприклад: формули, фраземи, штампи, кліше, стійкі словесні комплекси, усталені вирази, стандартизовані сполучення, комунікативні стереотипи; collocations, clichés, fixed expressions, formulaic sequences, phrasemes, lexical chunks, lexical phrases, multi-word units, preassembled patterns, prefabricated patterns, formulae, routines тощо. Підраховано, що близько 80% мовного матеріалу – це певні форми усталених виразів [2, с. 102].

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що розмежування вільних та сталих (стійких) сполучень може бути проблематичним. Так, дієслівно-іменникове сполучення *crack a joke* зазвичай кваліфікується як стале сполучення (non-free phrase, collocation), оскільки дієслово *crack* специфічно сполучається з іменником *joke*, а сполучення *tell a joke ma make a joke* кваліфікуються як вільні сполучення (free phrases). Однак, за результатами корпусного дослідження, дієслова *crack, tell ma make* сполучаються з *joke* із значною частотністю; іменник *joke* сполучається з обмеженою кількістю дієслів; дієслова *crack, make ma tell* не є вільним вибором (free choice); їх вибір зумовлений стійкістю сполучення [3, с. 9-10].

Мета статті – окреслити лінгвістичні особливості сталих дієслівно-іменникових сполучень (СДІС) типу make a *joke, have a look, give a smile* у порівнянні із вільними сполученнями та встановити критерії їх розмежування. СДІС функціонують як синтетичні дієслова і посідають особливе місце серед номінативних засобів сучасної англійської мови як високочастотні одиниці. Зростання частотності даних утворень пояснюють розвитком елементів аналітизму та тенденцією до номіналізації.

Декотрі дослідники вважають, що іменні компоненти СДІС повинні містити компонент дії у своїй структурі, що робить їх предикативними іменниками. Предикативний іменник позначає дію або стан, а відтак лише девербативні іменники можуть мати предикативну функцію. У вільних сполученнях іменник позбавлений предикативної функції. Так, коли іменник *cut* має абстрактне значення «зниження, зменшення», конструкція *make a cut* функціонує як СДІС, оскільки абстрактні іменники містять компонент дії у своїй семантичній структурі, що робить їх предикативними іменниками; коли ж *cut* позначає фактитивний об'єкт «розріз», «різана рана, поріз», *make a cut* є вільним сполученням, оскільки *cut* не містить семи дії за визначенням, а відтак і не може надавати предикативної сили широкозначному дієслову [4, с. 55-56]. Іменники *bend, crack, opening, incision,* сполучаючись із дієсловом *make* також утворюють і СДІС, і вільні сполучення [4, с. 55].

Сполучення з девербативними іменниками становлять основну частину СДІС, однак цей принцип має винятки. Спостережено, що іменники типу *report, joke, account,* будучи семантично первинними стосовно дієслів, і позначаючи швидше результат дії, аніж дію входять до складу СДІС: *make a report, make a joke, make an account, give an account,* тоді як девербативні іменники incision, indentation, opening утворюють вільні сполучення: *make an indentation, make an incision, make an opening.* Значну увагу привертають конструкції типу *make a copy, make a puncture, make a duplicate,* які за всіма формальними характеристиками відповідають СДІС, корелюють з моно-

лексемним дієслівним еквівалентом, однак кваліфікуються як вільні сполучення [4, с. 53].

Існують спроби розмежувати СДІС та вільні сполучення на основі лінгвістичних тестів, що перевіряють предикативні властивості номінативних компонентів цих сполучень та часткову семантику широкозначних дієслів.

Відповідно до тесту «зевгма» (zeugma test) широкозначні дієслова координують лише предикативні іменники, які є номінативними компонентами СДІС: *The government made minor cuts on welfare and some changes of a largerly symbolic nature.* Якщо іменник належить до іншого типу конструкцій, то координація неможлива: **We made a suggestion and a chair.* Предикативний іменник suggestion утворює СДІС, тоді як *chair* є фактитивним іменником і входить лише у вільні сполучення, тому паралельне координування іменників *suggestion* та *chair* дієсловом *make* робить речення незмістовним [4, с. 56].

Заміна СДІС корелятивним дієсловом є загальновідомим тестом для визначення даного типу конструкцій. Однак, вільні сполучення також допускають монолексемні кореляти, тоді як декотрі СДІС не мають дієслівних еквівалентів. СДІС *make an effort, make way, make a virtue, take an oath* не мають деривaційно споріднених дієслівних відповідників; відповідні дієслова в процесі історичного розвитку вийшли з ужитку або є архаїзмами.

Предикативний іменник як семантичне ядро СДІС синонімічний цілій конструкції. Цю властивість предикативних іменників можна перевірити, замінивши СДІС номінативною фразою: *He made a decision and a big admission. → They told me about his decision and big admission.* У випадку вільних сполучень така трансформація неможлива, тому що дієслівний компонент є повнозначною лексемою: *He made a three-inch cut in my hand. → *They told me about his three-inch cut in my hand* [4, с. 57]. Компоненти вільних сполучень функціонують як повнозначні одиниці, мають власні синтаксичні і семантичні аргументи, тоді як дієслівні компоненти СДІС, переймаючи семантичні актанти віддієслівного іменника (а точніше корелятивного дієслова) не мають власних аргументів [4, с. 57]. В аргументній структурі предикатів СДІС спостерігаємо обмін (злиття) аргументів [4, с. 60].

Твердження про те, що номінативними компонентами СДІС можуть бути лише предикативні іменники, викликає заперечення. Предикативні іменники не є необхідною чи достатньою умовою усталеності. Сталі сполучення – це мовні одиниці, яким властиві постійний склад компонентів, звичність звучання, відтворюваність в готовому вигляді та семантичне членування, характерне для вільних сполучень. Поява стійких виразів пов'язана з частотністю й повторюваністю ситуації, внаслідок чого сполуки слів перетворюються у стандартні усталені вирази і починають вживатися у функції готових формул.

Конструкції, які за результатами лінгвістичних тестів, що перевіряють предикативні властивості іменних компонентів, кваліфікуються як вільні сполучення [4, с. 58-60], зафіксовані у словниках сталих словосполучень, укладених на основі дослідження великого масиву комп'ютеризованого корпусу текстів: *make/ give a cut (Using sharp scissors, make a small cut in the material), make a copy, make a hole, have an alibi* тощо *(Oxford Collocations Dictionary for Students of English).* Номінативними компонентами СДІС можуть бути іменники з конкретним значенням, які позбавлені семи дії за визначенням, напр., *make way, take a seat, take place, take root.*

Іменники, які входять до складу СДІС, різняться у своїй семантичній структурі. За допомогою компонентного аналізу вивчені семантичні особливості 820 номінативних компонентів СДІС, які можуть позначати:

1) дію (назву дії) *('Ving, action of Ving') (80): addition, beating, washing;*

2) разовий вияв дії *('act of Ving') (230): bite, laugh, look, pull, push, wave;*

3) результат дії ('result of Ving) (400), при цьому під семою «результату дії» можуть приховуватися:

а) «факт звершення дії» *('instance or fact of Ving'):* escape, exaggeration;

б) «об'єкт або результат дії» (те, на що звернена дія) *('thing that is Ven, something Ven'):* find;

в) «результат» *('result or product of Ving'),* що може мати різні форми (усну, письмову, щось конкретне, матеріальне, речове): cut, announcement;

4) каузатора дії (неістоту) *('something that Vs') (10): inducement, indication;*

5) період тривалості дії *('period or interval of Ving') (30): sleep, swim, walk;*

6) стан *('state or condition of Ving', 'feeling') (50): delight, satisfaction;*

7) якість, ознаку, характерну особливість *('quality')* (5): *form, smell, taste;*

8) *здатність ('power or ability')* (5): *appeal, attraction, influence.*

У ролі субстантивних компонентів СДСС зафіксовані також іменники з конкретним значенням (10): *place, room, root, seat, way.*

Декотрі дослідники пов'язують стійкість сполучення з десемантизацією його компонентів. Так, вважають, що у ролі дієслівних компонентів СДІС виступають так звані «делексикалізовані» дієслова (delexical verbs) [1, с. 113] *give, get, make, take, set* та інші. У вільних сполученнях ці дієслова вживаються у повному денотативному значенні, реалізують повне значення, у сталих сполученнях вони характеризуються частковою семантикою [4, с. 60-61]. Очевидна десемантизація дієслівних компонентів СДІС не викликає сумнівів у визначенні цих словосполучень як сталих [4, с. 59].

Таке визначення семантики широкозначних дієслів-компонентів СДІС видається неправомірним тому, що семантичне послаблення не могло б бути основою їх ефективної функціональності на морфологічному та синтаксичному рівнях, адже ці дієслова є основними компонентами аналітичної морфології та синтаксису. Кожне широкозначне дієслово має своє значення, диференційоване щодо значень інших широкозначних дієслів, яке залишається інваріантним як у повнозначному вживанні дієслова у вільних сполученнях, так і у службових функціях. Широкозначність (єврисемія) – це не втрата значення як такого, це високий ступінь його узагальнення й абстрактності. Контекст або ситуація конкретизують, але не змінюють і не елімінують широкого значення слова.

Найкращим прикладом широкозначного слова в англійській мові дослідники вважають іменник *thing.* Внаслідок процесу узагальнення у сучасній англійській

мові це слово набуло широкого значення «будь-яка конкретність», яке звужується і конкретизується у мовленні. Аналогічний процес розширення значення спостерігаємо і в групі дієслів *do, get, give, have, make, put, take.*

Інваріантне значення дієслова *make* – діяти таким чином, щоб отримати результат, виражений у додатку; *take* вказує на те, що носій процесу вступає з об'єктом у певний асоціативний зв'язок; *have* означає «бути в асоціативному зв'язку»; give передає широке значення відчуження дії від її виконавця.

Дієслівний компонент СДІС звільняється від вираження основного процесуального значення (цю функцію переймає на себе іменник) і виконує предикативні функції, проте може уточнювати різноманітні сторони процесу чи характеристики дії, визначає станове значення, уточнює видові, модальні, аспектуальні характеристики дії, стильовий регістр, напр.: *give a push – get a push, have a liking – take a liking, grant forgiveness – forgive.*

У **висновках з дослідження** слід зазначити, що межі між вільними та сталими сполученнями визначити дуже важко, оскільки між ними є безліч перехідних форм, а вільні сполучення є лише відносно вільними. Абсолютно вільних сполучень не існує, оскільки вільна сполучуваність зумовлюється предметно-логічним змістом слова, напр., прикметник *green* може сполучатися лише з тими іменниками, що позначають реалії, здатні мати зелений колір.

СДІС походять від вільних сполучень, які з'явилися у давньоанглійській мові як еквіваленти (кальки) латинських конструкцій у дослівних перекладах. З розвитком мови сполучення проходять три ступені трансформації: 1) вільні сполучення; 2) сталі сполучення; 3) ідіоматичні вирази. Діапазон лексичної сполучуваності може бути представлений у вигляді шкали, на крайніх точках якої розташовані вільні сполучення і ідіоми. Між ними розміщуються одиниці, яким властиві різні ступені усталеності. Дієслівно-іменникові сполучення перебувають на різних ступенях трансформації; існують сполучення, які досягли третього ступеню розвитку, напр., сполучення take a bath, яке як СДІС має значення «купатися», а як ідіома «втратити гроші».

Предикативні іменники не є необхідною чи достатньою умовою усталеності дієслівно-іменникових сполучень. Усталеність пов'язана з частотністю вживання й повторюваністю ситуації, коли у мовленні утворюється відносно постійний набір контекстуальних елементів, що набувають звичності в називанні і звучанні.

Сучасна англійська мова надзвичайно багата на утворення варіативного ступеня усталеності. Присутні у мовній свідомості носіїв англійської мови, вони засвоюються цілими і вносяться у висловлювання у готовому вигляді, а у сукупності становлять «фразикон» (phrasicon) носіїв даної мови [5, с. 465].

Якщо фразеологічні одиниці на сьогодні добре вивчені в теорії фразеології і лексикографії, то велика група стійких сполучень неідіоматичного характеру досліджена недостатньо. У **перспективі подальших пошуків у даному науковому напрямку** необхідно установити обсяг проміжних утворень, дати чітку класифікацію цих утворень.

Література

1. Sinclair J. M. Corpus, Concordance, Collocation / J. M. Sinclair. – Oxford : OUP, 1991.
2. Altenberg B. On the phraseology of spoken English: the evidence of recurrent word combinations / B. Altenberg // Phraseology: Theory, Analysis and Applications / [ed. by A. Cowie]. – Oxford : OUP, 1998. – P. 102-122.
3. Hunston S. Pattern Grammar. A Corpus-Driven Approach to the Lexical Grammar of English / S. Hunston, G. Francis. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2000.
4. Колпакова Г. Ю. Аспектуальна типологія сталих дієслівно-іменникових словосполучень та монолексемних корелятів у сучасній англійській мові: дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 / Г. Ю. Колпакова. – Львів, 2012.
5. Wray A. Formulaic sequences in second language teaching: principle and practice / A. Wray // Applied Linguistics. – Vol. 21. – №. 4. – 2000. – P. 463-489.

Федоренко О. И. Разграничение свободных и устойчивых глагольно-именных сочетаний в современном английском языке

Аннотация. В данной статье делается попытка очертить лингвистические особенности английских устойчивых глагольно-именных сочетаний типа make a joke, have a look, give a smile в сравнении со свободными сочетаниями слов и выделить критерии их разграничения.

Ключевые слова: свободные сочетания, идиомы, устойчивые глагольно-именные сочетания, предикативные существительные, широкозначные глаголы

Fedorenko O. Demarcation between free and fixed verbo-nominal phrases in Modern English

Summary. The article examines the linguistic features of English fixed verbo-nominal phrases of the type make a joke, have a look, give a smile and free phrases in an attempt to establish criteria of demarcation between them.

Key words: free phrases, idioms, fixed non-idiomatic phrases (collocations), predicative nouns, verbs with broad semantics.

УДК 811.111'37(045)

Федорова Ю. Г.,
кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології Маріупольського державного університету

КАТЕГОРІЯ «ТРАНСФОРМАНТИ» В АМЕРИКАНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено виявленню лінгвокогнітивних параметрів інноваційних одиниць в американському газетному дискурсі. Установлення лінгвальних та екстралінгвальних чинників творення інноваційних одиниць уможливило розкриття механізмів їхнього формування. Запроваджено категорію трансформанти як ключового елемента-атрактору в кожному когнітивному сегменті мовної дійсності.

Ключові слова: лінгвістична інновація, когнітивний сегмент, трансформанта.

Розвиток сучасної мовної картини світу зумовлено постійним рухом нової лексики у різних аспектах життєдіяльності людини. Багатогранне вивчення нових номінативних одиниць як похідних концептуалізації дійсності свідомістю сучасної людини та їх значень як окремих структурних типів знань, що за ними стоять, робить можливим вивчення шляхів найбільш ефективної репрезентації й визначення засобів об'єктивізації її вербалізованого досвіду в мові [1, с.15-18; 2]. У сучасній англійській неології можна виділити два основних напрямки: 1) дослідження специфіки оновлення словникового складу мови, 2) виявлення та вивчення проблематики, що пов'язана із лексикографуванням неологізмів.

Актуальність обраної теми зумовлена, перш за все, постійним розвитком мови та роллю лексичних інновацій у різних соціосферах життя людини та їх закріпленню у англомовній картині світу.

Метою даної статті полягає у виявленні категорії трансформанти як ключового елемента атрактора в кожному когнітивному сегменті американського газетного дискурсу.

На сучасному етапі відбувається розвиток словарного складу, створюючи при цьому інновації, які потребують чіткого уточнення та аналізу. Під поняттям «неологізм» (від греч. neos – новий та logos – слово) зазвичай прийнято розуміти нові слова або словосполучення, які створені для позначення чогось нового (раніше невідомого) предмета або явища. Але, як вважає Ю. А. Зацний, визначення неологізмів як слів або зворотів не можна вважати вичерпним, оскільки таке визначення включає далеко не всі різновиди інновацій [5]. Неологізми бувають мовні, лексичні, семантичні, авторські та індивідуально-стилістичні. Мовні неологізми створюються головним чином для позначення нового предмета, поняття. Вони входять в пасивний словниковий запас та відмічаються в словниках англійської мови. Неологізмом вважається слово, яке зберігає «наліт свіжості». Якщо поняття актуальне, а слово яке його називає, добре пов'язане з іншими словами, то воно перестає бути неологізмом.

У передмові до Оксфордського словника неологізмів «нове слово» визначається як «будь-яке слово, фраза або значення, які увійшли до загального користування або були модними в якийсь період» [11]. Хоча значна кількість нових мовних одиниць виникає для визначення нових речей і явищ, для віддзеркалення нових понять, в той же час досить типовими можна вважати й випадки, коли одна й та ж нова річ, одне і те ж нове явище мають не одну назву. Слід зазначити, що поява нового поняття не є, відповідно, етапом становлення форми лексеми. Нове поняття саме по собі і потреба в ньому завжди передують слову [3, с. 57].

Для віддзеркалення одного поняття, для визначення однієї речі в мові може існувати ціла серія, цілий ряд найменувань. Це зумовлюється актуальністю певного поняття, а також його комплексною природою [8; 9; 10]. Крім того, чимало неологізмів виникає для позначення вже існуючих речей, для віддзеркалення «старих» понять, що знову ж таки зумовлюється комплексом лінгвальних і екстралінгвальних чинників. Так, мова розвивається разом із суспільством, у якому слова й терміни, отримуючи певний соціальний статус, поступово змінюють свою лінгвістичну форму [12].

Закріпленню нових одиниць багато в чому сприяє також їх популяризація через засоби масової комунікації та рекламу. Вчені доцільно зазначають, що у збільшенні інтенсивності спілкування, а відтак і використанні мовних інновацій досить важливими є засоби масової інформації [7]. Це можна співвіднести з процесом соціалізації, у якому виділяють такі етапи, як усвідомлення слова, інтерес до нього, його оцінка, період випробування, прийняття або неприйняття [4, с. 89]. Дослідники вважають, що вільність літературної норми та міжстильова взаємодія посилюють цей процес [6, с. 55].

Як вважає В. І. Заботкіна, неологізм – це нове слово (стійке з'єднання слів), нове або за формою, або за змістом. Виходячи з цього, у вокабулярі неологізмів можна виділити: 1) власне неологізми (новизна форми поєднується з новизною змісту): *world wide web* – довідково–інформаційна мережа як частина Інтернет, *bio-computer* – комп'ютер, який імітує нервову систему живих істот; 2) трансномінації, які об'єднують новизну форми з семантикою, яка вже передавалась раніше іншою формою: *sudser* – мильна опера, *big C* (мед.) – рак; 3) семантичні інновації, або переосмислення (нове значення позначається формою, яка вже існувала в мові): *bread* – гроші, *drag* – нудність, *acid* – наркотик.

За останні десятиліття в мові превалюють одиниці першої групи, тобто, власне неологізми. Це пов'язане з потребою суспільства надати нове значення тим пред-

метам та реаліям життя, які виникли внаслідок науково-технічного прогресу та розвитку різних сфер життя. Надалі бурхливо розвивається комп'ютерний сектор, що «дає життя» таким інноваціям, як наприклад, *webucation* – освіта через Інтернет, яка, до речі, не поступається за якістю «реальній освіті». До речі, ще у 2001 році понад тисячу університетів та коледжів Америки пропонували студентам «віртуальні курси» – *virtual courses.* Перспективними напрямами розвитку освіти через всесвітню мережу Інтернет є наступні позиції: 1) функціонування повністю «віртуальних навчальних закладів»; 2) розширення та розвиток «віртуальної освіти» через «кібер-курси» на території традиційних університетів та коледжів *(brick-and-mortal institutions);* 3) упровадження «віртуальних рис» у звичайні університетські курси в стінах традиційних навчальних закладів.

Надалі в цілях максимального категорійного залучення базових одиниць аналізу ми будемо спиратися на наступну парадигму термінів та понять:

• *неокорпус* сучасної англійської мови – це сукупність трасформаційних одиниць, що втілює інноваційні процеси в сучасній англомовній картині світу, який характеризується інтегративністю, системністю, парадигматичністю зв'язків між елементами.

• *неологізм* англійської мови розглядається як трансформаційна одиниця, що залучає всі інноваційні зміни, які відбуваються в сучасному складі англійської мови.

• *когнітивний сегмент,* що є таксоном картинування дійсності більшим за об'ємом ніж будь-який інший відповідний гіпертаксон. Когнітивний сегмент характеризується просторовою структурністю, тобто приядерна зона в картині світу є максимально вузькою і включає в себе таксони максимально вузької понятійної наповненості, а найбільш віддалена від ядра зона характеризується максимально широкою площею відповідних понятійних когнітивних таксонів, які актуалізуються у *складниках когнітивних сегментів.*

• мовні інноваційні одиниці, через які вербалізується той чи інший складник ми виокремили у *лексико-семантичні групи,* що характеризуються відкритістю, динамічністю та наявністю трансформаційних одиниць.

За результатами нашого дослідження, а це більш ніж 2000 інноваційних одиниць сучасної англійської мови, нами виявлені певні когнітивні сегменти знань та досвіду сучасної людини, які зафіксовані в сучасній мовній картини світу. Для того, щоб розглянути формат динаміки МКС необхідно проаналізувати ієрархічну структуру основних когнітивних сегментів об'єкта, що досліджуються. Зауважимо, що домінантність когнітивних сегментів ми визначали за принципом репрезентативності і, як результат, нами було виокремлено 5 найбільш активних когнітивних сегментів: SOCIETY, DIGITAL TECHNOLOGIES, CULTURE, ECONOMICS AND BUSINESS, CONTEMPORARY WORLD.

Розглянемо домінантні когнітивні сегменти, що об'єктивуються через інноваційні одиниці неокорпусу англійської мови. Отже, першим когнітивним сегментом сучасної англомовної картини світу, безпосередньо, виступає SOCIETY, який актуалізується у складники ***C**ontemporary **W**oman та **C**ontemporary **M**an*, що у свою чергу об'єктивуються через лексичні одиниці, які ми виокремили у лексико-семантичні групи.

Найбільша кількість новоутворень, які актуалізують цей сегмент, пов'язані із різними сферами життєдіяльності людини. Зазначимо деякі продуктивні моделі таких інноваційних одиниць:

– N + -arian (уламок від *flexitarian, Webrarian*)*: «And that concern has led to a burst of interest in meatless dishes, and a new breed of '**flexitarians**' who eat primarily fruits, grains and vegetables, but who won't say no to steak or salmon»* (The Denver Post, April 18, 2001);

– телескопні моделі: *informavore* (людина, головною функцією якої є споживання інформації), *opportunivore* (людина, яка поїдає все їстивне, що може знайти, а передусім – харчові залишки), *pumpkineer* (людина, яка вирощує величезні гарбузи, щоб позмагатися за найвагоміший гарбуз): *«Which of these people activities occupies more of your time: foraging for food or surfing the Web? Probably the latter. We're all **informavores** now, hunting down and consuming data as our ancestors once sought wooly mammonths and witchetty grubs.You may even buy your groceries online»* (New scientist, Nov.11, 2000).

– багатоосновні моделі такі, як *ghost farmer* (людина, яка має власну ферму, але не бере участь в обробці землі), *sleep camel (*особа, яка мало спить протягом робочого тижня і яка намагається наздогнати все те, що вона недоспала у вихідні). *«It looks like it is the end of the road for Brunei's 'ghost farmers', who have been making fortunes pretending to be agriculturists»* (Borneo Bulletin, Apr.19, 2001).

Наступним за значенням та кількістю інноваційних одиниць, які вербалізують комп'ютерну сферу, є когнітивний сегмент DIGITAL TECHNOLOGIES. Вербальний світ стає дедалі одним з найпоширеніших шарів нашого повсякденного життя. Все більше людей не уявляють своє життя без використання Інтернету, дистанційної освіти тощо. Таким чином, за результатами нашого дослідження, даний когнітивний сегмент мовної картини світу займає друге місце у ієрархічній структурі неокорпусу англійської мови. Одними з найпоширеніших моделей словотворення у даному когнітивному сегменті англомовної картині світу виступають афіксоїд *cyber–* (частина слова cybernetics), що до кінця 80-х років функціонував в англійській мові у складі незначної кількості слів, переважно вузькоспеціального характеру [88, с. 175]. *«Sony plans to roll out a national chain of high-tech cyberparks in at least four cities across the United States: San Francisco, Los Angeles, Chicago and Washington, according to sources familiar with the project»* (The San Francisco Examiner, October 10, 2003).

Інноваційні одиниці, які актуалізують когнітивний сегмент CULTURE, за репрезентативністю знаходиться на третьому місці нашої ієрархічної послідовності та представлен такими лінгвальними інноваціями як *after–party,* що позначає зустріч молодих людей після вечірки. Протилежність гучному веселлю, яке часто роблять на таких званих *after-party* є неологізм *quiet party,* що позначає «тиху вечірку», де люди спілкуються тихим голосом й частіш за все використовують спеціальні дошки, на яких вони пишуть свої розмови. *«To **Quiet Party** creators Paul Rebhan and Tony Noe, these unconventional parties offer singles a welcome solution to the social headache of trying to sustain any sort of conversation in the midst of overpowering background noise»* (The Sunday, December 28, 2003).

Також слід відмітити таку лінгвальну інновацію як, наприклад, *Black Friday,* тобто день після Дня подяки. У цей день багато людей роблять покупки за знижками, тому цей день вважається найдешевшим днем у році. *«**Black Friday** is the term coined for the day after Thanksgiving, traditionally the busiest shopping day of the year as retailers go from «being in the red,» to making a profit, or «being in the black»* (Memphis Business Journal, November 25, 2005).

«Представниками» даного когнітивного сегмента виступають також наступні інноваційні одиниці, як, наприклад, *Coca-Colanization* – розповсюдження Західного (особливо американського) образу життя в світі та інші. *«The youth have been great consumers of American clothes and products, ever since the '70s., the ongoing opposition to **«Coca-Colanization»,** as it has long been called, comes mostly from French cultural elites and «what's left of the radical left»* (Cox News Service, Aug.26, 2002).

Як відомо, мова та мислення тісно пов'язані між собою. Зміни, які відбуваються в суспільстві, безпосередньо, віображуються в мові. Про це свідчать кількісні підрахунки нашого емпіричного матеріалу і, як результат, розподіл мовних інноваційних одиниць, за допомогою яких актуалізуються складники когнітивних сегментів є невипадковим. Тому маємо підставу стверджувати про *лінгвокогнітивний конструкт,* так звану *«трансформанту»,* яка й слугує певним «двигуном» у складі інноваційних одиниць в розвитку окремих когнітивних сегментів та його складників. Тобто мається на увазі той факт, що завдяки такому елементу як трансформанта інноваційні одиниці, які актуалізують зазначені когнітивні сегменти МКС залишилися б незмінними, проте вони еволюціонують в діалектичній єдності з процесом поповнення та розвитку словникового складу сучасної англійської мови. Нами було запропоновано наступний *алгоритм трансформанти*. Когнітивні процеси трансформації виступають чинниками дії мовних механізмів як структурних, так і семантичних, в результаті яких трансформуються одиниці неокорпусу. Результатом даного процесу є завершеність або відкритість трансформації відповідного когнітивного сегменту.

Отже, *«трансформанта»* являє собою динамічний концептуальний елемент-аттрактор, який присутній у значній кількості інноваційних одиниць у відповідній сфері, що забезпечує домінантність даного когнітивного сегмента мовної дійсності у процесі осмислення та вербалізації носіями мови. Яскравими прикладами актуалізації відповідних трансформант виступають когнітивні сегменти, що досліджуються.

Трансформативні одиниці неокорпусу є вербальним втіленням до таких когнітивних процесів:

1) *розвитку* (за рахунок збільшення / зменшення змісту об'єму тезауруса знань);

2) *транспозиції* (одні знання змінюються на інші);

3) *міжсегментарні процеси* (знання про один сегмент мовної дійсності завдяки певним механізмам (структурним або семантичним) переносяться в інший сегмент мовної дійсності і там виступають механізмом динаміки цього сегменту). Наголосимо, що міжсегментарні відношення включають всі типи парадигматичних зв'язків: каузація, підпорядкованість, управління, частина-ціле, причина-наслідок. До речі, на структурному рівні ми виділяємо *формальну трансформанту,* що відбувається на рівні форми, зокрема плану вираження. Стосовно семантики трансформанти спостерігаються наступні семантичні процеси:

1) аугментація або усічення значення;

2) змістовний розвиток;

3) механізм аналогії;

4) семантична транспозиція (метафоризація, метонімія).

Зазначимо, що всі ці семантичні процеси тісно пов'язані між собою, тому залучання зазначених семантичних процесів надало змогу більш детально розглянути лексичні одиниці, які виникають у складі сучасної англійської мови. Так, *аугментація* слугує «додатковим джерелом» для певної лексичної одиниці. Наприклад, раніше *to tweet* позначало «цвірінькати, щебетати», однак з появою соціальної мережі Twitter це слово почало розвиватись й набувати інших значень: *tweet seats* – місця в театрі для тих людей, які хочуть продовжувати спілкування у соціальній мережі Twitter під час постанови; tweetup позначає реальну зустріч людей, які не бачили один одного, але знайомі завдяки соціальній мережі Twitter; телескопне злиття *Twitterverse* (Twitter + universe) номінують соціальну спільноту та людей, які користуються даною соціальною мережею.

Усічення значення спостерігається в таких лінгвальних інноваціях, які пов'язані, переважно, із сферою комп'ютерних технологій. Яскравим прикладом може слугувати слово *advertisement* – реклама, яке згодом почало трансформуватись завдяки «зрощенню» двох слів: *advergame* (*advertisement* + game), що позначає комп'ютерну гру з елементами реклами; advertecture (*advertisement* + architecture) – реклама, яка намальована на стінах будівель; *ad creep* позначає використання реклами у найнезвичайних місцях (на стелях, стінах, підлозі). Також усічення значення відбулось із такими словами як electronic *(e -),* economics *(eco –),* information *(info – ; i –),* technology *(tech –), etc.*

Змістовний розвиток простежується при номінації інноваційних одиниць рідною мовою, оскільки такі одиниці не фіксуються в словниках в силу своєї новизни, тому доволі часто виникають складнощі при їх перекладі. Наприклад, інноваційне словосполучення *sha-mail* позначає фотографування за допомогою мобільного телефону. Не зайвим буде згадати, що *sha* прийшло до англійської мови з японської, що позначає to photograph. *Net* (уламок від слова Internet) слугував для створення такої інноваційної одиниці як *netmeet*, що позначає зустріч в Інтернеті, наприклад з родиною.

При створенні інноваційних одиниць широко використовується *механізм аналогії.* Для того, щоб встановити «схожість» нового зі старим за допомогою використання відомого мовного матеріалу (елементів, частин вихідної форми слова тощо) відбувається систематизуюча роль аналогії в мові, що, безумовно, знаходить своє відображення у збільшенні рядів регулярних форм, певні зразки відтворюються та повторюються у широкому маштабі. Так, при виникненні одиниці *nano*, що позначає одну з префіксів, який використовується у Міжнародній системі одиниць. Це одиниця, найменування якої створено шляхом приєднання префікса *nano*, що дорівнює одної міліардної частини вихідної одиниці. Отже, за допомогою зазначеного префіксу було створено ціла низка лек-

сичних інновацій таких як nanobot (nano + robot) для позначення нано-робота – робота мікроскопічних розмірів; *nanobusiness* позначає підприємства, які виготовляють і здобувають механізми, прилади мікроскопічних розмірів; *nanocosm* – це мікроскопічний світ; *nanomachine* – механізм мікроскопічних розмірів; *nanomaterial* номінує матеріал для виготовлення механізмів мікроскопічних розмірів; nanotechnology – нанотехнології; *nanopowder* «нанопорошок», мікроскопічні частки (для виготовлення, наприклад, вибухових речовин).

Семантична транспозиція, до складу якої входять *метафоризація* та *метонімія* також є невід'ємними семантичними процеси при дослідженні інноваційних одиниць. Зазначимо, що теорія когнітивної метафори має біполярну структуру: домен «мета», що підлягає метафоризації, і домен «джерело», за рахунок чого полягає вибір і доменів цілей, як на даний момент, пріоритетів освоєння когнітивної дійсності, і вибір доменів джерел за рахунок чого відбувається освоєння дійсності метафоризації. Наявність в сучасному неокорпусі достатньої кількості когнітивних метафор дає підставу стверджувати про потенціал розвитку мови, тобто які домени джерела є пріоритетними, за рахунок чого відбувається домен «мета» актуальної побудови когнітивної картини світу. Іншими словами, на сьогодні це актуально, але воно нове і завдяки метафоризації, де одиниця спирається на вже відоме, при цьому привносить щось нове для англомовної картини світу. Ще одним доказом того, що когнітивна метафора виступає як фактор динаміки англомовної картини світу є кількісні підрахунки, що свідчать про те, що неокорпус сучасної англійської мови є трансформантним та «відкритим» й поповнення словникового складу відбувається за не прогнозованим вектором.

Наведемо декілька прикладів метафори та метонімії, що широко використовуються у сучасному складі англійської мови: метонімія *hockey mom* позначає матусю, яка є активним вболівальником хокейної команди або секції, де навчаються її діти; *soccer mom* номінує заміжню матусю, яка мешкає за містом та має дітей; метафори *tiger mom* позначає жінку, яка обожнює своїх дітей проте вимагає від них послуху, поваги та доброї поведінки, *waitress mom* характеризує заміжню жінку з дітьми, яка працює на низькооплачуваній роботі й не має доброї освіти, та *Twilight mom* – матуся, яка є прихильником відомої вампірської саги «Сутінки».

Таким чином, зауважимо, що на кожному етапі виникнення інноваційних одиниць спостерігаються певні структурні та семантичні процеси, які відіграють важливу роль при дослідженні нової лексики.

Література:

1. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу : дис. ... канд. філол. наук : спец.10.02.04 / І. В. Андрусяк. – Ужгород, 2002. – 268 с.
2. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британський мовній картині світу XX століття : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Городецька ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 182 с.
3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт ; пер. с нем. – 2-е изд. – М. : Прогресс, 2000. – 398 с.
4. Заботкина В. И. Основные проблемы прагматики нового слова (на материале английского языка) / В. И. Заботкина // Проблемы семантики и прагматики. – Калининград : Изд-во КГУ, 1996. – С. 83–91.
5. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.
6. Кобзар С. К. Основні тенденції словотвору сучасного американського варіанта англійської мови / С. К. Кобзар // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 1999. – № 4. – С. 54–59.
7. Стишов О. А. Нові абревіатури в мові мас-медіа кінця XX століття / О. А. Стишов // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 33–40.
8. Тогоева С. И. Психолингвистические проблемы неологии : дис. … д-ра филол. наук : 10.02.19 / С. И. Тогоева. – Тверь, 2000. – 251 с.
9. Флоря А. В. К вопросу о русской неологии / А. В. Флоря // Вестник ОГУ. Сер. Гуманитарные науки. – 2000. – № 2. – С. 4–8.
10. Цалко Т. В. Неологизмы наименования лиц в русской лексикографии и современном узусе. Эволюция семантической характеристики : дис. … канд. филол. наук / Т. В. Цалко. – Ростов н/Д, 2001. – 245 с.
11. Knowles E. Preface / E. Knowles, J. Elliot // The Oxford Dictionary of New Words / ed. by E. Knowles, J. Elliot. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 357 p.
12. Dunbar G. I. Towards a cognitive analysis of polysemy, ambiguity and vagueness / G. I. Dunbar // Cognitive Linguistics. – 2001. – V. 12-1. – P. 1–14.

Федорова Ю. Г. Категория «трансформанти» в амриканском газетном дискурсе

Анотация. Статья посвящена исследованию лингвокогнитивным параметрам инновационных единиц в американском газетном дискурсе. В результате исследования лингвокогнитивных параметров инновационных единиц в американском газетном дискурсе предложена категория трансформанты, что характеризуется как ключевой элемент-аттрактор в каждом когнитивном сегменте языковой действительности.

Ключевые слова: лингвистическая инновация, когнитивный сегмент, трансформанта.

Fedorova J. Category of «transformanta» in American newspaper discourse

Summary. This article focuses on revealing of lingua cognitive parameters of innovative units in American newspaper discourse which is seen as variety of media discourse implemented in the language of the media in the cultural and historical continuum of the USA. It has been proved that lingual and extra lingual factors of word-formation of innovative units are influenced on their word-building. It is claimed that the category of transformanta that is characterized as a key marker-attractor exists in every conceptual segment of language reality.

Key words: linguistic innovation, cognitive segment, transformanta.

УДК 811.111'42'272

Фоменко Е. Г.,
профессор
Классического приватного университета

КУЛЬТУРНЫЕ КОНСТАНТЫ В ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА

Аннотация. Джойс переживает культурные константы в ассоциативности, которая выделяется векторами «соприкосновения» предлогом through и наречием forth. Индивидуально-авторская концепция Джойса использует культурные константы как сигналы, скрепляющие новые смыслы о мире в человеке.

Ключевые слова: константы культуры, индивидуально-авторская концепция, концептосистема, художественный дискурс.

Постановка проблемы. Художественная концептология вплотную подошла к проблеме динамизма переживаемого художественного откровения [2]. Поскольку XX век передает «величайшую потрясенность человеческого существования» и является откликом «на новую, порожденную им действительность» [1, 5], индивидуально-авторская концепция испытывает давление амбивалентности смыслов и подтекста как средства создания многоплановости художественного текста. Актуальность проблемы состоит в интеграции индивидуально-авторской концепции в антропоконцептуальное пространство эпохи в динамизме художественных переживаний, вовлекающих сквозные для идиостиля писателя константы культуры. Это позволяет рассмотреть языкотворческую личность писателя как антропоцентрическое пространство открытого типа, подобное живой системе [3, 120], в ассоциативности индивидуально-авторского и коллективного бессознательного.

Культурные константы, художественный концепт и индивидуально-авторская концепция. В работах как отечественных, так и зарубежных специалистов в области художественной концептологии изучаются структурации ментальной сферы; поэтому моделирование индивидуально-авторского сознания «может претендовать на отдельное направление когнитивных исследований» [4, 142]. Теория ментальных пространств исследует лингвистическую референцию в связях между разрастающимися ментальными пространствами. Базовым является пространство, к которому присоединяются другие ментальные пространства. Профиль когнитивной модели обеспечивает семантическое наполнение ментального пространства. Каждому лексическому концепту присущ свой профиль [5, 125]. В антропоконцептуальном пространстве художественного дискурса индивидуально-авторские концепции опираются на концептосистемы. Ядро концептосистем составляют ключевые сущности, или смыслы эпохи, которые закреплены в константах культуры. Концептосистемы устанавливаются по отобранным константам культуры, а также по динамике их освоения вплоть до трансформационного радикализма, то есть выхода за константы культуры, что закрепляется в концептосфере народа благодаря освоению новых смыслов художественными текстами эпохи, прежде всего прецедентными текстами. В таком понимании художественный концепт является результатом освоения констант культуры в новых смысловых конфигурациях, освоенных языкотворчеством и языкосознанием творческих личностей. Художественное переживание не признает выделения какой-то одной константы культуры, поскольку по своей природе индивидуально-авторская концепция есть внутренний диалог в идиостиле писателя, диалог между идиостилями писателей в художественном дискурсе эпохи через восприятие читателя, который может представлять более позднюю эпоху, чем интерпретируемый художественный текст. Читатель включается в переживание индивидуально-авторских концепций, опираясь в своей интерпретации на современное ему понимание универсальных констант культуры. Отбор культурных констант является знаковым для идиостиля писателя и оказывает влияние на единообразие его модели художественного текста.

Цель статьи – выявить культурные константы, сквозные в индивидуально-авторской концепции Джеймса Джойса.

Индивидуально-авторская концепция СОПРИКОСНОВЕНИЯ. Индивидуально-авторская концепция Джойса есть исконное переживание «я», из раковины одиночества вступающего в творчество активизацией собственной души. Как зреет творческая личность в ходе литературно-художественной деятельности, так и набирает мощь ГОЛОС ДУШИ. Художественным СЛОВОМ Джойс создает ОБРАЗЫ, связанные ГРЕХОПАДЕНИЕМ, ДОМОМ, СЕМЬЕЙ, ВСТРЕЧЕЙ, стремящиеся к выходу из ТЬМЫ в СВЕТ, испытывающие свое БЕЗМОЛВИЕ, примеряющие на себя ЭХО и ТЕНЬ пространств и веков. Внешний мир, как Джойс пишет в «Портрете», оживает для художника тогда, когда он вовлекается в слышимое, звенящее ЭХО внутренних переживаний. Соприкосновение с реальным миром происходит у Джойса через разум, которым стягиваются культурные константы. Переживания души осваиваются в формах, скользящих в приглушённом свете (Forms passed this way and that through the dull light [6, 126]), где грешное «я» (sinful soul [6, 127]) выталкивается (forth) из тьмы в свет (had driven him forth from the darkness of sin into the light [6, 130]). Человеческий ГРЕХ у Джойса остается в первом макроструктурном кольце с культурными константами, которые художник берет как опыт пространств-веков в готовом виде. Джойс помещает в особую среду душу грешного «я», которая в соприкосновении с тьмой волевым движением направляет себя к свету истины.

Прохождение через РАЗУМ (The wind of the last day blew **through the mind** [6, 130]) потока, в котором движется ДУША, позволяет выйти за освоенные человечеством культурные константы путем отсеивания того, что уже освоено художественным дискурсом. Аналогичный процесс описан через фильтрацию света, проникающего внутрь часовни во время вечернего богослужения. Зазора становится достаточным для того, чтобы свет, подобно копью, пронизал божественным светом пространство церкви: The chapel was flooded by the dull scarlet light that filtered **through the lowered blinds; and through the fissure** between the last blind and the sash a shaft of wan light entered like a spear [6, 132].

Возникающие под влиянием внешнего материала (реального мира) мысли обретают новое качество художественного воплощения. В этом художник изолирован от других (He saw clearly too his own futile isolation [6, 111]), поскольку он сам вовлечен в процесс волнообразного проталкивания (характерное для Джойса наречие forth) сквозь себя переживаний СОБСТВЕННОЙ ДУШИ, освобождающейся от навязанного ей культурной константы ГРЕХОПАДЕНИЯ.

У Джойса творческая душа порождается опытом, благодаря которому возникает самодостаточный образ, проецируемый в бесконечность пространства-времени: It was **his own soul** going **forth** to experience, unfolding **itself** sin by sin, spreading abroad the balefire of its burning stars and folding back upon **itself**, fading slowly, quenching its own lights and fires [6, 116]. Душа творческой личности направляется (forth) к опыту (I go to encounter for the millionth time the reality of experience [6, 288]) грехопадения (sin by sin), проходит сквозь христианский грех (Our **souls**, shamewounded by our **sins** [7, 73]), в пространство (abroad), где оставляет след (сигнальный огонь зажженных звезд души), и сворачивается в себя, разрушая собственные «света» и искры. Проходя сквозь грехопадение, душа словно выносится на щите тела, в котором она находится, чтобы «нырнуть» сквозь пространство: … he feared that he had already died, that **his soul** had been wrenched **forth** of the sheath of his body, that he was pludging headlong **through space** [6, 141-142]. Из реального мира душа черпает страх смерти, которой она с силой выносится из физического тела, чтобы погрузиться (глагол plunge является синонимом глагола fall), причем головой вниз по отношению к телу, в пространство. У кельтов голова была вместилищем души. Джойс, по-видимому, подчёркивает, что в кельтской мифологии голова могла существовать без тела.

Важен процесс развертывания души. Здесь есть выброс переживаний в космическую даль (The stars began to crumble and a cloud of fine stardust fell through space [6, 111]). За ним следует неизменный откат обратно в душу, где метания успокаиваются, раз на них найден ответ (He was unheeded, **happy** and near to the wild **heart** of life [6, 195]), и где собираются силы для возобновления душевного пути (He halted suddenly and heard his **heart** in the **silence** [6, 196]). Опыт осваивается в культурных константах, которые берутся художником из внешнего по отношению к его собственной душе мира (**Darkness** is in our **souls** [7, 73]).

Одушевляя душу, Джойс наделяет ее свойствами, например, вздохом. Одушевленная душа не погружается более в себя, а наоборот, начинает восхождение: his soul seemed to **sigh**, at every step **his soul** mounted with his feet, **sighing in the ascent, through** a region of viscid gloom [6, 155]. Восхождение проходит в области, где царит лепящаяся (желатинообразная, сиропообразная, клееобразная) тоска, печаль. Тело, поднимаясь, поднимает и ее, душу, неразрывную с телом: He felt only an ache of soul and body, his whole being [6, 156]. Джойс переживает неразрывность души и тела. Поэтому душа наделена чувствами. У Джойса душа грешит мыслью, словом и делом в человеческом теле: … and he knew then clearly that **his own soul** had sinned **in thought and word and deed** willfully **through his own body** [6, 159-160]. Душа оживает (his soul trembled [6, 166]).

Джойс проходит «сквозь» переживаемую им культуру, вырываясь в пространство собственной душевной свободы (He would create proudly out of the **freedom** and power of his **soul** [6, 193]), чтобы войти обратно в культуру человечества (His soul was soaring in an air beyond the world [6, 192-193]), обогатив её светом и пламенем своей индивидуальной души (My soul walks with me, **form of forms** [7, 67]). Но одиночное путешествие души – не то, что он ищет. Он обнаруживает, что соприкосновение единением с душевными приливами других людей – совсем не простое дело: … to **merge** his life in the common tide of other lives was harder for him than any fasting [6, 172]. Его душа – душа пробуждающаяся (His soul was waking slowly [6, 247]).

Джойс ассоциирует внешний мир с хаосом по отношению к своим творческим переживаниям, сквозь который надо пройти, проталкивая переживания душой волнообразными движениями за горизонт существующей культуры, когда душа художника обретает свой ГОЛОС, своё СЛОВО (In the virgin womb of the imagination the word was made flesh [6, 247], свою ДУШУ посредством virginal selfsurrender [6, 173] (джойсовское «моральное самоотрицание» близко к тому, что Р. Барт называл смертью автора).

Джойс переживает мир в соприкосновении со всем, что вызывает личностное переживание. Он активизирует память читателя благодаря слабой видимой привязке к повествованию. Его соприкосновение строится соотнесенностью с божественным богоявлением, эпифанией, и фундаментальными христианскими духовными (культурными) константами веры, надежды, греха, прощения, души. Соприкосновение Джойса направлено к тому, что в реальной жизни остается в остатке – к подлинному ЕДИНЕНИЮ ДУШ. У Джойса вера противопоставляется не-вере не-первоначального греха, которая несется потоком художественного дискурса для идеализированного ЕДИНЕНИЯ. В сферу единения входят разного рода союзы – брак, семья, дружба, национальная идентичность и тому подобное. Единение творчеством, письмом занимает особое место, как и самопознание себя как творческой личности, индивидуальности, охватывающей культурные константы всего человечества.

Можно утверждать, что ключевые (сквозные) для Джойса константы вводятся в первых трёх рассказах «Дублинцев», которые принято соотносить с детством. Первая константа культуры, которую вербализует Джойс в «Дублинцах», – это НАДЕЖДА (hope). Вернее, ее отсутствие:

There was **no hope** for him this time: it was the third stroke [8, 7]. Культурная константа страха перед смертью, безнадежность увиливания от обречённости каждого человека завершить свой конечный путь встают в космическом целом как цикличность рождения и смерти. Культурная константа HOPE [LONGING, DREAM] является синонимом таких культурных констант, как FAITH, WISH, CONFIDENCE и DESIRE]. В «Сестрах» вербализуется WISH: a great wish for him [8, 8]. Культурная константа HOPE активизируется тезаурусными связями, выступая в связке вербализаций hope, wish, confidence, trust. Через принадлежность священника католической вере и событию, сопряженным с поврежденной чашей (потиром) выходим на константу FAITH. НАДЕЖДА как томление, страсть вербализуются в «Мертвых» через LONGING: He **longed** to be master of her strange mood <…> He **longed** to cry to her from **his soul,** to crush her body against his, to overmaster her [8, 248]. У Джойса НАДЕЖДА, ВЕРА локализуются в ДУШЕ, из которой изливается движение жизни, как во сне мальчика из «Сестер»: I felt **my soul** receding into some pleasant and vicious region [8, 9].

В «Джакомо Джойсе» то же самое отсутствие надежды в описании еврейского кладбища, где рано или поздно найдет свой последний приют возлюбленная, обрастает безмолвием, в котором нет надежды. Константы культуры НАДЕЖДА и БЕЗМОЛВИЕ соединяются в индивидуально-авторской концепции БЕЗМОЛВИЯ БЕЗ НАДЕЖДЫ: Here is the tomb of her people and hers: black stone, **silence without hope:** and all is ready [9, 7]. Возникает линия покоя смерти, которая из «Джакомо» ускользает в «Сестры», к соборованному священнику: I knew that the old priest was lying **still** in his coffin [8, 17]. Через лексему knew [KNOWLEDGE] выходим на культурную константу CURIOSITY. Безмолвие связывают с византийским мистическим течением исихазмом, очищающим сердце. Процесс исихии есть вхождение в себя, то есть деятельное безмолвие. В Триесте, в котором пересекаются многие культуры, Джойс мог ближе познакомиться с православным исихазмом, которым называют практику предельного собрания сознания. НАДЕЖДА, как ВЕРА и ЛЮБОВЬ, возводят человека в царство интеллектуальной свободы.

Культурной константой в индивидуально-авторской концепции Джойса выступает предлог through. В «Дублинцах» он употребляется только в авторской речи в четырнадцати текстах (во всех, кроме рассказа «День плюща»). В одиннадцати случаях из двадцати пяти этот предлог передает движение сквозь городское пространство, как в текстах «Встреча», «Аравия», «Эвелин», «Два рыцаря», «Облачко», «Личины» и «Несчастный случай». Например, во «Встрече» пробивание солнечного света сквозь листву с отражением на зеркальной поверхности воды контрастирует с обшарпанными улицами на рабочей окраине Дублина, по которым бродят сбежавшие с уроков мальчишки: All the branches of the tall trees which lined the mall were gay with little light green leaves, and the sunlight slanted **through** them on the water [8, 21]; as we wandered **through** the squalid streets [8, 23]. В «Аравии» детские игры на убогих улицах контрастируют ярко освещенным улицам: The career of our play brought us through the dark muddy lanes behind the houses [8, 29]; We walked **through** the flaring streets [8, 31]. Как и во «Встрече», в «Аравии» сквозь уличное пространство движется несколько человек. Детство – время инстинктивного единения с другими людьми.

В четвертом тексте «Эвелин» совершается переход к одиночному движению человека сквозь городскую толпу: … as she elbowed her way **through** the crowds [8, 39] В «Двух рыцарях» изолированно движутся сквозь поток людей двое молодых людей, которые по случайности оказались вместе: … the two young men walked **through** the crowd [8, 55]. В «Облачке» «каждый» житель Дублина, вместе и по отдельности, включается в движение по городу: … everyone who passed **through** the gardens [6, 77]. Далее каждый возвращается в свое изолированное плавание, как в «Личинах»: He went **through** the narrow alley of Temple Bar quickly [8, 102]; The man passed through the crowd [8, 103].

Катастрофа одинокого прохождения сквозь пространство города как фатальный, но осознанный выбор, переживается в «Несчастном случае»: He walked along quickly through the November twilight [8, 125]; He walked through the bleak alleys where they had walked four years before [8, 130] – звенящее одиночество потерянного союза двух сердец, остаются пустынные, сумеречные аллеи, по которым движется один, вспоминая о прогулках с другим человеком.

Как мы видим, движение сквозь пространство Дублина разграничивает одиночество, формальное единение людей, например, детей в пропуске школы или игре в индейцев, и свидание мужчины и женщины. Предлог олицетворяет город как место, сквозь которое проходят судьбы многих людей во внешнем взаимодействии друг с другом.

Но люди проводят другую часть своей жизни в помещениях, где тоже есть движение «сквозь». В «Сестрах» мальчик кружит вокруг дома священника, ожидая увидеть отблеск свечи на шторах. Джойс позволяет ему увидеть то же самое изнутри (отблеск пламени свечей на шторах погружает комнату, где покоится соборованный священник, в полумрак): The room **through the lace** end of the blind was suffused with dusky golden light amid which the candles looked like pale thin flames [8, 13]. Интересно, что и снаружи, и изнутри взгляд возможен через отражающую поверхность, в данном случае занавеску. Но взгляд изнутри имеет золотистый оттенок из-за света, поступающего с улицы. Он дает надежду тому, кто видит свет изнутри. Движение вовнутрь помещения (стук дождя по оконной раме) дублируется движением наружу (переживанием дождя у разбитой рамы):**Through one of the broken panes** I heard the rain impinge upon the earth [8, 31] («Аравия»). Следует обратить внимание на аналогию между надтреснутой рамой и сломанным потиром в «Сестрах» (аналогия подчеркивается прямым повтором причастия прошедшего времени broken). Созерцающий человек отделен от внешней среды оконной рамой, которая оставляет зазор для взаимодействия с внешним миром (при сильном дожде она может пропускать воду внутрь помещения). Препятствие в виде рамы не является полным в виду ее разбитого состояния. В «Пансионе» в замкнутом пространстве снимаемого жилья оказывается молодой человек, которому навязывается женитьба. В лабиринте пансиона у него есть один выход на свободу – через крышу, потому что путь

вниз баррикадирует брат девушки: He longed to ascend **through the roof** and fly away to another country [8, 74].

В «Матери» открывается обзор пространства в общественном месте – в концертном зале, где собираются горожане: … a quick glance **through the open door of the hall** [8, 156]. Дверь открыта, но она закрывается для матери, которая требует гонорар за участие дочери в патриотическом концерте. Такие же «общественные» двери ведут из питейного заведения наружу, на улицу: The three men left the bar and the crowd sifted **through the doors** into the laneway [8, 172]. Через упоминание о толпе устанавливается связь с предложениями, где говорится о движении по улицам Дублина. Сквозь те же самые двери (ворота на причале) видит с ужасом Эвелин черный силуэт корабля, который может затащить ее в бездну: T**hrough the wide doors of the shed**s she caught a glimpse of the black mass of the boat [8, 42]. Ощущение пустоты или бездны создается прилагательным, указывающим на широкое отверстие, за которым пустота добровольной эмиграции. Внутри помещений собираются люди на вечеринку, где они танцуют. Сквозь вальсирующие пары движется Гретта в «Мертвых»: He saw his wife making her way towards him **through the waltzing couples** [8, 217]. Так обыгрываются танцующая пара в круговом движении и движение женщины к мужчине, паре в жизни, но не в танце.

Предлог «сквозь» позволяет обыгрывать одиночество среди людей внутри помещения: … who had been **silent through the supper …** [8, 229] («Мертвые»); любое движение в пространстве: Rapid motion **through space** elates one; so does notoriety, so does the possession of money [8, 46] («После гонок»); учебу, овладение профессией: She had been through the Academy [8, 200] («Мертвые»), описывать голос: … and his voice, as he led me monotonously, **through the mystery** [8, 28] («Встреча»); вывод человека из прострации: … as soon as she had become aware **through the reverie** that the bells of George's church had stopped ringing [8, 69] («Пансион»). Индивидуально-авторское звучание предлог «сквозь» обретает в «Аравии», где он в паре с существительным «тишина, молчание, безмолвие» выводит на полет творческого вдохновения: The syllables of the word Araby were called to me **through the silence in which my soul** luxuriated and cast an Eastern enchantment over me [8, 32]. Наконец, еще одно знаковое употребление предлога обращает на себя внимание: … as the buttons of his overcoat slipped with a squeaking noise **through the snow-softened frieze**, a cold, fragment air from out-of-doors escaped from crevices and folds [8, 201]. Здесь есть упоминание о шуме, напоминающем человеческий голос, и о побеге через повторение глагола escape. Но тут есть нечто большее, чем расстегиваемое с мороза пальто. Холод внешнего мира, природы уступает теплу, накопленному человеческим телом в складках одежды. Внешний холод проскальзывает и растворяется в тепле дублинского дома, куда пришли люди на традиционный вечер.

В «Портрете» сфера сознания, очерчиваемого предлогом «сквозь», расширяется. Впервые движение направляется из города, когда речь идет о крестьянах: **Through Clane** they drove, cheering and cheered [6, 22]. Предлог «сквозь» группирует освоение игры на школьной площадке в соприкосновении мячей с сумеречным воздухом. Например: … the greasy leather orb flew like a heavy bird **through the grey light** [6, 3]; … a heavy bird flying low **through the grey light** [6, 24]; And from here and from there came the sounds of the cricket bats through the soft grey air [6, 46]; In the soft grey silence he could hear the bump of the balls: and from here and from there **through the quiet air** the sound of the cricket bats … [6, 67]. Предлогом «сквозь» усиливается движение через любое отверстие, например, в рукомойнике: … and the dirty water went down **through the hole** in the basin [6, 12]. В словах как культурном наследии познается мир: Words which he did not understand he said over and over to himself till he had learnt them by heart: and **through them** he had glimpses of the real world about them [6, 70]. Воображение рождает приключения: … in his imagination he lived **through a long train of adventures,** marvelous as those in the book itself, towards the close of which there appeared an image of himself, grown older and sadder [6, 70]. Через Деву Марию обращается Стивен к Святой Троице: … **through Mary** in the name of her joyful and sorrowful and glorious mysteries [6, 169]. Влияние кумира на рождающуюся душу сравнивается с дующим ветром: … the spirit of Ibsen would blow **through him** like a keen wind [6, 200]. «Я» переживает «сквозь» игру воображения (Through this image [6, 202]), разум (like a gust through the cloister of Stephen's mind [6, 218]), ассоциативность (These relations of the sensible, visible to you through one form and to me through another [6, 238]) и тому подобное. Эпифаническое возникает тогда, когда соприкасаются предлоги forth (сила) и through (вектор): A moment before the ghost of the ancient kingdom of the Danes had looked **forth through** the vesture of the hazenwrapped city [6, 188].

В «Улиссе» (третий эпизод), Стивен отходит от аристотелевского преобладания зрения над всеми другими чувствами – зримого как материи для разума: Ineluctable modality of the visible: at least that if no more, **thought through my eyes** [7, 56] (мысль, извлекаемая из опыта зримого). Стивен закрывает глаза и ступает по берегу, погружаясь в незримые, воображаемые ощущения. Диафания, прозрачность или просвечивание, создает экран, соприкосновение с которым (движение сквозь диафанию) обретает черты (возможна ассоциация с принципом диафании в готической архитектуре): Diaphane, adiaphane. If you can put your five fingers **through it**, it is a gate, if not a door [7, 56]. Стивен слышит, как под башмаками скрипят раздавливаемые ракушки – незримое движение тела пытается прочесть поверхность, по которой он ступает с закрытыми глазами: You are walking **through it** howsomever. I am a stride at a time. A very short space of **time through very short times of space** <…> Open your eyes. No, Jesus! If I fell over a cliff that beetles o'er his base, fell **through the nebeneinander ineluctably** [7, 56]. Он сравнивает шаг с множеством мигов в пространстве, погружаясь в нечто, неизбежное, обязательное, которое есть «рядом, одновременное сосуществование», а не противопоставление прозрачности и непрозрачности. Вхождение в «одновременное сосуществование» – мир в человеке – стимулирует движение СЛОВОМ: Who ever anywhere will read these written **words**? [5, 73].

Выводы и перспективы.

Проведенное исследование показывает, что отобранные Джойсом константы культуры служат строительным мате-

риалом для новых построений в индивидуально-авторской концепции соприкосновения. У Джойса культурные константы вовлекаются в художественный дискурс с поддержкой серийных предлогов и наречий для переживания новых смыслов, а также для усиления вектора соприкосновения, направляющего индивидуально-авторскую концепцию для освоения новых, еще не закрепленных художественным дискурсом констант культуры. Перспективным является изучение серийности предлога through и наречия forth в антропоцетрическом пространстве эпохи Джойса для выяснения сближений индивидуально-авторских концепций в сходных моделях художественного текста.

Литература:

1. Адмони В.Г. Поэтика и действительность: Из наблюдений над зарубежной литературой XX века / В.Г. Адмони. – Л.: Советский писатель, 1975. – 312 с.
2. Воробьева О.П. Методология лингвистического анализа концептов / О.П. Воробьева // Лингвоконцептология: перспективные направления: коллективная монография. – Луганск: Изд-во РУ «ЛНУ им. Т Шевченко», 2013. – С. 10-30.
3. Кравченко А.В. Концепт, концепта, концепту: модный дискурс на незаданную тему / А.В. Кравченко // Записки з романо-германської філології. – Вип. 1 (30). – Одеса: КП ОМД, 2013. – С. 115-124.
4. Тарасова И.А. Когнитивная поэтика / И.А. Тарасова // Грані сучасної лінгвістики: монографія. За ред. О.Г. Фоменко та В.К. Харченко. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2014. – С. 132-161.
5. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics / V. Evans. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. – 240 p.
6. Joyce J. A Portrait of the Artist as a Young Man / J. Joyce. – L.: Penguin, 1996. – 288 p.
7. Joyce J. Ulysses / J. Joyce. – L.: Everyman's Library, 1992. – 1087 p.
8. Joyce J. Dubliners / J. Joyce. – L.: Penguin, 1996. – 256 p.
9. Joyce J. Giacomo Joyce / J. Joyce. – L.: Faber and Faber, 1968 / Introduction and notes by R. Ellmann. – 16 p.

Фоменко О. Г. Культурні константи в індивідуально-авторській концепції Джеймса Джойса.

Анотація. Джойс переживає культурні константи в асоціативності, яка підкреслюється векторами «зіткнення» прийменником through та прислівником forth. Індивідуально-авторська концепція Джойса використовує культурні константи як сигнали, що скріплюють нові сенси про світ в людині.

Ключові слова: константи культури, індивідуально-авторська концепція, концептосистема, художній дискурс.

Fomenko E. G. Cultural Constants in James Joyce's Individual-authorial Conception

Summary. Joyce epiphanizes cultural concepts in associativity which is emphasized by such vectors of "togetherness" as the preposition "through" and the adverb "forth". Joyce's individual-authorial conception utilizes cultural constants as the signals that consolidate new meanings about the world in a human being.

Key words: constants of culture, individual-authorial conception, conceptual system, literary (fictional) discourse.

УДК 811.111'373

Цобенко О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови № 1
Одеської національної морської академії

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЮВЕЛІРНІ ПРИКРАСИ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» на матеріалі англомовних тлумачних словників. У роботі визначено поняття лексико-семантичного поля та проаналізована семантична структура англомовних номінацій ювелірних прикрас.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, семантична структура, номінація.

Одним із пріоритетних завдань сучасної семасіології є вивчення лексичного складу мови за лексико-семантичними полями та визначення семантичної структури лексеми і лексико-семантичного варіанта [2, 72].

Незважаючи на численні роботи, присвячені розглядові даного питання на матеріалі різноманітних груп лексики, недостатньо дослідженою залишається так звана конкретна лексика, до якої належать і номінації ювелірних прикрас.

Метою даного дослідження є аналіз семантичних особливостей словникових дефініцій конституентів лексико-семантичного поля (далі – ЛСП) «ювелірні прикраси» в англійській мові.

Під ЛСП розуміємо парадигмальне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення або ж архісеми [2, 281]. Отже, одним із критеріїв виділення того чи іншого поля є наявність спільної семантичної ознаки, яка об'єднує всі одиниці поля та як правило виражається лексемою з узагальнюючим значенням [4, 380], у ролі якої у нашому випадку виступає лексема *jewellery*.

Матеріалом семасіологічного дослідження англомовних номінацій ювелірних прикрас слугували наступні тлумачні словники англійської мови: *The American Heritage Dictionary of the English Language, New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language ma Webster's New World College Dictionary.* Для складання якомога повнішої картотеки у дослідженні використовувалися також енциклопедичні словники ювелірної справи, а саме: *An Illustrated Dictionary of Jewelry ma Glossary of Jewelry-Related Terms.*

За матеріалом зазначених тлумачних словників англійської мови загалом було зафіксовано 65 номінативних одиниць, які позначають ювелірні прикраси (до складу вибірки включалися лише ті семеми, які містять сему на позначення прикрас). Це складає лише 22 %, тобто менше четвертої частини, від наявних 300 одиниць у енциклопедичних джерелах. Таке співвідношення свідчить про те, що енциклопедії реєструють набагато більше номінацій за рахунок того, що у них існує чітка і детальна диференціація поняттєвого поля, що відбивається у розмаїтті значень лексичних одиниць, які називають ювелірні прикраси, в той час, як на рівні повсякденного спілкування всі ці значення підлягають істотному узагальненню. В умовах непрофесійного спілкування мовці віддають перевагу номінативним одиницям, які відповідають базовим назвам класів об'єктів, тобто лексичним одиницям з нейтральним рівнем конкретності й семантичної маркованості.

За допомогою методу компонентного аналізу було проаналізовано структуру значення досліджуваних номінативних одиниць на основі їх словникових дефініцій.

Насамперед, розглянемо словникове визначення назви досліджуваного лексико-семантичного поля *jewellery* у тлумачному та енциклопедичному словниках:

*«**jewelry** – personal ornaments made of precious or base metals and precious or imitation stones»* (9);

*«**jewellery** – a form of personal adornment (its main purpose is to look appealing)»* (5).

Як бачимо, визначення даних лексикографічних джерел є подібними, оскільки у них зазначаються головні ознаки ювелірних прикрас, а саме: це те, що носиться на тілі людини для того, щоб зробити її зовнішність більш привабливою (як *ornament* так і *adornment мають у своїх визначеннях сему to add beauty*).

Всі зафіксовані елементарні компоненти лексичного значення відносяться до денотативних сем, тобто тих, які на противагу конотаційним позбавлені суб'єктивних відтінків (оцінки, функціонально-стилістичної забарвленості тощо) [1, 89], тобто відображають реальні характеристики даного класу об'єктів.

Серед розглянутих *денотативних сем* виділяємо два типи, а саме: інтегральну сему та диференційні семи.

Інтегральна сема відносить досліджувані номінації до певного класу предметів (ювелірних прикрас) та зафіксована у всіх досліджених словникових дефініціях. Проте, репрезентується вона декількома способами, зокрема за допомогою наступних лексичних одиниць: *a piece of jewellery, decorative, ornament, ornamental*, які в свою чергу відсилають до тлумачення архілексеми *jewellery*, наприклад:

*«**pendant** – something suspended from something else, especially an ornament or **piece of jewelry** attached to a necklace or bracelet»* (6);

*«**brooch** – a relatively large **decorative** pin or clasp»* (9);

*«**locket** – a small, hinged, **ornamental** case of gold, silver, etc., for holding a picture, lock of hair, etc.: it is usually worn suspended from a necklace or chain»* (8).

Другим способом репрезентації архісеми у розглянутих визначеннях є віднесення певної номінації до даного класу об'єктів через зазначення функції, наприклад:

*«**necklace** – a string of beads, jewels, etc. or a chain of gold, silver, etc., **worn** around the neck **as an ornament**»* (6);

Слід зазначити, що віднесення предметів опису до певного номінативного класу є однією з особливостей тлумачних словників, які орієнтовані на так званого «наївного» носія мови, оскільки це полегшує сприйняття тлумачення слів користувачам, апелюючи до їхнього власного досвіду і показуючи функціональний зв'язок цих предметів із дійсністю [3, 47].

Останнім способом репрезентації архісеми у словникових визначеннях є віднесення досліджуваних номінацій до аналізованого номінативного класу за допомогою гіперонімів:

*«**girandole** – a pendant or earring with small stones grouped around a larger one»* (9);

*«**choker** – a **necklace** that fits closely around the neck»* (6).

В свою чергу, у словникових тлумаченнях зазначених гіперонімів обов'язково присутня архісема належності до ювелірних прикрас.

Що ж стосується **диференційних сем,** виокремлених у процесі аналізу, то вони у свою чергу поділяються на декілька груп. За тим, що вони відображають, виділяємо описові та відносні семи.

Описові семи відображають власні характеристики ювелірних прикрас, такі як зовнішній вигляд та матеріал, з якого вони вироблені. Перша із вказаних сем – **сема зовнішнього вигляду** – містить дві гіпосеми, а саме: *гіпосему розміру* та *гіпосему форми* прикраси. Домінуючою ознакою ювелірних прикрас, відображеною у словникових тлумаченнях, є їхня форма, яка зазначена більш ніж у половині визначень. Дана гіпосема репрезентується за допомогою таких лексичних одиниць, як *shaped like / in the shape of*, як, наприклад, у тлумаченнях наступних різновидів булавки та персня:

*«**bodkin** – an ornamental hairpin **shaped like a stiletto**»* (9).

Іноді ця сема знаходить своє вираження за допомогою прикметників, які позначають форму, як у визначенні сережок-кілець:

*«**hoop** – a **circular, ringlike** earring»* (9).

Більш складний та специфічний дизайн деяких прикрас знаходить своє вираження у розгорнутому описові їхньої форми, наприклад:

*«**gimmal** – a ring **formed of two or more interlocked circlets**»* (8).

Отже, спосіб та розлогість опису форми ювелірних виробів у словникових визначеннях залежить від специфіки дизайну даних прикрас.

Друга складова семи зовнішнього вигляду у структурі значення англомовних номінацій ювелірних прикрас позначає їхній розмір. Дана гіпосема в основному знаходить своє вираження за допомогою прикметників large / small і її наявність у складі словникових дефініцій також залежить від особливостей вигляду тієї чи іншої прикраси у порівнянні з іншими:

*«**cameo** – a **small** medallion with a profiled head in relief»* (8);

*«**sleeper** – chiefly British: a **small** earring or stud worn to keep the hole of a pierced ear from closing»* (9).

Серед описових сем у структурі значення досліджуваних номінативних одиниць виділяємо також **сему матеріалу,** яка зазвичай відображає те, з чого зроблена та чи інша прикраса.

Як і попередня сема зовнішнього вигляду ювелірних прикрас, зазначена сема матеріалу містить дві гіпосеми. Одна з них репрезентує традиційних матеріал для виготовлення ювелірних виробів – коштовне каміння та дорогоцінні метали і є домінуючою серед проаналізованих словникових визначень (31% із 35%), наприклад:

*«**wedding ring** – a ring, typically a band **of gold, platinum,** etc., given by the groom to the bride during a wedding ceremony; also, such a ring often given to the groom by the bride»* (8);

*«**crown** – an ornamental circlet or head covering, often made **of precious metal set with jewels** and worn as a symbol of sovereignty»* (6).

У випадку із дефініцією англомовного найменування біжутерії зустрічаємо зазначення використання недорогих металів та імітацій коштовного каміння на противагу справжнім ювелірним виробам:

*«**costume jewelry** – jewelry **made from inexpensive metals and imitation or semiprecious stones**»* (8).

Проведений компонентний аналіз словникових визначень номінацій ювелірних прикрас в англійській мові виявив домінування відносних сем у структурі значення досліджуваних одиниць.

Відносні семи відображують зв'язки ювелірних виробів із іншими об'єктами (як правило, особами, що їх носять) у просторових, суб'єктних та функціональних відношеннях. Отже, виділяємо сему місця носіння прикраси, сему способу носіння, сему використання ювелірного виробу та сему суб'єкта носіння.

Перші із зазначених компонентів значення досліджуваних одиниць – **сема місце носіння** та **сема спосіб носіння** відображають просторові відношення ювелірних прикрас. Сема місця носіння є досить поширеною у словникових тлумаченнях та зустрічається майже у 40% дефініцій.

Проаналізовані словникові визначення досліджуваних назв при зазначенні місця носіння певної прикраси вказують на відповідну частину тіла людини – шию, руки, пальці тощо. Наприклад:

*«**bracelet** – an ornamental band or chain worn **around the wrist**»* (8);

*«**anklet** – something (as an ornament) worn **around the ankle**»* (6).

Що ж стосується семи способу носіння, то це значення знаходить своє вираження за допомогою прислівників чи дієприслівників та зустрічається порівняно рідко у досліджених дефініціях (11%), наприклад:

*«**earring** – a ring or other small ornament for the lobe of theear, **either passed through a hole pierced in the lobe or fastened with a screw or clip**»* (9).

Наступною семою, розглянутою у дослідженні є **сема суб'єкту носіння**, яка називає людину чи групу людей, яким притаманно носити певні прикраси. Оскільки більшість ювелірних виробів призначена для носіння жінками, це не могло не відобразитися у словникових визначеннях відповідних номінацій. Так, зокрема, подібну сему зустрічаємо у наступних прикладах:

*«**barrette** – a small bar or clasp for holding **a girl's or woman's hair in place**»* (6).

Як бачимо, ця сема частіше зустрічається у тлумаченнях різних шпильок для волосся, оскільки вони є суто жіночими прикрасами. Цікавим є те, що у дефініціях прикрас, які носяться як чоловіками, так і жінками (персні, сережки, браслети тощо), ця сема відсутня.

У визначенні весільної обручки зазначається, що молодята обмінюються такими каблучками під час весільної церемонії:

*«**wedding ring** – a ring of metal (as gold) given by the **groom** to the **bride** during the wedding service; also : a similar ring given by the bride to the groom in a double-ring service»* (9).

Деякі із прикрас є регаліями очільників різних церков, що також відображено у словникових дефініціях відповідних номінаці, як, наприклад, у визначенні папської тіари:

*«**tiara** – 1. a 3-tiered crown worn by the **Pope**»* (8).

Остання із відносних сем, зафіксованих у структурі значення досліджуваних номінативних одиниць, є **сема використання** ювелірних прикрас. Зазначимо, що аналізована сема використання є найчастотнішою із всіх виокремлених сем та зустрічається у більш ніж половині із словникових дефініцій ювелірних прикрас. Вона у свою чергу містить декілька складових – гіпосем, що відображають певну сферу призначення прикрас.

Перша із них – гіпосема функції прикрашання виконує роль інтегральної ознаки, за якою певна номінація відноситься до класу ювелірних прикрас, наприклад:

*«**chain** – a set of links, often of precious metal and with pendants attached, **worn as an ornament** or symbol of office»* (8).

Друга із виділених гіпосем відображає суто функціональне призначення прикраси як елементу одягу, зовнішнього вигляду людини тощо. Серед прикладів наведемо наступні визначення:

*«**hatpin** – a long, ornamental pin **for fastening a woman's hat to her hair**»* (9);

*«**fibula** – an often ornamented clasp or brooch **used** in ancient Greece and Rome **to fasten clothing**»* (6).

Остання гіпосема, що міститься у семі використання, відображає символічне призначення ювелірних виробів. Сюди зараховуємо зазначення використання прикрас у якості оберіга:

*«**charm** – a small ornament worn on a bracelet or chain **to ward off evil or ensure good fortune**»* (9).

До цієї групи номінацій належать також ті найменування, у словникових визначеннях яких наводяться соціальні функції, що їх знаменує та чи інша прикраса. Так, корона *crown* є символом правителя країни, а корона перів coronet позначає, що її носій є людиною аристократичного походження, хоча і рангом нижче, ніж король:

*«**crown** – a circlet or headdress, often of gold and jewels, worn by a monarch **as an emblem of sovereignty**»* (6);

*«**coronet** – a small crown worn by **princes and princesses and by other nobles below the rank of sovereign**»* (9);

Гіпосема символічного призначення міститься у дефініціях таких прикрас, як перстень та його різновиди, наприклад:

*«**ring** – a small, circular band of metal, etc., esp. of precious metal, often set with gems, for wearing on the finger as an ornament or **a symbol of betrothal, marriage, etc**»* (9);

*«**claddagh** – an Irish design (as on a ring) of two hands holding a crowned heart that **symbolizes friendship, loyalty, and love**»* (9).

Отже, компонентний аналіз досліджуваних словникових дефініцій показав, що до структури значення англомовних номінацій ювелірних прикрас входять описові та відносні семи. Перші відображають розмір, форму ювелірних прикрас та матеріалу, з якого вони виготовлені. Другі позначають місце носіння прикраси, спосіб її носіння, суб'єкта носіння та використання.

Подальше дослідження ЛСП «ювелірні прикраси» є перспективним з точки зору аналізу етимології його конституентів та їхнього функціонування у мовленні.

Література:

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., дополненное – М.: Большая Российская Энциклопедия, 2002. – 709 с.
3. Webster's New World College Dictionary. – Cleveland: Wiley Publishing, Inc., 2010. – 1536 p.
4. An Illustrated Dictionary of Jewellery // http: // www.allaboutjewels.com
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Лексическая система языка. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1984. – 148 с.
6. The American Heritage Dictionary of the English Language. – Boston: Houghton Miffin Company, 1976. – 1550 p.
7. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury, 1993. – 1216 p.
8. Фрумкина Р.М. Психолингвистика. – М.: Academia, 2001. – 317 с.
9. Glossary of Jewelry-Related terms // http: // www. en.wikipedia.org

Цобенко О. В. Лексико-семантическое поле «ювелирные украшения» в английском языке

Аннотация. Статья посвящена исследованию лексико-семантического поля «ювелирные украшения» на материале англоязычных толковых словарей. В работе определено понятие лексико-семантического поля и проанализирована семантическая структура англоязычных номинаций ювелирных украшений.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, семантическая структура, номинация.

Tsobenko O. Lexical semantic field «jewellery» in the English language

Summary. The article is dedicated to the investigation of the lexical semantic field «jewellery» on the basis of English explanatory dictionaries. The notion of lexical semantic field ia determined and semantic structure of English jewellery nominations is being analyzed in the article.

Key words: lexical semantic field, semantic structure, nomination.

УДК 811.111'42

Черновол-Ткаченко О. А.,
кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедры английского языка Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина
Пешкова О. Г.,
преподаватель кафедры английского языка Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТАТУСА МЕТАТЕКСТА В НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. В статье проанализированы особенности определения понятия метатекста и рассмотрен статус метатекста в текстах определенного дискурса. Определены особенности научного дискурса.

Ключевые слова: институциональный дискурс, интраметатекст, метатекст, научный дискурс, сепаративный метатекст.

Понятие метатекста возникло во второй половине XX века, когда такие языковеды, как А.А. Потебня, Р.О. Якобсон, М.М. Бахтин, Ю.М. Лотман, стали трактовать последний как некую конструкцию, созданную кем-то для передачи другому или другим представлений о какой-то предметной области. Метатекстовая функция как одна из основных функций успешной речевой коммуникации была выделена Р.О. Якобсоном. В одной из своих работ он писал о том, что метаязык как часть языка является структурным образованием, не имеющим аналогов в других языковых системах» [6, с. 116].

Целью данной статьи является определение метатекста и статуса метатекста в институциональном, в частности, научном дискурсе, а также выявление основных характеристик научного дискурса, определяющих использование в нем метатекста.

Подробным изучением метатекста и выявлением его структурных образований занималась А. Вежбицка. Традиционно метатекст характеризуется как высказывание о высказывании (основном тексте), образующее так называемый второй текст с вербализованным прагматическим содержанием [1]. Под прагматическим содержанием подразумевают отражение в метатексте процесса развертывания основного текста, его интерпретации автором и подготовки к восприятию адресатом. Выделение метатекста в тексте связано с разграничением естественного языка и метаязыка как «языка второго порядка», для обозначения условной единицы которого А. Вежбицка вводит термин «метатекстовый оператор». Известно, что им может быть любой компонент текста, выполняющий метатекстовую функцию, которая в каждом частном случае конкретизируется, соотносясь с разными элементами прагматического содержания: с интенцией адресанта высказывания или с его адресатом; с фактом развертывания текста или его восприятия; со способом оформления текста или конвенцией об особенностях контекстуального употребления его элементов.

Хотя понятие метатекст «многолико», имеет различное толкование в семиотике, литературоведении, лингвистике, но большинство филологов опираются на идеи М.М. Бахтина (Ю.М. Лотман, А. Попович, А. Вежбицка и др.). Обе интерпретации метатекста в литературоведении и теории текста – и как «текст в тексте», и как «текст о тексте» (Ю.М. Лотман, В.А. Лукин, Н.А. Кузьмина, Г. Денисова и др.) – мотивированы иноязычным элементом мета – (от греч. meta – «после, за, позади»).

Коммуникативно-прагматический взгляд на речемыслительное произведение как единое целое с позиции говорящего позволяет увидеть место в нем метатекста. Метатекст существует только в тексте и не может быть автономным: изъятый из текста, он становится непонятным, рассыпается на отдельные, дискретные единицы (слова, фразеологизмы, словосочетания, предикативные единицы). В структуре текста его смысловые составляющие – базовый и метатекстовый компоненты – представляют собою бинарную оппозицию, с одной стороны, и вступают в дополнительные отношения, с другой. Эти компоненты противопоставлены как содержание и форма: базовая часть текста отражает фактографическую (сообщение о фактах, событиях, процессах, происходящих или происходивших в окружающем мире) и субъективно-концептуальную (сообщение об индивидуально-авторской интерпретации отношений между описанными явлениями, их значимости, самого содержания высказывания) информацию; а метатекстовый компонент передает речевую рефлексию говорящего по поводу коммуникативно целесообразной организации передачи базовой информации. Автор высказывания – это редактор, который «обработал» базовый текст в той или иной мере, внеся в него свои ремарки. Базовый компонент текста рассматривается как потенциальный текст с прагматической точки зрения, поскольку он не актуализирован, не адаптирован к коммуникативной ситуации, конкретной или предполагаемой, не подвергся саморедактированию.

Метатекст может также быть описан как модусная категория в функциональном плане: от семантики категории – к средствам выражения разных уровней языка и других коммуникативных систем. По Т.В. Шмелёвой, модус рассматривается как комплекс обязательных и необязательных семантических категорий, с помощью которых говорящий выражает свое отношение к описываемой ситуации (или событию), к информации о них, к адресату, к высказыванию как речевому произведению, а также к собственному речевому поведению.

Обращение к проблеме статуса метатекста как особой модусной категории объясняется тем, что при интерпрета-

ции и метатекста, и при определении модусных категорий или модуса в целом как ключевое слово употребляется многозначный термин «рефлексия». Если рефлексия есть осознание субъективного отношения к высказыванию и вербализация этой работы сознания, то наше внимание акцентируется только на одном аспекте рефлексии – место высказывания в тексте, план языкового выражения мысли. Модус-потенциал любого текста включает метатекстовый потенциал, который, как отмечалось, может быть эксплицитным, а может представлять собою «незаполненную рамку» в случае, если говорящий реализует право не эксплицировать метатекст, что означает «я не комментирую свое речевое поведение». Следовательно, метатекст – это обязательная модусная категория. В связи с тем что набор модусных категорий в работах разных авторов варьируется, список их открыт из-за сложности самого описываемого объекта и разнообразия его грамматических концепций, границы метатекста определяются в сопоставлении с известной (авторизация) и малоизученными (ментальный модус, искренность и осторожность) модусными категориями [5].

Общей базой для сопоставления метатекста и других модусных категорий служит субъективность, точнее эгоцентричность, а различие между модусными категориями сводится к тому, какой аспект рефлексии выбирает говорящий. Квалификация сообщаемой информации в плане «свое/чужое слово», эмоциональный/неэмоциональный способ подачи информации (эмоциональность), аксиологическая оценка сообщаемого или его части (оценочность), экспликация социальных отношений, реальных или демонстрируемых, между говорящим и адресатом – вот далеко не полный круг значений модусных категорий. Между тем основные значения метатекста – характеристики, связанные с планом выражения мысли в вербальной форме: связность, линейность, структурированность, цельность текста, характеристики выбранного языкового кода в плане точности / неточности номинации, кодифицированности / некодифицированности, наличия / отсутствия образности и т.д. Показатели большинства модусных категорий в первичной функции характеризуются только эгоцентричностью: «вполне вероятно, по нашему мнению, по мнению исследователей, рассматривающих данную проблему», тогда как метапоказатели синкретичны по природе, поскольку выражают не только присутствие ego говорящего в тексте, но и мысль об адресате речи.

Область метатекста четче обозначена на фоне смежных модусных категорий и пропозиций речевого действия. Вербальные метаэлементы состоят из ядра, или языковых средств, выражающих только рефлексию говорящего относительно места высказывания в тексте, выбранного языкового кода и т.д., (итак, более того, в буквальном смысле слова, что называется, иными словами, иначе говоря) и периферии, к которой относятся синкретичные маркеры метатекста, по форме близкие к показателям других модусных категорий или диктума.

В.А. Шаймиев, опираясь на теорию А. Вежбицкой и работы других лингвистов, выделяет и исследует метатекст двух типов, встречающихся в научных текстах: «интраметатекст» и «сепаративный метатекст». Интраметатекст представляет собой метатекстовые операторы, вплетенные в ткань основного текста: части высказывания, в которых эксплицированы прагматические речевые смыслы; вводные слова и вводные предложения, а также вставные конструкции; предикативные части сложных предложений и целые предложения, иногда отдельные абзацы. Сепаративный метатекст – это композиционно дистанциированные от основного текста образования (введение или предисловие, комментарий, примечания в форме сносок, аннотация). У сепаративного метатекста не только особые композиционные формы, но и своя стилистическая функция: он нацелен прежде всего на адекватное восприятие основного текста адресатом, связан не с развертыванием текста, а с его функционированием в определенной ситуации [4, с. 83-84].

Проанализируем особенности функционирования научного дискурса как одного из типов институционального дискурса с целью выяснить, какой из типов метатекста является преобладающим для данного типа дискурса. Институциональный дискурс проявляет себя в типичных ситуативно-коммуникативных актах, характерных для системы отношений и функционирования определенного социального института, то есть институциональный дискурс может быть определен как устойчивая система статусно-ролевых отношений, сложившаяся в коммуникативном пространстве жизнедеятельности определенного института. Система базовых ценностей определяется целями конкретного институционального дискурса и характерными для сферы его функционирования профессиональными кодексами. Ценности научного дискурса сконцентрированы в его ключевых концептах (истина, знание, исследование), сводятся к признанию познаваемости мира, к необходимости умножать знания и доказывать их объективность, к уважению к фактам, к беспристрастности в поисках истины, к высокой оценке точности в формулировках и ясности мышления. Научный дискурс имеет ряд общих черт, проявляющихся независимо от характера самих наук (естественных, точных, гуманитарных) и различий между жанрами высказывания (монография, статья, учебник). Основными чертами научного дискурса являются абстрактность, логичность, объективность и точность.

Точность как черта научного дискурса связана со спецификой научного познания. Научное знание предполагает не только объективное, но и точное отображение реальной действительности. Об этом свидетельствует преобладание в научной речи тех языковых средств, которые являются однозначными и способны точно выразить сущность понятий. К таким языковым средствам относится специальная терминология [2].

Помимо основных черт, научный дискурс имеет и второстепенные признаки – эмоциональность и экспрессивность.

Исходя из всего вышеизложенного, делаем предположение о том, что в текстах научного дискурса именно использование метатекста является одним из признаков эмоциональности изложения. При этом, считаем, что преобладающим типом используемого в данном дискурсе метатекста будет являться сепаративный метатекст, поскольку он, являясь более дистанциированным от основного предмета обсуждения говорящим / автором, не будет нарушать целостность и точность высказывания, что критично для текстов именно научного дискурса.

Рассмотрим следующий пример из работы ученого-популяризатора Дональда Симанека «Ошибки в науке» («Mistakes in Science»): *«For want of a better name, I call this a "perverted siphon", though it doesn't work as a siphon. (It's so hard to name devices that don't work)»* [7]. Информация, данная в скобках, представляет собой шуточный комментарий автора, касающийся базового компонента его сообщения – того, какое название дается определенному устройству, описанному в статье. Данный пример является иллюстрацией использования сепаративного метатекста, поскольку композиционно фрагмент в скобках отделен от основного текста и несет свою функцию – привлечь внимание читателя к данному факту, развлечь читателя.

Таким образом, к типам метатекста относим интраметатекст и сепаративный метатекст, причем в текстах научного дискурса преобладает второй тип метатекста (сепаративный), поскольку при его использовании автор скорее склонен сохранять точность и логичность повествования, характерные для научного дискурса. Каждый текст имеет метатекстовый потенциал, то есть, возможность наличия информация, которая может быть выражена с помощью метатекста эксплицитно или имплицитно. Перспективой исследования считаем продолжение изучения метатекста в научном дискурсе.

Литература:

1. Вежбицка А. Метатекст в тексте / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – Выпуск 8. – М., 1978. – С. 402-422
2. Испирян А.В. Научный дискурс как разновидность институционального общения / А.В. Испирян // Е.Ф. Карский и современное языкознание: материалы XII Международных научных чтений. – Гродно: ГрГУ, 2011. – С. 427-433
3. Лотман Ю.М. Три функции текста / Ю.М. Лотман // Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. – М., 1996. – С. 11 – 22
4. Шаймиев В.А. Композиционно-синтаксические аспекты функционирования метатекста в тексте (на материале лингвистических текстов) / В.А. Шаймиев // Русский текст. Русско-американский журнал по русской филологии. – № 4. – Санкт-Петербург, 1996. С. 80 – 92.
5. Шмелева Т.В. Речевой жанр. Возможности описания и использования в преподавании языка / Т. В. Шмелева // Russistik. Русистика. Научный журнал актуальных проблем преподавания русского языка. Berlin, 1990. – № 2. – С. 20–32
6. Якобсон Р.О. Речевая коммуникация / Р.О. Якобсон // Избранные работы. – М. : Наука, 1985. – С. 306 – 318.
7. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к источнику: http://www.lhup.edu/~dsimanek/leclist.htm

Чорновол-Ткаченко О. О., Пєшкова О. Г. Особливості визначення статусу метатексту в науковому дискурсі

Анотація. В статті проаналізовано особливості визначення поняття метатексту та розглянуто статус метатексту в тексах поданого дискурсу. Визначено особливості наукового дискурсу.

Ключові слова: інституціональний дискурс, інтраметатекст, метатекст, науковий дискурс, сепаративний метатекст.

Chornovol-Tkachenko O., Peshkova O. The specificities of defining the status of metatext in scientific discourse

Summary. In the present paper the specificities of defining the concept of metatext are analyzed and the status of metatext in the texts of a particular discourse is viewed. The peculiarities of scientific discourse are pointed out.

Key words: institutional discourse, intrametatext, metatext, scientific discourse, separate metatext.

УДК 811.133.1'42'37:82-2

Tchystiak D. O.,
PhD, Chargé de cours
Université nationale Taras Chevtchenko de Kyiv

CONCEPT SYMBOLE PHONÉTIQUE DANS LA RÉFLEXION ESTHÉTIQUE DU SYMBOLISME BELGE

Summary. The article is devoted to the reconstitution of the conceptualization of phonetic and symbolic interactions in works of eminent theoreticians of aesthetics of Belgian symbolist movement R.Ghil and A.Mockel in the context of the semiotic theory of French symbolism. Besides, it is proved that these concepts are relevant while projecting them on the contemporary phonosemantic studies of literary text in Ukrainian, Russian and Francophone philology.

Key words: phonosemantics, symbol, Belgian symbolism, textual concept, author's worldview.

Formulation du problème. Les recheches visant les rapports multilatéraux entre les niveaux phonétique et sémantique dans le domaine phono-sémantique deviennent de plus en plus nombreuses vu *l'actualité* de ce sujet dans la linguistique ukrainienne, russe et francophone (recherches de S. Voronine, V. Levytskyï, P. Guiraud, G. Michaud, N. Reuwet, L. Spire, A. Morier A. Jouravliov, K. Nyrop, M. Grammont, parmi beaucoup d'autres). Cependant la théorie du symbolisme phonétique doit beaucoup aux théoriciens du symbolisme francophone, notamment belge (R. Ghil, A. Mockel, M. Maeterlinck). Le *but* de cet article est donc de relever les conceptions du symbolisme phonétique du symbolisme belge dans leurs rapports avec les recherches phono-sémantiques contemporaines ce qui constitue sa valeur *théorique*. Les résultats *pratiques* du travail peuvent être appliqués pendant les cours «Problèmes de linguistique textuelle» et «Stylistique» dans l'enseignement supérieur.

La présentation du matériel. La théorie du symbolisme phonétique a parcouru un long chemin à travers les siècles avant de devenir une discipline à part entière au sein de la linguistique contemporaine – la phonosémantique. Et ce depuis la Grèce Antique (voir «Cratyle» de Platon avec la notion des «noms premiers», sons ayant subi par la suite une dénaturalisation sémantique), en passant par le Moyen Age (Saint Augustin, Denys d'Halicarnasse), les Lumières (G.W.von Leibniz, «Nouveaux Essais sur l'Entendement humain») [1].

C'est au Romantisme que l'on doit un véritable foisonnement des conceptions de l'expressivité phonétique. A.W. Shlegel émet l'hypothèse de correspondance entre son, couleur et signification. Ainsi, «a» évoque la clarté, le rouge, la jeunesse et l'amitié, «i» le bleu du ciel, l'amour et la vérité, «o» le pourpe, «u» l'azuré [1, 20]. V. Hugo donne une autre classification: «a» serait blanc, «o» orange, «u» noir. K. von Eckartshausen ira jusqu'à élaborer dans sa «Clé pour le mystère de la nature» la théorie «de la musique oculaire», où les correspondances entre son, couleur et états psychiques fonctionnent dans le cadre de la phrase. Notons aussi le constat synesthésique de Ch. Baudelaire dans le «Salon 1846»: «Cette grande symphonie du jour, qui est l'éternelle variation de la symphonie d'hier, cette succession de mélodies, où la variété sort toujours de l'infini, cet hymne compliqué s'appelle la couleur», d'où il n'y a qu'un pas aux célèbres «Correspondances»(1857): «Comme de longs échos qui de loin se confondent //Dans une ténébreuse et profonde unité, // Vaste comme une nuit et comme la clarté, //Les parfums, les couleurs et les sons se répondent» [2, 150].

Si la musicalité est devenue l'emblême du symbolisme («De la musique avant toute chose» de Verlaine est connu de tout francophile), la musique est au cœur de l'esthétique symboliste. La fonction poétique n'est plus informative, elle «se déplace vers la fonction évocative et suggestive» [3, 6]. La suggestion, «langue de correspondances» (Ch. Morice), doit retrouver le rythme initial de «la synthèse des impressions» (J. Moréas), un idéal symboliste tout à fait réalisable dans la linguistique contemporaine grâce à des recherches neuropsychologiques dans le domaine de la synesthésie (ou pour reproduire la terminologie de S. Voronine, de la synesthémie, «phénomène psychologique basé sur les relations entre différents modes de sens et les émotions, ayant pour conséquence le transfert de qualité même du sens, et au second degré – le transfert de signification dans les mots ayant une valeur phono-symbolique» [4, 77]). On verra par la suite que c'est bien dans les considérations sur la musique du langage poétique que les bases de la théorie contemporaine du symbolisme phonétique sont établies.

La musique, langue de virtualité, est un moyen d'établir un contact avec la substance, le monde des Idées. D'après A. Schopenhauer («Le Monde comme volonté et comme Représentation»), si prisé par les artistes de la culture «fin de siècle», «la musique dispose le moi à la contemplation pure des idées et à l'oubli complet (...) de sa personnalité subjective» [5, 10]. Albert Mockel atteste la valeur intemporelle de la musique: «La Musique pure, art tout entier, et seulement, dans le Temps, supprime la notion d'un temps concret en liant les esprits à la seule notion de temps qu'elle fait surgir» [6, 662].

Il s'agit alors pour les écrivains symbolistes de reprendre à la musique «leur bien» (S. Mallarmé), et ceci pas seulement par une «musicalité». Dans les «Notes» de 1869 le Maître de la rue de Rome proclame la nécessité de la motivation phonétique du signe linguistique: «la Parole, en créant les analogies des choses par les analogies des sons – l'Écriture en marquant les gestes de l'Idée se manifestant par la parole» [7, 854]. On ne s'étonnera pas alors de lire dans «Avant-Dire» au «Traité du Verbe» de René Ghil: «Je dis: une fleur! et, hors de l'oubli où ma voix relègue aucun contour, en tant que quelque chose d'autre que les calices sus, musicalement se lève, idée rieuse ou altière, l'absente de tous bouquets» [7, 920]. Ainsi, le signe linguistique est une correspondance homomorphe (musicale)

au signifiant (idéal) en tant que son approximation ce qui constitue la loi fondamentale de la théorie phonosémantique. Dans le même «Avant-dire» Mallarmé reconnaît que les mots n'accomplissent leur fonction sémiologique que dans le texte, où le caractère accidentel des mots est récompensé par le caractère nécessaire du texte: «le vers qui de plusieurs vocables refait un mot total, neuf, étranger à la langue et comme incantatoire achève cet isolement de la parole: niant, d'un trait souverain, le hasard demeuré aux termes» [4, 180]. L'intention de l'auteur se trouve donc réalisée dans les procédés phoniques qui lui sont propres, «la musique devient une fonction langagière, stylistique (...) Elle illustre d'une façon graphique le lien entre le style et l'idée», souligne G.M. Vayda [8, 38].

On a bien vu que le symbolisme phonétique se trouve au cœur de l'esthétique symboliste. Ce n'est pas un hasard donc de voir s'épanouir tout un réseau de conceptions relatives à l'expressivité phonétique dont nous ne citerons que les plus complexes. Certes, le potentiel expressif des «Voyelles» d'après A. Rimbaud n'est pas à ignorer: «a» pour le noir, «e» pour le blanc, «i» pour le rouge, «o» pour le bleu, «u» pour le vert [9, 150]. Néanmoins, c'est dans les conceptions de R. Ghil et d'A. Mockel que le symbolisme francophone (belge surtout) trouve la réalisation la plus passionnante pour le chercheur en phonosémantique.

En effet, la théorie de l'instrumentation poétique de R. Ghil constitue une première tentative d'esquisse «scientifique» de la question. Elle a d'ailleurs influencé plus qu'on ne le croyait le symbolisme slave grâce à la coopération de R. Ghil avec V. Brioussov et le symbolisme belge (il est à noter une série d'articles de Ghil titrés «Sous mon cachet» parus dans la revue bruxelloise «La Basoche» en 1885, puis surtout la parution du «Traité de Verbe» en 1886 dans les n° 5 et 6 du périodique parisien «La Pléiade», dirigé par R. Darzens et les poètes belges).

Nous allons laisser de côté la conception de la «poésie scientifique», la cosmogonie du progrès et les polémiques autour de l'école «évolutive-instrumentaliste» qui s'oppose à l'école symboliste, en nous arrêtant sur l'aspect formel des recherches ghiliennes. Dans sa brochure «Méthode évolutive-instrumentaliste d'une poésie rationnelle» (1889) il se donne pour objectif de trouver «la langue adéquate, de mouvement mathématique, susceptible de varier infiniment le rythme, concurrencement avec l'idée» [10, 16]. En se basant sur les travaux de H. von Helmholtz «Théorie physiologique de la Musique fondée sur l'étude des sensations auditives» (1868) et «Causes physiologiques de l'harmonie musicale» (1877) R. Ghil proclame: «aux timbres des instruments de musique et aux timbres de la voix, ou voyelles, sont les mêmes Harmoniques», tandis que par les consonnes de la langue représentent «les bruits et les rumeurs qui dans chaque instrument proviennent du mode spécial de production du son» [10, 17]. Ainsi «a» provient des orgues, «e» des harpes, «i» des violons, «o» des cuivres, «u» des flûtes et «les mots seront choisis en tant que sonores, de manière que leur réunion voulue et calculée donne l'équivalent immatériel et mathématique de l'intrument de musique (...) pour [le] présent état d'esprit » [10, 18].

Or, la théorie de R. Ghil rejoint celle de S. Mallarmé: «la parole est liée à l'Idée, et à la sensation, et au sentiment par l'Idée» [10, 17]. On revient donc de nouveau à la notion de synesthémie, cette fois-ci encore l'Idée devient le signifié exprimé par les sens de la même modalité – perception des instruments musicaux et de timbre humain. Il serait injuste de voir la correspondance entre sons musicaux et humains, ce serait d'après R. Ghil, «une exagération et un froissement» [10, 18], le but de la théorie, c'est d'apporter «une fixité plus grande encore à l'idée ou autour de cette idée», de façon à éveiller «un prolongement comme suggestif» [10, 19]. Le texte devient «une instrumentation véritable, avec (...) les idées directrices, son leitmotiv, et ses motifs secondaires, passant et repassant, rappelés entiers ou (en) fragments» [10, 19]. Pour conclure, Ghil établit sa variante de «coloration des voyelles»: «a» pour le noir, «e» pour le blanc, «i» pour le bleu, «o» pour le rouge, «u» pour le jaune.

Un des défenseurs les plus fervents de la théorie de R. Ghil, un de ses détracteurs les plus critiques par la suite était A. Mockel, directeur de la revue «La Wallonie». Le *Moi* d'après Mockel se définit comme une synthèse d'idées, «infiniment variable (...) telle qu'une eau courante» [5, 3], ne possédant pas l'existence au sens plein, tendant toujours vers quelque chose. Cette aspiration se manifeste par le rythme, «forme virile de notre pur instinct» [5, 124] qui a pour but la réalisation dans une harmonie suprême, dont l'Idéal grâce à l'Amour et l'Art serait la conscience retrouvée, le Soi, Dieu. Le rôle de la musique dans la création d'une «Œuvre totale» est prédominant, et repose sur les fonctions suivantes: 1. Abstraction au monde présent; 2. Suggestion de l'infini et expression libre de l'âme; 3. Complexité de la vie incarnée dans les symphonies. D'autre part, la conception de poésie musicale implique: 1. Le procédé de la suggestion; 2. L'emploi du vers libre, avec l'utilisation de l'allitération et de l'assonance, créant «une musicalité évocatrice» [5, 29].

Dans «La littérature des images» («La Wallonie», décembre 1887) Mockel voit juste la portée synesthétique de la conception de René Ghil: «L'Idée (...) se manifeste par des moyens de son, de couleur, de gestes, de lignes, qui en sont déjà les vagues symboles», ainsi que le rôle conducteur de la Littérature, «capable de réaliser (...) l'universalité des impressions» [5, 227]. En même temps Mockel dénonce «une obscurité inutile» chez le poète, tout comme l'exagération d'assigner «telle couleur à telle voyelle, telle intention à telle consonne» [5, 230]. Il ne tarde pas à proposer une alternative: «Les mots m'apparaissent comme doués chacun d'un certain degré de lumière et d'ombre (...) les voyelles brèves, graciles, déliées, aiguës, donnent des impressions vives et frêles de clarté [à savoir –«i», «y», «e», «ϵ»]. Les autres, les longues, les profondes, les sourdes, les pleines [«a», «o», «œ», «u»], suggèrent des visions obscurcies. Et, naturellement, les syllabes finales acquièrent par leur position l'influence la plus grande sur la couleur générale» [5, 231]. La rupture définitive avec Ghil est attestée par une lettre ouverte signée par A. Mockel, A. Delaroche et A. Saint-Paul en juin 1889. Citons quelques passages: «il ne nous semble pas permis de conclure autrement que par analogie ou métaphore à l'identité des voyelles avec les instruments» [5, 233], enfin «on devra chercher surtout à rendre le ton de sentiment, c'est-à-dire le rapport nécessaire entre l'émotion et son expression. Y concourront le mouvement rythmique, et l'apparentement des syllabes, et le déséquilibtre essentiel de l'ancien vers français» [5, 234].

Conclusions et perspectives. La coloration des voyelles par R. Ghil rejoint à peu près celle de K. Nyrop dans sa

«Grammaire historique de la langue française: Particules et verbes»: ainsi, «e» serait blanc, «ɛ» gris, «o ouvert» brun-rouge, «u» jaune, «a» rouge [11, 142]. On peut trouver quelques lointaines affinités avec les recherches de M. Grammont: ainsi, on peut voir une lointaine approximité entre les harpes de «a» ghiliennes et «un léger bruissement» pour «a» chez M.Grammont [11, 178]. Mais c'est précisément A. Mockel (M.Otten le remarque à juste titre) qui a eu «des intuitions très justes quant à l'harmonie du vers français» [5, 53]. Les «universaux phonosémantiques», établies par S. Voronine, en effet attestent que «les signifiants «noir», «triste» comportent les voyelles de ton bas», en ajoutant que «les signifiants «large» et «ouvert» comportent une voyelle ouverte, pleine, intensive», tandis que «les signifiants du «grand» comportent une voyelle intensive et pleine» [4, 192].

Nous avons effectué un parcours historique de la théorie du symbolisme phonétique à l'époque symboliste, des conceptions de V. Hugo, de Ch. Baudelaire, d'A. Shopenhauer, de S. Mallarmé, caractérisées par les recherches du potentiel expressif des sons en tant que percée dans la sphère transcendentale de l'inconscient et la conception synesthétique des arts. Nous avons analysé deux conceptions du symbolisme phonétique dans la lignée symboliste ayant une argumentation «scientifique» – la théorie de l'instrumentation verbale de R. Ghil et celle des liens musico-phonétiques, ainsi que les écrits esthétiques d'A. Mockel, portant sur la conception de l'Harmonie grâce à l'harmonisation tonique du vers et aux nuances des sons «clairs» et «foncés». Il est à noter qu'une analyse détaillée d'autres unités phoniques chez les auteurs du symbolisme francophone (notamment belge) s'impose pour élaborer le système phono-symbolique d'un certain auteur, avant de passer aux recherches visant la conceptosphère phonique d'une école littéraire.

Littérature:

1. Журавлёв А.И. Фонетическое значение / Александр Иванович Журавлёв. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1974. – 158 с.
2. Тимонина А.П. Французские лингвисты об экспрессивных возможностях звуков / А.П. Тимонина // Проблемы фоносемантики: тезисы выступлений на межвузовском совещании. – М., 1989. – С. 148–156.
3. Наливайко Д. Загадка Малларме / Дмитро Наливайко // Малларме С. Вірші та проза / Стефан Малларме [Упоряд., пер. з франц. М. Москаленка]. –К.: Юніверс, 2001. – С.5–14.
4. Воронин С.В. Основы фоносемантики / Станислав Васильевич Воронин. –Л.: Изд-во ЛГУ, 1982. – 244 с.
5. Mockel A. Esthétique du Symbolisme / Albert Mockel [Étude par Michel Otten]. – Bruxelles: Palais des Académies, 1962. – 256 p.
6. La Belgique artistique et littéraire. Une anthologie de langue française (1848-1914) / textes réunis et présentés par Paul Aron. – Bruxelles: Complexe, 1997. – 751 p.
7. Mallarmé S. Œuvres complètes / Stéphane Mallarmé [texte établi et annoté par H. Mondor et G. Jean-Aubry]. – Paris: Gallimard, 1945 – 1660 p.
8. Vayda G. M. The structure of the symbolist movement / György M. Vayda. // The symbolist movement in the literature of the european languages / edited by Anna Balakian. – Budapest: Akadémiai Kiado, 1984. – P. 29–41.
9. Назаров Н. Артюр Рембо: «Я винайшов колір голосних!» (звуко-символічні і філософські аспекти сонету «Голосівки») / Назарій Назаров // Всесвіт. – 2007. – № 9–10. – С. 149–154.
10. Ghil R. Méthode évolutive-instrumentaliste d'une poésie rationnelle / René Ghil. – Paris: Albert Savine, 1889. – 19 p.
11. Воронин С.В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании: Очерки и извлечения / Станислав Васильевич Воронин. – Л.: Изд-во ЛГУ. – 199 с.

Чистяк Д. О. Концепт «звуковий символ» в естетичній теорії бельгійського символізму

Анотація. Стаття присвячена реконструкції концептуалізації звуко-символічних зв'язків у теоретичних працях знакових теоретиків естетики бельгійського символізму Р. Гіля й А.Мокеля в контексті знакової теорії французького символізму. Також аналізується їхня перспективність у контексті сучасних фоносемантичних досліджень у художньому тексті у вітчизняних і зарубіжних філологічних студіях.

Ключові слова: фоносемантика, символ, бельгійський символізм, текстовий концепт, авторська картина світу.

Чистяк Д. А. Концепт «звуковой символ» в эстетической теории бельгийского символизма

Аннотация. Статья посвящена реконструкции концептуализации звуко-символических соотношений в работах знаковых теоретиков эстетики бельгийского символизма Р. Гиля и А. Мокеля в контексте знаковой теории французского символизма. Также анализируется их перспективность в контексте современных фоносемантических исследований в художественном тексте в отечественных и зарубежных филологических исследованиях.

Ключевые слова: фоносемантика, символ, бельгийский символизм, текстовый концепт, авторская картина мира.

УДК811.111”342.42

Шкворченко Н. Н.,
кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и языкознания
Международного гуманитарного университета

РОЛЬ ПРОСОДИИ В СОЗДАНИИ ИМИДЖА УСПЕШНОЙ БИЗНЕС–ЛЕДИ

Аннотация. Статья посвящена изучению проблемы воздействия просодии в реализации успешности делового диалогического общения в ситуациях, когда коммуниканты находятся на разных ступенях иерархической лестницы. Характер деловой беседы, особенности ее протекания, тематика обсуждаемых вопросов определяются профессиональными и деловыми интересами ее участников, а также типом отношений между собеседниками (субординационные «по вертикали» – «сверху–вниз», «снизу–вверх» и партнерские «по горизонтали»). Классифицируя диалоги по рангу отношений коммуникантов, в центре внимания находится не только их положение на иерархической лестнице, но и их гендерная принадлежность.

Ключевые слова: просодия, деловое общение, коммуниканты, субординация, ранг отношений, гендерная принадлежность.

Деловое общение занимает значительное место в жизни большинства людей, так как постоянно приходится обсуждать вопросы, связанные с организацией производства, с жизнью трудового коллектива, выполнением должностных и служебных обязанностей, заключением различного рода сделок, договоров, принятием решений, оформлением документов и т. п. Деловое общение – это межличностное общение с целью организации и оптимизации того или иного вида предметной деятельности: производственной, научной, коммерческой, управленческой и т.д. [3]

Существование смешанных коллективов является нормой сегодняшней ситуации на рынке труда. Многие отечественные и зарубежные ученые–социологи и психологи неоднократно обращались к проблеме гендерного взаимодействия в деловом коллективе. Среди них следует отметить труды таких ученых как Грэй Дж., Лавриненко Н.В., Лукьянова Н.А. и др. На наш взгляд, представляется интересным установление зависимости успешности делового общения от ранга и гендера коммуникантов.

Актуальность затронутой проблемы заключается в отсутствии англоязычного курса, направленного на моделирование профессиональной речи, навыки которой могут быть достигнуты только путем систематической работы со специально–разработанными фонетическими курсами. Нами предпринимается попытка создания просодических моделей деловой речи, которые бы могли помочь женщинам легче достигать успешности в деловой коммуникации в различных ситуациях общения на английском языке.

Одним из основных компонентов речевой деятельности, который находится в сфере внимания практически всех современных направлений лингвистики, является интенция говорящего, однако нет четкого представления о месте, роли и принципах функционирования интенции в высказывании.

Целью данной статьи было определение роли просодии в успешности реализации интенции говорящего в зависимости от ранга отношения коммуникантов в деловом диалогическом общении.

В связи с поставленной целью закономерным является постановка следующих **задач**:

1) Рассмотреть диалогические единства (ДЕ) корпуса исследования и отобрать экспериментальный материала для аудиторского анализа.

2) Представить уровневый анализ исследуемого материала.

3) Изучить просодическую организацию исследуемых ДЕ.

4) Выявить степень воздействия просодии на успешность коммуникации в исследуемых диалогических единствах.

Материалом для исследования послужили 150 диалогических единств, отобранных их аутентичных озвученных квазиспонтанных диалогов из оригинальных бизнес курсов, разработанных в стране изучаемого языка (BBC Business English, Business Vision, Powerhouse, Intelligent Business). Включение в сферу исследования высказываний с различной структурой, но несущих одну и ту же коннотацию, позволяет выяснить, в каких случаях интонационные признаки являются сопутствующими лексико–грамматическим средствам, а в каких – компенсирующими их [4].

Рассмотрены следующие ситуации общения: женщина–начальник – мужчина–подчиненный (ЖН – МП), мужчина–начальник – женщина–подчиненный (МН – ЖП), мужчина и женщина – равноправные партнеры (М = Ж). С лингвистической точки зрения предложена классификация ДЕ в зависимости от интенции коммуникантов: запрос/получение информации, сообщение информации, просьба/приказ, убеждение/переубеждение, привлечение внимания.

На первом этапе был проведен перцептивный анализ экспериментального материала, к проведению которого были привлечены 9 информантов–экспертов в области фонетики. После статистической обработки ответов аудиторов [2], полученные результаты были представлены в сводной Таблице 1.

Таблица 1

Таблица восприятия аудиторами акустических параметров ДЕ по различной интенции

по рангу отношений		ЖН – МП			МН – ЖП			М = Ж		
Интенция говорящего (женщины)	просодич. хар–ка	высот–ный уровень	гром–кость	темп	высот-ный уровень	гром–кость	темп	высот–ный уровень	гром–кость	темп
получение/ запрос информации		средний	средняя	средний	средний	высокая	средний	средний	средняя	средний
сообщение информации		средний	высокая	быстрый	средний	средняя	средний	средний	средняя	быстрый
просьба/ приказ		высокий	средняя	средний	средний	высокая	быстрый	средний	высокая	средний
убеждение/ переубеждение		высокий	высокая	медленный	средний	высокая	быстрый	средний	высокая	быстрый
Привлечение внимания		высокий	высокая	средний	средний	высокая	медленный	высокий	высокая	быстрый

В процессе обработки результатов, получены следующие выводы:

1. В диалогах по схеме «ЖН – МП» у дикторов–женщин (ДЖ) был отмечен высокий высотный уровень при реализации интенции просьбы/приказа, убеждения/переубеждения, привлечения внимания; высокая громкость при реализации интенции сообщения информации; медленный темп при реализации интенции убеждения/переубеждения.

2. В диалогах по схеме «МН – ЖП» у ДЖ была отмечена высокая громкость (за исключением реализации интенции сообщения информации); быстрый темп при реализации интенции просьбы/приказа, убеждения/переубеждения; медленный темп при реализации интенции привлечения внимания.

3. В диалогах по схеме «М = Ж» у ДЖ отмечена высокая громкость при реализации интенции просьбы/приказа; быстрый темп при реализации интенции сообщения информации, убеждения/переубеждения, привлечения внимания.

На следующем этапе перед аудиторами были поставлены задачи проанализировать степень успешности ДЕ с различной интенцией коммуникантов. Экспериментатором был проведен статистический подсчет полученных результатов, что в процентном соотношении отображено в Таблице 2.

Таблица 2

Таблица зависимости успешности реализации интенции ДЕ от ранга взаимоотношений коммуникантов

		По интенции (цели высказывания) коммуникантов				
По рангу отношений	По степени успешности	Привлечение внимания	Сообщение информации	Запрос/ Получение информации	Просьба/ Приказ	Убеждение/ Переубеждение
женщина–начальник – мужчина–подчиненный	успешный	85%	80%	75%	80%	85%
	неуспешный	15%	20%	25%	20%	15%
мужчина–начальник – женщина–подчиненный	успешный	70%	90%	80%	85%	60%
	неуспешный	30%	10%	20%	15%	40%
мужчина и женщина – Равноправные партнеры	успешный	70%	80%	60%	60%	50%
	неуспешный	30%	20%	40%	40%	50%

В результате обработки данных были получены следующие выводы:

1. В диалогах по вертикали в среднем наблюдается больший процент успешных диалогов (79%) по сравнению с теми, в которых коммуниканты равны по социальному рангу (64%).

2. В зависимости от гендерной принадлежности руководителя степень успешности коммуникации достигает 81% по схеме «ЖН – МП», и 77% по схеме «МН – ЖП».

3. Следует отметить зависимость успешности коммуникации от интенции говорящего. Так, по схеме «ЖН – МП» наибольший процент успешности наблюдается при привлечении внимания (85%) и при убеждении либо переубеждении (85%); по схеме «МН – ЖП» – при сообщении информации (90%), а также при просьбе либо приказе (85%); в ситуации по схеме «Ж = М» – при сообщении информации (80%), а наименьший – при попытках убедить либо переубедить (50%).

Таким образом, можно подытожить, что наиболее успешными являются: 1) деловые диалоги по схеме «МН – ЖП» с интенцией говорящего сообщить собеседнику информацию (90% успешности), а также с интенцией дать указание собеседнику в форме просьбы или приказа (85% успешности); 2) деловые диалоги по схеме «ЖН – МП» с интенцией говорящего прив-

лечь внимание (85% успешности) и с интенцией убедить либо переубедить собеседника (85% успешности); 3) деловые диалоги по схеме «Ж = М» с интенцией говорящего сообщить информацию (80% успешности).

Наименее успешными среди исследуемых диалогов можно назвать: 1) деловые диалоги по схеме «МН – ЖП» с интенцией говорящего убедить либо переубедить собеседника (60% успешности); 2) деловые диалоги по схеме «ЖН – МП» с интенцией говорящего запросить либо получить информацию (75% успешности); 3) деловые диалоги по схеме «Ж = М» с интенцией говорящего убедить либо переубедить собеседника (50%).

По мнению аудиторов, лучше всего в прослушанных диалогах опознавался интенциональный акт запроса/получения информации, поэтому мы решили подвергнуть эти ДЕ более детальному анализу и предложить их для повторного прослушивания аудиторами. Обработанные результаты представлены в Таблице 3.

Таблица 3

Таблица просодических характеристик ДЕ по рангу взаимоотношений коммуникантов с интенцией запроса/получения информации

Просодические характеристики Ранг отнош комму никантов		Высотный уровень			громкость			темп		
		(очень) высокий	средний	(очень) низкий	(очень) громко	средний	(очень) тихо	(очень) быстро	средний	(очень) медленно
Женщина –начальник Мужчина – подчиненная	М	25%	70%	5%	12%	88%	0%	20%	75%	5%
	Ж	70%	26%	4%	24%	76%	0%	21%	77%	2%
Мужчина–начальник Женщина– подчиненная	М	20%	75%	5%	25%	75%	0%	30%	60%	10%
	Ж	49%	51%	0%	55%	45%	0%	16%	80%	4%
Мужчина и женщина – равноправные партнеры	М	34%	60%	6%	25%	70%	5%	20%	50%	30%
	Ж	40%	60%	0%	20%	80%	0%	25%	50%	25%

В результате были сделаны следующие выводы:

1. В диалогах по схеме «ЖН – МП» был отмечен гораздо более высокий высотный уровень у ДЖ, в то время как у ДМ отмечен средний высотный уровень. У женщин–начальников в 2 раза чаще была отмечена высокая громкость наряду с медленным темпом речи.

2. В диалогах по схеме «МН – ЖП» у женщин–подчиненных сохраняется использование высокого высотного уровня, однако в половине случаев высотный уровень ДЖ был отмечен как средний. У женщин–подчиненных в 2 раза чаще отмечалась высокая громкость, но в 45% случаев была отмечена средняя громкость. У ДЖ превалировал средний темп речи, а быстрый и медленный встречались в 2 раза реже, чем у мужчин–начальников.

3. В диалогах по схеме «М = Ж» просодические характеристики были отмечены как практически идентичные.

Следующей задачей был анализ типов шкал в ситуациях собеседников разных рангов, результаты которого представлены в Таблице 4.

Таблица 4

Частотность употребления типов шкал во фразах ДМ и ДЖ

шкала Ранг отнош коммуникантов		нисходящая			восходящая			ровная		
		ступен-чатая	ступен. с наруш. постеп.	скользя-щая	ступен-чатая	ступен. с наруш. постеп	скользя-щая	ступен-чатая	ступен. с наруш. постеп	скользя-щая
Женщина – начальник – Мужчина – подчи-ненный	М	60%	18%	5%	5%	5%	–	7%	–	–
	Ж	55%	15%	8%	12%	3%	–	7%	–	–
Мужчина–начальник Женщи-на– подчиненная	М	64%	15%	12%	6%	3%	–	4%	–	–
	Ж	60%	13%	19%	2%	2%	–	–	–	–
Мужчина и женщина – равноправные партнеры	М	58%	16%	18%	3%	2%	–	2%	1%	–
	Ж	67%	19%	12%	1%	1%	–	–	–	–

Из данной таблицы видно, что:

1. В диалогах по схеме «ЖН – МП» ДЖ чаще пользуются восходящей ступенчатой шкалой, а ДМ –нисходящей ступенчатой.

2. В диалогах по схеме «МН – ЖП» ДЖ реже, чем ДМ используют нисходящую ступенчатую шкалу, наряду с этим нисходящая скользящая шкала встречается в речи ДЖ на 7% чаще. Ровная ступенчатая шкала была отмечена в 4% реплик ДМ и полностью отсутствовала в речи ДЖ.

3. В диалогах по схеме «М = Ж» у ДЖ чаще ДМ встречаются нисходящая ступенчатая шкала и нисходящая ступенчатая шкала с нарушенной постепенностью, но у ДЖ реже опознавались нисходящая скользящая и восходящая шкалы.

Аудиторами было также проанализировано соотношение ядерных тонов у ДМ и ДЖ во всех ситуациях делового общения, независимо от ранга в ДЕ с интенцией запроса/получения информации. Результаты представлены в Таблице 5.

Таблица 5

Частотность употребления ядерных тонов во фразах с интенцией запроса/получения информации

№	Тип тона	Кол-во фраз		% к общему	
		ДЖ	ДМ	ДЖ	ДМ
1	Низкое падение	31	35	30	34
2	Высокое падение	8	5	10	5
3	Низкий подъем	26	34	25	33
4	Высокий подъем	5	8	5	7
5	Падение-подъем	16	14	15	13
6	Ровный	3	-	2	0

7	Низкий подъем + Высокое падение	6	2	5	1
8	Подъем-Падение + Низкий подъем	–	2	0	2
9	Низкое падение + Низкий подъем	7	5	8	5

Как видно из приведенной выше таблицы, ДМ и ДЖ приблизительно в равном количестве произносили фразы, в которых ядерным тоном в финальных синтагмах является низкое падение (Low Fall). В неделовых ситуациях Low Fall по статистике встречается на 15 – 20 % чаще в речи мужчин [1]. В тоже время низкий подъем (Low Rise) встречается в речи ДМ на 8% чаще, чем в речи ДЖ, что также является нетрадиционным в нейтральных ситуациях. Можно утверждать, что у женщин наблюдается тенденция к отказу от этого финального тона, характеризующегося незавершенностью и неуверенностью. Следует отметить низкий процент использования комбинированных тонов, а также ровного тона, что обусловлено рамками формального общения.

Аудиторы также определили количество синтагм, длину и наполненность пауз, семантический центр высказывания ДЕ. Результаты представлены в Таблице 6.

Таблиця 6

Синтагматическое членение фраз

	ДМ	ДЖ
Количество синтагм	110	135
Количество фраз	50	50

Как видно из таблицы, во фразах ДЖ преобладают более короткие синтагмы, чем у ДМ; длительность пауз у ДЖ превалируют над паузацией у ДМ, однако эти паузы были оценены не как паузы хезитации, а как эмоционально–оценочные паузы, то есть психологические паузы воздействия.

В результате проведенного исследования, можно сделать следующие **выводы** о том, какими тактиками и стратегиями на фонетическом уровне следует располагать женщинам в различных ситуациях делового общения с целью достижения максимально успешной реализации интенции запроса/получения информации:

1. Произносить реплики на среднем высотном уровне со средней громкостью средним либо медленным темп.

2. Отдавать предпочтение употреблению нисходящих шкал, особенно нисходящей ступенчатой и нисходящей ступенчатой с нарушенной постепенностью. Избегать использования восходящих шкал.

3. Произносить финальные синтагмы фраз с нисходящими ядерными тонами, такими как низкое падение и низкий подъем. Избегать излишне эмоциональных комбинированных тонов.

4. Уделять внимание синтагматическому членению речи: короткие синтагмы и паузы средней длины позволяют оказывать мощное эмоциональное воздействие и добиваться успешности коммуникации.

В перспективе планируется продолжить исследование, проведя компаративный анализ ДЕ английского и русского языков.

Література:

1. Антипова А. М. Система речевой интонации / Антипова А. М. – М.: Высшая школа, 1979. – 131 с.
2. Бровченко Т. А., Варбанец П. Д., Таранец В. Г. Метод статистического анализа в фонетических исследованиях / Бровченко Т. А., Варбанец П. Д., Таранец В. Г. – Одесса: Одесская городская типография, 1976. – 102 с.
3. Душкина М. Р. Психология влияния: деловое общение. – Санкт–Петербург: Питер, 2004. – 224 с.
4. Шкворченко Н. Н. Просодия как средство реализации интенции говорящего в деловом диалоге [Текст] / Н. Н. Шкворченко // Філологія і освітній процесс: 21 століття: Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції. – Одеса: 2010. – С. 161–165.

Шкворченко Н. М. Роль просодії у створенні іміджу успішної бізнес-леді

Анотація. Стаття присвячена вивченню проблеми впливу просодії в реалізації успішності ділового діалогічного спілкування в ситуаціях, коли комуніканти знаходяться на різних щаблях ієрархічної драбини. Характер ділової бесіди, особливості її протікання, тематика обговорюваних питань визначаються професійними і діловими інтересами її учасників, а також типом відносин між співрозмовниками (субординаційні «по вертикалі» – «зверху–вниз», «знизу–вгору » і партнерські «по горизонталі»). Класифікуючи діалоги за рангом відносин комунікантів у центрі уваги знаходиться не тільки їх положення на ієрархічній драбині, а також гендерна належність.

Ключові слова: просодія, ділове спілкування, комуніканти, субординація, ранг співвідношень, гендерна належність.

Shkvorchenko N. The role of prosody in creating the image of a successful business woman

Summary. This article is dedicated to studying the impact of prosody in the implementation of successful business dialogic communication in situations of the communicants being at different levels of the hierarchy. The nature of the business conversation, its specific features, topics discussed are defined by business and professional interests of its members, as well as the type of relations between communicants (subordinate «vertical» – from the boss to the subordinate or from the subordinate to the boss; and partner «horizontal»). Classifying the dialogues due to their communicants' relations rank, attention is focused not only at their position in the hierarchy, but also at their gender identity.

Key words: prosody, business communication, communicant, subordination, rank correlations, gender identity.

РЕЦЕНЗІЇ

В. Таранець

РЕЦЕНЗІЯ[1]

КИФІШИН А.Г. «ДРЕВНЕЕ СВЯТИЛИЩЕ КАМЕННАЯ МОГИЛА. ОПЫТ ДЕШИФРОВКИ ПРОТОШУМЕРСКОГО АРХИВА XII–III ТЫСЯЧЕЛЕТИЙ ДО Н. Э.»

1. Книга А. Г. Кифішина вражає своєю монументальністю і розглядом надзвичайно важливих проблем життя із історії давніх цивілізіцій. Хоча результати, як зазначає автор, носять попередній характер (с. 27), але метою є доторкнутися до старожитностей і зробити деякі, хай і гіпотетичні, все ж важливі для сучасника висновки щодо пам'ятника Кам'яна Могила (КМ) на півдні України.

Досліджуваний пам'ятник виглядить на сьогодні суттєво пошкодженим, і тому автору приходиться звертатися до його копій плит та панно, засвідчених дослідниками раніше (О. М. Бадер, В. М. Даниленко, М. Я. Рудинський, М. Я. Михайлов). Незважаючи на труднощі, пов'язані з відсутністю оригіналу написів, все ж можна аналізувати наявні свідчення і робити висновки, що і робить автор у своїй об'ємній праці.

Робота складається із 7 розділів та двох додатків, починається з історіографічної справки та пошуку методів розшифровки піктографічної писемності. Автор зазначає, що первинним є письмо ідеографічне, після якого появляється силабічне і в такому ракурсі проводить дослідження, порівнюючи піктограми Шумеру з написами КМ.

Перш ніж переходити до аналізу свідчень КМ, А. Г. Кифішин звертається до досліджень подібних піктографічних зображень в інших регіонах світу. Він розглядає піктографічне письмо в Намазгі (Південний Туркестан), потім Трої і приходить до висновку, що в Намазгі, а також Трої II (2600-2450 рр. до н. е.) і пізніше знаки мають наявні ознаки спорідненості з протошумерськими (с. 29-39). У VI тис. до н. е. зафіксовані давні значки в Трансільванії та Угорщині, що засвідчують культ різних шумерських богів (с. 48). Досить пізньою є третя група балкано-дунайських написів, що відносятся до початку IV тис. до н. е., тут же автор відмічає витоки культури Прекукутені (IV – III тис. до н. е.) (с. 54). У цілому давні праці писемних знаків від Намазгі на сході, Елама на півдні, Трої II-IV на південному заході, Кьорьош-Тордаш на заході – всі вони мають відношення до протошумерського письма (с. 56). Про це свідчить також ілюстративний матеріал цих регіонів, який наводить автор.

Надзвичайно цінним для нас вважається дослідження А. Г. Кифішиним балкано-дунайських написів і в цілому культури цього регіону, яку, на наш погляд, можна вважати попередниками культур **Кукутень** і **Трипілля,** спорідненість яких переконливо показано в працях відомого археолога Марії Гімбутас. Очевидно, що культура Трипілля (V-III тис. до н. е.) на терені України стала субстратом для прийшлих у IV тис. в південні степи індоєвропейських (ієв.) племен, де згодом зародилися індоіранські та давньоєвропейські (слов'янські, балтійські, германські, кельтські та ін.) групи мов [6]. Дослідження А. Г. Кифішина засвідчує, що цей субстрат виглядить спорідненим до культури шумерських племен, багато чого з нього унаслідували зокрема слов'янські народи, які довше інших племен знаходилися на території Трипілля. Результати дослідження А. Г. Кифішина схиляють нас до думки, що населення Трипілля мало надзвичайно великий вплив на шумерську цивілізацію, хоча етнічно носії останньої могли належати до інших витоків. Особливо чітко цей вплив засвідчується у сфері аграрних здобутків, успіхи яких наочно показано автором при аналізі семантики написів шумерського походження на Балканах (пор. лексеми, що позначають поняття: 'раб плуга Країни', 'пшениця Степу', боротьба із-за 'зерна ячменя', 'зерно великих', 'мотига' і т. д. (с. 49 і далі). Очевидною є значущість великої землеробської країни Трипілля, вперше показаної в дослідженні А. Г. Кифішина. До наслідків цього впливу ми ще повернемося в наших нотатках нижче.

2. Основу праці А. Г. Кифішина складають порівняння піктограм Шумеру та КМ. Автор дослідив у книзі досить велику кількість написів КМ, які подаються у вигляді копій у порівнянні до свідчень, поданих у «Шумерському лексиконі» А. Даймеля. У цілому досить наочно й переконливо зроблено в монографії порівняльний аналіз пам'яток, розгляд якого подаємо нижче у вигляді окремих зауважень чи побажань, зроблених, як вище зазначалося, зі сторони філолога.

Шумерські знаки подані в чотирьох варіантах написання, які представляють такі епохи до н. е.: XXV ст., XXII ст., XVIII ст. та VII ст. Наявність **хронологічної** динаміки дає можливість читачеві бачити тип варіацій цих знаків і, з іншого боку, порівнюючи тотожні значки з написами в КМ, можна зробити висновки щодо давнини написання їх в останньому. Так, у панно № 7 (с. 68 і далі) таке порівняння шумерських знаків із знаками КМ показує ідеографічну давнину останніх і, з іншого боку, ріст стилізованих зображень у напрямку до н. е. На цих же рисунках подається шумерська транскрипція, що дозволяє автору відтворити семантику зображуваного. Оскільки згідно з А. Г. Кифішиним знаки, які він наводить у праці, є тотожними до шумерських, то цілком логічно автор переносить їх се-

[1] Рецензія на книгу: Кифишин А.Г. Древнее святилище Каменная Могила: Опыт дешифровки протошумерского архива XII-III тысячелетий до н.э. Т.1 / А.Г. Кифишин. – Київ : Аратта, 2001. – 872 с.

мантику на значки КМ. Правда, в цьому місці треба було б зауважити, що знаки КМ, як свідчить дослідження, в цілому є давнішими за шумерські, а тому ці семантизовані значки появилися у той давній час, що передував власне шумерським свідченням. Так, панно № 7 (с. 68) представляє знак *im* 'Ішкур, бог грози' в шумерських текстах і в КМ виглядить досить ідентичним за формою, все ж давнішим, ніж спрощений їх варіант у шумерських текстах.

3. Надзвичайно цікавою представлена **семантика** наведених у праці зображень КМ і їх інтерпретація порівняно до шумерських. Розпізнавання семантичного наповнення, що наведене тим чи іншим знаком, є надзвичайно трудомістким для дослідника, і саме тут можна найбільше помилитися, оскільки відомо, що кожне давнє слово мало великий спектр значень, те ж відноситься і до піктограм, які подаються в працях при розгляді шумерського письма, а також рисунків КМ. Розглянемо у вигляді ілюстрації окремі значки КМ у порівнянні до шумерських письмен, показаних дослідником у рецензованій праці.

Поки що безвідносно до транскрипції хочемо зазначити, що А. Г. Кифішин показує досить переконливо спорідненість шумерських знаків та КМ. В одному і іншому джерелі піктограми мають зовні візуальну подібність, що свідчить про велику й творчу працю автора при розгляді знаків КМ і співвіднесенні їх з шумерськими. Читач може сам порівняти кожну групу піктограм, оскільки вони подані послідовно в текстах при розгляді панно, а також в додатку, де зібрані всі різноманітні їхні варіанти в порівнянні зі знаками Шумеру (с. 697 і далі). Очевидно, що після такої титанічної роботи А. Г. Кифішина його послідовники, маючи вихідний матеріал, можуть зі своєї сторони добавити ті чи інші інтерпретації щодо смислу значків, уточнюючи їхню співвіднесеність з піктограмами чи, навпаки, заперечити їхній смисл, запропонований автором. Зупинімося на деяких прикладах семантики знаків КМ, наведених у праці автором:

а) Шумерський знак *a*, що позначає 'воду' (с. 749-750), має у Шумерії вигляд прямої вертикальної лінії: у давній час – дві або три лінії, подібне зображення в клинописі. Асоціація з дощем (водою) досить реальна: лінії ніби з'єднують небо і землю і свідчать про процес 'іде дощ'. Як відомо, в глибоку давнину зображення двох предметів відображало 'цілісність' (одиничність) і 'множинність' [5], у цей час ще не було 'одиниці' і рахунок відбувався 'двійками'. Те ж значення збереглося і при позначенні предмету ('води') трьома лініями, у цьому випадку, тобто у пізніший час, 'двоїна' змінилася 'троїною', навіть могло появитися четверне число, як, наприклад, в австралійських мовах.

Споріднені позначення 'води' мають місце і в свідченнях КМ. У більшості випадків це прямі чи косі вертикальні лінії або одна лінія чи лінія з крапкою (чи крапками) поряд. Останнє також можна співвіднести з розумінням 'іде дощ', 'вода'. У цілому зображення КМ співпадають зі значками давнього Шумеру.

Оскільки первісно для людини було характерним образне мислення, то перші уявочнення знаходили в піктограмах вигляд «малюнку» навколишнього світу. Тому розглянуті зображення 'води' як 'частки дійсності' необхідно інтерпретувати у вигляді ансамблю понять: *небо, земля, іде дощ, вода*. Лише з часом став виділятися типовий денотат типу 'вода' чи 'дощ', який репрезентувався спрощеним від «малюнку» знаком.

б) Розглянемо ще один тип зображень, що має в собі семантику 'країна' (с. 725), шум. *kalam (-un)*. Оскільки його семантика має в собі в цілому розуміння 'землеробство', то виходячи з цього, на нашу думку, малюнки включають в себе аграрні атрибути. Дуже схожим є давнє зображення у вигляді плуга з двома ручками, овалу, тобто рала, що виорює впадину в землі. Тут же рядом три прямі полоски, що нагадують ріллю. У цілому таке зображення має в собі складники: *людина* (руки, що тримають плуга), *плуг* (тут зображення двох плугів, які свідчать про 'цілісність' образу і позначають 'один плуг'), *процес оранки* та *ріллю*. Мабуть, первісним узагальненням у піктограмі є 'оранка'. Наступні споріднені малюнки показують 'ріллю' у вигляді прямих та поперечних ліній («решітки»). Очевидно, що цей елемент щодо первісного зображення міг свідчити також про оранку і показувати 'ріллю'.

Подальший рисунок є спрощеним до першого: ті ж два *плуги*, одна *лінія* ('оранка') і додатково нове зображення ніби-то *голови* тварини. Відомо, що первісно оранка землі робилася лише людиною, з часом стала використовуватися тварина (віл чи кінь). Ще один рисунок, подібний до попереднього, але плуги (=плуг) показані у вигляді клинописних (ідеалізованих) знаків. Досить чітко проступає тут голова, похожа на бика.

Зображення, перераховані вище, показані А. Г. Кифішиним у хронологічному порядку і свідчать про глибоку давнину, яка відрізняється від споріднених шумерських знаків, показаних тут же (с. 725). Піктограми Шумеру мають у собі значення 'ріллі' та 'тяглової сили' (мабуть, тварини). Це в цілому засвідчує, що піктограми КМ є архаїчнішими за шумерські, бо наближені до реальних своїх контурів.

На нашу думку, зображення типу «решітки» в шумерських та КМ піктограмах досить переконливо свідчать про свою давнину у вигляді 'рілля' і, мабуть, таку ж семантику вони мають і в інших текстах шумерських та КМ. Тому важко погодитися з іншою їхньою інтерпретацією у вигляді *lil* 'вітер' (с. 725), *ú*$_2$ 'трава' (с. 726), *utug* 'утуги, демони' (с. 748) та ін.

в) До землеробських знарядь належить зображення КМ *kud* (с. 698-700), яке повністю імітує *соху* у вигляді розвилки із дерева. Подібний знак має місце і в Шумерії зі смислом 'судити', але для позначень КМ А. Г. Кифішин вживає також значення 'різати (землю)', що повністю відповідає його зображенню. Оскільки в глибоку давнину ім'я та дія у позначенні збігалися, тобто іменник та дієслово фактично не розрізнялися, то переклад цього значка може мати також смисл 'соха'.

г) Шумерське *an* позначає 'небо', 'Ану, бог' (с. 700), яке за своєю формою реально подібне *зорі* у вигляді кількох перехресних променів. Аналогічний вигляд мають також значки КМ, які за своєю давністю співпадають зі значками Шумеру.

д) Досить варіативним є значок під назвою *pab* 'предок', 'керівник' (с. 702-703), що нагадує собою дві схрещені лінії, досить часто одна із них довша, цим вона схожа собою на сучасний трикінцевий хрест. На нашу думку, таке позначення має іншу від запропонованої семантику, що ґрунтується на наступному. Як свідчить матеріал

А. Г. Кифішина, глибока давнина має в піктограмах зображення, що нагадує реальний в природі предмет чи якусь його складову частину. Це відповідає, як уже йшлося вище, образному мисленню давньої людини. Тому погодитися з думкою наведених вище шумерських значень *pab* немає підстав. Думаємо, що А. Г. Кифішин не повинен би повністю довіряти автору «Шумерського лексикону», в якому подані в цілому все ж гіпотетичні дані, а з іншого боку, зображення в Шумері є пізнішими і представляють собою не первісні піктограми, а уже значки у вигляді ідеограм. У той же час зображення КМ, як свідчить дослідження А. Г. Кифішина, є досить архаїчними і повинен бути інший підхід при інтерпретації смислового наповнення зображень, ніж це має місце в рисунках Шумеру, які реконструюються, як правило, через аккадське письмо [3, 7].

Повертаючись до семантики зазначених вище двох схрещених ліній, вважаємо, що вертикаль поєднує *небо* і *землю* (як вище у випадку ʻвода’), а горизонтальна зображає *простір землі,* що в цілому має смисл ʻВсесвіт’, ʻчотири сторони світу’, а потім ʻвічність’. Цілком можливо, що з часом ця семантика уособлювала людину у вигляді жерця і отримала видозмінене зображення (клинописне) зі значенням ʻкерівник, священник’ у лексиконі Шумеру.

е) Численні малюнки у вигляді прямої вертикальної лінії в КМ (с. 741) А. Г. Кифішин позначає шумерським значком *diš,* який, окрім інших, має значення ʻодин’ та *dili* ʻлюдина’. Подібне зображення у вигляді прямої лінії мало ці два смисли у давніх ієв. мовах, більше того, вони, як свідчить наше дослідження, сходяться до єдиного кореня ієв.**k*^{w}*e.* Давнє позначення людини у вигляді прямої вертикальної лінії у шумерів та індоєвропейців (аріїв) свідчить про можливий вплив шумерської, давнішої, культури на арійську, яка з’явилася пізніше першої, у той же час обидві групи народів могли тривалий час проживати по сусідству на Близькому Сході. Правда, можливо, що позначення виникло відприродньо і незалежно одне від одного, оскільки логіка мислення різних народів є єдиною, що і могло визвати подібні асоціації та зображення на письмі тих чи інших предметів оточуючого світу.

є) Розпізнаючи піктограми і вкладаючи в них якийсь предметний зміст, дослідники керуються передусім візуальною подібністю значка до реконструйованого предмета. Все це, звичайно, мало місце при створенні відповідного значка писцем, проте необхідно пам’ятати, що автори піктограм інакше сприймали речі і давали їм перші найменння. Людина глибокої давнини, даючи назву предмету, вказувала на найважливішу для неї його властивість, і ця остання ставала найменням для цілого предмету. Тобто, назва предмета в минулому – це його **опредмечена ознака.** Виходячи з такого розуміння, зображення у вигляді СТОПИ було не стопою в цьому розумінні (для СТОПИ існувало у шумерів зображення НОГИ і ПІДОШВИ), а мало поняття вигляду: ʻідти’, ʻходити’, ʻстояти’, ʻприносити’ [3: 11]. Можна погодитися з наведеною в роботі А. Г. Кифішиним семантикою СТОПИ *ab* у вигляді ʻморе’ (с. 715), хоча, можливо, вірнішим було б розуміння ʻберег моря (озера чи річки)’.

Розглянуті вище приклади щодо семантичного наповнення зображень свідчать, що значки КМ є **архаїчнішими** по відношенню до шумерських. До зазначених прикладів хочемо додати ще кілька, досить характерних і переконливих у своєму проявленні в КМ. До них уналежнюємо наступне: *ug*^{6} ʻвбитий; мертвий’ (704), *bukun* ʻПовалений Телець’ (с. 711), *anše* ʻвіслюк’ (с. 721), *Pa* ʻкрило’ (с. 723), *giš* ʻдерево’ (с. 724), *gigir* ʻколісниця’ (с. 743) та інші. Очевидно, що в цілому А. Г. Кифішин виконав надзвичайно трудомістку роботу щодо аналізу написів КМ і творчо підійшов до їх розпізнання та семантизації.

4. Хотілось би торкнутися ще однієї проблеми, яка розглядається автором в його праці, це – «транскрипції» значків КМ, яку повністю перейнято із «Шумерського лексикону» А. Даймеля. А. Г. Кифішин використовує ці позначення схоже формально, як випливає із його роботи, проте, на нашу думку, аналіз цих позначень із шумерської мови таїть в собі ще деякі цікаві здобутки у порівнянні до ієв. мов.

Близьке географічне положення шумерів та їхніх потомків з аріями свідчить про можливий вплив однієї групи мов на іншу. Ця сторона питання набуває більшого значення у випадку прийняття гіпотези про прадавню генетичну спорідненість цих мов згідно дослідженням В. М. Ілліч-Світича та ін. [2]. Виходячи із праці А. Г. Кифішина, хотілось би навести у зазначеному сенсі кілька прикладів такої спорідненості.

а) Розглянуте вище шум. *a* зі значенням ʻвода’ узгоджується з ностратичним *Huwa* ʻпотік води’ та ієв. протоформою **hek*^{w}- зі значенням ‘вода, пити’. Очевидним є у зазначених формах редуплікація кореня у вигляді **k*^{w}*a* ʻвода’. Про давність цього етимона свідчить його звуконаслідувальний характер, а також редуплікація, яка належить до першого мовного словотворення. Фізіологічна природа утворення звуків у мовах свідчить про давню структуру складу *CV* («приголосний+голосний»), ніж складу з початковим голосним *V* [4]. Очевидно, що шум. *a* утворилося в результаті артикуляційного послаблення раніше існуючого початкового приголосного (чи ларингалу) вигляду **h*, який потім зник, що історично мало місце в різних мовах. Тобто, шумерська форма пройшла досить довгий шлях розвитку, ніж ієв. **k*^{w}*a*.

б) Останнє можна продовжити при розгляді назви головного шумерського бога Ану, що позначався шляхом шум. *an.* Цей же корінь мав семантику ʻнебо’ (с. 682). Близьким до зазначеного є шум. *na* зі значенням ʻкамінь’. Із давнини народів відомо, що досить часто *небо* уявлялося у вигляді кам’яного склепу чи покриття. Звідси очевидною є спорідненість шумерського та ієв. наймень неба. Проте шумерське слово не має початкового приголосного, який шляхом ретроспекції можна відтворити у вигляді **Hanu,* що має в ієв. прамові вигляд **k*^{w}*ena* зі значенням ʻодин; перший’, а значить ʻголовний (бог)’. Останні два приклади свідчать про ускладнену фонетичну структуру, а значить і про тривалий розвиток шумерської мови.

в) Наведемо ще один приклад із шумерської у порівнянні до ієв. прамови, це наймення *kalam (-un),* що має загальне позначення ʻКраїна’ (= Шумер). Деталізований розгляд подібних до шумерських зображень КМ, які зробив А. Г. Кифішин, поданий нами вище і включає в себе поняття: *плуг (ручний), оранка, рілля,* тобто належить до лексики з семантичним полем ʻземлеробство’. Варіанти вищенаведених шумерських позначень свідчать про наявність сталої частини слова *kal-*, яку відносимо до кореня. Цікаво зазначити, що в ієв. прамові існує також корінь **k*^{w}*el-* з тим же значенням. На нашу думку, є всі підстави передбачити за-

родження землеробства в аріїв через посередництво мешканців Трипілля. Особливо цей вплив був великим у той час, коли арії знаходилися в південних українських та російських степах і зіткнулися тут з трипільцями, до культури яких доторкнулися раніше також шумери-аграрії.

5. Відкритою залишає А. Г. Кифішин проблему зародження і поширення шумерської культури в Європі та Азії, хоча його висновки дають можливість подивитися на цю проблему з деяким оптимізмом, що нам хотілось би виразити це в наступному матеріалі.

Загальноприйнятим є розуміння того, що шумерська культура є давнішою від індоєвропейської. У давнину «вся величезна зона лісів Європи, Азії та Африки була заселена напівдикими мисливськими племенами, і лише у смузі сухих субтропіків, від нинішньої Іспанії до Китаю, посеред степів блукали племена вівчарів», зазначав І. М. Дьяконов [1, 5]. На нашу думку, шумери до перебування в IV тис. до н. е. в Межиріччі Тигру та Євфрату мали контакти з трипільцями та населенням культури Кукутень. З північних Балкан шумери зійшли на південь, як про це переконливо свідчать писемні знаки книги А. Г. Кифішина (с. 55), а звідси через Малу Азію (пам'ятки Чатал Гююк) пішли на південь Палестини, де створили в IV тис. цивілізацію, що отримала світове значення і поширення. І. Т. Канєва зазначає, що шумери появилися в Південному Дворіччі не пізніше IV тис. до н. е., але «звідки вони прийшли, до цього часу невідомо» [3, 6]. Саме про такий шлях шумерів свідчить дослідження А. Г. Кифішина, який показав все це при аналізі і порівнянні піктограм Шумеру та КМ і інших пам'яток від Сходу до Балкан.

Вище було нами показано, що транскрипція шумерських лексем суттєво відрізняється від найдавніших позначень слова у вигляді ланки відкритих складів, які, як нами було показано, були типовими для мови трипільців [6]. Саме структура цієї мови вплинула на слов'янські, які найдовше, а українці і досьогодні, перебували на терені Трипілля, що викликало у перших зміни в ієв. слові у вигляді «закону відкритого складу». Наявність такого типу складів у слові в мові трипільців свідчить про їхню архаїчну структуру, яка вже не була такою для мовців Шумеру часу IV тис. до н. е. Ця мовна ознака також свідчить про давніше перебування шумерів на Трипіллі, ніж це засвідчено в пам'ятках Шумеру.

Виходячи із зіставного аналізу деяких шумерських та ієв. словоформ, можна прийти до висновку, що окремі із їхніх мовних ознак є досить давніми і не мають впливу субстрату, тобто є «дотрипільськими», а значить шумери, як пізніше й арії, були прийшлими племенами на терені Трипілля.

Цікаво зазначити ще один момент із життя арійських племен, які частково повторили шлях міграцій шумерів. Перші, згідно з дослідженнями Т. В. Гамкрелідзе і Вяч. Вс. Іванова, вийшли однією гілкою із Анатолії і перетнули зі сходу Кавказ, пішли в Середню Азію (до Таджикистану), потім повернули на захід і пройшли від Волги до Дунаю, зупинившись на тривалий час в Трипіллі. Тут з середини III тис. до н. е. утворилися окремі ієв. племена, які пішли на північний захід та захід в Європу. Індоіранські племена повернулися фактично в напрямку своєї першої Батьківщини до Індії та Ірану. Інша гілка аріїв перетнула Кавказ із західного боку, перейшла Малу Азію та зайняла Балкани. Очевидними є близькі шляхи міграції аріїв, а раніше них і шумерів. Звідси, вважаємо, пояснюється наявність «слов'янських» слідів у пам'ятках Трої, Єгипту, Близького Сходу та ін., про які досить часто чуємо із вуст різного роду дослідників.

Закінчуючи огляд деяких проблем, які вирішує А. Г. Кифішин, хотілось би, щоб їхня подальша доля об'єднала зусилля багатьох різнофахових науковців, оскільки для успішної роботи необхідні сили колективу людей, а не надмірна праця однієї людини. У монографії має також місце цікава й доречна повість про самого А. Г. Кифішина, назву якої нам хотілось би перефразувати у вигляді «Гениальный Некто».

Література:

1. Дьяконов І. М. Найдавніша література Близького Сходу // На ріках Вавілонських. З найдавнішої літератури Шумеру, Вавілону, Палестини. – К.: вид-во худ. літ-ри «Дніпро», 1991. – С. 5-42.
2. Иллич-Свитыч В. М. Древнейшие индоевропейско-семитские языковые контакты // Проблемы индоевропейского языкознания. Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков. – М.: Наука, 1964. – С. 3-12.
3. Канева И. Т. Шумерский язык / И. Т. Канева – 2-е изд., доп. и перераб. – СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2006. – 240 с.
4. Таранец В. Г. Энергетическая теория речи / В. Г. Таранец – Киев-Одесса: Вища школа, 1981. – 150 с.
5. Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови) / В. Г. Таранець. – Вид. 2, перероб. і доп.: Монографія. – Одеса: АстроПринт, 1999. – 1 16 с.
6. Таранець В. Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов / В. Г. Таранець. – Монографія. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – 276 с.

ЗМІСТ

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Гривина В. С.
ТРАНСГРЕССИЯ И КОНТРКУЛЬТУРА В АМЕРИКАНСКОМ РОМАНЕ 1960-90-Х ГОДОВ (У. БЕРРОУЗ, Ч. ПАЛАНИК) **4**
Milova M. N.
WORKING ON LITERARY ANALYSIS: FROM THEORY TO PRACTICE **7**
Миньяр-Белоручева А. П.
СИМВОЛЫ И ОБРАЗЫ ВЕЧНОГО ВОЗВРАЩЕНИЯ В МИРЕ ДЖОЙСА **10**
Расевич Л. П.
САМОХАРАКТЕРИСТИКА ШЕРЛОКА ХОЛМСА ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ «ВИНЯТКОВОГО ГЕРОЯ» **14**
Семенец О. С.
ОСОБЕННОСТИ РЕЦЕПЦИИ АНТИЧНОГО НАСЛЕДИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ЭПОХИ ВОЗРОЖДЕНИЯ **18**
Тупахіна О. В.
ЖАНРОВІ МОДЕЛІ ВІКТОРІАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ІНТЕР'ЄРІ РОМАНУ ГРЕМА СВІФТА «EVER AFTER» **21**
Шульга А. П.
ПОЛИСТИЛИСТИКА БИОГРАФИЧЕСКОГО РОМАНА Э. БЕРДЖЕССА «ВЛЮБЛЕННЫЙ ШЕКСПИР» **26**

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Абрамова Е. Ю.
КОММУНИКАТИВНАЯ РОЛЬ РЕАКЦИИ НА КОМПЛИМЕНТ В ПРОЦЕССЕ ДИАЛОГИЗИРОВАНИЯ **30**
Алексієвець О. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОСОДИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОЧКИ ЗОРУ ПРОМОВЦЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ) **34**
Артеменко Ю. О.
ВИСЛОВЛЕННЯ З ІМПЛІКАТИВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ: МОВЛЕННЄВОАКТОВИЙ ПІДХІД **37**
Басок В. А.
PRAGMASEMANTIK DER KONTEXTUELLEN SYNONYME IM DEUTSCHEN **40**
Бехта І. А., Паров'як І. І.
ЕКСПАНСІЯ ВИХІДНОЇ МОДЕЛІ РЕЧЕННЯ НІМЕЦЬКОГО ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ТЕКСТУ **43**
Бигунова Н. А.
ОБЪЕКТ ОЦЕНКИ В ПОЛОЖИТЕЛЬНО-ОЦЕНОЧНЫХ РЕЧЕВЫХ АКТАХ **47**
Біскуб І. П.
ЛІНГВОКОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЗНАНЬ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ **51**
Білоус Ю. В.
КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ **55**
Боровик О. Л.
САГА ПРО МАЛИЙ ЖАНР ФОЛЬКЛОРУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПРИСЛІВ'ЇВ) **59**
Боса В. П.
НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ В МОВІ ТА В МОВЛЕННІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДЕПРЕСИВНОГО **62**
Боштан А. В.
EMPIRISCHE UNTERSUCHUNG ADNOMINALER ATTRIBUTE IM DEUTSCHEN **65**
Гладка В. А.
ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ФАКТОРИ НЕКОМПОЗИЦІЙНОСТІ ФО ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ **68**
Гузак А. М.
БІБЛІЯ ЯК ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ) **72**
Данилюк С. С.
КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ **77**

Дерябіна А. А.
МОВА ПРАВА ЯК ФАХОВА МОВА..... **81**
Домброван Т. І.
ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКА: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО СИМБІОЗУ..... **85**
Дулепа І. Б.
ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВИХ МОВ У СТРУКТУРІ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ..... **89**
Євдокимова І. О.
ІНТОНАЦІЙНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ВПЛИВУ НА ГЛЯДАЧА У РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ..... **92**
Задобривская О. Ф., Балан М. В.
МЕТАФОРИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ФАШИЗМА
(НА МАТЕРИАЛЕ НОВЕЛЛЫ ТОМАСА МАННА «МАРИО И ВОЛШЕБНИК»)..... **96**
Захарченко С. М.
О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ЗАИМСТВОВАНИЙ С СУФФИКСОМ -IEREN
В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ НАЧАЛА XVII ВЕКА..... **99**
Кійко С. В.
СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОМОНІМІЇ В СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ..... **102**
Козак Н. И.
ИССЛЕДОВАНИЕ НЕМЕЦКИХ ФАМИЛИЙ KERKELING, KIRCHMANN,
KERKMANN, KUNZ, HINZ, KONRAD, ЗАФИКСИРОВАННЫХ В КОЛОНИЯХ ЮГА УКРАИНЫ..... **105**
Коломієць Н. В.
СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛЬНОЇ РЕППРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ 意 «ДУМКА» В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ..... **107**
Консевич М. С.
ВИКОРИСТАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ МАРКЕРІВ У ІНТЕРАКЦІЙНИХ КОАЛІЦІЯХ..... **110**
Кострома О. В.
СУПРАСЕГМЕНТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЖЕНСКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ..... **114**
Кузнецова М. О.
ВТОРИННИЙ ДИСКУРС АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ:
СПЕЦИФІКА НАРАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ..... **118**
Куковська В. І.
ЗВИНУВАЧЕНИЙ – ВИСОКОМОРАЛЬНА ЛЮДИНА?
(ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ В АДВОКАТСЬКІЙ ПРОМОВІ)..... **122**
Ладыненко А. П.
ИНОЯЗЫЧНЫЕ ВКРАПЛЕНИЯ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ
ЛОКАЛЬНО-ТЕМПОРАЛЬНОЙ ИНДИКАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА..... **126**
Лазебна Н. В.
ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ
ТЕКСТІВ ГАЛУЗІ ІНФОРМАТИКИ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... **130**
Лут К. А.
АРГУМЕНТАТИВНІСТЬ АНГЛОМОВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ..... **133**
Митькина Е. Н.
АССОЦИАТИВНО-СМЫСЛОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВТОРИЧНЫХ МАКРОУРБАНИСТИЧЕСКИХ НОМИНАТЕМ..... **136**
Михайлюк Н. П.
ОСОБЕННОСТИ ПРОНОМИНАЛЬНОЙ АНТРОПОГЕНДЕРНОЙ ТРАНСПОЗИЦИИ
В СФЕРЕ ЗООНИМИЧЕСКИХ КОНЦЕПТОВ..... **139**
Морозова І. Б.
ПРОСИГНАЛЬТЕ – И ВАС УСЛЫШАТ!..... **142**
Образцова О. В.
СТРУКТУРНІ ТА ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТВЕРДЖУВАЛЬНО-ЗАПЕРЧУВАЛЬНИХ СЛІВ-РЕЧЕНЬ
ЯК РІЗНОВИДУ ВИСЛОВЛЕНЬ З ЧАСТКОВОЮ АБО НУЛЬОВОЮ ПРЕДИКАЦІЄЮ..... **145**
Олексієнко А. В.
ПАРАНТЕЗА ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ВИД ДЕТЕРМІНАТИВНИХ ПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ..... **150**
Остапчук А. Л.
СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ РУХУ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ..... **153**
Пожарицька О. О.
ПОГОДЖУЮСЬ, БО НЕ ЗГОДЖУЮСЬ?..... **155**
Попко Е. А.
НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА РЕАЛИЗАЦИИ АФФЕКТА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ..... **159**

Рибакова К. А.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОНОМАСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ ДОБИ КРИМСЬКОЇ ВІЙНИ 1853-1856 РР. У НАЗВАХ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ВІКТОРІАНСЬКОГО ПЕРІОДУ **162**

Рыжих В. И.
ГРАММАТИЧЕСКИЕ КАТЕГОРИИ ИМЕНИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОГО РУССКОГО И АРАБСКОГО ЯЗЫКОВ В СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОМ ОСВЕЩЕНИИ **166**

Самохіна В. О.
ГУМОРИСТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК КОМПОНЕНТ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ **170**

Сидорова М. О.
УСЛОВНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ КАК ИНДИКАТОР ДИСКУРСИВНОЙ ИМПЛИКАТУРЫ **175**

Степаненко О. А.
ПЕРСОНАЖНЫЙ ДИАЛОГ СКВОЗЬ ПРИЗМУ КОГНИТИВНОЙ СУЩНОСТИ ЛИТЕРАТУРНОГО ЖАНРА «ДЕТЕКТИВ» **178**

Нечипоренко Б. Ю., Стрельцова К. О.
ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ **181**

Такташева И. Р.
О СЕМАНТИКЕ КОМПОЗИТОВ – НАИМЕНОВАНИЙ БОЛЕЗНЕЙ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ НАЧАЛА XX ВЕКА **184**

Таланова О. Ю.
ПОНЯТТЯ ПРЕДИКАТИВНОСТІ ТА ПРЕДИКАЦІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІСТИЦІ **188**

Тараненко О. В.
СЕМАНТИКА ОЦІННИХ ЕРГОНІМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ **191**

Таранець В. Г.
ШУМЕРИ Й ТРИПІЛЛЯ **195**

Удовенко І. В., Борисова А. О., Арделян М. В.
МІСЦЕ СУЦІЛЬНООФОРМЛЕНИХ ІНТЕНСИФІКАТОРІВ У СИСТЕМІ ПРИСЛІВНИКІВ ЯК ЧАСТИНИ МОВИ **199**

Унтилова Е. Е.
ТЕМПОРАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЧИ ПОП МУЗЫКАНТОВ В НЕФОРМАЛЬНОМ ОБЩЕНИИ **202**

Федоренко О. І.
РОЗМЕЖУВАННЯ ВІЛЬНИХ ТА СТАЛИХ ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВИХ СПОЛУЧЕНЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ **205**

Федорова Ю. Г.
КАТЕГОРІЯ «ТРАНСФОРМАНТИ» В АМЕРИКАНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ **208**

Фоменко Е. Г.
КУЛЬТУРНЫЕ КОНСТАНТЫ В ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА **212**

Цобенко О. В.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЮВЕЛІРНІ ПРИКРАСИ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ **217**

Черновол-Ткаченко О. А., Пешкова О. Г.
ОСОБЕННОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТАТУСА МЕТАТЕКСТА В НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ **220**

Tchystiak D. O.
CONCEPT SYMBOLE PHONÉTIQUE DANS LA RÉFLEXION ESTHÉTIQUE DU SYMBOLISME BELGE **223**

Шкворченко Н. Н.
РОЛЬ ПРОСОДИИ В СОЗДАНИИ ИМИДЖА УСПЕШНОЙ БИЗНЕС–ЛЕДИ **226**

РЕЦЕНЗІЇ

Таранець В.
КИФІШИН А. Г. «ДРЕВНЕЕ СВЯТИЛИЩЕ КАМЕННАЯ МОГИЛА. ОПЫТ ДЕШИФРОВКИ ПРОТОШУМЕРСКОГО АРХИВА XII–III ТЫСЯЧЕЛЕТИЙ ДО Н. Э.» **232**

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

Виходить двічі на рік
№ 8 том 1, 2014

Серію засновано у 2010 р.

Коректор Скрипченко О.О.
Комп'ютерна верстка Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 08.08.2014 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 31,58, ум.-друк. арк. 27,67.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0808-14.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)
Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua